

**örökre, örökére 1.** (mind)örökké; vesnic, in veci; für ewig. 1811: Kedves Gróf! ... Örökre maradjon fenn emlékezete [ArÉ 182–3 János-napi köszöntő].

2. a nyilatkozó élete végéig tartóan; pinä la sfiřșitul vieții; lebenslang. 1577: Nagisagos kegielmes wrunk eorökre walo hwseges szolgatunkat Aianliuk nagisagodnak mint kegielmes urunknak es feiedelmwnknak [UszT].

3. végleg, végérvényesen; definitiv, irevocabil; endgültig, irreversibel. 1805: ha az Itélet praescriptiot felyül halado idők alatt executioba nem vetetett ... mint örökre meg holt állatot meg eleveníteni ... nem lehet [Mv; DobLev. IV/893. 3a tábl.]. 1807: Gáspár Kristóf mindenféle ennek utána való keresetiről lemondja; és amivel a bátyja még tartozott volna ... örökire elengedé [Szárhegy Cs; RSzF 242]. 1842: az fazakasok úgy annyira elgebbesztették ásaikkal az helyet — hogy tsupa tós helyé vált, 's jelenlegis olly mélyly sok helyen — hogy szarvas marhák belé fulhatnak örökre [Dés; DLt 368]. 1848: ha Ürmösi Janos nem akarna rea állani abba az esetben ellen Nyugtá-vánt kel neki hagyni hogy mi soha örökre azon két öl helyet nem követellyük [Tarcsafva U; Pf Pálfi Lajos lev.].

Szk: ~ *elbúcsúzik*. 1817 k.: Getzi Mínyának a' kováts fia ... úgy mondgyák az emberek hogy örökre el butuzott az apjától, 's világot vett a' nyakába [Héderfája KK; IB. Veress István lt lev.]. \* ~ *elenyészetik*. 1849: testvérem ... azon kötelezvényei, melyek nállam találtatnak; azok örökre el enyésztesseken [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.]. \* ~ *kiirtatik*. 1813: érdemes é az ilyen hástáras s Előjáróinak nem engedelmeskedő Ember, hogy a' Czéhbeli Társaságnak Tagja legyen? s van é aról Articulus, vagy a' Társaságnak Rend Tartása, hogy az afféle a' Társaságból örökre ki irtasson? [Dés; DLt 56. 4 vk.] \* ~ *kimarad*. 1813: ha semmi képpen a' jó Utra nem lehet vezetni, égy ilyen szofogadatlan Embert ... meg érdemli, hogy a' Czéhbol örökre ki maradgyon [Dés; DLt 56. 25] \* ~ *kitétetik*. 1814: Timár Ujvári Sámuelné ellen gyakori sok Talp Lopogatásaiért a' Czéhnek égy utolbszori Határozása a' lett, hogy örökre a' Czéhbol ki téssék [Dés; DLt 56. 13–4 Balog István (55) tímármester vall.]. \* ~ *kivettetik*. 1814: olly Deliberatum irattatott Timár Ujvári Samuelné ellen Tolvajságaiért, hogy a' Czéhbol örökre ki vettessék [Dés; DLt 56. 4] \* ~ *megáll*. 1841: ezen állatlunk irt contractuális levél minden pontyában örökre megálllyon és megmaradgyon [Bözöd U; Borb. II] \* ~ *megmarad* → ~ *megáll*.

4. állandóan, szüntelenül; mereu, totdeauna; ständig, pausenlos. 1800: a Takaradáshoz tartazo Szükséges Utak örökre szabadon hagyattassanak [Mv; Tsb 24].

5. örökösen, örökös tulajdonul; pentru totdeauna, pe veci; für ewig, als ewiges Besitztum; Szk: ~ *(által) ad*. 1607: Azt ne(m) tudó(m) sem hallotta(m) hogy Benedek Janosne attá volna<sup>a</sup>, sem zalogon sem eorökere [UszT 20/63 Catherina Relicta quondam nobilis Thome Antalfi de Kobatfalua vall. — <sup>a</sup>Az örökséget]. 1681/1723: Én Bodoni Tövisi Mihály ... adtam a' betűtleses Bodoni Ecclesia Számára a' kis Párgyan egy nyil Erdőt, megye' adosságában öt forintért és hat pénzért, örökére, fiurol fiura, irredemptibiliter [Hagymásbodon MT; HbEk]. 1799: Molnár János eő Kegyelme ... eő Nga szomszédságában lévő Telkét ... Báró Bornemisza Anna Maria Aszszony eő Nga birodalmában örökre által adá [Burjánosóbuda K; JHb VI/24] \* ~ *bir*. 1829: Én Dobolyi István ... részemet ... cedalom és efective transponálom, két Testvérem Dobolyi Sigmund Urnak, és Bartok Adámné Dobolyi Klára asz-

szonyak oly formán, hogy azt magok, és Törvényes következőjök ... örökre birják [Ne; DobLev. V/1155] \* ~ *hagy*. 1642/1687 k.: Az Agárdi Kápolna számára örökére hagyott Pókai Miklosné Katso Katha aszsz(ony) égy hold szántó földet [MMatr. 299]. 1653/1687 k.: Nemes Nagy Imreh ados lévén templom számára flor. 4. halálá(na)k idején testamentumb(an) örökére hagyott égy darab erdőt Szász utnál [Jedd MT; i.h. 306] \* ~ *megvásárol*. 1801: én voltaképpen meg nem tudhatom, hogy a ... Vadasdi Jozságot az Edes Atyánk Zállogonn vagy örökére vásárolta volt meg s mennyi pénz [Havad MT; Told. 21] \* ~ *megvesz*. 1604: melj eorökseget ez Alperes Tutorsagara kezehez wett wolth s az alatt birta: Annak útanna megh ertette(m) hagi eorökre megis wette uolna Tutorsaga alatt [UszT 18/82] \* ~ *vkie vmi* örökös tulajdonként vkie vmi. 1765: ezen Suadozásos föld ... Nehai Kaszás Andrásé lett volna örökére [Kissoly-mos U; Márkos lev.].

**örökség 1.** birtok, jószág; possessio; posesie, moșie; Gutsbesitz, Besitztum. 1546: Banffy Magdolna azony ... Egy feleel, masfeleel ... Bogathy Chaspar ... my athalwnk ... thenek illyen zerzeest ... hogy az ke<sz><sup>a</sup> erdeobeel, Bogathy Chaspaar az Ew nemesz hazaath meg Eppyche ... Mostan magokath meg gondolwan, esz Ew Erdeyeknek esz erekhsegeknek puztassagat meg-nezwen azonym Ewkegyelme ... keez penzyl aad Bogathy Chasparnak keeth forynthoth, hogy Bogathy Chaspar ymmar az kez erdeabeele (!) az Ew haza Eppylesere esz chenalthathassara semi faath ne wagasson [Panot<sup>b</sup>; Dániel O 5. — <sup>a</sup>Értsd: köz. <sup>b</sup>Panád KK]. 1553: Sterczje akim byzonsagot Nem alata hogy attya Erekege lett volna<sup>a</sup> [Sólyomkő K; KCs. — <sup>a</sup>A szóban forgó rétl] | Egyenlő kypen modak (!) Ezt hog Az mynemy perek wolnanak Az zent martony haz es Egyeb Eoröksege felöl Azt az dolgoth halaztothak vyz kereszt vthan valo vosámapra [Bfr VI. 295/1]. 1560: benedek vram az vallasnak Jdeyennis Mykor az my Anyank az monostori Conuentbe az Jt valo ewrekegegek felewl vallast thewth Jyelen volt [Kv; SLt ST. 6]. 1563: ada Vereb Janos Deak égy Darab Eorökseget farkas Gergelynek, Vgian Kezdy zekben osdolan [Hsz; CsÁlt F. 27. I/1]. 1567: Kolossy Dorko Azzon az eo hwty szerint vgian ezent vallya<sup>a</sup>, hog eois oth volth az Eskysen (!), es vg Mentette meg Eoreoksigy Myszaros Peterme [Magyarkikes SzD; Beszlt 86. — <sup>a</sup>Mint az előző tanú]. 1570: Vichey Janos Langh Jakab, hitek zerent vallyak, hogy ... Dabo Peter Aththiaffiy ... kerik volt azon hogy az Dabo petertwl Maradot Erekegegh Es Marha feleol egybe Bekeltetnek eoeket [Kv; Tjk III/2. 173]. 1591: Jllien vegezesez vagio(n) hogy az lobbagy eoreoksege Jobbagyra zallio(n) az darabante darabanra [UszT]. 1597: ott az en maga(m) eorekegemen(n) az en lako helyeme(n) pedig az A le vert az feöldre [i.h. 12/40]. 1607: melj felső hatarbali eoreoksegekhez hasonlo lutot Kis Dosa Andrasnakis [Makfva MT; DLv. 2. XVII. 1]. 1619: az kws Hazacsjkat Georgi Antalné Chjnaltatta uala oda az eoreoksegre fiayual egjwtt [Tusnád Cs; BLt] | Ezeket az megh Neuezét Eót Jobbagiokat ... Zalagosita ... mind felesgestwl, giernekiestwl, Marhastol, eoreoksegestwl [Mv; BálLt 57]. 1677: örök árón, a' Nemességen kívül, hadban szolgáló Vitézlő rend földét és örökséget semmiképpen el ne adhassa, hanem csak Zálágban | Kapu szám után valo adóra a' meg-éget örökségnek Possessora, három esztendeig ne kénszeritessék [AC 154, 261]. 1739: ketelenitetet az Vidua Györke Judit ... Urarol maradott

házát örökségével édjütt idegennek distráhalni [Torda; TJKt I. 179]. 1783: hallottam mondani, hogy itten Martonfalván egy pipát érő örökségek nem volt [Martonfva Hsz; HSzjP Clara Rátz consors Agilis ppli Sigismund Balog (60) vall.]. 1822: Az emberek Pestisbe erőst elhalván és Sok örökség Maradván pusztán, a' Josa György nagy Attya ... Ugy nyerte volt el ajándékba azon két telket [Bölkény MT; Born. G. XIII. 22 özv. Szabo Josefné Beretzki Klára (64) vall.].

Szk: A. ~be be/belemegy. 1570: Bodogh Gabriel, Ezt vallia hogi ... Az Bodogh gabriel hwga ... Nagy Zombathba Zanta palhoz Menth, Ew onnath ala nem Jeohetet az Éreksegh melle kychin germekywel ... vgi Menth be Kalmar Janosne az Erekseghbe hogy az Attyaffiak ely holtak [Kv; TJK III/2. 46]. 1634: vagion Immar ket eztendeje hogi benke Andrasne bele ment volt abban az örökségben valakj tanacsabol de Cornis ferencze azonio(m) ki rakatta belölle [Recsenyéd U; TSb 21] \* ~ben (benne) marad. 1615: az mely eoreokseghben az ado felek benne maradának, de nem Jobbagiul hanem vgy, hogy mikoron ki akarnak mennj az eoreokseghből, ki mehesse nek minden bantas nelkwl [Uzon Hsz; BLt 3]. 1725: marada ... Bika Kracsun az nominalt örökségben [Kozmatelke K; SzentGy Boka Gavrilla (60) vall.] \* ~ben megoltalmaz. 1609: Szelles Mihalyne azon(na)k Szabo Margit azzoninak maraduanytis tartozzanak meg oltalmazni ebben az eorökségben ez fellwl meg neuezet szemeljek [Ilencfva MT; DLev. I. IIB. 8] \* ~be szabadit vkit. 1600: Mierthogy Gyeörgyffi Martonh az bizonsagh nyilwa(n) megh tartotta, hogy Gyeörgyffi Balinthnak igaz gyermeke igaz fia ... az teöwrny mind hazba eöröksigbe zabadittia, es neki itelte, iure p(er)p(e)tuo ... Executor(es), Albert Peter, Theörek Andras, Bernad Lukach Zetelakiak [UszT 15/39] \* ~böl kielégit. 1650: Laios Antalnet ki elegitte az peres eörökséghből [Sükö U; i.h. 8/64. 57b] \* ~böl kifizet. 1634: Engemett fizete ki Kelemen tamas abbol az örökséghből kibem mostan lakik Biro Andras Flor. 11 [Recsenyéd U; TSb 21] \* ~böl kiházassit vkit. 1560: Suky Jstuan az my Anyankat hayadonul vytte uolt sukra az nemesseghben Es megy akkor ky hazasitotta volt, az ew attya az nagytheremi peter ewtet az ltualo ewregsegekbewl [Kv; SLt ST. 6] \* ~böl kiköltözik. 1650: En vettem volt affele földet egi kiczin darabot be lennel mivel vadasz Mihali vetetlen hadta volt, az Utan hogi Vadaz Mihali az eorokseghből ki koltozik [Csekefva U; UszT 8/64. 187] \* ~böl kimegy → ~ben (benne) marad \* ~böl kiküszöböl vkit. 1818: az Albulesfyiak fel cseperedtek, es ötetis ki küszöbölték azon örökséghből [H; JF 36 Prot. 35] \* ~böl kirekeszt. 1591: oda hiua vgy mint ygaz vert, hogy ... az eoreokseghnekis gongiat visellie(m) vgy mint enie(m)nek ... Annak vtanna hogi az en másik ania(m) Ilona megh hala ... Demeter Pal ki foglala beleolle ... Miert hogy penigh engemet teorwenj nelkwl rekeztet kj ez eoreokseghul ... minden haznauial megh kivano(m) valami beli marhaia volt az en másik ania(m)nal [UszT] \* ~böl kitétel. 1716/1759: Kapusiné Asszonyomat kéntelenített volt az örökséghből, mint potentiariat ki tétetni [Sárd AF; DobLev. III/651. 11b] \* ~böl kitilt. 1606: Tyltottam kj egy eoreokseghbeol mely vagyon ... Kys bachanban Uduac<h>helyzekben [UszT 20/1]. 1625: Tilalmat tettem az l: ellen ... tiltottam kj egi eoreokseghbeol ... kis Galanfaluan ... ez megh neuezet eoreokseget keuanom megh az l: teol [i.h. 11a] \* ~böl kitud. 1805: Idösb Mitu Andronyie, panaszoll ifjabb Mitu Andronyira, hogy ötet mint fogadott

fiát fel nevelte, és most már, az ő általa eleitől fogva biratott örökséghből ki tudta [Petrilla H; JF 36] \* ~böl megháborgat. 1592 k.: En ezben eszt tudom hogy azbol uetek az fl 6 keottelleth hogy az Eörökséghből megy ne haborgassa myg az aszony el [UszT]. 1612/1687 u.: Az evictorságot ... mindenik felöl fel vállalák vgy hogy valaki abbol a meg cserélt örökséghből a' megyét meg akarná háborgatni auagy de facto meg háborittaná ... tehát tartozzék Orbá(n) Lörincz mind a megyét s mind a Praedikátort benne oltalmazni [Jedd MT; MMatr. 307] \* ~ébe befogad. 1606: En Beöloni Georgj Oklandi praedikator fide mediante Jrta(m) ezt, hogi mikor ez az Nagj Ferencz megh haszasodek, kere engemet arra hogi legjek szöszölaya, s, kergiem megh azt kepebe(n) hogi my módön Akarya ötöt Benkö Jstuan Jozagaba es örökséghbe(n) be fogadni [UszT 20/361] \* ~(é)be belevall. 1603: Akor penig, Dobaj gergely otalma alat wala az Kis leanka ö kölczieghen Tartota, mert az firtos Istuanne bele wallotta wala dobaj Gergelt az örökséghbe [i.h. 17/21 Timár Andras Benczier Gergelj hazaban lako gagj vall.]. 1606: Az A nem vgy tartotta az Attiat az leaniaual egygywth mint Jilet volna, noha bele vallotta wolt az eoreokseghbe de Elteig Zabad vele ha ad valamit az eoreokseghbe [i.h. 20/108] \* ~ébe beül. 1820: ha a' Szánto Mihálj két Fiai Maradéki az össi Joszágo kból kiköltöztek volna ... ki az a' Jobbágy vagy 'sellér, aki azon Szánto Maradék örökséghbe bé ült [Mv; Borb. II] \* ~(é)ben háborgat. 1592/1594: engem ez eoreokseghben Calumniose haborgacz [Kv; RDL I. 63]. 1617: Feierwarmeieghen Fogarasfeöldön Rheczen lako Boyer Janos adgia alazatos panazolkodasa által érteswnkre; hogy Eötett Boyer Peter a' hausali Vaida Secretariüssa ... Eöreokseghiben ... meltatlan haborgatna [Fog.; Szád. fej.] \* ~(é)ben megháborit. 1609: ha Fekete Gergelyne az uagj Nagy Pal megh haboritana Szelles Mihalt ebben az nekj adott eorökségben tehát szaz forjnton maradjon [DLev. I. IIB. 8]. 1618: ha eöteöt meg haboritana ez felivl meg lrt Eöreokseghben tehát minden ok vetetlen 25 forinton maragion [Kercsed TA; Borb.] \* ~ében turbál vkit. 1747: nem szabad senkitis magu Jussába örökséghib(en) turbalni [Kobátfva U; Sf Donáth Ferenc Szabo Istvánhoz] \* ~ére fogad vkit. 1636: Bone Janos kitt eörökségere fiaua ez ueghre fogadot hogy az eö szeme hunta utan ide az uduarhazhoz maraduan szolgállyon Jobbagiul [Siménfva U; JHB Inv.] \* ~ére megesküszik. 1588: egy eoreokseget czinaltam wala ket kezemel feyzemel, mellyet perel vala teollem Farkas Janos ith valo Sombori vram Jobagia ... az eoneon Jobagy ennekem meg Jteltek igy hogy az kezembe twzeth vegyek Eowembe zekerczet vallamra kapat vegyek vgy eskegyem meg az en eoreokseghemre ... meg kereoltem az en eoreokseghemet ... Az keo' mellett terdig az feoldbe astak vgy Eskeottem meg az En eoreokseghemre [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall. — \*Ti. a határkö] \* ~et akvirál. 1647: az melly eoreoksegeket ... edgyütt acquiraltak uolt, azon Czipkes Thamasnak az utan ualo ket feleseghiteol maradot gyermeki azokat ... magok(na)k akarnak approprialni; noha eo nekik semmi közök ninczen hozzá [Gyf; Borb. II fej.] \* ~et bír. 1563: ach Georg' Jlyen walast twn ... vagion 25 Eztendeye hog' birta dimien az Eorokseghet [Abrudbánya; Törzs]. 1609: becz pal birtan (!) azt az Tompos eoreokseghit [Tusnád Cs; BLt]. 1637: Miuel Colosuarat egi hazis Ado fizetis nelkwl nem lehet. Igi Azirt annak idein Vonas igazito vram kinek, kinek, az eo portioia szerent, az mi adot rendelnek tartoznak Comportalni ha Eöreoksiget birnak [Kv; KvRLt IV.

28] \* *~et birtat.* 1604: ez volt az en procuratoromnak Imre Janosnak vetsege ... hogy az hul azt mongia volt hogy zabad volt az en Attiamfia Bartha Gergely kiwel birtatta az eoreokseget, s ha elne most sem ellenezne(m) valakiuel birtatna, de most az vyob procuratorom által azt mondo(m) ... hogy nem engedem az en Eosteol marat Eoreoksegemet hogy idegennel byrtassa mert en ream zallot verre az Eoreokseg [UszT 18/5] \* *~et cserében ad.* 1721: ada cserebe ... egy darab örökséget minden hozza tartozandokkal edjütt ... fiurol fiura meg masolhatatlanul [Malomfva U; Berz.] \* *~et (el)ad vkinek.* 1572: Drumar Myhaly Smelcher Gabriel Es Akler Balynt ... eoreoksegeket Atton Adnak, es ez orzagbol ky meno zandekok volna [BesztL 3628 Stephanus Bathorj de Somlyo a beszt-i bíróhoz és az esküdt polgárokhoz]. 1591: (Az) eoreokseget ... el ada ... en volnek oltalma Annak az Albert Istüan onokaianak kire az meg Jrt eoreokseg neze [UszT]. 1593: adak, my Eleottwnk mynden eoreoksegeket kezek be adva ... Bartalis Palnak es Bartalis Mihálnak, megh vohatatlanyvl (!) fjwrl fjwra [Szu; i.h. 9/51]. 1690: en velem es Illyes Sigmondal ellenizete ezen Gál Sára Nagylaki Martont hogy el ne adgya azon örökséget [DLev. 3. XXXIA. 25]. 1821: igen sok örökséget el atak, azoknak árát el pasitolták, tékozlották [Zabola Hsz; HSzjP] \* *~et elzalogosit.* 1677: A' melly hadban szolgáló ember, (a' Nemességen kívül) el-akarná zalogositani örökségét, adgya hírré a' Tiszteknek [AC 155] \* *~et (fel)oszt.* 1590: More Mihaly forgodot ez három azzonjallattal ott mikor az Eoreokseget osztottak [UszT]. 1695: azon örögseget cum Appertinentiis eő kigielmek közdtt osztanak fel igassagossan [Ilencfva MT; DLev. 2. XIIIB/b. 4] \* *~et felosztat.* 1590: michoda leüellel Jeottel en Ram, hogj eoreoksegemet fel osztasd [UszT] \* *~et fiuról fiúra vall.* 1603: Opra Kolessa, Boyer Thamas fianak Boyer Jstvanak mint ver zerent vollo attiafianak mint hogy maktallanis volt, halalanak vtoso orayan zinten fiurol fiúra vallotta mindennemw eoreoksigit [Fog; Szád. Dumitru Mihaylla (70) vall.] \* *~et kezébe ad vkinek.* 1610: Kedey Marton Kedey Janossal egygtyt Osuat Janos kezebe adok az ... eoreoksiget [UszT 12b] \* *~et kezéből kibocsát/ereszt.* 1562 u.: az Bors Barnabás öröke ... paraszt örökség ... azt az örökséget kezemből kiereszszem a törvín vége szakadtaig [SzO IV, 15]. 1606: Imar Im ki bocziamot kezemből mert dragalomis rajta, az örökséget [UszT 20/210 Lazlo Imreh medeseri vall.] \* *~et kezéből kifoglal.* 1595: Igy foglaltak kezemből eoreoksegemet kj mellyet en Giorgifi Janostol Jo modgyauál vette(m) volth [i.h. 10/67] \* *~et kezéhez vesz.* 1604: melj eorekseget ez Alperes Tutorsagara kezehez wett wolth s az alatt bírta: Annak utánna megh ertette(m) hogi eorekre megis wette uolna Tutorsaga alatt [i.h. 17/82] \* *~et kiszabadit vki keze alól.* 1635: meltoztassek Nagod magamot fiamot es eoreoksegemet Lazar Istvá(n) Vra(m) keze alol ki szabadítani es az orzagh registomaba be iratni [Ditró Cs; LLt] \* *~et köt vkinek.* 1610: Tudom azt hogj az hol Varga Janos lakik azt Mate Andras az eo <e>eoreokseget feye valczagaba Lazar Jst-uannak köttte wolt [Alfalu Cs; Törzs] \* *~et (meg)ereszt vkinek.* 1591: az en Uram Simo Istvan Es az en fiamnak Janosnak mint Edes attya Erezteotte uolt azt a' ... keues eoreokseget, Jlyen Jo okkal ... Ug mint Jo akarattyabol, kertellje is kertbe is tarcha, mint falu keozott ualo Eorekseget [UszT]. 1600: ennek sem hatta megh erezeni az eoreoksiget az azzony az attiafiaknak mert ez az Nagy Mihaly, awagy Bauz Mihaly idegen wolt, chak az fele-

segire birta az eoreksiget [i.h. 15/251]. 1625: azt mondom megh kel erezeni az eorekseget [i.h. 10b] \* *~et megkér vkitől.* 1591: eo kerte megh Vrunktul eo Nagtul egy eorok-segeonket, melj vagio(n) almasson Vduarhely zekben, melj Eoreoksegeonket hittak Petthe Eoreoksegenek, melj Eoreoksegh Engemet Jllien verre Jlliet hogy az en Edes Aniamnak az Attia Pette Marto(n) volt [UszT] \* *~et megkíván.* 1604: az melj hazban most eo lakik Farczadba(n) ... megh kiuno(m) magamnak az Eoreoksiget, az hazatis az uerre mert eo ehez idege(n) semmi Jussa ebben ne(m) volt [i.h. 18/79]. 1625: az megj neuzet eoreokseget keuano(m) megj az lteol ... mert engemet Jgj llet Jllien uersegem uagio(n) ahoz | talalta(m) megh egy eoreoksegemet ... az eoreokseget magamnak megh keuano(m) mint nemes keresment [i.h. 63a, 177] \* *~et megvált.* 1606: Aszonio(m) ha megh valtana az eorekseget, masnak zalagba eo keouille mint ver ellen ne zalogosicha el', hanem ha keozelb valo vernek, tizedere is azo(n) keppen [i.h. 20/299] \* *~et megvásárol.* 1705: Ezen örökséget ... meg vásárolvan ... Boros István ur(am) mint Töbéli szomszéd, az meg irt Aszszonyis minden jussát kivévén belőlle szabados Dominiumb(an) hagja ... Boros István urat [Déva; Ks 92. I. 21]. 1735: minemü jóságot, avagy örökséget vásárolt meg az l(ncta) [Dés; Jk] \* *~et megvesz.* 1600: Hallotta(m) ... mikor azth mondotta(m) hogy vegye megh az en eorek-sigemet, hogy azt mo(n)dotta, en ne(m) vezem mert enne-ke(m) Barta Sándor p. f. 32 hatta az eő eoreksiget azt vezem megh de weőttee neme e(n) nem tudo(m) [UszT 15/132 Boldisar Benedek, Zenth Marthoni vall.]. 1746: Popa Adám ... Exponállya hogy itten ... idős Gyurgyz Juontól egy darabotska örökséget vettem 20 márvásokkal [H; Ks 62/10] \* *~et pénzen kivált.* 1728: az utrumban specificált örökséget ... Popa Joseph Uramtol pénzen váltatta ki az elmúlt öszen Balsésy nevű Falub(an) lako Thá-hár Adám uram [Gura Dobra H; Szer.] \* *~et pénzen redukál.* 1650: Bizonitsa az J. hogy idegentől penzen reducalta az eorokseget [UszT 6b] \* *~et restituál.* 1591: az eorekseget szalagon vetette volt ... az en elso feleletem zerint az eorekseget Restituálni keuano(m) [UszT] \* *~et szerez.* 1570: Az Aros ember feleol ... Erthyk ... hogi Eztendeigh valo zabadsagot engettek volt Tawal neky, De wgy hogj Ereksiget zerezzen megh hazaswllion [Kv; TanJk V/3. 13b] \* *~et tart.* 1572: Erthyk eo k. hogy zokan vadnak kyk az varosson lanknak Elnek es Nemellyek Eoreksegetis tartanak [Kv; i.h. 60a]. 1584: erthyk eo kgmek Varosul Az hidelwy Capitanoktul hogy minden tizedeket megh lartanak volna es minde(n) hazakat meg circaltanak volna, Es Nagy sokot talaltanak ridegh legenieket kik vgia(n) kereskettenekis es eoreokseget tartottanak s magok eltenek az Waroson [Kv; i.h. 281b] \* *~et tartó.* 1800: oly feltétel alatt maradtott 'a Falu kezénél az Erdő hogy ... az örökséget tartó embereknek épületbéli szükségéi potoltassanak [M.bagó AF; DobLev. IV/837. 3b] \* *~et vérségre keres vkitől.* 1690: Tudom bizonyosson esztis hogy versegere keres ezen örökséget Sinka György Uram, de semmi verseget nem bizonyíthata hozza [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25] \* *~et zalogba/zálogon vesz.* 1579: oroksegheth ... Sylwaszy Balás wethy zalagba az mykhazy Horwat Boldysarne cleby wranak ... harmyncz ket fba [Dés; DLt 205]. 1591: nekem aszt eo az eorekseget szala-gon vetette volt vsq(ue) tempus redemptionis [UszT]. 1606: maga(m) felesegem vetette zalogbais az eorekseget Antal vra(m)nak [i.h. 20/192 St. Barla de Korond zs nyil.]

\* *~ével megkínál vkit.* 1604: mikor az zekelisegen az sok ado zedes uolt az Palfi Benedeknek ige(n) meg zegenjedet uolt, ki Hodgjai mihálj es Lukacz Jobbagia uolt, Eoreok-sigeuel megh kenalta feoldes vrat [i.h. 18/19–20] \* *~hez közt mondja.* 1568. Valamy kozet mondanaya az eorek-segheoz [Rigmány MT; LLt 87/1]. 1651: soha sem maga sem maraduanja az Eoreokseghez ez napsaghtol foghua keozit nem mongia [Csiksztmárton MT; BálLt 49] \* *~hez nyúl.* 1585: Greger Veber vallia ... Monda Az Azzony amy bekesegwnknek meg maradasaert hozza venne Zeoch Caspar a' giermeket es Istenert el tartana, De Az eoreók-segheoz es semmiheöz egieb lowaihoz Nem Akar Niulny [Kv; Tjk IV/1. 442]. 1604: Palfi Benedeknek ... Eoreoksi-geuel megh kenalta feoldes vrat ... így nyultak Hogiay Mihaly es Lukaczj az eoreoksyghez es marhahoz [UszT 18/19–20] \* *~hez vért/vérséget mond/tud.* 1610: az én peresim ... mongiak versegeket az megh neuzet eoreók-sig-hez [i.h. 4/30]. 1690: Sinka György Uramek(na)k egy csepp versegeket sem tudo(m) ezen öröksegh [Makfva MT; DLev. 3. XXXIA. 25]. 1692: nem tudok közellyeb valo vert az Banyai Miklos Eööröksegehez mint Filep Menyhart [Kercsed TA; Borb.] \* *~re kap.* 1767/1781: tudom ... azt, hogy itt Kis Fenesen Bogyáék(na)k örökse-gek nem volna, hanem az ide telepedett elejek a' Felesege után kapvann Örökségre, ma is azonn jussom birják min-den belső külső örökségeket [Kisfenes TA; JHbK LII/4. 103–4] \* *~ szakad vkire.* 1578: njlwa(n) hallotta(m) hogy Kancz Lazlonera zakat az Eoreoksegh [Amadéva Cs; Eszt-Mk] \* *~ (vére/gyökérre) illet (vkit).* 1554: hozak mi nekunk az nagysagos Ke(n)dj ferenczj Szent Iwani es Dobo Istvan ruszkaj levelet kik Akkor erdely Vajdak valanak. meljben poronczjolnak vala minekünk ... mennénk el Az nemes es giosasagos miklosj martonhoz Martonosba<sup>a</sup> ... es az marton ferenz haza heliet Kwsmeödeön ... az chiof falvj Vajda lazloné marta Azzon newere ... kit eo mi nekünk vgj mond vala hogj az eöröksege eöt illetne kerneök meg [MNY XXVIII, 319. — \*U]. 1600: Tudom az a Betlenfalui eoreksigh ezt illeti werre gywkerre [UszT 15/135 Kadar Lukach Zent Mihaly (70) Zabab Zekely vall.]. 1634: tugja hogj verre illeti az az Eöröksegh<sup>a</sup> [Recsenyéd U; TSb 21. — \*Bíró András]. 1650: Az mint aszt mondog, hogj en az en meg holt Attyam(na)k nehaj Vadasz Peternek fia nem volnek, az melyből gyanakodnek, s az oroksegh ne(m) illetne, igen-is illet [UszT 8/64. 78b] \* *~ vkire száll.* 1577: Az kyreol reank zalottak Attyafiasztol ezek az Eoreoksegek, Ez volt Bychyak Anna Azzony Mynay \*yitalisne [Mv; BálLt 79]. 1615: holta vtán mind(en) felliul megh lrtt eööröksege Beldi Vramra es maradekjra zalio(n) eöörö-keoskepen megh hihatlatlanul [Sszgy; BLt 3]. 1625: az az eööröksegh eo reaiok szállt meltan(n) [UszT 86a] \* *(vki) ~ (é)be/ére száll* (házasság révén) vki birtokába beleszáll. 1592: Toot Janos Deesreol AlEorbe kj ment, Az Czondor Andras eoreoksigire zalott [Pés; DLT 235]. 1637: az Udvarhazatt regen Nagy Pataki Peter birja vala, annak vala egy leania arra szállott vala; Egy Czernatony Leorincz Istvan new Ember veotte vala, ki arra az leanyra az Eöörök-segbe szállott vala ... az Mihaly Vayda ki Jeouetelekor Szallanak az Eööröksegebe hazba [Kászonfelsőfalu Cs; BálLt]. 1664: Ugy veötte el azt az Elso felesseghett fénnyo Annát, s Ugy szállat volt abba(n) az Elso felésséghe eöörökseghen [Kercsed TA; Borb.]. 1805: ez előtt Két esztendőkkkel meg halálózván idősb Mitu Andronyinak a' Felesege és egy özvegy Aszszonyt el véné annak az örök-

ségére szállott [Petrilla H; JF 36] \* *vki idegen az ~hez.* 1580 u.: te Idegeni vagy ahoz az Eöröksighez [Szentkirály U; UszT] \* *vkire járó ~.* 1603: Janos diak felesegere Jaro öröksegh [i.h. 17/3]. 1607: az ne(m) eö rah jaro eööröksigh hane(m) az Anyamra Jaro [i.h. 20/62] \* *(vmilyen) vér/vérség az ~ben/~hez vki.* 1591: az denotalt eöörökseghéöz wer ez az megh neuzet Peter [UszT]. 1598: Illyen Ver vagiok ... en abban az eorekseghen [i.h. 13/9]. 1600: enis az en at-tia(m) fiaival egyetembe wer vagyok az eööröksighen [i.h. 15/73]. 1690: ezen öröksegh Gal Istvan a közelebb valo vér [DLev. 3. XXXIA. 25]. 1727: Olajos Csizmadia János Uram Közél Valo Vérség azon örökséghez [Mv; Told. 15/9].

B. *adófizető ~.* 1637: Vadnak oly feöldekis, Retek es Eööröksegek ... mellicet penze(n) szereue(n) a' Boyerok, semmi Dezmat Nem adnak rolok: Azert szükség a' Tisz-teknek az ollia(n) Dezna es Ado fizet Eööröksegeket eszekeb(e) venni s azokrol illendeö Administratiokat velek praestaltatni [A.vist F; UC 14/42. 150] \* *apjáról maradt ~.* 1770: én Gábris Flora ... reménkedtem hogj az Apamrol maradt örökségemet ne vegje el töllem [Szélszeg Sz; BK] \* *atyjára járó ~.* 1606: Ki hazasítottak Abbúl az A. Aszont, mi(n)t Atiara jaro eöörökseghéöl [UszT 20/186] \* *atyjától maradt/maradt ~.* 1568: valamy attyamtól maradt eoreoksegh es löffesegh es egyeb neuel valamy ne-vestetneyek eoreoksegh nekyeok vallottam es attam [Rigmány MT; LLt 87/1]. 1598 k.: Az Attyoktól maratt eoreksegh pedigh kettj oszolljon [UszT 13/93 Caspar Sofalúi de Malomfalua jb vall.]. 1603: Orgowany Magdol-na ... vallia ... varga Janosne ... monda hogj miért idege-nited el az en attiamtúl marat eoreokseget [Kv; Tjk VI/1. 689–90]. 1702–1764: Az atjadtol maradt öröghsege-det aligha megh nem hijanasittja bujadasodban valo költ-seged [Torockó; MNY IV, 233] \* *belső ~.* 1621: Ada Cziutak Mathe Cziutak Gieörgynek egy darab belső eöörökseget mi eleööttünk harmincz forintert, tiz eszten-deigh megh ne valthassa [Kászonimpérfa Cs; BCs]. 1675: az belső öröksegh az külsőnel búczüsebnék itilletet [Szent-imre Cs; Hr 5/1]. 1698: belső öröksegh ... az Templum alatt [Szárhegy Cs; EHA]. 1714: Orb(an) Pal Ur(amna)k ben az faluban is belső öröksege az hatarb(an) is felesen földi voltanak [Malomfva U; Orb.]. 1791: Tudom hogj egy belső örökségét nehaj Székely László el atta volt Balla Andrásnének [Várfva TA; Borb. II Nic. Székely (59) ns vall.]. 1826: egy pusztá belső örökség ... a fennebbieken ki nevezett Triumfáns Fel peresnek fia Horváth János Ur által biratik [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1113. 1] \* *benmváló ~.* 1604: vagyon Egy b<en> valo eoreokseghwnk ... az mely ... Eoreoksegh az l. hatalmas bele ment [UszT 18/3]. 1617: ezen czyk zeki z(ent)g(eor)gi attiafiak egimassal wezekednek uala ... Nemw nemw ben ualo Eoreoksegh veget [Szentgyörgy Cs; IB]. 1702: Melly ben valo Örökség ... vicinussa egykik felöl á ferynyok Vize, más felöl á Kadács lakosok vetes kert Szöriben valo Gypűjök [Kadács U; Pf]. 1813: egy Kis ben valo öröksege a felső utzaban [Kibéd MT; EHA] \* *bérfizető ~.* 1873: minden egész bérfizető örökségnek 2 szálfa osztassék ki, az l vékásoknak l szálfa [M.bikal K; RAK 304] \* *boéri ~.* 1640: David Pap, Pöpa Komsa ... parokialis hazb(an) lakik Boeri Eoreokseget praetendal bimi [Dridif F; UC 14/48. 108–9]. 1680/XIX. sz. eleje: En azt hallottam, hogj az Sinkai Papoknak ugy mint Pöpa Álgjának, és Pöpa Ro-mánnak az szülő atyoknak az Atya Boér volt ... az szülő

atyok pedig ... az en Anyámnak az atyával egy testvér volt, kiknek is Persánban boéri örökségek volt [Persány F; Szád.] \* *dézmáfizető* ~ → *adófizető* ~ \* *drabant* ~. 1596: Ez drabantj eörökségh minth hogy Demeter Petere volth ki megh holt magtalanul fejedelemre zallott ... az drabantoknak priüilegymok uagio(n) hogy az drabantj eörökségh drabanthra ne(m) egieb emberre zallyon [UszT 11/79] \* *egész* ~. 1674/XVIII. sz.: Minden Ember annuatim egészsz örökségtül Szent Györgj, és Szent Mihály adajáb(an) Eöszszel tartozzék adni két két forint árra Bort [Mácsó H; Born. Vegyes 3/3]. 1694: Juan Muntjanne ... egy egész örökségen lakik ... háro(m) fiaival [Kápolna AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.] \* *eklézsia* ~. 1724: Midőn volnánk az Kebelel Sz Visitatioba ... Bosi Miklos vr(am) ő Kglme maga ... fateala hogi a' Bosi Kapolnacska földéért á megye Közönseges buzajabol adtanak buzat metr nro 6 ... ez után meg másolhatatlanul Eccla Öröksége(ne)k tartják [MMatr. 301] \* *eklézsiai* ~. 1776: mikor a' Popalis Örökség conscribaltott akkor se Conscribalták Popalis vagy Ecclesiai Örökségnek [Széllkú KK; Ks 48] \* *falu* ~. 1680/1687 u.: Nyárádton volt egy Berkeszi Miklos nevű Sz. egyház jobbágya, kinek fia Berkeszi János itt Sámsondon telepedett meg á falu örökségére és ... ugya(n) Sz egy ház jobbágyságára [Mezősámsond MT; MMatr. 382] \* *fél* ~. 1681: attá annyi Summaba(n) Popa Pávelnek az el böczültetett fél örökséget [Hátszeg; VhU 144]. 1744: Ujbár Tógyer ... Lamentálódik: En Ujbár Florával fél örökséget bírok [Ujbárest H; Ks 62/3] \* *házi* ~. 1733: en ... Üdösb Toroczka Ferencz Ur(am) akaratjából az Gálak egy része hazi örökségere szállattam ... en gyanakszom hogi azon megh említett Gálak hazi öröksége után valo külső mezei örökségh mindenütt oszolta volt [Torockó; Bosla. Tobis Gergel nyil.] \* *jobbágyi* ~. 1773: az öreg emberek ... azt vallották ... hogy ... ő Nga Tomész névű Jobbágyi örökségihez tartoznék<sup>a</sup> [Timava H; JHb XXXV/86. — "Ti. a föld] \* *kinnvaló* ~. 1732: a régi Falu helylén vadnak es kin valo örökségek es irtványok vadnak es biratnak utannok [Nagyida K; EHA] \* *kötött* ~. 1725: ha a dolog arra menne, hogy Jenei Györgj ezen kötött örökségeket kényszerítettnek el adni ... a mivel az örökség többen el adodnék, tartozzék a Creditor a superfluitást ... jo lelki ismerettel keziben szolgáltatni [DobLev. 1/116] \* *külső* ~. 1570: Filstich Leorincz Emlkezzyk rea hogy eo Birosagaban Erte ely Adossagat Kalmar Janos Torozkay gergelien tērwen zerent ... Az Theorweny azt Mwtatta Kalmar Janosnak hogy Marhaiabol vegyen Jgazat, ha az Ninch kylseő Erekegebeol [Kv; TJK III/2. 144b]. 1677: A' Székelységen lévő Egyházi rendek, kik magok személyekre nézendő külső jóságokat és örökségeket bírnak, azokról, a' faluval értsenek edgyet, a' közönseges szedés, vévés és egyéb szükséges köz dolgokból [AC 10]. 1784: Valljon a mely ház fedél alatt vagy teleken ket három gazdais lakik, külső örökségei azok(na)k vadnake [Asz; TLev. 4/9. 13a]. 1820: Mű, kiknek egyforma külső örökségeink vagynak, hetenként két két napi szolgálatot tészünk ... négy vagy két ökörrel czimborába, vagy pedig gyalogszerbe [Km; KmULev. 1] \* ~ *külső (és) belső* ~. 1653: Az Fejeruari hazak minden külseő belseő eörökségekkel feleslegheje elteigh [KemLev. 1402]. 1667: köte es adá az Also szouathi Kolosuarmegjebeli hataron liuő kölső es belseő Eoröksigit ... igen szegenj állapotalliuin [Born. V/21]. 1671: Sas Peter Arkan tul ugyan Sas Peter haza helyenek hasonfele kulso belso oroksiginek

hasonfeliuel [Kv; RLt 1] \* *leányra szakadt* ~. 1606: Vagio(n) megh egy attiókfa, Dalliaban Erdeos Georgine Margit, mert an(n)ak az Anniajs Margit egy vala Doka Gorgiel, Doka Vrsulaul, es Doka Jstuanal, aztis egy arant illeti eszekkel, mert jm(m)ar lianra szakatt eöröksigh [UszT 20/117 Adamás Zolia de Bagj (60) pix vall.] \* *lőfő házas* ~. 1542: Damokos ersebet azzonrol zallott az Lo fő hazas örökség amelly kjzdi Zekbe dalnokba vagion bele vivők be iktatok pwnküst vtan valo zeredan [Sepsibesený Hsz; HSzjP] \* *majorkodó* ~. 1664: (A) két hatalmas császár végzéseinek és kegyelmes urunk parancsolatjának engednünk kell, noha műnekünk igaz hazafiatnak ez várnak elhányatása miatt minden jóságunk és majorkodó örökségünk elvész [TML III, 320 Kemetsei György és társai Teleki Mihályhoz Székelyhidről] \* *mezei* ~. 1570: Az mely vrain voltak thawaly Eztenoebe Az Szantas Latashoz Mezey Eoreksegeknk Beochwiehez Eo K. varoswl helien hagiak [Kv; TanJk V/3. 12a]. 1657: az mezei eoreoksegh, szánto feöld, es egy szoual minden az vduarhoz tartozo jok két felé oszollyanak [Szentegyed SzD; WssLj]. 1680: Vladucz Bukur ... Mezei örökséghit Zalogb(a) hanta volt [A.porumbák F; ÁLT Urb. 47]. 1703/1780: az articulicus vgy Sonál a mezei örökségéről, aki Colállya azis portiozza [Marossztkirály AF; DobLev. 1/58] \* *molnos* ~ malmos birtok. 1579: Kenzerittetwen hogy egy feő Molnos örökségwnket kellettnek megh váltanunk Zoltanban ... az Nemes czeryek vitaliustol, es ennek az örökségnek valtsagabaly zwksegwnket Adank ... Lazlo papnak ... egy pwzta wles helyett [Uzon Hsz; Kp 1] \* *nemes* ~. 1599: Cherenj Lazlo ... az eo maga Nemes haza vthan valo Nemes eoreoksegyt, thudni illik zantho feldej, kazalo es zena Rithey, Erdejt, vizit, azon faluban valo Molnathis, kit chereben birt ez eleot ... zalagba adtha ... Theke Ferencznek [Dés; SLt 29. Y. 10]. 1779: (Pap Lupujt) Attyafia ... hitta haza magók nemes örökségekre lakni hogy osszszak két felé es Fiait az mig ő el Vigye haza es telepise meg nemes örökségeken [Orbó SzD; GyL. Pintye Ignát (63) jb vall.] \* *nemtelen* ~. 1647: mellyet ha nem praestalna ... az praefigalt napokra mind maga személyhez hoszza nyulhasson mind penigh Erdely Birodalomban leueő Nemes es Nemtelen eroksegihez [Abrudbánya; Berz. 17] \* *ös(é)től maradt/maradt* ~. 1571: mind Ezek Enneke(m) Eoseomteol maradt Eoreoksegim [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. 1591: vagio(n) neke(m) ... eosteol maratt eoreokseghem [UszT]. 1600: Talaltam megh az alperesek kezebe(n) eostól maratt eöröksigemeth Bagyalwaban ... mely eöröksigit hiuak Alberth Mihály eöröksighinek [i.h. 15/72]. 1646: az harmados Atiafiak esztendő forgasa alat ha akarnak, az eo eostól marat Eörökségeket ualthassák magokhoz [Kv; RDL I. 133] \* *paraszti* ~. 1592: miolta az var kezdetet azultatul fogwa tilalma volt hogy nemes Ember affele parazy eoreokseget uehessen, se parzt Ember ne adhasso(n) [UszT] \* *parochialis* ~. 1677: Az Ecclesiai jövedelmek, parochialis regi örökségek, azokról iratott végezések szerént, a' mellyek vóltanak es meg-hagyattatának, ezután-is helyben hagyattassanak ... Egyházhoz vagy valamely Ecclesiához semminémü immobile bonumok, a' régi Parochialis örökségeken kívül, ne applicaltassanak [AC 5–6] \* *pénzen akvirált* ~. 1667/1681: mi alazatos engedelmezzéggel vőven Méltóságos Fejedelmünk kglmes Urunk ő Nga Statutorium Mandatumat ... el mentünk ... Stephan Sztójka es Mokris Anna hazokhoz, es ot ... proponáltakis Stephan Sztójkanak Fele-

segenek Mokris Annanak es ket agon lévő maradékinak Armalisok mellett szemelvényekben es mind penzenek acquiralt örökségekben statuatatasokat [Hátszeg; BLev.] \* *pénzen vett* ~. 1649: ha az penzen vött örökségből ki szorulna tehát az mely örökséget Göczi Istvan vött örökséget tehát tartozik ... ki boczatani az penzt le teven [Lukafva MT; DLev. 3. XXXIA. 5]. 1657: Aszszonyunk elő Nga minden penzen vett örökséget nobilitálta [Fog.; UF II, 190] \* *peres* ~. 1591: Leorinczy Benedek mo(n)da ... Im el kaszalta Dersi Leorinczy az peres eoreokseget [UszT]. 1600: Tudom hogy ez a pebreös eoreksigh Simo Isthwannera iaro wolt [i.h. 15/136 Radich Janosne Annos, Bethlenfalui (48) vall.]. 1634: Ennekem azt az peres örökségnek egy darabjat Buar Georgyne Frusin<a> Azzony adossagaert buczullottak uala ... f 8 [Mv; MvLt 291. 1b] \* *popális* ~ → *ekléziái* ~ \* *puszta* ~. 1611: égi pusztá örökség ... mégyen a borju kerte [Nyárádkaracsony MT; EHA]. 1689: azon pusztá örökségeket ... tartozik ... Barcsai Abraham Batyam Ur(am) ... kezéből ki boczatani [Nagybarcsa H; WassLt Barcsai György lev.]. 1717: Vagyon egy fel pusztá örökség a melyen Kira Juon lakott [Gyertyános H; JHb XXXI/41]. 1725: az falu derekban ... egy pusztá örökség [Mezősámsod MT; EHA]. 1811: az Csupal alatt lévő pusztá örökség [Aranyosrákos TA; EHA] \* *szabad* ~. 1570: Thimar Janos, es Thymar Myhal hiték zerent vallyak, hogy Mykor Koerch Andras Megh veotte az Darab zeolewt Heok peterthwl, Eokis otth voltak az Aldomas Mellet ... Es azt Montha hogy szabad Erekséget ad neky [Kv; TJK III/2. 207]. 1621: egyk fel az masiknak adot hazokat, szabad Vrasagaban boczatak birnj mjnt szabad es saját eoreoksegeket [Kv; RDL I. 13]. 1677: A' hol szabad örökségek, Lofője Darabanté találatnék, kiknek fiu agon defectusok volna, azokat leányi jussal Jobbágy örökséggé a' Tisztek semmiképpen ne engedgyék tenni, vagy lenni [AC 153] \* *székely* ~. 1610: azok az eoreoksegek az Reghi zabadsagh ideyebenis szabad zekely eoreoksegek uoltak [UszT 24b]. 1803: Az Exponensek Utrizalt Jozságotok Valóságos székely örökségnek tudom lenni [Szenterszék U; Borb. II Agilis id. Török Janos (71) vall.] \* *szőlőbeli* ~. 1773: Nemes Zemplén Vármegyében Bodrok Keresztur Várossában ... Lévo puszta Curia, es parlagságra jutott Szőlőbeli Örökségnek, távol Lette miatt ... gondját nem Viselhetvén ... Bodrok Keresztur Várossában Lakozó (!) Nemzetes Nyári Intzédi György Ura(m)mal azon ... Jozságot iránt, Léptünk illyen alkalomra, es meg egyezésre [Alvinc AF; Incz. XI. 13a] \* *taksás* ~. 1672/1681: Szallaspataki Nagy al(ia)s Szabo Mihaly névo Iffiu Legeny alazatos meg talalasabul ertyük, hogy ... Haczk Varossaban lévő egy Taxas öröksége ... Zolyomi Miklos minden adozas es dezma adas alol eximalta Volna, könyörögvén alázatosan, hogy mi is ... azon örökséget eximalnok [VhU 355 fej.] \* *templom* ~. 1643/1687: Templom örökségei ... Schola ház melynek csak a helye vagyon mosta(n) [Bó MT; MMatr. 236]. 1687 k.: Templom örökségei. Vagyon az Altalban más fél hold föld [Nyárádszibenedek MT; i.h. 93] \* *udvari* ~. 1845: A négy évek eltétele alatt Haszonbérő Barla Petro ... minden teher viselés nélkül használandja a kivett telket, es utána valóit, mint valóságos udvari pusztá Örökséget [Pagocsa MT; TSb 37] \* *zálogos* ~. 1600: Zekely Moises egy falka penzt az aztalra olwassa, s monda hogy ihon az zalagos eoreoksighe nek le tezem az arwakknak az zalogiat [UszT 15/33 Mattheus Zeöch Semienfaluiens(is), centurio (56) vall.].

1678: kis Retczkehez adott gyeprü vagyon az also határbaban Malomló utnál, kinek vicinussa aloll Kadar Janos zalogos örökségéhez valo gyeprü [Vadad MT; VK]. 1779: Pap Alekszát, Vaszaliát es Alekszának fiát Togjert a magók Zalagós örökségekről ... adatta altal az meltóságos Groff Gyalakuti Lázár Janos Ur elő Excellentiája Cancellista Deákjának [O.péntek SzD; GyL] \* *zselléri* ~. 1810: Zselléri Örökséghe ugyan Zselléri kitsin szolgálat mellett lévő szegődségünkis mérsékelve tsak felettébb kevés örökségetskéinkhez [Ádámos KK; Pk 5].

2. (az örököszt egészben v. részben megillető) hagyaték; haereditus; mostenire, successiune; Erbschaft. 1619: More Laszlo az ... Bradi Janos reszire valo Eöreoksegeket en altala(m) kwlde megh ... Valaszuti Istuan Deaknak szaz tiz forintot melliet az megh neuzet Istuan Deakis fel veön [Abrudbánya; Törzs. Georg. Egyr. kezével]. 1646: My ... hutos Diuisorok ... Mikoron mi az beczulletés Tanaczj Commissiojabol, Szőlősi Gabor hazanal, üdvezült Feleségnek Gichiner Borbara Aszonnak, Tertiumat az harmados Atiafiak(na)k minden rendbelj ingo bingo marhakból, ki mutatuk uolna, es az harmados Atiafiaknakis leualtak uolna, Az örökségekből, es egieb fen allo dolgokból igi alkuuanak megh [Kv; RDL I. 133]. 1676: Borbély Gáspárrol marada egy Borbély Janos névo fiára es egy Borbély Judith névo leányara az örökség [Szu; Borb. I Nagy Szőcz Janos (50) ns vall.]. 1693: mind Szőlők Szanto földek, Rete, major, es major helyek, kertek, es egyeb örökségek, akar ösök, keresmenyek, es Zallagossok legyenek in quatuor aequales partes Dividaltatnak az negy Gyermeknek Baricza, Andris Janko, Mihok között [Ne; DobLev. I/38. 4]. 1700: azon háznak örökségét ő kglme immár magajéva tötte, tizen öt forintot felis vött az más fél szomszéd reá [Dés; DLt 483]. 1742/1792: Etzken Janos Uram ... Létzfalvi Szatsvai Josef Uramot es feleségét mint Vér Atyafiát meg kénlaltatá a' maga Jozságának örökségivel [Albis Hsz; BLev. Transs. 37]. 1761: mivel Toth Mihály Néhái Toth Péternek Fia volt, es vgj maradtanak minden Örökségei reája [Oroszhegy U; JHbK LXVIII/1. 192–3]. 1781: Baro Josika Dániel Vr elő Nga ... Hetedfél örökségeket bir [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

Hn. 1547: quondam hereditatem Siculicalem Syposmyklos ereksége vocatam In possessione Markusfalwa in Sede kyzydy habitam fuisse Agilis olim Nicolai Sypos [SzO III, 283]. 1600: mely eoreoksiget hinak Alberth Mihaly eoreoksigheinek [UszT 15/72]. 1668: Arvay Örökségek szomszedságokban [Sárd AF; EHA]. 1681: Mathe Gergely öröksége [Nyárszö K; KHn 120].

Szk: ~böl eltari vkit. 1590: Kadiczy Mathiasne is megh hala, valami aruat hagia Matthias Kovaczjnak testame(n)-tumban hogy el tarcha az eoreoksegbul [UszT] \* ~böl kielégit vkit. 1634: ha az Leanio(m) az varosban akar joni elegicie ki az mostoha anniat az örökségből [Mv; MvLt 291. 6a] \* ~böl kifizet vkit. 1600: az en megh holt vram Sima Marto(n) Vram ... ki fizettet teged az eoreoksigből a Bogardfalui eoreoksigeonkel, meghis elegettel wle wgy tuggiuk [UszT 15/86] \* ~böl kitél vkit. 1642: Buzas Istuan ... Ennek az utolsó feleségeuol ualo fiat Andrast az Eoreoksegebeol ki itilték miuel az Annya idegen volt [Bh; GyU 72] \* *anyai* ~. 1605: Az Kisfaludi eorekseg feleöl illyen valazt tezek, hogy ... abbul az en atiam Kecheti Caspar, mjewelhogy Anniara jaro eorekseghe uolt az Kisfaludj ... es Keczetben atiai eoreksige uolt, az felperes attjanak Galfi Janos vra(m)nakis lakassa Keczetben volt, minden

Kisfaludi aniai eörekseg helien az kecheti atiy eöreksegeöl adott mast, abból elegitette megh [UszT 20/49] \* *atyi* ~ → *anyai* ~ \* *pénzbeli* ~. 1863: Alajos fiam ... pénzbeli örökségéhez képest megrövidítést szenvedett [Kv; Végr.].

3. ~ül *hagy* öröklül *hagy*, hátrahagy; a lása ceva ca moštenire; als Erbe hinterlassen. 1811: Vagynak nyughatatlan elméjü Emberek, Kiknek mindennapi kenyerek a' Perek ... A' Pert Fiaiknak örökségül hadják, Kik Unokáknak is sokszor által adják [ArÉ 92–3].

**örökség(e)beli 1.** öröklésre von.; care se referă la o moštenire/succesiune, sucesoral; auf die Erbschaft bezogen. Szk: ~ *igazság*. 1626: azt az hazatis en az Vramual chenaltam, aztis az eroksegembelj igazsagomotis mindene ket az en atjamfianak Chutak mihaljnak hajgom [Káson-jakabfva Cs; BCs] \* ~ *juss*. 1777/1816: Etzken András uram ... Fijának Miklosnak tudgyai ... a maga Competens örökségbeli jussát [Hsz; BLv. vk].

2. (örökölt) birtokbeli; care face parte din proprietate funciară (moštenită); zur Erbschaft gehörend. Szk: *belső* ~. 1781: egy hold föld őszatlan a kezeknél hagyatik addig, mig a' belső örökségbeli részek ... kezekben vissza száll [Asz; Borb. I]. 1804: feljeb szomszedalt belső örökségbeli rész [Aranyosrákos TA; i.h.].

**örökségecske** birtokocska, jószágocska; mică proprietate funciară (moštenită); kleine Erbschaft. 1660: Sas Balasnenak egy Darab eöreksegeczkeje, itt Szárhegyen<sup>a</sup>, az Eötsiuél, Orsolyauál Edgyütt [LLt Fasc. 152. — <sup>a</sup>Cs]. 1666: leven ... Fianak ... egy pusztulasra jutott, és többire sorvadolag vesző félben levő örökséget Mező Bándon ... kerek ... Kovats Istva(n) Uramot, hogy ... venné meg az denotalt pusztulasra jutott, és többire sorvadolag vesző és dőlő félben levő örökséget [Mv; MbK]. 1737: itt Kémeren vagyon kevés örökségcském [Kémer Sz; Ks 99]. 1756: ős Elejekről deveniált örökségetskét ... tserelte volt idegeneknek [Kibéd MT; NkF].

Szk: *belső* ~. 1799: Stán Mageránnak szakasztott ... Földös Ura egy kis Belső örökségetskét [A.árpás F; TKI IV/5 sub BB].

**örökség-eladás** birtok/jószág elidegenítése; vânzare a unei proprietăți funciare (moštenite); Verkauf der Erbschaft. 1607: Nylua(n) tudo(m) hogi ne(m) volt hireuél az Actrix Aszo(nn)ak az eöreksegh el adas [UszT 20/63 Balthasar Benedek de nagi Galambfalua pp vall.].

**örökséges I. mn 1.** apáról fiúra öröklődő/szálló; care se transmite prin moštenire din tată în fiu; vom Sohn zum Sohn erbend. 1606: Az meli örökséges az Csomortan öröksége az melre penegh most hazat czinal aban egi kichin arra(n) veötte egi rezze falu földé [UszT 20/114 Apollonia consors agilis Nikolaj Kouacz de Zaldobos (60) vall.].

Szk: ~ *telek*. 1826: Ezen Fényves Havas az ide valo Birtokos Urak által közre biratvan az abból bé jövő haszonis a' Birtokos Urak között az örökséges Telkek Birtokához képest proportionaliter felosztatik [M.gyerőmonos-tor K; EHA].

2. birtokkal/telekkel rendelkező; care posedă o proprietate funciară (moštenită), care posedă un loc de casă; Besitztum/Hausgrund habend. Szk: ~ *ember*. 1585: Az hatalmaskodo eoreokseges emberek ha valakinek vagy sze-

melyere, vagy hazara tamadnak ... Azt a Capitanok bewntessel le chendesithessek [Kv; PolgK 17]. 1590: Minden eoreokseges ember ket ket tiukoth ezendeoben [Km; GyU 13]. 1600: Veres Georgy ... vallja ... vgy kezdé kyalany ez Tott Antal hogy Billyr Thamas vezette volna etet el es fognak megh, my minth eoreokseges embert az Capytanokkal megh nem foguk [Kv; TJK VI/1. 430]. 1631: lata(m) hogi egyj legien meztelen Zabliaual forgodik vala ereössen keörmüül<sup>a</sup> hogi adgja megh az vamat s megh en megh mondam hogy miért kersz azon vamat hiszen varasi eröreokseges ember [Mv; MvLt 290. 235b. — <sup>a</sup>A hídon átmenni akaró Olajos István körül] \* ~ *gazda*. 1722 k.: Minden gazda embertől Buza harmadfel Kalangya, ha Buzaja nem terem örökséges Embernek harmad fel vekat, ha zeller leszen ket vekat, ha kalangyájában ad 25 kevejewel adgja [Sárpatak MT; GörgJk 147]. 1843: a három közönség adott évenként 300 piséta aranyat, annak utána a privilegium szerenti aranyok helyett adni kellett egy marhas gazdának 5 váltó rénes forintot 36 krajcárt, a marhatlan örökséges gazdának 2 váltó rénes forintot 36 krajcárt, az örökség nélküli szegényebb sorsú gazdának ... 1 váltó rénes forintot és 18 krajcárt [VKp 126–7] \* ~ *gyalogos*. 1840 k.: Palatkai 'Sellérek nevei: Örökösök ... örökséges Gyalogosok ... Örökség nélküli valok [M.palátka K; RLt O. 4] \* ~ *városbeli*. 1584: Az vendig vago<sup>a</sup> pedig ket Rendbeli eggik eörekseges varasbeli ezek adotis attak az varas keözben [Torda; DLt 212. — <sup>a</sup>Ti. sóvágó] \* *egész* ~ *ember*. 1681: Sz: Györgh es Sz: Mihály adjában minden egész örökséges ember adoti, egi egi köből zabot, buzat ... es egi egi forintot is [Mogyorósd H; VhU 84] \* *egész* ~ *háznép*. 1681: minden eghész örökséges ház nép, egi egi folt fonalat is fonní tartozik ... az eghész hunyadi Joszaghb(an) [VhU 82].

II. *fn* birtokkal/telekkel rendelkező személy; persoană care posedă o proprietate funciară (moštenită)/un loc de casă; Besitztum/Hausgrund habende/besitzende Person. 1584: Valamely Caplar (!) be all az Chiaplarsagra iol megh visgaltassek hogi chiak lezegeoe ne legien, hanem eoreokseges legien [Kv; PolgK 11]. 1610 u.: enis ugian Orozhegiben örökséges v<agyok> [UszT 4/10]. 1660: aszt kewanom mivel eörekseges vagjok az Varos Privilegiuma szentert elseoben simpliciter absolvaltassa(m) [Kv; TJK X/3. 265].

**örökségkereső** örökségleső; vînător de moštenire; erb-schleichend. 1603: az alperes ... eoreoksegh keresso bestye lelek kuruanak szdyot [UszT 18/67].

**örökségkert** kertörökség; grădină moštenită; geerbter Garten. 1690: Fenn a betűjnelis Sinka Pal Uram örökség kerti a vicinussa eze(n) örökség(ne)k [Makfva MT; DLv. 3. XXXIA. 25].

**örökséglevél** örökvallási levél (birtok/jószág/ingatlan elidegenítéséről); act/document (despre înstrăinarea unei proprietăți funciare); Urkunde vom Verkauf der Erbschaft. 1585: Berzete Mihaj, Koloswary Balint, Herczeg gaspar, Barat Peter, Keomywes Ferenc<sup>a</sup> az Eoreoksegh lewelek Megy Mutattiak ha gergelj vra(m)e vagy penig varos feolde<sup>b</sup> [Kv; TJK IV/1. 430a. — <sup>a</sup>Vallja. <sup>b</sup>A peres föld].

**örökség-megosztás** osztály, birtokmegosztás; partajul bunurilor succesoriale; Verteilung der Erbschaft. 1606: Az

eőrekség meg oztaskor es haz becziilesekoris ott valek [UzT 20/192 Petrus Barto de Zent lelek lib. vall.].

**örökség-szántó föld** szántó föld-örökség; teren arabil mostenit; geerbtter Ackerboden. 1622: Zalanczi Jstuanne azonjom, Thwrj margit azonj Czefej vramnak mj Elcót-túnk, Egi pjnze nelkw, megh ereztí, ez megh neuezet ket zalagos Embert marhajokkal es magok sajatt Eőreóksegekkel ... de azon kül, ha mj Eőreoksigh Zanto föld, úagj akar mys kezeknel volna azt Eő kge me adgia [Mihálcíva NK; JHb LXVII/11].

**örökségtelen** birtokkal nem rendelkező; fárá proprietate funciară; keine Erbschaft habend. 1635/1867: Szabó Mihály fia András ... Eorokségtelen [Asz; Borb. I Aranyosrákosi lustra].

**öröktől** régtől, örök időktől; dintotdeauna; seit langer Zeit, seit ewig. 1657: Imé mi, búneinknek terhe alól a' nyomorúságoknak és gyalázatoknak fertőiben nemcsak esett s elmerült, sőt öröktől abban felkelhetlenül fetregő szegény teremtet állati Felségednek kiáltunk Tehozzád [Kemlr. 331].

**Szk:** ~fogva/fogván a. végtelen időktől fogva. 1636: Ez vóit az Istennek minden, üdövel végben vitetendő munkáinak, öröktől fogván el intéztetett, és tzélul fel tétetett, végek, hogy az ő neve ditsőitessék belőlök [ÖGr Aj. 5]. 1710 k.: Az Isten előtt maga a maga isteni tökéletességei, mind a teremtésnek minden dolgai és munkái öröktől fogván örökké mind egyről egyig egyszersmind jelen vannak [BÖn. 462]. — b. kb. emberemlékezet óta. 1718: az Ur Josika Sigmond Ura(m) eszt monda hogy mersz ma dolgoztatni holot ez az ház öröktől fogva igaz chatolika ház volt [Branyicska H; JHb Fülei Csak Ferencz gondv. vall.]. 1795: (A) bé adott vallato Leveléből a jönne ki, hogy a Falu azon felső végén ... az Augustiana Ecclának öröktől fogva valo külső appertinentiaja volt [Gergelyfája AF; DobLev. IV/743. 1b].

**örökvásár** örök tulajdonul eladás; transmiterea dreptului de proprietate prin vânzarea definitivă; Verkauf des Besitzrechtes für ewig. **Szk:** ~ban ad. 1657/XVIII. sz. v.: Adanak ... egy darab lako helyet ... földekkel és szenafűvekkel Flh. 88 Dr 40 ./. egy Kóból szaladert Örök vásár(an) fiurol fiura maradváról maradvára Irevocabiler ... Bőjte Martonnak és maradvanyinak [Feldoboly Hsz; DobLev. I/17].

**öröklőtt** bevett, megörögzött; inrădăcinat, inveterat; verwurzelt. 1755: eő klme régi öörögzött szokásunkal nem gondolván, mezitelen fegyvert rántott, és ... a mi Legényeink között, nálla lévő bottyával jól meg suhaztott hátba [Balsa H; GyK].

**öröl 1.** (gabonát) darál/öröl; a măcina; mahlen. 1507: Az Reu<d>y Molnot hagyom ... Illyen modon hog Cheh Janos fy<am>nak legyen zabad molna hog vamaual Egyetembe Eroly<eon> benne [Kv körny.; Nyírk VI, 186 Cheh István végr.]. 1570: Az Molnar azt Monta neky ... senkynek Nem eorlene az nap [Kv; Tjk III/2. 104]. 1573: Almas Myhal azt vallia hogi Tawaly Aratas eleot Eorel volt eo espotali Molnaba, Azkor telman Benedekne is ott érel volt [Kv; Tjk III/3. 212]. 1651: teczett az Ecc(les)ianakis hogy ... mivel

mostan az szűk időre kepest gabonat örölnek bővebben az Malomban ... abbolis az Nemethi pasztorok a Schola Mesternek a tertiat adgiak ki [Szjk 69]. 1698: Tudom nyilván, láttam is itt az én Hazamnál lévő Resnyiczán ... egy néhányon öröltnek ... Pap Janos is öröltt ugyan azon Rosnyiczán [Gyulatelke K; Ks Petrus Szőke (40) jb vall.] | Láttam ... az Boncz Nyiresi Groff Apor Ur eő Nga Malmáb(an) Borza Vaszi, hogj egy vékányi Alakort eőről vala [Szekoláj SzD; Ks Lad. Szőcs (30) zs vall.]. 1714: Nyisztor Miklos ... két véka Törögbuzát öröl volt [Berekszó H; Szer. Foltá Togjer (70) jb vall.]. 1740: ott örölttem a kerdőb(en) forgo Malomb(an) haricskát [Papolt Hsz; SzentGy Temerdek Andrásné Kata (24) jb vall.]. 1757: tsak ezen az egy kövön" is nintsen elegendő Gabona mit öllémen gyakran, hanem öszel ottan ottan kétt köre is eleg volna, mit öllének. Telre igye(kez)ven előre ölleni az Emberek [Szentmihály Cs; Sándor conscr. — \*Malomkövön]. 1770: az előttis (:mivel gyakorta öröltöm benne:) tsak alig forgottak az also kerekék úgy hogj tsak hébe hoba hánták a Lisztet kicsin viz létekor is [Királyfva KK; JHb LXVII/91]. 1772: olj időbenis a' mikor a más itt körül lévő Malmok a' Viznek Nagisága miatt hallgattak, ezen széltiben lehetett örelni [Sövényfva KK; JHb LXVII/284].

**Szk:** ~ni való búza. 1595: hogi Eorleni valo buzat fenesre" vittének zeker berbe attam f — d 12 [Kv; Szám. 6/XIII. 3. — \*M.fenes v. Szászfenes K] \* ~ni való gabona. 1765: Tudgyae a Tanu ... hogj ... közös Malmok(an) kik öreltenek ... ? ... ki nem engedte meg hogj ... réája bizott örelni valo gabonáját egymás után az Garatb(a) fel hordhassa Györgyitza és meg örelhesse [Záh TA; Mk V. VII/19 vk] \* ~ni való málé. 1814: én nem tudtam, hogj kednek Pap László uram máléja is vagyon örolni valo [Dés; DLt].

2. (fát, kőst, önt) darál/öröl; a măcina (lemne, sare, cositor); (Holz, Steinsalz, Zinn) mahlen. 1558 k.: Wed az kymert onnoth es ted egy fazeckban ... es agy erps tuzeth neky es Mido(n) az on Meg hewly es vegy egy vas kаланth ... es Ingasd Jol toua es lezen az on hamuua es had meg hidegwly es tprld egy Zita altal es az My benne Marad ... azth prld egy keouon vizel [Nsz; MKsz 1896. 282]. 1596: Egi keo sot eorleottek f — d 6 [Kv; Szám. 6/XXIX. 169 Bachi Tamás sp kezével.]. 1756: Titt. Beretz András Vramat a ... Makalo Cserés erdön láttuk fát vágni ... sőt enis Pap Gáspár egykor vágtam valami fátskákat az Vr Malmában vivén örleni [Bácsi H; BK. Casp. Pap (60) ns vall.].

**Szk:** só örleni. 1597: Zeky Jstwan deak zolgaloya Orsolya ... wallia. So eorleny mentem wala egikor Sardy Janos hazahoz [Kv; Tjk VI/1. 101].

**Ha.** 1633: Erölnűnk [F.venice F; Szád.]. 1656: eörölttem [Kászonyjakabfva Cs; Bált 61]. 1666: örlöt volna. örolni. [Egrestő KK; i.h. 44]. 1693: eöröltt [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. 1698: eöröltt volna. örlötték [Gyulatelke K; Ks] | örlött [Vizszilvas SzD; Ks St. Kadár (56) jb molendini magister vall.]. 1736: öllötték [Földvár TA; CU XIII/1. 289]. 1740: örlöttem. örlött [Papolt Hsz; SzentGy Földes Istvánné Ilona (40) jb vall.]. 1746: örlötenek [Koronka MT; Told. 37/26]. 1760: örlönek [Báld K; BLt]. 1763: örelni. örolni [Szecsel Szb; JHb]. 1770: örlék [Ádamos KK; JHb LXVII/118]. 1771: örlöl [Dés; DLt 321. 5a Al. Huszar (30) ns vall.]. 1772: öreltünk [Dombó KK; JHb LXVII/195]. 1781: öreljék [Koronka MT; Told. 10]. 1826: örlött volna [F.rákos U; Falujk 136 Barrabás Áron pap-not. kezével].

örölés 1. örlés

örölhet darálhat; a putea măcina; mahlen können. 1590/1593: ot itették az peres Rethen barmokatt azmigh eoreolhettenek [Bálványosváralja SzD; Ks]. 1673: Ihon mind el járam az malmokat, sohult nem örölheték [A.jára TA; Berz. 7. LXV/38]. 1714: valamig az Varosi emberek(ne)k buzajok vagion az malomban addig az Falusi emberek nem örölhetnek, de a kik valami nehezen bé ejthetik is magokat az vasárhelyi<sup>a</sup> malmokban örölni (kivált mikor szorgos!) a vám(on) kívül discretiot kell adni az monarnak és ugj ha valami nagy nehezen örölhet [Berz. 13. II/33. — <sup>a</sup>Mv-i]. 1743: az ... eő Natsga Malma ... mihelt az viz egy kitsid (!) áradot mingiárt meg állot, és nem örölhettek benne [Ádamos KK; JHbK XXVIII/9]. 1768: Az Ajtoni<sup>a</sup> Malom ... az Gáttya bizonyos idejig el romolva lévén a Viz áradás miatt nem örölhettenek [DobLev. II/390. 3b. — <sup>a</sup>K]. 1771: a Kundi és G: Váraljai Lakosok(na)k Külön kövök volt alkuva s birtokok alát a nevezett Malomban hogy azokon Mások előtt mindenkor ők örölhessenek [Széplak KK; SLt évr.]. 1778: eddig elé már 1300 veka gabonát öröltem; s még az egy fertáj esztendeig sokat örölhettek [Cserefva MT; Told. 79]. 1798: vagy nem örölhet vagy élesztője nints [Méra K; AggmLt C. 108]. — L. még UF I, 325.

örölhetés darálhatás; posibilitate de măcinare; Möglichkeit zum Mahlen. 1771: (A víznek) egy Csepp Szökéseis nincsen Le a Silipről ... az Víznek nem Léte mián, és az nem örölhetés mián, csak nem Sírnak az Emberek minden felé [Dombó KK; JHb XX/26. 4]. 1813: midőn a' Malom gabonával az örölhetésre nézve bővelkednékis, a' Malomnak felettébb lévő el rongyoltatása mián ... semmi reménységem nintsen ához, hogy csak az árenda summának felétis ki vehessem [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

örölt 1. örlött

öröltet daráltat; a dispune să fie măcinat, a da la măcinat; mahlen lassen. 1572: senkinek Ne Eorellyenek benne<sup>a</sup> hane(m) chyak az ky Menegzeiere Eoreltetne [Kv; TanJk V/3. 65b. — <sup>a</sup>A malomban]. 1587: Anni 1587 Keodettkezik legh elseoben az Búzanak megj Eorlése 26 die Januáry Eoreolttettem 8 keobeol búzat [Kv; Szám. 3/XXVI. 17 Suweges Gergely isp.m. kezével]. 1679/1681: Molnarokkal az Malmok(na)k jövedelmeről, s mind annak el keléséről igaz ravasokat tartasso(n); az vár szükségere öröltetvén rea vigiaztasso(n), a' Lisztet igazan adminisztrállyák [Vh; VhU 671]. 1683: Az mennyi buzat el vetetete(m) s öröltettt(em) meg rostáltotván s szorotva(n) p(e)r(cipió)ltam Ucsut Cub 18// [Fog.; Ut]. 1747: vámért is ne öröllyen Szilágyi Samuel urnak ... csak tulajdon maga számára fejer(ne)k öröltet [Ákosfva MT; Told. 8]. 1776: Diversis vicibus Pujka Fijak és Tyuk fijak számára Kásának örölttettem Metr. 9 [Mezőméses TA; WassLt]. 1780: meg indulván árvizek Sohult gát nem maradt, ugy osztán hirtelen meg fagyván öröltettni sokat nem volt, ugy hogy meg a jo Gazdákis sokáig resnyczevel kenszeritettek elni [Baca SzD; TSB 24]. 1834: A' Száraz malomból be jövő vármol sem számol tisztában ... holott novembertől fogva Februárius 19ik napjáig örölttettem a' lovakkal pénzért vékáját per 6 x [K; Somb. II]. 1841: 20 véka Tiszta gabonából, midőn meg mosattattam, rostáltattam, munt

lisztnek ugy semle lisztnek örölttettem [Görgény MT; Born. G. XXIVc].

Vö. az örlet címszóval.

öröltetés daráltatás; măcinare, măcinat; Mahlen. 1602: Az Basta Vram eo Naga paranchiolattyatis eo kgmek zemey eleyben vewen az eles feleol kynek gonduisselesere Eoreoltetesre megh seottetesere, es penzen valo ky Adasara valasztottanak negy vraitat<sup>a</sup> [Kv; TanJk I/1. 413. — <sup>a</sup>Köv. a fels.]. 1683: Eöröltetésre erogodat Cub 403// [Fog.; Ut]. 1782: a malmok állításának magok jo állapotyokra, hogy közönségesen az öröltetés aránt ne törekedgyünk az méssze valo helyekre hirtzoldni [Déva; Ks 75. VIIIb. 122]. 1796: vagynak ugyan még más Usorás, dolgosokis, ugymint miis falusiakul a Szilvási Malomb(an) lévő öröltetésünkért minden Esztendőben 70. Kaszásokat adunk, mellyekkel itten dolgoztatnak [Szentegedy SzD; WassLt]. 1834: a' Szám adásban ez alatt az idő alattis öröltetés titulus alatt erogál a' mely nem acceptálódik ki vonodik 14 véka [Somb. II számvevői észrevétel].

öröltetik 1. daráltatik; a fi măcinat; gemahlen werden. 1806: Öröltetett ... puliszkának. 36 véka Törökbuza [Dédács H; Ks 109 Vegyes ir.]. 1841: Bél mosni Kásának öröltetett 1<sup>a</sup> Törökbuza [Pókafva AF; Born. F. II. f. — <sup>a</sup>Véka].

2. zúztatik; a fi zdrobit; zerquetscht werden. Szk: apróra ~. 1840: A henger alatt a Hollanderben 6. vas kések vannak bé eresztve, melyek által a papiros anyag apróra öröltetik [Km; KmULev. 2].

öröltetett öröltet; a da la măcinat; mahlen lassen. 1826: Amely feladására a felperesnek az alperes férje, Csiki András azt felelé ... a felperesen kívül még csak egy köpeci ember volt, aki haricskát öröltetett, tehát gyanúm vagyon, hogy a felperes által történt katta, aki törökbúzázt öröltetett [F.rákos U; RSzF 258].

öröm 1. bucurie; Freude. 1562: Mely ígretnek öröme miatt indittatván a vajda, azonhelyt erejét indittá és megveré a kereszteseknek táborát Tömösvárnál, Váradnál és Erdélyben Kolozsvárnál<sup>a</sup> [ETA I, II BS. — <sup>a</sup>1514. évi eseményre von.]. 1660: mindenkor lsten az igen vig öröm után nagy szomorúságot szokott adni, és az szomorúság után nagy örömet [TML I, 495 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1662: ami a szívben vagyon, valósággal vagyon, valóságos az ... jegyez annak okáért ez szívnek öröme belső, valóságos, gyűkeres, fundamentomos és fő örömet [SKr 688]. 1753: szintén mikor örömmel várom vala sok bajoskodásink kimenetelit, akkor látom kgmed leveliből, nagjób és ujjabb akadályban valo esésemet [Fog.; JHbT Árva Bethlen Kata lev.]. 1784: kívánom ... e mostani szorongottatásokb(an), hogy külgyen az lsten segedelmet a Ngatok Házáb(a) és örvendeztesse meg a Nsgtok kedvessét, hogy minnyájon örvendezhessünk a Nsgtok örömöken [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1787: Látván a Néném Aszony sok milliion Ezereknél többet érő betűinek erejét, olyan örem és gond tsapa meg hogy a milyet még tsak nem is képzelhet más tsak a ki probalya [Kackó SzD; Kp II. 27 Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához]. 1800: Drága Kedves Barátom! Hozzám utasított kedves reideidet az örömnék könyv hullatásával meg tölt Szemekkel olvas-tam [Torda; DobLev. IV/833]. 1824: a Mennyei Felség ...

adott vala nékem egy olj Fiját K: Dobolyi Sándort ... ki minden szomorúságotom Örömré, minden rossz kedvemet Jo kedvel válhatta fel [Nagylak AF; i.h. V/1094. Ia id. Dobolyi Sigmund felj.].

Szk: *~(e) napja* örömnünap(e) napja. 1668: örülném dolgokat<sup>a</sup>, ha végben mehetne, mind azért, hogy örömek napján jelen lehetnék [TML IV, 311 Teleki Mihály Tökölly Istvánhoz. — <sup>a</sup>Értsd: házasságukat]. 1704: a generálhoz ... micsoda affectioval mentem fel, akáki meggondolhatja, holott ma egy hete miképpen bánt velem az örömek és victoriának napján [WIN I, 194–5] \* *~ére lehet* öröme telhet benne. 1669: Isten velem lévén, úgy igyekezem magamat, édes Feleségem viselnem, hogy neked is örömdre lehessenek [TML IV, 448 Teleki Mihály Veér Judithhoz] \* *~et csinál/szerez*. 1661: Hogy Kegyelmed nekem azt írja, ha a béres kezében akad, többet nem eszik, aval nekem Kegyelmed igen nagy örömet nem szerez [TML II, 113 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1879: Küldd el azt az új verset ... Nem kerül valami nagy dologba, s nekem örömet csinál [PLV. 41 Petelei István Jakab Ödönhoz] \* *~et ér* örömet megér. 1760: elsőbbsen enni akart<sup>a</sup> ... De ... lankadozni kezdvén ... meg is hala. Hogy igazán betelje, hogy nincs mit ennie, vagy ha volt is, vagy pedig az Isten megmutatta is nekie, de hasznát venni s örömet nem engedte érni [RettE 112. — <sup>a</sup>Barcsai Gergelyné Nálácsi Sára]. 1811: Mikor Erdély ama híres Ménesekkel, A' Mikes<sup>a</sup>, Bethlen Pál, 's Vessélyieikkel<sup>b</sup> Kevélykedett, mikor Dániel-is ére Örömet, és Bethlen Sándor a' Testvére Grófnak, gyűjtötte a' szép 's jó Lovakat Öszve, hogy érhesse utól amazokat [ÁrE 133. — <sup>a</sup>A gr. Mikes Istvánval. <sup>b</sup>A br. Vessélyeni Farkasával és Miklóssával] \* *~mel teljes* örömteli. 1798: Nagyon örvendek rajta ha jo szívet irt Munkáskám a' bethülletes Communitás<sup>a</sup> előtt is kedvet nyert légyen, s kivánom is szívemből hogy örömmel teljes ki menetele lehessen [Mv; TLV. 5/14. Ia. — <sup>a</sup>Torockó] \* *egész ~mel* örömtelten. 1849: (A fiú szülei) azt felelték: hogy egész örömmel ohajtyák Menyeket házoknál látni [Bádok K; Rak 64] \* *életének ~e*. 1776: Edes szívem Lelkem Anikom! Eleteknek öröme<sup>a</sup> [GyL gr. Lázár János lev. — <sup>a</sup>Levél-megszóllítás szerelmeshez] \* *ezer ~mel* nagy örömmel. 1785: én ezer örömmel cselekeszem mindent familiámért [Szentbenedek SzD; Ks 21. XV. 33 gr. Kornis Zsigmond gr. Kornis Istvánhoz]. 1824: Én magam ezer örömmel sietnék menni elébb az Édes Atyám Uramék tiszteletekre [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084. 1b] \* *hol ~re, hol szomorúságra* hol derűre, hol bofúra. 1723: En eleget kalandozék, hol örömré, hol szomorúságra. Istennek hala az Gyeresi, Thordai, saardi szőlőköt jól talaltam [ApLt 1 Apor Péter feleségéhez] \* *nagy ~ben/nagy ~e van* nagyon örül. 1618: négy kaftánt adának az hírmondókra és igen felette nagy örömben valának az emberek [BTN<sup>2</sup> 125]. 1729: M: Gubernator Ur(am) eő Ex(ce)lle(ntia)ja most nagy örömbé vagyon hogy az Fija Küküllő Vármegei Fő Ispannya lön [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához]. 1762: Nagy örömrünk volt, mivel amely segítséget adott volt a cár a prussus ellen felséges asszonyunknak, revocáltatott [RettE 143–4] \* *nagy ~e lön rajta/vmin* nagyon megörült vminek. 1566: a Sziget megvételekor immár a császár<sup>a</sup> halva fekszik vala, és az utolsó ostrom<sup>b</sup> — a kilencedik — még azután lett meg. Ezen Ferdinandus császárnak lön nagy öröme [ETA I, 25 BS. — <sup>a</sup>Szulimán. <sup>b</sup>A Tokaj várát]. 1653: Ada azért kész szép hadat a vajda Rácz György mellé, és ... kijöven Rácz

György Háromszékre ... Ezt látván Háromszék, igen nagy öröme lön rajta, és Mózes ellen szívet vön [i.h. 80 NSz] \* *nagy ~ére vagyon* nagy örömet leli vmiben. 1659: Hogy pedig írod, hogy ... mód nélkül uradat el nem árulod, ha a mi kicsinyed vagyon, mind elvesz is, igen nagy örömrömré vagyon [TML I, 324 Teleki Kálmáné Teleki Mihályhoz]. 1661: Kegyelmed ... írási ... igen nagy örömemre s megújulásomra vagyon [TML II, 128–9 Veér Judit ua-hoz] \* *(nagy) ~mel ért vmit* nagy örömmel vesz tudomást vmiről. 1663: nagy örömmel értettem ... Forgács uraméknak jó és istenes resolutiojokat ő felségéhez [i.h. 614 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]. 1769: örömmel értettem az minap az Néném aszony Fiscalissatol hogy szándékozik Batyam uram bé jünni [Marossztyörgy MT; Ks 99 Kornis István lev.] \* *nagy ~mel van rajta* nagyon örül neki. 1619: Azt bizony látom, hogy valakik Felsőged jóakarói, oly nagy örömmel vadnak rajta, mintha Felsőged tulajdon magoknak küldené<sup>a</sup> [BTN<sup>2</sup> 361. — <sup>a</sup>A pénz] \* *(nagy) ~mel vesz* (nagy) örömmel fogad. 1677: a Kegyelmed parancsolatját örömmel vesszük s egész tehetségünk szerént követjük [TML VII, 544 Vessélyeni Pál Teleki Mihályhoz]. 1813: tsak nem mind az Verős kovátsi Társaság nagy örömmel vettük vala ... Fungens Birákainkhoz irántunk meg hálálhatatlan jövünkra tzelazo Commissioját Nsgtoknak [Torockó; TLV. 9/45] \* *szíve ~ére szolgál*. 1780: szívem örömré szolgál az nekem ... hogy TP Szatmári Uram a Nemes Ifjakat ... az Valásra tanitya [Nsz; Borb. II Bethlen Kristina lev.] \* *vki levelét (nagy) ~mel veszi* vki levelét (nagy) örömmel veszi kézbe. 1661: Édes szerelmes Uram, az Kegyelmed nekem küldött levelét igen nagy szívbeli örömmel, magam megújulásával vettem [TML II, 84 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1788: Leveledet örömmel vettem, itten Almáson, mái ide lett érkezésem után egy fél orával [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. Iktári Bethlen Sámuelhez]. 1815: Folyo holnap 23-an hozzám küldött Levelét Örömmel vettem volna, ha afféle szív epesztő dolgokat nem olvastam volna benne [M.köblös SzD; RLt O. 1 Rettegi Miklós lev.] \* *vki (nagy) ~ére a* vkinek (nagy) örömet szerezve. 1595: 24. Octobris: Biro Wram ő kme ... hiúata be melleie az örög Wraimat az Jo hirnek mellyet Hawas elő földéből hoztak vala örömré [Kv; Szám. 6/XVIIa. 21 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1806: haza mentünk, egy tekenő kolbászt Májost tudóst talaltunk nagy örömrünkre [Dés; KMN 306]. — b. vki megörvendeztetésére. 1595: 27. Octob(ris) Rauazdj Wram kerttere, Azonnyunk ő fge örömré és vendéglesere Kenden, keret Biro W(ram)tol hegedúseket és Lontosokat [Kv; Szám. 6/XVIIa. 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével] \* *vminek ~mére* vmely öröm kifejezésére. 1811: mihelyt el jutott a' Békesség hire, Egy pohár bort ittam annak örömré [ÁrE 43].

2. *~ében* a boldogságtól/örömtől eltöltve; (cuprins) de bucurie; vor Freude. 1584: Eoreomeombe be Menek hogy vramnak meg mongia(m) [Kv; TJK IV/1. 256]. 1598: Balassj Pal ... vallja ... azon nap vachyara(n) en nallam voltanak ... ott ennallam vigan lakanak eoreomeokban [Kv; TJK V/1. 237]. 1633: hogy szembe lehetve velle<sup>a</sup>, ugy cöreöllt az uta(n), hagi cziaik nem el repeöllt ... cöreomeben egy veder bort töltete Vrameknak [Mv; MvLt 290. 122a. — <sup>a</sup>Az asszonnyal]. 1662: gyönyörűséges szívem, Feleségem, te azt elhihetnéd, az mint én szeretlek, ugyan repülél bele örömrömben [TML II, 227 Teleki Mihály Veér Judit-hoz]. 1724: örömrömben bizony tegnap mindgyart Te Deum

Laudamust mondek az Templomban [ApLt 2 Apor Péter feleségéhez Nsz-ből]. 1729: kedves szép Fiat kívánok, de mikor Isten meg adja örömben ugj táncoljyon mint David [Légen K; TL. Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pálhoz]. 1811: Mu'sam ... Egy kis Jánost ... Fel-talált Gróf Bethlen Ró'sának ölibe, És énekelni így kezdett örömben: Kedves kists Bethlen János nagyot nőjön [ÁrÉ 184]. 1823–1830: Ír az édesapámról, hogy ... örömben sirt, hogy meghallotta, hogy pap akarok lenni [FogE 212].

3. (nagy) ~mel a. (nagyon) örvendő, (nagy) örvendezéssel; plin de bucurie; voller Freude. 1653: Ezt látván a vajda<sup>a</sup>, nagy örömmel kiáltatni kezdé minden hadának nagy kiáltással: „Futnak ez ebek ...” [ETA I, 56 Nsz. — \*Mihály vajda]. 1662: az lövészerszámoknak hármát Constandin vajdának hagyván, de a többi a nyert zászlókkal győzedelmének bizonyására, nagy örömmel Fejérvárra hozatta vala Heriza vajdával együtt [SKr 341]. 1823–1830: mihelyt szándékomot ki nyilatkoztattam, azonnal örömmel fogadta, 's ígérte, hogy haza jön [FogEK 462–3]. — b. nagyon vidáman; foarte vesel/bucuros; sehr fröhlich, freudig. 1793: a' Szent Király utzán végig ... nagy örömmel és katzogások között mentenek [Koronka MT; Told.]. 1806: Délután vendégség volt nálunk a Mamák tetzésére örömmel othon körheltünk a tálok körül [Dés; KMN 310]. — c. nagy buzgalommal/elkeseredéssel; cu însufletire/entuziasm; mit großer Begeisterung. 1600: az egez Aranyas Zeky vitezleik rend, mind lowagok es mind gialogok, azon Zekbely vrainakl egietemben, ez orzagnak mostani keozeenseges szüksege ideyen ... nagi eöörömmel giorsasagal es serinseggel, Jüttenek mellenk [SzO IV, 141]. — d. boldogan, boldogságban; fericit, în fericie; glücklich. 1662: Isten údatad áldja meg, minden dolgaiban boldogiton ... Ezek után Isten tartson meg és hozzon örömmel vissza hamar időn [TML II, 292 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz]. 1678–1683: valakik edes teremptő Is(te)neknek ... parancsolattjat, s edes igaiat Öremmel viselek, telljes benne valo bizodalombokban, megh ne(m) csalatnak [Ks Kornis Gáspár kezéül]. 1784: Kivánom hogy az Vr Isten e szintén bé álo Husvéti Innepekre viraszsa fel Nsgtokat s a Nsgtok Mlgs Vri Házát örömmel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — e. (nagy) örömet szerző/(nagyon) jóleső érzéssel; cu mare bucurie, bucuross; mit viel Freude. 1657: hogy ne láttassék az kegyelmed hozta hírt örömmel hallottnak lenni, ez okon halasztotta, ígírvén általam más alkalmatossággal császári kegyelmességét kegyelmednek [KemÖn. 105]. 1749: Lazaretből írt kedves leveledet szintén most estve vevén ... örömmel olvasám [Bodok Hsz; DanielAd. 274 Hidvégi Mikó Ferenc Vargyasi ifj. Daniel Istvánhoz]. 1845: Nagy örömmel láttuk, hogy ezen ne(me)s Városban is a szükséges helyeken az Utak és Járdák csináltotnak [Dés; DLt 650]. — f. (nagyon) szívesen; cu mare plăcere; sehr freundlich/fröhlich (aufnehmen). 1657: az fejedelem nagy örömmel látta, és többé vissza nem bocsáta [KemÖn. 183]. 1703: Harmadnapján az innepnek hívott ebédre Szárazberekre Vitkai Mihály uram, ki is igen örömmel látott [Kv; KvE 252 VBGy].

4. vki/vmi ~ére (jó)kívánság kifében; în exprimarea urărilor de bine; beim Ausdruck von Glückwünschen: vki/vmi boldogságára; pentru fericiea cuiva/a ceva; auf das Glück von jm/etwas. 1659: nagy buzgosagall kivanom Jstenteöl ... hamar Ideön gyógyicsa megis eö kmet minnyájunk eööröme [Marosvécs MT; BK. Kemény János lev.]. 1663: Isten tovább is viselje kegyelmesen gondodat és az

kicsended gyermekskénket maga dicsőségére és az mi örömünkre nevelje [TML II, 621–2 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1737: Öcsém Uram ... hogy Méltó. Groff Uramat, Méltó. Uri Házával és diszes Udvara rendivel boldog és örvendetes állapotban találja, éltetvén Isten Hazánk öröme s meg erősítésére ... alázatos szível kívánom [Ne; TL. Onadi B. Iosef gr. Teleki Ádámhoz]. 1784: 1784dik esztendőben Juliusnak 16dik Napján adta Isten e világra Máté Klára kistsid unokámot kintis (!) az Ur Isten Tartson Meg s Nevellyen a Maga Di<cz>ségére s szülei örömekre [Kp II. 16 özv. Újfalvi Sámuelne Sombori Borbára nyil.]. 1867: Sándornak a küldött verseit szívesen köszönöm sokszor tudakozom ökö ... Isten tartsa meg ökö örömünkre [Uzon Hsz; Kp V. 413]. 1880: Szerfelett örvendek, hogy a Petőfi Társaság megválasztott tagjaül ... Tartson meg az Urísten a P. Társ. díszére s mindnyájunk öröme [PLev. 82 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

5. örömhír; veste îmbucurătoare/bună; Freudenbotschaft. Szk: ~et írhat. 1657: Én is immár elkezdem az panaszkodást, az sok kárvallást, örömet mindazonáltal fiam bizony nem írhatok [TML I, 53 Teleki Jánosné Teleki Mihályhoz] \* ~mondani. 1604/1675: Gaal Gergely Lo fü Dálnoki jur. fassus est ... Bodor Balas' vala procatora Bernald Miklos'nak, engem küldött vala haza eöröm mondani [A.csemáton Hsz; HSzjP].

6. vki ~ére vki káröröme; spre bucuria răutăcioasă a cuiva; zu js Schadenfreude. 1669: Elég szomorú, hogy sok nyomorúságos szölgálta után némely gonosz akarói örömekre ennyi ideig üressen tekereg udvarnál [TML IV, 448 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1672: Most már az odaki való Kegyelmeden esett dolgot is abban hagyván sok gonosz akaróinak öröme s az urunk ú nagysága haragját is magára vonván Kegyelmed, ki is azt mondja, hogy soha az a kegyelmes ura Kegyelmednek nem lesz, a ki eddig volt [TML VI, 349 ua. ua-hoz] | Kegyelmed ne annyira gyötörje magát gonosz akaróinak, ha vannak, örömekre [i.h. 350 Sárpataki Márton ua-hoz].

7. ~mel kárörvendve; cu bucurie răutăcioasă; schadenfro. 1662: Debreczenből jű s megyen emberünk, Husztban az szerint és ha Zólyominál avagy akár holott Erdélyben volna, az Kegyelmed huszti nem jó akarói örömmel beszélnek [TML I, 349 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

8. jelentős esemény/ünnepe öröme; bucuria unui eveniment important; Freude eines wichtigen Ereignisses. Szk: ~et lő dísz/örömlövést ad le. 1608: Választák egész országotól fejedelemeink Báthori Gábor jelen nem létében, és aznap örömet is lövének az piacon az tarackokkal, trombitálván és dobolván [Kv; KvE 138 SB]. 1759: Egyáltalában rosszul vagyunk, mert midőn valami kis victóriánk vagyon, nem győzzük az örömet lőni [RettE 97] \* ~et lőlet. 1582: 17 febr. Biro vram leotett eoreomett az lengiell kirall meg bekellesere az Zigiartok Tornyaboll [Kv; Szám. 3/VIII. 38] \* békesség ~et lövik. 1705: Olyan hír is jött most, hogy Fehérvárott nagy lövés lött volna. Ki azt mondja, hogy valamely odaki esett victoriának az örömet lötték, ki azt, hogy a békesség örömet lötték, ki azt, hogy Rákóczi uram<sup>a</sup> érkezett bé, oda a principatusba beülvén, és annak örömet lötték [WIN I, 474. — \*II. Rákóczi Ferenc] \* koronáztatás ~et lövik. 1790: Éppen most 12 orakor lövik a Felsőleg Leopold Tsaszárságra lett koronáztatásának örömet [Kv; TL. Bodoki József prof. lev.] \* viktória ~ének meglovése. 1704: Ugyan ma estefeléd Acton uramat az generál felküldé az úrhoz, ki által hívatá hétfőre ebédre, amikor leszen az

odafel való victoriának örömeinek meglövése [WIN I, 227] \* *viktória -ét lövik → békeesség -ét lövik* \* *vminek -ét meglöeti*. 1710: A francia király ármádáját ebben az esztendőben két helyen is keményen megverik, melynek örömit nagy solennitással itt is Brassóban a commendáns meglöeti [CsH 372] \* *vminek -ét (meg)lövik*. 1657: az ellenség is igen jó reggel megindulván az Nitra mellett alá, és nem messze szállván oldaloslag vélünk, az lengyelországi régen várt segítséggel megegyezett, és annak örömet lötték [KemÖn. 248]. 1710: A francia király ellen ez esztendőben is sok szép és nagy győzedelmeket ada Isten a római császárnak és az öccsinek, Carolusnak, a spanyol királynak, mind Belgiumban, mind Hispániában, melyeknek örömit nagy solennitással háromszor lötték meg mindenütt Erdélyben, itt Brassóban is [CsH 450].

**Örömanya** mama miresei, soacră mică; Mutter der Braut. 1568: Magdalena Gabrielis gorg c(on)sors, iur(ata) fassa c(ist) ... az en mustoha leanyom azt monda ... Egreol vgy mond mert az zakoryan Janosne leanyat botos Andras wötte, s en leszek gröm annya [Kv; Tjk III/1. 206]. 1570: Zalay Mihál, es Anna azzon az felesége ... vallyak, hogy Mykor Lérinch deaknak attak volna egy leant, Mellyet Zabo Janos hazához vytte volt. Es onnat mykor az azzonyok haza kesertek volna Mynth Érem Anyat, eo Ennyek es Innyok hozot volt [Kv; Tjk III/2. 21]. 1736: Az kézfogás elmulván, az násznagy eléállott, és az örömatyát és örömanyt (mert az menyasszony szüléit akkor úgy nevezték) egész házát és vendégit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta [MetTr 381–2].

**Örömapa** örömatya; tatál miresei, socru mic; Vater der Braut. 1823–1830: ha a bálba mennek s táncolni akarnak, akkor mind a brillét, mint a venetianert leteszik, mert a brillé igen is izzadási okozza a szem körül. Még az örömapa, az öreg Landgraf is brillét tett volt fel [FogE 248].

**Örömatya** örömapa; tatál miresei, socru mic; Vater der Braut. 1736: Az kézfogás elmulván, az násznagy eléállott, és az örömatyát és örömanyt (mert az menyasszony szüléit akkor úgy nevezték) egész házát és vendégit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta, melyre az örömatyák<sup>a</sup> nevel az fő-gazda válogatott szép szókkal megfelelt, és az násznagyot, völegényt és az egész násznépet feláldotta | Volt penig az színben<sup>b</sup> két muzsikáló-szék magosan felcsinálva, az egyikben muzsikáltak az völegény muzsikái, az másikban az örömatyáé [MetTr 381–3. — <sup>a</sup>Nyilván az eredetiben elírás vagy a kiadványban sajtóhiba egysz-ú alak h. <sup>b</sup>Ahol a lakodalmat ülték].

**Örömbalzsam** örömr; balsamul bucuriei; Freudenbalsam. 1811: Jó kedvel, és nyájas engedelmisséggel Szoktak viseltetni hozzátok oly<sup>a</sup> véggel, Hogy meg-szelidítsék hatalmasságokat, 'S szívetekbe öntsék öröm bal'samjokat [ArE 129].

**Örömesben** 1. szívesebben; mai bucurios; lieber. 1640: azt az kett olahott ... azonyo(m) ... en Eöreömesben utem kezdhez Zalogb(an) hogy ne(m) mas Jdegenhez [Mikcháza SzD; KCs IV. 149 Samsondi Mihály udvari kancellista deák kezével]. 1668: Kegyelmeddel való együtt lakásomat és beszélgetésemet soha el nem unnám, de most igazán mondom, örömesben haza felé tartanám az ló száját [TML

IV, 254 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1677: Ez álkalmatossággal uram kültem eö Ngok számokra egy nehany fő uy kaposztatt ... ha bővebben lött volna, örömesben én is többet küldtettem volna [Balázsfva AF; UtI]. 1683: A pinz dolgat a<m>i nezi, My Vr(am) eoromesben jo felé p(en)zt venenk [Diód AF; Incz. V/19].

2. készségesebben; cu mai mare promptitudine; bereitwilliger. 1605: ilyen kemelletlenwl bányk vélünk minden rend mind Nemes Nemtelen ... holott nem tüggyuk az Nemessegnekis házok népesteol mindenek eleott, ky gazdalkoggiek es zolgalyon inkab, es eoreomesben nallunknal [Kv; TanJk I/1. 504].

3. nagyobb bizalommal; cu încredere mai mare; mit größerem Vertrauen. 1653: ugy emberlik megh örömesben az Creditorok ha igazat tehet igereti szerent [Kv; KJ].

**Öröme** 1. örömmel; bucurios, cu plăcere; mit Freude, freudig. 1573: Margit Zeibert Antalne ... vallia ... Eo meg zolita rolla Myert Myeweled azt<sup>a</sup> rayta Mond azert hogi Eoremezt Mywelte(m) [Kv; Tjk III/3. 214. — <sup>a</sup>A sértegetést]. 1584: Mondank mith busulz hogy nem bekeltek meg ... Monda<sup>a</sup> en eoreomezt latna(m) hogy meg bekelnenk [Kv; Tjk IV/1. 372. — <sup>a</sup>Olaio Georgne]. 1609: mynden leueleit meg hanyattia s meg kerestey, ha talal arra valot, Eoreomezt io szyuel meg adgia [Csapó KK; BLt 1]. 1625: Inczie Istuane ... mondotta ... Lattam aztis hogy Ital keozbe az kit ne(m) illet volna megh cziokolta eöreomeöst okot adott volna az szerelmeskedesre [Bözöd U; UszT 89a]. 1735: ugy 18 vagy 19 szekér berena fákat is hoztanak ugyan az Hoszszufalusiak klakaba ... hogy annal hamaréb emelhessek fel a Házakat az Jobbagyok is örömeöst fogadtak [Nagysomkút Szt; TKI Merkos Kosztán (50) jb, provisor in curia vall.]. 1740: Az Vice Tiszteket örömeöst meg marasztottak, azok ugyan nehezen marattanak [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1777: Popa Juon ... egyedül maga költségén kezdett irtoatni ... eleintén hivta Testvéreit, de ... nem jötte(ne)k hanem most ... látyák ezen mezőtskét ökis örömeöst részesülni kívánnának [Dupapiátra H; GyK]. 1853: A Kiss Druszám<sup>a</sup> nő, épül, kedves, gyönyörű gyermek ... jo fiu, eltür mindent örömeöst, sőt szereti ha hurbolják [Kv; Pk 7. — <sup>a</sup>Ugyancsak Lajos].

Szk: *igen/nagy* ~. 1540: Kegyelmes wram. Igen eremest mennek the k: ha mehetnek. De ... nem mehetek, merth igen santha vagyok [Kv; LevT I, 8 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1587: ha mehetnek penigh bizony en magamis nagy Eoremezt el mennek, de tuggia kglmed szerelmes Eochiem hogy en Igen ritkan Jarok tetova [Nagylak AF; KGy]. — L. még WIN I, 408.

2. szívesen; cu plăcere; gerne. 1570: Zakardy Boldyaz ... vallya hogy Ew ... azt Montha neky lo Attiam fia Eoremezt adnek<sup>a</sup> Minth Egebkor is hogy attam, De Im az haz Arraba kely fzyetne(m) az my vagion [Kv; Tjk III/2. 203. — <sup>a</sup>Pénzt]. 1639: értém hogi Kgldis olljat mondot volna hogi ha hon lémetet értene én vélem eoreomezt beszélgetne [Homoródsztpál U; Szád. Redej Janos Nagy Thamashoz, a fog-i vár gondv-jéhez.]. 1695: Saxegotta Regimentye Colonellusához is él mente(m) vala Ngos vra(m) ... az Komornik Pál Déakja féle Secretariussa (igy!), eszébe vette hogy pénz kérni megjek, ne(m) is örömezt szerzett Audentiát [Gyf; KaLt Apor István ir. Recsey István lev.]. 1731: Én mostis ... hivathatak becsületes assessorokat és az szolgabirot, mert most örömezt el jünek, mert nemelyek(ne)k azok közüis nincsen mit egyenek [Pálos

NK; Ks 83 Géczy László lev.] 1783: rendelést tennék örömet azon Contractusak(na)k ki szolgáltatásukban is, de ... mig magom le nem megyek, addig hozzájuk másak nem nyulhatnak [Mezőszakál TA; DobLev. III/582 Kendeffi Pál Szántó Sándorhoz]. 1800: a' 62 dik esztendő(en) vagyok, a' szegény Gyermekimre pert örömet nem hagynek [Márkod MT; IB. Gombási István lev.] 1807: a tizenkét Krautzáros akkori Monetáknak járása meg Szűnnik ... tud maga egy olyan Regius Perceptort ... hogy az minden pénz, és jutalom nélkül Bánko Czedulákkal Örömet fel váltja [Torockó; TLt Bir. ir. Torockói jobbágysági perei földesuraikkal]. — L. még SKr 522; TML I, 377, III, 1, 280, 374, IV, 59, VII, 80.

Szk: igen ~. 1540: Azzonyom Waydane azzony Zent Marthon napjara the k: ygen eremest Somlyora warya [Kv; LevT I, 10 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez].

Sz. 1671: édes Komám Uram, im Betlen Miklós uram micsoda levelet írt Gilláni uramnak az Bánfi Dienes urammal való dolgaról, Kegyelmednek párban elküldtem ... de kérem Kegyelmedet, meg ne tudja Gillani uram ... mivel azt mondja ő kegyelme, örömet két ajtó közé újját nem tenné [TML V, 467 Nálácsi István Teleki Mihályhoz]. 1776: Groff Lázár János ... engemet kért hogy mennék el véle Kóródra ... és kérem meg számára Gróff Komis Anna Kis aszszont ... mentegtettem magamot én előre ugyan, hogy az Etsémis B. Henter<sup>a</sup> ugy hallom ott vagyon két ajtó közé nem örömet tenném ujjamat [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall. — <sup>a</sup>Br. Henter Antal is pályázott a leány kezére].

3. készséggel; bucuross; freudig. 1570: Pesthy Kathws Azzon ... vallya ... Azt Monta a Trombitas hogy ... eo Nem gyanakodk semmyt hozzaya ... zamotis éremest akart vele vethny de Nem akarta [Kv; TJK III/2. 33]. 1571: Knek Jsnet ha myben En megh kelletem hasonlatos dologban Eremest szolgálak Knek mint lo Zomdy wraymnak [Szűv; BesztL 3519]. 1602: Feierdy Jakab ... vallya Ez Farkas Mihaly ... az varosy tizedben valo zolgalatbolis megh nem vonta magát hanem eoromest zolgalat [Kv; TJK VI/1. 622]. 1631: küldött vala Uarg Miklos oda a Nenenkhez Medue Janosnehoz, hagi mikor betegh vola tegien ualami testamentomot ... mondotta akkor hagi eörömet tennék edes coczem, de felek hagi ki hiresedik s megh sem halok [Mv; MvLt 290. 258b]. 1744: itt a káptalanban szüntelen valo a dolog ... hanem mikor szükséges(ne)k látja Ngod, én örömet udvarlok s, ha valamit contribualhatnak Ngod részire el nem mulatom [Kv; Ks 40 XXVIIIc Endes Péter lev.]. 1773: nem acceptáltatnak olyanak kik jó sóvárog volnának 's örömet is vágná(na)k [Vizakna AF; JHb VIII. C Bethlen Miklós lev.]. 1799: Kedves Fiam Uram! ... Töllem ezután se szégyellyen (igy!) , hanem maga szükségait bátran meg írhattya, mert a miben lehet örömet Segitem [Ne; DobLev. IV/810]. 1808: Hogy a Legények a Kontárokhoz örömet sietnek oka az, hogy majd dupla árrát adgyák Munkájoknak [Kv; ACLv.].

Szk: nagy ~. 1618: Ha valamibe kellek szolgálatom, keressenek meg, nagy örömet szolgálak [BTN<sup>2</sup> 174]. 1678: Uram vettük olyan parancsolatját is Kegyelmednek, hogy az gyalogsággal bemennék arra felé, melyet Uram mi nagy örömet s jó szívvel is megselekednénk [TML VIII, 177 mezei gyalog hadnagysok Teleki Mihályhoz].

4. ~ebb szívesebben, készségesebben; cu mai mare plăcere; lieber, mit größerer Freude. 1718: én az kő árrát fel vetett(em) Dolhára ... ugy Szurdokrais vetett(em) fl. 24.

akar annyi Nyuzni valo Juhot, eoromesteb adn(a)k pénzt [Szurdok Mm; TKI Zólyomi János Teleki Pálhoz. — <sup>a</sup>Malomkö]. 1722: én elő hivatta(m) az Falusiakat, de ők örömösteb ad(na)k pénzt [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1731: örömösteb adnok olyan Atyafinak kinek külömbenis közü vagyon hozzá [Gerend TA; Told. 21]. 1740: örömösteb Convenialnak mint sem affele épületek erigálására cogaltassa(na)k [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1814: reméljük, hogy ... bennünket jo szívvel ki elégítenének<sup>a</sup> ... meg akartuk bizonyítani hogy örömösteb kívánunk ebben Nsagodnak szolgálni [Dés; Borb. I. — <sup>a</sup>Az örökösök]. 1843: ezen fel soroltakat<sup>a</sup> Édes Ferentz fordítsa viszsza, mert ha magának nem, tsak által adom másnak, de örömösteb adnám magának [Nagylak AF; DobLev. V/1243 Dobolyi Bálint Csiki Ferentzhez. — <sup>a</sup>A jószágra tett költségeket]. 1847: (Varga Katalin) még két rovattal is téve a faluba, minden füstre egy-egy ezüsthúszast rött, mit sokkal örömösteb s hamarabb fizettek ki az emberek is, mint a királyi contributiót [VKp 198]. — L. még Orbán, Szfléir. II, 154.

5. jóindulattal; cu bunăvoință; wohlwollend. 1595: Biro W. hozat ... 28. örög föld fazakat ... Vagyon meg hazamnal 17. benne Varos zamara. Az többit oda attam az Nemeteknek: melyet zame(m) latara, nem örömet az tűzben rontanak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 198 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

6. jókedvvel; cu voioșie; mit Freude/guter Laune. 1657: Bécsben érkezvén, engemet vendégségbe híva Hofkirker nevű üremer ... ott ... mint afféle ifiúságbeli nyalkaságban, én is örömet mulattam [KemOn. 54]. XIX. sz. eleje: Ha meghalunk, meghaltunk, Megterítik asztalunk ... Iddogálják örömet A keserű ráczürmet [EM XX, 507 Márkos-kódexbeli énekszöv.].

7. nyugodtan; liniștit; ruhig. 1664: Én, Uram, már ezúttal örömet búcsút veszek vala Kegyelmedtől, ha tiszt uramék érkezhettek vala az vecturára való alkalmatossággal [TML III, 86 Szalárdi János Teleki Mihályhoz]. 1669: Azomban én, látja Isten, csak az köz jó, vallásom előmenetele aval legyen meg, örömet meghalok [TML IV, 605 Teleki Mihály Nálácsi Istvánhoz].

8. szándékosan; intenționat; absichtlich. 1672: Nem tudom, mijért haragszik Kegyelmed rejánk postamester urammal együtt, mivel tudva nem örömet vétünk Kegyelmednek [TML VI, 102 Nálácsi István Teleki Mihályhoz].

9. kíváncsian; curios; îndemnat de curiozitate; neugierig. 1637: az Kovacz Legeny torkon igio(n) mörh fogta vala s az kis kertre deöiteötte vala, enis eörömet által mazom vala, egi kor tekintek hatra s hatt Moldouai Martonis ereössen kuzdek vala az Inassal egi kapa felet [Mv; MvLt 291. 119a]. 1657: Mások javalják vala, hogy nem messze lévén, mennék az török földjére. De ezeket nem követém, hanem örömet tudakozom vala az utat, hogy vissza az ment útra fordulhatnék, háta megé az ellenségnek [KemOn. 249]. 1661: Polykné asszonyomnak mi nyavalyája legyen, örömet érténém [TML II, 127 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]. 1663: minthogy ő nagysága ezt írja, itt vesztig legyek, örömet érténém, mit ért azon ő nagysága [TML II, 444 ua. Teleki Jánosnéhoz].

10. div vlgan; cu prisosință; heiter. 1589: Ket giureök eggikbe Carniol, masikba cimzer keő egibe merwen Niom Araniat 2 1/2 Megh Eer Eörömet f 6 [Kv; KvLt Inv. 1/2. 46 Pekreczy Anna özv. Dési Jánosné ötvös inv.]. 1678: Azomban az Béli uramért és Belényi uramért való kezes-

ségnek summájából örömost kitelik az Portán való kedveskedés [TML VIII, 61 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

11. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. Szk: ~ szinzel színlelt örömmel; cu bucurie afectată/nesinceră/teatrală; mit Scheinfreude, mit vorgetauschter Freude. 1614: Noha Básta Györgyöt is örömost szinzel marasztják vala Erdélyben, de amaz nem marada ... és Báthori Zsigmondot Moldova felől béhozák az erdélyi fejedelemségre [BTN<sup>2</sup> 50].

Ha. 1584: eöremest [Kv; Tjk IV/1. 292 Keometczéó Daniel vall.]. 1606: eöremest [UszT 20/221 Margaretha consors agilis Francisci Bechy de Farczad vall.]. 1644: Eöremest [Mv; MvLt 291. 425a]. 1675: örömost [Gyf; WassLt]. 1791: örömost [Dés; DLT]. 1814: öremest [Apagyfalu SzD; TKhf gr. Bethlen Sámuelné Fekete Klára lev.]. 1819: örömost [Nagyak AF; DobLev. V/1025].

**örömostben, örömostebben** 1. szívesebben, nagyobb örömmel; cu plăcere mai mare, mai bucuros; lieber, mit größerer Freude. 1663: Noha bizony örömostebben laknám együtt Kegyelmeddel, mert attúl félek, vagy én vagy Kegyelmed megtalálnánk halni, csak nem is láthatjuk egymást [TML II, 425 Teleki Mihály Teleki Jánoséhoz].

2. kb. magasztos érzéssel; mai fericiu/bucuros; mit erhabenem Gefühl, glücklich. 1657–1658: Én pedig, az mint lehet, Isten után az népet vezérlem s oltalmazom; ha pedig az jó Isten mást rendelt felőlünk: én örömostben szenvedek minden nehézségeket és halál is vélek együtt, mintsem magam szabaduljak, édes nemzetem elveszen [Kemlr. 314].

3. inkább; mai degradá; eher. 1597: Borbely Imre szolgáló Leannya Anna ... vallya ... Nagy saarba(n) az sötetbe(n) Eyel vittünk egyetmást haza: Örömostben me(n)tem volna az Piatz felől, hogy szarazba(n) mehettünk volna [Kv; Tjk V/1. 121].

**örömhír** örvendetes hír; veste îmbucurătoare/bună; Freudenbotschaft. Szk: ~ lövet örömhírl disz/üdvölvést adat le. 1620: Mivel hogy az szent Isten az mű kegyelmes urunkat Betlen Gábot az királyságra választotta és az országok is felkiáltották az királyságra: bíró uram hagyásából lövettünk örömhírt [Mv; EM XXI, 535].

**örömkialtás** örömrivalgás, ujjongás; strigăt de bucurie; Freuden/Jubelgeschrei. 1823–1830: Ezen utolsó muzsikáláskor a néptől nagy örömkialtás volt ezen két utolsó strófának eléneklésekor: Unser Kaiser Franz soll leben [FogE 260].

**örömkönnny** örömtől kicsordult könny; lacrimi de bucurie; Freudentränen. 1839: Hát még milyen capitalis virschliket falatoztunk fel jo csipős tormával, örömkönnnyeket facsaróval [Kv; Pk 7].

**örömlégény** vőlegény; mire; Bräutigam. 1739: látám az öröm legény Atját véresen [Szentlélek Hsz; HSzjp Andreas Koncz (42) jb vall.].

**örömlövés** disz/üdvölvés; salvă; Ehrenschoß, Salve. 1587: Az nagi Jeles Eoreom leoweskor hozatot volt Biro vram Giwto pontak egi font port attam erte —/24 [Kv; Szám. 3/XXX. 43 Seres István sp kezével]. 1595: 24 octob(ris) ... Korczollyas Istián az öröm löveskort vont 1.

Altalag Borth az piatzra [Kv; i.h. 6/XVIIa. 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1705: a generál ... azt is megírta, hogy odafel a francia iránt micsoda victoriája volt öfelségének, és Rákóczi uramat mint debellálták ... Az örömlövést pedig ők is hallották, és csudálkoztanak rajta, mert hogy Rákóczi uramat debellálták volna, abban semmi sincs [WIN I, 543]. 1761: Örömlövés is volt, mivel Schweidniczot generál Laudon megvette a prussustól, talált benne 18 millió érő nyereséget [RettE 127]. — L. még WIN I, 380, 544–5.

**örömondás** örömhíradás/hozás; comunicare de veste îmbucurătoare; Freudenverkündigung. 1595: 24 octob(ris) ... Weres Tamas Wram adot Sebessi Ferentznek az öröm mondasert hogy Szjnan el ment, és Wrünk ő fge elől el futot, Egez Tanacz Akkarattyabol 5. Aranyát [Kv; Szám. 6/XVIIa. 151 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1710: Teleki ... egy Ugrai nevű inasát onnan visszaküldi a feleségihez, hogy megmondaná: ne féljen, mert nem úgy van a dolog, amint ő gondolkodott. Az inas jól jára: egy tízes aranyat adának Fogarasban örömondásaért [CsH 208].

**örömondó** kb. előkövet (a lakodalmi menet hírvívője); vestitor (la o nuntă); Freudenverkündiger (bei einer Hochzeit). 1736: Mikor megizenték, hogy készen vadnak, egész nász népivel megindultak, két úrfiat szerszamos lovon ... elől küldötenek; azokat előlköszöntőknek hítták. Azok elmenven, az menyasszony fő-gazdáját az násznagy nevelik köszöntötték ... Azután az öröm-mondók visszamentenek, és az násznagynak az követséget megvitték [MetTr 379. — \*A lakodalomra készülő menyasszonyos háztól]. 1760: Olyankor szoktak volt öröm-mondókat is előre küldeni, kik is a násznagy szavával a gazdát köszöntették, kiket is a házba, vagy színbe bevívén szörnyűképpen igyekeztek megérsegiteni s meglopotni vagy magát, vagy lovát [RettE 99].

**örömolaj** alk öröm; bucurie; Freude. 1811: Imé egy különös Curaval éltettek ... Különös Mixturet-is adok számodra ... Végy szerentse magot, mentől többet lehet, E' közé Pénz-mag-is egy jó tsomó mehet: Végy öröm olajat 's tsepegetes ezekre ... Mindennap vegyed, és folytassad e' Curát, Meg látod ment leszle mélanchoiától ... s busulásbéli nyavalyától [ÁrE 169].

**örömpohár** köszöntőpohár; pahar închinat la omagierea cuiva; zu js Ehrung erhobenes Glas. 1823: Ha Édes Atyám Uramék 'Sigmond napját egészséggel, és ... örömmel töltöhetik ... meszsze-meszsze légyen az — mikor utollyára merítve ki a 'Sigmond napnak öröm poharát, a' következő Sigmond napot, tsak a' hosszu ejtzakák eltelése után lehessen várni [Ne; DobLev. V/1077 Dobolyi Sándor apjához, Dobolyi Zsigmondhoz].

**örömszemély** örömléány; prostituatā; Prostituierte. 1840: Darvas Josef Uram ... midőn Jákob Szimnyinivel, és egy katonai örömszeméllyel (kurvával) pálinkát egy társaságba iddogálva időzött volna [Dés; DLT 166].

**örömteli** örömtelten; plin de bucurie; freudevoll. 1836: lehessünk szerencsések azon étellel teli képet, mit a' Feredőre koszálás magából alakított, — örömteli szemlélni [Kv; Pk 7].

**örömmünnep** zi de bucurie, sãrbãtoare; Freudenfest, Freudenfeier. 1842: Szabó Czéhunk a maga Öröm Innepe megülsé napjára [HSzj *szabó-céh* al.].

**öröz** l. öríz

**örsereg** örcspat; trupă de pază, corp de gardă; Wachtruppe. 1848: Fényes Szeg az ör Sereg Zászlojához [Dés; DLT].

**örszoba** cameră de gardă; Wachstube. 1847: Szelid vallatás 1847-ben Februarius 5-én nemes Alsó-Fejér vármegyében Nagyenyeden, a megyei börtön örszobájában [VKp 164].

**örtanya** örlak; căsuța paznicului, gheretă; Wächterhaus. Szk: *piaci* ~. 1852: a' piatzi örtanya Seprése [Dés; DLT 1343].

**örül** 1. örvend; a se bucura; sich freuen. 1568: Magdalena Gabrielis gorg c(on)sors, iur(ata) fassa e(st) ... az en mustoha leanyom azt monda ... Eprepl vgy mond mert az zakoryan Janosne leanyat botos Andras wptte, s en leszek orom annyja [Kv; TJK III/1. 206]. 1633: Asztis tudom hogy az Felseo Veneczey Boerok adak eo kegneke, az Malom heilt ... de senky nem Contradicalit, Sött az Falubeliek igen Eörültek [A.venice F; Szád. Sztancziul Zagania (60) Eskut Boer vall.]. 1676: ne örüljön az ördög és az ő eszközei, hogy ugyan mintha megbúvóltek volna bennünket reformátusokat ebbe az hazába, hogy csak mű marjuk egymást [TML VII, 238 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz]. 1705: (Az Erdély felé tartó armáda) a jövő héten itt lehet legkönnyebben is. Melyre nézve a németek igen örülnek [WIN I, 580]. 1710: Bejövén Carafa Sebenben<sup>a</sup>, megizeni a fejedelemnek, hogy Telekit küldje oda conferentiára ... Örültenek azalatt, akik baráti nem valának, hogy most egyszer megesik a jégén [CsH 207. — <sup>a</sup>1688-ban]. 1759: Most ... ha találkozik két ember együtt, nagy ceremóniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: „Szívesen örvendek friss, jó egészségének látásán”. Vagy így: „Örülök, hogy jó egészségben láthatom” [RettE 88].

Szk: ~ *neki/rajta/vmin/vminek*. 1569: my Ewrluen az bekesseknak ... Inteők Ewket az Igyenesekre [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1619: Mikor ezeket sok szóval eleibe adtam volna ... igen örült neki<sup>a</sup>, semmi contrariumot nem disputált, mint annak előtte | Onnat menék az muftihoz, azzal is nagy kedvesen s bőségesen beszélgeténk minden dolog felől. Az mufti is igen örüle rajta [BTN<sup>2</sup> 311, 344. — <sup>a</sup>A Portán a török vezér]. 1704: akik ... ennek a victoriának örülnek, azokért öexcellentiája is iszik egy-két pohár bort. Akik pedig ... ezen a győzedelmen is nem örülnek, azokat mind öfelsége, s mind ő meg tudja büntetni [WIN I, 187]. 1773: amint ő az apjától hallotta, a német birodalom alatt a legjobban volt az országnak állapota. Melyen a császár igen örült [RettE 300] \* *szívből* ~ (*vmin*)/szívesen ~ *vmin/vminek/szíve szerint* ~ (*rajta/vmin/vminek/vmit*). 1559: Az keg-med leweleth ennekem megh attak, kjbul ertem az keg-med jo egessegeth lenny ... kyt byzony zywm zereneth corwleok [Gyf; LevT I, 304 Bathori Andras Bathori Ersebethhez]. 1641: Szerelmes Atiamfia ... hogy egesseget hallom szüből örülök [LLt Gyulafi László feleségéhez, Balási Erzsébethhez]. 1657: Azon szívem szerint örülök,

hogy most is azon jó akarattal vagyon Kegyelmed Boricza asszonyhoz, mint az előtt [TML I, 79 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz]. 1660: Az Kegyelmed jó egészséges állapotján s érkezésin én is örülök szívből [i.h. 567 Korda Sigmond ua-hoz]. 1662: Édes Uram, az Kegyelmed nekem ... írt levelét megadták, melyből Kegyelmed jó egészségét értvén, szívem szerint erülek [TML II, 294 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1670: Az Kgd nekünk küldet levelet igen kedvesen vettem, melyben (!) erte(m) Kgltek jo egesseget, mellyen szívessen örölyök (!) [Algyógy H; Ks 41. H] | Leveledet kedvesen vettem, tudósításodat igen köszönöm ... Az gyermekek, asszonyom egészségeknk szívesen örülök [TML V, 91 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1676: Édes Bátyám uram, Kegyelmed levelét elvöttem; hogy Isten Kegyelmedet békével odavitte, igen örülök rajta szívem szerint [TML VII, 235 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1678: Béli, Csáki uramék fegyverben, táborban vannak-é? Nemes János uram állhatatos hűségének szívem szerint örülök [TML VIII, 43 Teleki Mihály Naláczai Istvánhoz].

Sz. 1633: hogy szembe lehete velle<sup>a</sup>, ugy eöröült az uta(n), hofi cziak nem el repeölt ... eörömeben egy veder bort töltete Vrameknak [Mv; MvLt 290. 122a. — <sup>a</sup>Az asszonnyal].

2. *is* örvend vminek; a se bucura de ceva; sich über etwas freuen. 1575: Azt Eorwlik eo k. varosswl hofi Igenessegre tert es zallot eo kegelmek [Kv; TanJk V/3. 118b]. 1591: vagion mw köztwnk ... ki az köztónk valo egienetlenseget es haborswagot eörwli [UszT]. 1618: az szegény pohárnik Lupult és Buzdohánt Szkender pasa ... felnyársoltatta ... az Alexander vajdán ejtett dologért ... kiknek veszedelmeket itt az törökök ... fogok csikorgatva örülik [BTN<sup>2</sup> 169]. 1664: Az úr, Ébeni uram, nyereségit örülem [TML III, 47 Székely István Teleki Mihályhoz]. 1667: Örülöm igen ő nagyságának előbbeni kötelek szolgálájához való jó indulatját [TML IV, 188 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz]. 1727: Ngod az en romlasomot nem hogy örülte volna, sőt ... igen szanakodot rajtam [Albis Hsz; ApLt 2 Bakori (!) István Apor Péternéhez]. 1760: ama Eke Kabola formára álló Lábánakis helylyre állását mint örülöm [Kara K; KMiss]. 1765: Ezeknek casusát nem azért írom ide, hogy szerencsétlenségeket örülném, mivel ez mindenik ... becsületes, jó ember is [RettE 192]. 1780: Edes Fiam ... Egészségben való lételeDET örülöm ... hogy az most közeleb esett Exáment alkalmasagával más előb valo Clasisba vitek azt is igen örülöm [Nsz; Borb. II Bethlen Kristina lev.]. — L. még TML VI, 390, VIII, 94.

Szk: *szívesen/szíve szerint* ~ *i* szívből örül vminek. 1661: Kegyelmed egészségben haza jövetelit szívem szerint örülöm, Kegyelmeddel szemben nem lehetésemet szívesen bánom [TML II, 91 Rhédey Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1677: Hogy Isten Kegyelmedet új vendéggel, fiúval megáldotta, szívem szerint örülöm [TML VII, 337 Teleki Mihály gr. Csáki Lászlóhoz].

**örülhet** 1. *gúny* is örvendhet; a se putea bucura; sich freuen können. 1663: Isten ő felsége feleségemnek adott fiacskámnak nem igen örülhetek és bizony kívánnám eltemetni őket (Igy!) ez mostani állapotokra nézve, mintsem élni [TML II, 629 Teleki Mihály Lónyai Annához]. 1710: Ihol édes hazám, Erdély, örülhetst már a Rákóczi Ferenc fejedelemségünk, a magyarországiakkal való conföderátiónak, lecsalának lábadról, kicsalának országodból, s már

mint az ebet, úgy hordozának pórázon [CsH 404]. 1710 k.: Mikor Béli Konstantinápolyban megholt, két vagy három hét sem volt közte, Bethlen Farkas is meghala Szent-Miklóson ... nem örülhetett, vagy jól meg sem tudhatta a Béli halálát [BÖn. 712–3].

Szk: ~ *vmin*. 1671: Valóban szomorú hírünk szegény édes bátyám uram halála ... Azon ugyan örülhetünk, hogy ő szent felsége ily csendes halállal szőlította ki ez árnyékvilágból [TML V, 539 Keczer Menyhért Teleki Mihályhoz]. 1673: hogy oly nevezetes börtelenségemen nem örülhettem, némely uram ő nagysága előtt úgy magyarázta, haragszom [TML VI, 438 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

2. *is* örvendhet vminek; a se putea bucura de ceva; sich über etwas freuen können. 1662: Ó, boldog Isten, örülhetik ... akik ... föléle azt tartották: jobb volna vadaknak, madaraknak, rókáknak, szarkáknak azt a földet lakni, mintsem arra telepedett evangéliumi valláson levő keresztyén magyar népnek azt bírni! [SKr 622–3]. 1670: Uram, most kell bizony ... az Kemény János magnanimitassa, hogy gonosz akaróink ne örülhessék s ki se tanulhassák egészen az dologt [TML V, 404 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

örülő kárörvendő; persoană care se bucură de necazul cuiva; schadenfrohe Person. 1672: Én valósággal from Kegyelmednek, Kegyelmed szerencsétlenségének ... örülőjét nem láttam, értettem [TML VI, 399 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

örült nebul; wahnsinnig. Szk: ~ *állapottal* megzavarodva. 1834: a Tiszt ... ezt ilyen meg részegedett, inkább mondhatni örült állapottal, harmad napig mint a' meg sértetett orosz lány úgy kiabálta, hogy a szomszédtság még ejtzaka se tudott tőle nyugodni [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

örültében örömben; de bucurie; vor Freude. 1653: Mihály vajda nékik adta volt szabad nyereségül az országot, de főképpen a nemességet ... mind pedig a magyarságot ... és a hajduság erre való örültében költ volt fel [ETA I, 60 NSz].

örültekháza bolondokháza; casă de nebuni, ospiciu; Irrenhaus. 1844: Az Örültek háza építésére adtunk 20 Rf [Kv; ACSzám. 154].

örültet (meg)örvendeztet; a face cuiva ó bucurie; jm Freude bereiten. 1620: Popaz Oglı Mehmet aga ... hozá hírv, hogy elválasztották urunkot<sup>a</sup> az magyarországi királyságra ... Ezféle sok több új híreket beszéle és örültete [BTN<sup>2</sup> 406. — <sup>a</sup>Bethlen Gáborn].

örv 1. nyakörv; zgardă; Halsband. 1628: Egy Abrozba kőve ... Egy hituan Eor<sup>a</sup> [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 12. — <sup>a</sup>Fels-ből kiemelve]. 1678: vottam az sidoktul het örvet baronyost Csigest ... f 1/den 80 [Utl]. 1752: az jövő héten ... az agarakat is hozzák el örvökkel lántzokkal és eresztő szijakkal [WLT Veselényi István feleségéhez].

Vö. az ölv címszóval.

Szk: *bársonyos* ~. 1691: Egy pár ezüst csattos bársonyos örv, eresztő szasztol [Szentdemeter U; Ks 31. XXXa].

2. szk-ban; in constructii; in Wortkonstruktionen: *eb* az ~e kb. alávaló az ürügye; pretextul lui este josnic/mirşav;

sein Vorwand ist niederträchtig. 1617: Elegge hallottam, hofi Antalfi Tamasne zitta Antalfi Matiaszt ... Az leania monda: halgas(s) ania, az annia monda, hofi halगतok eb az orve eb annak az batiadnak [Kobátfva U; Pf Fr. Benczer de Medeser nb és Th. Böleoni rector Scholae Tarcaziafalviensis vallatójel-e a fej-hez] \* *vminek* ~*ével* vminek ürügyén; sub pretextul a ceva; unter einem Vorwand. 1668: Palatinusné asszonyom minden bizonnal Lengyelországban megyen jószága látogatása örvével az lengyelekkel való végezésre [TML IV, 302 Pelei Ferenc Teleki Mihályhoz].

örvend 1. örül; a se bucura; sich freuen. 1661: Édes szívem, tudósíts mindenekrül, hadd örvendjek [TML II, 175 Teleki Mihály Veér Judithoz]. 1787: Midőn ... meg látam Mártont ... nem tudám örvengyek é vagy szomorkogyam [Kackó SzD; Kp II. 27 Ujfalvi Sámuel Máthéné Ujfalvi Krisztinához]. 1803: Örvendek magamis ha István napját Jo egészségben érhetted, s elis tölthetted [Nagylak AF; DobLev. IV/870 Dobolyi Sigmund Dobolyi Istvánhoz]. 1808: a katonák Medgyesről el mentek ... a ferfiak örvendek, hogy feleségeket a katonák adjústerózásaktól menté teheték [Darlac KK; Ks Fodor Antal Finta Pálhoz]. 1857: örvendek hogy bizonyítvánra nincs szükség mert ... azt mostanság kézbe nem kaphatom [Kv; DE 2]. 1861 k.: Giza a multkor duzogot ... most pedig örvend [M.köblös SzD; BetLt 4].

Szk: ~ *neki/rajta/vmin/vminek*. 1759: Most nem az a módi, hanem ha találkozik két ember együtt, nagy ceremóniával hajtogatván egymásnak magokat, kézfogás nélkül így szólnak: „Szívesen örvendek friss, jó egészségének látásán”. Vagy így: „Örülök, hogy jó egészségben láthatom” [RettE 88]. 1768: Sándor Ötsém ma holnap Betsi Ember lészen ... melyen én nagyon örvendek [Kv; DobLev. II/387]. 1818: Irad mijen jo kerti Gazdaszsan vagy én azan ugyan örvendek tsak hogy egyebekbeis jo gaszdaszsan légy [Kv; Pk 7]. 1853: a' Bogdánból kitsi lábat kel vagni hogy nagy szalanna legyen belőlle ha ugy marad is jo lesz mindenkép örvendek neki [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1895: Szilágyi Sándor bácsi ... A levelében megírta, mennyire örvendett rajtad [PLev. 173 Petelei István Jakab Ödönhöz] \* *szívesen* ~ *vmin* szívből örül vminek. 1723: Migos Házához való szerencsés érkezésin Ng(dna)k szívesen eörvendek [Darlac KK; ApLt 1 Apor Zsuzsánna apjához, Apor Péterhez].

2. *is* örül vminek; a se bucura de ceva; sich über etw. freuen. 1771: hogy Sogor Uram is örögségihez kepest teng Lenghet egyik naprol masigra örvendem [Csesztve AF; Ks 96 Haller Zsuzsánna lev.]. 1783: örvendem hogy az borok jok voltanak [Kv; SLt XL Fekete Ferenc Suki Jánoshoz]. 1804: A Parasztok ... minden esztendőn azt örvendek hofiha földes Urak változnék [Ádamos KK; Pk 5]. 1814: Ha 'a háznepe jól lenne, azt ugyan örvendenék [Borsa K; EMLt Bodor Pál lev.]. 1817: Ha Ötsém Ur(am) az én Czelomat értette, örvendem, ha pedig másként magyarázta sajnálom [Szentbenedek AF; DobLev. V/1005]. 1823–1830: 18-ik auguszt. in levelet Arva Wass Krisztina Kemény Miklósné, az úrfi nagyanyja ... örvendi papságra való magam elhatározását [FogE 219]. 1826: én örvendem, hogy többet azzal a' Gaz Részivel nem bajlodom [Mv; Told. 7]. 1860: tisztelt Bátyámat s kedves családját egészében látni ... mindig örvendem s ohajtom [Gagy U; Pf Pálfi Mihály lev.].

**Szk:** *szívéből/szívesen/szíve szerint/szívvél ~i.* 1677: Hogy Isten az édes komámasszonyt békével megszabadította, fiú magzattal áldotta, szívem szerint örvendem [TML VII, 329 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1756: Edes Leányom! ... egészségben való létedet ... szívesen örvendem [Ks 28. VII Arva Dániel Zsófia lev.]. 1779: édes Fiam ... örvendem anyai szível, hogy az Vr Isten állandó egészségedet engette lenni [i.h. ua.]. 1807: Az kedves Hugom, hogy jobban vagyon, s erősedik szívemből örvendem [F.detrehem TA; Ks 65. 44. 11]. 1830: bár tik kettenis jól érthették volna az új esztendő, melyet szívünköl örvendőnk [Kv; Pk 6].

**örvendetes 1.** (meg)örvendeztető; imbucurátor; erfreulich. 1662: Minden szerencsés és örvendetes sok jókkal látogassa Isten, Uram, Kegyelmedet, kívánjuk [TML II, 279 Csehi János Teleki Mihályhoz]. 1701: Az 1701. esztendő örvendetes ajándékkal köszön be. 9 Januarii ... kedves feleségem ... éjszaka két órakor hoz a vilagra fiat [Kv; KvE 241 VBGy]. 1704: Ma jött amaz örvendetes üzenet a generáltól ... melyet akart a Guberniummal is communicálni a generál [WIN I, 112].

**Szk:** ~ *hír.* 1618: az én sorsomat most is úgy találta hozni az én fatumom, Nagyságodat ... semmi örvendetes hírekkel nem delectálhatom [BTN<sup>2</sup> 123]. 1710: Balásfi Sigmond ... örvendetes hírt hozza, hogy minden bizonnyal a császár armádája generál Erbeville commendója alatt segítségre elérkezik [CsH 385].

**2.** örömmel eltöltő; plin de bucurie; freudevoll. 1642: Tarcza Isten orvendetes szép egéssegben) kgdet [Árpástó SzD; Ks 41. B]. 1661: Isten Ngodat örvendetes boldog, jó szerencsés hosszú étellel ... éltesse és tartsa meg [Bágyon TA; SzO VI, 256 Csegezi Tamás, Asz kapitánya a fej-hez]. 1664: Édes Fiam uram, ő felségétől Erdélynek és az méltóságos fejedelemelek ő nagyságának holtig való örvendetes resolútió érkezének [TML III, 97 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]. 1687: Adjon Isten ő felsége Kegyelmednek örvendetes hűsvét napokat érmi jó egészséggel kedvesivel együtt, kívánom [TML VIII, 149 a fej. ua-hoz]. 1702: a' más élet szerént pedig a' boldogult hűvek között öröke való meg koronáztatást és Isten előtt való gyönyörűséges, és örvendetes lakást<sup>a</sup> [Torockó; TLev. 4/3. 3a. — <sup>a</sup>Kívánunk]. 1729: hoszszasobban most az Asz(szonyo)mn(a)k nem udvarolhatok, hanem kívánom ez levelecském tanálhassa az Asz(szo)nt örvendetes friss jó egéssegbe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]. 1825: vagyok örvendetes innepi napokat kívánva Kedves Batyám Uram alázatos szolgája Mohai Lőrinc mp [Szentbenedek AF; DobLev. V/1097 Mohai Lőrinc Dobolyi Sigmond-hoz].

**Szk:** ~ *állapotban/státusban örömben, jókedvben.* 1662: Kívánom, levelem találja jó egészséggben Kegyelmedet és engedje Isten látnom örvendetes állapotban [TML I, 343 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1722: Isten eő Felsőghe az következő Sz. Innep Napokra kgdt szép házával egjűt virraszsza örvendetes statusban és fris egéssegben [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1737: Őcsém Uram ... hogy Méltó. Groff Uramat, Méltó. Uri Házával és diszes Udvara rendivel boldog és örvendetes állapotban találja ... alázatos szível kívánom [Ne; TL. Onadi B. Josef gr. Teleki Ádám-hoz] \* ~ *állapotra hoz.* 1678: Hogy Kigyelmed fáradozása által Isten az magyar nemzet veszedelemre fordult ügyit értetre jobb s örvendetes állapotra hozza, szívem szerént

kívánnám [TML VIII, 106 Kornis Gáspár Teleki Mihályhoz] \* ~ *órában.* 1656: Adja Isten, ez levelem is (én magam is valaha) találja Kegyelmedet örvendetes órában szerencsésen [TML I, 38 Bónis Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1711: kívánom I(sten)től az írásom tanálja Ur(am) kmtd örvendetes jo órában [Madéfa Cs; Born. XXXIX. 50 Gergely Deák Kászoni János főkirálybíróhoz].

**3.** vidám, jókedvű; fericit, vesel; froh, fröhlich, lustig. 1722: I(ste)ntől boldog In(ne)pleéseket és az Uj esztendőre örvendetes által menetet kívánok [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1764: Akarnám ha örvendetesebb állapotban látnám kglmedet. Én oljan örvendetes vagjok mind kglmed [Tarcsafva U; Pf].

**örvendetesen örömben; ín bucurie; in Freude.** 1659: Isten ő felsége ... engedjen sok új esztendőket boldogul megérni Kegyelmednek, ezt is örvendetesen eltölteni, nem úgy, mint az elmúlt esztendőt [TML I, 312–3 Bornemisza Kata Teleki Mihályhoz].

**örvendezés öröm; bucurie; Freude.** **Szk:** *nagy ~sel* nagyon (meg)örvendve. 1669: Az Kegyelmed tökéletes keresztény indulatjából írt levelét én is, egyik méltatlan atyafi, igen nagy örvendezéssel vöttem [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

**örvendezhet(ik) örvendhet; a se putea bucura; sich freuen können.** 1589/XVII. sz. *eleje:* Minek utanna valamely Legeny az Ceh articulusi tartasa szerent, az eő dolgait által vitte ... ugi mint edgik az teőb mesterek keőzwl, ez Varosnak es Cehnek minde(n) szabadsagauál élhessen es örvendezhessen [Kv; KőmCART. 12]. 1662: Lippa között való mezőn Isten segítségéből mit cselekedtünk, bánhatja szegyenheti a pogány, örvendezhet az igaz magyar szíve [SKr 468]. 1747: Senator Idősb Pataki István ... a' mint eddig ... szíves indulatját mind Ecclesiánkhoz, mind Collegiumunkhoz, hasznos szolgálatjával contestalta, ugy ezután-is hasonló igaz és kegyes Adfectiojában ő Kglmének mindnyájon örvendezhessünk [Kv; SRE 180–1].

**Szk:** ~ *vmin.* 1660: énvélem s többekkel is pedig csak nem is közöltetnének sem oly állapotjának<sup>a</sup> reménségei, kin örvendezhetnének, sem pedig hazánk nyavalyájának megorvoslásának mediumi felől való elmélkedések [Kemlr. 337. — <sup>a</sup>A hazának]. 1784: kívánom ... hogy külgyen az Isten segedelmet a Ngtok Házáb(a) ... hogy minnyájon örvendezhessünk a Nsgtok örömöken [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még Retté 119.

**örvendez(ik) 1.** örvend; a se bucura; sich freuen. 1567: kerem ... Ekescizye Ktek: Jelen letewel azen (!) lakodalmomat dyczykedhessem ... hogy ... vannak Ennekem bizot vraym barátym kjk azen Ewromembe velem egyetembe Ewrvendeznek [Fráta K; BesztLt 78 gregorius frathaj a beszt-i bíróhoz és tanácsához]. 1663: adassék parancsolat az commendansoknak, hogy senkit ne bocsássanak ki ... Ezért ... nem kellene haragudni, hanem inkább örvendezni, mert Kegyelmetek securitásáért lott ez az dolog [TML II, 559 Kászoni Márton Teleki Mihályhoz]. 1704: Ott künn pedig a tisztok olvasák vala a sok novellákat, örvendezének vala felette igen [WIN I, 226]. 1768: Örvendezve értemtem ide küldött legényedőtől, Mélt(óságos) Groffnédnak jobb léit [TKhf Alvintzi Gábor lev.]. 1811: Apák! most Jó'seffel mind örvendezetek Anyák! Máriával mind éne-

keljetek [ÁrÉ 193]. 1847: Oh, édes Jézusunk, tőlünk is kívánod ... tégedet örvendezve áldjunk [VKp 159].

Szk: ~ *benne/vmin*. 1661: Kegyesen írott tréfaídon, szertetes írásodon, bizonynyal írom, nem kevésé örvendeztem, nem kevés újlásomra is volt [TML II, 178 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1736: az gazdasszonyok megkérték mindenkor<sup>a</sup>, hogy ettenek-e az kalácsban, ha mondták: jól ettenek, azon örvendeztenek | élében áll egy kézdi-vásárhelyi varga s elkezdí az praesidensnek ... vétesse elé kegyelmed az törvényemet ... elkezdí a praesidens: Jere fel, sógor ... elévettetem. Nem hogy szégyenlette volna, sőt örvendezett benne [MetTr 391, 416. — <sup>a</sup>A lakodalom napján].

2. örvend (a mennyben); a se bucura (in rai/cer); sich freuen (im Himmel). 1758: Vagyok is oly reménységben, hogy az megboldogított szentekkel ez órában is örvendez a mindenható Istennek dicsőséges szent színe látásában [RetÉ 70]. 1777: Mi itt kesergünk felette szegénykének<sup>a</sup>, ő pedig, tudom, a mennyeknek országában örvendez [i.h. 376. — <sup>a</sup>Az emlékiró kis unokájának, Eperjesi Juliskának holtteste felett].

Örvendező örvendő; bucuos, care reflectă bucuria; freudig. 1657: Uram ... Engedd boldog állapotban találnunk minden kedvesinket, hogy kegyelmet nyervén szegény bűnös fejünknek és lelkünknek ... Tenéked örvendő hálát adhassunk [Kemlr. 334]. 1662: Ali passa ... győzedelmét a várból nagy örömmel megírta vala ... Kihez azonnal császári gratuláló, örvendő, köszöntő követség rendeltetvén ... császári ajándékokkal tiszteltetvén vala [SKr 634].

Szk: ~ *ének*. 1811: Ugy nekünk-is a kik vagyunk Keresztények, Most nyelvünkön pengjen örvendő Ének [ÁrÉ 193] \* ~ *szívvél*. 1677: Kegyelmed sokrendbeli jó affectióját, atyafiságát, adja az Urísten, örvendő szívvél ... szolgálhassam meg Kegyelmednek [TML VII, 359 Béli Pál Teleki Mihályhoz].

Örvendeztet örömet kelt/szerez vkiben/vkinek; a face cuiva o bucurie; jm Freude bereiten. 1657: kívánom szüből, hogy ennekutána is Isten minden jó hírekkel örvendeztesse Kegyelmeteket [TML I, 100 Bethlen Farkas Teleki Mihályhoz]. 1667: kívánom, Isten Kegyelmeteket szerelmes gyermekének meggyógyításával örvendeztesse [TML IV, 32 Tökölyi István ua-hoz]. 1676: Isten Kigyelmeteket is örvendeztesse szerelmes gyermekiben [TML VII, 246 Kornis Gáspár ua-hoz]. 1678: kérem alázatosan Ngodat, ő Kglmének íratott leveleimet méltóztassék elolvasni és sietséggel kegyelmes válaszával örvendeztetni [TML VIII, 125 Teleki Mihály a fej-hez]. 1823–1830: gróf Bethlen Elek úr ... azt írja, hogy ... megfeszégesedett, gyermekesedett ... mégis látogatással egyszer sem örvendeztettem [FogE 297].

Örvendeztethet örömet szerezhet vkinek; a putea face cuiva o bucurie; jm Freude bereiten können. 1619: Bizony, Kegyemes uram, az volna nekem is nagyobb örömem, ha Nagyságodat kedves hírekkel örvendez(tet)hetném [BTN<sup>2</sup> 267].

Örvendeztetik vmivel kielégítetik; a fi satisfăcut; befriedigt werden. 1829: Én Dobolyi István ... részemet ... cedálom ... két Testvérem Dobolyi Sigmund Uram, és Bartok Adámné Dobolyi Klára asszonyomnak ... melyben

én ennekutánna maradékkal örvendeztetném [Ne; DobLev. V/1155].

Örvendeztető örvendetes; imbucurător; erfreulich. 1664: Akarám, ha valami jó híreket hallhatnék Kegyelmetek felül is, kérem is, jó alkalmatossággal ne nehezteljen örvendeztető levelével értetni, kit Kegyelmednek igyekezem megszolgálnom [TML III, 100 Székely András Teleki Mihályhoz]. 1780 u.: adosságokkal ... terheltek lévén végső inségre jutunk ha tsak ... igaz kérésünket nem terjeszti maga hathatos ajánlásával ... örvendeztető kegyes választát várván Torotzkai Bányász Gazdák Verős Kovácsok, Szén égetők és collaboratorok, közonságese [Torockó; TLev. 14/2]. — L. még TML VII, 87, 359.

Örvendhet örülhet; a se putea bucura; sich freuen können. 1805: alázatosan esedezünk Ngdnak, méltóztassék ... bennünket azon Articulusbeli Czikkellynek betű szerent való értelme alóli fel szabadítani ... hogi ... légyen miből magunkan segittenünk, 's a' mi rossz-akaroink a' mi elromlásunkan ne örvendhessenek [Torockó; TLev. 9/38]. 1824: Sándornak én is sok és szerentsés Sándor-napokat kívánok, Edes Atyám Uramékkal edgyütt, hogy számos Esztendőkön keresztül gyönyörködhesseken Edes atyám Uramék benne és örvendhessenek szerentsés elő lépésein [Hosszútelke AF; DobLev. V/1084 ifj. Dobolyi Sigmund atyjához, Dobolyi Sigmundhoz].

Örvény 1. (víz)forगत; vízte; Strudel, Wirbel. 1672: az magyarországiak mégis reménkednek hatalmas császáruknak s Nagyságodnak, ha egyszer hatalmas császáruknak köntöskéhez ragaszkodtak, ne vessse meg őket. Kire mondtotta az fű vezér: Ők úgy vannak, mint egy mély örvényben, azért szabad nekik törekedni mind itt s mind másutt [TML VI, 124 Naláczai István Teleki Mihályhoz].

2. holt ~ '?. Hn. 1622 k.: Holt örvenben (sz) [Szentmargita SzD; EHA]. 1643 u./1770 k.: in Hóltörvény (sz) [uo.; EHA].

3. kavargás; víltoare; Wirbel. 1677: Én itt az sok gondolkozásnak s búsulásnak örvényiben veszéklek [TML VII, 413 Teleki Mihály a feji-udvarba].

Örvénygyökér örménygyökér (borízestésre használt gyökérfajta); Inula helenium; iarbă-mare frumoașă; Heleenkraut. 1843: Szamatózás eként lehet Csekelakán<sup>a</sup> minden meg-szállított mustakhoz 10 vederhez 1 ló el-aprózott Örvény-gyökeret kell zacskóban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és gyenge melegen hozzá önteni, a pe'sdülésbe indulást is elő segíti | 1841-b(eli) színbor; melybe ment vala örvénygyökér 15 ló: szürke-tört-színű ez is [KCsl 13 Kemény Dénes kezével. — <sup>a</sup>AF].

Örzés 1. pázire, pázit; Bewahrung. 1579: parancsolatot hoztak vrunktul Az plebanos vram<sup>a</sup> meg tartoztatassa felől ... Az eo Naga paranchiolattia tartassa zerent az dolog Mennye(n) elő az tyalom es orzeosbol [Kv; TanJk V/3. 188a. — <sup>a</sup>Dávid Ferenc]. 1590: az Nemes Ember házan semmi hatalma nem volt az falús Bironak, mert tars nem volt az megh fogasba<sup>a</sup> s az eörzsesebeis nem Akart tars lenni [UszT. — <sup>a</sup>A gyilkosában]. 1592: Almasi Balas ... vallia: Ammikor az corizes volt az Kuti Marton tizedeben ... monda Bakai ferencz Tot Istuannak, Jstuan en te read ne(m) vetek, mert te vy corizeo vagi, es nem vagi oka az en

mostani niaualiamnak [Kv; Tjk V/1. 249]. 1657: noha moldvai Lupul vajda is nem vala barátunk, de az szoros utaknak is őrzésére Daniel Mihállyal, Petki Istvánnal hagyott vala az fejedelem hadat [KemOn. 175]. 1677: Udvarbéli Szolgaon, vagy Urokat fegyverekkel szolgáló embereken, latrok kergetésére, vagy meg-fogattaknak őrzésére, keresésére menő embereken kívül, egyéb rendbéli Oláhság puskával, tegezzel, kardal, pallossal, csákánnyal, dárdával, és egyéb fegyverekkel járni ne mérészellyen [AC 234]. 1745: (Az alperes) elhitetvén az emberekkel, hogy ő a régi eltett kintsét az ő bűvös bájos mesterségevel a földnek mélljsegeből ki hozza, annak őrzése mellett lévő őrdögöket kőnjörgése által Angyalokat impetralvan, a kintsét a föld színire ki hozza [Torda; TjkT II. 66]. 1834: a Bilaki So-Szikla őrzésére Kamarai költségen épült Várdaház [LLt]. — L. még BTN<sup>2</sup> 134; CC 42; TML II, 266, III, 123, V, 435.

2. (falu/város/kapu)őrzés/strázsálás; pază/păzire (a satului/orășului/portii); Bewachung (des Dorfes/der Stadt/des Tores). 1570: Feyerwary Imre adot Nem akar adny sem wrzeny ... eo kegelme Byro vram ezt Neh engedye ... az adot mynden Engedelemlnelkwl megh vegek Rayta mynd penigh wrzsre Rea vessek [Kv; TanJk V/3. 13b]. 1585: myert hogy feokeppen mostan Az hostatokban sok Idegen Nepek vadnak ... felelmes hogy feokeppen twz es Lopas miath veszedelem es kar ne legien, Annak okayert ... az gondwiselesben eorizesben illie(n) zwkseg es wdoeben szorgalmatosok legienek<sup>a</sup> [Kv; i.h. I/1. 18. — <sup>a</sup>A kapitányok] | Fodor Janos Azon kapubeli<sup>a</sup> drabant vallia, Az eorizesbeől Biro vram hazához tereh [Kv; Tjk IV/1. 480. — <sup>a</sup>Hidakubeli]. 1588: 15 July Kezte el az Eorzesst az Farkas Wczay Ember Lwkacz attam Egy hetre neky Masfel kynyeret husra d. 6 [Kv; Szám. 4/I. 60]. 1590: Amy az Eorzes vygyazas dolgat Nezy ... Az Trombitas ... mjnden oran Eyel meg perdychye az Dobot [Kv; TanJk I/1. 121]. 1592: Kekessi Antal ... vallia: Az eorzesbe hagi el Indulanak ... hallam hagi Bakai ferencz ziggia vala Tot Jstuant [Kv; Tjk V/1. 249]. 1603: Az Eorzesnek dolgayban vagion faidalmas panazolkodas az zegenj Eőzwegyek es Arwak keozeott, Jelentik sok tereh viselesek, Azert eo kegielme Biro vram az eorzesnek rendit rendellye vgy hogy zallyon vala meny részében [Kv; TanJk I/1. 459]. 1677: Torda Városa ... Az ot lakos Ső vágok ... Város őrzését, a régi usus szerint egyiránt visellyék a' Városiackal [AC 245]. 1762: Kertész Sigmondot azért tiltották ki az erdőből, hogy a Falu őrzésiből s egyéb lwcvikiel magát ki huzta [Ocfva U; IB. Andr. Orbán (22) jb vall.].

Szk: *éjjeli* ~. 1586: Euphémia Kis Miklosne vallia ... Tudom hogy az Masik vram(m) ideiebe(n) egy Tarsasgban volt Gazdagh Georgiel egy Eyely Eorizesben [Kv; Tjk IV/1. 579] \* *éjjeli és/vagy nappali* ~. 1585: A mikoron ... Eyely wagi Nappaly Eorizesre hirdethy a' tizedes az eo tizede alath valo keossegeth, Es vakmereosegebeől Nemelj ember el nem menne ... azon az Engedetlen zemellien tizenket penzt vehessen az Tyzedes [Kv; PolgK 15]. 1677: Mind Vármegyéken és egyéb helyeken éjjeli és nappali őrzés observaltassék inviolabilit [AC 233] \* *nappali* ~. 1587: Az Nappaly Eorizest eo kgmek varosul le tezik mind azon által Az Eyely Eorizest helyen hagygyak [Kv; TanJk I/1. 46]. 1671: a' nappali őrzések ... büntetés alatt megkivántassanak [CC 86].

3. (erdő/határ/rét/szőlő/vetés) őrzés; pază/păzire (a păduarii/hotarului/luncii/viei/semănăturilor); Bewachung (des

Waldes/der Flur/der Wiese/des Weinberges/der Saat). 1571: Az Erdeoknek Eorzeset penigh ferenchy Antal vramra hagygyak hogy eo k. szorgalmatos gongiat viselye, Es az k. largalasat fl 25 megh aggyak [Kv; TanJk V/3. 35b]. 1586: Kocsis Giorgjnek fiztettem az varas szenaia Eorizseteol minden hetre .60. hatuan penzt [Kv; Szám. 3/XXIV. 59]. 1595: Mind az 2 zeoleonek eorezesetol attam(m) f — d 28 [Kv; i.h. 6/XIII. 13]. 1606: Az Szeőleő Pasztorok fizetese. 4 7bris Az kayanton vtbeli Szeőleő Pasztoroknak ... Az eőrzesteol fizettem f — d 16 [Kv; i.h. 12a/I. 45]. 1679/1681: Szanto, es kaszalo földekb(en), sőt ez jószagnak minden hatarib(an) semmitis el foglalni ne engedgyen; azoknak őrzésekre hites kerülőket s Gornyikokat praeficiallyon es tarczon | Buza, és akarmi nével nevezendő vetéseket eo kglme<sup>a</sup> ... a vice udvarbiroval ighen giakran megh jartassa, azoknak őrzésekre hites jo sitarokot állaso(n), hagi barom vagi uton jarok miatt kár benne ne essek ... azo(n) keppen a' szena fővekreis vigyazzo(n), es vigyaztasso(n) [Vh; VhU 670. — <sup>a</sup>Az ub]. 1730: eo Nga Erdeinek őrzésire ki menenk s halok, hogy szekerek vadnak ott [F.volál Hsz; HSzjP Mich. Keresztely jun. (28) jb vall.]. 1736: (A rét kerülő) a Rét őrizéséhez szorgalmatosabb(an) lássanak, és a kártévő marhákat bé-hajtsák [Dés; Jk 464b]. 1750: Az el vetett Zab tallo földre vetettvén a Pasztornak fizettem őrzésért Metr. 4 [Kv; Szám. 70/VIII. 7]. 1756 k.: A Permeister a' Tök mellé Bányász szolgát, és a' tilalmasnak őrzésire olly Hutmányokat, és Gornikokat tégyen kik a Bányászok(nak) is tessenek [Born. XXXVIII/8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1815: Minthogy az határunk őrzése igen terhes, az határinspectorokra teljességgel olyan ember kívántatik, aki az egész határunkban mindennemű veteményesinkre és szénafű helyeinkre szorgalmatosan jó gondot viselhessen [Jenőfva Cs; RSzF 95]. 1846: Ezen fenn irt pásztoroknak őrzés végett a felfogott helyek is általadtattak, a büntetés az őrzőké lészen [Zalán Hsz; i.h. 177].

4. (háziállat)őrzés; păzire (a animalelor); Bewachung (der Haustierte). 1578: Az labos marhaara mind eőregre aprora ... gongya legyen ... tartasokra es eőrezesekre yo gondot wiseltessen [Kisfalud AF; OL M.Kamara Instr. E-136 Inreg. Fasc. 34 Fol. 104–6 V. Kovachocz ut. Mathias Niary gondv-höz]. 1604: akor mikor az öker el wezöt az őrzese Janos zörin wolt, ő halt oda akor [Kiskede U; UszT 77a]. 1727: az ki azon csordában marháját jártatni és legeltetni akarja, az őrzéssel szerin mindenik rendbéli ember tartozik [Szemerja Hsz; HSzjP]. 1751: az Fijamat Peter midőn az ökreim őrzésekre küldöttöm volna ... Ujbár nikula rutul meg verte [Vályebrád H; Ks 62/22]. 1770: egy Embert ... láték ... mondá hogy maga lovainak orizése véget mulatna otton<sup>a</sup> [Mezőpagocsa MT; SzentGy Vlasza Onyisor (35) jb vall. — <sup>a</sup>A burján között]. 1831: Dregán Vonutz ... a' Mészárosok Gujása volt ... a' meg mondott éjszaka, a Gujábéli marháknak őrzését kire biza volt? [Dés; DLt 332. 1 vk]. 1845: 17 Julii B Várallyán a Lovak ki bortsátásakor és az irt nap a Mikola kotsissának és Béressinek a Lovak őrzésiért fizettem őszv(esen) 2 ft 30 x [Dés; KvNJ 35].

Szk: *nyári* ~. 1725: a' Pásztorok ... A Juhoknak nyári és téli őrzéseikért és gondviseléseikért, kenyérre és azalékra Metr. 14 [Kv; Szám. 54/IV. 3] \* *téli* ~ → *nyári* ~.

5. oltalmazás; ocrotire; Beschützung. 1675: Ha félne Kegyelmed, haragudnám Kegyelmedre némely conceptussíért. Dáviddal együtt minden keresztény embernek van szüksége

ge az Isten ő felsége őrizésére [TML VII, 38 Teleki Mihály Béli Pálhoz].

**örzésbéli** örző szolgálatbéli; de pazá; Bewachungs-  
1677: Örzésbéli gondviselés, Vármegyéken és minden helyeken, minden rendektől continuáltassék és supportáltassék sub poena flor. 12 [AC 265].

**örző I. mn 1.** örködő, vigyázó; care face/este de pazá; bewachend. 1592: Almasi Balas ... vallia: Ammikor az eorizes volt az Kuti Marton tizedében ... monda Bakai ferencz Tot Istuannak, Istuan en te read nem vetek, mert te vy eorizeo vagi, es nem vagi oka az en mostani niaualiamnak [Kv; TjK V/1. 249]. 1662: a várbán több örző népet hagyván ... tért vala meg Munkácsba [SKr 234]. 1700: Spotaly Buzajat örző Inasokra. A' Die 19. Juny usq(ue) ad 2 dum Augusti Diversis vicibus et temporibus azalekra attam Flor. 1 Dnr. 36 [Kv; Szám. 40/I. 23]. 1770: Az Hidakat örző Hites vámos ... Fél esztendő alatt Tizenhárom forintot gyűjtögetett és adott bé Udvarbiro Uramnak [Utl]. 1823–1830: magunkra megjártuk a várost, kerítéseit, erősegeit, az örző katonák még prezentíroztak is nekünk puszkáikkal [FogE 178].

**Szk:** ~ *darabont*. 1582: Berekzazy Lukach es Zabo Leonch ... valliak, Lattuk az Babot hog eg kerezit modra chinalt karora colteoztettek vala ... de Immar hog oda lutank az eorizeo Drabantok kezenel vala [Kv; TjK IV/1. 33]. 1594: Keouettezik ... az eorizeo Darabantokra valo keöltsegh [Kv; Szám. 6/X. 1].

**2.** pásztorló; care păzește animale; Tiere bewachend. 1673: A Bárány-gyapját pedig a' mi illeti, az el-adattatott, melyből az örző pakulárok, étellek, és ruházattal táplattanak [Hurm. XV/II, 1359 Rucári porkolábok és vámosok Brassóhoz]. 1689: Adattott Ur(am) eő kglme az disznokat örző Inas(na)k egy 1688béli eme malaczo no 1 [Bucsum F; MyRKLev.]. 1747: Juhaikat örző lffiu leginyék haza futattak [LLt 47/2]. 1778: midőn ... jutattunk volna a' Sebes füre. ottan ... Gegesi marhákat örző embereket találván, panaszlák hogy az Orsoviaiak nagy turma Juhakat, feles Szarvas Marháikat, s Lovaiakat a' Ne(me)s székhez tartozo havason pascuálnák [Berekeresztúr MT; Born. G. XV. 8 Belényesi György Plajás Inspector nyil.].

**3.** szőlőt ~ *pásztor* szőlőcsész; păzitor de vic; Weinbergswächter. 1657: szőlőt Eorző Pasztornak ... Adtam neki Czipot N(o). 240 [Borberek AF; WassLt Perc. 7].

**4.** megtartó; pástrátor; bewahrend. 1710 á. Hát tő, már a becstületet örző vagy kereső boldogtalan bolond duellizálók mit nyertek? [BÖN. 420].

◊ **Szn.** 1806: Öröz Márton valami 50 Esztendő [Hosszútelke AF; Kath.].

**II. fn 1.** ör, strázsza; paznic; Wächter. 1592/1593: (A víz) azt az Zigaretczket keorniwl folta, Nem Jeohettek az eorizeók által rajta [Bálványosvárja SzD; Ks]. 1595: 10. Januáry Feleki Zaniszo Peter hozot 2. Tőket az piaztra az örűszeknek, tüzelni ... d 17 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 114 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1653: Oda jóvénak az örzőkben és azt kérdik, hogy: kik vagyunk s mit keresünk? Mondám ... Bethlen fejedelem küldött a hatalmas császár hadainak élést [ETA I, 129 NSz]. 1657: Ez meglévén, őt Fogarasba küldék Ibrányi Mihálytól, rendelvén örzőjül melléje magyarországi szolgálait ... pro forma az örzőknek volt olyan instructiójok is, melyet maga jelente az fejedelem [KemÖn. 162]. 1760: nállam lévén az örizo bot engemet is örzőnek

veté(ne)k az Törökök mellé [Mezőrűcs TA; Ks Örményesán Gora (50) zs vall.]. 1765: Péter ... az arestumbol ... nemis ment haza ... hanem mind őt űlt ... oriző sem lévén mellette [Mezőzáh TA; Mk V. VII/19]. 1818: A' Pusztá Csáni Határon a' Felsőbbség engedelmeből Sós Kut nyitván ennek gondviselésére arra alkalmas, 's Hittel köteles orizőt Contrást kellett tenni [Torda; TLT Köz. ir. 1216 Neszzselfeldi Frentz mk Kam. Ispány aláírásával]. 1840 u.: őt Bágyoni Ifiak a' Felsőz Tordai So Aknai fel pengetésekre So lopas véget Tordára csoportosan bé hatoltanak vala, s hogy 'a So lopásban nem boldogulhattanak az örzők mián ... őt kas annya méhemet el vitték [K; KLev].

**Szk:** *éjszakai* ~. 1766: (Az) Országos Sokadalom ezen Városunkban lévén ... a Circumspectus ide gyűlt Ormenyek meg fogadtak volt Szekelly Janost Etzakai Orzőnek [Szilágycséh; Bfr 104/2 Jos. Szabo (26) jb vall.].

**2.** (város)ör; paznic (al orășului); Stadtwächter. 1570: Kelemen Mongia volt neky Jertek ely Lassatok myth chelekezek, De eo Nem Menth Sem egies senky az wrzeok keozwl [Kv; TjK III/2. 82]. 1574: Beczkerekgy gérly gywlay Eottwes Demeter Zolgaya ... wallia ... Ment az varos wrzék keresny, mykor hyna eoket hat Immar Eottwes Ambrus ket varos Eorzeywel vyzzik az toromba [Kv; TjK III/3. 403]. Az ganenak Eo k. Rendellyenek Byzonios helt az Eorzek vigazanak Rea, es az ky oda Nem hanya ... fl 1 vegenek rayta [Kv; TanJk V/3. 101b]. 1585: Az vczakban eorizeok legienek, es megh Visgalliak minde(n) haznak míchoda ldegen ember vagion zallason, es mint eel ez varoson [Kv; i.h. V/1. 18]. 1586: Zabo georgyeot varos szamara Jdeziek myert hog az varos eoryszeoyre tamadoth [Kv; Szám. 3/XXV. 1 G. Igyartho sp kezével]. 1593: Vince deakot egy krúa (!) Azzoni allatal Kaisar Annaul egitembe meg foktúk Attunk az Eorzeoknak f — d 50 [Kv; i.h. 5/XX. 172]. 1594: mikor Bor fogas volth akkor Nemes, Borth ne(m) arult, Mert ha ki keszdettis Borth az Varos el tiltotta rolla es az ky aual Birth eorszeo el Veotte tulle Mert tizenket forint Birsaga volth [Dés; DLT 246]. 1677: Ha kiket pedig a' Város örzői, s kerülői, étszakának idején a' Nemessek közzül (kik vagy más ember házára mennek, vagy másokat meg-vagdálnak, in loco delicti deprehendálnak) meg-találnának fogni ... másod nap az Ispán kezében adnák [AC 225].

**3.** (ajtó/kapu)ör; portar, paznic (la ușă/poartă); Pförtner, (Tor/Tür)wächter. 1558: Nagy Janos Megh eskewen azth walla hogy mykor ewrzew volth lattha hogy Annos harom darabanthal Jacchyk wolth [Kv; TjK I/1]. 1571: Az Kys Aytokat Mostan dolognak ldeyen eo K. Byro vram Nittassa Megh es vetessen Erzwket rea [Kv; TanJk V/3. 44a]. 1590: Esmet az 4 orozoknak (!) az kyk vrúnk Aytayan Allanak Ezeknek attunk 4 posonyi Szyweget ... d. 56 [Kv; Szám. 4/XX. 32-3 Hooz Lőrinc sp kezével]. 1621: Az Sokadalom Jdeje(n) az kapukon az varossj Attiankfiajvalis az Eörzőket megh teőbicziek eő kglmek [Kv; TanJk II/1. 322].

**Szk:** ~t *állat*. 1590: az varos vegezese, hogi az Tordai vczay kús Aytbota, Egy Eryzot Alosünk [Kv; Szám. 5/XXXIII. 178 Casp. Schemel sp kezével] \* ~t *vetet vmire* őrt állít vmihez. 1584: Mierthogy az Magiar vczaj Kis Ayto Derek hely, Eo kglme Biro vram vetessen eorizeot Rea [Kv; TanJk V/3. 282b] \* *éjjeli* ~. 1575: Az Kapuknak Meg Nitassa viradwa legen ... Az evely Eorizek penig viratig vigiazanak [Kv; i.h. 121b] \* *kapun* ~. 1570: Eenedy Kelemen Varas Zolgaya ... vallya ... az Monostor vcha kapwra Megien Megh kerdy az kapwn wrzeokthul ha Lattak hogy ky Menth Zeoch Demeter [Kv; TjK III/2. 79–80].

4. (erdő)ör; pädurar; Forstwart, Waldhüter. 1846: ezen fenn írt személyek oly móddal választattak erdő- és fűpász-tornak, hogy az erdőről írott tilalmat minden prevárikátoron felvevén, két része az örzöké, egy része a közönségé [Zalán Hsz; RSzF 176].

5. szőlőcsősz; pásztor de vie; Weinbergswächter. Szk: nyári ~. 1796: a nyári örzöknek is mindenütt az időnek mivoltához képest szokott lenni Szinnyek Kajibájok ... Ha a valóságos Kártételtől úgy félne a' Communitas ... úgy a' Szőlőbeli Házakat, Kajibakot, azokba egész nyáron, őszön, és Tavaszon való lakásokat nem kellene meg szenvedni [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 362–3].

6. őrszem; planton, strajá; Wachtposten. 1757: örzönek Arion Bábát tettük volt az Erdő szélben ... Arion Bába valami Szászokat látván s tetét is lévén meg lármázott ben-nünk [Spring AF; BK sub nro 834].

7. örökös, strázsálás; pazá, strajá; Wacht, Bewachung. 1629: mikor Brassaj Gyeorgi eorizeobeol megh jeot volna, hatra küldj az leant egy pad szekert [Kv; TJK VII/3. 124].

8. oltalmazó; ocrótitor; Beschützer. 1704: Ma reggel prédikált Zilahi uram, az udvari pap, Jób 7: 20, 21. Vétkeztem, de mit cselekedhetném teveled, óh embernek öri-zője [WIN I, 65].

9. vminek a megtartója; pástrátor (al ...); Behüter, Bewahrer. 1691: Egyszóval az G(ene)ralis edictumá(n)k szoros örzői és observáloi legienek eo Kglk [Kv; Törzs Instr.]. 1780: Én a' Collegiumi administratiob(an) semmit magam nem ujitottam, változtattam ... Azoknak örizője voltam, a menyib(en) lehetett némelyeket meg tartani [Ne; Borb. II Kováts József rektor-prof. lev.].

örzöangyal ör/védangyal; inger pásztor; Schutzengel. 1811: Ditsekedtek régen Apostol Jánossal ... Éfesusnak vén-ségibe vala Hivségés Püspöke és örző Angyala [ÁrÉ 173].

örzöbot örbot; bitá de paznic; Wächterstock. 1760: nállam lévén az örizo bot engemet is örizönek veté(ne)k az Törökök mellé [Mezőrűcs TA; Ks Örményesán Gora (50) zs vall.].

Szk: az ~ reákerül az őrszolgálat rákerül. 1781: a Ma-lom Mesterség engemet igen meg erőlténített ... megis mikor haza mégyek nagy fáradtan és rontsolodva, ha az örző bot reám kerül örizni kellekik mennem [Aranyosrákos TA; Borb.].

örzöház 1. őrház/lak; căsuța paznicului; Wächterhaus. 1550 k.: Egy ozlop p(ro) Rf 6 kit Az örző haz Epitesséhez kel Jrny [Kv; KvLt Diversa VIII. 3/2. — Kiss András ki-jegyzése]. 1574: Andras kowach ... vallya hogi vasarnap mykor Meg betegwlt volna Martos ... hya oda az Eorzw hazbol Zeoch Balast [Kv; TJK III/3. 384]. 1581: Az my ... Az közep kapwnal valo őrzeo haznak epytesset illey vegeztek có kegmek<sup>a</sup> [Kv; TanJk V/3. 239b. — <sup>a</sup>Köv. a végzés]. 1595: Az Hiidt kapúra valo kelchyege ... 28 die Nouemb(ris) foldoztotom Megh Az eryzeo hazatt, vettem 400 Sendelt hozaya f — d 65. 800 helyazo Zegett vettem f — d 32 [Kv; Szám. 5/XIV. 267 Eppel Péter sp kezével]. 1597: Nemezgyarto Tamasne Cathalin Asszony ... vallya ... reggel ki me(n)t az daika az Örtuszó hazba(n), és ot tractalt Janossal [Kv; TJK V/1. 135–6]. 1611: 23 Julii. Tractált az király képe és az város az feladás felől az Hid-kapun való örzöházban Zubor Györggyel [Kv; KvE 143 SB]. 1753: mikor érkezék ide az faluban az Örző házhöz eleckbe álla

az Falus biro az Beresek(ne)k [Marossztygyörgy MT; Ks 48. 67. 31]. 1763: Biro Uram poroncsolatyaól hogy az örző házba a kemenczét felrakot fazakasok számára ... fizetünk 13 xr [HSzj fazekas al.].

Szk: hidkapubeli ~. 1582: Az hidkapubely Eorizeo haz aytayanak az kolchya teoreot wolt meg attam chynalasatol d. 6 [Kv; Szám. 3/V. 10 Lederer Mihály sp kezével] \* középkapubeli ~. 1595: Lakatos Benedeknek attam, hogy az közep kapubelj örzüe hazra az Zárnak 1. zegezöt czinalt lt(em) egy három szegű lakatnak, atzelyat, zaryat czinalta ... d 17 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 136 ifj. Heltai Gáspár sp kezé-vel].

2. csőszház/lak; coliba paznicului; Feldhüterhaus. 1796: a nyári örzöknek is mindenütt ... szokott lenni Szinnyek Kajibájok ... Köteles tehát a Communitas az én örző Háza-mot<sup>a</sup> megszenvedni midőn külömben hasznot nem vehetek [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 362–3. — <sup>a</sup>Szőlőbeli].

örzöpenz ördij/pénz; taxă pentru pază/paznic; Wächtergebühr. 1768: Kolosvári Fertáj(an) Örző pénzt fizettem Dr 96 [K; DobLev. II/390. 20a].

örzsilip-rekesztő kb. védőszilip elzáró szerkezete, zsi-lipkapu; poartă la stavila morii; Schleusentor. 1600: Keowetkezik ... azon Malomra walo ... Keolchieg ... Veot-tem hwzonharom Apro vassat zegnek es az Eor Silip Re-kezteoheoz karikanak fl 2 d 30 [Kv; Szám. 9/VIII. 5].

ös 1. fn 1. vérségi egyenes ági felmenő, előd; strămoș; Ahn, Vorfahr. 1556: dorothea azzon nagy sebestyenne ... az ew Jozagat Magiar es olah frathan Mynd az ky Ewstol maradot, es az vas Janos rezet ... akarna Jsmeg valamy summa penzbe el zalagosithany [Fráta K; SLt V. 26]. 1568: Michael Gabor de felek ... fassus e(st), Ezt tudo(m) hogy ez ket felnek Eqsőkröl maradoth az orokseg, perlettek felqle, de meg bekeltek az vtan [Kv; TJK III/1. 180]. 1573: Kereztzegy Janos ... ezt vallya, hogy eo Jol tudya hogy Eottwes Imrenenek, orsollya az azzonnak az Annya egy volt, Eottwes Leorinczel, es az hazis Eosteol maratit rea Edes annyatol es edes attyatol olaz Janostol [Kv; TJK III/3. 254]. 1592: azt mongyatok ... hogy my azt az Nywlad New helyet Mod nelkwl Birnok Arol illyen valazt tezunk hogy my ne(m) Modnelkwl Birtwk mert eleyteol fogwa eoswnkteol attya(n)ktol maratth my Rea(n)k [UszT]. 1598: Jffiw Boncidai Gergeli ... wallia. Nem thúdom hogi Eotwes Thamasnak Eossireol semmi marhaia zalott volna, hanem azt thúdom hogi keze munkaiawal kereste amye wolt [Kv; TJK V/1. 207]. 1607: my egi ősteol uagjünk Sikey Tamas teőkejéből [UszT 19/103]. 1617: Tudom hogy az ősiről Rophai Hannagyrol szállott paal matonra az föld [Csicsó Cs; BálLt 41]. 1621: vagion egi gjümölcz kert ... Rakoson ... Mely gjümölcz kerthez Vincze Andrasnak is versege leven az ő ősiről es eleiről ... elis njert Uolt törvenj szerent ... az fő Biro Balogh Gaspar előt [Asz; Borb. I]. 1626: az eo Kgme Eosinekis Jobbagia uoltam [Csekefva Cs; BLt]. 1629: abban en semmit sem tudok, ha eosireol maratit Bako Lukaczinak vagy nem az mireol testalt [Kv; TJK VII/3. 3]. 1638: Tudom hogi Szeocz Peternek minden őssi Deobreoki uolt magais ott ualo [Kosztafva SzD; WassLt Philep Demeter (99) vall.]. 1812: vett ajándékba a Groffné-nak a Groff ... edj ... drága Médát (!), ezis az Exp(o)ne(n)s-nek ősseiről maradt [Héderfája KK; IB. Takáts József (45) gr. I. Bethlen Sámuel tisztje vall.].

2. véségi felmenőktől származó/ősi örökség; mostenire strāmošescā/de la strāmoši; von den Vorfahren geerbte/althergebrachte Erbschaft. Szlk: *~re/-röl bir* ősi örökségként birtokol. 1625 k.:/1687: Vagyon ā pusztā malom tsorgojánál egy darab rét ... Kis György ősré birja [Havadt MT; MMatr. 158]. 1662: Csáky István ... itt benn Almás várát, ott kinn Keresszeget ősről birja vala [SKr 129] \* *~re/gyökérre odajáró* vkit ősi örökségként megillető. 1600: Hogy ... annakaz Zena feneát, mellet Dallian twl Bereczknek hinak, az haznat Zenaat ide hoztak volna, ne(m) tudom. De azth tudom(m) hogy ősré gywkerre oda iaro wolt, Simon Balintnera, es onnat az maradékira zallot [UszT 15/123 Sándor Balinh Lokodi (60) vall.] \* *~re illet vkit* ősi örökségként jár vkinek. 1607: Azon(n)is kerek ha zyksegh hogy eősré enge(m) illett volt<sup>a</sup> az en Atiamfiayúal [i.h. 19/104. — "A föld]. 1625: peter kouaczinak kouaczj mű szere ... melj mwzer uerre, ősré Engemet illetne mert en peter kouaczjal egj uolta(m) [i.h. 73] \* *~re marad* ősi örökség marad. 1687 k.: Nagy Márton ... egy földnek hadta ā felső felének dēzmáját Templom számára de ā föld maradgvon ősré birodalomra [Torboszló MT; MMatr. 237] \* *~re vkié* törvényes/ősi örökségként vkié. 1577: az giorthianos Erdeiben ... az nagi vapabol zabadon hordottak az fath az chykalwyak de kye eősré tulajdonsagra ne(m) tuggia [Mv; BálLt 79]. 1670 e./1687 k.: A' Bors fű alatt egy hold föld ā Templomē ősré, egy felől mellette ā mester házára járó föld, más felől ugyan ā Sz. egyház földé [Panit MT; MMatr. 342] \* *~röl álló fundus* ősi örökségként örökölt telek. 1734: az Anak ősről álló fundussara N Fekete Mihály ur(am)tól ezen I. relictával erigalt minden fēle épületekben imputaltatik [Torda; TJKt I. 31] \* *~röl álló igazsággal bir*. 1662: Bihar vármegyében Pocsaj nevű pusztá teleknek nagyobb részét ā fejedelemszöny ősről álló igazsággal bírván ... ā pataki praefectus, Debreczeni Tamás ... fundálásából ā Berettyó parton egy derekas vendégfogadóház, az előtt egy három kerékre forgó főmalom, az előtt ismét ā Berettyón és annak ercin hidak, töltések építettek vala [SKr 200] \* *~röl szállott* ősi örökségként reászallott. 1651: Nylyuan lehet kegyelmekeknel minemw sok bajal es wgyel faratsággal keoltséggel Kegyelmes Vrnk annuentiajaból idegen töl mint redimalta(m) az Hidutszai hazat felesége(m) versege uta(n), de ... Szeőreős Andras vra(m) ... niughatatla(n) elmejenek ductussat keouetue(n) Dioszéggy Kis Anna kepebe(n) minemw protestatiot, es haza eppittese elle(n) ualo contradictiōt exhibealt, mind kisbe uer képeben, holot penig az kisbe uer jussat tempore diuisionis az eősről szállot haz(na)k apropialasaval el uete [Kv; TJK X/2. 142] \* *~röl maradt/ősi örökség* (örökség) ősi örökségként vkire maradt. 1583: Kozuary annazon ... Jllen vallasth es protestatiōt teon ... hogy ... Komomyk Myhal ... kynek eő ... az eo Leanyath hazos tarswl attha volna, ky mastansagh ez világbol ... magtalan mwltth volna ky ... leanyanának (!) halalos betegsegenek Jdeyn, Nemw Nemw Jstentelen harnys es alnok vallas Testamenthom leweleth zerzetth es Jratoth volna, az eo Newewel az eo Eősteol marath Jozaga es marhaya felől [SLt V. 13 Jmreh deak Papay, a gyf-i káptalan hités not. keze írása]. 1589: az J ... Nemes Eősteol maradt feoldeonket mind az keortwely fawal Egietembe(n) az eo feoldehez foglalta [UszT]. 1606: Azt nem tudom hogi eőstol maratt Jobbaggia leott volna valamellik az alperesek keozul ā A. elejnek [i.h. 20/113]. 1607: az el mult wdeokbe nemw nemw eősteol marat nyl feoldejt ... el foglaltak volna [Csz; BálLt 90]. 1623: Ennek az megh neuzett

Nagi Ambrusnak uolt it az torboslay határon őstől marat eőrksege [MvÁlt Bereczki lev. 3]. 1683: Tudode? Ha Szent Miklosi itt Gyergio Szekben lako Santa Janos ... Száárhegyi Lázár István Ur(am)nak őstől marat jobbaggia lott volna [LLt vk]. 1738: lévén nekünk uj Torda Varossab(an) egy darab őstől maratott pusztā joszágunk [Torda; TJKt I. 169]. 1760: Omlás allyán és Málomba, avitcalis Őstől maratott portiojak nem lévén [BSz; BK].

3. *~től maradt(ja)* véségi felmenőktől örökölt/származó örökség; mostenire strāmošescā/de la strāmoši; von den Vorfahren geerbte Erbschaft. 1596: Azt pedigh az feoldet Orban ferench eősteol marattianak mo(n)dhattia [UszT 10/74]. 1598: ha ereje volna az leuelnek<sup>a</sup> is de az Zyle attyok Simo(n) Hannagy testamentuma ereotle(n) volna ez okon, az eősteol marattat el ne(m) haghitta volna [i.h. 13/95–6. — "Testamentumnak]. 1606: azért kellett enneke(m) az tilalmat tönne(m), euel ado(m) okat tilalmammak, vagi őstól maratta(m) vagi penzen uott Jozago(m) de tőled azt megh kewano(m), mert neke(m) sayatom [i.h. 20/21 Nagy Balint Vduarhely nyil.]. 1607: az fenio Zegen ualo zanto feoldet tudom hogi eősteol marat uolt Becz Palnak, az nagi Zeget tudom hogi eősteol marattja uolt Becz Imrehnek [BLt 3 Thomas Demeter de Zeretzege (50) pp vall.]. 1609: Becz Pal az lelemet az feleséginek hatta uolt az eőstől maratata, atta Becz emrenek, es Becz Tamasnak [Csz; BLt 2] | Az Actor procuratora contendal s azt mongia, hogy Becz Imrehnek, mind eőstől marattia s mind penzen veot az Actora maratot vgy mint veru herese [Kvh; BLt 3]. 1631: Azt hallottam Jmecz Istvan Vram Zajabol, az penzin veot iozagot az harom Leanyomnak hagiom ... Aszoni (!) erje megh az Eostol marattal [Osdola Hsz; HSzjP]. 1637: Judit nem hagia az eőstől maratata el idegeniteni [Mv; MvLt 291. 87a]. 1753: azon szőlő földének hasonfele örökös, és oljan mint ősről marat [Haszatos TA; Ks 14. XLIIIb].

4. véségi felmenőktől örökölt ősi birtok/föld; proprietate mostenitā de la strāmoši, pāmint strāmošesc; von den Vorfahren geerbte, althergebrachte Gut/Land. 1693: mind Szőlők Szanto földek, Retek ... es egyeb öröksegek, akar ősök, keresmenyek, es Zallagossok legyenek in quator aequales partes Dividaltatnak az negy Gyermekek ... között [Ne; DobLev. 1/38. 4]. 1696: A Nagy hegy beli Szőlők ... ősből állók lévén, Kovacs Istvan Ur(am) es Kovács Ersebet osztozzanak velle ketten [Mv; MbK 80]. 1750: a só széki egy darabotska Rétet és oldalt praetendálnak ā Szabad Rendek Falu közönséges Réttyinek lenni, de ā Mlgs Groff Urak Contrariumot allegalván, mint hogy magok között azon Hellyeket mint őssöket már fel is osztották [Koronka MT; EHA]. 1759: Nehai Csomos Mihályné Bartok Margit ā ... Joszágat engemet kinala hogi tartsam el azért ā Joszágért, de én tudtam hogi ősz azért mondék hogi én azért kglmedet el nem tartom mert <a>z kglmednek nem el adhatója mert az ősz [Albis Hsz; DobLev. 1/292. 4a Istvan Mate (48) pp vall.]. 1774: a Koronkai Vatzmánybeli, es Kis Ernyebeli ősz Erdők Vatzmányban, es Kis Ernyében az őssből ment akkora Extensioju, még pedig jobb qualitàssu helyly [Mv; Told. 21]. 1780: Az hajadon testvéreknek ā közből ... 6 véka fereje földet szakasszanak ... A két testvér tartozik az ősből parafermizalni, ha szerencse tanálja [Taploca Cs; RSzF 230]. 1816: En ā magam es ā Possessorak képeben mint Dékanj felelem: Nem igaz hogi Verengező eszközökkel mentünk volna oda ... mű mint magunk őssünet ugj szantattuk fel [Várfva TA; Borb. II].

5. ~től maradtott lófő az ősi/eredeti lófőktől származó lófő (akik II. Lajos király előtt is lófők voltak); primipil din moši-strāmoši; Urprimipilus. 1554: Az Regy ewstewl maradoth ló feyek, kyk nem layos kiraly halala vthan ló fewwe letthenek, azok megh maradgyanak az fizetesbwil. Ezeknek kywölök mynden Rendbelyek megh fizessenek az adoth [Mv; SzO II, 108].

6. ősjobbágy; iobag din moši-strāmoši; Leibeigene(r) aus uralten Zeiten. 1671: tartozzek ... a' fen megh irt Cikuidi Portiott jobbagynkatt ... kezeből ki bocsátani minden pör patuár nélkült ... mint hogi azon jószágk két féle Eösből, sellerekből álló [WassLt Lónyai Anna özv. fejedelemszozony nyil.].

Vö. az ősjobbágy címszóval.

7. (igen) régen élt előd; strāmoš; Ahn, Vorfahr. 1592: Caroly kirali ket original lewele, melliet eo maga confirmalt, Coloswarnak zabadsagirol, az eo Eossinek Zent Istwannak priuilegiumitis ratificalwan ky ez varost fundalwan, amely priuilegiumokat ekesitette volna [Kv; Diosyld. 41]. 1619: Szinte abban vagyon az magyarok igazsága s cseheké is, hogy ők nem atyjától-ösitől maradtak az német nemzetnek, hanem azmikor jóakaratjokból királyokká akarták valamelliket választani, szabadok voltak véle, s ha le akarták is tenni, letehették [BTN<sup>2</sup> 365].

8. jogszerző előd (akitől a leszármazást számítják); strāmošul cuiva (care a dobîndi drepturile respective); der Vorfahr von jm (der die Urrechte erworben hatte). 1763: Regimentekre, Companiákra mind a paraszt Bánátusbéli gyűlévsz népet; fel osztottanak vala, páltza alá fogtanak, meg akarván fosztani ... Scithiából hozott össünkről réánk szállott Székely Nemessi szabadságunktol [Hsz; UslLt 16].

II. mn 1. nagy múltú elődöktől származó; care are strāmoši vestiți; von berühmeten Vorfahren stammend. Szk: ~eleje vkinek. 1835: nem ősméremt és elejőkött [Szentegyházsoláhfalú U; OfLev.] \* ~hazafia. 1710: Midőn ... a magyarországi prófugus főemberek bejőnének Erdélyben, látván a fejedelem lágságát és Telekinek a fejedelemaszozony előtt nagy kedvességit, elpróbálván elsőben az erdélyi és hazafiai ... alattomban Teleki Mihállyal kezdének tractálni | Kegyelmed régi és hazafia, nagy nemzetből álló úr, s miért engedi meg, hogy egy olyan ember, mint Bánffy Dénes, aki csak a fejedelemmel való sógorságért promoteáltatott, kegyelmed előtt járjon? [CsH 104, 110. — \*Teleki Mihály mondja Béli Pálnak] \* ~nemesember a nemességet régi időkbeli őseitől örökölt ember. 1736: (Petki István) félen hívja Apor Lázárt és kérdi tőle: Bátyám uram, miért kell az hitetlen számar zekés bocskoros embert asztalhoz ültetni, kivált oly elé? Felele Apor Lázár: Azt, őcsém uram, azért, hogy én bocskorban zekében is meg szoktam becsülni az nemesembert; az, ha megszegényedett, zekében bocskorban van is, igaz ős nemesember [MetTr 420].

2. tősgyökerez, őslakó; autohton, bástinas; urwuchsig, autochthon. 1641/1687 k.: lön azért ilyen végezés előttünk hogy ... minden ős férfinak, egy személyre való ülő Szék adattassék ingye(n),<sup>a</sup> ha peniglen, két vagy három személynek valot csináltat az egy ős személyen kívül ... pénzen váltsa fel ... külön külön [Sóvárád MT; MMatr. 209. — \*A templomban]. 1671/1795: tartozzék eő Kglme az Harinnai Vr(am) részéről való Jobbágyokat egy eős ember adajával segiteni, 's közikk(en) adózni [Barátfa K; LLt 61/1686]. 1746: Senki en nállam ezen helységben ősseb s gyükere-

sebb ember nintsen [Szentegyed SzD; WassLt Georgius Áts (80) jő vall.]. 1757: Szer Gligoria, Attyával, és testvér Battyával együtt ... régentén az villango Időkben laktak ugjan ... Szakaturán ... de nem voltanak oda való ős Emberek [Kővár (Szt) vid.; Ks 9. XXXI. 20] | Bartisék ... az Föld dolgában kotzódnak oda való Hagymási ős Emberekkel [Bába SzD; i.h.]. 1774: Mű regtől fogva ide való őss meg rogzótt Emberek vagyunk [Szászkerked K; LLt 67/1857]. 1791: Pap Gligor ide való Hazafia volt, Bordás Vaszi pedig tsak jövevény ... edjik Sem gazdaskodott közüllök az ... Fekete nevezetű Praediumban, s nem tudhatom, hogy honnan tudhatták jobban annak Határát, mint sem az idevaló Sámsondi<sup>a</sup> őss Haza Fiak és régi Magyarok [Berz. 14. XIX/33. — \*MT].

Szk: ~molnos ember a molnárságot felmenőitől örökölt személy. 1776: Tugjae a Tanu nyilván és bizonyosan hogy nemes Udvarhely Szekben Etéd között lévő also malomban ős monos ember volt Etéden lako Király Ferentz ennek előtte való időkben Circiter mint egy huszonkét esztendőkel ... Etéd között lévő also nevezetű malomban igaz ősse Után maradtott monos ember volté vagj nem ... Edes Atya s Atyának Atya nem volté azon Malomhoz ős monos ember [Nkf vk] | Az Atyais ős monos ember volt [Etéd U; Nkf].

3. vérésgéi felmenőktől örökölt/örökre kapott; care este moștenit de la strămoși, strămoșesc; von den Vorfahren geerbt. 1714: En ... Nagy Enyedi Borberek Dánielné Cserrei Ersébeth, Solemniter protestálók, contra dicalok ... hogy az én Batyám Cserrei Mihály Uram, edes Atyam Joszagiban hírnök, s akaratunk ellen bé szállott ... az rendes Divisiót nem várva, edes Atyám ... Ládait fel nyitogatta, benne valokat el vitte, melyben ős Arany, és ezüst portékák is voltak [Ne; DobLev. 1/87]. 1780: Deliberátum. Megmutatván az actor, minemű ős portékák maradtanak az néhai atyokról az intus kezire, tartozik eléadni s két részre felosztani [Taploca Cs; RSzF 229].

Szk: ~apai föld. 1807: ős Apai foldek jutottak a több osztot atyafiaiának; mely szerént azokbolis a Leanyok nem participálohatnak [Aranyosrákos TA; Borb. II] \* ~kurialis hely vérésgéi felmenőktől örökölt nemesi udvarház-hely. 1786: a' Maros Martya mellett lévő őss pusztá Plága Curialis Helly [Udvarfa MT; Told. 44/56] \* ~nemes hely vérésgéi felmenőktől örökölt nemes telek/birtok. 1625: Az Galfi Janos ős Nemes heliehez ne(m) tartozik az falu ugj mint puztahoz nyilat adni [UslT 101b] \* ~nobilitaris kúria vérésgéi felmenőktől örökölt nemesi udvarház. 1778: A régi ős Nobilitaris Curia ... azon egy quartalitássán kívül, mellyet Néhai Trauzner István Jussán váltatt ki, és a mellynek fel osztását, pro hic et nunc a Parsok facto proprió praescindaltak, a két Léány között mennyen két egyenlő részre [Szentbenedek AF; DobLev. III/513. 2b] \* ~örökös. 1762: azon hely eő Kegyelmének őss örökösse lett volna [Körtvélyfája MT; BálLt 87] \* ~szántó-föld. 1697: Also Venitzei Kornya Sándor ur(am) ... adá el örökösön és meg hivhatatlanul Néhai edes Attyától eő kglmére maradt és Nobilitalt fundussat ... ahoz tartozó ... mezeei Eöröksegivel, Eöös szántó földelivel, Irtásival ... két száz magyar forintokért [Fog.; Borb. II].

4. ősi; strāmošesc; uralt, angestammt. Szk: ~igazsággal illet vkit ősi jögon megillet vkit. 1567: egy pusztá haz hel ... wagyon ... Nap nywgat feleol mely engemet Eos Igassággal illet [Egrestő KK; BálLt 42] \* ~vérségre illet vkit ősi leszármazás jögan illet vkit. 1749/1778: az Ravasz oldalon való föld is őss vérégre az Exponens Aszszont és Testvé-

reit illetik, mint immediatus és közelébb való véreket [Ilencfva MT; DLev. 6].

5. régi, eredeti; vechi, inițial; alt, ursprünglich. 1633: Gauaj Petter Vr(am) szolgálj megh tiltatak ... Bornemisza lazlo vra(ma)t ... hogj az vta(n) se hatalmasskoddgjanak az Gauaj vra(m) hattara(n) sóth inkab visza ereze, az kopoz faluj, Jobagiokath, hogj mehessenek kopozfoluara az eöss heljekre [BSz; Ks 41. D. 23]. 1700: ezeket hozták elő ... Öss Czapa poharokat nro 3 Sima pohar nro 1 [Abrudbánya; Pk 6]. 1718/XVIII. sz.: a Szilági arka öss ágában vagon egy darabb giekényes rét [Szilágycseh; EHA]. 1753: eö Nga földére ... azon ekék belé rugtattanak, és borozdáját regi ös metáját bontogatták és szántották [Nyárádsztbene-dek MT; Told. 28]. 1769: a Pap Döllője nevezetű hely és M Vász helyre el jámi szokott ös Ország Úttya volt, azon alól lévő kertek bé kerítettett ... Tanorok [Koronka MT; EHA]. 1821: Mű alázatosn könyörgünk a nemes Bataillons- és Regiments-Commandónak, hogy mivel a mű közönséges osztatlan helyeinket, nevezetesen Borszéket az hasonló hatalmas foglalások ellen nem oltalmazhatjuk és ös jövedelmeink ezáltal nagyon csonkítatnak: méltóztassék ... a mű jovainkat és abból jövő jövedelmeinket megoltalmazni [Ditró/Szárhegy Cs; RSzF 141]. 1846: (Intik) az ös Templam meg bontásátal az erőszakos feleket [Nyárádmar-gyaros MT; MRLt].

6. érintetlen, kitermetetlen/műveletlen; neatins, neexploat; unberührt, unbaut. 1864: Gyep ... ös erdős hely lévén ... az Erdő ki irtodott [Alfalu Cs; GyHn 20] | Kisbékás ... 2/3 része ös erdő [Gyszm; GyHn 44] | Juh patak, Vereskő és nagy Czuhár pataka egy 36 hold területű tot formálnok Gyilkos és nagy Czuhár ályán. Kelet és éjszak oldala magos közsirtos, déli és nyugotti része ösfenyves erdős nem használható tavulsága miatt | Lapos havassa ... ¼ része legelő ¼ része ös fenye erdő | ¼ része ös fenye erdő mely tavulsága miatt semmi esetre nem használható [uo.; EHA].

◊ Szn. 1614: Eös Antal ppix [Csicsó Cs; BethU 456].

ösapa az emberiség ösátyja; strämoșul omenirii; Urahn, Urwater der Menschheit. 1833: Enis Ádám ös Apáknak azon rést orájában származott számos Lajhárjai közzül vagyok a' kik a' Levél-írást restellik [Mv; Lok. Koronka László lev.].

ösatya, ősi atya felmenő férfiös; strämoș, sträbun; Urahn, Urwater. 1591 k.: ez Fazakas Lukathnak az Eösy Attiais molnarok voltak senki Jobbagy nem voltak [Uoszt]. 1837: minthogy az circulusban lévén egy tilalmas makk-termő bukkerdönk, amely még a régi ösátyáinktól is szoros tilalom alatt tartatván, amely arról költ erős constitutio az 1811-dik esztendő protocolum<á>ban megtanáltatik [Jenő-fva Cs; RSzF 119].

ös-birodalom vérségi leszármazottként törvényesen örökölt birtok; moșie/posesiune strämoșească; von den Vorfahren geerbter Besitz. 1604: mikor ... niresbe(n) valo kosarunkat, marhanknak megh akartuk uolna nagitanj ... az Farkas lakj Attiánkfiáj ... rank wtenek ... azt mongiuk miert minket Emberj emlekezetteol fogua(n) abba(n) az regy eos birodalmunkba(n) soha senkj megh ne(m) haborgatott, hogy Farkas laka falua Commissioiabal czelekettek raitunk [Uoszt 18/73-4]. 1606: Benedict(us) Vas de Martonos pedes pixidar(ius): Migh Zekel Moises az Aknan el ne(m)

hatalmasult, addig az fenjeó kúton beléol az mely út megien, meleghe patak fele el, addig az Kechet megiejenek reghi eös birodalma vala [i.h. 20/71] | tudom hogj az peres hely farczadjaknak maknak ldeien Zallas helyök volt eös birodalmokat tudom benne lenni [i.h. 20/173 Nagy Gjörgj Kadichfalj (40) pp vall.]. 1609: ez a hely ahol patkos pal lakik vala az kire most Antal Gjörgj hazat czinalt ugj Jutot, Becz Emrenek mint eös Biradalma Becz Palnak holtaigj Bekesegeket (!) birta [BLt 3 Peter deak zent görgj<sup>a</sup> (46) ns vall. — <sup>a</sup>Cs].

ös-bojérság törvényes örökségként vkire átszállt fogarasföldi szabad fekvőség; posesiune/moșie boierească din Țara Făgărașului obținută prin drept succesoral; geerbtes Bojarengut im Fogarascher Gebiet. 1630: készek volnának Száz vagy ket szaz emberrelis meg bizonyittani, hogy Bráza mind az egész Falu A Posoriczai Boérságon vagon ... de ... Boérságokról valo leveleket el vesztették volna; könyörgenek ezokáért azon hogy jó igazságokat meg értvén, ne engednök masoknak birni, az ö össöktől maradt Boerságokat, hanem a Vidéknek regi Törvények szerint birhatnák ökis az ö öss Boerságokat, melyet nekik Levelünkkel megerősittenek jövendöbeli magok oltalmara [Fog.; UF 1, 126.]

ös-erdő vérségi felmenőktől törvényesen örökölt erdő; pădure strämoșească/moștenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbter Wald. 1723 k.: A' Csere végbe egy darab ös Erdő [Hagymásbodon MT; EHA]. 1733: az Szüle Anyámtól maradt ös erdöm [Kisfalud MT; Berz. 13. III/18]. 1738: az Exponens Aszszonj Veres Cserén lévő ös erdeit vágta hordotta [Mezőmadaras MT; Berz. 14. XVI/23]. 1756: A Ratióis nem admittálhattyaé, hogy ab antiquo azon nagy darab erdő O. Ecclesia öss erdeje lett volna ...? [Kük.; Ks 15. LXXVII. 17 vk]. 1774: a Koronkai Vatzmánybeli, es Kis Ernyebei ös Erdők Vatzmányban, es Kis Ernyeében az össből ment akkora Extensioju, még pedig jobb qualitätsu hely [Mv; Told. 21]. 1788: Vatzmán verő-fénynek a tetejin öss Erdő [Koronka MT; i.h. 38/13]. 1796: A Gyepű alatt regi Ös erdő [Nyárádgálfa MT; EHA]. 1816: Az úgy nevezett Bos Cserén ... az Ekklesia régi ös Erdeje [Nyomat MT; EHA].

ös-erdőcske vérségi felmenőktől törvényesen örökölt kis erdő; pădure/pădure mică moștenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbtes Waldchen. 1750: a' Maros Vász helyi szálás Erdő között fekvő allodialis öss Toldalagi Jusson forgó Erdőcské [Koronka MT; EHA].

ös-fi, ös-fiú vmely helységbeli felmenőktől származó ember; bárbat cu strămoși dintr-o anumită localitate; Mann mit Vorfahren aus einem bestimmten Ort. 1585: Az Eyelj laras, Zitkozodas Zankozas kialtas es egieb chintalansagh feleöl vegeztenek hogy ha Niolez ora vta(n) az illie(n) vetekben valakik meg talaltatnak, ha Ridegh legeny lezen, Az kalitkaba vitettesek, Es ha It valo Eöreókeos vagy eos fiw, Awagy hazas Ember lezen ... egy forintal bewntesse Biro vram [Kv; TanJk I/1. 2]. 1587: Wegheztetet, hogy minden Iffiak mind Warossy Eos fiak, smind penigh Sellek rek leowewenyek, magoknak walo kereskedesekteol Nagy tilalomba legienek es bwnntesbe, ameddyh ez varosban megh nem hazasodnak | Ez Wegezes penigh foglallia chak az Mywes rendeket Cebelieket be, Es ezen kyweol, az Me-

zeon zanto múnkalkodo zegheny rendeket keossegetis kik Ne(m) eos fiak [Kv; KvLt Vegyes III/65–6]. 1592: Keonieorgeottének az feleki Eos fiak az varosnak, hogi az zena rett chak eo keozteok ozlatnek fel, es az leoueuenieknék semmi reze se lenne az rettekbe [Kv; TanJk I/1. 197]. 1617: En Gialakuthy eós fiu vagiok [Nagygalambfva U; Bfn Petr(us) Nagy alias Molnar (80) lib. vall.]. 1632: Koman Böer most Párron lakik, itt ualo eós fiu ... Ezek a Várhoz louak hatan szolgálnak [Grid F; UC 14/38. 3]. 1633: Hallotam az Apamtul, hogy Retkes Ianos Retkes Pal fia uolt, azt tudom bizonyossan hogi ide ualo Z. egyedi eóss Fiu [Szentegedy SzD; WassLt Ratony Gyeorgy (35) ns vall.]. 1641: esmertem azt az Kis Janost az kit az Tatarok el kaptanak vala ... szent Jakabi Fejer var(me)gebeli eós fi volt [Kutyfva AF; Ks 90]. 1727: épületbe valo fát tartozik az falu adni, ha ide valo ős fiju [Szermerja Hsz; HSzjP].

**ős-föld** vérségi felmenőktől örökölt föld; pámint strámošesc/moštenit de la strámoši; von den Vorfahren geerbtes Land. 1698: Az Csere megett az ős földnek also felen | az ős földnek mada völgy felől hason fele [Csekelaka AF; EHA]. 1711/XIX. sz. eleje: Az felső Határbali ős Foldek [Kissolymos U; NyM 161]. 1718: uga(n) azon Lábban Kosa Máté földé féle mellyet az edes Attya Zállogosított volt Szántottak őszve magok ős földökkel [Szentmihály Cs; Borb. II]. 1739: Kénszeritettvén ... ős földit Zalagban vetni [Spring AF; JHb XXVII/14]. XVIII. sz. köz.: A Tekeres ős föld [Tarcsafva U; EHA]. 1792: a' Határ fele osztásakor a' Pap és Mester fundussa után egy darab Törökbuza föld, a' mely föld helyett ugyan azon helyben, már régi ős Földit, a' Követses nevű helybe a' Mlgs Udvar a' lakosok(na)k fel osztotta [Szeredasztanna MT; MMatr. 246]. 1804/1818: az ásásnál ... Major hazhelynek valo ős darab föld [Mv; EHA].

**ős-fundus** vérségi felmenőktől örökölt telek; loc de casă moštenit de la strámoši; von den Vorfahren geerbtes Grundstück. 1714: mi előnkben ada el Also Porumbakon Iakó Joán Bumésze az szarataj Avram Berbuics Ipjatol maradat Falubely ős Fundussat | Falubely ős Fundussat ... mind a' feleslege képpében mind pediglen az mostani életben levő fiai liany es mint ez utan jöendő fiai és liany fide sua mediante adgya el, hogy ez utan senki ne haborgassa [Szaráta F; Borb. II].

**ős-gazda** 1. tősgyökeres gazdaember; gospodar din moši-strámoši; Landwirt seit uralten Zeiten. 1765: Borbély Samuel(ne)k ... fiai ... ide valo ős gazdák volta(na)k [Asz; Borb. I Biro András (88) ns vall.].

2. régi/eredeti/ősi bányászgazda; vechi proprietar de mină; Bergwerksbesitzer seit uralten Zeiten. 1780/1804: Belső részei valamely Bányák(na)k önként vagy töltötetés által bé omladozvan, ha másként torkok fenn álló ... ha régi ős Gazdái vagy Czimborái a' magok fenn álló Torkokról bé tisztíthatnák egyszersmind arról is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányájokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé | Documentumokból világosságra jöven az, hogy a' régi ős Gazdák Bányájokat magok öntötték bé ... ekkor az Occu-

pansok foglalt Bányajokban manuteneáltassanak [Torockó; TLv. 2/4bis. 5].

**ősgyökeres** tősgyökeres; autohton, băstinaș; bodenständig, urwüchsig. 1719: nehai Dabo Janos, ide valo Csüdötélki, eós gyökeres ember volt [Csüdötélke KK; SLT PQ.8 Marko Vaszily (36) vall.]. 1749: mind Torda Vilmán Ormányb(an), M. Köblőšön lakó Butuza Nevezet alatt valo Atyafiak, igaz ős gyökeres Nemes emberek [Tordavilma SzD; Ks 27. XIV].

**ős-havas** vérségi felmenőktől örökölt havas; pășune de munte moštenită de la strámoši; von den Vorfahren geerbtes Hochgebirge. 1623: Tudom aztis hogy az hul az kikel-leo egybe szakad ... megien fel az Marosszeki hausnak az szele addegh bekessegesen birtuk mind regteol foguan (10) eos hausunkat [JHb Valentinus Orb(an) de Kibed<sup>a</sup> (71) vall. — <sup>a</sup>MT].

**ős-ház** vérségi felmenőktől örökölt ház; casă strámošescă/moštenită de la strámoši; von den Vorfahren geerbtes Haus. 1620: nem akaruán idegeny kezere boczjátani az ... Eós hazat [Mv; DE 4. XXXVII]. 1643: ietiigh eo altala ippitetet haz Eoss haz ... Fodor Andrastul ippitetet [Dés; Hr 8/7]. 1701: Az épületeket meg becsülván az Eos házat, melyben nagj Balasi Boldisar lakott, pinczéstől, szen házastol, egészen becsültük ad flo Hung. 18 [Kissolymos U BLev.]. 1759: Néhai Bartok Mihályné Csomos Margit ... Melyik Gyermeke vagj onokája mondotta volna hogi te vén Boszorkány itt nem lakol ha nekünk nem kötőd ős Házadott, Jóságodott? [Albis Hsz; DobLev. 1/292. 1a vk]. 1760: az ős háznak Jurisdictionja cedál a kissébb fiu(na)k [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1794: az ős Ház a' Kissebbik Fiunak, Aronnak maradjon [Asz; Borb. I]. 1818: mint-hogy csak két fiú vagyon, következésképpen a kúsébb marad az ős házba, s nagyobb pedig a mostani lakta jószágoknak a felire építhet [Jenőfva Cs; RSzF 244].

**ős-házhely** vérségi felmenőktől örökölt házhely; loc de casă moštenit de la strámoši; von den Vorfahren geerbter Hausgrund. 1737: az régi ős Haz helyeket, mivel őszeze eligyettenek nem tudom meg valasztani [Mocs K; JHbK LEX/26. 11].

**ős-hely** vérségi felmenőktől törvényesen örökölt hely; loc/teren moštenit de la strámoši; von den Vorfahren geerbtes Land. 1578: Az olahok azt walliak, hogi Olah Monostoron az ... Zent Egy haz hely egy Eős hely ... Kemeny Peter Jobbagiae wolt [M.gyerőmonostor K; KP]. 1613: Vgj tudom(m) hogi az meny időtt említek mjnd Becz Palt zolgala Fazakas Gergel es Lőrinczes az fia Bech emrehet ... tudom(m) aztis hogi az Eős helyt lőtt ez vilagra Fazakas Lőrinc [BLT 3 Gregorius Ciszser (60) pix és Petr(us) Lukacz (50) lib. vall.]. 1627: Tanka Ferencz jdege(n) Eős helybe(n) szállot [Városfva U; UszLt IV. 50. 138]. 1668: az asztal fedelet Pad fedelet aranyas tött Palástot aranyas Keszkenyot Parnat ketőt mind az eós helyről vitte el [Szentšimon Cs; CsALt F. 27. 1/27 Boros Janos (60) pp vall.]. 1711: A Telekbeli Tubákos kert ... és az Nehay Balog Istvan helye ... maradnak a négy leánynak ... Mivel hogy az hajadon leánynak az Attyay ős helyen való fa épületekk az Fiakkal és az Dotalistával edgyütt jutottak [Altörja Hsz; Borb. I]. 1760: hallottam hogy ezen helyen egy ős helye lőtt volna

hanem az én Apám ... és Imre Istvan az Nagj kertben adtak volt egy darab köles földet ... tserében [Kilyén Hsz; LLt]. 1784: látván a' Kováts Familia, hogy ... régi őss helyünkre épült Malmunkat nem turbálhatták, némelly Falusi Lakosokat magok melle tsatolván ... igyekezi Malmunkot amoveáltottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrincz foly. (Mt)]. 1846: Templomunk őss helye vagyan akkora ki terjedésben [Nyárádmagyaros MT; MRLt].

ősi 1. véségi felmenőktől örökölt; strāmošesc, moštenit de la strāmoši; althergebracht, von den Vorfahren geerbt. 1692: az mely szőlőt birt Banyai Miklos mind Eösi volt az egy Sandor hegyen kül [Kercsed TA; Borb.]. 1812: jo féle, gyöngyel kirakott Médát, melyis ősi volt, két órát, edj eperforma más kerek arany órátok, mind ezeket elvitte [Héderfája KK; IB. nemes János Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztneje vall.]. 1817: szőlők őssiek, vagy Szerzeménybeliek Maradtanak? [Fejér m.; DobLev. V/1007 vk]. 1827: az Exponens aszszony ezen MKoppándi őssi lako Curialis Fundussát a Férjinek minden házi Mobiliák nélkül tanálván, abba rész szerint maga hozta a Mobiliákat és szükséges ágy és asztalnémüket rész szerint pedig irt Férjével együtt laktokba szerzették meg azokat [Maroskoppánd AF; i.h. V/1109. 12].

Szk: ~ erdő. 1796: Az Erdőszeg jo darab Ősi Erdő [Tompá MT; EHA]. 1826: Minémű Hatalmaskodást és Praevericationot tett légyen a' Szentgerlitzai Közönség még ennek előtt tulajdon ősi, és mindegy békességesen birt Csere bértz nevezetű Erdőnknek egy részében, böltsen tudva lehet a' Tekintetes Királyi Biro Ur előtt [Szövérd MT; EHA]. 1840: ez ősi erdő öt vagy hat esztendeje hogy le vágattatott, most szép növéskébe indult — a Fölgye jól neveli a Fákát | ez ősi erdő három esztendő s vágott most jó növéskébe indult cziheres [Udvarfva MT; EHA] \* ~ farkasbörbunda. 1855: Szembe más hosszu fogason hatalmas medvebőr ... Mellette az ősi farkasbörbunda: családí clenodium, atyja és nagyatyja is viselték [Újfe 175. — A Keczei Istváné] \* ~ fekvő jó. 1826: az Allperes Özvegy Néhái Férje által ... sok féle képpen nagy mértékbe meg terhelte ősi fekvő Joknak a terhek alol apradonként lehető fell szabadításokra az vidualis intertentio excisiojato meg maradando birtoknak jövedelme fundusul szolgállyon [Ne; DobLev. V/1114. 11b] \* ~ föld. 1794: altalla<m> solem-niter p(ro)testaltottnak minden Gabonajokban eshető károkról, Ősi földjőknek Csonkításokról es az okok miánn, következhető költségekről [Ádámos KK; JHb XIX/41]. 1837: elis adogatott az ősi földekből még többetsket mind a' mennyit váltott [Kissolyos U; Márkos lev.] \* ~ jók. 1724: az ősi jökből ötven öt forintig tegyenek Contentumot elsőben az Atyafiak azon Testamentum vigora szerént az gondviselésért, és velle valo Dajkázkodásért s azután mennyen az Jozság oszlora [Asz; Borb. I]. 1827: Az Exponens Urnak edes Anyja ... edes testvér lévén a' Tktes ural és Asszonyal ... ugy a' néhai magtalanul el halálozott N. Enyedi Demény Györgyvel egyenlő gradusban álló Atyafiak, következhetőleg minden szülejekről maradtott ősi és szerzemény ingo és ingatlan vagy más képpen deeniált Jok egy aránt illeték és illetik az Exponens is [Mezőbánd MT; DobLev. V/1117. 1a] \* ~ jözság. 1592: Thima falwa(n) az mi portioja vagion az Eosi Jozagh kiwül, kikben valo porcioikat Noua donaciawal kert megh [UszT]. 1661: Az Tot Ősi Jozsagnak Vra(m) minden Perei reank szakadtak [Sófva BN; Ks 41. K]. 1802: Ezen az Exponens praejudi-

ciumára abalienált őssi Jozságok aránt ... egész betsülettel Levele által de személyesen is meg-tanálta, és meg-instálta Nagyságodat [Torda; JHb XIII/9]. 1803: az Exponensek edes anyja, minek előtte a' Desi ősi Jozsághban meg osztott volt, s részét ki vette volna meghalálozott [Dés; DLt 17/1809-hez] \* ~ juss. 1865: ne tserélgesse a Felperes örökösök(ne)k hírek, 's akarattyok nélkül károkkal ... réájok szálló őssi Jussokat [Ne; DobLev. V/1114. 104] \* ~ közmassza véségi felmenőktől örökölt osztatlan vagyon. 1846: Kedves Léányom ... Usoras Contractussaimnak azon részét, melyek nekem Osztály szerént jutot, (igy!) tegye hasanlolag az Őssi közmasszában, a' miket pedig én osztottam ki Usorára aztart tartsa magának [Kv; Végr.]. \* ~ kúria. 1827: éppen éjjel történt az én Falusi biro koromba mikor az Exp(one)ns Aszszonyt ... Néhái Férje lako őssi Curiájából Ladamotsi Horváth János Ur fegyveresen a Cu-riára rá menvén ki kergette [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 17] \* ~ szukcesszió. 1802: Josika Imre Ur ő Nga ... bizonyos Részeket appropriált és a Komjátszegi Familia béli uérek s ennel fogva az Exponens Ur Őssi Successiojának tetemes praejudiciumára keze és birtoka alá kerített [Torda; JHb XIII/9] \* ~ vagyon. 1849: réam egy átaljába semmi ősi vagyon nem szálván a fenn érintett vagyont, kedves nőmmel, kettőztetett iparral, 's fáradtsággal együtt szereztem [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.] \* ~ vagyonka. 1856: az ősi falusi vagyonkámát annak távollete miat tészlerüleg nem használhatván, kintelenitettem el idegeníteni [Kv; Végr.].

2. ősóktól áthagyományozott; strāmošesc; althergebracht. Szk: ~ címer. 1823: Egy ősi czimere a' N: Enyedi Demény Familiának [Ns; DobLev. V/1080 Demény György hagy. 2a]. 1849: fejedelmi képek, két ősi Czimerek képezetbe alakitva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55] \* ~ nemesség. 1793: Zabolai Hadnagy Familiának ősi Nemes-sége meg-mutatása iránt az Erdélyi Nagy Fejedelemség és hozzá tartozó részek Királyi Törvényes Tábláján Maros-Vásárhelyt Boldog Aszszony-havának 28ik Napján 1793ik Esztendőben tött és ki mondott Íletet [Mv; A Zabolai Had-nagy familia prod. pere tábl. (Mt)].

3. ~ levél kiváltságot/birtokot szerző őstől áthagyományozott oklevél; hršov strāmošesc; von den Vorfahren geerbt Besizurkunde. 1819/1831: Fel Jegyzése Azon ősi, és Szerzeményi Leveleknek, melyek Néhái Adámosi Hunyadi Ferentz Urrol, és Házas Társa Almási Borbára Aszszonyrol egyenes Maradékokra Hunyadi Sámuelre és Feleségére Jármí Judit A(sszony)ra ezekrol pedig ezeknek egyenes maradékokra ... által szállottak [Aranyosrákos TA; Borb. II].

4. eredeti; adevárát, real; ursprünglich, wahr. 1724: ezt az Simont az emberek neveztek volt Hocz(na)k mivel ifju legén koraban igen keringő és dolgaltan ember volt, de külömben az eő igaz ősi vezeték neve Deák Simon let volna [Kisnyíres SzD; Ks].

5. régi, hagyományos; vechi, tradițional; alt, traditionell. 1841: a nevezett folyamodók, ha ősi szokásaik s szabadságaiknak oly hirtelenül történt megváltoztatásáért csakugyan zúgolódtak volna is, ők azáltal lázadást indítani s magokat az illető törvényes előljárásioknak igazgatása alól erőszakosan kivonni ... teljességgel nem akarták | az abrufdálvi, bucsumi és kerpenyesi lakosok ősi kiváltságaikban nyomtatnak és ... külömböző úrbéri és más huzavonákkal terheltenek [VKp 61,63]. 1855: (A földnek) A tul partrai költözése locsogtatás által történt ... De a mi okot ad ő nagysága, hogy miért nints jogunk keresni a tulso parton

földünket, nem áll: mert helységnek (!) százados szokása az, hogy ha innen is túl is a vizen miénk a határ, úgy ha a locsogás által túl költözik valakinek a földje ott ki keresheti és metáztathatja az előjáróság által, s ezen ősi szokást épen a ... Báró ő nagysága<sup>a</sup> is használta most három éve [Szentmargita SzD; SzConscr. — "Br. Huszár Sándor].

**ősjő** ősi jőszág, vérségi felmenőktől örökölt jőszág; bunuri moštenite de la strămoși; von den Vorfahren geerbtes Gut. 1807: Nehai Mlgs Baro Banffy Sandorné Kemény Agnes ő Nagyságok ki 1803-b(an) holt meg ... Doboka vármegyében el maradt ő Jovaiban a R. Fiscus 1804-b(en) magva szakadsagot hirdetett [Dob.; Ks 80. 15]. 1817: minden olyan Vásárba botsattandó őss Joknak a melyek minket Concernálhatnak meg Vételétől Solemniter el tiltunk mindeneket pénzeknek és a vejendő vagyonokra teendő minden Melioratiok árra el vesztese alatt [Ne; DobLev. V/1009. 1b].

**ősjobbágy** ugyanazon a telken élő felmenőktől származó (helyhez kötött) jobbágy; iobag din moși-strămoși; Leibeigene(r) seit uralten Zeiten. 1610: Beőge Ferencz Giergio Zek<j> Alfaj Lazar Jstuan Vram Jobaglia annor(um) 60. megh eskwt es azt felelj ... hogj az hol Damokos albert lakjk az regy Zabadsagban azt az <he>ljat Lazar Jstuan vram biria uala az batjam Beőge mate Beőge p<et>er és Barthajls Deak kik eős Jo<ba>giok uoltak onnet zeőkeonek el [Törzs]. 1614: Nagy Marton Veres drabant volt Domokos Istuan s Lazar Janos rea ütöttek ejel, megh foghua(n) Jobbagia teottek, azt praetendalvan hogj eos Jobbagjok [Galambod MT; BethU 36]. 1617: Marto(n) Georgy az Tusnadj fialual Eggiut Eos Jobaglia volt, Becz Palnak ... az Mihajl Vajda Ky Jeouetelegh, nem Donatios Jobbagy volt [BLt 3 Nagy Peter Tusnadj<sup>a</sup> (60) jb vall. — "Cs]. 1625: sem dajka barabas sem lukacz Jmreh nem uoltak eos iobbagi az Janosiaknak [Uzst 169b]. 1633: Eösmertem jol Kovacz Palt ... ide Z egyedy eöss Jobbagy volt [WassLt Monostorj Caspar (65) jb vall.]. 1638: Georgi Kovats eos iobbagy gialogh szolgal [Km; GyU 28]. 1638/1683: Tudom aszt hogj az Bethlen János Tisztartájával és őss jobbagyával edes edgy az a Goja Janos Goja Péterrel [Héjasfva NK; Bállt 44]. 1640: Tudom azt hogj Kovacz Leórincznek az másik Attiais Kovacz Mattias eos jobbagia vala Donat Mattias Uram Attianak [Nyújtód Hsz; HszjP Donat Janos (30) ns vall.]. 1666: Az meny üdöre en emlekezem bizonyoso(n) tudom az Apamtolis igy hallottam hogj Homorod Sz: Pali Molnar Andras ... Kornis Margith Aszszonnak eős Jobbagia uolt, mert az eő Kglme elejt szolgalta Molnar Andrasnak az Attyais [Homoródsztpál U; BLt I I Török Balinh (50) pp vall.]. 1757: Sipos János ... eő Ngának ... Gyekei őss Jobbagia volt ... s annat szokett el [A.ből-kény MT; Ks 4. VII. 8]. 1780: Egy Bukur János nevű Felesegis gyermekes őss Jobbagyom ... hon nem letemben hirem s akaratom ellen Gagyban<sup>a</sup> Miklosi Mihaly Uramhoz szögödöt esztendeig beresnek ... Miklosi Mihaly Uramektol fel kertem, de fel nem adtak [Bözödújfalú U; Pf. — "U].

**ősjobbágyasszony** ugyanazon a telken élő felmenőktől származó (helyhez kötött) jobbágyasszony; iobágijă din moși-strămoși; Leibeigene (Frau) seit uralten Zeiten. 1664: Beldi Pál Uram ... az maga őss jobbagy Aszszonyát ket gyermekiuel ki küldé ... itt Bodolan<sup>a</sup> egy io hazbol, Szabo Andrast bele szálita [BLt. — "Hsz].

**ősjőszág** ősköztől örökölt jőszág/birtok; proprietate de pământ moštenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbtes Landgut. 1557/1585: mikola Orsolya Azzony Themeswari Janosne ... Mikola palért Mikola ferencz Tutor, mi eleottwnk Az Nehai Adamossi Mikola Lazlonak Jozaggi feleol kiket Orsolya Azzony Mikola Lazlonetül perrel zabaditot meg, Jlyen vegezest twnek, hogi az Eos J<oza>got Mikola Pal Birhassa [Gyf; JHbK XXVIII/29]. 1577: Thowabba ezen keppen Szekelsegbely Jozagok feleollys teonek Jlyen vegezest es rendelést my eleottwnk: Hogy a' my Eos Jozagok vagyon akarmy newen neweztesenek azokatys myndeneketh myndenwt kettő osztnak [Uzon Hsz; BLt 7]. 1586: hywanak minkett az Nehay Dobray Istwan fjay ... hogj my ő közt<ők> az orszagh szokassa szerint mind az Eős loszagott szalogost aquisitumot s mind penig Egyeb Ingo bjngo Marhakatt ... megh oztanok [Lesnyek H; IB VI. 225/16]. 1602: Az mi eos Jozaga az vramnak volt mellyeknek newek az testamentum lewelve fel vagion Jrua, Azth nekem keoteotte vala Jegy ruháért [Kv; RDL I. 73]. 1634: Maczkassi ferencz vra(m) ide Sukra iűwe(n) ily okert, hogj Suki Benedek vramat Mustoha Anniaual Suki Palne Azzoniommal My altalunk az Suki Eos iozag felől meg alkuttatna [Zsuk K; SLt A. 46]. 1671: Ha kik Kövár védéki Fiscalis jőszágot birnak, és onnét afféle Fiscalis jobbágyokat, magok őss jőszágokba szálítottanak vag' telepítettek ... az ollyanok ez jövő ... Pünkösöd napjáig viszzá szállítsanak [CC 81–2]. 1677: minden nemű engemet illető iouaimot ingo es ingatlan iokot ... épületeket egy szoual mindeneket megh irt Christof Georgynek es feleséginek az Eős ioszagot pedig Cum omnibus adse pertinentys igi hagiom [Szentgyörgy Cs; CsÁlt F. 27. 1/32]. 1700: Filep Boricza aszont az Attyai őss jozaghhob hazasitczak ki tisztesegezen annak rendi modgya szerent [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1746: edes Atjám ... edes Annjáról devenialt őss Jőszágát el adván ... vásárolta volt à controversiaban forgo Jőszágát es Házát [Torda; TJKt III. 34]. 1795: L.B. Bornemiszsza Anna Mária ... és ... G. Bethlen Rosalia Aszszonyok Ő Nagyságok ... mind az őss, mind pedig a Keresmény Jőszágokból ... meg oztoztanak volna [Kv; JHb XL/8]. 1817: az vér atyafiakat, meg kel vala Atyafiságoson szollittani hogj az őss jőszágnak el adására Szándéka vagyon [Ne; DobLev. V/1009. 2a].

Szk: *belső* ~. 1737: Tenkeszegben egy darab belső őss Jőszág [Szentimre Cs; EHA].

**ősjőszágocska** ősköztől örökölt jőszágocska/birtokocska; moșioară moštenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbtes kleines Landgut. 1663: Egyébaránt is tudván Nagyságod az én igen elfogyatkozott állapotomat, minden kevés őss jőszágocskáknak elveszését, legyen minden kegyelmességgel, had maradékim is érezhessék magokon Nagyságtok fejedelemiségének hasznát [TML II, 591 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

**ős-juss** ősi örökség; moštenire strămoșească; altherkömmliche Erbschaft. 1747: Az Anyai őss Just nem tartozom mig élek fiaimmal subdividálni [Torda; TJKt III. 125]. 1761: a relicta ... kíványa Fekete Rebeka Asz(zszo)nyajk mint in capillis maradt leány(na)k de bonis tam Aviticis qvam Aquisitiis rátáját excindáltatni, de medio tempore férjhez menvén juxta D.T.P.I.101 (Igy!) parafermiáltatván de rebus mobilibus igyis Nem tsak őss Jusbol a mely igen kitsin hanem de bonis aquisitiis et Vi Testamenti

devenialt jókból része nem lehet [Oroszfalu Hsz; BLev.]. 1776: Ezen Nemes Haza fiai közül Székely Szabadsággal élő Születet Szabad Székelyek Szálván mi Ns Marus Székben Magyarosb(an) Feleségeink ős Székely Jussokra ... már Jo időtől fogva ő Felsége Portióját fizetyük [Told. 45/7].

ős-kúria ősi udvarház; conac strămoșesc; uraltes Herrenhaus. 1777/1780: Vagyon ... egy ős Curia ... Ezen Curianak egy Contiguitásban lévő Gyümölcsös Kerteskével edgyüt [Alparét SzD; JHbK LII/4]. 1793/1794: En Nenyedi Szántó Sándor ... ha mostani meg nem jelenésem, az Antiqua Sessioknak meg állításában, valami Serellem és p(rae)judiciumom történik, nevezetesen ha az Bagoi régi ős Curiam ... az ezen Országban Törvényne vált szokás szerént 4 antiqua Sessioban fel nem vétetnék a' Commissiotól, tehát ne légyen késő ennékem, ezen és egyéb ezen osztálynak folyásában né talántán meg történhető serelmeimet Reportatio mellett meg orvosolni [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 12–3].

őslakos tősgyökeres lakos; băștinaș, autohton; Ureinwohner, Einheimische(r). 1724: Az Bozzai birodalmat az régi Atyáinkrol maradt szabadságall birják az falusi lakosok ... az ős Lakosok is ha ekével akarják szántani valamely részt be kertellyék secus az csordával el tapotatik [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 33]. 1753/1781: Vadnak még ezeen Faluban jeles Gazda emberek Abrugyán vezetének neven az kik nem ide valo ős lakosak, hanem Jövővények [Nagyalmás H; JHbK LII. 4. 74].

ős-lelemény ősi szerzemény; bunuri procurate de strămoși; von den Vorfahren erworbene Güter. 1602: Im en az vram előtt, mindenekett Nektek hagiom minden Jozanomott (!) Eroksegemmet az pénzen veottet minden pertinentiaiaual ... az Eöss lelemenyből penig Jo fiaim tuis tsemie Nem tehetitek Serinatis (!) de az kiul az magam lelemessit kit en kerestem, zerzettem, mindenecket Nektek hagio(m) [Impérfa Cs; BCs].

ős-levell ősoktól örökölt oklevél; hrisov strămoșesc; von den Vorfahren geerbte Urkunde. 1777: Nehai Etzken András, jóságáról, jovairol valo ős Leveleket kikiñ tud, látott ... a Tanu, minden környül álló dolgaival ... mondja meg [Hsz; BLev. vk].

ős-malom ősoktól örökölt malom; moară moștenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbte Mühle. 1715/1722 u.: Minthog a Szász-Fülpösi Ref. Eccla majd végképpen evertalodott, azért conferálom azon Szász-Fülpösi Ecclába menendő, és lakását continuo Reformatus Pap(na)k ... Beresztelki határonn, Lutz Patakán mostan három köre forgo, régi ős malmomnak decimáját irrevocabiliter [GörgJk 86]. 1771: Tserelavánn ... fenn álló régi ős Malmamra a' vizet fel-tolyta [Told. 9].

ős-malomhely ősoktól örökölt malomhely; loc de moară moștenit de la strămoși; von den Vorfahren geerbter Mühlenplatz. 1758: Tit. Mihálcz Péterné Abaffi Soffia Asz(o)ny recuralt Instantiája által s kívánta hogy egészen el vágattott gáttját fel köthetesse annyira hogy Malma meg indulhasson, s járhasson addig mig az ős malom helyre Mihálcz Balás Ur(am) Malmot épittene [Hsz; Borb. I].

ős-örökös I. mn ősi, ősoktól örökölt; moșterit din moși-strămoși; von den Vorfahren geerbt, althergebracht. 1717: Sem Anyai Sem nagy Anyai ... Jóságok(na)k nem hallottam, hanem ős örökös Székely Fiu Agon valoknak hallottam, és tudom lenni az nevezett Jóságokott [Ilyefva Hsz; LLt Franciscus Petko senior (70) vall.].

Szk: ~ cigányjobbágy. 1736: Tudom hogy a' Regius Fiscus(na)k ezen Nemes Közép Szolnok v(á)r(me)gyéb(en) lévő Kövári Dominiumhoz, melyet most a' mls Teleki Familia bir vagynak ilyen nevezett ős örökös cigány Jobbágyi [Hosszúfalu Szt; TKI H.F.6. Kardos Gábor (50) cig. jb vall.] \* ~ házhely. 1737: Motson régi ős örökös Ház Hellyek Nro 85 ... talátnak közönségesen az egész Faluban, melyeken az régi Motsi Magyar emberek laktanak volna [Mocs K; JHbK LIX/26. 4–5] \* ~ jobbágy. 1681: Tudode jól nyilván és bizonyoso(n) hogy mostan Kolosvármegyéb(en) Mező Szent Mártonban lako Vlád al(ia)s Bába Péternek az édes attya, és job attya hová valo volt és ki ős örökös jobbágy voltanak [K; BLt 11 vk] | Betlenős nevű falu ... Betlen Domokos vrunknak ős örökös szolgalo jobbágyi voltak [IB. Thuroczi Andras közbíró Dészfalván (KK) lakó kezével]. 1701: Idősbik Nyág Bukur Maros Vásharjel várossa ős örökös jobbágya vala [Bárdos MT; MvLev. 8 Batja Onika (60) jb vall.]. 1715: Tudom hogy a Páll István fia Pál Janos ... Néhai ... Rhedei István(n) Vram(na)k ős örökös jobbágya volt [Városva U; WH. Mart. Gedő (33) pp vall.]. 1718: Tudgyuk azt hogy Szakaturi Laszlo ős örökös jobbágya volt az említett Mlgos Ur(na)k [Kendilóna SzD; TKI]. 1728: egy Szalma András nevű ... ős örökös Jobbágy ... innét el bujdosván lakott az Scolákban [Balavásár KK; Ks 13. XV.]. 1731: az Ur Czégei Vass Daniel Ur(am) eo kglme Thorda vármegyei Oláh Rákosi ős örökös jobbágya szokott el az szükségkor [O. rákos TA; WassLt Hódre Juon (52) jb vall.]. 1766: L.Baró Branyitskai Josika Daniel Ur eo Nga ... egy felől ... B Josika Antal ur Branyitskai P. Asztalas Adam nevű ős örökös Jobbágya ... inealának egy más között ilyen meg másolhatatlan örökös Cserét [JHb XXXV/57] \* ~ jóság. 1672: az más fél száz forinttal Berzenzei Janos válcson Fratan Attyara nezendő ős örökös jóságot ki [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 16]. 1719: az mostani Szük és utolsó Extremitasra jutot üdöb(en) ... ada Cserében ... Magyar Dállyán<sup>4</sup> levő ős örökös ülés Jóságát [Hr 1/4 — <sup>4</sup> U] \* ~ jóságocska. 1802: lévén ... benn a Faluban egy kis benn valo ős örökös eleiről maradt Jóságot: kája [Lőrincfa MT; SLt 12. V. 18] \* ~ juss. 1767: (A telket) eo Nga mint Saját ős örökös jussát visza váltván birja [Mocs K; JHbK LIII/18. 14] \* ~ kuriális hely. 1810: A Meltóságos Exponeseknek ezen Faluban vagyon egy ős örökös ... Groff Teleki Mihály Ur ő Nagyságával közös még kiszakastatlan Curialis Helyek [Varsolc Sz; Ks 76 Consr. 327] \* ~ lakóhely. 1781: az belső fundus, ős örökös lakóhely kisebbik fiat törvényesen szokta illetni [Tapolca Cs; RSzF 231] \* ~ porció. 1674: Zalogositottam volt el ... Mező őri ős örökös portiomat [Mocs K; JHbK XXV/9]. 1763: (Van) Galgotzi Istán Ur(am)na)k bizonyos ős örökös acquiralt portioja Ns Miklos Várszékben Nagy Ajtan [M.frata K; JHb XVIII/28] \* ~ rész. 1740: ab una Providus Bartok András ... ab altera Providus Varga Ferentz ... tettek volt Conventio legitimo modo az akkori Providus Hetes Regiusok előtt, az Tóbisok verejében lévő Varga Ferentz, tizenött Vas tsinalásra való Portioja iránt melj ős örökös vérégh szerent való része volt Varga

Ferentznek [Torockó; Bosla] \* ~ *szántóföld*. 1812: az alperesek legg kisebbet se gondolván ... e Nemes Hazának a Hatalmaskodásokat Szorossan tilalmazó Törvényeivel ... a Fellperes Urnok ... egy őss örökös alodialis Szántó Föld-jét ... erő hatalammal meg szántották [M.bölkény MT; Born. G. XIII. 16] \* ~ *szénafűhely*. 1725: azon Széna fű helyly ... őss örökös széna fű helylyek lött volna? [Hévíz NK; JHbT vk] \* ~ *szőlő*. 1735: az Martallya nevű Szőlő hegyben levő őss örökös szőlőmből ha kik mit mennyit ... el kapáltak, foglaltak ... minden uton modon rehabealni\* [Torda; TJKt I. 27. — \*Tollban maradt: kívánom]. 1802: azzan Szőlő őss örökös Szőlőe [Aranyosrákos TA; Borb.] \* ~ *udvar* ősköztől örökölt nemesi udvarhely. 1820: A' Vartzagás Úttzai szegélet ház Őss örökös Apai Udvar lévén ... a tisztelt Ur magának és gyermekeinek ell felelhetetlen praediciumara, látván A' Tekéntes Urnak, és a' Tekéntes Iffju Asz(sz)onyinak, nagy reá valo esekedését ... által engedé a' Tekéntes Vrnak és Tekéntes Asz(sz)onyinak [Ne; DobLev. V/1034] \* *osztatlan* ~ *jobbágy*. 1694: Balogh alijs Kerekés Kús Géorgj egy héten Sarosi János Urmatot szolgálta ... más héten Kabos Gaborne Aszszonyomot Ebeni Anna Aszszont, harmadik héten Kálnoki Mihalyne Ebeni Judith Aszszont, az megh irt Aszszonyok között osztatlan(n) őss örökös iobagi volt [Gyulatelke K; SLt AM. 3 Szabo István (36) jé vall.].

II. *fn* ősi/vérségi örökös; mostenitor natural; Leibeserbe. 1793: meg itéli a Continua Tábla, hogy ... Logáékatis Ház helyekkel örökségekkel edjütt nekünk mint őss örökösöknek a Zalog Summának le tétele mellett ... a Zalogos Possessorok ki bocsássák [T; DobLev. IV/730. 1b].

**ős-örökös birodalom** ősi birtoklás/bíráis; stápinire/pose-dare din strámoşi; von den Vorfahren stammendes Besitz. 1794: azt állítván hogy azonn hellyeket Te és inkább Eleid szerzették volna, nem tsak, hanem azok iránt helytelen utan modon, koholt leveleket fitagtattál, az Exp(one)ns Aszszon őss örökös bekességes Biradalmának meg zavarására [Szováta MT; Berz. I. XL/14].

**ős-örökös bojér** ősi, bojér ősköztől leszármazott (fogarasföldi) bojér; boier descendent din strámoşi boieri (din Țara Făgăraşului); von Bojaren abstammender Bojar (im Fogarascher Gebiet). 1675: Voltak őss örökös boérok, kiknek boérságok extendálodott egész falu határára [Fog.; UF II, 662].

**ős-örökös csere** örök érvényű csere; transmiterea definitivă a dreptului de proprietate prin schimb; endgültiger/definitiver Tausch. 1757: Melly állando, meg másolhatatlan őss örökös tserét mind két fél, maga, Successori, posteritassi ... ratihabealják és örökösön meg tartják [Kisesküllő K; Somb. I].

**ős-örökösképpen** ősi öröksésképpen; ca mostenire strămoşescă; als althergebrachte Erbschaft. 1741: ezen föld mlgos Josika uramat Concernállyá őss örökösképpen [Bányabúkk TA; JHb XIII/15. 2].

**ős-örökösség** őss-örökös volta vminek; existența a ceva din moşi-strámoşi; das Sein von etwas als uralte Erbschaft. 1738: az Venhegyi szőlő(ne)k őss örökössége ... az Actrix Aszszony által első ferjével valo fel fogatattása [Torda; TJKt I. 177].

**ős-örökség** ősi örökség; mostenire strămoşescă; althergebrachte Erbschaft. 1625: Ezen Boérok magok őss örökségeken kívül mas fundustis birnak [F.porumbák F; Ált Urb. 14] | Ezert kellett uolt tilalmat tennem kouacz Georgi ellen, mert ennekem őss örökségem, megh kenaltam kouacz Geörgiot az örökségh ualczagauat ... El nem uotte [Uszt]. 1641/1687 k.: Kisfaludi Pap Katának al(ia)s Incze, Incze Márton Praedikátor, ugy mint legitimus Tutor által ... Somosdon lévő őss örökséget, külső javaival edgyütt a Somosdiaktul repetálta [MMatr. 87]. 1733: en ezt kívánom mint hogj kegelmed en töllem suljos gjanoval keresi az örökséget, hozzon kegelmed vagj jo levelet, vagj jo bizony-sagot, avagi jó fegvert, az ki megh alható legjen, mivel-hogj őss örökségünket keresi kegelmed [Torockó; Bosla]. 1782: Ami nézi az 1715 béli 2da Marcii költ Contractust, az sem subsistalhat, és az Anak nem prejudicálhat Actioja enerválására, mig nem az lk az In Anno 170 die 12dik xb<ris k>ölt Divisionalist Eczen András és Miklos között perágáltatott ... elő nem adják annyival inkább hogy azon Contractuális(an) tēkoszlás modra őss örökségetis hagyott Ecken Miklos Eczen Andrasnak [Hsz; BLev.].

**ős-porció** ősköztől örökölt birtokrész; parte de proprietate mostenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Besizteil. 1650: Toldalagi Mihali vrammal valo per ... indul-tatot az nagi Kendi es Szenavereősi Eős Czakani portioi feleől [Kelementelke MT; Ks 19/IV. 4].

**ősrégi** ősi, nagyon régi; străvechi, strămoşesc; uralt. 1784: látván a' Kováts Familia, hogy ... régi őss Malom helylünkre épült Malmunkat ... nem turbálhatták ... azt Instálják Memorialissokb(an), hogy azon Inquisitoriából Sopiáltassek a' differentia, azaz: a' mi őss régi Malom helylünkre épült Malmunk tollaltassék, a' Kováts Familia új Malma Stabiliáltossék [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc foly. (Mt)].

**ős-rész** ősköztől örökölt rész; parte de proprietate mostenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbter Besizteil. 1577: Kws Nywlasson az eos Rezneq hasson felle thol-dallagi ferencznek Marad [Vajdasztiván MT; BfN 71/19].

**ős-rét** műveletlen/meg nem művelt rét; luncă necultivată; brache, unbebaute Wiese. 1791: az Holt Marosban az őss Rétek Között [Mv; MvHn].

**össég** ősi jószág; proprietate mostenită de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Gut. 1609: tudom hog az Tompos eősegiről mindeltig beciz palt es beciz palnet zolgaltak [Tusná Cs; BLt 3]. 1823: itt Szóvátán\* sem kún, sem ben semmi összege nintsen [CsS. — \*MT].

**őss-szénafű** ősi szénafű; fineață străveche; uralte Heuwiese. 1748: A Varju Széken fellyül a Verő fényen lévő oldalon ... régi őss Széna fű [Nagyercse MT; EHA].

**őss-szesszió** ősi telek; loc de casă mostenit de la strămoşi; von den Vorfahren geerbtes Grundstück. 1739: az Haz az atyaj őss session melyre Neh Csetre Gyorgy ur(am) szállott meg völt [Mezőbánd MT; MbK VI. 6].

**őss-szőlő** ősi szőlő; vie străveche; uralter Weingarten. 1753: A tizenégy táblából allo régi őss szőlő vagyon igen

jo Cultivatioban [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1757: A fel hegy nevezetű ős szőlő [Koronka MT; EHA].

ős-tanórok ősi tanórok; fineață împrejmuită moștenită de la strămoși; von den Vorfahren geerbt, umzäunte Wies. 1779: deven Marton vágasaban ... régi ős Tanorokunk [Bözödújfal U; EHA].

#### őstőmpöly I. stempely

ős-tősgyökeres ősi származású; de origine foarte veche; von uralter Herkunft. 1809: azon Haza és Atyafiui szeretetből s szánakazásból tett Segedelmekből idővel terhes Adózás következett, melynek súlya alatt mű Hajdani Praedecessoraink ős tős gyökeres Székely Successori nyögünk [Asz; Borb. II].

ősvény 1. gyalogút; cărare, potecă; Fußweg, Pfad | keskeny (kitaposott) út; potecă, drum îngust; schmaler Weg. 1571: az Dynnyn kertekel Az Bekas patakra Meneo Eoswent Beh foglaltak, Byro vramat eo K. keryk azon zabaditassa meg [Kv; TanJk V/3. 46a]. 1573: Kincses lános azt vallia ... vgi latta valamy videkbely zekeres Emberek fely Mennek volt az Apachak haza fele az Soros vton Allotak volt ky az Eoswenre az zekerek [Kv; TJK III/3. 294]. 1589: Latam hogy azonj nepek mennek ott el az en Zabomban ... vgi wueoltak ne mennienek az Zabra, lam ott vagion az Eöswen mennietek arra [F. boldogasszonyfa U; UszT]. 1597: enis eleghzer iarta(m) oda Bodo Gergeltül mente(m) Bodo Janosni ott sokan Jariak azt az eöswen(t) [i.h. 12/37 Martha relicta quondam providi Martini Foris vall.]. 1600: Az belseő wez sorkarol, a ki eösweny be megye(n) a Feier Nikoba az Feier Nikobwl az mely eösweny ki hagh az Orozhegyi kapuhoz, azon alol mind az kett fele Feier Nikonak Farkaslaki [i.h. 15/103 Nagy Gergely Palfalui (70) Zabad Zekely vall.]. 1631: Eözuegi Borbely Lukaczne az Nagi szegelet haznal az eöswen(n)ben megien vala [Mv; MvLt 290. 50b]. 1637: Szekely Istua(n) gjakorta jart oda Padocz Istuanehoz ... s az en kertemen ugja(n) eöswenont Czenalt altal [Mv; i.h. 291. 106b]. 1677: Ez Ország széliben lakozo, és szomszéd Országokkal határozo Vármegyéről és Székes helyekről viszont csak szomszéd Vármegyéig igazságos méltó dolgokban és szükségben Testimonialis vétel nélkül-is el-mehetnek. Csak hogy az igaz derekas szababos utakon, s' nem penig, a' meg-tiltott utakon, és ősvényeken járjanak [AC 87]. 1878: Tudode it az Sebesi Tilalmas Plajjon vagy ősvényen kocsin avagy Hinton ki ment volna altal az Havas al földi hatarra ...? [Fog; BK vk]. 1688: Itt ... mivel Havasalföldeben által járo eöswenyis vagion két Plajások szoktak lenni [F. ucsa F; ALt Urb. 34]. 1745: sem à describalt Szekér út, sem az viz partján levő ősvény ne p(rae)cludaltassék [Torda; TJK II. 61]. 1751: a' Ros föld végiben levő utatskán többire Néhai Király Dávid járt ... a' más ősvényen is nem az egész Falu, hanem az ott levő szegvég járogatott [Koronka MT; Told. 14/46]. 1774: (Vicinusa) fellyül az Rováb(an) menő ősvény vagy is Erdölő ut [Erdősztyörgy MT]. 1802: (A) Faluban alá, fel járo síkator, vagyis ősvény [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 8].

Hn. 1366: <meta> ... abhinc flectens versus partem meridionalem cadit in unam semitam vulgariter Altalwsvin vocatam [Ub II, 255 Határjárás Nagydemeter (Besztercevidék) és Tukes elpusztult település között]. 1451: in verti-

ce cuiusdam montis Orozewsen vocati [Szásztorpény (BN) körny.; TelO II, 48]. 1514: attingisset<sup>a</sup> quondam semitam vulgo Zylasayfelethwalo ewswen [Tóhát BN; i.h. 327. — <sup>a</sup>Ti. meta]. 1587: az Kyskendre meneo Eoswenyen alol [Nagykend KK]. 1592: Keozep rezben az Kápolna eoswenie mellet [Fancsal U]. 1607: az eosuen mellett (sz) [Szentgyörgy Cs]. 1617/1687 k.: A' Kis Péter tavánál az Apro ősvényben (sz) [Mezőkövesd MT; MMatr. 395]. 1623: az farkas ghodor fein az eosuen keleőben (sz) [A.csernátón Hsz] | az Pap ősvényen fellyel (sz) [Sszgy]. 1629: az patakon tul az Cziakanios osuenie [Egerpatak Hsz]. 1634: az ősueny altal kelőb(en) (sz) [Tusnád Cs]. 1645: az Ajtoni Eöswenyben (sz) [Györgyfva K]. 1662: Keókülleő vize mellett az ősvények előtt (sz) [Sővényfa KK]. 1669: Also hatarban Czerjek eosvenje szegin (sz) [Szentivánlaborfva Hsz]. 1685: az ősvény vegin kül az külőb labban (sz) [Kilyén Hsz]. 1687: A Csavasi oldalon az Osvennyel (sz) [Désfva KK]. 1688: Az Szeretszegi ősvennel (sz) [Kozmás Cs] | az Sz. Mihályi ősvennel (k) [Tarcsafva U]. 1689: moso reth ősuenje mellet [Csókfva MT]. 1715: A Petki ősvényenél az hosszu föld (sz) [Pálos NK]. 1717: Az Desfalvi malomra jövo ősvennel (sz) [Somostelke KK]. 1718: az Szalteleki ősvényenél (sz) [Mezőbánd MT]. 1721: Az Kóhalmi ősvényenél (sz) [Pálos NK]. 1726: a Szászok ősvényenél (sz) [Gogánváralja KK]. 1729: Az Török ősvény mellet [Csávás KK]. 1732: a Sár ősvényin alol (sz) [Bikfva Hsz]. 1750: az Sinfalva fele járo ősvény mellett [Aranyosrákos TA]. 1759: A Kápolna Mezőb(en) Magyarosi ősvényenél [Lázárfva Cs]. 1772: Az Oláh Kereszt ősvénye mellett (sz) [Szászfehes K]. 1773: A Bük előtt az ősvényen belől (sz) [Vaslab Cs]. 1779: az Adorjáni ősvényenél (sz) [Nyárádsztanna MT] | az oláh ősvény nevezetű helyben (sz) [Csób U]. 1781: Ősvényre hágoban (sz) [Farkaslaka U]. 1792: Az ősvény hágaja alat (sz) [Derzs U]. 1797: Őkör ősvényenél (sz) [Tarcsafva U]. 1799: Sütő ősvénje tövin [Lövete U]. 1814: A Komlos oldalába az ősvény mellett (sz) [Pusztakamarás K]. 1820: az ősvény felibe levő föld [Adámos KK]. 1823: A Szamostelki ősvényenél (sz) [Abosfva MT].

Szk: árkos ~. 1735: Az Anditts Völgyének Verőfényes része ... a' le vont borozdától fogva a' falú felől az anditts Gödrre le menő árkos ősvényig juta a Torma és Jósika Részre [Mezőcsán TA; Born. X. 7] \* havasi ~. 1831: éppen az Optsina tetőn a' pláj, vagy is havasi ősvénybe föld halombul határ jel készítettet [Remete Cs/Toplica MT; Born. XVb] \* lóháton való ~. 1606: Az füle Gergely haza(n) aloll chjak gialogh es lo haton valo eöswenj vagio(n) [UszT 20/237 Paulús Cziont de Miklosfalwa (29) lib. vall.] \* sétáló ~. 1844: A' sétáló ősvények a kert és gyepük mellett sok ákátz, Jegyenye, fűz és egyéb vad, 's gyümöls termő fákis lévén, azokat 's azoknak jövéseiket az arendatornak ki vagdaltatni szabad nem lészen [Mv; Tsb 37] \* vámos ~. 1712: lévén ab antiquo egy szoros Vámos Ősvény Gyergyóból Molduvára, mellyetis régi időktől fogva Erdélyi bódolg emlékezetű Fejedelmek Conferaltak volt Szegeny Eleimnak [LLt Fasc. 67] \* veszett ~. 1722: az Erdölő ut, és égi veszet ősvénj Patak szom(széd-ságában) alkalmas karora [Csomakörös Hsz].

2. (utca szélén levő) árok; şanţ (la marginea drumului); Straßengraben. 1822: el-türtem Hadnagy Titt Ferenczi Károly Urnak azon remített egységletlen undok tetteit, hogy a' szomszéd Istallója Hidlássát ugy epitette; hogy a Ló vizellet az uttza ősvényibe folyt [Dés; DLt 633].

3. átv vmilyen út-mód; cale, mijloc, modalitate; Art und Weise. 1764: nemis illik azt most disputálni, hanem tsak ez az kérdés, l(e)g(iti)ma Executiót peragaltaké az lk vagy nem? igaz az hogy nem, a fellyebb meg irt ratiok és ősvények szerint, azért kívánok judiciumot [Torda; TJKT V. 220].

A címszó forrásjelzet nélküli adalékai az EHA-ból valók.

**ősvényebeli** Ősvény nevű helybeli; din porțiune de hotar Ősvény; aus dem Ort Ősvény. 1816: Szentegyház vagy Papok ősvényebeli competens részek [Nyárádsztlászló MT; EHA].

**ősvényecske** kis ősvény; cărare/potecă mică, potecută; kleiner Fußweg, Pfädelein. 1769/1802: Szakatura Burgyin alol egy ősvényecske mellett lévő udvas fákbán tanaltatott egy kereszt [BSz; JHb LXVII/3. 45].

**ősvényelés** ősvény-taposás; bătătorirea unei poteci; Feststampfen eines Pfades. 1834: Hegy elő nevezetű helyben egy darabotska Suhartz pallog kaszálója ... mellyet az ott el járó ősvényelés miatt nemis igen használhat [Tarcasfa U; Pf].

**ősvényes** loc cu potecă/unde trece o potecă; Ort, durch den ein Pfad führt. Hn. 1817: Az Ősvényesbe (sz) [M.valkó K; KHn 106].

**ősvényke** kis ősvény; potecută, potecă/cărare mică; kleiner Fußweg, Pfädelein. 1751/1753: a' Falu azon két ősvényke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78].

**ősz**<sup>1</sup> 1. toamnă; Herbst. 1546: az menes zam zerenth harmycz negy, ha therek men, Loh, yar benne, thahath Ez yewe Nyaron, el ne walazak, Egy masthol, hanem Eezyg (!) Egyth yaryanak Eewzel ozthan, ozaak, kethe, fele, Legyen Egyke, es az masyk fele. Legyen, az masyke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19]. 1697: Szukári Ferenczék Nyarat szaka egész őszig Mind Vágós mind egyéb Céhbeli Segiteczégét el kerülven büntetőttenek 4,4 forintal [Kv; MészCLev.]. 1704: már az ősz, telet és tavaszt itt érven és töltvén el a mi nyomorúságunkban, adja azért az Ūristen, hogy a nyarat itt ne töltsek el [WIN I, 111]. 1746: Groff Bethlen Samuel ur ... Ugráról feles Disznokat be fogad s fel hajtattya ezen ... Bükre, és egész őszig ... ott legetelti [Lupsa F; Ks 67. 46. 21]. 1768: Gaspar István a Tavalyi Praemondáját nem vette vólt mind ki ez időn pedig az ősztól eddig vett 29 vékát [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1780: a' Vas Dézmasnák ... szabad legyen, a' Vasakból ollyan mértékű jo Vasakat a' mikor mi szűkségesebb venni, olly rendel hogy őszre Szent Mihály napig a Dézma fel-keljen [Torockó; Tlev. 6b]. 1790: már most az ősz mind az házbán tölttetem s tölttem [Nagylak AF; DLev. 2. XIIIIB]. 1797: Az kotsi kerekeket a Vártzai Molnár mind eddig el nem készit, s talám őszig sem késziti el [Szilágycsch; IB. Fogarasi István lev.]. 1811: el-hozza az Ősz a' bőv szűrettyeket | Ősz! ... te bé-zárod a' Természet' kebelet ... A' Földről mindent, a' mi táplál elragadsz [ÁrÉ 103, 188]. 1847: hogy őszig mind Istállon legyen<sup>a</sup> s a kész Sznát egye, nem látom gazdaságnak [Dés; DLT 758. — "A bika].

**Szk: ~ felé.** 1653: Ugyan ebben az esztendőben<sup>a</sup> ősz felé nagy pestis támada oda ki, és elébb-elébb jódögelni láttuk lassan-lassan ide felénk [ETA I, 139 NSz. — "1622-ben].

1787: bár tsak a(n)nyira vihetnék hogy fedél alá vehessék őszfelé [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1793: A' Néhai Mlgs Gróf ... hibás cselekedeteit<sup>a</sup> most nem régiben az ősz felé, a' bor vizen létben tudta meg világosobban [Koronka MT; Told. — "A feleségét"] \* ~ fogytán. 1768: Hogy az Hetek változzanak valaki Művét vegzi ősz fogytán, viszont Tavasz kezdetiben a' kezdje, hogy így se szegényne se tehetősebbe kárt ne vallyon [Torockó; TLev. 9/12] \* ~ kezdetitől fogva. 1770: Az Udvari Diszno Pásztor reportallya mi előttünk hogy az ősz kezdetitől fogva estvenkent mindenkor Ucsut adogatvan a sertések(ne)k, mind őszve Huszonnyolcz köből Ucsut hordot ki nekik [Balázsfa AF; Utl] \* ~ óta fogva. 1592/1593: eoz vltá fogua mind így tudgia, az mikeppen megh vallot (!) [Szilágytő SzD; Ks] \* ~ tájban/tájatt. 1749: Die 30 May El kezvén az Maior az Saytot Niomni első kett hetiben Niomot kett kett saytott ... Eosz tayban utoliara ... Napiaban Niomott saytott Eggiet Eggiet [Kv; Szám. 26/VI. 479]. 1770: Olosz Ferencz vr ... ősz tájat Bencenczen betegedett vólt meg elsőben, s onnan úgy hozotta azon beteg által magát ide Gyógyra; hogy a' Savanyu vizhez közlebb lehessen [Algyógy H; BK sub nro 1017 gr. Kun Susanna lev.] \* ~tól fogva. 1717: A' Detreheimiek(ne)k ugyan semmi hasznokot nem vettem az ősztól fogva igen el nyomorottak [Mezőméses TA; ApL 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1748: tudom bizonyoson hogy száz kalongia szalmáját eo Kglmének semmivé tölték ősztól fogva [Torda; TJKT III. 240]. 1756: Csős Török buza ... el hitvánkodott aproság rideg sertések(ne)k is neha néha adogatván együtt öttek meg ősztól fogva 49<sup>a</sup> [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám. — "Vékát]. 1792: Ősztól fogva Tavaszig az Uttrizált Katárka fedetlen tartatott [Laszó H; Ks 80. XLVII. 5] \* az elmúlt ~tól. 1735: a marha dőgi egj kevésse meg kezdet vólt Sünni en a Nacsagod Paroncsolatya serint, Bezoartica Tincturat hozattam egy lotot s eppen az él mult őstol meg próbáltuk s ugj mutatya magát mintha könnyebben volna [ApL 4 Lőrincfi Láslo Apor Péterhez].

2. ~ön ősszel, ősz idején; toamna; im Herbst. 1657: Énrcám őszön esvén az negyednapi hideglelés ... mind háborogatott nyolc holnapig [KemÖn. 50]. 1688: Havasolföldé-b(en) ... őszön mikor az juhokat bé felé hajtották, az Ut-b(an) Rukornál az Farkas őtt meg 1687 béli nösténj báránt nő 1 [Bucsum F; MvRKLev.].

**Szk: annakelőtte való ~ön.** 1789: mikor elsőbben egy Télen Jég menés alkotmatosságával el szakasztotta a gátot az ár víz, annak előtte való őszzen valamennyire meg igazították vólt a gátot [Abosfa KK; GyL] \* az ~ön a. az elmúlt őszön. 1767: az őszzen az l(ste)n kevés vizet adott vólt [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1795: nyavaja törés érven az őszén a Feleségét mind addig fekütt, mig azon Nyavalyában meg is holt [Elekes AF; BK]. 1843: Az Őszön mult Esztendeje Dékány lévén az Ujj Hegybe 4 Marhát bé hajtattam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. — b. a jövő őszön. 1821: A mi a földben indult bokrosodást illeti ... parantsollya meg, hogy az őszön, Télen, Tavaszon irtogassa, tisztogassa ki az Irotyányt [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. 1823: tám az őszön bé jön [Verese gyháza AF; Told. 7]. 1826: Ventillálgatván az Usurásokat Lázár Stépán ... az őszén 13 veder mustat adni köteles [Bábahalma KK; RLt O.1] \* az elmúlt/a múlt ~ön. 1605: megh kenala ez eőrekséggel Molnar Janosne hogy uegie(m) megh, mert masnak idegennekis el adgia, nem león mit tenne(m), megh kelle venne(m), az el múlt eőszén Zab aratáskor ueom en

megh [UszT 19/1]. 1715: az elmúlt őszön eleget állott az urfi malma hejájában [Türe K; Told. 28]. 1756: nyolcz kövér Sertést ... az el mult őszenn ... meg lövöldezettett ő Nga [Gernyeszeg MT; TGsz 51]. 1768: feles szénájokot ... a múlt őszön az Molduivaik mind el égették [Csomafva Cs; LLt]. 1839: vetetek buzát 18 vékát a mult őszön [Bodola Hsz; BLt II. 12] \* *azelőtt való ~ön*. 1565: Kővárat ugyanazonképpen adá a németek kezébe.<sup>a</sup> Onnat menének a németek Bánya alá. De a király<sup>b</sup> meg nem segíthet őket, mert igen nagy tél vala, és a királynak kész népe akkor nem vala; mert népét akkor nyűgottja vala, mert azelőtt való őszön mind hadakozott vala [ETA I, 23 BS. — <sup>a</sup>Báthori György. <sup>b</sup>János Zsigmond] \* *azon ~ön*. 1562: (Fráter Györgyöt) azon őszön megölék hegyes törrel Alvinczben a Ferdinandus vitézi [ETA I, 15 BS]. 1706: Mak bér azon őszön nem jött az határról [Fehéregyháza NK; KvAkKt Mss 261]. 1799/1816: azon őszön ugyan azon kertben lévő Sarjut ... együtt ettünk [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Nagy Sándor (28) vall.]. \* *(az) egész ~ön*. 1701: az egész őszön bokaig jartam az sarb(an) [BLt 9 Toth István Ne-ről édesanyjához, Toth Balásnéhoz Angyalosra (Hsz)]. 1770: a Küküllő egész nyár és őszén mind kicsin volt, akár hol járhatták [Balázsfva AF; UtI] \* *egy ~ön* egyvalamelyik őszön. 1734: sok feles sellerei is a sok fa hordás miatt ... el mentenek az ldvezült Ur földéről, kivált egy őszön nehez <u>t lévén meg boszankodtak a felettebb való szolgálat <f>a hordás miá [Kv; TKI Mich. Sáros Berkeszi alias Literati (54) provisor bonorum kezével] \* *ez/ezen (az) ~ön*. 1599: En teobzer oda be ne(m) iarta(m) hane(m) csak ez eősz(e)n [UszT 14/14 Benedictus Drabant de Fanczal (50) pix vall.]. 1675: Ezen az őszön vetettem buzát Cüb 250 [Porumbák F; UtI]. 1790: Az Füresz malom arkat most ásátom es fonatom s ha Isten velem leszen ezen őszön gáttra veszem [A.árpás F; TKI Mohai Mózes Teleki Adámhoz]. 1825: Tartozik ... Názánfalván lévő Csitkos Kertyit most ezen az őszén jól meg igazittani [Mv; Berz. 21] \* *a jövendő/jövő ~ön*. 1597: Harom eztendeje lezen az Jeóüende eőzen hogy Bernath Andras zolita az chyrben letünkben ezősen Balast [UszT 12/59 Nicolaus Benes de Lengelfalua vall.]. 1774: szándékozik is a fíjait kegyel-medhez ki vinni vagy küldeni a jövő őszén [Egerpatak Hsz; DLev. 5. XIV. 9]. 1824: Ugarlunk, és vetünk az jövő őszön Ősz Tiszta Buzát Tizenkét Vékát [Göc SzD; SzConscr.] \* *a következő ~ön*. 1813: Az ezen Esztendőbe Termő Török buzájok ... a következő őszön el Csépelhető leszén [Szászkerked K; LLt] \* *a következett ~ön*. 1832: egy Istállom ... a következett őszön bé fedgyem [Dés; DLt 439] \* *a közelebbi ~ön* a. a múlt őszön. 1804: a' közelebbi őszén, midőn kaszáltunk volna a' Galotzáson innét a mi Határunkon ... hát jönnek a' Remeteiek mintegy 60 Számmal [Toplica MT; Born. XVb Sztóján Jakabutz közlások vall.]. — b. a következő őszön. 1823: Sz. Csanádiakkal tennap ... így egyezénk hogy a' közelebbi őszön esendő Szüretkor a' limitatio szerént a' Dézma széken tartoznak mostot adni — az Udvari Tiszt László János a' kezes érettek [Veresegyháza AF; Told. 7] \* *a (leg)közelebb (el) múlt ~ön*. 1772: Zilahai István Uram harisnyába és Botskorba még most is fel járagat Gázmér Kriskához Malatora. Eczacántként (!) azt én pedig a leg közelebb mult őszszön hallottam ... kotsisna Molnár Gyurka beszéllette azt is hogy Magyar országra oda hordaszta magával [Dés; DLt 321]. 1798: a közelebb (!) el mult Őszén midőn legjobban szüretzenek ... tsak 4dik tarsunk ... őrizné az Erdőket [Ádamos

KK; JHb XIX/58]. 1842: közelebb mult őszön egy Disznotskát fel vetettünk pajtára, 's az után hamar lett el dög-lése [Bözödújfalú U; Pf Kovács Sándor lev.] \* *minden ~ön*. 1769/1778: A' Szolgálalon kívül Szent Mihály Adó-ját minden őszön, mellyet Tüz-hely Pénnznek is hívnak három három Máriást adnak [Bagos Sz; BfN DDD/4] | minden Őszön Lent, vagy Kendert bizonyos számú fontokat vetvén Aszszony Népeinkre, míg azt fondogallyák, addigis hajtának az Vraság Szolgálattára [Kárasztelek Sz; i.h.] \* *most az ~ön* a. a múlt őszön. 1793: most az őszén ... egészen elszánta magában hogy minden uton modon elváljék [Koronka MT; Told.]. 1808: most az Őszön lett Törökbuza Szedéskor ki Szedte vagy Szedette-le a' Málét, azt bizonyosan nem tudhatom [Felőr SzD; BelLt 6 Marosán Alexa (44) zs vall.]. — b. a jövő őszön. 1710: egy pinczet ... ezenaltnak most az eőszén mihielt, az malmot meg inditathatom lisztre [Szentkirály Cs; BCs] \* *a taval-yi ~ön*. 1757: Az idén szőttem az tavalyi őszön fonni ki adott kenderből szálaból, és csőpőből ... Kender vázont [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

3. *~ire őszre, ősszel*; la toamna; im Herbst. 1855: a Török buza kasra szüksege lesz őszire [Nagyak AF; DobLev. V/1386].

4. *~kor ősszel*; toamna; im Herbst. 1769: Birt még négy hold Széjna rétet ... kettejét az Leg-közelebb való őszkör (!) vette volt [Ne; DobLev. II/413. 3b]. 1776: Ha őszkor casu quo a pénznek le tétele el maradna, ugyan csak annak le tétele Vltima Octobris meg légyen [Uj-Torda; i.h. II/483].

Szk: *az elmúlt ~kor*. 1733: En most az el mult őszkor tanalkozvan egy <Peter>-di emberrel, beszéle hogy az Kincsi Burnáék ott laknak nallok [Dég KK; SLt 8. K. 5 Breda Vasilie (50) jb vall.].

5. *ősszel ősz idején*; toamna; im Herbst. 1546: Eezyg (!) Egyth yarjanak Eewzel, ozthan, ozaak, kethe<sup>a</sup>, fele, Legyen Egyke, es az masyk, fele. Legyen, az masyke [Radnót KK; JHbK XXXVIII/19. — <sup>a</sup>A ménest]. 1603: 1601 eozel zantaskor Nagj Deueczjeri Galfi Gergeli adot uolt Niuzaliba<sup>a</sup> Rhegeni Albertnak ket eokreot [BesztLt 15. — <sup>a</sup>Noszoly SzD]. 1604: az zabadasagh megh leüen(a) az el múlt 1599 eztendeóban eőszel megh borozdoltuk teórueny modgia zerint kilencz borozdaual [UszT II/3. C. 54]. 1647: Veres Janos ... Azt igitte hogy maga erejével szekerevel ... egy hetigh szant ugarat vgyan egy hetig őszel kever [Tötör SzD; Ks 42. G]. 1665: Eoszel Cziganyanak kalibakot csinaltatott [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1712: az Nehai Galgai Racz Istva(n) Ur(am) szőlőjotis akkor ősszel Racz Peter, es Orban Elek ur(am) szedtek meg [Vadverem AF; JHb XXIX/21]. 1750: (A marhákat) ősszel is midőn bé szorulnak az akolyba, e szerint kell számba venni [Marossztygyörgy MT; Ks 23/XXIIb]. 1795: őszel a Török buza Dézmát bé vittük az Udvarba [Elekes AF; BK]. 1806: az Erkedí Szőlőjét ... Őszel meg metztük, Tavasszal fell kötyük [Dedrád K; LLt].

Szk: *az ősszel az elmúlt ősszel*. 1571: az keet forintiat ... az őzzel atta meg, az szaz pinsze, Meez hatra uagion [Nagyólves MT; BesztLt 3596]. 1604: Annak utanna az eozel egy taiba, ugi mint Zent Andras nap taiat, Jeoue hozza(m) Bika faluara, kezde hini hogy menniek fel, mint az erdeotle(n) helyreol Olah faluba, es eo enneke(m) zallast tartana [UszT 18/43]. 1665: (Az utat) el vesztegette a malom arkabol ki foljo viz, lovastol az őszel csak bele ne(m) veszek abba az utba [Jobbágyfa MT; BálLt 50]. 1721: az mely kementze meszet az ősszel raktak volt,

mihest az idő annyira nyilatkozik azt mingyart meg egetik [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1761: eő Nga ... az őszől hajtott volt kanczakat teletetni ide [Branyicska H; JhB XXXV/39] \* *az/ez elmúlt/a múlt ősszel*. 1557: walamy marhaya wezet wolt el ... az el mwlt őzel wyte wolt oda, az kyrál ő felsyge yobagahoz [Somkerék SzD; BesztLt 32 Erdely myklos a beszt-i bírőhoz]. 1574: Maradék Peter ... vallia ... hogy Ez elymwlt Eozzel leot volt eo hozza zabo Sebastian varadrol [Kv; Tjk III/3. 311]. 1606: el múlt eőszel pedig megh erti Janos Vram hogj Zedi Lukacz Vram a' keörtúelt S eois ugian megh akaria uala zedetnj [UszT 20/195 Joannes Dersi de Gagi pp vall.]. 1783: Hallom másoktól, hogy a' melly Lovak innét a mult őszel vesztenek el azokat Nanya Makavej lopta volna el [Faragó K; GyL. Gorsa Kosztándin (55) jb vall.]. 1813: A földeket a mult ősszel is meg lehetősen meg miveltettük [Killyén Hsz; MyRKLev.]. \* *azon ősszel*. 1777: tudom midőn Potsa Lázárné Aszszonyom azon ősszel meghalálozott mend-szent napján és Rákosi Lászlóné Aszszonyom adott egész halo egyet mást az Annyának [Márkosfva Hsz; HSzjP Agneta Tsákány (16) vall.]. \* *egy ősszel* egyvalamelyik őszön. 1678: egy Őszel kesen, mikor mar ho is eset vala, az Barabas György Uram Marhait tien hatig valot, az Szent Leleki varhoz hajtottak vala [Kézdisztlélek Hsz; i.h. Johannes Bolta Senior (70) pp vall.]. \* *ez ősszel* ezen az elmúlt őszön. 1570: Nylwan Meg Monda hogy ez wz el affy ferencz Jobagyanak az Mezwn Egy wkret Nywzak Meg [Nagyfalu SzD; BesztLt 79]. 1571: Panazolkodnak Ennekem az w felsige iambor hjwej Czyczto tartomaniaban Damokosffolujak hog ez őzwek mykor Zabo Estwan Lapos Baniat mywletne Ment wolt Estwan felso Baniara ... gelytitirt (!) [Retteg SzD; i.h. 3514 Barius Janos Rettégi porkolab a beszt-i bírőhoz]. 1573: Botos Marton ... vallia hogj Ez cozzel lakoznak volt az Veres Mate hazanal Kowach Benedekel egembe [Kv; Tjk III/3. 228]. 1589: semmi lgassaga az bíronak ot Nintsen, cziak ez eoszél allot bele [Szu; UszT]. 1652: Lengiel Janos ez wz el [Km; GyU 133] \* *jövendő/jövő ősszel*. 1662: olly készen tartaná őket, hogy még azon jövő ősszel takarodásokat végezvén ... melléje kijöhetnének [SKr 243]. 1726: azon jövő ősszel a buza ki kelvén a földekből ... járják ki azon most félb(en) maradt utakat borozdákat és helyeket [Koronka MT; Told. 19/1]. 1736: hozván a Nms Dési ref Ekleziába papnak Tiszteletes Dálnoki Veress Demeter Urunkat ... kívánt bennünket bétűllettel requiráltatni, a jövő Őszszel ő kglmet illető 20. veder bor(na)k most penzül való meg-adattatása iránt [Dés; Jk 461] \* *a közelebb elmúlt ősszel*. 1728: Tudom hogy az közelebb el mult Őszszel el lopák a Szirb két Tulkát, de ki dolga ne(m) tudom [Betlensztmiklós KK; BK. Michaél Gonoszs (22) zs vall.]. 1744: most a közelebb elmúlt ősszel hogy Nemes Háromszéki Connumerator Vraimék ide jötenek Közép Ajtára Connumeralni, ennekem mint Falusi Bironak, Tiszt, és Connumerator Vraimék 11. Cursust adtanak, hogy a Falukra el küldözem, hogy az Emberek Compareallyanak a Connumeratoria [Középjata Hsz; InyR Incze György (54) vall.]. \* *mind ősszel, tavasszal*. 1581: wagon egy nagy kazalo mezzeő hólott az hawas alatt lakozo faluk ... barmokotis ott tarthattak mind Eőszel tavasszal es nyaratzaka [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez] \* *most az elmúlt/a múlt ősszel*. 1740: most az el mult őszel egj havasaly földi Boernak az hazat fel vertek es őt száz forintját el vetek valami gonosz emberek [Kercsesora F; TKI

Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1783: Most a mult ősszel el veszvén innét a Falubol Négy Kantzalo ... azokrol hallom hogy ezen Nanya Makavej vitte volna el [Faragó K; GyL. Bács Pétre (30) jb vall.]. \* *a most közelebb elfolyt ősszel*. 1752: a' most közelebb elfolyt ősszel a' kert hitványotska volt [Abosfva KK; Ks 8. XXIX] \* *most ősszel*. 1673: Az Fejős Tehenek közzül hét most ősszel ellettek [Fog.; Ut]. 1681: szalonna tarto vas horog 30 ... Ezeken, most ősszel le vert disznok szalonnája Nro 12 [Vh; VhU 509]. 1768: most ősszel hogy elő jövek czéplőből kezdém hallogatni, hogj sok szép pénze Mariassa petakja vagyon [Martonos U; Pf] \* *sem ősszel, sem tavasszal*. 1770: én Asztalos Luka ... tudom mondani hogy sem őszel, sem Tavasszal, de kívált Nyárban Szere Száma Szolgálatomnak nintsen mikor hajtának mennem kél [Kisvárca Sz; BK] \* *tavaly ősszel*. 1653: én úgy emlékezem, hogy tavaly ősszel vala [ETA I, 104 NSz]. 1743: tavaly őszel ködös üdö lévén Czoptelke felől Mészáros Gligor két tehenet hajt vala és egy kisség távul lévén tölle kérdém de unde jess mój? [Szászníyres SzD; Ks]. 1754: Tavaj ősszel jöttem egy alkalmatossággal Szász Janossal ... égy Pěj Gyermek Lovatskát vezet vala magával [Káptalan AF; TL. Béres Petru (26) jb vall.]. \* *tavasszal és ősszel*. 1757: A Falu derekában ben mint egy a' Falu közepib(en) ugy el seppedett a' hely, és azon része a' Falunak, hogy ha hasonló móddal meg nem igazittatik, ezen a részén a' Falunak Tavasszal és ősszel nem képes léssen járn [Koronka MT; Told. 19/23]. 1790: a' kinek ... miveletlen Szőlő Fölgye találtatik a Szőlő Biro ad-moneáltassék Tavasszal és Őszszel egy más után ... hogy Pusztá Szőlő Fölgyét miveletlen ne tartsa [Karácsonfva MT; Told. 76].

Sz. 1710 k.: ősszel vetik a búzát és osztán nyárban aratnak [BÖn. 908].

6. erre az évszakra jellemző idő/időjárás; vreme caracteristică acestui anotimp; für diese Jahreszeit charakteristisches Wetter. Szk: ~re jár (az idő). 1662: hogy már az üdö is szintén cānicula, a hévholnap felében volna s őszre járna ... a portáról is megintetett volna: végezné hová-hamarébb dolgát | hogy már őszre járván az üdö, gyakrabban írásit fenn sátorban gyertyánál végezni szokta vala [SKr 270, 328] \* ~re/ősszelre kelve/kelvén. 1631: őszre kelve valóban jó vetni való idő jára [Kv; KvE 162 SB]. 1662: Rákóczi György ... 1630 esztendőben, ősszelre kelve Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok vármegyékét, az Bihar vármegyei hajdúságot, váradi hadat magok mellé nagy hirtelen felvivén, a Tiszaparra, Vencsellőhöz eleibe menvén mind feleségevel, gyermekeivel felvivén, Váradra vivék | a budai vezérnek megparancsoltatott vala, minden erejével hozzá-készülvén, őszre kelve vinné be Bethlen Istvánt a fejedelemségre [SKr 131, 167]. 1769: midőn innét őszre kelven Bethlenbe vissza hajtották a Csordát ... égy fako szőrü űnő Tinoja ... el veszett a Csordából [Mezőmadaras MT; BK. Oltyan Vonye (41) zs vall.]. \* *hideg ~. 1614: Ebben az esztendőben* hideg ősszel méne oztán Geszti, alias Veszti Ferenc generalisságába Facsát alá [BTN<sup>2</sup> 42. — \*1594-ben]. 1630: az Kukura Thamas meg uereltj hideg cozzel ... eset, utanna keouetkezendoe beotben holt megh [Mezőceked TA; WassLt Gierman Juzup (40) jb vall.]. 1662: De hogy már az idő hideg őszre járna, Erdélyben s mindenütt az hegyeken, s itt kinn is nagy sűrű sebes esők kezdének leszakadni | az Ūristen már ollyan hideg őszel, októbernek utolján ... úgy mértéklené az időt, hogy mint szintén egy nyár közepében nem nagy sanyarúsággal szen-

vedhetné a vitézlő nép [SKr 184, 188]. 1681: Az mint á Molnar mondgia, Tavaszkor szoktak kezihez adni az disznót hizlalni, es hidegh őszig hizlattattjak á Tisztek [Vh; VhU 576]. 1699: Ezen épületeket penigh minel jobban erősebben szebben es Tisztessegebben ugy ügyekezzenek el kesziteni, es sietnj az munkával, hogy az hydeg őszre ne szorullo(n) az munka [Kv; BLt 7]. 1798: igen sok kárt tettenek ... az Hideg őszön az ottan legelő Csordák benne<sup>a</sup> [Torda; Borb. II Kolozsvári N. István kezével. — <sup>a</sup>A szénabuglyákban] \* késő ~. 1642: Az utan esmet Pwnkeosttaiban egiczer Urunk Monostorra jeoue es akkoris ket szeoke Eokreot haitata ala ugian Zil<agy> Th<amas> melyeket hazahoz vitetet es keseo esozsig mind Zantatot raitok [Gyalu K; GyU 83]. 1657: 1657. késő ősszel porta engedelmével moldvai Lupul vajda réa indula havaseli Máté vajdára haddal [KemÖn. 185]. 1726: tavaly késő őszel vagy tél kezdetin a tilalmos Erdő sziliben Csináltak vekony tőgy fa fijatalakból Juh kertet [Eszény SzD; Told. 29]. 1755: Vas Andras ... Falunkból el szökött s Aratastól fogva késő őszig oda keringet [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1831: A Dregán Vonutz Feleségének le betegedése késő ősszel esett, tavaly, a Guja bé hajtása előtt [Dés; DLt 11–2] \* meleg ~. 1755: eő Nga bivaljai nem az ehseg mia döglötenek meg hanem egyeb nyavaljab(an) ket bornyu az meleg őszel döglöt meg [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1821: A 3om kirlán közül edgyik még a' meleg Ősztől fogva has menéssel kénlodott 's abba el gyengülvén el döglött [LLt]. 1831: a Ferentzi Karoly Ur Lovai ... Meleg ősszel u.m. october 6kára viradolog lopattattak el, a' mikor a nagy sár és hideg még bé nem következett [Dés; DLt 332. 19]. 1844: jo fiatalos állapotba láttam lenni azon erdőt a' meleg ősszel [Selye MT; DE 4] \* száraz ~. 1563: 1563 esztendőben jó száraz nyár lön és száraz ősz [ETA I, 20 BS]. 1809: Sokszor a Harap égés az Erdőkben kárt tézen, annak eltávoztatására az Erdőkben hogy Tüzet tegyen Száraz ősszel es Tavasszal a Pipával járn meg ne engedje [KS Szilágyirokuti és kövesdi tisztek instr.].

7. őszgabona; cereale de toamnă; Herbstgetreide | ősz-búza; griu de toamnă; Herbstweizen. 1774: Ezen esztendő lsten jóvöltából eltelék, melyben is gabona bővön termett szalmájában, de az tavasz felette terméketlen, őszit pedig a szegénység a múlt esztendőben majd semmit sem vetett volt [RettE 341]. 1779: Ősz és Tavasz buzanak erogatuma ... Attam el Tavaszt 51 Vekajat a Dr. 48 ... Adtam el ismét őszit Kilentz Vekát [Rücs MT; Ks 21. Xv. 23]. 1847: 1847(b)e a Sok esőzés mián későtskén vettem őszit eszerént ... October 22k napján az eh mezői tablaba ketzerest [M.köblös SzD; RLt].

8. jelzői haszn-ban; cu functie de atribut; in attributivem Gebrauch : ősszel vetett, ősi; de toamnă, care se seamănă toamna; herbstlich, im Herbst gesät. Szk: ~ elegybúza. 1774: Ősz elegy Buza Három Ezer kalangya, melynek kalangyájá két vékát meg eresztett [Mocs K; KS Conscr. 14] \* ~ rácbúza. 1751: Az Akasztó fánál levő lább(an) ősz Rácz búza G. 69 [Eszény SzD; Told. 25]. 1755: Igen szép ősz Rátz Buza Metr 286 Aláb valo ősz Rátz Buza Metr 133 [Záh TA; i.h.] \* ~ tisztabúza. 1786: Majorság ősz tiszta búza Gel. 160 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]. 1824: Ugarlunk és vetünk az jövő őszön Ősz Tiszta Buzát Tizenkét Vékat [Göc SzD; SzConsc.]. 1827: a Felső lábban el vetődött 50 v(éka) ősz Tiszta Buza | sok rendbéli kalákásoknak ... el költ 10 véka ősz Tiszta Buza [Budatelke K; Born. F.Ih].

◊ Hn. 1720: Ősz mezőben egy darab osztatlan parlag [Parajd U; EHA].

Ősz<sup>2</sup> I. mn 1. (eredeti színét vesztett) fehér(es)/szürkés haj/szőr; (despre păr/barbă) cărunț; grauhaarig, ergraut. 1710 k.: Lassú és késő őszülésem volt, már 67 esztendőben járok, mégis bajuszomnak, szakállomnak fele ősz, a hajamban pedig talán huszonöt szál sem feje [BÖn. 491]. 1735: jövén énis az Rettegi Sokadalombul, aszt az Kövárvidéki öreg rend ősz szakált borotváltató ködmönös kisdéd embert ... it az Györgyalvi tilalmás(an) találván ... énis meg szállék hozzájuk [Gáncs/Csicsógyörgyfva SzD; TKI Pintye Petre (22) jb vall.].

Szk: ~ szakállú. 1710: Mindjárt utánam válék egy ősz szakállú, kék mentés, kontyos török [CsH 228] \* ~ szörbe elegyedt. 1836: G. Várolyia nevezett helységében bizonyos Köz Lakosok kezén tanáltattak 2 ezen orgazdák által is lopottaknak nyilatkoztatott fekete szőrű paripa Lovak — melyeknek edgyike mint egy 16 Eszt(endős), — 13 marcos, a' feje ősz szörben elegyedt [Dicsősztmárton KK; TLt Közig. ir. 912 megyei hiv. ir.].

2. megőszült, fehér hajú/szőrű; cărunț, care are fire de păr alb; ergraut, mit weißem Haar. 1570: wayda mihaly eősz ember wolt ... weres ruhaba wolt mind also mind felső ruhába [Kv; Tjk III/2. 41–2]. 1593: Orsolia, Ven Buzai Matiasne vallia, Hallottam hagi iffii Buzai Matias hul ven agebnak, hul eo az agebnak zitta az Attiat [Kv; Tjk V/I. 365]. 1704: azmely ősz öreg ember posta elkeresztett volt az úrtól ... megfogták és elevenen megégették [WIN I, 296–7]. 1762/1845: 'S elis érte vala ez az Asszony is a' Pispókneiséget, sőt Igenben lévén egy Generális Synodus, maga is eljőve a' még eleven 's jó korbéli Deákiné az ő egészszen ősz Férjével azon gyűlésre [Hermányi, EDem. 536]. 1769: Pintye Gornyik ... valami 60 Esztendő közep termetű, Testes, ideje miatt ősz Ember [UszLt XIII. 97]. 1770: Teleki Ádám ... Hetven esztendő ember, de se hajában, se szakállában ősz nem volt [RettE 221]. 1849: ősz pej lő hátulsó jobb lába fehéres [Kvh; CsS].

Szn. 1614: Eosz Andras zs [Szentranton MT; BethU 66] | Eősz István zs [Szolokma U; i.h. 150].

3. ősz szőrzettel borított; care este acoperit cu păr cărunț; mit grauem Haar bedeckt. 1568: Apolina c(on)sors Fran(cis)ci Zakacz iur(ata) fassa e(st) ... mulcta Jnhonesta v(er)ba dixerunt, et post hec, dixit Borianosne ... az the anyadat vgyan oth perengereztek ky, es annak vtana Mon-da az Borianosne, ted le az oz valagadath s wlye (!) Rea [Kv; Tjk III/I. 184].

II. fn az ősz haj/szőrzet fehérsége; albeața părului cărunț; Weiße des ergrauten Haares. Szk: ~(i)be elegyed/elegyedő őszülő. 1619: Ő maga<sup>a</sup> jőtermetű, őszbe elegyedt ember, de semmi szakállá nem vala sem magának, sem körülé valóknak [BTN<sup>2</sup> 268. — <sup>a</sup>A perzsiai követ]. 1632: 2 Septembris. Választák püspökké az kolozsvári scholamestert, Csanádi Pált, magyar nation, nőtelen legényt, nagy őszbe elegyedt, kisdéd embert [Kv; KvE 163 SB]. 1769: Nemes Haromszeknek tömlécziből egj Kozma Antal nevű Nemes ember ... el szökött ... barna szeg ábrázatu. Fekete kondor ősziben elegyedett kurta haju [UszLt XIII. 97a]. 1799: Kovács András fekete szeg őszbe elegyedt [DLt nyomt. kl]. 1807: Miska Janko, mintegy 60 esztendő ... szakállá nagy mintegy Olá-Papnak, és őszbe elegyedt [DLt ua.]. 1809: 'Sombori Ferentz ... Retsenyédi (57) ... fekete sárga puffadt ábrázatu, fekete őszbe elegye-

dett haju, bajuszu, és szemöldökü [UiszLt ComGub. nyomt. kl 1677]. 1813: Szobo Lup ... el nyirt bajúszzu, őszibe elegyedő ... mint egy 42,43 esztendő [DLt 196 nyomt. kl]. 1825: Egj barna szeg őszbe elegyedett közép termetű ember volt [RKA]. 1839: Egy őszibe elegyedett kisded barna pej paripa [DLt 403].

**őszalakor-vetés** őszi alakovetés; semánaturá de alac de toamnă; Herbststeinkornsaat. 1692: Ősz Arpa vetés ... Ősz Alakov vetés ... Tavasz Alakov vetés [Mezőbodon TA; BK Inv. 27].

**őszámára** az ő részére; pentru el/ea; für ihn/sie. 1573: Zabo Pal ... vallia hogi ... Az azzony eo hozza Ment volt es kerte volt hogi zegitsegel lenne az Zena vetelben, Eleozer Mennek Gergel Antalhoz es ott veotnenek egy zakast ... onnat Mentenek leorinch kowachnehoz ottis Rea Arultak egi Zakasra ... Es az Zena Eo Zamara allot, Megh az vey losa elys keoltet volt benne egy élet Darochy Engedelmebeol [Kv; TJK III/3. 307]. 1597: mikor az zenat el vitték ... Akkor be chináltak az kertet, es ... eo zamokra hattak megh az kit megh etettek az J cókryűel [UiszT 12/89]. 1600: halotta(m) az waros beliektől hogy az peóres malo(m), halottam az warosbeliektől hogy eők ereztettek megh es eo zamokra iar [i.h. 15/286 Palffy Thamas Farczadi Zabab Zekely vall.].

**őszárpa** őszi árpa; orz de toamnă; Herbstgerste. 1656: Vagyo(n) ... Eős Arpa in toto 4 helye(n) = Cub. Sax. Nro. 30 [Doboka; Mk Inv. 6]. 1682: Tavasz Buza ... Ősz Arpa [Mánya SzD; Ks 9. XXXI. 3]. 1774: el mult Kedden ... igen kemény Jég eső volt itten ... mégis az lsten ugy adta hogy az Vetések(ne)k az közepin ... ment el az Sűrűje, az hol az ősz árpát meg rontotta valamennyire s az Tavasz Buzátis, de azt tartom hogy mind ki nővik [Záh TA; Kf Nagy Sámuel lev.].

**őszárpa-vetés** őszi árpavetés; semánaturá de orz de toamnă; Herbstgerstensaar. 1692: Ősz Arpa vetés ... Ősz Alakov vetés ... Tavasz Alakov vetés [Mezőbodon TA; BK Inv. 27].

**őszbúza** 1. őszi búza; grüu de toamnă; Herbstweizen. 1582: Nezwen az Gabonanak ez mostany wdeoben olchosagath amy megh maradot ... Tavasz buza c(u)b. 15 3/8. Eoz buza c(u)b. 19 1/4 [Kv; Szám 3/VI. 15 Diósy Gergely not. kezével]. 1592: Most vagion Aztagba Eosz buza Kalongia Nro: 1165 [Kv; i.h. 5/XII. 1]. 1621: Die 4 octobr(is) Vetettwnk az Korogy hataron eöz buzat egy darab feöldbe(n) Cub. 13 [Kv; i.h. 15b/VII. 17]. 1672: remensegen küvül lött Kglis Aszonyom Isténnek hala Eős buza ... két ezer negy szaz husz kalongya [Katona K; Ut]. 1716: A Tavaszbuza vetését ugj igjekezze vetetni ... hogi ... annak a Tarlojában ősz buzát vetethesse(n) [Szászkered K; LLt Lázár Ferenc ut.]. 1717: az aratok ... a jövő hettfure mind ott legyenek ... az őszbuzat le akarnam mind vagattatni [Gyeke K; Ks 96 Biró János lev.]. 1729: az ősz Buzát be hordattam, az ősz Tavasz es Tiszta tavasz még kün vagyon, az zab aratatlan [Szamosfva K; Ks 99 Fogarasi János lev.]. 1740: Az ősz buzámát el csipeltetven lött no 22 [M.köblös SzD; RLt Rettégi István DiarOec. 10]. 1780: ennek előtte valo időkben ősz Buza alá valo Föld volt, most pedig palagjában hever [Nagyercse MT; Told. 79].

**Szk:** ~ asztag. 1738: Ugyanazon esztendőben termett ősz Buza aztag Gelli(nae) 250 ki csépetletven percipaltam Rostalattlan me(tretae) 118 [Gysz; LLt]. 1750: mutatá(na)k ... Nagj jo Karimás ősz buza Asztagokat ... az Első contineal Gelinas 250 [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]. 1753: hatadik ősz buza Asztag [Mezőzáh TA; Told. 18] \* ~ asztagocska. 1812: Egy Tavasz Buza Asztagotska ... Egy ősz Buza Asztagotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] \* ~ eleje. 1770: Ősz buza eleje Metretae 124 1/2 Ősz Buza Másodgya Metretae 27 Ősz Buza Utsuja Metretae 20 [Rücs MT; Ks 21. XV. 24] | ősz buza eleje Mtr 192 [Eszmény SzD; Told. 29] \* ~ másodja → ~ eleje \* ~ szalma. 1794: Egy kazal ősz Buza szalma [Gyalakuta MT; TSb 17] \* ~ szalmarakás. 1756: Ősz Buza szalma rakás vagion No 11 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35] \* dézma ~. 1741: ideji dézma ősz buza van Hegedüs Istvánnit bé rakva [Mezőbánd MT; LLt 146. B] \* dézmában jött ~. 1752: vittének ... Dézmába(n) jüt ősz buzát 37 kalong(yát), Dézmáb(an) gyült Zabbal elégyes alakort 3 kalong(yát) [Buzd AF; Ks 22. XXIa] \* elégyes ~. 1739: Vettettem ... Berkében elégyesebb őszbuzát m. 13 [M.köblös SzD; RLt Rettégi István DiarOec. 5]. 1792: Elegyes ősz Buza el csipeltetven jött ki belőlle ajjával együtt Metr. 129 [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. 1812: egy Szuszékba elégyes ősz Buza [M.gyerőmonostor K; KCsl 11] \* majorság ~. 1766: Majorság ősz buza Gel. 32 [Eszmény SzD; Told. 29]. 1786: Majorság ősz tisztá buza Gel. 160 | Majorság szemes ősz buza Metr. 80 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36] \* piros ~. 1722: Csepelve(n) egy asztag(na)k egy reszet piros, tar ősz buzát Gel. 94. eleje lett Cub. 25. másodgya Cub. 4 metr. 1. Ucsuja Cub. 5 Metr. 1 [Katona K; Ut] \* szemes → majorság ~ \* tar → piros ~ \* tavalyi ~. 1732: A Gabonás házban a Költsámit ... Négy kasban Tavalyi ősz buza Cub. 27 [Szászstjakkab SzD; TSb 51] \* tizenötös ~. 1843: 10 ötös buza mely szegény ki jön 7 veka per 30 x 3 Rf 30 xr ... 9. Tizen ötös ősz buza — benne tiz veka szem vékája per 33 xar 5 Rf 30 xr [Bágyon TA; KLev.].

2. őszbúza-vetés; semánaturá de grüu de toamnă; Herbstweizensaat. 1722: A lovass alatt valo kis láb föld(én) ősz buza [Katona K; EHA]. 1768: az ősz buzak szépen maradtak ha lsten meg tartja [Eszmény SzD; Told. 5a]. 1793: az Exp(öne)ns Aszszony ki költ ősz Buzájából ... végig hőszzsan Gál Ferentz Uram ki szántatott s a magájehoz foglalt [Mezőbánd MT; MbK XII. 94] | Az Ősz buzákatt még eddig nem kezdettem gyomlálattni [Hadad Sz; JF 36 LevK 231 Vintze István lev.]. 1796 k.: Az Ősz Buzák nem igen jól mutatják Magokat, a Szegény emberek sokat ki Szantottan(a)k [Banyica K; IB. Gombos István ti lev.]. 1818: Az ősz Buzánkis igen szép ... a Tavasz nagyon Borsós [Galac BN; WLt Kovács Mihály gondv. lev.].

**őszbúza-aratás;** seceratul grüului de toamnă; Herbstweizenerte. 1845: a Bujdosbol<sup>a</sup> jöt pénzearatokat ki fizetem és az egész őszbúza aratásra ment el az aratok ki fizetésére őszvesen 15 ft 19 x [Dés; KvNJ 39. — "SzD].

**őszbúza-hordás** őszbúza-betakarítás; cäratul grüului de toamnă; Herbstweizeneinbringung. 1685: Augustus 31. Végeztem el az ősz-búza hordást [Torda; SzZs 266–7].

**őszbúza-vetés** őszbúza-tábla; semánaturá/lan de grüu de toamnă; Herbstweizenfeld. 1627: A Zent mihali hataron eoz buza vetes cub. 7 [Nagyalmás K; CsákyO 1/2. 667 A

vár lelt.]. 1774: égy Hellyt 60 kalangyáni ősz Buza vetés vesztiben maradot, melyből a Beresek magok Szamokra arattak [Mocs K; KS Conscr. 34]. 1815: (A szőlő) már régtől fogva Pusztnán hever ... a Férteke ... 2 ~ két véka ősz buza vetés [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 944] | Fér ezen Telek Areájába a' fel adás szerint három véka ősz Buza vetés [Virágosberek SzD; Ks 77. 19. 428].

**őszfelsege** az Istenre való hivatkozásban; pivitor/referitor la Dumnezeu; in bezug auf Gott. 1595 u.: en nekem aszt mo(n)da ... hogy en el loptam Az malombol egy ueka buzanal tobet, kyt lat az ur Jsten w szenth felsege hogy en azban artatlan es wettetlen uagyok [UszT]. 1603: En az Vr Istennek ajanlok Minnjajatokatt eo szent felsegenek kegielme legien rajtatok [Csapó KK; JHb XXV/23]. 1611: Zekel Miklos vrunkot az vristen ő szent felsege mostan hozta idegen orszagbol haza kozinkben [Taploca Cs; LLt Fasc. 155]. 1625: Az Vrsten ő szent felsege keuansága szerint ualo sok iockal algya meg [UszT 170a]. 1658: Rosas Ersebetet Is(te)n Eo szent felsege el vőtte volt túlle(m) [Mv; Nagy Szabo Ferenc végr.]. 1742: ha az Isten eő szent Felsege üdőt jártat hétfőn az árpához fogattatok [Szemerja Hsz; ApLt 4 Gazda Mihály Apor Péternéhez]. 1756: Bloz Janos uram az maga edes fiat Bloz Janost be szegőttette mas fel esztendeig Isten ő szent felsege szegelje [Kv; KCJk 42]. 1781: Isten eő Szent Felsege ez életből engemet ki szollitván ... mind azon Joszágok ... maradgyanak Groff Kendeffi Elek Kedves Ötsém Uramra [Nsz; Told. 3].

**őserenitása** herceget megillető cím; epitet onorific care se foloseste față de un prinț; einem Herzog gebührender Titel. 1740: Méltóságos S.R.I. Princeps ő Serenitása, 's Nemes Erdely Országának Commenderozó Generalissa, Georgius Christianus à Lobkovicz ő Excellentiája kegyelmes Gratiája accedálván ... méltoztatott ő Serenitása Passualis Levelet gratiose adati [Dés; Jk 536b]. 1741: Mtgs Princeps Portugál ő Serenitása Regimentebeli Mtgs Fő Colonnellus, Groff Khustály úr ő Ngának ígértnek Honorariumot, 'e szerint [Dés; Jk 542a. — \*Köv. a fels.]. | Szintén ezen 1741-ik esztendőben a discretiojért zugmisért a Csikban lévő quartélyozó tisztek rettenetes executiokot cselekedtek ... és a méltóságos gubernium kegyelmes commissioja érkezvén, úgy az herczeg ő serenitása parancsolatja, hogy regulamentumon kívül senki semmit ne adjon, mégis extorsive megvették [Szárhely Cs; SzO VII, 413].

**őserinte** az ő véleménye szerint; după părerea lui/ei; nach seiner/ihrer Meinung. 1705: Annak felette azt is írja, hogy már ennek a hónapnak a végi felé őserinte azonkívül is vége lészen ezeknek a dolgoknak\*; de már fegyver által-é vagy békeség által, azt nem írja meg [WIN I, 568. — \*A kuruc mozgalomnak].

**őszfélt** ősz tájban; către toamnă; gegen Herbst. 1653: Szinán bassa ... méne minden hadával Havasalföldére, onnat Mihály vajdát ide kitolá, Brassóhoz és egész nyáron és őszfélt onnan csatáztak bé a bassa hadára Brassótól | Indultam el házamtól Konstánczinápolyba die 18 martii 1614. Jöttünk haza die 13 augusti őszfélt | (Bethlen Gábor) őszfélt ... megbetegedvén ... szép csendes halállal ki mult az árnyék-világból 1629-n die 26 novembris [ETA I, 30, 118, 142 Nsz].

**őszföld** ősz gabonának való terület; pámint (arabul) pregătit pentru semănăturile de toamnă; für die Herbstsaat vorbereiteter Ackerboden. 1721: Az Szárhegy<sup>a</sup> felső mezőn Kerek Füz Dombján vagyon egy ősz föld [LLt Fasc. 152. — \*Cs]. 1724: az melj ősz földeket tavasz buzavál bé bortalatott, azok választot jok, ellenben az tavasz hatarban mind tavasz buza, mind egyeb tavasz rettentő gyir [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]. 1842: Ősz föld az also Fordulon [Szabéd MT; Székely lev.]. 1845: Kún a mezőn lévő őszföldeket maga idejében kétszer megszántva ... adándom [Kisilye MT; LLt].

**őszgabona** 1. ősz gabona; cereale de toamnă; Herbstgetreide. 1687: nem is terem mindenűt meg az ősz gabona Máramarosb(an) han(em) inkább tavaszt vetnek [Máramarossziget; Törzs]. 1719: sem ősz, sem semmiféle tavasz gabona nem lőtt ... már halálát halogatja vagy inkább causálja<sup>a</sup> a sok rendetlen és hallatlan eledellekkel [Cszs; SzO VII. 261. — \*A lakosság]. 1775: a két Asztagból mintegy negyven kalongyányi ősz Gabonát téptünk ki [Karatna Hsz; HSzJP Michael Kun (34) ns val.]. 1802: A' köztapasztalás szerint ezen Esztendőben mind az Ősz, mind pedig a' Tavasz Gabonának termése a' Szántóvetők reménységeinek meg — nem felelnek ... szükségesnek látta ezen Királyi Fő-igazgató Tanács a' Gabanabéli Pálinka-Főzést ... el-tiltani [Borb. II gub-i nyomt.]. 1817: Határok nem is igen termi az ősz Gabonát [Görgényoroszfalu MT; TLt 1470 Hegyesi István szb aláírásával]. 1820: Ezen uradalomban, a Szántóföldek jó mineműségűek, termékenyek ... megterem mindenféle — ősz- és tavasz-gabonát [Báld K; BLt 16]. | Termik mindenféle ősz gabonát és tavasztis [Mv; MvAlt Usz-i összeírások 1820. 352. 243]. 1851 k.: Sárdi Curialisták ... Veres Vonyiszia ez egy Hurubás, és Hurubája mellett ... ősz gabonára való hely [M.szentpál K; TSb I]. — L. még RSzF 203; SzO VII, 412.

Szk: ~ kalangya. 1753: A Bácsfalu Lakosoknak e mostani 1753 dik Esztendőben az Esső és ár-viz miatt Jóságokban ... esett kár rend szerint így következnek ... Ősz gabona kalangya Tavasz kalangya [Bácsfalu Br; BrAlt T.B. V (Baciu) 29. — Binder Pál kijegyzése] \* kenyérnek való ~. 1847: A gazdák is tartoznak ... fél véka jó kenyérnek való őszgabonát, fél kenyeret vagy két 2 kupa gabonát, és 6 krajcárokat fizetni<sup>a</sup> [Zalán Hsz; RSzF 204. — \*A pásztoroknak].

2. őszgabona-vetés; semănătură de cereale de toamnă; Herbstgetreidesaat. 1783: Vizi Péter bé is vette volt őszgabonával, de a tél miatt az őszgabona elvesze azon földről [Jenőfva Cs; RSzF 165]. 1816: Itt az egész Határon az ősz Gabonák egy átollyában gyarlok [Somkerék SzD; Berz. 11. 75]. 1818: a Tavaszbuza aratást ma végzettem, Melynek hasonfele Borso lett, holatt az ősz Gabonák szép Tiszták mind, Istennek hála [Galac BN; WLt Kovács Mihály gondv. lev.]. 1819: igen gyengék nallunk az Ősz Gabonák s kivált az egyik Földből a magja sem jön ki bizonyosonn [Ádámos KK; Pk 3]. 1847: Az őszgabonák is meg gyérültek a hideg szeles tavaszonn | A Nyár túlotúl 'sengés lévén; a gyér őszgabonának nagy fejeik és szemek lettek [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

Szk: elegy ~. 1791: (Az) egészsz Lábnak mekkóraságához mérsékelve ... elegy Ősz gabóna ... mint égy Negyed Részit teszi fel [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/9].

**őszgabona-hordás** őszgabona-betakarítás; cāratul cerealelor de toamnă; Herbstgetreide-Einbringung. 1842: ha a jövő héten-is ilyen jó üdö tartana, reméllem hogy az ősz gabona hordást el végeznők [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

**őszhatárbeli** őszgabonának való határbeli; din porțiunea de hotar cu semănături de toamnă; aus der Feldmark mit Herbstgetreidesaat. 1854: mivel valamind az ősz ugy a Tavasz határ béli Földek is jelenleg be vagynak a Nénem aszszony számára vetve a le takarítás bizonyoson sokba fog kerülni [Uzon Hsz; Kp V. 394 Kispál György őzv. Kispál Lászlónéhoz].

**ősz** **I. mn I.** az őszre jellemző, őszi; toamnă, de toamnă; herbstlich, Herbst-. 1662: a nagy égszakadás, meleg ősz idő, Szalárdi János úsztatása, szásvárasi tracta, békesség [SKr 186 Tartalomjelző fejezetcíméből]. 1710: Amennyi had akkor Rákóczi directioja alatt vala Erdélyben, ha mind együvé gyűjtse, s úgy próbál vala sík mezőben harcot a némettel, minthogy a német tábor a hosszas út, rút sáros hideg esős ősz idő és a malmok elomlása miatt a kenyérnek szűk volta miatt igen megerőltenedett s fogyatkozott vala, talán jobban succedált volna dolga [CsH 362]. 1715: mivel hogj késő ősz időn csinálá azon őszön járt az ványolo, az után mindgárt esze' veszett [Kovácsna Hsz; HSzJ Demé Miklos (70) pp vall.]. 1780: Előre leheté futatni? Senki előre, sem a' hideg ősz időben, sem más akármilyen időben is olyan szín alatt, hogy a' következendő futatásba belé tudja futatni edjet se mérészellyen sub poena flor. 12 [Torockó; TLev. 6a]. 1805: a' Nyári és Ősz szeleett való essőzések, az azokból következtet nagy arvizek, iszonu sarak ... meg gátoltak bennünket Munkánk folytatásába [uo.; i.h. 9/42]. 1847: Ma fölleges hives komor ősz reggel van [KCsl 13 Kemény Dénes kezével].

**Szk:** ~ *forma idő*. 1823–1830: Ezen egész éjszaka havazott és másnap egész délig, de ez is harmadnapra elmenvén, mind szép, meleg ősz forma időnk volt [FogE 180–1]. \* ~ *hőharmat*. 1790: ha az ősz hő harmat miá meg érhetik ottan feles Török buza leszsz [Sztérzakercsesora F; TL. Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez] \* ~ *sél*. 1807: igen hives ősz szél futt [Dés; KMN 256].

2. (a múlt) ősszel történt; din (astă-)toamnă; vom vorigen Herbst. 1677: Kegyelmed is micsoda hadakkal megyen? csak az magyarországiakkal? Bizony nem szerencsétlen Kegyelmedet velek. Azonban az ősz assecuratiohoz bízik talám Kegyelmed? De én azzal sem bízatom Kegyelmedet [TML VII, 383–4 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1681: Az ősz meg állatast<sup>a</sup> is usualtak fél susznak; ez is fundamentum kívül valo [VhU 61. — \*Ti. a bányászását]. 1744: Most a' közelebb el mult ősz alkalmazással, mikor Közép Ajtán a Connumeratio volt, és mikor szintén Bölönnek kellett volna bé jáni ... engemet Király bíró Vram eo kglme küldé Száraz Ajtára, hogy a Száraz Ajtaiakat elő hajtsam a Connumeratio [Bölön Hsz; INyR 32 Németh János (38) vall.].

3. (a múlt) ősszel történt; din (astă-)toamnă; herbstlich. **Szk:** ~ *országgyűlés*. 1690: Nemzetes petrigevit Horvat Miklos Uram, az 1689 esztendőbeli Gyula Feirvari ősz nemes ország gyűlésbel(en) kapu szam utan fel vetett ket szaz forintas adob(an) nemes Torda varmegyib(en) pakai egy rovtal alat valo zalogas joszagarul, az szerint mint az falu magak közöt fel vetete admi(ni)st(ralt) kezemb(e) f. 15// 78

[Vécs MT; SLt AU. 58] \* ~ *parciális*. 1823–1830: Az esperes<sup>a</sup> hirtelen gutaütést kapván, megholt 1797. szeptember 20-ik napján, midőn már az ősz parciális kihirdette volt [FogE 273. — \*Kónya Ferenc]. 1866: Az ősz rendes Partialis 30ik octobris Gyaluba fog tartodni [Gyalu K; RAK 127] \* ~ *sokadalom*. 1680: Ősz sokadalomigh halasztotta volt [HSzJ sokadalom al.]. 1733: Ősz sokadalomkor Bene Iosephni Csiki Comendansnak gazdalkottunk 3 poltrara kenyeret [Kvh; Bogáts 7]. 1778: az el mult ősz Sokadalomban Hunyadon alkudozvan egy Papucst magamnak [KLev.]. 1833: Az irt 20. Rftoknak bé fizetendő Terminussa leendő a' Jovo 1834dik evben esendő ősz Nagy Enyedi sokadalom [Nagylak AF; DobLev. V/1191] \* ~ *(szent)kereszt (nap)* a szent kereszt felmagasztalásának ünnepe, szept. 14. 1590: ezen ielen valo 1590. esztendőben vgymint őzi zent kereszt estin [UszT]. 1625: Anno 1624 esztendőben őzy kereszt nap tauat, töttöm uolt tilalmat Simienfaluan lako Nemes kouacz Georgj ellen [i.h. 37a]. 1652: szentersebeten lako Barta peter, veres Drabant, 1652 esztendőben eőzy zen kereszt nap tajban ... ada mw előttunk ... moyses giorinek egy Feoldet eörök arron [Usz; Borb. II] \* ~ *szinódus*. 1806: az ősz Part. Synodus határozodott Novem(ber) 4dik Napjára [Nagykapus K; RAK 17] \* ~ *zsinat*. 1847: Az ősz részletes Zsinat november 1ő napján kezdődik [Szucság K; RAK 72]. 1868: A; mult ősz R.'sinaton kedvetlenül volt kéntelen tapasztalni, hogy a' T. Atyafiak közzül többen vagy igen ritkán, vagy költött okaikat egy pár sorban írják meg [Gyalu K; RAK 143].

4. ősszel végzett (munka); (muncá) de toamnă; Herbstarbeit. **Szk:** ~ *aratás*. 1762: az ősz aratást Istennek hála Szinte végzem csak egy napra vagyon<sup>a</sup> [Gyeke K; Ks. — \*A lev. kelte aug. 24] \* ~ *bejárás*. 1803: Hogy tavaszi és ősz bejáraskor mindenik pásztor maga számadása alatt lévő nyáját ... külön játassa és őrizze, a megeshető szerencsétlen történetek eltávoztatására nézve [M.hermány U; RSzF 192] \* ~ *elmagolás*. 1810: adatyák ... tudokra kegyelmeteknek az Exponensek Cum protestatione hogy többre ezen erőszakosságot ne tselekegyek és az Etzken Jusson lévő kún és ben valo appertinentiakhoz hozza ne nyuljanak ... mert az Exponensek bele nem botsátyak az ősz el magoláshoz is just ne tartsanak mint erőszakos praecupatorok [Albis Hsz; BLev.] \* ~ *kosározás*. 1841: Nyikujának adtam ősz kosározásért egy véka török buzát [HSzJ kosározás al.] \* ~ *legeltetés*. 1756: az Dévai határra tavaszi és ősz legeltetésre bé fogadott Juhoktól obvenialó beneficiumot a' Városiak magok Számokra Szokták volt venni, az után pedig az Inspectoratus aztot a' mostani Dnis Terrestrisnek redintegralta (!) [Déva; Ks 101]. 1784: Csíkjenőfalvi primipilus Vizi Péter törvényben hita csíkjenőfalvi Bíró Albertet ez okon, hogy ezelőtt 4 esztendővel ... az juhaik mellett ősz legeltetésnek idein egy társaságban lévő az juhok mellett az actor fia az incutus fiával ... elkárosodott az actornak ... egy fekete kos baránya [Jenőfva Cs; RSzF 259] \* ~ *majorkodás*. 1695: Az ősz és Tavaszi majorkodásra szorgalmatos gondgya légyen [Marosztkirály AF; Told. 2] \* ~ *makkolás*. 1801: A mult ősz Makolásra hajatott volte Serteseket ... Baktsi Sigmond Uram a Zalányi Erdőn lévő alsobb Csordában, ha igen hanyat hajatott ... akkor Kosárban háltake a Sertesek vagy bé jártak a Faluba [Hsz; Borb. II vk] | Baktsi Sigmond Vra(m) ... A mult Ősz Makkolásra hajatott volt Négy Sertéseket a Zalányi also Nyáj közé [Zalán Hsz; i.h. Pál Sándor (33) vall.]. 1802: Ősz Makkolás idején a panaszlo

Eő kegyelme is mint Kálnoki possessor 4 sertéseit a Makos Sertés Nyájban hajtátván [HSzJ *makkos-sertésnyáj* al.] \* ~ *munka*. 1693: Nemzetes Dobai Janos Uram, Gördit ilyen dolgot <e>lönkben, Hogy az Aszszony nemely Szőlőköt melyek nem az ő Gyermekeinek, hanem az mas Arvahnak jutottanak el szegődte volna, hogy meg dolgozzak őszi munkáját [Ne; DobLev. I/38. 13]. 1769: A Nyári és Őszi munkák tágasodván ... az utaknak tsináltatása keményen Sürgettetik [UszLt XIII. 97] \* ~ *pásztorság*. 1728: A(n)no 1728 21 8br Attam számban az Juhaímot ősz Pásztorsagra Andras Istvánnak és Fianak [TKI Petki Nagy cs. szám. 31b] \* ~ *ugar* őszi ugarolás. 1843: Középmáli és szilobeli szőlők közei ősz ugarjokra [Csekelaka AF; EHA] \* ~ *vetés*. 1655: Szauba(n) lako Vajda Istvánné Aszszonyom és Szodorai Istvánné Aszszonyom kivana mi teőlünk Szavaban predikator, igirvén a Predikatornak ... A falu ... Harom keoből Eoszi vetest, szantast ket keoből tavaszit [SzJk 175]. 1770: Az őszi vetésre nem igen szolgált az idő, mivel szeptember, október száraz volt, későn vetettünk [RettE 247]. 1799/1816: a ... jóságon lévő Sarjut együtt éttették meg a Lázár Kis Aszszonyok Marháival mivel hogy azon őszi vetésen együtt Cimboráltunk [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szóts János (56) béres szolgál.], 1804: ha az Urak a mostani őszi vetést ingien el kívánnák ... valóban károsodom [Ádamos KK; Pk 5] \* ~ *vetéskor*. 1574: Ferenchy Istwan, Azt vallia hogi ez eozy veteskor latta hogi Nyreo losa kergette (!) Bwzayarol valamely dyznokat [Kv; TJK III/3. 359]. 1790 k.: Őszi vetéskor kétszeri szántásba a' Mester Buzájából el vét az Ekklesia két Köből Buzát [Csejd MT; MMatr. 295]. 1792: Most az Őszi vetéskor mulék el két esztendeje ottan az uduarban szolgáltam [HSzJ *szórá* al.]. 1803: Ugarlaskor és őszi vetéskor a jármos okrók és hámos és hátoslovak a derténg csikóktól és tuloktól ... külön járjanak [M.hermány U; RSzF 193].

5. ősszel felépített; fátut toamna; im Herbst gebaut. Szk: ~ *porgoláért*. 1770: a Falusiak beszéltek egy más között, hogy a közelebb must Őszi Porgolát kertek el rontását, és a Tilalmas meg éttették ok parantsolták meg szolgabiro Uramnak [Ks 20. XII. 10].

6. kb. ősszel munkába veendő; care trebuie lucrat toamna; im Herbst zu bearbeitend. 1640: Szanto folde mind a ket mezőre eoszi es tavaszi vagion 30 köbölre valo [Nagyvajdafa F; UFI, 777].

7. ősszel elvetendő (gabonaféle); de toamnă, care se seamănă toamna; im Herbst zu säendes (Getreide). 1745: Arpa Őszi Met 35 ... Alakor őszi Met 10 [Besenyő AF; Told. 18].

8. ősszel érő/termő; de toamnă, care se coace toamna; im Herbst reifend / ősszel betakarítandó; care urmează să fie recoltat toamna; im Herbst einzubringend. 1851: Mind a' tavaszi, mind az őszi bár mily nemű kalászos, és csős terményeket tartozik Máthé György jó időben le takarítani ... a' tulajdonos Úr asszonyinak [A.esküllő K; RLt O. 4].

Szk: ~ *alma*. 1678: őszi Alma s. cub. 5 [Alvinc AF; UtI]. 1744: Őszi Alma Tartó Lésza nro 5 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] \* ~ *almafa*. 1809: egy őszi alma, és egy kortéfa [Kissáros KK; DLev. 2. XIA. 9] \* ~ *fokhagyma*. 1692: egy tabla melyben vagyon őszi fok hagyma, mogyoro hagymával elegy [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] \* ~ *körtve/körtvély*. XIX. sz. eleje: Bodonbéli Őszi Torsatlan körtvély Nro 6 | kuty falvi őszi Piros körtvély Nro 6 [Keménnytelke TA; IB]. 1841: Őszi Körtve [Kisilyle MT;

LLt] \* ~ *körtvélyfa*. 1781: Termő őszi Körtvélyfa [Aranyosmegyes Szt; WLt]. 1809: egy őszi alma, és egy kortéfa [Kissáros KK; DLev. 2. XIA. 9] \* ~ *muskotály*. 1729: a gyümölcsös kosárt Viszsa küldött(em), Udvarhelyi szeki Borsos nevű körtvélytel teli, különben inkább mondhatni őszi Muskotálynak [Szentdemeter U; Ks 98 Gyulafi László lev.] \* ~ *retek*. 1679: Őszi retek magh szalmástól Csomoval nro 11 [Uzdiszt Péter K; TL. Bajomi János inv. 139] \* ~ *széna*. 1687: Ez iden Takarított nyári, és őszi széna, Kazalokban és Kalandjákba(n) rakva, eő Ngk ide jövelekkor volt az alab meg meg irt rend, és mod szerint [Fog.; UtI] \* ~ *szilva*. 1678: őszi szilva s. cub 11 [Alvinc AF; UtI].

9. (az idei) őszön született (háziállat); de toamnă, im Herbst geboren. Szk: ~ *bikaborjú*. 1688: Tavalai Eokör bornyuk nro 2 ... Ez őszi Bika bornyuk nro 5 [Fog.; UtI] \* ~ *ökörborjú*. 1728: Keső őszi ökör borny 1 [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.] \* ~ *tyúkfi*. 1687: Eőszi Tyuk fi nro 20 [Porumbák F; UtI] \* ~ *ünőborjú*. 1688: Ez őszi Ünő Bornyuk nro 4 [Fog.; UtI]. 1728: Késő őszi Ünő borny [Aranykút K; Ks 55. 73 gr. Petky Dávid inv.]. 1747: Őszi Ünő borju 3 [Pálos NK; Ks 11. XLI. 34]. 1793: Egy tsonka tehén őszi Ünő borjával [Bodola Hsz; BLt 2].

10. ősszel készített; de toamnă, care a fost preparat toamna; im Herbst hergestellt. Szk: ~ *fenyő és kőménymagos turo*. 1683: Őszi Fenyő és Kőmény magas Turo Tömlő nro 2 [Fog.; UtI] \* ~ *fenyős turo*. 1684: Őszi fenyős Turo Tömlő nro 2 [Fog.; UtI] \* ~ *juhsajt*. 1681: Belső Sáfár ház ... Vagyon itt ... Ez idei őszi Juh Sajt Nr. 20 [Vh; VhU 563] \* ~ *sajt*. 1589: Nyreo Dauitol veottem vrunk Zamara egy kys Eozy Saytot p(ro) f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/VI. 64 Stenzely András p. kezével]. 1597: Giorg Alznerteol veotte(m) az Aztalokra a' Giwmeolchy melle Egy Eozy saytot f — d 25. [Kv; i.h. 7/XII. 126 Filstich Lőrinc p. kezével]. 1600: 7 Nowemb(ris) Alzman vicej Gasparnak ket őzi saytot f 1 [Kv; i.h. 9/XII. 103 Igyártó Simon isp. m. kezével.]. 1623: a mygh az ho ala ne(m) very Eokött az Jo Eozy saytokot Czenalliak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1647: Apro Eoszi Sait No. 21 [Drassó AF; BK 48/16]. 1674: Tavalai őszi Sait nro 13 [Déva; Törzs]. 1697: Nyári és Őszi sajtok vad(na)k ez szerint [Borberek AF; Mk] | Restal egi őszi sajt es öt veder orda [Pálos NK; LLt Fasc. 140]. 1730: Küldöttem az Jfju Ur Számára ket szép őszi Sajtot [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1841: őszi sajtot nem küldöttemek [Kv; Pk 6] \* ~ *sajtocska*. 1596: 28 Nouemb(ris) ... 1. őszi Sajtoczkat vöttem, kibe(n) fel att(m) p(er) d. 14 [Kv; Szám. 6/XXVII. 13–4]. 1660: Tavalai kis eoszi sajtoczka nro — 3 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]. 1716: Egy dása Turot elküldöttem két őszi sajtokat [ApLt 2 Méhes Makkai Mihály Apor Péterhez] \* ~ *szintűró*. 1684: Őszi és nyári Szin Turo libr. 5522 [Fog.; UtI] \* ~ *tömlő*. 1702: örömet madarakkal és őszi tömlővel kedveskedtem volna de ... az tömlőt hagynom az Nagyságod közinkben valo iövetelére [Szárhegy Cs; ApLt 5 Lázár Ferenc Apor Istvánhoz] \* ~ *tömlőcske turo*. 1738: nem lévén mivel most egyébbel kedveskedgem Excellentiának küldöttem kilencz Császár madarat, és egy vad Páva Tyúkott, két kis Gyergyai őszi tömlőcske turoval [Csomafva Cs; Ks 99 Baló József lev.] \* ~ *tömlőturo*. 1684: Eőszi tömlő turo vago(n) Nro 2 [Drassó AF; LLt 13/5]. 1687: Nyári és őszi Tömlő Turo nro 13 [A.komána F; UtI]. 1695: Viragos Eoszi Tömlő Turó nro 1. Libr. 59 [A.porumbák F; UtI] \* ~ *turo*. 1685: Egy Eb(e)s(fa)lvi Kisded Tömlő őszi

Turó [Utl]. 1710: el kültém mostan ... egy küsded őszi turot mélyre Czédolat is péczetlettem [Dánfva Cs; BCs]. 1731: Toslaban edgy darab<sup>a</sup> ... Ezent Pakurakok birják szoktak adni annuatin őszi Turot, hol negj vedret, hol többet Provisor Ur(am) kezében [Impérfva Cs; BCs. — <sup>a</sup>Ti. szénafü]. 1773: viszek ... két juh haszna mostani őszi turot [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 149].

II. *fn* őszbúza; grü de toamnă; Herbstweizen. 1651/1687 k.: Proventus Pastoris ... Mindenik fordulora szántának, vetnek mind őszit s mind Tavaszit [Selye MT; MMatr. 215].

**őszi alakor** őszalakor; alac de toamnă; Herbststeinkorn. 1843: őszi Alakor 8 K(alongya) [Szeplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].

**őszi árpa** őszárpa; orz de toamnă; Herbstgerste. 1717: őszi árpa lött Gel. 57 [Búzásbocsárd AF; Bfr Lörinczi László lev.].

**őszi árpavetés** őszárpavetés; semănătură de orz de toamnă; Herbstgerstesaat. 1675: Az madarasi hataron ... Eoszi Arpa vetes Kis Kobol 13/2 [Mezőmadaras MT; Borb. II].

**őszi búza** őszbúza; grü de toamnă; Herbstweizen. 1592: Ez esztendeoben vetettek cozy buzat kyt most zep zeoldnek mondnak cb.69 [Kv; Szám. 5/XI. 15]. 1717: Tavasz árpát arattata(m) Gel. 261 ... őszi buzát mett 544 [Búzásbocsárd AF; Bfr Lörinczi László lev.]. 1740: Első asztagban vagion ez idén termet Majorság és dézmában obveniaált őszi búza ... Gelinae 249 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 9]. 1744: Őszi buza csépeletlen a csőres kertb(en) Jó asztag Nro 3 [Branyicska H; JHb 103/151]. 1832: Az őszi Buza pedig jo rendileg mind elfog vetődni [Torda; IB. Demény János tt lev.].

**Szk:** ~ *dézma*. 1678: Őszi buza Dezmá Gel 6 [Alvinc AF; Utl] \* *tiszta* ~. 1820/1875: Határunknak fele része jobb és trágyázhatóbb, ez megtermi a tiszta őszi buzát is [Zsobok K; WassLt].

**őszi búzavetés** őszbúzavetés; semănătură de grü de toamnă; Herbstweizensaat. 1641: Eőszy buza uetes vagion in summa cubuli ... 765/1 [Fog; UF I, 814]. 1673: Eőszy buza vetes<sup>a</sup> [Komána F; UF II, 552. — <sup>a</sup>Köv. a részl.]. 1675: Az madarasi hataron Eoszi buza vetes Kis Koból 159/2 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1681: Őszi Buza vetés [Brettye H; VhU 595]. 1739: az őszj buza vetések ... igen erősen meg vesztenek [Pálos NK; Ks 99 Géczi László lev.]. 1745: Őszi Buza Vetés ... Met 50 [Besenyő AF; Told. 18].

**őszi gabona 1.** őszgabona; cereale de toamnă; Herbstgetreide. 1640: Minden nemő Eőszi es Tauaszi Gabonayokbul dezmat adnak [Betlen F; UC 14/48. 17]. 1648: Minden fele eoszi tauaszi gabonajokbol dezmat szoktak adni, de az dezmanak quartaja az pape [Porumbák F; UF I, 853]. 1652: Mind<en> fele Eozsi, Tauazi Gabonabol, Borbol, disznobol tized [Vista K; GyU 100]. 1809: A Bözdői Processusba az őszi gabona termése ugy a széna és zab termés leg szűkebbe volt [Tarcsafva U; UszLt ComGub. 1614].

2. őszgabona-vetés; semănătură de cereale de toamnă; Herbstgetreidesaat. 1769: Az őszi, tavaszi Gabonák pro-

miscuē Istennek hálá mind jók [Esztény SzD; Told. Bálint Mihály és Gáspár István Ugron Istvánhoz].

**őszi kender** magos kender; aldan, haldan, cîncpă de toamnă care produce sâmință; Herbsthanf. 1675: Őszi kender vagyon ... gell. 120 [Porumbák F; UF II, 682]. 1765: Termet hoc Annő Nyari kender Gel 03 Np. 6 Magas, Vagyis Őszi kender termet Gel. 03 Metr. 18 [Nagybarcsa H; Ks 71/52 Szám.].

**őszi mag** őszgabona-vetőmag; sâmință de cereale care trebuie semănată toamna; Herbstsaatkorn. 1728: A predikátor, mester földet peng őszi mag ala kettzer tavaszi mag ala egyszer tartozik meg szantani az Eccl(esi) a mas Eccl(esi)ák jo szokasa szerint [Zalán Hsz; SVJK].

**őszinte** sincer; aufrichtig. 1710 k.: ő ... az ő Istentől adott állapotjában minden fogyatkozás nélkül megmarad s megáll, valámig tudniillik a hír és név, melyet őfelőle más elkövet, csak a hírnek és a névnek őszinte, való együgyűségének határában marad [BÖn. 410]. 1853: fogadott Leányom Gyárfás Katha ... mekkora engedelmességgel, őszinte ragaszkodással és szeretettel viseltetett erántam, s ebből ki indulva aztot is remélvén, hogy ez után is ugyan aztott teendő léssen, ne hogy a csapás készületlen tanáljon, sietek meg tenni, végrendeletemet [Lécfva Hsz; Kp V. 387]. 1859: maradok Edes Apamnak őszinte vője Révai [Szu; Pf]. 1886: legyen meggyőződve őszinte barátságomról, mellyel vagyok tisztelője Szász Károly [PLEv. 122 Szász Károly Petelei Istvánhoz]. 1890: A kolozsvári közönség, mely olyan őszinte, mély tisztelettel adózik a Nagyságod művészetének, egyszerre teljes mértékben érdeklődik estélyeink iránt arra az igen-igen kedves hírre, hogy alkalma lesz Nagyságodat viszontlátni [i.h. 153 Petelei István Prielle Kornéliához].

**őszintén** cu sinceritate, în mod sincer; aufrichtig, ehrlich. 1879: sorsomról ne szólj senkinek, mert csak neked írom meg őszintén [PLEv. 45 Jakab Ódon Petelei Istvánhoz]. 1896: Írj nekem őszintén, igazán [i.h. 178 Petelei István Jakab Ódonhoz].

**őszi rozs** őszrozs; secară de toamnă; Herbst/Winterroggen. 1676: Őszi Ros Cub 260/1 [Porumbák F; Utl]. 1745: Seminatio ... Őszi Ros ... Met. 39 [Karácsonfva AF; Told. 18].

**őszi rozsvetés** őszrozsvetés; semănătură de secară de toamnă; Herbstroggensaat. 1669: Tavasz buza vetés ... cub. 6/2. Eőszi ros vetés ... cub. 71 [Fog; UF II, 454]. 1675: Az madarasi hataron ... Eőszi ros vetes ... Kis Koból 06 [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1805: M.Csánba Őszi Ross, és Tavasz buzabéli vetésekből középszerű termesnél szűkebbet kaptanak [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével].

**őszi vetemény** ősszel vetett gabonaféle; cereale de toamnă; Herbstgetreide. 1622: Praedicator Jóuedelme Mindenfele őszj es tauaszy vetemeniből igaz quarta az Regy ritus szerent [Szentmargita SzD; SzJk 7]. 1640: ez el mult 39 eztendőben, Pinkeősd eleőt valo napokba(n), Fúzesen laktomba(n), az Fúzesiek az szokas szerent őztottanak földeket, nekemis attanak mind előzi es Tauazi vetemennek

valo földeket [i.h. 49]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Minden vetemenyből Quarta ... Mind őszi Tavaszi vetemenyből Quarta [Kömlöd MT; GörgJk 169].

őszi vetés őszzabona-vetés; semănătură (de cereale) de toamnă; Herbstgetreidesaat. 1605: Az mi az Tawassy vetest nezy az regy Jo modot köüetüe(n) ő kk varossúl vegeztek, hogy a' ky vetnj akar az Őzj vetes köziben ves-sen [Kv; TanJk I/1. 502]. 1640: Aldgie Kabuz ... Fel resz Boersagot bir, szonto folde a maga Boersagan mind a ket mezőre eoosi es tavaszi vetesnek vagion 50 kőbőlre valo [Kisvajdafa F; UF I, 780]. 1679: Az fiu gyermek Thamás tartására ... semmit nem rendeltünk, mivel őszi és tavaszi vetése az annyának van benne az földekben [Zágon Hsz; Barabás, SzO 382]. 1717: Az őszi vetések szépen mutatják magokat [Méhes TA; ApL 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1793: Kováts Ferentz Ur meg halálózása után ... el menvénn ... az Hideg Völgy Torka nevezetű helyre olly véggel hogy meg néznők a Titt. Kováts Ferentzné Aszszony ... Őszi vetését [Mezőbánd MT; MbK XII. 96] | az Őszi vetésekben az téli vizes idő mián, mindenik Lá-bakban az Buzák borsosodtak [Hadad Sz; JF 36 LevK 242 Vintze István lev.]. 1844: Az őszi vetések gyengék — az also szőlő gödri ki is szantodot [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez]. 1848: Munkács Szimnyion ... a' vám árenda után eddig birt szántó földet őszi vetés alá a' kolós monostori Uradalomtól felibe kivette [Km; KmULev. 3].

őszkori őszi, ősszel történő; de toamnă, care se întimplă toamnă; herbstlich, im Herbst geschehen. 1692: En Bóldog Falvj Janos ... in Anno 1691 Tavaszkori és őszkori Járásán az Bányák(na)k Praefectus Uraimék(na)k cő kk(ne)k já-randó minden héten két két fertály vasakat ki ne(m) ad-hattam volt ... tartozom cő kgyk(ne)k fel szedni s meg adni az Bányászoktól [Vh; Incz. VII. 1a].

őszönként minden ősszel; în fiecare toamnă; in jedem Herbst. 1855: Osztán a házi rend azt tartja, hogy őszönként Décsérő! a fazakas a gyümölcs kertbe egy egész katlan cserépedényt éget [Újfe 179. — \*SzD].

őszrozsvetés őszi rozsvetés; semănătură de secară de toamnă; Herbstroggensaar. 1797: Egi véka ősz rós vetés után, meg terem 2. kalongyát, 's kalongája meg ereszt 2. vékát [M.újfalú K; CU IX. 2. 118a].

össze 1. vkivel/vmivel együtt; împreună cu cineva/ceva; zusammen mit jm/etw. 1568: Marta Bwday qtués Janosne iur(ata) fassa e(st), hogy q Tordan Egy szallason volt, Andras Katoual, es Andras Kato valamy penzt kezd ke-resny, kyth azt mongia ... az Arnyek szeken leltte, valamy arany fonalal eoaze, es vgy dugta volt el, egy torsok ala, az onon Erzenyebe [Kv; Tjk III/1. 233]. 1569: Az kys veolgiat penig twggya, hogj az harom falvwal eoaze, bernald balasis byrta [Uraly MT; VLt 7/692 Paulus Kantor de vray vall.]. 1570: Zabo Gal hithy zarent valya, hogy Eotet Kolb Myklos hytta Illien zowal az Torozkay Gergel haza Beochwiny, Jer el velem az mynt Isten Twdnod attha Teob Jamborokal eoaze Beochwletek Megh az Torozkay gergel haza (!), Mert enneke(m) ados Theorwenbe ertem ely rayta [Kv; Tjk III/2. 84c]. 1576: En Melyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Egy hymnek Az

eleyth Racz warassal warroth gyöngyes hogy teob gyöngyel ezwe kozorwth chynaltassa(na)k neky Benne [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. 1578: wgy Alkowanak meg hogy az Thorozkhoz Tartozo Jozagert es az Kewweol walo Joza-gert mindenekert Adok frwsinazzonnak ... kett hatas lowatt minden zezamawal, Egy wasas zekeret Nyolcz eokeorrel eoaze minde(n) zezamawal [Kv; Thor. V/14]. 1582: 4 Decembr(is) ... veottem az Tanach hazhoz egy Eol Azzw fat oda vyteleuel eoaze attam f. 1/10 [Kv; Szám. 3/V. 27 Lederer Mihály sp kezével] | Balas kowach ... wallia ... Gergel kowachne Monda ennekem, hallad vgmond Balas vram, Azt hallottam en Zarwadi Gergelneteöl, hogy Te veres Lukachal eoaze eg wst penzt talaltatok | Anna Eoth-weos Isthwanę wallia Az Eppel Catalin vosarnap leowe az en hazamhoz velem eoaze [Kv; Tjk IV/1 47, 68]. 1585: Feyeos Juh Baraniostul 33 Feyeos kechke olloiwaiul eoaze 4 [Kv; Szám. 3/XVI. 8]. 1587: Loptak el ... egy Tehenet, Tynayawal eoaze [Kv; i.h. 3/XXXIV. 26 Zabo György isp. m. kezével]. 1590: Miko Balas az Annyauul eoaze [Mákó K; GyU 26] | Az hazatis az szobat Keomwes Palne czinala az Vra hon nem letebe(n) ... Az uta(n) mikor megh Jeowe vgy czinalok az pitwart feleszegewel eoaze [Szu; UszT]. 1592/1593: az az porond zyget ... soha az Tilalmas nem volt, mert az porond hanjas, az vizis keorwl follja vala, lo delleő hely vala Nem vala semmj few rejta, chak kouacz kw feouenniel eoaze volt ott [Bálványosvárálja SzD; Ks]. 1597: Bothos Mihaly ... wallia ... Zekeli Andras ados wolt Racz Janosnak, en hoztam wala megh Keőzeghy Thamastol valamy pallosra walo ezewst boglarokat hiuely faiwai eoaze [Kv; Tjk V/1. 123]. 1600: Az Trombitasnak az iro Deakkal eoaze .9. czipo d 9 [Kv; Szám. 9/III. 56 Szabó András sp kezével] | Eőregh Joh vagion ielen, aval eoaze kiert az pazor más adot, 290 [Kv; i.h. 9/XII. 99 ígyárto Simon isp. m. kezével]. 1632: Ilona Nagy Palnak felesége elle(n) Sombori Ersebet elle(n) illyen propositiono vago(n) ... Kerdem túlled Sombori Ersebet aszszony atyaddal eoaze: Mi okon fogott el tegedet az Te atyád en túlem negy holnap alatt [SzJK 39]. 1648: Lugas kert ... Egres fais vagyon egi sorral, sállya hárommal, oltoványok, szilvafák ... fiatalokkal eoaze [Komána F; UF I, 934]. 1653/1681: a Piaczi szeren ... hazat ... külső belső szanto kaszalo föld-dekkel retekkal ... és szőlővel őszve Adom és attam, sőt inscribaltam, s kötöttem ... Szakács Gergelynek, felesge-nek, Rácztannanak ... két száz magyarai fo – summa-b(an) [VhU 227 Nic. Zolyomi ad. lev.]. 1698: Az szanto és kaszalokat ... Belenjine Aszon az magajival őszve birta, ki mellyik az Vajda rész nem tudom [RLt O.5 Funenda Si-mon Deák fel. Pap Ersebet Aszon] vall.]. 1705: Az orvos-sy ez: Egy nagy fekete retket két vastag gyökér petrezse-lyemgyökérrel őszve, fél ejtel borban megapritva ... meg kell főzni ... annak a levét kell kanállal bévenni ottan-ottan [WIN I, 528].

Szk: mind vkivel/vmivel ~. 1559: isten tarcha meg the ke, Mynd azzonymmal es minden germekyuel osze [BesztLt 58 Nicolaus et Franciscus Boszasy Suchy Lenart-hoz Beszt-re]. 1572: Septerbeli Ryezewnknec ... hasonfelet, mely ew nala zalogban vagion, Mind Thoiaual eoaze ... megh hihatatlanul attuk [Szászssombor SzD; Ks] | mykor meg oztotak torozkay Janosnak Jwttot az rozman haza mind feoldewel eoaze torozkay Janos holta vtan [Torokósztygyörgy TA; Thor. XII/7]. 1584: Christina Kerekes Leorinczne wallia, Tudom hogy mind en velem eoaze firtata Daroczy Balinthe az eo magok zolgaló leaniat egy

arany gywreonek el vezeseyert [Kv; Tjk IV/1. 378]. 1592: Herczegh Pallal valo ozlasakor Herczegh Georgynek lutot Tot Janos mind fyaual eoziu, mert eo vontha kj az Nylatis rea [Dés; DLt 235 Lucas Fodorhazy de Nema jud. nob. com. Zolnok int. vall.]. 1596: Zent Pal nap vtan valo vasarnap az J my nekónk illjen gjalazatos zot zolla ... El adal s eladatok mind felesegesteól mind gyermeki(m)mel eősze [UszT 11/35]. 1602: Az mi eos Jozaga az vramnak volt mellyeknek newek az testamentum lewelve fel vagion lrua, Azth nekem keoteotte vala Jegy ruháért, Azert azt az testamentum lewelet ... hagiom Kemeny Jstuannek es Cheyhti Istuannek két atyam fíanak, mind Posonba valo rézzel eoze es maradékoknak [Kv; RDL I. 73].

2. egybe; laolaltá, la un loc; zusammen. 1662: Ez tanács a fejedelemnek noha nem tetszenék, hogy most fizetett hadain kívül is az ellenséggel való megharcolásnak hírére mindenfelől öszve annyi sok szép magyarság gyűlt volna, hogy annyit ugyan nagy munkával is mikor és ki gyűjt-henne öszve, azt csak az Úristen tudhatná [SKr 662]. 1811: Egy Lovát<sup>8</sup> le-irom fűlitől farkáig ... Fűlei nem hoszszak, inkább rövidetskék, Nem szélesek, hanem keskeny hegyes-setskék Állanak nem széljel, söt öszve a' fejin, Nem oldal-félt nőttek, hanem a tetejin [ÁrÉ. — \*Gr. Bethlen János-nak].

3. össze-vissza; la întimplare, alandala; verworren, hin und her. 1819: Anyit galagoly öszve ez az okos Rhetor minden Rend és precisio nélkül [KLev.].

összead 1. a aduna; zusammenzählen, addieren. 1877: (A gyerekek) kezdtetek öszve adni és le vonni számakat [Bádk K; Rak 255].

2. (házasulandókat) összeesket; a cununa; trauen | házasságot nem bont fel; a nu desface/anula căsătorie; die Ehe nicht scheiden/trennen. 1690: Nem lát á sz: Szék semmi el válásra valo okot közözték, azért öszve adgya őket [SzJk 245]. 1691: Causa Fűzesien(sis). Kovacs Kata vallya Procurator(na)k Szász Mártont Férje Illyés Peter ellen, divortiumot kíván; mert mod nélkül cohabitált velle. Deliberatum. Nem docealhatván az A(ctr)ix az I ellen valo propositiojat; a sz: Szék ujjobban öszve adgya őket [i.h. 256].

3. kezüket ~ják megegyeznek; a se învoi/înțelege; sich einigen, übereinkommen. 1619: (Boyer Peter és Boyer Jonasko) Kezeket azért öszve advan nagy hitelezés alatt kibocztatot eskwt Assessorok eleőt es bizonios nemes szemeliek eleőt az szerint ut supra componáltak es meghalkuttak [Fog.; Szád.].

4. ~ja magát egyezségre lép, megegyezik; a cădea la învoială, a se înțelege; übereinkommen, sich einigen. 1614: Mikor Géczi András kijöve az Portáról, adá öszve magát az brassaikkal, azkik akkor teljességgel ellenségi valának Báthorinak [BTN<sup>2</sup> 61]. 1630: Az oláh országból tavasszal Mihály Kuczufán és Dimitro Filias Haczkra futottak, mostan Gorgan Iszpatar és Kraljova bánja Arszlán és Péter második visztar fölvettek az ország adáját és az előbbi el futott meg nevezett bojerok ezeknek eleiben jöven öszveadták magokat és oda mentenek be Hacokba [Veress, Doc. IX, 313 Zulfikar effendi Bethlen Istvánhoz Bukarestből]. 1705: Az ittlevő főrendek ... egynéhányan öszveadván magokat, kéredzettenek a generáltól bé Havasalföldébe ... Melynek alkalmatosságával kezdé az úr mondani: Azt bánja, hogy megúnván itt a magyarok a szükséget, innen kimennek Havasalföldébe, onnan kurucokká lesznek [WIN I, 400].

összeadatik összeeskettetik; a fi cununat; getraut werden. 1695: Causa Szavaiensis Jakab Ferencz Feleségétől Flöstör (?) Annoktul divortiumot kívá(n), mert nem életre valo sem elég ésszel birva öszve adattak [SzJk 292].

összeadott adunat; zusammengezählt, addiert. 1825: A' Sendely fedél ... mind a két oldalainak öszve adott magoságok [Dés; DLt 3].

összeaggattatott egybekapcsoltatott; prins la un loc, imbinat; zusammengeknüpft, verbunden. 1801: Két darabba öszve aggattatott fekete zamántos tizennégy Boglárótskák mindenikbe égy égy szem gyűngy, s a végin két nagyobb szemek [Kv; Ks].

összeakad 1. véletlenül találkozik vkivel; a se întâlni cu cineva întâmplător; mit jm zufällig zusammentreffen. 1598: Az teómloczbe eggit akattunk my eoşze Simo Janossal, veghre onna(n) á Zűchuaj teómleoczből vinek Zeret Vasarra, ott tartottak vason, ketten egy úason voltak [UszT 13/37 Michael Jone de Cichio<sup>9</sup> pp vall. — \*Cs]. 1843: 'e közbe öszve akadtak együtt Szabo János Pekárikal, 's nóm kiáltott haza menetelem aránt [Dés; DLt 586. 6].

2. összeakaszodik, verekedésbe kezd; a se lua la bătaie cu cineva; aneinandergeraten, zu kämpfen beginnen. 1598: Danchy Leorincz ... vallya ... hogy az Zayt hallam vizza tekintek tehát eoze akattak az parazt embertől kapott Baka Ferencz el egy lanchos botot es Awal coteotte az palchatis en Kadar Gergelyteol veom el [Kv; Tjk VI/1. 253]. 1764: midőn Murvai Janos az utzárol be jött, ő állott az tornaczban, még hogy belé ne akadgyon, az tornacz faja alatt butt el előlle, s ötet meg ütette valaki, s azután öszve akadtak Murvai Jánossal [Torda; TjKT V. 237]. 1765: nem láttam hogy edgyik is ütötte volna á másikat, mert az mikor öszve akadtak, én mindgyárt el mentem onnan félre egy kert mellé, hogy ne lássam mit tsinálnak | azt látám, hogy öszve akadtak, és edgyik á másikat huzzák [Szépkényerű-sztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 39, 58].

3. megharcol; a se ciocni/încăiera, a se lupta (cu inamicul); zusammenstoßen. 1702: Ezek elindulnak ... igen szép had: rácok, lovasok és kolozsvári emberek is felesen. Est-vefelé ezek érkezvén Választú felé, ott összeakadván a kurucokkal, nagyobb része odavesz a németiségnek [Kv; Kve 274 SzF].

4. (folyóvíz) egybefolyik; (despre cursuri de apă) a se uni; zusammenströmen/fließen. 1777: A Pitsoru Runkuluj ... éppen ott kezdődik a hol a két Patak öszve akad [Kisnyires SzD; JHbK LVIII/28].

összeakaszt egybefog; a prinde laolaltă; zusammenfassen. 1823–1830: a férfiak meghagyván nőni a hajukat, amennyire nöhetett, azt háromágúlag befönták vagy pedig pántlikába betekérték, és ezt capnak (Haarzopf) nevezték. Sokan, kivált a mesteremberek, a köntös prémjéig elvág-ták, és a fejek tetején horgas fésűvel összeakasztották, a fésűt ottan-ottan kivéven fejekből, azzal hajukat simították, s ha viszkett, fejük megvakarták [FogE 66–7]. 1855: Szembe más hosszú fogason ... néhány pár izmos törökbú-zacsó, hajánál össze akasztva [ÚjFE 175].

összealkat összebékített; a împăca; versöhnen. 1662: egyideig Rédei uram azzal tarta, hogy Barcsai Ákosnének

volnának nálunk bonumi, arról tennék contentatiot ... de mind mi embereinket mind Vallis uram fő német követit küldvén hozzá, akkor megszeppent vala és izené, hogy csak németet reá ne küldjünk, interponálja magát, Barcsai Ákosné velünk összealkatja, inkább kívánván az köztünk való egyességet, mint viszálykodást [TML II, 267 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

**Összealkot** részekből egyberak; a îmbina/face din bucăți; aus Stücken zusammensetzen, zusammenstellen. 1851: több üveg darabocskákból ... vagy on össze alkotva [Dés; DLt 1003].

**Összealkudtat** összebékéltet; a împăca; versöhnen. 1586: Fassio Sophiae Teremy Gregor(ii) Vrbege ... Igiarto Gieorgi ... prokatoro(m) lewen eő kezde legetni, hagi el veztem az perth, hanem megh bekelliem az Lúkaci Deakne Attiafiawal ... zinte vgi Alkwttata eőzwe vele [Kv; Tjk IV/1. 617]. 1662: Az számtartót hogy az udvarbíróval összealkudtatta Kegyelmed, igen jól cselekedte [TML II, 256 Kemény Simon Teleki Mihályhoz].

**Összealkudtathat** összebékéltethet; a putea împăca; versöhnen können. 1598: Tothazy Zechy Mihál ... vallya, Mikoron tawaly eztendeoben Feyerwarra menteonk volna ... kere minket Kobzos Borbely Janos, hogy ha valamj kepen az felesége nennyewel Zabo Georgyeot eoze alkwtathatnak [Kv; Tjk V/1. 255].

**Összealkudtatik** 1. összebékéltetik; a fi împăcat; versöhnt werden. 1662: A szomszéd tartományoknak, melyeknek szívök maguk között megrögzött gyűlölséggel viszálykodnak vala, összealkudtatának úgy, hogy azoknak immár megmaradásuk a mi megmaradásunkkal vastagon és felbomolhatatlanképpen egybeköttetett [SKr 104].

2. egyezsége juttatik; a fi înțeles/convenit; in Einklang gebracht werden. 1662: Constandin ... a fejedelem consensusával Mikes Mihály által Stefán Vajdánál mindaddig munkálodék, a fejedelem assecuratoriája kiszereztetvén, vele Constandin össze így alkudtatott vala: hogy a vajdaság most Constandinnak engedessék, Stefán is minden boér-ságit, jószágit bírhasa, egymást, mint atyafiak, úgy tart-sák, és ha Constandinnak halomása történik, Stefán vajda következék helyébe a vajdaságban [SKr 512].

**Összealkuszik** 1. megegyezik egymással; a se înțelege/invoi; sich einigen, übereinkommen. 1664: Ide, Uram, más commendánst hozának és eztet Szamos-Ujvárra viszik az ott meg holt comendás helyén. Ezzel már szintén össze alkudtunk vala az olta, miolta Kegyelmed Szakmárra jár [TML III, 164 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Az állította azután Teleki: néki fő török mondotta, mikor vélek táborozunk, hogy igen kicsiden múlt, hogy össze nem alkudtak volt, ha Beldi s Bethlen Farkas halálosan nem gyűlöltek volna egymást [BÖn. 712].

2. szövetségre lép; a se alia; sich alliiieren, ein Bündnis schließen. 1667: Az bizonyos, az német az törökkel igen össze alkudt az magyar veszedelmivel; érezzük is; szintén azt sajnálja az magyar nemzet [TML IV, 45 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1670: Az muszka az lengyelek ellen haddal készül. Az tatár igen rabol Lengyelországban. A lengyel királynak viszik az N(émet) császár hugát. Az svéd királynak, úgy hirdetik, az N(émet) császár hugát

adták volna; összealkudtak volna [TML V, 78 ua. Nalácz Istvánhoz].

**Összeáll** 1. befelé áll; a sta apropiat; nahe liegen. 1811: Nem széles, sőt keskeny tsontyai az állnak Nem széljel egymástól, inkább össze állnak<sup>a</sup> [ArE 156. — <sup>a</sup>Gr. Bethlen János véleménye szerint a szép lónak]. 1840: a' lábai a' térdinél egy kisség összeállnak [DLt 537 nyomt. kl].

2. egybegyűl, összeül; a se aduna; sich versammeln. 1572: Az my dolgonknak meegh eddygh weghe Nynchen mert Jo lehet awaagy Negyzer Ezwe allottwnk de az lewe-leknek Massa weteleben ... wezeottwnk [Torda; BesztLt 3704 Lucas Pysthaky és Colomanus Fekete Gr. Daun beszt-i bíróhoz és hités polgáraihoz].

3. társul, összefog; a se asocia/uni; sich vereinigen, sich zusammentun. 1690: in hoc Anno praesenti össze allot volt en velem azal hogy együt szancsunk ugarlast [Cófva Hsz; HSzjP]. 1702: Mikor peniglen a Bárány meczés el következik a Chéh mester tartozzék Chehet gyűjteni, és a Czehnek meg jelenteni hogy ha össze allanak e Bárány meczesre avagy nem, es ugi kell egyenlő akaratbul Bárány meczeshez fogni [Dés; Jk]. 1823–1830: Harmadszor tanítanak privatissime, midőn egy vagy többen is összeállva, bizonyos professzort megfogadnak valamely tudomány tanítására [FogE 236]. 1850: Mutus ... impertinens gonosz fattyu, belé váj mindenbe, megakarja enni a' nyers húst píri cipőval ... az egész család és cselédség összeállva sem bír vele, petzkeldök, ugrál, s nem jár soha jóba [Kv; Pk 7].

4. egyezsége lép, lepaktál; a cădea la învoială, a face un pact, a pactiza; übereinkommen, paktieren. 1676: Miolta az végbeliek közé voltam, az alatt kierrekvén Balkó és Farkas László uramék, fel ültették a nemeseiket, sok bestelenségemre való dolgot követtek el ... Farkas Lászlótól csak azt sem érdemltem, ki jött volna előmben. Éppen el csepltek, össze állván ebben az lutheranus cenekkel [TML VII, 275–6 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: Amit a szász és a két német akar, az lesz; a magyar és székely commissarius csak váz, hergenek, morganak. Ekor látá s megbáná az gubernátor és utána mind a többi, hogy micsoda füre hágtak ... Ki nem tudta meggondolni, hogy a szász és német hármán összeállanak, kivált ahogy a magyart szeretik [BÖn. 930].

5. egységgé alakul; a se uni; sich vereinen. Sz. 1663: Hírek ideki sokak, de tüvel hegygyel állnak össze [TML II, 638 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez Kővárról].

6. összeakaszódik; a se lua la bătaie, a se încăiera; aneinandergeraten, zu kämpfen beginnen. 1634: Fekete János foben ute Lako Istvant, es az földre le esek, es az terduel az melliere alla, es Kerekes Janos vona le rólla, es annak utanna vizont oze allanak, es kötödni kezdenek [Mv; MvLt 291. 18a].

**Összeállhat** megegyezhet; a putea conveni; sich einigen können. 1705: Ugyan ezen szolgám referálja, hogy elvégezett dolog, hogy Gyulai István öcsém, Nicodim, Alvinczéknek a középő <fia>, aki odabé van, Bornemisza nevű deák, Sallati, a Bethlen Miklós uram szolgája, aki Bécsben járt, összeállhattnak, hogy kimenjenek a kurucok közé, most csakhamar [WIN I, 428].

**Összeállít** (könyvet) részekből egybeszerkeszt; a întocmi/aduna (intr-un volum); einen Band zusammenstellen. 1880: Voltam Bpsten. Eladtam ... egy kötetet a Franklin

Társulatnak. A jövő év közepe felé, azt hiszem, megjelen. Össze sincs állítva a kötet, mert írom kell még hozzá sokat [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödönhöz].

**Összeállított** egybeszerkesztett; care a fost întocmit; zusammengestellt, zusammengefügt. 1881: mi — gyors életű napilap — nem valami irodalmi remekek közlésére törekedtünk, csak egy változatosan ... összeállított mellékletre [PLev. 85 Petelei István Jakab Ödönhöz].

**Összeaprít** lekasza; a cäsäpi; niedermetzeln. 1792: ha oda mennek ... leg ottan öket öszve lövöldözik és öszve aprították [Szováta MT; Berz. 16. XL/5].

**Összeárkoltatik** árokkal körbevétetik; a fi inconjurat cu şanţuri; umschantzt werden. 1843: Egy kis regi szőlő hely öszve árkoltatva kaszállonak használtatik [Borsa K; BetLt 1].

**Összebarátkozás** szeretkezés; împreunare sexuală; Liebeleien. 1826: ottan öszve találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevésé Már palinkás lévén enyelegni kezdettem véle, Mely enyelgéseimet, ő el fogadván ... el jött ide bé hozzam az Udvarba, és én az kapu alatt lévő gráditson a hijuba fel utasítottam, kevés idő múlva Magamis Utanna fel menvén, ottan történt leg előbbször közöttünk az öszve barátkozás [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

**Összebarátkozik** barátságot köt egymással; a se împrieţeni; sich befreunden. 1669: Úgy látom, Kegyelmed öszve barátkozott Görög Andrással. Én kiestem az ő gratiájából egészen [TML IV, 581 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1823–1830: Amikor én Szentpáli<sup>a</sup> mellett voltam, és mindketten úrfi-praeceptorok, összebarátkoztunk [FogE 286. — \*Szentpáli Elek, később táblai assz.].

**Összebárdolt** bárdolással/faragással összeillesztett; îmbinat (în coadă de rândunică); zusammengebeilt. 1694: Külső Vár ... az Also Kaputol fel nyuló Kőfal mellet az lévő Bátya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eoszve bardolt fakkbolt csinált Strasa Hazacska, körös környül lévő lyukas, az Sindelyezese el sorvadott [Kővár Szt; JHb Inv.].

**Összebasz** káromolva szidalmaz; a ocări/înjura; anrannen, lästern. 1768: (A dominális bíró) az ökremit el kötetete, es hogy Udvarbiro vram előtt most recenter Brádon letibe panasamat le tettem, ezert igen Nagyon meg haragudván rám ... házom tájékához jöven, a kerten által Nagy Agyarkodással hozzam vágat gyakor izbe ... Atyámat, Anyámat, Istenemet, a kihez imádkozom ..., Lelke-met mind eszse baszta [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1804: Popa Vonnak Istenit, Szentait, Prápolját könyörgéses könyvét melyből imádkozni szokot öszve baszta [KLev.].

**Összebecsültetik** a fi evaluat; aufgewertet werden. 1822: Vagyon penig ezen curia a falu felső, napkelet felől való részében ... vagyon ... ugyanazon edgy fedél alatt edgy kisebb, fenyődeszkából készült, már meg is avult ajtó ... kétfelé nyíló kapuajtók ... melynek tetejében vagyon egy sendellyel fedett galambbúg is; ez mind összebecsültetett [Gyervásárhely K; ETF 108. 12].

**Összebékél(ik)** megbékül egymással; a se împăca; sich versöhnen. 1584: Rudolp Georgy valia, Ezt hallottam Pongracznak a' Segeswari doctornak zaiabol Meggiesen: Ig vegesztem vala vgmond Hozzw Martonnal, hogy kere engemet arra hogy Ne Mennek Ala feyerwarra es ne latatnok meg Transi(ti)onkat, hanem bekellenk eoowe [Kv; TJK IV/1. 291]. 1597: Andras kowach wallia ... Sardy Janos az felesegenek eggiet massat palastiat zoknyaiait valami ezewst portekaiat hazamhoz hozta wala ... de azuta(n) chiak hamar eoowe bekellenek [Kv; TJK VII/1. 93]. 1615: Jöuenek mw előnkben egy felől az Vitezlő Jlyefalui Mihaly Deak mas felől Taploczai Salamon Kata azzony ugyan ezen meg irt Mihaly Deakne, es az menemw egyenetlenség s' gywloseg (!) ez ket ezendöben közöttök orialtatot volt, mellyből böchywletes fő emberek ielen leuen intek ökök hogy özze bekellenenek, es uyonlag (!) ugy mint egyeb iambor hazas emberek <sz>retetben laknanak [Cszs; BLt 4]. 1678: Nincsen oka sem egyik felnek sem másik(na)k az absolutiora békellyenek öszve es lakjanak bekevel mint az Urba(n) illik jele(n) léve(n) két böczületes Tanítók [SzJk 133]. 1704: Négy szállási (!) Szabo Mihály Feleségevel öszve békéltett a' T. Consistorium előtt [Kv; SRE 90]. 1783: az Aszszony ő Nsga arra kérte osztán, bár tsak a' kezét nyujtsa ki, hadd kövesse meg, és békellyenek öszve, de nem tselekedte, akkor estve el is ájult buvába az Aszszony ő Nsga, más nap békéltek osztán meg [Perecsen Sz; IB. Elisabetha Kassai cons. nob. Georgii Sombori (25) vall.].

**Összebékéldődik** megbékél egymással; a se împăca; sich versöhnen. 1676: Az lengyel követ dolgain, Uram, alig tud ember eligazodni, mert az akkori veszekedés után esmét öszvebékéldödvén Rádával, rettenetes nagy maga ajánlással van hozzája. Úgy látom, igen esmerik egymást s megalakusznak [TML VII, 252 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1736: úgy békéldötenek öszve a két Poss(ess)orok, nem lévén szabad senki(ne)kis különdöst tartani az közönségesből [F.detrehem TA; Born. XI. 7 Kivórán Mihály (70) zs vall.]. 1826: Szász Sigmond öszve békéldödet Ferentzi Joseffel [Somosd MT; CsS].

**Összebékéltet** megbékít egymással; a împăca (cu cineva); versöhnen. 1591: Anna, Jakab Istuane vallia ... Zekeli Mihalne azt mondotta volna, hagi ... Notarius Vram huiatta volna hozza, es eoowe bekeltette volna eeket [Kv; TJK V/1. 132]. 1598: Brassai Mihaly deak ... wallia ... az Zappanos legený Zabo Balintnalis eoowe vezet wala az Czimbalmossal en bekeltetem eeket eoowe, azuta(n) nem thúdom mint veztek volt eoowe [Kv; TJK VI/1. 160]. 1610: 28 Augusti, Békélteték öszve az wrak az fejedelmet Imrefi Jánossal Kolozsvárt [Kv; Kve 141 SB]. 1736: aszt halatam másoktul hogy elis hatta volt, egy keves ideig, Eltető Uram(a)t a Feleségé, de az Apja fel nem vévén baját ... T. Praedikator vr(am) két vagy három emberséges emberekkel, visza szerzete, s öszve bekéltette Jánosi Kata Aszszont, Eltető Ferencz Uramal [Szentegyed SzD; TKI Ferenczi János (80) jb vall.]. 1765: igyekeztünk hárman öszve békéltetni ő Ngát s kglmeteket [Koronka MT; Told. 33/49]. 1782: az Sérelmesekkel azon Gyilkosokat öszve békéltette [Solyomkő K; Eszt-Mk]. 1814: nem tudom, hogy a' Procuratort miért vitte el, de gyanítottam hogy azért, hogy ez a' Grofot a' Grofnéval öszve-békéltesse [Mv; Tsb 12].

**összebékeltetés** megbékeltetés; împăcare; Versöhnung. 1585: Balas kowach valia, kj kwleók Andras kowachot, es Mihaly kowachot hogy zolliunk Czechwl a' eozwe bekel-tetes feleól [Kv; TJK IV/1. 91].

**összebékőz** ló lábát békóval összeköti; a pune piedică la picioarele calului; die Pferdefüße fesseln. 1768: ott az eszte-nánál láték edgy szürke kantza Lovat edgy barna Lóval őszve nyűgözve vagy béközva, és mondek a' Pajtásom(na)k az edgy általlyában lopott Ló hogy a' többi közli nem eresztik [Kovácsna Hsz; SzentGy Lad. Szöke (55) lib. vall.].

**összebeszél** 1. egymás között megegyezik; a se înțelege/învoi; sich einigen. 1629: tudom hogy az kik chymatoniual Ecken Janosra tamadtak volt ... lattam hogy eoszue beszéllettek [Kv; TJK VII/3. 13]. 1705: Az minap őszvebe-széltenek volt odaki a rabok, és mikor a generál odaki járt, a dolgot csak elhagyták és leültenek ... Azután Acton maga is odamenvén kérdekte, miért nem dolgoznak [WIN I, 468]. 1752: midőn bujdosoban volt Avram, őszve beszéltem volt a Feleségével hogy klákát csinállyunk, meg is csináltuk az Avram házában [Abrudfva AF; Ks Barna Marjucza Brás-kovics felesége (33) vall.]. 1783: ugy beszéllettünk őszve, hogy az Asszony, méltotassék a' Contractust meg iratni [Brassó; BetLt 4 Ujjvárossy István lev.].

**Szk:** ~ik egymást. 1657: (Serédi Istvánnak) nem is volt világon oly barátja, kit mindjárt lerágalmazni kész nem lett volna, nem hogy egybeket, de fejedelmet, maga háza népét, s az mi nagyobb, maga religióját leszólotta; ezt ugyan már tudva tartotta az udvar, s őszvebeszélve egy-mást, mindjárt leszóltattuk [KemOn. 192–3].

2. egymásnak (át)kiáltoz; a striga unul la altul (din incinte diferite); hinüberschreien. 1704: Die 27 Februarii ... a kurucok feljöttek éppen Magyar utcába, kívül a Keczelei házáig, és ott kiáltoztak és lödöztek szaporán — noha csak karabéllyal — a várfok felé, és őszvebeszélvén, szitkozódván a némettel [Kv; KvE 285 SzF].

3. hetet-havat összehord; a spune/îndruga verzi și uscate; faseln, einen Kohl schwatzen. 1820: én még haragudtam Dregánnéra hogy mér annyi mindent őszve beszélni [Ara-nyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) „főző” vall.].

**összebeszélget** 1. egymás közt megegyezik; a se înțelege/învoi; sich einigen. 1658: Az minap sebesi vásárkor Rosz János deli paripáján mutogatván magát, őszve beszél-geténk, hogy tréfáljuk meg s ezek hogy ijeszszék meg az gornikok megfogván az lova fékét (azon nyomban menten elbocsáták) fenyegetőzött, szitkozódott; immár bizony csak köszönetemet sem fogadja, hanem ha Kegyelmed interpo-nálja magát és békéltet őszve [TML I, 144 Thuri Mihály Teleki Mihályhoz].

2. tanácskozik, összehatanakodik, a se sfătuie/consulta; sich beraten. 1867: beszélgessenek össze édes Sogor Ur mind hárman. s' heljből el kell döjteni a dolgot [Bözdűfalu U; Pf Kovács Sándor lev.].

**összebilincszet** bilincsel egymáshoz kapcsoltat; a dis-pune legarea a cite două persoane cu o pereche de cătușe; fesseln lassen. 1710: A német officér, ki strázsamester vala, megindítván azokat Grécből, kettőt-kettőt őszvebilin-cszetvén benne, gyalog hajtatta az Adriaticum-tengerre Tergetum nevű olosz városba, ott veleik megalkudt, száz-száz tallért kívánván saccban egyiktől [CsH 98].

**összebír** (Isten) együlvé rendel; (Dumnezeu) face să se întâlnească; (Gott) bringt sie zusammen. 1672: Az Ke-gyelmed levelét pecsételné le, nem maga, hanem más, idegen pecséttel, hogy senkinek ne adhatnák olvasni, s ne láthatná senki; Ispán Ferencz uramnál volna és senki szeme ne látná kívül is, míg Isten őszve nem birna oda ki minket és ha deputatusok közül kérdené is valaki tüleik, obtineál-ták-e azt Kegyelmedtől, felelhetnék azoknak, az kiknek nem kellenék tudni, hogy írás által nem, de jó securitasunk vagyon [TML VI, 245 Keczer Menyhért és Szepesi Pál Teleki Mihályhoz].

**összebocsát** 1. (vkiket) találkozni enged egymással; (refe-ritor la persoane) a permite să se întâlnească; sich zu treffen erlauben. 1579: Ez vdeo alat penig az Azzonniol eozwe őket ne bochyassak Meg ne(m) Az teorweny weghöz Megien el tylchyak az procatorok által [Kv; TanJk V/3. 184a]. 1599: ne(m) sok ydeo múlva Jüta vtanna Benedekfi Christoph paripaian ... otth le ughrek, zabliath rantha, s ne(m) bocha-tak eöze Nagy Imre es Thegzes Janos, Azon fel yle az lora [UszT 13/105 Matthias Chan; de Rugonffalua ns vall.].

2. (házasulandókat) együtháltni enged; a permite (logod-nicilor) consumarea actului nupțial; den Beischlaf der Verlobten erlauben. 1639: Hozak eleönkben az Bagi Janci es Nagi Jacob Leania keözeót leuó Matkas dolgat, ki maganak el akart Jegezni ... azert semmi verseget keöztök nem talatunk, ki őket hazassagokban meg gatolna. Azert az Eccl(es)ia edgiező értelemből őzve bocziatotta ad primas nuptias [SzJk].

3. (birtokot/jószágot) egyesít; a unifica (proprietățile); (die Güter) vereinigen. 1636: Andras Deakne Azonion fogada Szekeel Laszlo Vramot fianak, mindennemv labas marhajokot eözve bocatak tali conditione hogh ha holta törtennek Andras Deakne Azonion(m)nak minden nemv labas marha maradgion Szekeel Laszlo Vra(m)ra [Várdótfva Cs; LLt Fasc. 155]. 1778: Mivel Semmi jot nem látván abba hogy mind Nehai Edes Atyánk Urunkrol mind pedig ... Edes Asszony Anyankrol jutott Jóságunk el darabolod-jék Tehát mind két rész Jóságot őszve bótátanak és ... Négy egyenlő Nyilakra kinek kinek közüllünk Maga Com-moditassa szerint rátajat ki szakasztanak [Alvinc AF; Incz. XI. 17a].

**összebódult** felbőszült; infuriat; in Zorn geraten, wüt-ten. 1763: Ez a vén ember, úgy mondják, hogy a püspök mellé ment s mondotta néki: „Fiam! hová való vagy?” Amaz felelte: „Balázsfalvi”. „No, ha balázsfalvi vagy s a királyné néked jószágot adott, eregy, menj oda, élj ott s ülj veszteg, ne háborgass minket a mi vallásunkban”. Azzal a kezét megfogván egy darabig a kezénél fogva vezette, hogy az őszvebódult nép reá ne rohanjon [RettE 154].

**összebomlik** (határ) megbomlik/egybemosódik; a se în-curca/șterge (hotarele); verwirrt werden. 1716: Ezekután a ház helyek után mikor felosztották őket, a felső forduloba jutot mindenik ház hely után tized fel fel hold föld; az also fordulob(an) penig kilentezed fel, fel hold föld, ezek többire mind őszvebomlottak hacsak a Possessorok elnem iga-ziittyak, kötellet fel nem merik sőt nem csak ezek a földek bomlottan(a)k meg a mellyek ezek után a ház helyek után jutottak, hanem az egész határ, mert Mihály vajda után el pusztulván a falu mindenek őszve bomlottanak [Vecsérd AF; TGsz 51. — <sup>a</sup>A földeket].

**összebonyolódás** összeakaszzkodás, összeverekedés; încăierare, bătaie; Schlägerei. 1776: Tudgyaē a Tanu ... Hogy ... Vajvod luon ... Dán luonnak mingyárt az űstekébe akadott, kegyetlenül tépte, nyötte, és ez is ... Vajvod Juon Haját meg fogta, és ketten a tépelődés miatt egymást a Földre le huzták, s ott hengergettenek, de ezen őszve bonyolodásnak nagyobb oka volt Vajvod Juon, mint Dán Juon? [K; Born. VI. 14 vk].

**összebonyolódik 1.** összeakaszkokodik/verekedik; a se lua la bătaie, a se încăiera; aneinandergeraten. 1730: Goltner Andris ... reá ment Szőlődinére, és őszve banyalodván mindkét rendbéliék egymás ellen támadván verettek [Kv; TJK XV/7. 85–6]. 1776: Az után többen is ősze bonyolodván egy máshoz vertek, de a sok bott közül ki melyik, hogy űttet, nem tudom, hanem mindeniknek bétörtt fejét láttom [Katona K; Born. VI. 14 Felezujka (!) Györgye (50) zs vall.]. 1784: Kisseb Széjes István viszá tére az Uton holot találkozávn Széjes Joseffel mingyárt őszve bonyolodtak és egy mást a földre le hurczolták [Béta U; IB. Agilis Iljés János (15) vall.]. 1794: mind a hárman őszve banyalodtak akarván Barátosi János Uram az ötsét Barátosi Josef uramat a házból ki vinni [Dés; DLt az 1799. évi adatok közt]. 1803: őszve bonyolodván ... haját meg ragadván annál fogva a Földhez verte, és így akadtanak egyik a' Másikkal Sokan hajba [Berekeresztúr MT; Berz. 3.5. B. 1]. 1816: ezen Szok után ... őszve banyalattanak [M.köblös SzD; RLt Dobos Szimion (79) vall.]. 1821: En ott voltam a' kortosmában mikor Rétyi Miskával őszve bonyolodtak vala az Uzoni katona legények [Uzon Hsz; HSzJP Szabo Josef (37) vall.].

2. (szeretkezve) összefonódik; a se îmbrățișa (drăgostindu-se); sich (liebelnd) verflechten. 1819: azt nem láttam, mikor űthette meg a' gazdát az Exp(onen)s őszve lévén az aszsonynyal bonyolodva [Déva; Ks 116 Vegyes ir.] | külön haltak, az Aszszony az első az ember a' hátulso szobába de sokszor azért őszve bonyolodtak [Kv; Pk 2].

**összeborítás** egymásba járó; care se poate băga unul într-altul; ineinander setzend. 1585: Egy fél Araniás kupa, Niom U: 1 p 8 ... Eg' Eozwe boritos kupa Niom N: 12 p 38 [Kv; Szám. 3/XIX. 1].

**összeboronál** egymáshoz közelít, egyetértést támaszt vkik között; a împăca, a înfăptui buna înțelegere între anumite persoane; versöhnen. 1677: Az Isten is boronáljon, gyaluljon őszve benneteket, mert ha mind így megyen a világ, az mint most, bizony elveszünk miattatok nagy rendek miatt és az sok közküpű hazug ember miatt, a kik magok alkalmatosságáért diffidentiait spargálnak naponkint az emberek között [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz].

**összeborulás** felfordulás; dezordine; Durcheinander. 1745: egy kufárnának az egetboros asztalát az őszve valo borulásb(an) az mint az katona meg szaladot az parasztság utanna vgy dőlőtek el [Tuson K; Ks 5. X. 6 Bács Todor (80)jb vall.].

**összeboszorkányoz** boszorkányának szidalmaz; a face/numi pe cineva vrăjtoare; jn Hexe nennen/schimpfen. 1783: mostoha Fiam ... az édes Annyát nem tsak száma nélkül őszve boszorkányozta s kurváztá, hanem egy Vas-

villával az Anyja felé dőfött, fenyegette, megtaszigálta [Mv; MbK XI. 68].

**összebújik, összebúvik 1.** összehajol; a se apropia pentru a șușoti; die Köpfe zusammenstecken. 1586: Sas Dienes, Borsay Mihaly valliak ... az zena vczay Szorosson Megyunk vala ... Latank ot Az ferencz deak kertynel az arokba(n) Negy olahot harma Mint az kígyeok cozwe buttak vala a' feyekel, Az Negyedik az zeoleos kertbe ugrek be [Kv; TJK IV/1. 561].

2. összeölelkezik; a se îmbrățișa; sich umarmen. 1639: Ersik ... monda, hōgi ihon egi fakedek keölt az aiakamon Istwa(n) Mester czokold megh, amazis monda hōgi hocza Aszoni En Isten ugi segellien hōgi megh Czokolom s latam hōgi oda mene az meneczke őzue buuanak valtig nialak falak egi mast [Mv; MvLt 291. 195b].

**összebukafutoz** összetereimt, megszid; a sudui/injura; ausschimpfen, abwettern. 1710 k.: így kedve telék Rabutin kívánságának, melyet in julio nékem monda Szebenben, mikor sok hazudozás után Donegg főstrázsamestert őt vagy hatszáz lovassal először Déshez és azután Klöckelsperg generális commendója alatt Somlyóhoz küldte, és ez onnét írta vala néki, hogy már 7000 a kuruc, őszve bukafutozá, hogy hazud s monda: Azt akarám, ha tízannyi volna, tanuljon a császár, ha kalapot akar csináltatni, ne csináltassa vargával [BÖn. 938].

**összecimborál 1.** egybetársul; a se asocia cu cineva (pentru efectuarea unor munci); sich verbinden, sich vergesellschaften. XVII. sz. eleje: Tudom azt hogy harmad ideje Balogi Mathe es Nagi Ferencz őszve szimboraltak vala esztenas tarsul az Oroszfalviakkal [Nyújtód Hsz; HSzJP Setet Peter kisseb (32) pp vall.]. 1625: Hattwani Istwa(n) v. Lengiel orszaghba Danczkara akarwa(n) ... mennj, Attunk alajok az Saffar Andras, es Thordaj Marton hatt Lowatt, eők őszve Cimboralva(n) Karoligh f. 9 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 210].

2. (titkon) szövetségre lép, lepaktál; a se pactiza, a se înțelege/a face o înțelegere (secretă) cu cineva; (heimlich) ein Bündnis schließen/paktieren. 1677: az török akárm formában való rossz választ adjon ezeknek, jele hogy az némettel őszve cimborált, kinek (kit Isten ne adjon) sok rossz consequentiait várom én [TML VII, 472 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz].

3. (törvénytelen dologban) összejátszik, cinkoskodik; a acționa în complicitate cu cineva (într-o faptă ilegală); mit jm (in einer illegalen Sache) zusammenspielen/paktieren. 1759: Dállyai lakosak edgyet értvén közönségesen őszsze cimboráltanak, és ... karonak valo fiatal csere erdejét ... potentiose invadaltak [LLt 44/5].

4. (férfi nővel) összeáll; (despre bărbati) a se încurca cu o femeie; (von Männern) sich (mit einer Frau) zusammen-tun. 1731 k.: Moldován Todor ... egy kurvával őszve cimborált ... és minek utanna Sovényfalvanis élt volna véle fajtalanul ... el szőköt véle hitetlenül | Moldován Opra ... egy kurvával őszve Cimboralt s hites feleséget hat vagy hét gyermekel oda hagyván kurváját egy ejtszaka egy két ókrú taligára rakván el szőköt ... egy Sár Patak nevű Falub(a) [Sövényfva KK; Born. XXXIX. 16].

5. (juhokat közös fejésre) egybeterel; a se asocia (cu oile pentru a forma o turmă); (die Schafe) zusammentreiben. 1695: mint egy huszig való fejős juhott ... az el mult nyá-

ron itt az mi juhainkal edgyütt fejték mitt egy néhányon Czimbóráltunk volt össze [KGy]. 1740: A(nn)o 1740 Die 14 Juny őszve Czimbórálván az Mlgs Ur Czegei Vass Daniel vr(am) dezma Juhait, jutot minden rendben két tej ... az Juhokat az Csaszariakkal Czimbóráltuk [Cege Szd; WassLt].

**összecimbórált** (titkon) szövetségre lépett, lepaktált; care a încheiat o înțelegere/un pact (in secret); der (heimlich) ein Bündnis geschlossen hat. 1690: Elhisszük, érthette keglmetek amaz magyar nemzet veszedelmére, hazája romlására született és az egész keresztyénség injuriájára az pogánynyal őszvecimbórált Tököly ... keglmes urunk fejedelmi székeinek elfordítására holmi tökéletlen mesterseges szókkal írt patenseket bocsátott ez hazában [EOE XX, 399].

**összecsap 1.** *ılan* (két ellenfél) egymásnak ront; a se încăiera, a se lua la bătaie; zusammenstoßen. 1584: Anna R(e)l(i)cta Antony Kwthi ... vallia hogi eo Danchak lanosnak az kochis legenek ellen semmy zowat Es semmy zandekat Nem hallotta sem feniegeteseth, chak lata(m) hog Danchak lanos megh rikolthwan magat eleo leowe a' keófal Mellel, es fel mene es vg chapanak eözwe [Kv; TJK IV/1. 18]. 1586: Margit Bereczk Matene chak az Jller lanos felesége laigatasat hallotta, latta hogy Jller lanos Mezitelen Zablialwal fut vala Ala ... De vegre ky leowe ky vgrek hazabol Albert egy Nagy Darab fawal, es ot eoowe chapanak [Kv; i.h. 540]. 1631: mindgjart eözue czapanak az szolgajatul ueue el Szilagi az szabliat s ugi czapa hogi mindgjart leestek [Mv; MvLt 290. 261a]. 1633: Varga Andrasis kj joue mezitelen kardall es egy katonaul eözue cziapa, az Hadnagy zolgaia penigh hatul vaga Andrast agion akaria vala az szekercezuell vagni [Mv; i.h. 116b]. 1638: azonba(n) mindgjart őzue Czapanak, hallam aztis hogi igen verek eggiket ugia(n) hupogh vala [Mv; i.h. 291. 126b].

Szk: ~nak egymással. 1637: latam azt egi feketebeli eleöl üzi vala, s fel ugrek ot az szakacz Giörgi kerti felere s latam aztis hogy őzue czapanak egi massal [Mv; i.h. 103a].

**2.** *ts* egymáshoz ver; a bate (palma); aneinanderschlagen. Szk: ~ják a jobb kezüket az egyezés jeleként kezét ráznak. 1811: Talám majd akadok égy danoló Szűzre, Kiről tudom, hogy rá unt a' pártá bűzre, Azzal őszve tsapjuk ketten jobb kezünket, 'S mint két árva, őszve hajtyuk a' fejünket [ÁrÉ 11] \* ~ja a kezét/tenyerét. 1602: Nemez gyarto Istwan ... vallia ... Zolitam az seller azzonth ... ket vřtal valo zomra fel eole mezytelen az Agyban ... es az kezét eoowe chapa es monda hatalmas Jsten mindeneonk oda vagion [Kv; TJK VI/1. 618]. 1630: hallam egjszer, hogi teördüles vagion oda ki ... hogi az meniem ki mene őzue czapa az kezett s monda hogi jaj mely rut dolgot czelekeznek ide ki, s enis latta(m) hogi eözue gomoliottak s huztak vontak egi mast [Mv; MvLt 290. 200b]. 1710 k.: Nevetjük annak a phrygiai embernek egytgyúségét, aki filemilét sohasem látott volt és az énekléséről azt gondolta, hogy valami szép nagy madár; kívánta azért látni és mikor meglátta, hogy olyan kicsiny s nem is igen szép, őszvecsapja a két tenyerét s azt mondja: Ez a madárka merő csak szó, semmi sem egyéb, vox est, praeterea que nihil [BÖn. 422].

**3.** összefog; a strînge (pe sine); zusammenfassen/halten. 1638: akkor semmi nem vala az leanyal, hanem az egy nagy szokmány vala őszve cziapva rajta [Mv; MvLt 291. 151a].

**összecsapás** egymásnak rontás; încăierare; Zusammenstoß. 1606: eleyebe alla Kadar andras hogy ne vthesze teobszer pal myhalj halla(m) aztis hogy alj hatra mert meg tozittlak eözue chjapasokotis lata(m) egy egy faual de hogy meg sertettek uőlna egy mast en nem latta(m) [Vágás U; UszT 20/190 Górgy Deak Jakabne vall.].

**összecsapkod 1.** (kardjával) ide-oda vagdos; a lovi (cu sabia) în repetate rînduri în jurul său; (mit dem Schwert) um sich schlagen, herumschlagen. 1631: Meszaros Marty elejben rugazkodek az lovo(n), hogi hamareb el hozza az malo(m) fele az lovo(n) s hogi oda iuta szinte az pallo veginel, kardot ranta trefába mindenik s őzueczapkodanak s en monda(m) hogi ne bolondoskodgjanak mert megh sertik egymast [Mv; MvLt 290. 49b].

**2.** egymás felé vagdalkozik; a se lovi (reciproc) cu săbiile; mit den Schwertern herumfechten. 1631: De hogi meg rikanta magat az földuarine fia oda rugozkodanak az keözbe(n) elejben ... s hat eők eözue czapkottak kette(n) s hogi ele jőuenek lata(m) aztis hogi az kezeben fogta az ujat az feolduarine fia s ugi jő s hat sebes | Nagy Mihaly eözueis czapkoda Filekiuel, az kardal az Czakantis hozza hajta | eő Maga ismet oda mene Fileki s lata(m) azt hogi eözue czapkodanak Filekys kardot ranta s keözikben vaga [Mv; i.h. 50a, 243].

**összecsatol 1.** egybekapcsol; a prinde/fixa; zusammenknüpfen. 1656: Jbidem vagion apro vas szégh kikel az ember labara valo vasakott szotkak őszve csatolni nro. 55 [Fog.; UF II, 110].

**2.** (sereget) egyesít; a unifica (oștile); (die Truppen) vereinigén. 1709: Az esztendő vége felé a Tiszántúl való német armáda lefelé nyomul ... melyre nézve generális Károlyi hivatik hadaival a fejedelemtől, s valami svecus és lengyel segítséggel őszvecsatolván magokat, alább ide a németet nem eresztik [Kv; KvE 253 VBgy].

**összecsattanás** pocniturá, pocnet; Knall. 1843: Ez előtt harmad idén kaszálás tájat ... egy vacsora tájt kifelé fogván — hallunk nagy lármát és villák őszsze csattanását a' kerscedi innenső Fogado felé [Bágyon TA; KLev.].

**összecsengenget 1.** csengetéssel egybehív; a aduna sunînd din clopoțel; zusammenklingeln, mit einer Glocke zusammenrufen. 1733: Tudom bizonyossan hogy az ide való Arapataki Falusi Biro őszve csengetvén az Falut, ki mentenek és azon rétet ... (:nagy avar lévén benne:) meg Gyujtották, s vgy égették el, de az ott lévő Kaszaly széna, ezen tűz miá egette el vagy sem nem tudom [Arapatak Hsz; BLT 7 Franciscus Bakó (30) jb vall.].

**2.** ~i magát csengetésre egybegyűl; a se aduna la sunetul clopoțelului; sich auf den Klang der Glocke versammeln. 1733: Hallottam hogy az Arapatakiak őszsze csengettek magokat, s ugy ki menvén meggyujtották az Rétet hogy az avartól tisztuljon — s azon tűz miá gyúlt vőlna meg az Szénais [Erősd Hsz; i.h. Valentinus Bibó (26) jb vall.] | Tudom azt is bizonyossan hogy az Arapatakiak mentenek ki magokat őszsze csengetvén, és közönséges akarattól gyujtották meg az Utrumb(an) említett Rétet [uo.; i.h. Val. Bongh (50) jb vall.].

**összecsepűzik** (kenderkóc módjára) összegubancolódik; a se înclîci/încurca; sich verfitzen, zerzaut werden. 1752:

ugj oda hatta volt Marinka ā gyermekeit, hogj az Sebek és tetvek el tölítették volt ... meg mosagattuk őket, de egész-szen meg nem tisztthattuk (!) és kenhettük mert őszve cse-püzt volt az hajok mind addig mig az gondoltuk hogj le nyirjük az hajokat [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks].

**összecserél** egymás között csereberél; a face schimb; a schimba; tauschen. 1761: mínhogj paraszt Vdvari Bírák által procuraltattok ezen eő Ngok udvarai azok után járo Szánto és kaszalo földeket ugy annyéra őszve zavarták cserélték magok Földes Vrak hirek, és akarattyok nélkül, inkább űzve benne magok hasznokat ... hogj ma nem lehet az két Udvar után járo földeket meg különbeztetni az ő magok fassiojakbol [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

**összecserélhet** egymás között elcserélhet; a putea schimba/face schimb; tauschen können. 1737: requiráltam vala az vrat edgy Fejerdí ház helyi iránt, hogj őszve cserélhetnök ... de még eddig elé Semmi sem telék belőlle [Kend KK; ApLt 4 Apor Lázár Apor Péterhez].

**összecsínál** 1. egybeállít; a îmbina/combina; kombinieren, zusammenstellen. 1661: ha Kegyelmednek annyi pénz maradá ... egy úti ezüst kanál, kiben őszve csinálva villa is volna ... venne Kegyelmed én számomra [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz].

2. összefőz; a fierbe impreună; zusammenkochen. 1584: Sophia Seoch lacabne ezel teobbity meg Az Elseo wallasat ... hogj ez Zabo Cato ment a vago hidra es onnat hozot Epeth, es Egy zatior fwet, othon ezeket eoze chinalta es Awal vezette meg Hersel Marthonnet, wgy anniera hogj meg bolondult teolle, Harmad napig semmy testereol nem ment ell az rutság, Es az vrara sem tekenhetet Hersely Martonra [Kv; Tjk IV/1. 220].

3. káromolva szidalmaz; a înjura/ocări; beschimpfen, lästern. 1791: a' Fogados nekünk monda, fogjátok el ezeket a' hatalmaskadokat, ugy osztán el fogattattak, Kira Szelvesztru ... a' fogadost rutul káromkodván halottait, lelkit őszve tsinálván, fenyegette a' fogadost [Galgó Sz; JHB I/23].

**összecsínálhat** egybeállíthat; a putea îmbina; zusammenstellen können. 1656: Ez eleb declaralt sendeli hejazatt alatt, vagjon csigahoz valo holmi dirib darab fenjeő borona, kikett tempore necessitatis eozeve csinálhattni, egyeb minden ahoz valo vas eszközei, az mint az hűteős vamos es acziok 's mesterek referalliak az cziethazban (!) vadnak [Fog; UF II, 144].

**összecsínált** összefőzött; (care a fost) preparat din mai multe feluri de alimente; zusammenbereitet. 1710 k.: Nem esik a királynak jobbízún a zsemlye, tokaji bor, tengerekből és egyéb vizekből, hegyek, erdők, levegőégből, százak, vagy ezer emberek munkájával szerzett hal, vad, madár, hizlalt marhákból nagy mesterséggel, talán százféle csemegeből őszvecsínált pástétom vagy alaputréta, mint emennek a málé s a szilva vagy kőkeny-cibre s a forrásvíz [BÖN. 509].

**összecsípeszkedik** összeakaszkodik; a se încăiera; aneinandergeraten. 1848: látám férjemmel őszve csípeszkedve huzalkodni [Kézdiszlélek Hsz; HSzjP Todor Lajosné Puti Éva vall.].

**összecsombolyít** összeteker/túr; a înfășura/învăluțuci; zusammenrollen. 1759: Az Kalákos Popa Bálinth expo-nállya ... Látam ... a Kemény és az ház fedele között egy Szalonát őszve Csomboitva vagyis túrve, mely fel vala kötve egy lészhez [Tyej H; Ks LXII/19].

**összecsomolyodik, összecsompolyodik** összeakaszkodik; a se încăiera; aneinandergeraten. 1585: Thekes Imreh vallia ... Az Iffiw ottan Kelemenre leowe es futamek chakannial es verny kezdé hozzá, Rutul zidais Neste lelek Curwanak, Eozwe chompoliodanak es a legenteól el veowek a chakant [Kv; Tjk IV/1. 472]. 1592: Peter Pop Azomfalui ... vallia ... ket legeni megh Zolita engemet es velem akaranak haborgani: Mikor ezt Balint Mihali megh latta volna monda nekik hogj nem hattok beket az papnak ... Az utan teobbennis erkezenek, es eozeve chompoliodanak [Kv; Tjk V/1. 280]. 1600: Helena Rlcta Matthiae Zeoch varadiensis ... fassa est Nylas Mikloshoz en semmit nem latta(m) hanem hogj eozeve chiompoliodanak egy Zegeny emberteol Zekel Janos palczat vezen vala el es hogj Sardine hozza ewthe [Kv; Tjk VI/1. 441]. 1634: mind az harman szinte(n) hazara uszek varga Janost. es az varga Janos kapujaban ozeve czimoliodanak, de en ne(m) latta(m) melliktu eset az vages, de hallam hogj az Aszony megh sivalkodek [Mv; MvLt 291. 19a]. 1680: Az veszekedet latam, mikor őszve Czomoljodnak, asztis latam hogj Abran Ferencz ugy űte egy ruddal Killjeni Mihályt hogj mentest el esek [Kilyén Hsz; BLT 3 Benkeo Györgyne Suska (32) vall.]. | Enis ott allók vala az Kapum eleott s látam hogj őszve czomoliodanak s hogj Killjeni Mihály el esek az földön [uo.; i.h. Szaniszló Istvan (30) col. vall.]. 1761: hallottam mikoron Blidár Vaszali megh kérdé Krisán Vonnet s.v. baszom a lelke heljin mért adtátok el a' rétemet ... s ebből következt veszekedések egy más között, s ez után ismét az utzárol látam őket hogj az kortsomáros háza előtt a' Lupényekkel őszve csombojodtanak, de osztán mint végezték el veszekedéseket ... nem mondhatom meg [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Pallér Mihály (50) zs vall.]. 1776: midőn on(n)et vissza fordultam volna, lattom hogj sokan vannak őszve tsomojodva s verekednek Keményen [Katona K; Born. VI/14 Mersinán Maria cons. Szuts Szimnyon (28) zs vall.].

**összecsoportozik** egybecsoportosul, csoportba verődik; a forma grupuri, a se aduna; sich gruppieren/sammeln. 1582: Wöres Symo(n) valia ... hogj ... hallotta az Vtzan az kyalast es az Zaigast ... ezts latta hogj eozeve Cziopor-toztak es egy mast taglaltak [Kv; Tjk IV/1. 98]. 1583: Kowach Ianos ... vallia ... Ezen keozbe hallek pfufogast es Sirny laigatny kezdé a' Zilagi Janos felesége hog le taglanak ... Zilagi Janos vtannok futamek es ot eozeve cho-portozanak a' seóttetbe [Kv; i.h. 194]. 1599: Molnar Mihaly ott wala felesigestel Kis Thamasniht, a keozbe fel kelenek azokis az aztaltol, Kis Thamasneis az agybol, eozwe choportozanak, lata(m) hogj kis Thamasne az feoldre esek, de ne(m) tudo(m) wtetteke wagy tazitottak, de azt ne(m) tudom kitöl eset [UszT 15/186 Wargha Balas Zent Mihaly vall.]. 1631: az mint eozve csoportoztanak vala ot az emberek ... közikben futamodek ezis ... keoz-zeiek vaga mezitelen szabliaual [Mv; MvLt 290. 244b]. 1668: látam hogj Budán a mi Falunkban tsioportozának eozeve ā Mikola Ur(am) Kőles mezei és Burjános ő Budai Jobbágyi [Burjánosóbuda K; Ks 65. 43. 10]. 1776: látam

... egy néhány embert össze csoportozva [Alparét SzD; Ks 30. 28]. 1800: egy Sereg Szász jöven le az Ország után ... a Hídat meg haladván ... kiáltoni kezdék a hátréb marattakat ... hanem mikor jól le haladtak volna látok hogy ... azon Fát vivő embereket meg támadták össze csoportozván lármát ... eset [O.solyos KK; Ks 67. 47. 27]. 1806: egy néhányon fejér népekül össze voltak csoportozva [Dés; DL 250/1808].

**összecsoportozott** 1. egybecsoportosult, csoportba verődött; care s-au adunat; versammelt. 1806: Arkosi Istvánné énnékem egy szót sem szollott többet az iránt — mellj okbol ollj nagy nevetésben voltak az több össze Csoportozott személyek [Dés; DL 250/1808]. 1849 u.: Midőn ... Kővárvidéki pénztárnok Pap László börtönét a tanácsház előtt össze csoportozott nép fel akarta törni, hogy őt fel akassa ... magam kockáztatásával a nép közé mentem, s csak hosszas beszéd után birhattam vissza vonulásra [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

2. együvé terelt; care au fost minate la un loc; zusammengetrieben. 1770: hallottam utánna jövő feleségemnek sikerjét; erre viszá térvén egy Embert (:kinék az burján közül ki emelt fejétől ijedat vala meg feleségem:) láték ... mondá hogy maga lovainak orizése véget mulatna ottan ... láték néhány össze csoportozott falusi lovakot Körüllátte ... észre is véven igen könnyen hogy nem egyébért, hanem azoknak ellopása végett lappangana ottan [Mezőpágyosa TA; Szentk. Gy. Vlasza Onyisor (35) j. b. vall.].

**összecsődül** egybecsődül, egybesereglik; a se aduna; zusammenlaufen, sich zusammenrotten. 1678: Csak össze Csődülének azonb(an) és a házból ki futának, össze keveredének [Mezősámsod MT; Berz. 14. XVII/15].

**összecsúszik** (észrevétlenül) egymás mellé kerül; a ajunge unul lângă altul (pe neobservate); (unbemerkt) nebeneinander geraten. 1640: Hallottam az fiától, Andortól, hogy ő az kemence megé bűjt és Szöcs János odament. Két ágyat vetettek, éjjel osztán együtt voltak, össze csúsztak [Mv; MvLt 291. 218–9 átirásban].

**összedarabol** 1. darabokra vág; a tăia în bucăți, a îmbucătăți; zerstückeln. 1749: a szalonnakat össze darabolva egy odvas fába rejtették el [Kismuscsl H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1819: 7 szilva fákot ott Megy fákot, két körös fákot 7 borza fákot ... hatalmasul össze darabolt [Várfa TA; Borb.]. 1823: Ötves Szathmári Györgynek adta el ezt is aprádonként össze verve és darabolva [Kv; KLev.].

2. összevagdál, felkoncol; a ciopârți, a tăia în bucăți; niedermetzeln. 1732: rutul szida fenyegete is hogy ha meg kaphattya össze vagdallya soha meg nem menekedik hogy össze nem darabolja [Szentimre MT; BalLev.]. 1745: az sogora azt mondá hogy ha az bottyával ellen nem vetet volna az fejét mind össze darabolták volna [Tuson K; Ks 5. X. 6 Bács Todor (80) j. b. vall.]. 1814: össze darablam az ilyen Teremtetteket [Aranyosrákos TA; Borb.].

**összedől** összeomlik; a se prăbuși/dărîma; zusammenstürzen. 1648: Az szaru fái 24, steompebly tartya, hogy össze ne deöllyeön az istallo hejazattya [Komána F; UF I, 924].

**összeég** elég; a arde, a se mistui prin foc; niederbrennen. 1718: Suljos lileit bocsátá (ste)n erre a Városra Tűz támadván ... a Bethlen Uttában ... elég kár lön, mert a tűz szökdösvén a házak össze égvén ... a Daroczi Házánál meg szakadt jollehet az is el éget [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból].

**összeegyesítés** megegyezés; înțelegere, acord; Vereinbarung, Einigung. 1562: zent ferenc Nap vtan valo penteken, Leön ozlassok Es Meg Jgenesswlessek Kemen Janosne Aszonyomnál az Eo Mwstoha fyaywal ... Az ozlas, Es vegezes, Es Eözze valo Jgenessytes Így Leönk es Ezek Jutanak Es Ezeketh Adanak (!) Kemen Janosne Azzonyomnak [KP].

**összeegyezik** egymással megegyezik; a se înțelege (cu cineva); sich einigen. 1705: Ma reggel Bethlen Ferenc uramat és Kemény László uramat felküldötték az úrhoz a főrendek, akik a kérdésben összeegyeztettek volt, és kérésük az urat, hogy moderálja ügy öngasága a dolgot a generál előtt, hogy hadd engesztelődjék irántok való haragja [WIN I, 488]. 1814: úgy voltunk össze egygyezve, hogy akár mi történnen: édgüt élyünk és halyunk [Nagynyíres Szt; Ks 67. 47. 28]. 1823–1830: A többek között egy Debrecenből kibódorgott deákot is bevett magához, aki velünk igen durván bánt, vert is, ha mi kevés eledel volt a háznál, azt ő költötte el, nekünk pedig ahhoz nyúlni nem engedett ... Az apám lágy ember volt, hanem azután mi gyermekektől összeegyeztünk, mások is biztattak, s az háztól elidéztek [FogE 85–6].

**összeegyeztet** 1. egymás között megegyezésre bír/készítet; a împăca; versöhnen. 1809: a feleket össze edjeztetni vátig igyekeztünk [Várfa TA; KW].

2. összhangba hoz, kiegyenlít; a pune de acord; in Übereinstimmung bringen. 1787: De ellenben az határpásztorság is azon résekről hajtott marhák után vett gabonát össze kell zálagokkal egyeztetni; úgy, hogy a felvett kár nehogy különösen megmaradjon, és a zálaglókbl kifizessek a károsokat [Oszdola Hsz; RSzF 153].

**összezelegyedik** 1. egymással érintkezik; a veni în contact cu cineva/ceva; in Berührung kommen mit jm/etw. 1586: Vrunck eo Nga ... Int hogy Ne elegiedgywnk eoze be deogeos helyreöl leoweo emberekkel, Ne bochatanank be olyan Infectusokat, hogy lsten vta(n) a' vaross otalmaztatnek [Kv; TanJk I/1. 33]. 1729: Nem javallam most az ő kglme fia oda mennyen ... In flagranti fog ott most a Pestis lenni Igen megis bodulta(na)k most ott az emberek, össze elegyetek az Lazaretu(m)beliekkel [KJ. Rétyi Péter lev. Almakeréről (NK)]. 1809: némelly oda való<sup>a</sup> Polgárok egy foksani kereskedőtől bizonyos Számú Marhákát vásárolván, azok között tsak hamar a' meg vetel után dög ütötte ki magát ... ezen Marhák a' Váronon kívül meszsze, egy Mezöben lévén ... más Marhakkal ösve nem elegyedhetnek [Uzsl ComGub. 1750 gub. — <sup>a</sup>Erzsébetvárosi]. 1847: Itt Abrudfálván senkivel sem tanácskozott, mert az idevaló emberek nem elegyedtek véle össze [VKp 219].

2. egymásba akaszodik; a se încâiera; aneinandergeraten. 1568: Laur(entius) Zekel ... fassus est ... latta o kegyelme hogy cheber rud zabasmal (!) faual miuel, oze eleg'edtek es az bornemiza Janos is koztok forog uolth [Kv; TJk III/1. 143]. 1593: Zaz Mihaly. Tarsaywal ot

forgot Mikor eozeve elegiettek, Meghis vertek Simont [Kv; TJK V/1. 373]. 1633: latam s hat eozeve elegiettek az varasi emberek az katonakall az vczan [Mv; MvLt 290. 116a]. 1687: mind a' ket fély összeve elegedek, kitől eset a' Komsa Mark fején valo vagas nem latta(m) [Hurez F; Szád. Opra Boer (35) vall.]. 1729: ezen dologra már becsülletes emberek lévén ott azokkal az A. Felesegestől összeve elegiedvén huzták vonták [Dés; Jk]. 1838: ma egy hete, mi után lefeküdtünk, a' Bároné Legényivel el mentek dászni, — brájerbe, onnan cigány sorba, itt összevelegyedtek a' Déákokkal [Kv; Pk 7].

3. egybevegyül, elvegyül vkik/vmik között; a se amesteca printr oameni/lucuri; sich unter die Menschen/Dinge mischen. 1710: Ha megismernek vala, egynéhányszor levághatnak vala, de azt gondolván, hogy én is kuruc vagyok, amint az öltözetem s fegyverem formája volt, csak a németet vágták a törökök, kikkell összevelegyedtem vala. Jó darabig úgy menénk [CsH 228]. 1775: az Oltszemi ketskéssel ki jártam szabadoson széllyel az Bodokiakkal szintén egésleg minden meg háborítás nélkül legeltett(em) ... történt azis hogi a Marháink összevelegyedtek ... meg találván birságlás nélkül vissza adták és hajtották [Bodola Hsz; Mk II. 2/71]. 1797: némelly imitt amatt maradt Leveleikkel és Portékáikkal összevelegyedgenek [Mv; Told. 42/1].

4. összekeveredik; a se amesteca; sich verwirren. 1680: mivel hogy itt minden jok Bernhard Kis Annára holt(a)k ultimáté, es eő benne ez egész jok eozeve elegyednek [Kv; RDL I. 158]. 1699: minthogy régen holtak ki a meg irt emberek ezen pusztakul ... ezek utan jarandó foldeknek neveitis mind külön meg ne(m) visgalhattuk mivel összevelegyedtenek [Rava U; LLt Inv. 107]. 1737: az régi ős Ház helyeket, mivel összevelegyedtenek, nem tudom meg választani [Mocs K; JHbK LIX/26. 11]. 1749: az Alodiaturák összevelegyedtenek, mikor fel osztották, a hunn Samarjai rész vagyon, más is bir ott, de ugyan tsak másunnan ki potolták, ugy hogy a' Samarjai rész tsonkulás nélkül meg vagyon, a' széna füvel egész integritásban [Mezőcsán TA; DobLev. 1/326. 23a]. 1785: Ezen mértakat onnét tudom ... Hogy Gyermekek koramban a régi üdős Emberek az egész Faluval sok izben járták ki ... e' kétt helységek<sup>a</sup> között valo határák metáját s Praedium közt valo külömbiséget, ne hogy a' kétt határ összevelegyednék s a' lakosok között haborsagot szülné [EHA. — <sup>a</sup>Pusztacgeres és Szarkadi préd. TA]. 1852: (A cigányok) vettek Gabonát napszámokra s összevelegyedett a szolgálat Interes egyéb Tartozással [Nagylak AF; DobLev. V/1375 Dobolyi Bálint nyil.].

Összelegyít I. összevegyít; a amesteca; vermischen. 1664: Úgy látom, egymásnak nem hisznek, mert mostan az alsó vári németeket az felső vári németekkel minden nap összevelegyítik őket és úgy strásáltatnak velek [TML III, 37 Katona Mihály Teleki Mihályhoz]. 1731: az urakéval nem akaram az magamét összevelegyíteni [Mezőpagocsa MT; Ks]. 1761: Tizen hat Rubintos Boglár, Gyöngyökkel összevelegyítve [Nsz; Ks 73/55]. 1808/1809: láttam, hogy összevelegyítve a piatzi es másunnan hozott szalonnak [Szu; UszLt ComGub. 1753].

2. összekever; a amesteca/confunda; verwirren/mischen. 1653/1655: Csepreghi Mihály Ura(m) ... fateálá mi előttünk ... hogy nem elegyíti össze az zalogok dolgát, az két száz aranyal, mert más ez azis más dologh [Kv; CartTr II. 883 John. Kerekes (43) vir senatory ordinis vall.]. 1704:

a director contendált úgy, hogy minthogy annyi exceptióval élt és non forumot az illegitime dictával összevelegyítette, holott jure non essent confundando, azért az első deliberatuntól elesett [WIN I, 146].

Összelegyítés összevegyítés; amestecare; Vermischung. 1710 k.: Csuda, két-háromféle bornak összevelegyítésével való borcsináló mestersége is vagyon a hollandus köpöcéknek, hogy az embernek szája izint való bort csináljanak, melyet az arithmetiában regula alligationisnek hínak. Én Erdélyben is próbáltam, jó mesterség, csak hogy egyik se legyen rossz [BÖn. 579].

Összelegyítettett összevegyített; amestecat; vermischt. 1817: azon Rosnok, Gajdovány vagy is bolondító buza ezen Hazában az idei tavaszi gabona között ... felesen temett ... melyet sem rostálással, sem mosás által nem lehet tökéletesen a jóféle gabona közzül ki választani, hanem tsak szemeléssel ... ha fél annyi buza, vagy ... törökbuza közzé elegyítették, és ezen mértékben süttetik ki kenyérnek a' Lisztye, semmi ártalmat az Emberekben nem okozhat, elvévén mérges erejét az irt mértékben velle összevelegyített gabona, és a' meg sütés [Dés; DLt 1014].

Összeellenkezik összezsap; a se încãiera; zusammenstoßen. 1703: Ez nap Bonchidánál a kurucokkal összeellenkezővén a kiment szép lovas németnek nagyobb része odaveszett [Kv; KvE 280 SzF]. 1704: Die 12 Junii. Zsákmanyolni kimenvén innen mind magyarok, németek alá a Téglacsúr felé, összeellenkeztek a kurucokkal, és a Szentgyörgy-hegyi pallóig üzvévén a kurucokat, 3 esett el a kurucokból [Kv; KvE 291 SzF].

Összeenyvez enyvvel összeragaszt; a înclieia, a lipi cu clei; zusammenleimen. 1597: Heltüs Gaspar vram ... Adot az Magiar Constitutiokhoz 4 sing Vaznot Zeochy Antalnéteol ... d 32 ... Keonikeoteo Jochininak (!) hogy eozeve es fel Eoniúzta f — d 25 [Kv; Szám. 7/XII. 37 Filstich Lőrincz sp kezével]. 1609: Aztalos Lukachy ... Enyuezet eozeve egy ohh aytot f — d 35 [Kv; i.h. 12b/IV. 128]. 1652: egy karffa aztal fedelet önyveztem ozeve, megh festettem giontaroztam [Kv; ACJk 59a].

Összeér összetálatkozik; a se atinge; sich berühren, zusammenstoßen. 1746: mind az ket fel bánjasz az banjat szabadosan Colalja, mind addegh mighlen az két fel banjasznak az Csakannja összeve er [Torockó; Bosla]. 1777: Halottam közhirbe zugatni hogi itt a Szamos mellett egy kutnál ér összeve az Utrizált két Falu határa [Resztolos SzD; JHbK LVIII/28]. 1823–1830: A deákoknak hajvisolete sokféle volt, mert gyermekkoromban a fő közepét mind megnyírták törpén, elől hagytak hosszan, hátul is igen, és azután az első a nyírt hajon keresztül hátrafésülték az hátulsóhoz, s az első az hátulsóval összeveért, ott horgas fésűvel összefoglalták, mely fésű az egyik fültől a másikig ért [FogE 107–8].

Összeereget egymásba/összeilleszt; a îmbina; ineinanderfügen. 1699: hornyolt búkfa deszkából csinált összeeregetve ajtó [Szentdemeter U; LLt].

Összeereszkedik egyezsége jut; a ajunge la o înțelegere; sich einigen. 1668: Az Beöczwilletes Czeh Egiwtt leuen

Balogh Istvan Vram Kis Miklost az Egesz Czeh előtt Kerde hogy ha az Voxolas(an) Ereszkedik e őszve az Beoczwl-letes czechuel vagi nem Kis Miklos Vram penigh teón illyen Valaszt hogy Eő Kglmeis Balogh Istuan Urammal edgiwt Eőszue Voxol az Bőczülletes czechel [Kv; MészCLEv.]. 1745: excipiál az J: ő kglme hogy én nem certificaltattam ő kglmēt ennekēlōtte nyőlőzad nappal, nem tartoztam velle, mivel már őszve ereszkedtünk vōlt in causa, de mégis hirt adtam bé jövetelünk előtt, mellyel tartoztam [Torda; TJKT II. 74]. 1745/1760: Mikor nánánfalva Kisfaluddal<sup>a</sup> egy Bíróság alá őšwe ereszkedet ... a Kisfaludiak a Tereviselés Nagy Léuén Nánánfalvával ugy ereszkedet őszve, gondolván azt, Hogy a Tere viselés könnyebbedik rajtok [Berz. 17b. — \*MT].

**összeereszt 1.** egyűvé terel; a mīna la un loc; zusammenreiben. 1630: ereszek az Disznokat eőzue ... mihelt ki erezték eoket az Uduarra, mind az két sūldeo az Keőteles Miklos Diznajahoz valek (!) s oda mene s ugj rőheőgōt mindenik egj masnak [Mv; MvLt 290. 227a].

2. közösen fektet be; a investi (o anumitā sumā) împreună cu cineva; zusammen mit jm (Geld) anlegen. 1591: Somogi Balos Istvan deak ... vallia ... ere el Theleki Istuan Keorosefeon tul, Saruasar keozot ... es kerdem teolle ... hogi tarsod megh holt, az pintz az kit eozue ereztettek volt kereskedesre, elhozade veled az Leorincz deak rezet az pintz [Kv; TJK V/1. 92].

3. ~i a traktāt tárgyalásba bocsátkozik; a duce tratative; verhandeln, traktieren. 1619: Vagyon egy csauszok az német uraimnak, azki budai, magyarul tudó, azkivel addig főképpen, azmég ez a discordia német uraimmal nem támadá, sokszor való kedves conversatiōim forgott ... Mikorön penig immár Korlát uram bējōtt volna, negyednappal azután egybetalálván velle, valóban őszveeresztűk az tractāt [BTN<sup>2</sup> 385].

**összeeresztés** egymásba illesztés; imbinare; Zusammenfügen. 1725: Az monostori öreg Malom nesternek ā tokon lévő csatornák őszve eresztéséért és be rakásáért adtam Flor. hung. 2 Denar 40 [Kv; Ks 15. LIII. 5]. 1726: fizettem ... az két csatorna faragásáért, s őszve eresztéséért őt nap száma a' d: 48 [Kv; i.h. 6].

**összeeresztetik** egymáshoz bocsáttatik; a fi lāsāt împreună; zusammengelesen werden. 1811: Mikor a' Ménes a' mezőn jól ehetik, Már a' Mén-ló 's Kartha őszve eresztetik [ARÉ 142].

**összeeresztetlen** egymásba illesztetlen; neimbinat; nicht zusammengefügt. 1788: Egy Konyha tábla ... Bakonn álló őszve eresztetlen gyalulatlan deszka Tábla [Mv; TSb 47].

**összeeresztett** egymásba/összeillesztett; imbinat; ineinandergefügt. 1694: va(gyo)n egy faragot Tölgy fából csinalt coszve eresztet es bardolt Golyobis Tarto fa Hazacska [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1720: Vagion az Gabonás Ház labakra epítve, jó őszve eresztett Tölglj fa Borona oldala [Szurduk SzD; JHbK XXVI/12].

**összeérik** (a humusz) megérik; (despre pămînt) a deveni afnat; (Erde) sich lockern. 1681: Az szőlő földelni való hasznos jó új földet igi csinállyák: oldalab(an), allyaban, (valahol helye vago(n):) mind gyepestől nagy hosszu

kazal földeket hannah őszve jo magassan; harom vagi négi esztendőre alkalmasint őszve érik [Vh; VhU 586].

**összeérkezik** (sereg) összetalálkozik; (despre oștiri) a se întâlni; zusammentreffen (ein Heer betreffend). 1662: Őszveérkezővén, rettenetes kopjatorés és erős viadal tartaték egynéhány órák alatt, úgy, hogy ... mindkét felől nagy sokan hullanának [SKr 519].

**összeért** beleért, együttesen vesz; a lua la un loc; (mit)einbegreifen, einschließen. 1810: egy Gyeresi Nyilas Sessio után ... lenni kell Mintegy 12 Darab Szántó Földnek, appoját Nagyabját őszve értve [Gyéres TA; Born. IX. 58a Kis Moses (70) vall.].

**összeértetik** együttesen vétetik; a fi luat la un loc; (mit-)einbegriffen werden. 1792: Mind ezen fel adott Havasi mezők a körüllettek lévő tagos erdőekkel őszve értetnek a marha legelesre nézve [Szováta MT; EHA].

**összeesik** időben egybeesik; a coincide, a se petrece simultan; zusammenfallen, zusammentreffen. 1899: ha Geiger olyankor adátja a koncertet, hogy az összeesne az Erdélyi Irodalmi Társaság felolvasó napjával, volna hajlandóságom arra, hogy befutnék Kolozsvárra [PLev. 200 Petelei István Gyalui Farkashoz].

**összeesket, összeeskűt 1.** házasulandókat összead; a cununa; (ein Paar) trauen. 1594: Crestel Istuan vallia Ezt bizonnial tudom hogi ejel ereozak zerent eskettek megh ez fwzesi petert egi gonoz zemieliel kit zent miklosrolis vertek volt ki, az papot penigh elseobe rea ne(m) vehettek hogi megh eskesse, hanem mas nap ne(m) tudom mint birtak rea hogi ejel eozue eskettek az Azonnial [Kv; TJK V/1. 419a]. 1647: Director Uramek kj hozatva(n) Bikfalui Demeter Georgeót, es Borbely Margitot, miuel magok sem tagadgiak az egymással ualo keőzeőswlesekert, es az mint referalliak szabad szemeliek ... Teczik az teőrueninek hogi elseőben keőuessenek Ecclesiat, es annak utanna eskussek eőszue eőkeot ellienek az utan jamborul [Kv; TJK VIII/4. 219]. 1657: Füzesen lako BIRTHA Andras prokatora altal Sigmond Mihaly altal felesége Lőke Kata ellen ily dolgot proponal ... akkoris mikor Ikafalvi Uram a predikator őszve eskűtöt, meg mondottam hogi nem szeretem. Azert tüle valo valast kivanok [SzJk 84–5]. 1675: Celebraltunk Somlyon lakodalmot T. Ormandi Ur(ám) esketvén őszve [PatN 72b]. 1772: Rusznak Mihály ... szájaból hallottuk ezt mondani hogi ő csak akkor volt a Templomba mikor meg keresztelték és a Feleségével a Templomba őszve eskették [Dés; DLT 321. 82b Petrus Jakots (53) ns és Maria Sallai consors Nob. Petri Jakots (45) ns vall.]. 1808: őszve eskedtem Mihály Gyurkát Mihok János Borival [Nagykapus K; RAK 7]. 1836: Eskettem őszve ... Kidei őzvegy Sárközi Mojsest Budai m(c)g esett személy Szilágyi 'Susánnával sem mi erőltetés n(e)m volt [Búrjánosbuda K; RAK 6].

2. vmire megesket; a lua cuiua jurămîntul, a pune (pe cineva) să jure; vereidigen. 1591: Feierdi Janos ... vallia, Lattam hogi az en korczomamon Kis Thamas az ket olahal egi pohart hozatanak, borral megh teoltek, kinieret zeldele- nek felliwl rea, es kezeket rea teuen egibe eskwuenek. Kaitar Lazlone ... vallia, Latam hogi Varga Janos Kis Th- mast az ket olahal eozue eskete, az poharon felliwl kezeket teuen [Kv; TJK V/1. 71].

**Összeesketés** megesketés; cununie; Trauung. 1776: már a' Dispensatiot is az öszve való esketésre ... Mlgs Praepost ur kiadta volna [Nsz; GyL hiv.]. 1791: Az Hazasulandok ... publicaltassanak ... az öszve esketes a' Publicatio után harmad nappal elébb ne legyen minthogy ez a Contradictionak Törvényes határa [M.bikal K; RAK 9].

**Összeeskettett** 1. *mn* összeadott, megesketett, cununat; getraut. 1832: Öszve esketet Párok. Sárközi Sámuel ... Mikoltzi Sára 30 eszt. özvegygel ... Ns ifju Horváth József, 'Sibrik Borbárával [Búrjánosóbuda K; RAK 5].

II. *fn* összeadott/megeksetett személy; persoană cununată; getraute Person. 1794: parantsoltatik ... Hogy a' meg keresztelek(ne)k, Öszve Eskettek(ne)k és el temettek(ne)k száma az előnkbe adattatott Norma szerint készen legyen [M.bikal K; RAK 8].

**Összeeskethető** összeadható; care poate fi cununat; getraut werden könnend. 1868: Köröztetik a cultusminister ... értesítvénye, mely szerint a patentalis és tartalékos invalidusok csak a Nagy Szebeni hadastyáni intézettől nyert engedély mellett eskethetők öszsze [M.bikal K; RAK 168].

**Összeeskettődik** összeadatik/eskettetik; a fi cununat; getraut werden. 1840: háromszori ki hirdetés után esketődött öszve Román Tamás Garassal (!) szabadságos katona Bányai Juliánnal [Bádok K; RAK 59]. 1856: (Eskettetett) Ujvári Nagy János 31. éves Absitos ifju legény ... Kati Katával ... még ez előtt két évvel el vitte magához, — 's mi után absitot kapott, most esketődtek öszve [Damos K; RAK 130].

**Összeeskettetés** (házasulandók) összeadattatása; cununie; Trauung. 1787: Ezen ... fel jedzett Portékák praetendatván az özvegy által ... hogy néhai Nagy György eő kegyelmével lett öszveeskettetésekör Nagy György eő kegyelmén Lettek volna ... Licitáció alá nem mentenek [Mv; MLev. Nagy György hagy. 8].

**Összeeskettethetés** (házasulandók) összeadhatása; posibilitatea de a cununa; Möglichkeite der Trauung. 1841: minden utakat mig lehet elrekeszteni igyekezem az öszve eskettethetésekre nézve<sup>a</sup> hog leg alább egy darabig legyen idejek a' megfontolásra [Veresegyháza AF; DobLev. V/1236 Dobolyi Sigmond Dobolyi Katalinhoz. — <sup>a</sup>Ti. a testvérektől nem kívánt házasságra lépni óhajtó fiataloknak].

**Összeeskettetik** összeadatik; megeskettetik; a fi cununat; getraut werden. 1785: A R Catholica Vallasrol hat héti fel járás után Redealt Tót Jánosné Dobos Ilona öszve eskettett R. Catholicus Pap által már jó darab idővel avertalt es mostis a' R. Catholica vallást tarto Butzi Mártonnal [Gyalu K; RAK 9]. 1821: Az Aszszony kereszt levetél és Katona férjének Haláláról; a Stabtol Hiteles Leveleket mutatván ... öszve Eskettek [uo.; RAK 39]. 1826: Ns Török Josef ifju Legény ... Szász Kata hajadon Léanyal ... öszve Eskettett [uo.; RAK 15].

**Összeesküdhetik** összeházasodhatik; a se putea cununa; sich verheiraten können. 1823–1830: Ez az ágens lakott az ifjú özvegy kapitánynéval, aki német nemzet volt, mint házások, úgy laktak, de öszve nem esküdhetek, mert úgy a kapitányné elvesztette volna penzióját [FogE 257].

**Összeesküdtet** összeeskett; a cununa; trauen. 1631: en pirongata(m) hogi miért nem esküttettek volt eözue eöket nam az eleöt azt mondottak hogi Meggies falua(n) esküttének megh [Mv; MvLt 290. 247]. 1738: László Pistát al(ia)s Mátét, és ... velle el fogatott Ilona nevű Aszszonyt hol és ki esküttette öszve mitsoda Pap [Ádámos KK; Ks 17/LXXXII. 2].

**Összeesküszik** 1. összeszővetkezik; a se alia/coaliza; sich verschwören/bündeln. 1591: Kis Thamas is akara keozink be wlni, de ... nem boczatuk keozinkbe ... ket Babaj olahall eözue eskwuenek de semmi gonozbol nem eskwttek eözue ammint en hallottam | Mierthogi az bizonsagok vilagosan be hozzak, hogy Kis Thamas az latrokkal eözwe eskwt ... tectet az teoruennek hogi ereossen megh veriek es az varosbol kj wzcek [Kv; TJK V/1. 72]. 1618: ha most vajdát hoznak a lengyelek Moldovába, nagyságtok is anélkül is Havaselföldébe tiszta lengyel vajdát tött, Gabrilást, azkik hárman Sorbánnal s Homonnaival öszveesküdtek, hogy valamellik előbb valamellik országot megkaphatja, de azon lézen, hogy az ketteinek is segítségkel légyen abban, hogy azt a három országot megosszák egymás között [BTN<sup>2</sup> 140–1]. 1744: a Köpeczi Biro Balas Andras kezdé beszélteni s mondani a Kösségnek, hogy mi azon edgyeztünk volt meg, hogy a Connumeratióra bé ne mennünk, és ugy Zudula fel az egész kösség ... ennekelötte mint edgy Esztendővel öszve eskütnének volt a Falusiak, hogy edgyást belé nem hadgyák, hogy ha Cursust látnak öszve gyüllylene [Bölön Hsz; INyR Nagy Márton (66) ns vall.].

2. felesküszik vmire; a depune jurământul; den Eid schwören. 1662: Az várasbul mihelyen bemennének, azonnal mind összeesküdtek vala, hogy tehetségek szerint a végházat a kereszténység kezénél megtartani, marasztani igyekszik, ha Istennek úgy fog tetszeni, életeket is amellett letenni készek lennének [SKr 582]. 1669: még ott volna az egyik legény, kik azon dolognak végben vitelére öszve esküdtek volt Dávid deák uram előtt; írt is ő kegyelmének, hogy ... ő kötelessége szerint az mire hittel kötelezte magát, elköveti [TML IV. 484 Székely László Teleki Mihályhoz].

3. házasságot köt; a se cununa/căsători; sich trauen lassen, heiraten. 1760: Azalatt pedig, hogy Várad elhagyta volt, egy Dósa Mihály nevű makfalvi derék, jó s addig szép respectusu emberhez csapta magát ... Macskási Krisztina. S jóllehet még Váradtól el nem választatott volt, mindazáltal, pápistává lévén az aszszony, öszveesküdtek s együtt is laktak egy darabig. De annak utána kétféle csapta őket a püspök [RettE 105]. 1791: Az Házassági kötelbe nem levő Személyek egyszeri botránkoztatásokért ... ha ... egybe kelnek is hogy Törvénytelen testi közösületeket Törvényes házassággal fel váltásák a' Lakadalmi Gyülekezet előtt is reconciliálthatnak minek előtte öszve esküdtenek ... ha többször botránkoztatnak azok a Templomba ... kövessenek Ekklesiat [M.bikal K; RAK 10]. 1793: A' Férjfi ... ha Bért nem fizet és az Háznál kíván öszve Eskünni, ekkor tartozik két Márvásokat fizetni [Lompért Sz; SzVJK 180]. 1823–1830: Vagyon ugyan annyi hitelem, hogy kevés időre kaphatnék valakitől drága gyűrűt is, de mi haszna volna, mert harmadnapra kihúznák a hűgomasszony ujjából. Azért holnap vagy holnapután esküdjünk öszve [FogE 300].

**Összeesküvés** 1. complot, conspirație; Verschwörung. 1662: Végezödven a várbéli összeesküvés, a kapu is megnyitván, a vár eleibe gyülekezett város népe [SKr 497].

2. házasságkötés; cununic; Trauung. 1796: Dosa Ádám ur ... Bernád Ersébeth Aszszonyt ... törvényes őszve esküvés által is el akarta venni hiteselegének, de Testvér Battyá ellent tartása miá hozzá nem férhetett [Lukafva MT; DLev. 4 XLA].

Ősszefagy befagy; a ingheŧa; verfrieren, durchfrieren. 1718: Hogy ki Sülhesse(n) a kgld buzája alig hisze(m) 100. köbölre, az a Gonosz Molnár még ithon létiben addig fársángolt, Lakadalmazott Kálboron edgy éttzaka őszve fagyot a Malom, már a Proventust igen rosszszul percipialhatni onnat ... illj erős időben a Malomra éjjeli nappali jozan Provisio kel [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

Ősszefalángol összekáromol; a injura/ocârŧ; schimpfen, schmähen. 1789: Sebestyén Márton Uram maga hamar őszve falángolja, szidja, mutskolja az embert [Dés; DLT].

Ősszefaragott megfaragott; cioplit; bearbeitet (ineinandergeklint). 1662: Melly két bástyák között való egész oldalceigház úgy meg is rakatott vala a köfalak alatt különb-különbféle álgyúkhöz való golyóbisokkal, falai mindkét felől szakállasokkal, muskatér és krompáki puskákkal, közepi ősszefaragott koszorúfákkal meg lévén padolva ... hogy majd jobban alig kívántathatik vala [SKr 298–9. — <sup>a</sup>A váradi várban].

Ősszefejet (juhokat sajtkészítés céljából) egybefejt; a pune pe cineva să mulgă oii împreună; Schafe zusammen melken lassen. 1621: Ez fellywl megh irt Juhok keőzeőtt az Majornak Juha feyeőb N 43 Eozwe feyetwe(n) chynaltak mindennap harom, harom saytot [Kv; Szám. 15b/VII. 8].

Ősszefekszik találkozik; a se întâlŧi; zusammentreffen. 1576: eozwe is fekszik az Szent leleki Nyomas hatar es Canthafalvi nyomas [HSzj nyomás-határ al.].

Ősszefekvés együttalás; culcatul cu o persoană de sex opus; Beischlaf. 1726: Minthogji Zilahi Eke Janos méltatlanul bestelenitette meg Gőntzi Janosnét, inassával való törvénytelen őszve fekvéseket asseralvan ... az szék ház előtt keményen meg veretessék, és ha többé valakit hasonlóképpen meg mocskol nyelve is kivágattatik [Kv; TJK XV/6. 52]. 1762: az nevezett Esztendőb(en) az Inek Törvénytelen őszve fekvését, nem hogy valakj szemivel latta volna valakivel, de tsak Circumstantialiter is azt még tsak egy fatens sem subinferallya, amely nélkül, olyan posítio (így!) hogy bizony senki meg nem viselődse [Torda; TJKT V. 95]. 1797: láttam is a Groffínénak Csernátoni Antal Urral való őszve fekvéseket, őszve kerüléseket, edgyütt hálásokat, és közösködéseket [Koronka MT; Told.].

Ősszefelet jog (perben) felelet/vitat, allegál; a alega; sich mit jm im Prozeß auseinandersetzen. 1635: az Keőrpenjesi kenez es eskwt Polgari eleőtt More Lazlo es az Maraestiek eozze feleuen; ki lepteték cőket és ... vgy talalak fel hogy ... megh beőwjczek az szeket teőb Teorweny tewőőkkel; mert cők ... nem elegesegesek [Abrudbánya; Tőrsz. — <sup>a</sup>Egy malom felől indított perben]. 1677: Ha ki peressét ratione praenotatorum Casuum és Táblán akarja keresni, elsőben a Terminusnak előtte, Erdélyben nyolczad nappal, a Partiumban tizenötöd nappal ... evocaltassa,

holot mind a két fél őszve felelvén, az ... második Terminusig ki-bocsáttassanak [AC 178].

Ősszefeletés jog (a per tárgyát illető) feleletés/vitatás, allegáció; alegaŧie; Auseinandersetzung. 1629: Tanachyul eo kglmek Assumalua(n) Kiralyfalui Janos Deak es felesége Thoroczkej Anna keozot forgot teorvenyeket tavali Bírak vrainnak, es mind az eozsue feleleseket az ket felnek, es bizonsagokat ... mindeneket megh visgalua(n) es examinalwan, Teczet ... hogy mivel ... az Incta ... az házassagnak rendi ellen viselte magát: Azert megh hallyon erette [Kv; TJK VII/3. 139]. 1646: Teczik azert az teoruennek hogy most az fogoly felele napot vehet, de azert tartozzek az másik A is comparealni akkorra mikor a derek eozsue felelesre mind az ket fel Compareal [Kv; TJK VIII/4. 135]. 1787: Mi Fiakul Leány Testvérünkhöz lehető praetensionkat addig, a' mig a' Leány ág kívánságát láttjuk, fenn hadgyuk, akkor pedig reflexiónkat meg tévén, minek utánna az őszve felelések elkészülhetnek, itilet alá bocsáttjuk [Kv; Ks 73/55]. 1804: fontolora vévén a felek által bé adott Nyilakot azokat az Itélettel abban említett Divisionale planummal 's őszve felelésekkel edgyeztetve az osztazo Felek jelen létekb(en) revidealtuk [Szentimre AF; DobLev. IV/874. 6b].

Ősszefeletkezés jog (a per tárgyát illető) feleletés/vitatás, allegáció; alegaŧie; Auseinandersetzung. 1804: minek utánna ... a Felek edgyik a másik ellen az osztály planumára nézve hosz(sz)as őszve feleletkezéseiket meg tettek, 's mi azon allegatiokot Bizonyításokat bé adott ok Leveleket szorossan meg visgáltuk volna ... kiis mondottuk ezen Itéletet [Marossztiare AF; DobLev. IV/874. 1a]. 1826: Mely praetensioja a Néhai Dobollyi Istvánnak ... azon okból maradt függőben mivel a 2dik Felperes az őszvefeleletkezésre ki szabott idő alatt a Leveleket azért tartotta kezénél, hogy a Néhai Dobollyi István Ur a maga praetensioját ne documentálhassa [Ne; i.h. V/1114. 8b]. 1829: a' Felperesek ... a' Mutua praetensioikat mind addig magoknál tartották, mig az Őzve Feleletkezésre a' Mlgs Itelő Mester Ur által ki szabott idő el tölt [Ne; i.h. V/1155. 8b].

Ősszefelesedik összegyülekezik; a se aduna; sich versammeln. 1664: hogy alli passa Besztercze allat valla a sok poganyssagal mi fellakyak falustul az olla budaki havasra futtottunk vala, Tőb sok futtot nepekel Egiūt ... Egy het mulva fel üttenek reank az havasra az Törőkők, Eőswe felleledvín latvan az veszedelmet az fejünkön fűttő (!) nepekül reajok menek (!) az Törőkőkre le vagank kilenczet bėnnék [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4].

Ősszefér összeszűri a leveit; a întreŧine relaŧie sexuală cu cineva; sich mit jm zusammenentun. 1723: Felső Ilosván az en gyermek koromb(an) az Atyam és Anyam egy Porczira nevű Léányt Tartottanak, volt egy Lengyelországi orosz legény szolgálókis Fedor(na)k hitták, Porczira nevű léány, és az szolga Fodor őszve fertenek, Fodor az Léányt S.V. meg bakkantotta ... eszt az Rusz vagj Hoffrik Mihalyt Bethlenben szűlte az Világra Porczira [F.ilosva SzD; BK Kiskájoni lev.].

Ősszefércelt egybetakolt; inŧghebat; zusammengeflickt. 1842: a' töltést egy kö-gát forma valami tartya fenn ... majd tsak 1 zoll vastag hánt vetett deszkákból őszve

fértzett, 's már a' rozsz töltéssel együtt rokkanniis kezdett a zsilipeken [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

**összseférhet 1.** megegyezhet egymással; a se putea înțelege cu cineva; sich einigen können. 1710 k.: Ha ugyancsak öszve nem férhetnek, hagyják mint problema quæstiókát a scholákra, ám disputálódjanak felette, de szeretettel, nem úgy mint a kutyák a koncon. Mi haszna arról a prédikációkban, a templomban hánykódni, amelyet ezer közül sem ért egy meg, maga a tanító sem érti [BÖn. 481]. 1733: Maxay József Ur(na)k ő kglmének irtam, hogy ha kgléd reqvirálni fogja, ő kglme, a mint lehetséges léssen conveniállyon kglmeddel, és se ő kglme felettéb sokat ne kívánnyon, se pedig kglmed rendkívül keveset ne igirjen, úgy öszve férhetünk [Szengyel TA; SLt 8. K. 6 Maxay Dávid lev.].

2. összekérülhet (férfi nővel); a se putea întâlni; susam-mentreffen können. 1776: Miglen Mlgs Groff Kornis Ferentzné Aszony ő Nga Kis Aszszonyával együtt MVásárlhelyt mulatott, latogattaa ... Groff Lázár Urffi ő Nga a' Kis Aszszont, avagy ha nem látogatta, maga unatkozásából tselekedte é eztet, vagy másoktól gátoltatott, és kik miért gátolták ... hogy öszve ne férhessenek [Nsz; GyL vk].

**összseférkezik 1.** egyezik egyik a másikkal; a fi compatibil; sich vertragen. 1811: De azt is tudom, hogy nagyon ellenkeznek A' Táj a' Borral, és öszve nem férkeznek [ÁrÉ 78].

2. összeszűri a levét; a întreține relație sexuală cu cineva; sich zusammentun. 1642: Szeken lako Giörgy Istua(n) Instalua(n) Nagy Janos feleől feleségevel egyetemben kik annak eleőtte matkasagokba(n) özve ferkezven idejek eleőt hazassagoknak giömmölcziet el hoztak [SzJk 59].

**összsefog 1.** egybefog, összehűz; a strînge (pe sine); zusammenfassen. 1597: Istvan kowachne Anna ... wallia ... Tamasnak nem volt gatia keotele, hanem mikor eczaka ki mentis eoşve fogta az gatiat [Kv; TJk VI/1. 34]. 1629: le hailot vala, de hogy fel kezdé igyenesednj, nehezen igyenesedhetek fel, hogy fel igyenesedek ket kezevel kapa az mellyen az Dolmant eoşve foghua(n) monda Jai el vesztel esse kurva fia [Kv; TJk VII/3. 28].

2. egybekulcsol; a-(şi) împreună/încleşta; zusammenfalten. 1761: mondatta néki Daraban Vonulné ... ezeket ted porrá s ad be nekie, és viszont a kezedet vesd hátra a hátadra és öszve fogvan mondyad eztet: nem téged kötlek, hanem az Uramot hogy meg ne veressen [Gyeke K; Ks 4. V. 20]. 1768: a' kezit öszve fogta úgy könyörgött az Anjossanak [Martonos U; Pf]. 1823–1830: Emlékezem, hogy egykor az anyám öszsefogta a kezét, s úgy kérte, hogy menjen el s ne járjon oda [FogE 83].

3. (rétegesen) összehajt; a împături; zusammenlegen/falten. 1657: minden hálószerzámom egy fejr velence s egy köpönyeg volt, sok rétbén fogtam öszve keskeny ágynak, hogy valamivel puhább lenne [KemÖn. 40]. 1710 k.: még akkor a kazákat, mely is akkor csak vékony selyem matériával volt bélelve, fel nem öltöttük, nem vettük, hanem csak a balkarunkon öszsefogva hordoztuk, tudják meg, hogy vagyon [BÖn. 577]. 1802: Levél formában öszve fogva veres Spanyol viaszu két petséttel le petsételve [JHb LXVII/4. 22].

4. egybetársul; a se asocia cu cineva (alăturându-şi vitele de muncă), a face simbră cu cineva; zusammenhalten, sich

verbinden. 1590: 30 Aprilis Byro vram Akarat(iabol) Loas Thamas vitte Chyakay Gergely 6 Loayt vezetekén Hyunyadra Konkolyal Eozve fogtanak fiztettem f. 3 [Kv; Szám. 4/XXI. 82 Kis István sp kezével]. 1592: Kardos Andrast Vrunck tizedeset vízi ... Machialineis massal eoşve fogwan. 6. Lowon f 3 | Chiapo Balas fodor Janossal esmet eoşve fogwan 16 Eökeörrel az eöregbik fenek dezkat el hoztak f 0 d 80 [Kv; i.h. 5/XIV. 82, 169 Eppel Péter sp kezével]. 1731: ha el esett Marhai között jobbcskán maradt Marhait kiki hármán, négyen öszve fogván szalmát földet hordana az öszve foglalt gátnak le nyomtatására [Dés; Jk 415a]. 1758: az eleint (!) pedig az midőn a Verekedések volt épen magam fogtam volt öszve Gyiraszin Konsztandinnal s hallam hogy Konsztandin hanyini kezdé az bironak szemére, hogy némellyeket a szolgálatból ki hágy [Cintos AF; TKI 19/42 Tyivoran Tanaszi (36) jb vall.].

Szk: cimborába ~ társas igára egybetársul. 1810: alkuvának meg ... Baro Bornemisza Leopold Ur ő Nsgával a Görgény Sz: Imbrei Váron fellyül Lévő Lakosok közönségesen ily formán hogy ... minden Marhas Ember maga erein ki ki a maga tehetsége zerént Téli Kalákáb(an) tartozzanak az Udvar körül praestálni ... kinek tsak egy Marhája Vagyon tartozzék Mással Czimborába öszve fogni, és tsak Ugyan azon kalákabéli Napszámja bé Vétetődik [Born. G. IV].

**összsefogdos 1.** rendre megfog; a prinde rînd pe rînd; einfangen. 1870 k./1914: Pufa: a lapdázásnak egy szilajabb módja, melyben egy a fal mellé állott csoportot, mindaddig, míg a lapdákat öszve nem fogdosta, a kívül álló csoport, több lapdával, ahol érte, ott dobta, sújtotta [MvÉrt. 37].

2. összehajtogat; a împături; zusammenlegen/falten. 1773/1778: egy Nagy Levelet elé vévén Déák István Uram ... bele tekintettünk, s egyenesen Déák István Uram keze irásának esmérven lenni Sokan fel szollallattunk (!) hogy mi oljon Levél mellett határt nem járunk, hanem hozzan hiteles levelet, a' melyet nem maga készítet, mely Levelet öszve fogdosá s azt monda, hogy annak az Apját is elé hozza, 's ezzel mi Falustol haza jövének [Ilencfva MT; DLev. 6].

**összsefoglal 1.** egybefog; a prinde laolaltă; zusammenfassen. 1584: Esmeg az kwat meg tyztitottak attünk harom Embernek f — d. 63 ... Esmeg hogy Az Keoweket eoşve foglaltak wassal, attam f — d. 7 [Kv; Szám. 3/XV. 17]. 1597: myert hagi az owarban az Owar kapwyán beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egy mastol le doletenek: Azt az keomiwesekkel meg chinalta(ta)tuk az keoweket eoşve heliezettek vas chapokba illettetek, es fen az kerille valo keoweket vas kapochal eoşve foglaltak es hagi meg vakoltak fizete(m) Keomiwes Mihálnak es Peternek f. 1. d 50 [Kv; i.h. 7/XIII. 10]. 1597: Az kozeb kapwbely Geemnek az Saarka mindwegig ket fele hasadot wala ... oszwe kel foglalnia Negy wass Szezzel Adtam 4. Apro wassat waroset [Kv; i.h. 7/XIV. 104 Th. Masass sp kezével]. 1679: Buza szaraszto, partazatos hosszu deszka Tábla (:két ket szal deszkából leven, öszve foglalva:) nro 7 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 54]. 1692: Egy arany nyakra valo huszonkét válogatot öreg gyöngyökkel öszve foglalva [Bilak BN; JHbK I. 36] | Papiros Csinalo malom ... az ket gerendelynek vegiben, ket, ket öreg vas karikkal öszve foglalva, vadnak 32 Zuppoji [Görgénysz-

imre MT; JHb Inv.]. 1744: Ezen házak előtt egy régi nagy burkos Zádok fa, fa kapczokkal össze foglalva, minthogy az Szél el hasította volt [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 12]. 1756: a' Nagy kapu Zabejához, a szemöldökön fellyül vagion Kerék modgára hat szegeletű egy máshoz foglalt Cserefa virág, melynek közepit egy nagy feju fa szeg foglallya össze [Branyicska H; JHb LXX/2. 10] | Mész tartó Teke-nyű vekony vas pantotskákkal össze foglalva 4 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 19]. 1803: Három szélyből való veres fejtős Kender Abrosz, mely Toth tsipkével vagyon össze foglalva [Szentháromság MT; Palotay 21].

2. összeköt/kapcsol; a lega, a face legătură; zusammenbinden. 1823–1830: Ennek a nagy köhídnak az Albis vizén, mely Ó- és Új-drezdát összefoglalja, eredete bizonytalan, de nagyobbára azon egyeznek meg az ott való tudósok, hogy a kilencedik században ... fából épült volna [FogE 186]. 1832: A Sütő s azzal össze foglalva egy Sertés pajtá [Márkosfva Hsz; BetLt 1]. 1840: A papiros malom ... Fel nyulik ezen emelet alol a Hollanderhez egy tölgyfa szivárvány, amely 2 darabokból áll ... a 2 darabot össze foglallya egy vas persely a mely mellett a szivárványból akarat ellen foly ki a víz [Km; KmULev.].

**Összefoglalás 1. egybefogás; legare, legat; Zusammenbindung.** 1597: Lwkacz Mesternek adtam wgian az kezéb kapw Allianak meg foldoszasatwl az Geemnek wassal walo Eoszüe foglalasaert ... f —/ 66 [Kv; Szám. 7/XIV. 104 Masass Tamás sp kezével].

2. egybevonás; unificare, unire; Vereinigung, Zusammenschluß. 1784: Közönséges hírből igen szomorán értyük, hogy már el végeztetett volna Nemes szekünknek más szekkel és vármegyével össze foglalása [UslLt 25].

**Összefoglaló egybefogó; care prinde laolaltă ceva; zusammenfassend.** Szk: ~ ágas. 1843: A Második Szekér ... ujjanon van megvasozva jo Nyoltzos ráfokkal, meg vagyon jo modgyával vasolva — a hátuja össze foglaló Ágosba és felhértze jo vasszeg, — hasonlilag a rudbeli Járombais vas szeg vagyon [Dés; DLT 622] \* ~ rúdvas. 1681: Konyha előt vas kő boltos széles Tornác. Ennek külső oldala két keő labon áll; Ancher, vagi össze foglaló rud vas ezen bólt erőssítésére Nro 4 [Vh; VhU 518] \* ~ vashorog. 1681: Orszagh Haza oldalanal lévő hosszu Garadics ... az Garadicz Lepcsőin vagyon össze foglaló nagi vas horogh, mind ket szélin Nro 70 [Vh; VhU 543–4].

**Összefoglalt egybefogott; (care este) prins laolaltă; zusammengefaßt.** 1651: Edgy Öregh Kalaris nyakra való 13 veres Kalaris raita 10 Fekete Kalaris Aranny szemmel össze foglaltak [WassLt Wass Judit kel.]. 1714: Vas derék Atzélj 3. szegletre szütt es karjab(an) össze foglalt béllése minium szinu Selyem Materia [AH 51]. 1757: Építetett a Kapu ... három Avatag, regi meg Senyvedet faragot kötésekkel Ösze foglalt földben bé ástot Csere fából [Budatelke K; LLt Fasc. 129]. 1847: Egy baratzkmgos, két szélből álló, közepén csipkésen összefoglalt Abrosz [Nagyernye MT; UnVJK 164].

**Összefoglaltatás egybevonás; unificare; Vereinigung, Zusammenschluß.** 1784: igaz Lelkemre mondom mint eset fel méretése, és a' Vintzi Nevezet alatt levő Telekkel össze foglaltatása, nem tudom [Gorbó SzD; JHbK LIX/4. — "Egy darab bekerített helynek].

**Összefoglaltatik egybefogatik; a fi legat; zusammengefaßt werden.** 1662: Az hegy felől való részének pedig derekasabb sűrű kőházas Olaszi nevű utcája a derék városnak a vár felől való felső részével hogy öreg erős híddal összefoglaltatva lévén [SKr 416]. 1756: A Sajto szinnyel által ellenben ... vagion hat ágas a földben bé ásva, melynek oldalai Létzekkel Ösze foglaltatott (igy!), felső része tartván két koszu fákot melyek tartanak 6. szaru fákot ezek is Létzel Ösze foglaltatván Vad szőlővel fogatattak egészen bé mely Nyári Nyugovo helynek, s, árnyéknak tartatik [Branyicska H; JHb LXX/2. 31]. 1846: a panaszo által hibásnak fel jelentett Schlágját ... a' Tanáts házhhoz fel hozattuk melynek körtvélye két ó és egy uj vas karikával körül övedzve csuca végén egy kisebb uj vas karikával össze foglaltatott [Dés; DLT 698].

**Összefoglaltatott 1. egybefogatott; (care este) prins/legat cu ...; zusammengefaßt.** 1662: azmelly lövések az igen temérdek erős kőfalakat annyira megrontanák, az erős gerendákból összevonatott, vas kapcsokkal össze foglaltatott, földdel nagy temérdeken, erősen megtöltetett sáncokat, annak erős gerendáit pozdorjanként szakgatná, szerén-szerzte hányná, semmivé tenné [SKr 601].

2. egyesítettet; unit, unificat; vereinig. 1710 k.: A tűz hasonlóképpen megszámlálhatatlan szikráknak, lángocskáknak és a világosságnak véghetetlen, megfoghatatlan sok apró részecskéinek a napban össze foglaltatott golyóbia [BÖn. 448].

**Összefogó összehajtható; pliant; zusammenlegbar.** Szk: ~ asztal. 1697: A palankon kwl egy szalmas Swteo hagy ... ket roz teoredezett ablaka; benne egy Tabori vas pantos eoszue fogo Asztal [Királyfva KK; BK 48/10] \* ~ lábu asztal. 1798: Egy össze fogo Lábu vagj uti asztal ... 48 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].

**Összefogódzik 1. egybekulcsolódik; a fi împreunat; zusammengefaltet/verknüpft sein.** 1728: egy nagy öreg rosa fejú gjörü 25 gyémánt benne, más gyémántos szüves gyürü ket kéz össze fogodza rajta 10 gjémánt benne [Nsz; Ks].

2. összeakaszodik egymással; a se încăiera; aneinandergeraten. 1738: Nagy Peti Zágrán Nyigult egyszer jol meg csapta pofon annyira hogy az ajtó felhez botorkozott ... az utan össze fogodzottak s mind a kettőt az ajton ki taszittatta(m) hogy mind kettlen el estenek [Galac BN; WLt Maroson Juon (32) zs vall.]. 1852: látam Subát Sinytergán Demjással össze fogodza rántzikálodni [Dés; DLT 440].

**Összefogózik egymásba kapaszkodik, összefogózkodik; a se prinde de braț; sich verknüpfen, zusammenhalten.** 1794: mind hárman össze fogoztak, mint ittas emberek; és az oldalon a' hóba el estenek ott fetrengettek [Dés; DLT az 1799. évi adatok közt].

**Összefoly összetételkozik, határolódik; a se întilni; angrenzen.** 1640: Tilalmas teoldgy erdőjek igen jo vagion eputre való, hatara az Sarkanyakal es Todoriczai erdőkkel eoszve foli mellinek mikor termes vagion 1000 diszno megh hizik raita [Vád F; UF 1, 711]. 1732: határokis bő eszve is foly ezen határral ugy hogy nem capaxok el élésire [Budorló K; Told. 11/70]. 1767: Gesztrágy nevezetű Possessiojának határa, Kis Kapus, és Mákó nevű Faluknak

határával hol és micsoda helyen conterminalódik, a' vagy folyó öszve, és végződik [K; Born. III. 2].

**Összefolyás egybefolyás; unire, confluentā; Zusammenfluß. 1823–1830:** Münden ... 5000 lakosokból álló város, a Werra és Fulda vizek összefolyásoknál [FogE 251].

**Összefolyó 1.** egymással találkozó; care se întâlnească; angrenzend. 1676: Vagyon öszve folyó határok Colosuarral [Kisbács K; KHn 215]. 1717: Felső Gáldi öszve folyó Határok [M.igen AF; EHA]. 1719: akkor feles emberek mutatták a határ követ, s azt mongyák vala, hogy azon kő szakasza meg az Kis Denki, Marinesdi és Tamáspataki öszve folyó határokat [Lozsád H; BK sub nro 262 St. Marton senior (60) ns vall.]. 1720: Nagj Enyedi Fel Enyedi Musinai, Vladházi Nyirmezei, Diomali, Kis Orbai, és Felső orbai öszve folyó határokat Szabad Erdő [Ne; EHA]. 1721: Felső Sz: Mihályfalvi Uramék eo k(egye)lmek Instantiajokra exmittaltattunk volna az meg irt Falu és Also Singfalvi öszve folyó s eo k(egye)lmek között Controversiában forgo határ terminussanak oculalására [Asz; Borb. II]. 1777: Nem tudom hogy ezen Deutrált két Falu öszvefolyó határa hol terminálódik éppen hanem hallottam ... hogj egy kutnál conterminalodnak [Resztoles SzD; JHbK LVIII/28]. 1817: Kálmány József uram néhai Péter János-sal ennek előtte is az összefolyó határozás felett békéltelenkedtek [Jenőfva Cs; RSzF 139]. 1864: Marosdereka ... ezen dúllóis St Damokos határával ösze folyó [Tekerőpatak Cs; GyHn 58].

2. egyesülő; care se unesc; sich vereinigend. 1725: az Exponens Mlgs Aszsz(ony) ő nga erdeinek (:székelyesen:) a' betűit két öszve folyó út ki hegjesíti [Ménés MT; BK].

3. egymásba ömlő; confluent, care se uneşte cu un alt curs de apă; zusammenfließend/strömend. 1732: az Erdő alól indul es az eszve folyó patak arkaig megyen [Nagyida K; EHA].

**Összefolyt egybeolvadt; care s-a contopit; verschmolzen. 1681:** Ploszka Bánya ... Kőh mester keze alatt ... Vagyon itt: Óreg vas foga (:mellyel az kemenczéből az öszve folyt Tűzes massa vasat ki vonszak:) Nro 1 [Vh; VhU 578].

**Összefon 1.** fonással egyesít; a uni prin împletire; zusammenflechten. 1621: Az Hid kapubeli fel vono hidnak keotele el szakadua(n), Az keoteluereók vyollagh eoze fonua(n), es meghis sinorozua(n), fizettem az keotel uereóknak ... d 26 [Kv; Szám. 15b/XI. 288].

2. (növény ágait) kereszthe vezeti; a încrucişa (crengile); (Zweige) ineinanderschlingen. 1754: Cserefa, gyűrű fa, alma fa, njárfa, aszu határ Csutak, Vackorfa kettő öszve fonva [Mezőmadaras MT; Berz. 18].

3. (fiatalokat) összehoz/boronál; a pune în legătură; verkuppeln. 1631: Veres Jánosné Ilona asszony ... fassa est ... az szüle fona öszve őket. Az volt a nászgyökök. De hogy megértette, hogy ezeket az házasszó személyeket megfogták, ő is mindjárt kitakarodék az városról [Mv; MvLt 290. 245–7 átirásban].

**Összefonódott összetapadt; încilcit; zusammengeballt. 1811:** Azt mondják, hogy a' felette hoszszu, nevezetesen öszve fonódott sérény valami betegség' jele" [ArÉ 157. — "Lapalji jegyzetben, Gr. Bethlen János véleménye a ménesebe való lóról].

**Összefont egybefont; împletit; zusammengeflochten. 1845:** remekező ifju Arany mives Kováts Ferentz remekrajzát el-készítvén ezennel bé-mutatja; mely áll égj kettős kigyó fejű karpertezből, és égy öszve font pántlika állásu mejj-töböl, kövekkel illendően ki-rakva, és jo három próbás aranyból készitve [Kv; ÖCJk].

**Összefordul összekeveredik/zavarodik; a se încurca; sich verwirren. 1775:** a' Mlgs Familia között celebrált Divisio Vinculuma is soha meg nem engedi, hogy a' János részen lévő Joszag György részre által mennyen, mert hogy a' Mlgs Familia ... Divisioja ... tövel hegygyel öszve fordulna [Torockó; Bosla].

**Összeforgat felfordít; a răscoli/răvăşi; aufwühlen. Sz. 1710 k.:** eget, földet öszveforgatnak felette: hogy ott jelen vagyon-é test szerént a Krisztus [BÖn. 480].

**Összeforraszt egybeforraszt; a lipi; verlőten, zusammen-schmelzen. 1633:** 25 Octobris. Tevék ismét fel az nagy gombot, újólag öszveforrasztván, és tevék reggel napkelet előtt fel, és vonák az lábasház felől fel, pokrócba betakarván; forrasztotta Seres János Szén utcában öszve [Kv; KvE 166 SB]. 1749: midőn a Portusra sőt vecturaztak volna edgj szám (!) soja ketté törvén, midőn busult volna rajta, az I. Keresztes Peter consolalta biztatván hogj ő azt el igazította, s kára nem lesz miatta; elis igazította mert a' tört só oda lett a szekereiről, és egész só lőtt helyette öszve forrasztottaé, vagj mástól mást lopott helyette, az ő lelke tudgia [Torda; TJKT III. 262]. 1823–1830: Dob volt kettő, egy nagy s egy kisebb fakáváju; de az egyik haszonvethetelen lett volt ... Nagy István nevű vasáros Magyarországról hozott réztáblát, Deső ötvös öszveforrasztotta, Várbeli nevű talpkészítő megbőrtözte ... Borosnyai György ... nevét a dob oldalára fel is metszette [FogE 121–2].

**Összeforrasztás egybeforrasztás; lipire; Verlőten. 1846:** Az Utazo kocsinak 1 hatulso uj Tengelynek a közpön ozve forasztása ... s mind a két vege ujra megvágasa 2 uj Muterel együtt Rf 12 xr 30 [Kv; Újf. Angner György kovácsmester kezével].

**Összefőz egybefőz; a fierbe împeună; zusammenkochen. 1715:** Fokadék ellen. Lencsét és meg hámozott almát erőssen öszve kel főzni és szítán által verni ... Fa olajat közibe tenni, hogy mint valami hig ir olyan legyen azzal kell kenegetni [Szuszia<sup>a</sup>; Kf. — "Malomvív H]. 1843: Török Ilona ... egy évig kinezván őt a hideg — égy dongai oláné ajánlá, hogy meg gyógyítja harmadnapra, és ördög rakolyát, s kigyó fívet öszve főzvé, annak leviből 3 jo pohárral egymás után meg itatott, s ezen mérges ital ... harmad napra meg is gyógyította — mert akkor halva volt [Nagykapus K; Rak 11].

**Összefut összetalálkozik; a se întâlni; sich treffen. 1629:** Balogh Giorgjine valtigh szitkozodott, mondotta Uarbéli Mathenenak ti Magjar Orszagiak vattok, ollianak, hogj egik az hegien szart, az masik az hegi alat, az mint azokat az esseő öszve mosta szinte ollianak vattok ugi futtok eözue [Mv; MvLt 290. 142a].

**Összefutul összeszid; a injura/sudui; beschimpfen, lästern. 1714:** öszve futulanak benűnkett Ezt mondván

jertek hajcsuk ki meg az kukuruczajakból is őket [Kisdenk H; BK sub nro 261 Fatuly Kasaska (70) jb vall.].

**összefututál** összeszid, szidalmaz; a injura/sudui; beschimpfen, lästern. 1791: a' Pakulár ... már alkalmasint meg-buntette lévén, ezen Pakulár Vonutz nagy Furiával össze futtutálta a' kortsomárost, lelkit és halottjait, miért adott italt a' Juhokra, azonban a Kortsomáros is vissza szidalmazá [Almásalgó Sz; JHb 1/23].

**összefüllött, összefült** összefüledt; încins; dumpfig. 1680: Egy cseberben gazas öszvű (!) fült lencze metr. 1 [A.porumbák F; ÁLT Inv. 16]. 1704: Ugyan az úr számára hordattunk el a Szkorai András itt lévő élésiből 8 öreg szekér aszú fát és egy hordó borsót, magam számára egy zsák öszvefült zabot és egy zsák borsót [WIN I, 238–9]. 1826: Öszve füllött, s veszet köles [Szentdemeter U; Told. 41].

**összefűz** 1. egybefűz; a înșira; verketten, zusammenschüren. 1637/1639: Egy gyermek nyakában valo veres kalaris oluaso ualamj pogan tallerokál Eöszue füzue [Kv; RDL I. 111]. 1682/1687: Attam kett rend ueres Kalarist, Jo fele giönggiel öszue füzue, meliben uolt Tizen ött öreg io fele giöngi szem [Fog; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1761: Egy smaragdös homlok pártá, mely 19 remekből, huszan het smaragdból és 80 jó féle gyöngyből van öszvefüzve [Koronka MT; Told. 8].

2. összeszűz/láncol; a lega (unul de celăltat) cu curea/lanțuri; fesseln, zusammenketten. 1619: az kapitan pasa az tengeről hozott nyereségből vive ki a császárnak ajándékot Daut Pasára ... Kilencedrendbe volt nyolc szép nyert gyermekek, hispánusok ... Tizedrendben láncon öszvefüzve kétszáz rab ... hispánusok [BTN<sup>2</sup> 377–8].

**összefűzött** egybefűzött; înșirat, făcut șirag; verketten, zusammengeschnürt. 1743: apro jo féle gyöngyel öszve fűzett nyak szoritto [Nagyercse MT; Told. 29/30]. 1761: Egy szép Gyöngyel, Pésmá Klárisál, Boglárokból bőven közben gazdagon Gyöngyel öszve fűzett öv, kiis vékony Embert három rendel bé ér [Nsz; Ks 73/55]. 1773: Egy Nyakszoritoba vagon öszve fűzött nyolcz rend apro jo féle Gyöngy | Egy Nyakra valoba daraboson öszve fűzött 16 sor jó féle gyöngy [RLt Salánki Ráchel lett.]. 1781: Apro Gyöngynél nagobbatska öszve fűzött Gyöngy tizen nyolcz Arany nyomo [Nsz; Told. 3].

**összeg** summa, pénzösszeg; sumă (de bani); Geldsumme. 1843: Bészedetett-é azon pénz a megbízottak által, és ha bé, hányszor, mekkora mennyiségben és a bészedet öszveggel mi történt [VKp 69–70 vk]. 1848: az Előterjesztők ... töstént készek fillér hián kivül az egész Öszveget a zálog öszveggel együtt ... ki fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1271] | intető aszszony saját kárára öszveget tovább nem nélkülözhetvén, ezennel ... inteti; tessék ... törvényes kamatjával edgyütt meg adni, vagy meg adása iránt intető aszszonnyal meg edgyezni [Kv; Végr. Vall.]. 1855: hátra vagon 67 f: 53 xr ... ezüstbe — mely öszveget ... tartozik Dobolyi Balint ur fizetni [Fejér m.; DobLev. V/1388]. 1856: ezen mennyiségű öszveget ... Moritz János felszedni ... köteleességének tartsa [Torockó; Bosla] | (A birtokot) ez éven tul pedig bérbé csak Ugy adom ha a bérlő azon öszveg kamatjával fel érő bért fizet [Gagy U; Pf Pálfi Mi-

hály lev.]. 1858: Öszveg Tolvaj Ferencznő aszszony azt jelenté, hogy ... kölcsönzött légyen Menasági Jósef Vrtol 50 ~ Ötven forintokat pengő pénzben, mely öszveget mind ez ideig befizetni modja nem lévén ... kötelezi magát ... arra, hogy ezen öszveget c' jelen év (!) szüret alkalmával mustal a' mint jární fog becsületesen bé fizeti [Egerbegy TA; Tolvaj lev. Fábián Ferencz egerbegyi polgár kezével].

**összegabalyodik** összeakaszodik; a se încăiera; anein-andergreifen. 1632: nem tudgia mint galyabottak (!) eoszue [Kv; TJK VIII/2. 280].

**összegagyog** összevissza gagyog; a ginguri; lallen. 1847: Rozának éppen zápfogai jönnek ... sok szót tisztán mond ki, — néha öszvegagyog mindent érthetetlenül [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

**összegazol** 1. összemocskol/piszkít; a murdári; beschmutzen. 1731: olyan bü ember volt, hogy ha este tisztát adtak rá reggelig mind öszvegazolta [Kézdisztlélek Hsz; HSzJP Joannes Fejér de Futásfalva (55) ns vall.].

2. tönkretesz; a distrüge/devasta; zerstören. 1822: az ifiu erdeimet vgy öszve gazoltak, s étettek, hogy égynehány helyen soha erdő se nőhet többé [KLev.].

3. vkít gyaláz, összeszid; a huli/ocări; schimpfen, schmähen. 1740: igen kegyetlenül bánt minnyájunkkal Vdvarbiró Vram, minden ki gondolható káromlásokkal öszve gazolván minket | mikor a szegény emberek hozzája folyamodtak bajoskodásokban, gyakrabban öszve gazolta, attázta teremtetézte [Rogna SzD; Ks 54. 72]. 1745: Duka György meg hazuttolván rutul öszve gazolta az an(n)yát [Gyulatelke K; Ks 4. VII. 1]. 1752: hátom megett Feleségemet éppen illetlenül minden ok nélkül az egész Udvar előtt öszve gazlotta ... Javallom pedig Imetsnének, hogy á gaz, mocskos nyelvét meg fogja, á Feleségemet ne nyelvellye, ne mocskollya, mert nem egy bordáb(an) szöttek véle [Torja Hsz; ApL 5 Apor István Apor Józsefhez]. 1767: eddig elé Majosb(an)<sup>a</sup> egy Sem maradtott meg hogy oswe nem gazlatta s motksolta, engemet is egykor rendeletlenül rutul el motksola [Told. 26/5. — <sup>a</sup>MT]. 1777: szidának engemet, mint azon erdőnek pásztortát, anyámat, lelkemet, öszve gazlának [Besenyő Hsz; HSzJP Bőjte Moses (60) jb vall.]. 1786: ő Nsga Remeteszezi Hatarán levő Fogadojában Tot István bé menvén ottan bort kért hitelben az Fogadostol Pap Todortol, de az Fogados nem akarván adni hitelben azért osztán öszve szitta gazolta az Fogadost [Hídvég MT; Gyl. Frunza Demeter (49) vall.]. 1807: a Papot irtoztato képpen a mint jött a szájára öszve gazalta [KLev.]. 1831: O Thorda Városában lako és kufarnéköd Székely Farkasné ... Veszekedő; motksolodó ... kiket motksolt, gazolt öszve ? a Piaczbol tiltatotté ki motksolodásáért, s rut maga viseletiért ? [Torda; TVLt Közíg. ir. vk].

**összegomboló** összegombolásra való; pentru încheiat în nasturi; zum Zusammenknöpfen. 1807: Bekesre való három pár gombos lapos öszve gomolo Zöld Selyem ... Bekesre való kék viseltés sinor [Körtvélyfája MT; LLt].

**összegomolyodik, összegombolyodik** összeakaszodik, verekedés közben a földön hentereg; a se tăvălui bătîndu-se; sich herumbalgen. 1626: Boczkor Matthias megh lata, s oda futamodek, az Beldj wra(m) molnara által futa az

hido(n). Baczkor Janos hanitollagh ys úte, az Peter Andras kertj mellett fel futa az molnar, es az nagy palo uegjnél latam hogi eoze gomoliodanak, es uezekedenek az utan Boczkor Janos es Matthias uizza Jeouenek az palo(n) [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Lestian Janos pp vall.]. 1630: Az sok szitkozodasokat es Veszekedéseket latta(m), hogi eözue gomoliottnak negienis, egik mint verte másik megh ugj szinte, es szitta hasonlo keppen | enis latta(m) hogi eözue gomoliodtak s huztak vontak egj mast [Mv; MvLt 290. 199a, 200b]. 1637: mongya vala neki hogy ne bantsa Zata Györgiöt mert ne(m) ő ütötte őtöt Balyka Istok mind az altal ugya(n) rea mene Zata Györgyre es ősze bombo-lodua(n) (!) az földhöz úte Zata György Balyka Istokot [Szentgyörgy Cs; BLt 3 Joannes Szaz (50) col. vall.]. 1776: érkezék Triff Luka, ugy másokis, és ottan őszve gomo-jadván láttom, hogy Bottyak jár [Katona K; Born. VI. 14 Obrese Todora (50) zs cons. Obrese luon vall.].

**összegördül** összeakaszodik; a se încăiera; aneinander-greifen. 1657: Huszár Mátyás és Szuhai Mátyás, mindenik kapitány emberek, de igen akaratosok, egymással őszveve-szének, és bajra kihíván egymást, azon az alattok lévő is őszvegördülének, mely miatt csaknem rút veszedelem lőn [Kemőn. 227].

**összegyalul** egymáshoz közelít, egyetértést támaszt vkik között; a împăca, a înfăptui buna înțelegere între anumite persoane; versöhnen. 1677: Az Isten is boronáljon, gyalu-jon őszve benneteket [TML VII, 505 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz. — A teljesebb szöveg *összeboronál* al.].

**összegyalulhat** közös nevezőre/egyetértésre hozhat; a putea înfăptui buna înțelegere; versöhnen können. 1665: Kegyelmetek mi velünk, mi Kegyelmetekkel lehetnének erősebbek, ha az sok egyenetlen elméket őszve gyalulhat-nók [TML III, 446 Teleki Mihály Kende Gáborhoz].

**összegyalulódik** közös nevezőre hozódik, egyetértésre kerül; a se înfăptui buna înțelegere; auf den gleichen Nenner gebracht werden. 1676: Hogy azért afféle gonosz intentióu embereknek csábításoknak helyt ne adjanak, urunk ő nagysága mostani válaszára gyűlést hirdettem, hogy ott gyalulódjanak őssze az elmék és complanálódja-nak az ellenkezések [TML VII, 275 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

**összegyöngörődik** meggörnyed; a se girbovi; sich krümen. 1592: Molnar Thamasne Anna azzoni ... vallia. Mo-sok vala Jo reggel az Zamoson, es latam hogi Kotro Mihál egj lngben hazatol ele ballagh ... es azomba megh vizza fordula, es vgi kezde kialtani hogi fel akasztottak az fiat. Az aiamal oda menenk, es latuk ... hogi az fia megh az fan eozeu gieongeoreodve vagion, az fel kezevel egj agat kapot vala, az másik le fvg vala [Kv; TJK V/1. 212–3].

**összegyűrt** egybehordott; adunat/făcut la întimplare; zusammengetragen. 1842: az érdeklött kö-gát forma áll egy minden mesterség nélküli kö, és ringy-rongy Téglákból őšve gyurt Tömegből [Kv; KmÜLev. 2 László János mér-nők kezével].

**összegyűjt** 1. összeszed; a strînge/culege; sammeln. 1590: Borsot egj keőbleőh vettettem volt, az it valo

hataron, az minth eözue zedegethettem benne: minthogi minden kj ege az feőldbeől am egj keőbleőh es egj uekat giwiteőttem eözue rolla [Kv; Szám. 4/XIX. 2].

2. félrerakosgat; a strînge/economisi, a pune de o parte; zusammensammeln/sparen. 1733/1813: Négy Száz forintot őszve gyűjtven ... az két százát hagyom a' Tisztelendő Péter Franciscanusoknak, két százát pedig az Minoritáknak [Kv; SLt XLII. 6. 25].

3. (szénát/sarjút) feltakar; a strînge/aduna (finul/otava); (Heu/Grummet) einsammeln. 1594 k.: Az Vrünk Jobbagiat moskos Andrast az szek megh szabaditia az szena fwben miel hogy eo kaszalt most benne s eotet tiltottak kiis beleőlle Illien okon hogy az feold szine(n) eözwe gywt-we(n) az szenat teőrwijn vege szakattaig el ne hozza [UszT]. 1796: A Csűr pedig nîntsen készen mint hogy az Aratás Széna tsínálás akkor vált mikor Nságod parantos-lattyt íránta vettem vált az után pedig hogy a Takaródás vált mindgyárt meg betegedtem és azutánis a Joszág a Takarmányt gyűjtötte őszve hanem ez után minhelyt (!) a dogolgot tagosohatam a Csűrt fel épitetem [Koppánd TA; Gyl. Csia Mózes kezével].

4. vhová összehord; a aduna într-un loc; an einen Platz sammeln/tragen. 1841: Szőlő uenikét gyűjtötte őszve 27 Nap szám [Pókafva AF; Born. F. IIlf].

5. egy helyre terel; a mîna la un loc; zusammentreiben. 1571: Az mel falwkba kyralnak barmai voltanak, mynt ba-rom, jwh, dyzno ... ha eddig valamennyi el ozlott volna benne, azokatt az rawok meg lassak es eoze gywychek az királybirákkal egygetembe [SzO III, 336–7]. 1770: Vonyisat a' mint egy fél étzaka tájban ... a Falu között a Groff Toldalagi Pál veteményes kertye, ott lévő patak, és Udvara között valamely gurdelyokban egy nehány Falusi Lovakat talált őszve gyűjtve. Kik mellett el menvén, látta hogy egy tsoport burjánból egy Czigány ki üti a fejét [Mezőpagocsa TA; SzentkGy].

6. összeszedget; a aduna; sammeln. 1609: eő eőszve gytette az marhat s megh adta az A nak. Az A tagadgia ... Bizonicha megh az J. hogy eőszve gytette az marhat es megh mütatta az A. emberenek s kezebe adta [UszT 20/86]. 1621: mingiarast menteől teőb berbetsnek meddeo juhoknak vagobarmoknak sajtnak minden fele turoknak es akar mi fele elesnek szeret teven ... eőszve gyűticsek es az teőb elesel egyiütt Csaszar hűtire be vigyek [Gyf; Hurm. XV/11, 913 Bethlen István Beszt-hez]. 1678: Principali-som honn ne(m) levén igienessen ő Ngok(na)k hirr adom minden nemő harminczadot oszvegiutek, semmit aban hamis uton modon magam(na)k ne(m) reservalvan percipiasom Szerint Principalisomnak bé Szolgaltatom [Gyf; KaLt Apor István ir.]. — L. még VKp 275.

7. kb. összeszerel; a procura/achiziționa; anschaffen, besorgen. 1811: Mikor Erdély ama hires Ménésekkel A' Mi-kes, Bethlen Pál, 's Vesselényiekkel Kevélykedett, mikor Dániel-is ére Örmöt, és Bethlen Sándor, a' Testvére Gró-fomnak, gyűjtötte a' szép 's jó Lovakat Őszve, hogy érhes-se utól amazokat [ÁrÉ 133].

8. egybegyűjt; a aduna; versammeln, zusammenrufen. 1629: Halla(m) egiszer azt Boitos Ersokul hogi mondgia vala az piacon hogi halgas te borsak mert nem giűjtöm am en eözue az latrokat ugj mond hogi ugj Jnna(m) velek mint te [Mv; MvLt 290. 173a]. 1705: Az is izené hogy ha beteg nem lőtt volna, invitála volna Te Deum laudamusra az urat, de minthogy beteg, már csak az officereket gyűjti őszve és azokkal vigan lesz ma [WIN I, 538]. 1736: Kivált

az Székelységen, mikor valamely urfi vagy nemes ifjú legény vígan volt s táncolni akart, leküldött az faluban, az falusi leányokat esszegyűjtette, az házához felvitette, virradtig is tisztességesen eltáncoltanak; még hogy legkisebb bujaság esett volna is, soha híre helye sem volt [MetTr 419–20]. 1760 k.: az illetén kártékony pásztor a körül levő szőlő Hegyek Pásztorait őszve gyűjtötte fött Törökbuza bálra gabanáinkatt a tékozlásig főzette azokkal palinkát s egyéb részegítő italt vett és így egész éjjel dorbézoltanak [Torda; KW]. 1796: ötmen vram ha én a' világ Papját mind őszve gyűjtetem volna is nagyobb hitet azok sem mondatk volna velem, mind en ked előtt, és ketek előtt ... mind én a' midőn átok alatt meg esküttem néki, és őis nékem [Ilencfva MT; DLev. 4. XLA].

9. (tanácskozára) egybehív; a convoca (la o consfătuire); (zu einer Beratung) zusammenrufen. 1591: Masas Thamas, Feyerwary Josa, Zigyarto Ambrus valliak Mikoron ... eoze gywte az ket fel Bennwnket, Mindenik fel kezeket be Adwa(n) amy (!) Igazitasunkba Adok magokat [Kv; TJK V/1. 117]. 1603: Borsay Mihaly ... vallia: Tudom hogy amikor az kallandost eoze giwteotteok vala, emlegetik vala hogy valamj eteteot chinalt volna egy chiwporba az vranak<sup>a</sup> [Kv; TJK VI/1. 690. — <sup>a</sup>Varga Jánosné]. 1705: aki ki akar menni, mindeneket elbocsátanak haza, aminthogy holnap őszve is fogják gyűjteni a statusokat, hogy nekik megmondják [WIN I, 484]. 1746: azon ... banyak(nak) revisiojara Oculatorok menjenek ki, annakutanna köz embereket gyűjtsenek őszve törvény szeket ülven, es az ... Oculatorok a banjakat revidealvan miken inteszték az szerent ele adják igaz lelkek esmereti szerent az utan rolla deliberaljanak [Torockó; Bosla]. 1756: a praetendens Káros ... minket Grohoton őszve gyűjtött, de felettébb szárazság lévén, Semmi nyomot jelt noha in circa Kerestünk, puhatolódunk, nem találunk [Grohot H; Ks 62/6]. 1780: mi sem azt<sup>a</sup>, sem a' Consistoriamat soha őszve nem gyűjtük, a' nem professorok dolga [Ne; Borb. II Kováts József prof. rektor lev. — <sup>a</sup>Ti. eklézsia gyűlését]. 1796: (A) Földes Ur ... a' Tiszteket a' maga Forumára szokta őszve gyűjteni, és azokkal szokta a malefactorokat meg itéltetni [Mv; TLev. 5/16 Transm. 87 tábl.].

Szk: ~i a falut. 1705: a falut mind papostul őszvegyűjtven, egy udvarba őket berekesztették, és mondotta, hogy könyörögjenek, mind meg kell halniok, miérthogy az élet bé nem szállították Sezenbe [WIN I, 336]. 1726: harang félre veréssel a Falut őszve gyűjték, hogi a hordo fenekit ki vágják [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 3] \* ~i az országot országyűlést egybehív. 1704: Ennekfelette ma az országot is őszvegyűjtötték vala, és az urak kiizenének, hogy már a cancellarius sententiája elkészülvén ... afelől beszélgesse nek a statusok, hogy micsoda szókkal adják fel őxellentiajának [WIN I, 201] \* ~i a várost a városi tanácsot egybe gyűjti. 1585: eo kyme akor mikor eoze gywty a Varost kerye be a lewelet hogy minde(n) etelmet vehessenek beleolle [Kv; TanJk I/1. 14]. 1589 k.: Ezt tudom az ado dolgaban ... eoze gywtek az varost [Szu; UszT]. 1590: Vyrag hetben Byro vra(m) ez varost esmet Eozwe gywchye, hogy az hatarok meg latogatasarol Eo keglmek szolgalhassanak [Kv; TanJk I/1. 136] \* tanácsul ~. 1674: tudom, Kegyelmetek is jó rendben vévén az dolgot, választok lesz rá, ha lsten tanácsul őszve gyűjti Kegyelmeteket [TML VI, 585 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz].

10. hadat állít/von össze; a aduna (oștire); (Truppen) zusammenziehen. 1619: Azon őszön ismét egy falka latro-

kat őszvegyűjtött, meg az én uram országra jött s más fejedelmet akart az országra hozni [BTN<sup>2</sup> 238]. 1653: Bogáti János ... alájöve és minden hadakat kezde összegyűjteni, Újvárból öreg ágyukat hozatni, hogy Medgyest megszállja és megvegye [ETA I, 99 NSz]. 1662: már mindenfelől hadait összegyűjtötte s az ország népét is igen felvette volna, ottan minden hadaival a Kenyérmezején táborba szállott vala [SKr 517]. 1704: Teleki uram ... Zsibórol írja ... hogy azt is parancsolta, hogy a hadakat ő is őszvegyűjtse és eleibe vigye [WIN I, 279–80].

11. ~i magát összegyűj; a se aduna/intruni; sich versammeln. 1704: az elmúlt fehérvári gyűlés alkalmatosságával, tudniillik egynehányan a főrendek, akik őfelségétől elpártoltanak, őszvegyűjtven magokat Rákóczi uram parancsolatjából, több dolgok között Rákóczi uramat erdélyi fejedelmnek választották [WIN I, 167].

12. ~i egymást (had) egybe gyűlekez; (despre oștire) a se aduna; sich versammeln (ein Heer betreffend). 1705: Elhiszi azért, hogy egymást őszve akarják gyűjteni, és gondolja, hogy kevés militiával nem manuteneálhatna, ha az derék corpora távoznék innét [WIN I, 496].

összegyűjtés 1. összeszedetetés; adunare, stringere; Ein-sammlung. 1847: A pénz összegyűjtése után, tudom, hogy Varga Katalin ... járt volna Kolozsvár, Pesten és Bécsbe is. S hogy az irt városokba egyenesen az embereknek bajokba járt volna [VKp 218–9].

2. hadállítás; adunare (a unei oștiri); Versammlung (eines Heeres). 1677: én hasonlóképpen mind az elszéledett hadaknak őszvegyűjtésekben s mind az végbelieknek felültetéseken munkálkodjam [TML VII, 542 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

összegyűjtet 1. egy helyre tereltet; a dispune să fie adunat/minat la un loc; zusammentreiben lassen. 1711: Tudom hogy a kérdzett marhákb(an) a kik meg maradtak volt Gjergjob(an) Lázár Ferencz vr(am) őszve gyűttet, és kit konyhájára le üttetett. kit másoknak el adott, kit pedig maga számára meg hagiott [Csomafva Cs; WLt Mich. Csata (42) pp vall.] | Tudom hogi azon marhakat Többire Lázár Ferencz ur(am) gyűttete őszve; hova lettek eő kglmitől nem tudom [Gyszm; WLt Andreas Bogos (40) pp vall.]. 1722: egy Kurucz Hadnagy jött vala bé az is őszve gyűjtete valamit hol megkaphata az Urnak Gyergyóba hajtott Marháiban és el hajtata [Újfalu Cs; LLt].

2. egybehív; a dispune să fie convocati; zusammen-rufen lassen. 1710 k.: Meghalván az az oláh püspök, ezt a mostanit, akkor a mű fehérvári scholánkban grammatikát tanuló ifjacsát, bábolnai oláh pap fiát ... oláhból pápistává lőtt Rácz István ... felvitt Bécsbe, és ott a Szent Anna templomában s klastromában valóságos katolikus püspökké tettek, és azután ... Apor István őszvegyűjtet véle ... a szegény oláh papokat, circiter ezerkétszázat Fejérvára, és ott aranyos papi ruhába, mitrába öltöztetvén a maga Apor házában, maga hintaján solennis processióban vivé az oláh templomba, és instellálák püspökné; sőt Apor dicsekvése szerént archiepiscopusnak [BÖn. 873–4].

Szk: ~i a várost. 1579: Wegettetet Ezis hogy egy Rówyd Alkolmas Napon Byro vra(m) gywtesse eoze az warast [Kv; TanJk V/3. 185a]. 1598: eo kyme biro vram, ez leoweo zombatra gyeotesse eoze esmet az varost [Kv; i.h. I/1. 313].

**összegyűjthet 1.** összehívhat; a putea aduna; zusammenrufen können. 1718: mikor eszre vesze(m) míg edgün-nen vagj másunnan gyűjthetném őszve embereimet kikkel resistálhatnék [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

2. hadat egybegyűjthet; a putea aduna oştirea; das Heer zusammenrufen/versammeln können. 1662: Ez tanács a fejedelemnek noha nem tetszenék, hogy most fizetett hadain kívül is az ellenséggel való megharcolásnak hírére mindenfelől őszve annyi sok szép magyarság gyűlt vala, hogy annyit ugyan nagy munkával is mikor és ki gyűjthet-ne őszve, azt csak az Uristen tudhatná [SKr 662]. 1678: De csak Kgmetek az eloszlott hadakat gyűjthetné össze, hisz-szük Istent, azoknak meg resistálhatna Kgmetek [TML VII, 241 a fej. Teleki Mihályhoz].

**összegyűjtöget** egybeterel; a mina la un loc; zusammen-treiben. 1850: Pakuláromnak Testvére Juhaimat esmerete ... ki mit vitt el ... imminét am onnét őszve gyűjtegette, már most azok kik el Rabolták volt vagy pakuláromtól meg vet-ték viszzá kívánnýák [Nagylak AF; DobLev. V/1282].

**összegyűjtött 1.** összeszedett; care a fost adunat/strîns; gesammelt. 1838: a' Tizedeseknek a' Fancsika és a' Borsika meg gyűttésről Porontsolatot adtam. Jo reggel el indultam Brassoba az őszve gyűjtött fancsikát el vittem [Bereck Hsz; HSzjP].

2. félrerakogatott; adunat, pus la o parte; beiseite ge-legt, gesammelt. 1558 k.: Az oşue giwtöth aranyat oşd eg<y> Massaban es Mikor iol meg elegiwl, weg egy p(ro)bat belöle [Ns; MKsz 1896. 297].

3. átv is egybehordott, adunat (la un loc); zusammen-ge-tragen. 1818: Méltóságos Groff Kendeffi Adám Ur eő Nga Malom vizi Tisztye Nagy Ferentz Uram panasolván Mígs Kendeffi Elek Ur eő Nga Fegyeri Sztantsu Sztans, és Nukorai Danyila Cserna Nevű Colonussaira, azert, hogy a Vármityzánál őszvegyűjtött Mész köveit és vagot kész fáit ugyan az Groff Ur Colonussai által ásott mész gödörbe a Mígs Kendeffi Elek Ur számára ki etették [H; JF 36 Prot. 36]. 1879: Hidd el nekem, hogy Tolnai az összegyűjtött téglából, malterből és fővenyből lépcsőt rak — lépcsőt egyetemi tanárságra [PLev. 49 Petelei István Jakab Ödön-höz].

4. egybehívott; convocat; zusammengerufen. 1840: ide jöttek iminnét amonnét Joszágaikból őszve gyűjtött, s ide seregelt szolgáló Embereikkel [K; HG. Vargyasi Daniel lev.].

5. egybeterelt; minat la un loc; zusammengetrieben. 1745: az egész joszágból Szurdokra őszve gyűjtött marhákat úgy mint ókrókt, Teheneket, Kancza és Gyer-mek lovakot juhokot és s.v. Sertéseket [M.újfalú K; JHbK XLVI/44].

**összegyűl 1.** egybegyűl/sereglik; a se aduna; sich ver-sammeln. 1574: Peter Lakatos peter fia ... Azt vallia, hogi ... Az Eotwes Myhal Inassa es az eotwes Andras Inassa talalyak Eotet Thorda vchaba hogy az Apyatwl wyzza Mennek az vrahoz, Mondanak eoneky hogi mi egibe veztwnk az zasokkal ... tartozal tes Rea leo (!) ky az espotal Molnaho az otth gywlwnk eoze Mynnyan otth leszwnk Reaiok megywnk [Kv; TJK III/3. 355]. 1584: Boldis Jakab ... vallia ... Hallotta(m) ezt is hogy az Kis Imreh gyermeket oda hazához hywan Andras, illien Eneket futatot a gyermekel Danch Leorincz elle(n), hogy Am vgmond illien

s illie(n) vitezek giwltenek eoşwe kik keozet ot vagyon az vitez Danch Leorinch. Panazokodot Danch Leorincz ... mert sok csufolast bozzusagot tesze(n) raita [Kv; TJK IV/1. 360]. 1589: Az keomies Wraym Supplicáltak az eo priuile-giumok meg adassa feleol, Azert ... ily deliberáltak ... El-seoben eo magok eoşwe giwlwn, az eo Cehekreol Iryanak Rend zerint Articulusokot [Kv; TanJk I/1. 96–7]. 1606: Nagy Gergelj monda Jo vrain giwljwnk őşze az en hazamhoz oda giwlwnek, otth teőnk Jljen vegezest [UszT 20/90 Lado Ferencz Remetej (50) Cornis Ferencz vra(m) Jobbagia vall.]. 1617: Ennek az három falunak törüeniek fel gomolioduan ugi mintt Madaras(na)k, Balintfaluának, Szent Laszlonak az 3 falu kertek dolga felől. Ezert kellett ezt eőz giólni az három falunak hogi az kertnek meg bünteteseett a 3rom falu törüeniet ki uittek uolt az három falubol [Msz; Törzs]. 1701: Az Betsületes és Nemes Céh minden Esztendőben kétszer őşve gyűllen, és tartozza-nak elő jöni a Betsületes Céh Atya Házához, tudni illik Uj Esztendő napján és szent János napján<sup>a</sup> sub poena 13:50 [Kv; PosztCART. 3. — \*Jun. 24]. 1752: magamis az Utrum-b(an) Specificáltakkal őşve gyűlvén, innya kezdetűnk [Algyógy H; BK Bukur Opra (25) jb vall.]. 1842: láttam ... más nap — hogy valami urak Doctorok ott őşve gyűltek ... s láttam a sertésektől őşve martzangolt gyermeket [Dés; DLt 85. 4–5].

2. (had) egybegyűlekezik; (despre oştiri) a se aduna; sich versammeln (das Heer betreffend). 1575: az Zathmari ne-metek minemő hertelenséggel őşve gyűltenek es fel bodul-tanak, azon modon el ozolnak [BáthoryLev. I, 313 fej.]. 1653: Ezt Háromszék hallván, igen megbúsulának rajta s vagynak nagy félelemben és rettegésben; a tatártól és Mősestől<sup>a</sup> igen félnek, mert igen jól tudják hogy Mőses haragszik reájok. Mindazáltal annál inkább őşsze gyűlnek, és táborba szállnak [ETA I, 80 NSz. — \*Székely Mózes-től]. 1704: Ma reggel jöven fel Acton uram az űrhoz, kérdém én, hogy micsoda újsága vagyon? Mondá, hogy egyéb nem, hanem a székelyek újobban őşvegyűltenek és Székely Zsigmond nevű ember az első köztők [WIN I, 102]. 1760: őşve giűlvén ... meg parancsolták hogy kiki áz oda, meg jelentek közül készítene másnap reggelre voxokat 3mat pro súperintendente ... Igy azért a' ... fel giult sereg bé vive eléb a' Superintendensre való voxot [ArJk 52]. 1816: A Tekintetes Urak és Kigylmetek Több Com-plex társaikkal edgiűtt ... a közelebb el enyészett 1815k Esz-tendő Martiusi Holnapjának 29kén nagj sokasággal őşve Gyűlvén és vérengöz eszközökkel fel feigverkezvén ... a Sinfalvi Határan ... fekvő ... és Kigjel(me)tek ... bekeşşes birtokában volt Marha Legelő helyét ... elfoglalván, azt fel szántatták és Törőkbuzával bevetették [Asz; Borb. II Ráko-si Borbély János a székeşş. kezével].

3. gyűlésre egybejön/gyűl; a se aduna/intruni (pentru şe-dinţă); sich (zu einer Sitzung) versammeln. 1600: Aztis tudom hogy a mikor az falw eoşwe gywlt volt az azzalonal, ott az falu illie(n) zot adot nekik, hogy ha tieteke tehetitek azzonio(m) ellen, ne(m) tartunk ellent benne, de ha ne(m) minekwnkis az vta(n) zawunk lezen hozza [UszT 15/51 Gal Andras, Betlenfaluy (70) vall.]. 1602: Az zamwewo vramis az be gyewlest ne halogassak hanem menteol hamareb gyewlyenek eoşze, es vegezsek el az zamadokkal dolgokat [Kv; TanJk I/1. 410]. 1717: mind az major mind az major Biro és Gazdák giűllyenek őşve mert az Biro Dobos Péter be hajtotta az egész nyáját az Exp(one)ns ó kglme joszágára [Kál MT; Berz. 12. 92/7]. 1756: látom,

hogy az Falusiak felesen őszve gyűltek [Szépkényerűszt-márton SzD; Eszt-Mk Vall. 18]. 1768: Az osztozásunk egészen meg akadat abban, hogy lozágaink természetze kérdésben forog azért is mihelt az Mgs Királyi Tábla őszve gyűl mindgyárt procedalnunk kell [Marossztyörgy MT; Ks 61 Kornis István kezével]. 1817 k.: Itten ma elkezdődött a' Partialis, és foly igen keményen — aztat mondják az Emberek hogy tálam mind itt vagynak a könyékből (!) a Papok olyan sokan gyűltenek őszve [Héderfája KK; IB. Veres István tt kezével]. 1824: A jenőfalvi eskütség több falubéli biztos emberekkel össze lévén gyűlve holmi közönséges bajok eligazítása végett; és itten jelenté magát ivánosí Farkas Vaszi ... hogy néki nincsen ahová lakás végett megtelepedjék [Jenőfva Cs; RSzF 111].

Szk: *faluul* ~. 1578: my faluul eoſzve gywlenk zolank egy massal hogy Az falw feoldenek Ellene mongyunk az Jktataskoron, valaztánk Neegy zemeljeket kik ellene mongyanak [Amadéfva Cs; Eszt-Mk].

4. (iskola) begyűl; (despre elevi) a se aduna/duce la școală; sich versammeln (die Schüler betreffend). 1831: A' Cholera nyavallya miatt Juliustol egész Nov(em)b(er) 16 napjaig nem gyűltek őszve az oskolák [RLt O.4 Rettégi Imre költségjegyz.].

5. (állat) összecsdül/verődik; (despre animale) a se aduna; sich ansammeln (Tiere betreffend). Szk: *seregbe* ~. 1662: az ebeknek a várason szerénsszerte való szörnyű ordítások, kik utcánként seregekbe összegyűlvén, olly rendkí-vül való rettenetes ordításokt tesznek vala minden éjszákán, néhol nappal is, hogy a haja szálai is embernek ugyan bele felborzadni láttatának [SKr 360] \* *sereggel* ~. 1711: Ugyanott közel a mezőben nagy öreg saskeselyűk sereggel gyűlvén őszve, a barmokot kergették és ölték, úgy az embereket is, sőt a falukban is minden tartózkodás nélkül bementek a házokra sereggel, úgy kergették az embereket [CsH 474].

6. egybekerül/gyűl; a se aduna/stringe; sich ansammeln. 1662: az üdo multon mulván, ugy jnformaltatunk az Adonak igen kevés része gyűlt volna még őszve [Uzsl IX. 75/48 fej.]. 1710 k.: Az kész pénzén külis hómi naturalé-tok gyűlt őszve nállam szépetksén [CsV]. 1809: Groff Bethlen Iosef Királyi Thesaurarius Principalis Uram eo Excellentiája, egy uj Pappiros malmot építvén ... olt Bogáthon, mely papiros Fabricához, mostan számos rongyok Kevántatnak, egyet értőleg az ide valo ugyan eo Exja Küküllővári Uradalmában levő Főbb Tiszt Urakkal alázatosan batorkodom requirálni a Tkts Tisztséget, hogy azon rongyot a mely Nemes Székbe őszve szokott gyűlni ... oda vecturázni, és aztot papirossal fel váltani [Küküllővár KK; Uzsl Lt ComGub. Buzgó József ul lev.].

7. (víz) egybefolyik/meggyűl; a se aduna/acumula; zusammenfließen. 1826: Én Gyalakuti Grof Lázár István ... mint egész Gyalakutának Possessora semmi törvény és semmi igazság szerént nem tartozom ennek az ároknak és patakknak vizét egészen a Gyalakuti határomra bocsátani, a' midőn ez a' Szövérdi, a' Kelemetelki és a' Gyalakuti három határok oldalaiból gyűl őszsze a' Csulokajj völgyébe s ugy veszen erőt a' nagy zuhajjal valo lerohanásra [Msz; GyL].

8. árv összetorlódik; a se acumula/aduna; sich anhäufen. 1676: Édes Bátyám, az mi az Kegyelmed bejövételit illeti, bizony valóban kívántatnék ... mivel az sok dolgok mindenfelől valóban most egyszer őszvegyűltek [TML VII, 162–3 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1803: tavasz-

ra őszvegyűlvén a Dolog, meg késnek holmikkal [Ádámos KK; Pk 5].

**összegyűlekezés** egybegyűlés; adunare; Versammlung. 1606: Az eőkrek arra feleöl valo eősze gywlekezest tudgia, s az eősze veszesekeit, mi(n)t az teób bizonsag vallyak ugy vallyá [UzslT 20/146 Thomas Peter de Bethlenfalua pp vall.]. 1679: Az váradi pasának az urak őszvegyűlekezése-kig javallanám, ha haladna válasza [TML VIII, 395 Teleki Mihály a fej-hez].

**összegyűlekezett** összegyűlt; adunat; versammelt. 1676: kérem Kegyelmedet, az összegyűlekezett tolvajok dolgát is ne vegye Kegyelmetek süketségre, lásson hozzájuk, mert én bizony attól félek, hogy azok által gyulad meg ez haza [TML VII, 279–80 Mikes Kelemen Teleki Mihályhoz].

**összegyűlekezhetik** egybegyűlekezhetik; a se putea aduna; sich versammeln können. 1657: mivel az ket natiok ... olljan hirtelen eősze nem gyűlekezhetenek ... ilyen Condiotiokkal Eö Nagok(na)k homagiumunkat praestalljuk [Gyf; Törzs].

**összegyűlekezik** 1. egybegyűl; a se aduna; sich versammeln. 1694: mid(on) minyájo(n) ez(en) dologra őszve gyűlekezeve volnánk az denotalt üdösbik Vas György ur(am) Mehési hazanal, elsőb(en) is eo kgl(me)k mind két rész-ről ... kezek bé adásával kötelezek magokat az succes-sorokat eze(n) Mehési hatar(na)k aequalis subdivisiojara [WassLt].

2. (had) egybegyűlekezik; (despre oștiri) a se aduna; sich versammeln (das Heer betreffend). 1677: az ellenség is ma-gát naponként erősíti ... Egyéb aránt is, Uram, hiszem a míg őszvegyűlekeznénk, talán Isten jó voltából addig meg-érkezik az urunk ő nagysága jó válasza is portárul; igen jó volna, ha együtt lévén, valamely órán szempillantásban az ő nagysága parancsolatja érkeznek, egy szívvel, lélekkel követhetnők el, a mit ő nagysága kegyelmesen parancsolna [TML VII, 530 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

3. gyűlésre egybejön/gyűl; a se aduna/intruni pentru ședință; sich (zu einer Sitzung) versammeln. 1665: Kun István uram cursust bocsátott vala ki az vármegyére, az fejedelem commissioját hozván alá ... de az vármegye őszve nem gyűlekezett [TML III, 540 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1672: nem tudom, ha az-e jobb, hogy itt csak őszvegyűlekeztek volna magyarországi uraimék s magoktúl hozzáfogtak volna az dologhoz porta híre nélkül, vagy az, hogy az portának értésére adták, hogy ők mihez akarnak fogni [TML VI, 211–2 Székely László Teleki Mihályhoz]. 1806: midőn ezen Nemes Doboka Vármegye Partialis Székére Privilegizált Széék Várossában őszve Gyűlekezeve volnánk ... lépém Tit. Pávai Vajna István Urral ily meg másolhatatlan edgyezése [Szék SzD; BetLt 3 K. Orbók László kezével]. 1817: a szárhegyi nemes communitásból az előre megtett híradás után feles számból őszve lévén gyűlekezeve ... megedgyesültek azon hogy az előre ellicitált havasok közül Bélbör havassára szükségék lévén azt licitá-cióra nem bocsátják [Szárhegy Cs; RSzF 131].

**összegyűlendő** egybegyűlendő; care urmează să se adune; sich versammeln. 1679: Szegény nagy félelemben levő feleségemet mostani állapotjában el nem hagyhatván, Krasznára ő nga parancsolatjából őszvegyűlendő magyarok

ő kgk. közeben félek ki nem mehetek [TML VIII, 460 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

**összegyűlés 1.** gyűlésre való egybejövés; adunare/intrunire pentru ședință; Versammlung (für eine Sitzung). 1658: kivantatik az kgltek őszve gyűlésenek October(ne)k ötödik napjan ... Segesvaratt lenni [WassL: Barczaiy Ákos ut.]. 1660: Értem, hogy Kegyelmed az időtől s az ország őszvegyűlésétől vár. Én nem tudom, az mikor leszen [TML I, 577 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1740: az Gyűlésünk végben ment ... Emberek is sokan gyűltek, az ide valok ugyan kételkedtem az le jüvetelemben, ugy enis ketelkettem az ők őszve Gyűlésekben, az sok Arvizek és rosz utak miá [Déva; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1780: még a minapi napokba való őszve Gyűlésekor a Bets Fűsűs Czehnak meg edgyeztettük volna a Bts Che Tagjait, Zonda Mártonnak czehben való bé vétele s admissioja iránt [Kv; FésCJk 27].

**2.** (had) egybegyűlekezés(e); (despre oștiri) adunare; Versammlung (das Heer betreffend). 1678: a hamar való őszve gyűlésre és készen lételekre köztök jobb dispositiót Kapitány urammal együtt tehessünk [TML VIII, 152 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz] | az mi hadunk szaporodását itt nem remélhetjük, sőt inkább az is eloszol, az ki itt vagon, hanem killyebb Debrecen felé remélhetünk őszvegyűléseket [i.h. 243 Az erdőszádai táborban levő consiliáriusok ua-hoz].

**3.** víz-megyűlés; acumulare apeii; Aufstauen des Wassers. 1864: özön gyűrű ezen hely egy kerteskut völgye elnevezésű határ rész végibe emelkedő magas agyagos domb — el nevezését az özön víz hirtelen őszve gyűlésének látható magaslatot (!) [Diosad Sz; Pesty, MgHnt XXIV, 68b].

**4.** egytűvé gyűlés; adunare; Ansammlung. 1710 k.: a víz, a tenger ... az megszámlálhatatlan vízcspepeknek őszvegyűléséből álló nagy test [BÖn. 448].

**összegyűlési egybegyűlési; de adunare/intrunire; Versammlungs-.** 1778: Ezen nagyságos személyek előtt kellett-vén nekünk megjelennünk közönséges őszvegyűlési alkalomossággal való tetszésből [Kv; KvE 298 SzF].

**összegyűlhet 1.** egybegyűlhet; a se putea aduna/intruni; sich versammeln können. 1674: Péter Kászonit, míg már Isten Kegyelmeteket be nem hozza s őszve nem gyűlhet, házához nem bocsátjuk; azután egyenlő értelemből az dolgokról beszélgetvén, concludálunk [TML VI, 583 a fej. Teleki Mihályhoz] | Péter Kászoni ha eljő, ő nagysága úgy végezte el, míg nagyságtok és kegyelmetek őszve nem gyűlhet, el nem bocsátja sohuva is [i.h. 587 Baló László ua-hoz].

**2.** (had) egybegyűlekezhet; (despre oștiri) a se putea aduna; sich versammeln können (das Heer betreffend). 1662: olly hirtelen és reméltelen lepte vala be a más fél az országot a nagy készséggel való hadakkal, hogy nem hogy őszvegyűlhetnének és fegyvert foghatnának, de dolga jobban annak volna, ki mint s hová szaladhatna [SKr 641]. 1667: ha kik akamának valamit cselekedni is, nem lehet, mert csak őszve sem gyűlhetnek; egyébiránt is ha idején azt elhitetik magokkal, hogy mi reájok megyünk, kárával is megbékéllik más ellenségével hogy az magyart megront-hassa [TML IV, 39 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

**3.** gyűlésre egybejöhet/gyűlhet; a se putea aduna pentru ședință; sich (zu einer Sitzung) versammeln können. 1672: az hettmány is az gyűlésre való bemenetelit compromittálta volt s várták is mindennap az gyűlésre, úgy annyira, hogy szekeret is küldött volt ki az király eleiben; de ugyan nem ment be az gyűlésben ... De az mint beszéllették, semminek tartják dolgát, mert mihelt összegyűlhetnek, ha szép szerént nem akar egyezni, másképpen is reá kényszerítik; más hettmányt választanak [TML VI, 236 Naláczi István Teleki Mihályhoz].

**összegyűlő egybegyűlő/seregglő; care se adună; sich versammeln.** 1864: Urusos kut melybe régen sok helyekről összegyűlő közsvényes, otvaros és más egyéb nyavalyás emberek gyögyulásokat érzettek [Oroszhegy U; Pesty, MgHnt LVII, 282b].

**összegyűlt 1.** egybegyűlt/sereglett; care s-a adunat; versammelt. 1763: midőn az Exponens Ur Malmának Gattyát ketté vágta ... Senator Hutter Jákob Uram elől indulván, a' Magistratus részén lévő Biro Házához őszve gyűlt sokaságnak azt mondatak, gyertek rontsuk el a szstupaturát [Szecsel Sz; JHb]. 1847: Azt is többször hallotta az őszvegyűlt népek mondani, hogy főbíró, szolgabíró, ispány s több más tisztek csak addig lesznek, míg ő akarja, s azoktól ne féljenek, mivel miként ő akarja, azonnal más tiszteket tészen [VKp 184].

**2.** egybegyűlekezett (had); (despre oștiri) care s-a adunat; versammelt (das Heer betreffend). 1662: Gyulai Ferenc ... dicsőró mézes beszédével véghezvivé, hogy am azok nem tudván úgy, amint vala, a vezérnek igen derekas nagy erővel való lételét, s magok és már őszvegyűlt szép magyarai erőhöz s a kapitány biztatásához bizván, magokat nyilvánvaló ellenségül declarálnak [SKr 537–8] | Bánfi uram kimegyen\*, ha mehet a sok őszvegyűlt latortól, de elhiszem, bajoson, mert meg vagon parancsolva Apafitól, hogy akár német, akár magyar, az ki arra megyen, megfogják és ölják, vágják őket [TML II, 269 Ebeni István Teleki Mihályhoz. — \*Ti. Görgényből].

**3.** gyűlésre egybejött/gyűlt; care s-a adunat/intrunit pentru ședință; zu einer Sitzung versammelt. 1800: őszve gyűlt Verős Kovátsi Társaságunk az bőltebben lejendő intézését és ennek szorossan lejendő meg tartása iránt téjendő Commissiojat midőn egész bizodalommal Várnok vagyunk ... engedelmes kész szolgálai [Torockó; TLev. 9/31]. 1830: jelentem kegyelmeteknek mint teljes számmal eszsze gyűlt Megye Tagjainak ... hogy ... valami viz mosást ... meg vásárolni kívánván [Besenyő Hsz; HSzjP].

**4.** egybe/összekerült; care s-a adunat/strîns; angesammelt. 1781: (Az) őszvegyűlt Capitalis ... addig az ideig költetik az Erdő sz. Györgyi Ref. Templom Renovatiojához ... míg az Ur Isten ingyen Kegyelmeiből ... Gyűlekezettünk kezeknél meg tartja ezen E. Sz. Györgyi Templomot [Erdősztygyörgy MT; MMatr. 493–4]. 1832: több esztendőkről őszve gyűlt le huzott Ürmös borok száz öt veder [Sáromberke MT; TSb 26]. 1847: A megírt módon őszvegyűlt pénzzel tudom, hogy Varga Katalin egyszer elutazott Bécsbe egy bucsumi emberrel [VKp 224].

**5.** felhalmozódott; care s-a acumulat; angehäuft. 1710 k.: három esztendő álljon mindenkor egymás után 365 napból, és osztán a negyedik esztendő, mely már bissextilisnek nevezetik, legyen 366 nap s nyelje el azt a négy esz-

tendő alatt összevegyült hat-hat és in summa 24 órát [BÖn. 452].

**Összeháborodik 1.** összevész, civakodik; a se certa; sich entzweien. 1574: Lweccha Hinch Imrehne Azt vallia hogi ... eo semmy gonozt Nem twd sem Katalinhoz sem az leaniahoz Borbarahoz azban sem twd semyt Myert haboro-tak eoszwe [Kv; TJK III/3. 362]. 1582: Themeswary Mi-haly, Bota Istua(n), Capitanok, es Zekely Imreh Kadar Gergely hiteős tizedesek, hwteok vtan valliak Ezt bizonnial tuggiuk hogy Mikoron eoazwe haboroottak volna ez ket zemely, a hagione Nyelwe miath Vala [Kv; TJK IV/1. 522]. 1592: Coloswari Ianos vallia ... latam hogi Niari Marton es Cassaine eoazwe haboroottak, Niari Martonis ziggia vala Cas-sainet, Azonkeppen Cassaineis zidalmazza vala Niari Mar-ton [Kv; TJK V/1. 294]. 1602: Vargha Daniel vallya hogy ott volt eoys amikor eoazwe haboroottanak egy massal de ez Zok minth estek egy mas keozot Nem Juth ezeben [Kv; TJK VI/1. 569]. 1606: Az minap eoazwe haboroottak volt az peresek [UszT 20/245 Gregorius Lazlo de Ilke pix vall.]. 1631: Az szekeres dolga felel ... eoazwe haboroottanak [Mv; MvLt 290. 260b]. 1688: Kellett összevegyednem ... Jó Mihállal [SzZs 515]. 1750: Oltyán Oltyán egész Háza népestől, vgj György Triffis minden hozzá tartozandoival egjütt összevegyedota-nak [Ohába AF; Told. 25]. 1774: mostan is miért haborootta-nak légyen összevegy Ganya Mitrával az egy Leanya felől valo közönséges Hallomásnál egyebet nem tudunk [Bábahalma KK; Ks 19. VI]. 1843: a' testvérem összevegyed haboroadván az Urával, hozzám huzodott [Dés; DLt 1371].

**Szk: szöböl/szóval ~.** 1765: az Ingerens, és Inctusok a Kamara Haznál boron ivok lévén összevegyed haboroottanak szavai, s meg birakozván egymást szidalmazták, s utollyára vége szakadván a Koczodásnak az In(ctu)sok el mentenek azon kortsomáról [Torda; TJKt V. 277]. 1778: akkor is szobol összevegyed haboroadván, Csanán Ursz meg akara fogni Ugrán Lapadátanak az haját [Egerbegy TA; JF Iosziv Ana (36) vall.].

**2.** összeaskaszkodik/verekedik; a se lua la bâteie, a se încăiera; aneinandergeraten. 1568: Ezt lattam hogy az Kadar Markos leanya oszueve haboroott vala az nemetneuel azon az anyokys meg Jutta Kadar Markosne es Rea mence az nemetnere ezt hogy a Nemet meg lata, Rajta futamek Ka-dar markosncra, es Kadar Markosne az konyhaba futa elötte, az nemet vtana wte ... az azony az mas ayton ky iqwe es vgy mütata az keket es vgy mongya vala az Ne-metnek la myt myeltel [Kv; TJK III/1. 214]. 1573: Barat ferench Azt vallia hogi Olaios Mihal hazanal kartyat lachanak volt, egi penz myat haboroott Eozwe zeoch gergy fekete Matewal ... giërg Archwl chapta Erte, oztan wsteok-be estek valaztig vontak egimast [Kv; TJK III/3. 289]. 1586: mondek, hogy walazzak el egy mastol mert ezze haboroottak az legienek [Kv; TJK IV/1. 546a]. 1597: meg njerte volt az biro eleött s ugy vitte el az A a' sariüt hogy el uizi a' sariut az A az Andras Janos haza eleott eoazwe habo-rodnak de ott ne(m) volta(m), hane(m) megh Jeoué Ba-linth, tahagh üeres az feye, mo(n)dek nekj, Im(m)ar ha igy uagio(n) az dologh ne haborigiatok, alküdgiatokmegh [UszT 12/77 Helena relicta quondam Agilis Ambrosj Georgy de Farkaslaka pix vall.]. 1638: ot az meniegzeöben, oszueve haboroott vala, ez az kajantaj Szeocz Marton fia Janos mester, Pal kovaczal, s ez az Inas ... mindjárt az szabliara vete kezét s ki akara vonni [Mv; MvLt 291. 155b]. 1654: Az Tolvaj peter halalaert foghtak volna megh

gianuval petricu juvánt ... mivel az Corcziaman valami bor arra felet eoazwe haboroottak volt [Ispánlaka AF; Thor. X/9 Moldovai Gligor (30) jb vall.]. 1759: a Batja addig koczkodik velle hogy ha összevegyed találnak haboroott mind összevegyed rontja a Batjat [Remete Cs; LLt Fasc. 149]. 1800: a Ködiek ki rohantak, a' Kelentzeikkel összevegyed haboroottak, hurtzolódottak, verekedtek [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Morár Maftyé (75) vall. Vervölgyi Bányai János keze írása]. 1804: ennek előtte összevegyed haboroottak és egy mást meg is verték és Vérben is kübülték [Kvh; HSzJP].

**3.** összekülönbözik; a ajunge la disensiuni/in conflict; mit jm in Streit geraten. 1679: Minthogy azért sokszor kisebb dolgokból is ennél nagyobb rosszak szoktak követ-kezni és félő, hogy az mint most mivelünk az váradi török összevegyed haboroott vala ... nem lehetetlen ... hogy vala-mely nem remélt okból az német pártra ne menjenek [TML VIII, 481 Teleki Mihály Ruszkai Andrásról].

**Összeháborúzik** összevész; a se certa; sich entzweien/zanken. 1607/1608: en azért kgdel Eözue nem haborozzom, (!) en sem Szegeniedem megh aual az Egi fwgeöuel, kgtek sem gazdagodik megh [Kv; JHbK XIII. 6].

**Összehajló** összecskukható; pliant; zusammenklappbar. 1736: Az Palotáb(an) találatott összevegyed hajlo kerek asztal Csinoson tsinált bik fábol valo labokon álló I [Várhegy MT; CU III/1. 100]. 1805: Két Mahoni-fa jádzó Asztal, összevegyed hajló; belőlől zöld posztóval borított [Mv; TGSz 52].

**Összehajlott** befelé hajlott; încovoiate/intoarse (spre) înăuntru; nach innen gebogen. 1697: Becsi ökrök közzi való ... Sárga összevegyed hajlot szarvaj [Almakerék NK; UtI].

**Összehajt<sup>1</sup>** egybeterel; a mina la un loc; zusammenrei-ben. 1600: mikor az zekeliek keömieöl weottak Palost, az hon mi Juhot találtak azt mind eoazwe haitottak es el wittek [UszT 15/133]. 1730: A Lu fogással minden személy válo-gatás nélkül mindennek tartoznak Taxa nélkül ketczer hajtván összevegyed napjáb(an) [Dés; JK]. 1732: micsoda dolog légyen annyi felé el hánt josszággal bajlodni és asztal akkor akkor Oeconomiarra összevegyed hajtani [Kórod KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1831: A Gujás ... minden kértelen a Lovamat meg fogván a mezőn, arra fel ült, és a Guját összevegyed hajtotta [Dés; DLt 332. 7].

**Összehajt<sup>2</sup>** 1. meghajlított; a îndoi; beugen. 1636: latam azt, hogy a Cziganyok mint egy karikat úgy oszueve haytak az fogoly embert, En mondek, tálám cziontya sinczen ennek az Embernek [Mv; MvLt 291. 68b].

**2.** rétegesen összevész; a împături; zusammenfalten. 1731: Az Lotanitásb(an) pedig ezt az modot kell tartani, hogy ... ha annyira szelidedik le köté szíjját kell rá kötni elsőb(en) nem szorítván meg igen erősen, Azután pedig pokrocot összevegyed hajtván kell rá kötni az hátára az lekötő szíjjal, az hol az nyereg áll [JF lovászmesteri ut.].

**3.** ~ják a fejüket egymásra találnak; a-și apleca capetele unul spre celălalt; zueinanderfinden. 1811: bennem úgy-is barátodat leled; Együtt tartok, 's együtt érzek úgy-is veled ... Azzal összevegyed tsapjuk ketten jobb kezünket, 'S mint két árva összevegyed hajtjuk a fejünket [ArÉ 110].

**Összehajtó** összehajtható; pliable, pliant; zusammenklappbar. 1748: Asztal összevegyed hajto kerekded utra való I

[Nagyida K; Told. 11/95]. 1850: Egy Tabori ágy özsze Hajto [Tarcsafva U; Pf].

**összehajtogat** rétegesen összefog; a ímpături; zusammenfalten. 1710 k.: Én fogám a pennátat és hátyára két kis cédulára felírák deákul, franciául és németül nevemet, hazámat, atyámat és tudósításra való alkalmatosságot, és ezt kis mértékbe öszvehajtogatám, s papirosba tűrvén, cérnával erősen bétekerém s spanyolviasszal oly erősen beöntém, csinálám, hogy a víz sokáig nem hatotta volna meg, és egy kis zsinórkánál fogva egyiket a nyakamba, másikat a balkezem bokájához kötém, avégre, hogyha a tengerbe vesznék, és testemre akadna valaki, tudják tudósítani, akiket illik [BÖn. 581]. 1770: fején fekte szokmány öszve hajtatva vala [Nagyercse MT; Told. 3a].

**összehajtott** meghajlított; curbat, încovoiat; zusammengebogen. 1732: Az udvarnak szintén a közepiben, Huruba modgyára földből ki ásott pintze vagyon, mely(ne)k oldala, s torka; gömbölyeg Cserefával rakott ki, öszve hajtott botozat forma szarvazattya szalmádn fedett; ebben Vete-ményt, és Káposztát tartanak [Erdőszengyel MT; TSb 51].

**összehallgat** kölcsönösen meghallgat; a asculta ambele părți; beide Parteien anhören. 1847: a két feleket öszve nem halgatta, hanem csak az eggyik felet azokat pedig a kik a köztudat és tapasztalás szerint a magok részekre szépitve kívánnak elő adni a dolgot [KLev.].

**összehány** 1. egybehány; a arunca grămadă; zusammenwerfen. 1681: Az szőlő földelni valo hasznos jó új földet igi csinálják: oldalab(an), allyaban ... mind gyepestől nagy hosszu kazal földeket hannak öszve jo magassan; három vagi négi esztendőre alkalmasint öszve érik ... az ki nyitott szőlő tőkre egy egi jo kosárral, vagi teknőczkével töltenek [Vh; VhU 586].

2. halomba rak; a îngrămădi, a stringe grămadă; zusammenhäufen. 1595: 14 Die octobris az buzat be hortak zeke-resnek attam) f 0 d 12 [Kv; Szám. 6/XV. 31]. 1648: az templom feleől valo felen három eolni szelessegre nehol, s' egy ember magassanira hozzan 16 eólnire rakni valo keőuek, mellyeket akkor hantak eozue mikor az Curiarul az feoldet ki hordottak [Kerc F; UF I, 847].

3. szétdobál; a răvăși/împrăștia; durcheinanderwerfen. 1772: Tolvaj modon hazomot fel vervén minden lehen-deimet öszve hányván ... az ültre reá akadván elis vitték hatalmasul [Dés; DLt 321].

4. egybehord/mos; a căra la un loc; zusammentragen/schwemmen. 1592/1593: azt az peres porond zigaret<sup>a</sup> ... az víz hanta vala eozue, kouachios vala elejn, nem illien fwűes, meegh az gazdam oda hajtatta velem az barmot azon a porondon dilettem, sok barom diletet ot mindenkor, mikor azon lartam el [Décse SzD; Ks. — \*Dés és Szentbenedek határán]. 1770: hallottam másoktól olyan ítéletet, azért hanta volna a víz öszve azon porandat, hogy az Királyfalvi gáttól nem mehetett olyan bátron mint az előtt [Ádamos KK; JHb LXVII/129].

5. (betűket) egymásra ír; a scrie înghesuit/literele unele peste alte; (die Buchstaben) zu gedrängt schreiben. 1676: Én Kegyelmed levelét jól el nem tudom olvasni, kivált a cédulát; az czifrák igen öszve vannak hányva, sűrűn vannak írva, distinctio köztök nincsen, holott minden numerus után annak meg kellenék lenni, ritkábban is kellene írni,

kivált egyik liment az másiktól [TML VII, 314 Teleki Mihály Bethlen Farkashoz].

6. ~-vet mérlegel; a aprecia/cîntări/cumpăni; erwägen, überlegen. 1811: mivel minden Lovát 's Kantzáját isméri, öszve hánnya veti a' gondolatiba, Melyikben mi a' szép, mi a' jó, és hiba, És ugy párosittya Mag lovát 's Kantzáját, Hogy jobbítsa égyik a másik hibáját [ArÉ 141].

**összehányás** 1. egybehordás; formare de aluviuni; Zusammenschwemmen/tragen. 1770: a Királyfalvi malom okoztaé, vagy a nagy arviz azon porondnak öszve hányását, én azt nem tudom [Ádamos KK; JHb LXVII/129].

2. halom; movilă; Haufen. 1831: fel felé haladva föld öszve hányásból határ jel emeltetett<sup>a</sup> [Born. XVb. — \*Toplicai határon].

**összehányt** egybehányt; ridicat/format la întimplare/de-a valma; zusammengehäuft. 1842: a' tölts ... nem egyébb, mint a' víz építési mesterség- és tudomány gyalázatára ... mindenfeliből öszve hant, 's a víz praedájára kitett tömeg [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével].

**összahasadozik** 1. megrepedezik; a se crăpa; aufspringen, Risse bekommen. 1720: Tudjuk hogy Kastélybeli része az Arvak(na)k eppeb állapotb(an) volt ... senki nem Curálvan falai öszve hasadozták, fedelei le Sorvadozták [Branyicska H; JHb]. 1841: az lisztelő malomnak also bütűje ... öszve hasadozott [Bács K; KmULev. 3].

2. kirepedezik; a se crăpa; aufspringen, bersten. 1799: Bán György ő kegyelmének a' Léánya Juliánna, olyan rongyoson, kudortzul, tetvesen járt meztlább mint egy leg alább valo Czigány Léány a' Lába mind öszve volt hasadozva [Mv; MvLev. Balog Ádám (51) civis vall.].

3. szétszakadozik; a se rupe; zerreißen. 1737: Tudgjaé a Tanu nyilván és bizonyosan ... hogi ... Hollomezőn lakó Nemes Pap Gábor ... Groff Széki Teleki Adam Ur ő Nga Nemes Kővár vidéke Szakaturi Gliga Simon nevű Jobbágyát ... keményen meg verette ... ugj hogi az verés miatt a Kődmőneis hátán öszve hasadozott [BSz; TKI vk].

**összahasadozott** megrepedezett; crăpat (în mai multe locuri); aufgesprungen, geborsten. 1844: Tornátza öszve hasadozott [Abafája MT; TSb 32].

**összehasonlít** 1. összevet; a compara; vergleichen. 1775/1778: öszve hasonlítván az akkori jövedelmet a mostanival, azt hogy akkor több, s most kevesebb jövedelme legyen ezen Jozzágnak, nem mondhatom [Algyógy H; JHb LXXI/3. 358]. 1823–1830: herbáriumot hoztam magamnak is, valami 240 kiszáraztott plántákat ... Eleintén nézegettem, egy-egy eleven plántával összehasonlítottam, s időtöltésem volt velek [FogE 22].

2. összehasonlítódk; a fi comparat; verglichen werden. 1811: Szent László Királynak nagy Apját Kopasz Lászlónak hívták, Czegöben-is lakik egy jó Barátunk Nemes Ember Székely László, a ki kopasz, azért hasonlítanak öszve<sup>a</sup> [ArÉ 119. — \*Lapalji jegyzetben].

**összehasonlítgat** egybe-egybevet; a compara/confrunta; vergleichen. 1880: ostobaság, hogy mi magyarok mihelyt valakiről bírálatot akarunk mondani, okvetlenül keressük a külföldi író, kivel összehasonlítgassuk [PLev. 79 Jakab Ödön Petelei Istvánhoz].

**Összehasonlíthat** összevethet; a putea compara; vergleichen können. 1710 k.: Az elsőt méltán ... nevezhetjük ... egész örökkévalóságnak, a másikat pedig fél örökkévalóságnak avagy örök üdőknek ... mert valósággal nem vehetjük vagy hasonlíthatjuk össze a kettőt teljességgel semmiképpen [BÖn. 459].

**Összehasonlítódik** egybevetődik; a se compara, a fi comparat; verglichen werden. 1843: Ezen Jegyzésből ki világlik hogy azan positiók melyek veressel meg vonva nintsenek az én 1843béli számadásomból ki maradtak, ha az evel összehasonlítódik, ped(i)g bé kellett volna írnod minék utánna azan évi számadásom perceptiojába mint kész pénz az utolsó positioba felvétetődöt [Born. F. V/a].

**Összehasonlíttatik** egybevettetik; a fi comparat; verglichen werden. 1797: ezen fellyebb meg irt hét darabból álló Transummált és Copiazott levelek ... a magok tullaídon eredeti levelekből Transummaltattak a Negyedik Paginán lévő pedig Copiából Copiaztatván általunk az Originalisokkal össze olvastattak és azokkal minden punctumaiban commaiban és Clausulaiban össze hasonlítottattak [Szság; Borb. II].

**Összeházásít** kb. összebékít; a împăca; versöhnen. 1660 k.:/1715 k.: veled czimborámat akkor hidd, mikor a' tűzét 's vizet össze házásitot [Rosnyai, HorTurc. 214].

**Összeházasodás** egybekelés; cásătorie; Vermählung. 1819: Rákosi Boldisár Urnak Frank Kis Susánnával való özveházasodása [Kv; Pk 2].

**Összeházasodik** egybekel; a se cásători; sich vermählen. 1668: igen régen házasodtunk össze, de én még meg nem untalak [TML IV, 334 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1810: ugy osztán Házasodtunk össze [Bölön Hsz; HSzjP].

**Összehelyeztet** egymásba illeszt; a îmbina; aneinanderfügen. 1597: myert hogi az owarban az Owar kapwyan beleol a keokwt meg bomlot volt, az keowek egi mastvl le deoltenek: Azt a keomiwessekkel meg chinalta(ta)tuk az keoweket eoazwe heliezettek vas chapokba illetettek, es fen az kerille valo keoweket vas kapochal eoazwe foglaltak es hogi meg vakoltak, fizete(m) Keomiwes Mihalnak es Peternek f. l. d. 50 [Kv; Szám. 7/XIII. 10].

**Összehenderget** összetanakodik, egyezségbe jut; a se înțelege (asupra unui lucru); sich vereinbaren. 1769: Pallér Eizenbájdél János György ő kglme ... (és) Nájburger Iosef ő Kglme ... Németül össze hendergetének s mit tselekedtek azután, mit nem, én nem tudom [Dés; Ks 21. XV. 10 Joan Szántó (40) ns vall.].

**Összehív** 1. egybehív; a convoca; zusammenrufen. 1592: en biro valem minekeonk megh parancziola eo kegme hogy adgiu(n)k eoazwe hiwuk az falwt akkor cziak negy lofeo vala eok azt mondak hogy eok nem adnak [UszT]. 1636: az kürtök, az mellyekkel az Sidók az szent gyülekezetet össze hiuják vala ... mind azon régi vigorokban, di-vattyokban, és ususokban maradtak volna [ÖGr Aj. 8]. 1849 u.: jött egy fel hívás, mely a képviselőket Szegedre összehívta [EM XLIX, 550 Zeyk Károly kezével].

2. meghív; a invita; einladen. XVIII. sz.: A pad alatt kasküllőn Vagyon egy szalonna ... Vágy egy darabot, ha nem

avas, Tyúkmony rátottába: Barátunkat hívjuk össze Este vacsorára [EM XX, 497 Tréfás ének].

**Összehívás** 1. egybehívás; convocare; Zusammenrufung. 1849 u.: Bethlen János későre érkezett arra, hogy a széki gyűlés összehívását meg gátolja [EM XLIX, 548 Zeyk Károly kezével].

2. előállítás; aducere (în fața unui organ de conducere); Hervorbringung. 1850: a' Kontárkodók össze hívásakor a' Sándármoknak 5 Rf [Kv; ACSzám. 28].

**Összehívát** 1. (tanácskozára) egybehívát; a convoca (la o consfătuire); (zu einer Sitzung) zusammenrufen. 1664: mivel az dolgok nagyok, szükségesséppen ő nagyságának az tanácsurakat össze kell hivatni [TML III, 121 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. 1678: az én csekély itiletem szerint is az tanácsot össze kellene Nagyságodnak mentül hamarabb hivatni egészen, azon kellene lenni, az dolog addig lenne titokban [TML VIII, 369–70 ua. a fej-hez]. 1755: az egész Illyefalvi lakosokat össze hivatván azok előtt Fülöpnt az Perlengérbe tétet [Illyefva Hsz; HSzjP].

2. egybeszólít; a aduna; zusammenrufen. 1811: Miként egy nyomorult és el-szegényedett Ember az utolsó órán tekekedett: Mind össze hivatalja sok rongyos fiait, S e' képpen intézte azokhoz szavait [ÁrÉ 102].

**Összehívatal** egybehívátás; convocare; Zusammenrufung. 1679: Az urak össze hivataljával nem kellene késni [TML VIII, 503 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

**Összehívátás** egybehívátás; convocare; Zusammenrufung. 1671: Nagyságod ezen németeket az tanácsnak össze hivatásáig tartóztatná ott [TML V, 528 Teleki Mihály a fej-hez]. 1678: Nekem úgy tetszik, új forma dolog csauszszal ország gyűlését hirdettetni. Ali, Szejdi, Kucsuk pasák mikor benn voltak is, fejedelmek lételeben ország gyűlésének össze hivatásában nem avatták magokat [TML VIII, 445 ua. Nalácsi Istvánhoz].

**Összehívátik** egybehívátik; a fi convocat; zusammengerufen werden. 1868: Részletes zsinat hivatik össze ... székbírák választása fog történni [M.bikal K; RAK 166].

**Összehívattat** egybehívattat; a dispune să fi convocat; zusammenrufen lassen. 1701: Táblával hivatattván az Apánk Ur(am) össze az betsületes Cehet Asztalos Márton Ur(am) hogy be nem jött, Panaszba való dolog [Kv; ACJK 34].

**Összehívó** egybehívó; de convocare; Einberufs-. 1795: 1794 Szentgyörgy havanak 7ikén költ Megintő, idező, bizonyossá tévő, össze hivo, Eskető, ellenztető, bé és el tiltó, Petsét [Told. 76].

**Összehord** 1. egybehord; a aduna; zusammentragen. 1673: Az Fa szerszamok felől penigh így concludalank hogy ő kegyelmek mind össze hordvan szerezven, híjanak Kadar Mester embert, azzal három fele rakatvan egyenlő-keppen minden fele, vessenek nyilakat reaja [Kv; RDL I. 154]. 1718: A Buza iránt pedig eppe(n) fogiatkozás lesz, noha mind addigis ne(m) tudom mig össze ne(m) hordom a Buzát [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]. 1840: Kásova Marhássai ketskéket a fábrika gátjához és Mészkövet hord-

tak össze [Msz; Born. G. XXIVb]. 1843: Most is azt mondom, hogy fiokokat hordotunk össze két helyre, s a' szekeret melléjük huzva ugy rakadtunk meg [Bágyon TA; KLev. Bottyán Mihály (38) vall.]. 1854: Mint hogy az idén Curialisomra uj lakot szándékozom csáltatni annak meg kívántato matériálját ő\* köteles össze hordani [Egerszeg MT/Mv; DobLev. V/1373 Dobolyi Bálint kezével. — \*Bréza Tódor, a kuriális bérlője].

2. egybegyűjt; a aduna/stringe; sammeln. 1662: Én emellett nagyon könyörögvén Tisza István által, szegények a százezer tallért is megígérték vala, úgy, hogy magoknak is valahol mi pénzék, ezüst marhájok volna, összehordván, amíg Tisza István odajárna [SKr 575].

3. összeszid/teremtettéz; a bruftui/ocări (pe cineva); heruntermachen. 1742: Anyánkat Lelkünket össze hordá teremtettéz [Kv; AggmLt C. 12]. 1813: a' Bányai ... Lelkét a' fennebb meg mondott mód szerént össze hordotta [Dés; DLt 71/1814]. 1827: Kováts Pál ... négy ött Ember szeme láttára mejbe ragadtott és meg rántzikált s Huntzfot Kristussom Lelkit össze hordotta, a' Kurvajáért és meg akart verni [T; Tlt Közig. ir. 1519].

4. összeugraszt, egymásnak ugraszt; a afită unul contra celuilalt; gegeneinander hetzen. 1662: bizony dolog, né-mámasszony csak alig tudtam megcsendesíteni, hogy el nem mone tegnap, mivel igen megbúsult ő kegyelme ... bizony, édes Öcsém uram, élitől is van, s fokátul is, mert az sok asszony-ember összehordja őket, Menyemasszony mindjárt roszabbul vagyon, mihelyt megbúsult [TML II, 229 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz]. 1675: Sok temondádott forgatnak az emberek; igyekezik az embereket össze hordani és ha volna kikkel, urunkat is felingerelni, mivel ő nagyságok ellen való dolgokkal vádolnának né-melyeket [TML VII, 5 Teleki Mihály Beldi Pálhoz].

**összehordás egybehordás; stringere, adunare** (la un loc); Zusammentragen. 1697: a harangláb fedeléről levert zsen-delyeknek összevordásáért és a szegeknek kiszédéséért adtam két napszámosnak ételével együtt két napra den. 48 [Kv; ETF 107. 13]. 1726: Serfőző ház körül való Epitésekre Erogálnak eő kglmek ... Gabonák össze hordására ... Cantori ser ki főzetésre, magok munkájokkal faracsagokra in universum f. 308 // 47 [Kv; Szám. 54/II. 11]. 1840: a fák össze hordása nem ugy eset a hogy az emberek Bosla Urammal edgyeztek mert vagy kettő háram betsületes volt de a többi tsak fél várol beszéllet mikor szollitattam a fák össze hordása iránt [Várfva TA; Bosla].

**összehordat egybehordat; a dispune să fie strîns/adunat** (la un loc); sammeln/zusammentragen lassen. 1719: Az Szinanak nagyobb riszit össze hordatam ket szakaszban az falu alat valo riten vagyon 16 bogja [Szentpál K; TKI Mihály Deák Szénás Miklóshoz].

**összehordott egybehordott; care a fost strîns/adunat; zusammengetragen, gesammelt.** 1740: Szénát ... mind esős időben kelletvén hordatni, azt a Militia nem acceptálta, hanem a Statios helyeket nyomorítottá meg, s az össze hordott Széna is ott vész él [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.].

**összehoz 1. (hadat) egy helyre összevon; a concentra/masa (trupele); (das Heer) zusammenbringen/sammeln.** 1710 k.: Ő is ... ezer vagy mennyi gyalogot és a lovas hadat, német és rácot hozza össze, légyen egy hét vagy nyolc-

ezer emberből álló hadunk és ehhez illendő artilleria [BÖn. 940].

2. közel hoz; a face să se întâlnească (cineva cu cineva); zusammenführen. Szk: Isten ~ vkii vkivel Isten megengedi, hogy találkozzanak. 1674: én senkinek is még Kegyelme-den kívül meg nem irtam s ő nagyságok sem akarják, míg Isten össze nem hozza Nagyságtokat s Kegyelmeteket [TML VI, 588 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1678–1683: az sok felelmes, es boldoktalan üdőknek szelvesse idestova, el hanjottatasa utan, ls(te)n ismet össze hozva(n) bennünket [Ks Kornis Gáspár kezével].

**összehozás összegyűjtés; adunare; Zusammenbringen, Versammlung.** 1710 k.: A székelységet disponálták magok mellé, és üdőt nyertek a kolosvári s több praesidiariusok ... lovas puskások, mezei katonák összevhozására [BÖn. 708].

**összehozhat szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktion: bekességre ~ megbékélthet; a putea împăca; versöhnen können.** 1576/1577: Egykor Thorozkay Matthias es ferench hywattak volt fel, eotet varfalwj Gergellivel Egietembe Thorozko Zentgeorgyre kwideottek volt eoket Az Azzonhoz ... hogy Eozwe hozhatnak eoket Bekessgre [Torda/Kv; Thor. VI/4. Joh. Varfalwy ns vall.].

**összehúgyozza magát összevizeli magát; a urina în pantaloni; sich bessen.** 1768: mind össze szarta és huddozta volt magát [MKG].

**összehuncfutol lehuncotoz; a face pe cineva șmecher; in Hundsfott nennen.** 1832: volt Szatler társom Roth Ferentznek 25ig kemenyen valo meg veretése és szolga Biro Rátz Iosef Umakis Oroszba ugyan általa égy butyikos bottal feje behasítását, ki azután a Kapitány Urat visza vivé, meg páltázta össze hunczfutolta és meg Szalaztatta [Dés; DLt 258].

**összehuncfutoz lehuncutol; a face pe cineva șmecher; in Hundsfott nennen.** 1722: Pap Vonkát ... hallotta az kire meg haragudott; Attával, Teremtettével, baszom Annyát, Lelkét, össze Hunczfutozta [Kecsed SzD; TL. Marosán Vaszil (36) prov. vall.]. 1729: én ket izbenis be mentem az Pitvarb(a) s, könyörgöttem hogy ne bantasa de engemet össze huncz futuzot az Leymany és ki uzott [K; Ks 7. XV. 13]. 1735: kglmed ... az ... Cs:Györgj falvi határon ... jövén mi oktul viseltetvén ... Szakaturai Gliga Simon nevű Jobbájt találván pipáját tölle el akarván hatalmasul venni, az említett Jobbáji nem adván kglmed össze Hunczfutozta, de azal sem elegendvén meg ... verte verette ugj anyira hogy ha mások nem lettenek volna megis ölette volna [BSz; TKI]. 1757: mikor az ősi Inquisitio volt engemet is össze hunczfutáztak azok a betsületes Cancellisták hogj fa-teallyak mitt tudok Vonyára [Galac BN; Wlt Marikucza Péter (38) vall.]. 1765: En Paszaroly Lupuj hallattam Füleimmel, hogy ... Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit össze szitta hunczfutoszta, Teremtetészte Tovajaszta [Marosbogát TA; Mk V. V/97].

**összehúz összeránt; a trage, zusammenziehen.** 1823–1830: estve setétben hazamenvén, lefeküdtem az ágyomba. Az ágy firhangját összehúztam [FogE 200].

**összehúzhat összeráncolhat; a putea strînge în cute; in Falten ziehen können.** 1823–1830: A válnak elől volt mell-

tartója, olyan széles, hogy a válat összehúzzhatták, mert a válnak kétféle voltak sűrűn ilyenforma kapcsolai [FogE 66].

**összehúzott** összefogott; (care este) prins; zusammengefaßt. 1847: Klinger Wencel ... feljűl egy kerek gombal összehúzott hamuszín casemir sapkát viselt [DLt 633 nyomt. kl].

**összeillik** 1. egymáshoz illik; a se potriví; zusammenpassen. 1570: Az teglat lattuk, de Nem Illjk az teobbt teglawal eözwe [Nagysajó BN; BesztL 65 Chywy Lukach Sayoy vdarbyro Casparus szwch besz-t-i bíróhoz]. 1811: Jól össze illenek benne minden Tagok, Lábai sem hosszszak, sem igen vastagok<sup>a</sup> [ArE 158. — <sup>a</sup>Gr. Bethlen János véleménye szerint a ménésbe való, szép lóban].

2. egybevág; a corespunde/concorda, a se potriví; übereinstimmen. 1573: Zabo Marton polgar Balasy Georgy olah Mihal Istwan deak, Azt valliak hogi mykoron feierwary Imre halala vtan gywltenek volna Andras deakhoz Nemy dolgokert, Azomba leot Be Iffiabik Bwday Georgy egi ados lewelel Andras deak Eleyben kiben fl 99 volt Irwan ... Monda Bwday Georgy hogi Regestumais vagion rola, Aztis latny kewanta Andras deak, mykor oda hozta volna es meg Nezte Andras deak, Mond hogi kylembes az ados leweltwl Mert Ninchen Anyne Benne Irwa ... Eonekikes vgi Theccet hogi Nem Illik Eozwen (!) Ezen meg haborodot Bwday Georgi es ely Ment onnat [Kv; TJk III/3. 296].

**összeír** egytűvé ír; a scrie laolaltă; zusammenschreiben | lajstromba foglal; a înregistra/înscrie, a trece într-un registru; registrieren. 1636: Ozdy Thamás vr(am) uolt egyűk Regius, es az uallatasokot mind eozue írta [Kv; CarTr II. 901 Val. Benkeő (32) ns vall.]. 1702: 15 marhás jobbágyot írnak össze [Vasláb Cs; EHA]. 1844: mindene-met, anélkül, hogy csak össze ís írta volna, sietve el peszételte [Dés; DLt 1109]. 1850: a papok teendői közé tartozik ... össze írni azon Kisdedeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott [Nagykapus K; RAK 4 esp. kl]. 1861: Én az Ilyés Lőrincz feladására a' földeket össze írtam [Demeterfva U; Pf Gálfy Sándor lev.]. 1863: A vizsgáló szék föbb feladata lejár az Egyházak minden fekvő es felkelhető javait össze írni [Gyalu K; RAK 84].

**összeírás** 1. jegyzék, nyilvántartás; evidentă; Verzeichnis, Evidenz. 1834: az hol, ujj és semmi változás alá nem jött ilyen össze íráások nintsenek, Azon Ekklesiának minden javairól ... törvényes felmérések és ... Conscripctio vitessenek véghez [Vaja MT; HbEk]. 1853: Az Uradalomba volt emberekre nézve való össze írást nagy bajok között bévégezve, küldöm [Szilágycséh, BfN Szipoly Elek kezé-vel]. 1855: a' közös osztatlan erdőkből ... részek, mint hogy azok még elválasztva nincsenek, ezen összeírásba nem jelölhetődtek ki [Mv; DLev. 5]. 1856: mind két telket meg nezem — az allodizaltakról összeírást készítettem [Komolló Hsz; BetL 4 Sylvester Dávid lev.].

2. lajstromba foglalás; trecerea/înscrierea într-un registru; Registrierung, Zusammenschreibung. 1850: Marothlaka ... fel égetés, és rablás, szintugy ... egyéb ki szolgáltatás és ki tsikorgások általi történt kárinak össze írása [KLev.]. 1856: méltotasson Dánfi Jósef urnak a' Nagy Laki határon fekvő következő birtokaira nézve a' biroi zá-

loglást 's összeírást megrendelni, és végre is hajtani [Marokoppánd AF; DobLev. V/1399 Dobolyi Bálint kérv.].

3. vagyonösszeírás; înregistrarea/recensămîntul bunurilor; Zusammenschreibung des Vermögens, Vermögensaufnahme. 1843: Csonya Janos — Zab Gyermekek — nővére ovást tett hogy törvényeink Szerint Zab Gyermekek nints semmije 's az össze írást meg gátlá [Bágyon TA; KLev.].

4. lakossági nyilvántartás, népszámlálás; recensămîntul populației; Volkszählung. 1850: valamint Horvát-Tot országokban ... és M.országban is a nép össze-írása és felszámolása ... meg történt, ugy annak Hazánkba is meg kell esni [Nagykapus K; RAK 4].

Szk: ~ alá tartozó. 1773: Sepsí Szent Györgyi Gyalog katona össze írás alá tartozó néhai Balog Miklos felesége Butok Sára [Sszgy; HSzjP] \* ~ alatt levő. 1839: Angyalosi Székely gyalog össze írás alatt lévő Ferentz László 58. esztendő [Angyalos Hsz; i.h.].

**összeíratás** jegyzékbe foglaltatás; înregistrare, trecerea într-un registru; Registrierung, Zusammenschreibung. 1835: az Ösze íratásokat készítő Nms Szék [Vaja MT; HbEk].

**összeíratik** jegyzékbe foglaltatik; a fi înregistra/trecea într-un registru; registriert werden. 1842/1844: (Az) örökös-Dálnaki jussan álló Föld ... 1815től fogva 1821ig három rend béli ... írások által ... összeíratott [Dés; EHA].

**összeíró** vagyont/javakat számbavevő; de inventariere; Register-. Szk: ~ becsülével a számbavett javak értékét feltűntető jegyzék/leltár. 1844: Grof Vass Ádám Ur ... kére bennünket ara; hogy ... Szent Egyeden Fekvő rész örökös Jóságából ... azon bizonyos részt — fölveendő Hűtös becsűsök által becsültetnök meg, és arol adnánk egy hiteles összeíró becsű levelet [WassL].

Vö. a becsülével címszóval.

**összeíró levél** vagyon/értékszámbevétel, leltár; (inscriis de) inventar; Bestandsverzeichnis. 1844: Alább írtak, adjuk ezen hiteles Öszeíró és Becsű Levél Rendjében jövődöbéli bizonyosság tudtára minden illetőknek azt: hogy Grof Vass Ádám Ur ... kére bennünket ara; hogy ... Szent Egyeden Fekvő rész örökös Jóságából 20 000 az: az: Husz ezer Váltó Rhforint értékéig íránk össze, és azon bizonyos részt ... becsültetnök meg és arol adnánk egy hiteles összeíró becsű levelet [WassL].

**összeírt** jegyzékbe foglalt; care a fost înregistra/trecea într-un registru; registriert. 1860: A Laza melyen az össze írt gyümölcs fák találtnak néhol szántatik, néhol kaszáltnak férőjűsege mintegy nyolcz vékásnyi [Sarmaság Sz; HG gr. Kemény Sámuel hagy.].

**összejár** 1. bejár; a cutreiera/străbate; durchwandern. 1761: össze járta ő Nagysága mind a két Udvarokhoz tartozó Gyümölcseseket ... nem tudom [Branyicska H; JHb XXXV/46. 14]. 1764: én össze járam az egész Határt az osztálykor, de én semmi nevezetes írtását Batyam Ur(am-na)k nem láttam [Középlak K; BfR]. 1815: leg előbb is a' Telkeket mind össze jártam és meg visgáltam, de tsak el tsudálkoztam micsoda nagy pusztulást láttam, és valóság-gal mintegy szánakozás vett elé [Szamosújlak Sz; Végr.].

2. megjár; a trece (consecutiv) pe la adresele respective; nach und nach/der Reihe nach abschreiten, durchstreifen. 1867: itt még református és katólicus kolégium is van s ha fel nem teszik hogy melyikbe igen hamar eltévedhet a levél sőt ha el nem téved is de a míg a más két kollégyomat is össze járja addig három négy nap eltelik s későbbre kerül kézhez a levél [Pf Pálffy György apjához Pálffy Lajoshoz Kv-ról].

3. (férfi nővel) együttjár; a se ține cu cineva, a trăi cu cineva (în concubinaj); mit jm verkehren, zusammenhalten. 1593: Nagi Gergeli vallia; Lattam hogi Kis Georgi Vadalma Gergelneuel az eo maga hazanal eggiwtt eottek ebédetk vachoraioakat es egi hazba haltak, hül az Azzoni hazanal, hul az Georgi hazanal. Kerdettem mi okon jarnak vgi eoziue, azt mondotta mind az Azzoni, s mind Georgi, hogi eok hitet attak egimasnak [Kv; TJK V/1. 353].

4. egymáshoz jár, érintkezik; a se vizita (reciproc), a umbla unul la altul; zusammenkommen. 1677: micsoda tanácskozások voltak Hadadban, Csehben, minthogy gyakorta össze jártak az emberek, azokról mint tölem eltitkolt dolgokról nem írhatok [TML VII, 532 Teleki Mihály a végbeli hadakhoz].

5. ide-oda jár/kóborol; a umbla nestingherit/în voie; herumstreichen/schlendern. 1739: Miolta ebben a' falube lakunk ... szabadosan á sertések össze jártanak az Utrumbe (!) még nevezett helyen [Csömény SzD; Ks 36. V. 11].

**Összejárás** egymás kölcsönös látogatása; vizitare reciprocá; gegenseitiger Besuch. 1823–1830: A sokadalom napján estve szállásomra jött egy Szathmári Miklósné nevű özvegy szabóné, ki a leánnyal is és anyjával nagy összejárásban voltak, szemben lakván a Mátyus házával [FogE 292].

**Összejárhat** egymáshoz járhat; a putea umbla de la unul la altul, a se putea vizita reciproc; zusammenkommen können, sich besuchen können. 1657: Az oláhoknak légyen külön lakások, mind mestereknek succescenseknek, és külön valo auditoriumok, udvarok; de az melyből köz ajton össze jarhassanak: kik szép egyesegben is tartoznak egy massal élni<sup>a</sup> [UF II, 186. — "A fogarasi iskolában].

**Összejáró** 1. összecsuksukható; pliable, pliant; zusammenklappbar | egymásba illő; care se poate băga unul într-altul; ineinanderlegbar. Szk: ~ ágy. 1748: Öszve járo vasas uti nagy ágy [Ks XXVIII. 5. 8] \* ~ asztal. 1768: Öszve járo asztal ... [Mezősztgyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1824: Egy öszve járo Két Táblából álló fenyő deszka fejár asztal meg lehetős karba [Erdőszengely MT; TSb 43] \* ~ ezüstpohár. 1633: Tiz eöszve iaro ezeöst sima Pahar, mellyen az Ueselini Boldiszar Uram Neue és Cimere vagion [Ks Weselényi Kata kel.] \* ~ fapohár. 1692: Vagyon egy öszve iaro kettős fa pohár [Kv; ACJK 12] \* ~ kupa. 1585: Egy Eozwe Jaro Aranyas kupa Eppel Janose U. 2 p 33 p(ro) f22 [Kv; Szám. 3/XIX. 2]. 1586: A varas eöszve Jaro kwpaiait vjobban meg tisztitatta(m) ... — 50 [Kv; i.h. 3/XXIV. 42]. 1593: Egy eozwe Jaro kupa, melliet Cancellariu(s)nak attunk aiandekon az meniekezeo lakodalmakor 2 gira 36 nehezeket Niom [Kv; i.h. 5/XXI. 78]. 1595: Egy eoregh eozwe Jaro Aranyas kupa M. 7 p. 26. Mas Aranyas egibe Jaro kupa M 2 p 28 [Zsombor K; Somb. Sombori László reg.]. 1627: Egi bokor eozue iaro aran(n)ias kup<a> ... Hat feier egiben iaro pohar [BLt 1 Béli Kelemen inv.].

1637/1639: Egy bokor mereo Aranyas Eöszue jaro kupa nyo(m) m. 3. p. 9. [Kv; RDL I. 111] \* ~ kupácska. 1598: Az mi keuez ezwst marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak ... egi rottiaz (!) ezwst Kannaczykat, es egi eozue Jaro Aranyas kupaczykat [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.] \* ~ serleg. 1598: Az en leanyomnak Ilonanak hattam ... egi eszue jaro Aranyos kupat ... haro(m) eozue jaro feyer Serleget, keozep zerweket [uo.; i.h.]. 1644: Karsai Ferencz, Karsaj Miklos, es Karsaj Anna jovait ... ugy mint ... egy öreg öze iaro aranyas serleghet ... hagyott Karsai Uram ... gondujselesónk alatt [LLt].

2. összecsuksukható/zárható; (despre porți) ale cărei canatură se pot închide cu zăvorul; zusammenschließen. 1732: (A) Curiaban mennek bé ... három vastag Cserefából, négy Szegre, faragot, huvarlot, földben fel asot, kötöt magos Kapu fél fákon, fa Sarkokon és horgokon két felé nyilo, vas reteszszel össze járo deszkázatu nagy kapun [Nagyida K; Told. 11/70].

**Összejő**, **összejön** 1. összejöül; a se aduna/reuni; sich versammeln. 1794: mikor most ... a' Comissio ujra össze jött a Nyilaknak kiadására ... mondották sokan az Falusiak közül hogy azon Conscriptioiból még sok köz földek kimaradtanak volna [Fejér m.; DobLev. IV/734. 1b vk].

2. szerelmi viszonyba kerül egymással; a avea relații amoroase cu cineva; zusammenkommen, mit jm in Liebesverhältnis treten. 1842: Hogy ha pedig az irt két parazna fél, ezután is egymással össze jöven, egymással tiltott Szerelembe élnének, mihelyst fél jelentetnek, rögtön a Tekintetes Nemes Tisztég kezei közzé, meg büntetés véget által adatni rendeltettek [Nagykapus K; RAK 22].

3. összekülönbözik; a se certa, a ajunge la disensiuni; sich entzweien. 1819: ottan össze tanálkozván öszsze jöttek és veszteket volna [Kv; Pk 2]. 1831: Székelly Farkasné ... hirtelen mérög, kotzodo Aszszany mindennel szereti öszvejöni, czivodik vélek, de hamar megis békellik ő vélek [Torda; TLt Köz. ir.]. 1837: az ezüstök s Clenodiumok bevitelért gyakor izbe az Exp(onen)s Ur az Utrizált aszszonyal össze jött s köztök versengés támadott [Doboka; BetLt 1 Nemes Sarkadi Anna (20) főző vall.]. 1843: Szabo János Pekárik Jóseffal valami portio pénznek executioval valo fél vételért össze jöven Szabo János Pekárikat kegyetlenül meg verte [Dés; DLt 586. 12].

**Összejövés** összekülönbözés; ceartă, disensiune; Entzweigung. 1826: Hogy miből kezdődött a Szász Sigmond és Ferentzi Josef között való össze jövés ... nem is tudhatom [Somosd MT; CsS]. 1846: En Ifj Imre Mihályt egy jozan életű embernek tudom — hogy senkivel semmi össze jövése lett volna azt sem tudom 's nem is hallottam [Kakad MT; DE 2]. 1847: Varga Katalinnak a bucsu-cserbui kisbíróval, Plésa luonnal összejövése lett volna, s azon alkalommal a nevezett kisbíró fejérmeg testvérenek kezében lévő kis gyermeknek feje bétört volna, de mi módon törtetett bé, azt nem hallottam [VKP 256].

**Összejövetel** találkozó, találka; întâlnire; Zusammenkunft, Treffen. 1834: mivel a Tiszt a' Nagyságod előttis talám tudva lévő sötét próbáltatásomra tett alatsónsági utánnis, velem mesterkedéseit sem el rettentés, sem egyéb alatsón uton nem viheti — egy tészla szerénti Regius ki eszközöléséért, a feleségével való titkos öszvejövetelünk<sup>a</sup>, alatsón hunntzfut gyanuja által akar alám vermet ásni

[Bögöz U; IB. — \*Célzás a tiszt ama gyanúsítására, hogy feleségének a pappal viszonya van]. 1844: érzed é, vagy gondolod é valami bűnödött? Nem egyebet, hanem hogy Al: Sofalvi Cseresnyés Dánielnével valamely bizonyos öszve jövetelünk lévén abban el vagyok vádolva, hogy holmi Törvénytelenségeket követtem [A.sófvá U; DLt 1441].

**Összejut** összetalálkozik; a se íntilni (cu cineva); sich treffen. 1585: Margit Kadar Boldisarne vallia ... Keleme(n) vizza tereh, es mikor ezzwe lutanak mindketten, Akoris A' legenit lata(m) hogy eleób huza fel a' chakant vag talalhata Kelement vagy Ne(m), Es Azon keözbe otta(n) le esek a' legeny vgy vte Kelemen [Kv; Tjk IV/1. 472].

**Összekalapál** összeverekedik; a se bate; aneinandergeraten, handgemein werden. 1668: Latam hogy Lazar Gaspar fiastol meg holt lozan Janossal öszve' kalapalanak [Nyújtód Hsz; HSzJP Csüdör Thamas (50) ns vall.].

**Összekalkulál** összeszámít/ad; a aduna/totaliza; zusammenzählen. 1823–1830: a többszöri későcske bemenetel teszen egy órát összekalkulálva [FogE 127].

**Összekap 1.** összeakaszodik/verekedik; a se bate, a se lua la bătaie; aneinandergeraten. 1585: Torday Was Georgy hwti vta(n) vallia, hallam hogy Tapaszto Istua(n) Trefakepen így zola Az Azzon Nepeknek Hallatok Bestie Curwafi ebagneok Aggyatok penzt hozzásunk bort Ne lgiwnk chak orca pohart, Monda Biro Mihalne, hazuch Abba(n) ... Ezen keozbe eoazwe kapanak es az Azzony lghen Neowedeked velle [Kv; Tjk IV/1. 537]. 1593: Zabo Lukach vallia ... Simon ... monda, en zittam, tegedis megh zidlak, mert tes<sup>a</sup> Hidelui eb vagi, ez halua arczul chapam Simon (!), eoazwe kapank, es mihali oda iwt volna hogi el valazzon bennwnket, felkapa egy keouet Simon es vgi hagita agion Mihalt [Kv; Tjk V/1. 367. — \*Értsd: te es]. 1598: Lakatos Thamas ... wallia ... azt lata(m) hogi az hegedwssel eoazwe kapanak ... az zappanos legeny ... rut veres wala, igen chapdostak wolt arczul [Kv; Tjk VI/1. 159]. 1704: Ugyan ma értettük, hogy azmely német kapitány rabot Pekriné asszonyomért béküldöttek volt, egy Cleri nevű kapitánnyal öszvekapván gróf Seaunál, kaspergre kimentenek és Cleri az hasát megszurta volna [WIN I, 110]. 1762: egyben szolalkazván derekasint öszve kapának [A.kosály SzD; EMLt]. 1791: a' Pakulár melylyen megragadván a Fogadost öszsze kapának ... Szinja Vonutz is fel-kelvén segítségire méne a' Pakulárnak, és ketten keményen hurtzolni rántzikálni kezdék [Galgó Sz; JHb I/23]. 1817: mint itasak öszve kaptak, és meg tépelődtek, de másnap ki jozonodván megint meg békéltek [KLev.].

**2. összekülönbözik/vész;** a se certa, a se lua la ceartă; sich entzweien. 1584: Zekel Ballas vallia ... Az gazdaianak feleséget ereössen ziggya vala Isac Peter, Azonkeozbe ezen Isac Peter feleségeis haza luta, es eoazwe kapa az feleségewelis [Kv; Tjk IV/1. 207]. 1594: palastos monda Hazuch te Bestie oroz kurua ... azonnal özüe kapanak ... nem tudom kit mint rutoltak zittak egy mas közt [Kv; Tjk VI/1. 303a Martinus Bajuz vall.]. 1637: ez alat be iuta Szantajne Aszoniomis, en bizony nem uehetem eszemben min kapanak eoazwe Szabo Jakabneval [Mv; MvLt 291. 81a]. 1639: monda ... Garczo Gergely hogy eb ados kurtanak kolbasz arraval; ezen az szon eoazwe kapanak mindgjart Istua(n) Deak Uram ereősebb león le vonta az szeőcz

Georgy kapuia közze huztak vontak egymast [Mv; i.h. 172a]. 1653: 1605 esztendőben Bocskai István Rudolphussal öszsze kapott vala, de mi végett? elégge én azt nem tudom [ETA I, 94 NSz]. 1704: egész későig mind kártyáztak. Apor uram Haller urammal öszve is kapván, egymásnak rútul odaszólottnak, mint részeg emberek [WIN I, 79].

**Szk; szóból ~.** 1735: mely pipa felett ök szobul öszve kapván ... erősen megh veré véresité fejét rútul be töré [Gáncs SzD; TKI]. 1763: szobul öszve kapván, egy mást meg ragadták és mind addig vonczolodtak együtt míg házából és Pitvarából az I az Birot ki hurtzolta [Dés; DLt Liber Inventionis] \* tréfában ~. 1704: egy Cleri nevű kapitány a commissionál mulatván, a rab kapitánnyal ... tréfában öszvekapván, amaz kuruc kapitánynak mondván játékban Cleri, kiért amaz ugyan tréfában megütvén az pálcával csak lassan, amaz koszperdet rántván hozzászúrt valójában és a hasát megszurta [WIN I, 112].

**3. összecsap;** a se ciocni/incăiera; zusammenstoßen. 1653: Öszzekapnak ugyan és a magyar és tatár harczol valamit, de imitt a kék gyalog hamar elveré őket [ETA I, 110 NSz].

**Összekapar** egybehord/gyűjt; a stringe/aduna (cu greu); sammeln, zusammensparen. 1850: még máig is itt vagyok — elég nyuktalan irántad is de házom iránt, a mit öszve koportam ki tudja most ki éli el, ki pusztitya el [Kv; Pk 6].

**Összekapás 1.** összeakaszködés/verekedés; încăierare, bătaie; Schlägerei. 1590: fel kele az tizedes az kezét foga Albertnak s monda szaly ala dizno bestie kwrwaffi Albertis vizza monda neky azonban hogy az tizedes voniakodnak vala eoazwe eoelkezenek mint hogy Albertnak szekercze vala az eoazwe kapasban vgy serte megh az tizedest az tizedesis kezde arczul vemy s haiat hwzny az orrannis ky jeo vala az ver Albertnak [UstZ].

**2. összekülönbözés;** disensiune, ceartă; Entzweigung. 1672: Moderáljon amellet mindeneket úgy, hogy semmi öszvekapásra való alkalmatosság az mi részünkről ne szolgáltatás az német pártra [TML VI, 403 a fej. Teleki Mihályhoz].

**Összekapcsol** összefog; a prinde cu scoabe; zusammenfassen. 1726: Zöld mázos kályhákból rakott, fellyül tsipkés, gombos, belőlül szelőd kemecze ... tűz helyi párkánya fábol van czifrán tsinálva, és az szegelete vas kaptsokkal öszve kaptsolva, edgy nagy vas macska [Görgény MT; Born. G. VII. 23].

**Összekapcsolködés** összeakaszködés/verekedés; încăierare, bătaie; Schlägerei. 1590: Albertott ... verte verett boziatotta, az eoazwe kapchiolkodasban vgy ejtette az tizedesen Albertt az sebett veretis vgy bochiattotta [UstZ].

**Összekapcsolkodik** összeakaszködik; a se încăiera/bate; aneinandergeraten. 1590: kapa egy szekerczett a tizedes ereosse(n) wte oldalba Albertott velle arczulis vere ... latam hogy eoazwe kapchiolkodanak [UstZ].

**Összekapcsoló 1.** egybefogó; cu care se încheie o cingătoare; verknüpfend. 1767: Gubernátor, Groff Kornis Sigmond Vr ő Exclája ... halálakor ... Vólt égj Bársony karma-

sin szin öve Ézüst Aranyos öszve kaptolsó Tsatt rajta [Kó-ród KK; Ks 21. XVIII. 78].

2. összekötő; de legare/legatúra; verbindend. 1847: Mind a Nagy mind a Kis Bonto farának bé taszito, és tarto rudjai jok, erősek, valamint szintén öszve kapcsoló pallo-jais kinek kinek elegendő Csövekjei (!) vagynak — Amelyekhez vastag nagy lántzokkal foglaltatnak [Dés; DLt 316].

**összekapcsolódik** *átv* egybefonódik/egymásra tevődik; a se lega/inlänjui; sich verknüpfen. 1832: Minden ember tapasztalhattya magában azt: hogy amidön valakiről valami rosszat költenek, és mondanak ... marad abból valami bényomás az emberben ... s mikor megint hazudnak valamit az előbbenihez — mely akkor öszve kaptcsolodva, egy valóságos kétségeskedő szinte úgy hiszemet szül [Torda; IB. Demény János tt kezével].

**összekapcsolatás** összekapcsolás; imbinare, legare; Verbindung. 1816: Az ujjonnan Fából fel állitando Kardos-falvi Hidnak ... 5 vagy 6 czol vastagsagu Tölgyfa 4 darab a Czövekeknek egymással lejendő öszve kaptsaltatására ... A Két Karfáknak hosszúsága 32 öl 146 darab Padlás Fák edgynek egynek hossza 3 öl 1 Sug 6 Czol ezen Padlásfáknak két felől valo egybe kaptsolására 24 öl [KmULev. 2].

**összekáromol** 1. gyaláz, káromkodva összeszid; a injura/ocári; schimpfen, schmähen. 1743/1747: Vass Adám Uram ... öszve károlmá Ördög Szántson a' Lelkeden, s baszom a' Lelkedet: nem tudod a' Törvént [Császári SzD; WassLt St. Ladanyi de Szerents servus aulicus (35) vall.]. 1782: Praefectus vram ... Lelkeinket rutul öszve káramalván ezt monda ... ide mire jöttetek hogy az én és Grofom Földiit tapadgyátok [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 13]. 1791: Logyin Vasziília ... ezen Gomyyikotis öszsze káromolta [Al-másalgáló Sz; JHb I/23]. 1813: ezen dologrol irt Protoco-latit ki akarta velem iratni Barátosi Joseff eő Kigyelme, de fel ütven magát a' midőn már félig meg irtam volt, öszve káromolt, azt mondván: hogy nem igazán írja ked [Dés; DLt 56. 38]. 1820: a' Báro Ur ő Nagysága ... mikor latta hogy a' Kotsis tsak két lovat hozott ... Kotsissát öszve káromolta [Kercsed/Aranyosrákos TA; JHb 48 Gál Juliánna (24) főző vall.].

**Szk:** *disznó teremtetével* ~. 1762: a Kissebb Pétsi Pálra meg haraguek László Ferencz s Disznó teremtetével öszve károlma [Geges MT; IB. Georgius Antalfi (20) lib. vall.] \* *teremtetézzéssel* ~. 1762: Kaffai János ... rutul öszve károlmá külömbb külömb féle teremtetézzéssel [uo.; IB. Elizabetha Somogyi cons. providi Ioannis Molnár (53) vall.].

2. *istenét* ~ja istenkáromlást követ el; a injura de toji dumnezeii/sfinții; Gott lästern. 1804: az Exponensnek Égre kiáltolog Istenét, Templomát, Práporát, Urvatorját, és azon könyvét melyből Istenének könyörög mind öszve káromolta igen rut kitételekkel [KLev.]. 1847: Ugyancsak a fejszékét erővel kivéve a házból, az embereknek vissza-adta, kik is szentemet, istenemet öszvekáromolva ... tovább mentek [VKp 186–7].

**összekáromoltatik** gyaláztatik, káromkodva összeszidatik; a fi injurat/ocárit; beschimpft werden. 1843: Pekárik Jóseff ... mészáros Szabo János<sup>a</sup> ... azon okból miért vette fel tsak rajta a Contributiot Exequutioval megtámadtatott,

irgalmatlanul öszve káromoltatott ... sőt kegyetlenül két versbe is megverettetett [Dés; DLt 586. 1. — <sup>a</sup>Tollban maradt: által].

**összekaszáltathat** lekaszáltathat; a putea face să fie co-sit; abmähnen lassen können. 1718: Ösz buzát 50 kalongyat nyütetem meg talam vagy 20 kalongyat tipethetnék de az többi telyesigél sem aratni valo sém nyüni kaszavall ha öszve kaszáltathatom [Szentpál K; TKI Mihály Deák kezével].

**összekavar** összeborzol; a zburli/ciufuli; zerzausen. 1823–1830: ma már minden fő egészen nyírva vagyon, hanem azt is némely egészen lenyíratja, némely bizonyos hosszúságúra és elől elein kétfelé választva, azután félen fésűlve bocsátották az homlokra, most már ujjaikkal össze-kavarják, hogy mentől borzasabban álljon, egyszóval nem tudják az emberek, mit csináljanak az hajokkal [FogE 67].

**összekel** 1. egybekel, összeházasodik; a se căsători; sich vermählen. 1582: Magiari Nagy peter vallia, Mikor ez Cassay Azzony Niary Martonnak Atta volna leanyat, Az vitan megh Akarwan Masolny ez Cassay Azzony az dolgot, teor-weny zerenitis meg kellett Adny, De mikor eozeve keoltek volna, Monda Kutos Jacob hogy az veo legent meg keoteottek volna [Kv; Tjk IV/1. 108]. 1600: Fodor Gergeline Anna aszszony ... vallia, Amikor Herczegh Barbara azzonny az Magyarwchay hazatt veotte vala ... Teutsch Janossal Akkor egyyeott nem volt, megh Annya keolteoz-tete bele ... mikor eozeve keoltenekis az vthan sem lattam hogy semmy ezeost marhat zerzet volna Teutsch Janos [Kv; Tjk VI/1. 481]. 1629: annakutanna ugi keoltek oza(n) eők eozeve Eöteuös Istuannal, s az meniegzeitis ugjan az Aszoniebol szerzetek meg [Mv; MvLt 290. 183a]. 1654: Szeszarmanyban lako Jakab Peterne Molnar Kata kivan absolutiot Uratul Jakob Peterült ez okon: 1 Mert impotens volna az hazassagra, vgy hogy az üdötül fogva miolta öszve költek egymással közösködesek nem volt [SzJk 73]. 1757: Sipos János Ifiu Legény korában ... a szolgálonak meljet el is vett Feleségül s ma is együtt vagynak feltsinalta volt a hasát, s együtt el is szöktek vala, s vgy költek öszve, s azután ismét visza kerekedvén beleje akadatt Néhai Székely Samuel ur s háborgatta [M.bölkény MT; Ks 4. VII. 8]. 1776: Volté azon Conditioiban vagy egy punctumbanis olyan hogy minek előtte öszve kelne a' Kis Aszszonnyal, tehát tartozzék maga Vallásának elhagyá-sával, a' R. Catholica hitre állani ? vagy sem ? [Nsz; Gyl. hiv.]. 1805: parantsoltatik, h(ogy) a házasság által öszve kelni akarokat addig meg ne eskessük, mig mind a' két részről valo Szülék(ne)k meg egyezésekről bizonyosokká nem lészünk [M.bikal K; Rak 37].

**Szk:** *~nek egymással*. 1817: mind a ketten a Házassági Hitlés ideje előtt azt vallották, hogy önként s kényszerítés nélkül kelnek öszve egy mással [Györgyfa K; Rak 95] \* *istenesen kel össze*. 1662: Az asszony pedig jó ideig való özeveglése után Apafi Istvánall a szomszédságban megszeretvén egymást, istenesen akartak volna egybekelni, de a fejedelemasszony nagyon ellenzette, végre ugyan ellene is összekelvén, ebbéli cselekedetiért úgy megvettetett vala a fejedelemasszonytul, hogy soha látni sem akarja vala az-után [SKr 194] \* *tisztelességesen kel össze*. 1649: az Aszony bizoniczia megh hogy eő neki hwteös Ura volt az a ki melleölle el szeőkeöt es azzal tisztessege(n) keöltenek eoöszve [Kv; Tjk VIII/4. 399].

2. összeköltözik; a se muta la un loc cu cineva; (Menschen) zusammenziehen. 1595: Tudo(m) hogy mikor Arpastoj Janos megh hazasodot uala, egy keüsse Jol laknak a feleségeül, Egiket zjinte derek Arataskor, el hagia a felesége ... hya volt Janos haza, S mondottuk my hogy bolond ember ha haza fogaggja. Az vtan azert vgjan cösze kelenek esmet, talam aligh lakhatanak harmadnapigh, megh el hagia a felesége [UszT 10/49].

Szk: *nem jól kel össze* nem törvényesen kel egybe. 1674: Vásárhelyi Asztalos Andrászt captiváltattuk, hogy hűteos feleségét ide hagyván más egy Nagy Ilona nevű leánnyal innét az városrol el szekeott, kivel masutt nem jól keoltenek eozsve [Kv; Szám. 34/L. 16] \* *törvény kívül kel össze*. 1640: Michaél Szekj ... feleségevel kivel mosta(n) elne, aualis törvény kívül keölt össze [Szjk 52].

összekelés egybekelés, összeházasodás; cäsätorie; Vermählung. 1664: Varga Ersok össze kelessek vtan tsak fel költ és el hagyta ferjet ... separaltassek [Szjk 94]. 1693: tisztességes köntöst csinaltatot neki össze kelessek utan, de ... azon köntösit feketitette meg Ura gyaszszara [Ne; DobLev. 1/38. 9]. 1734: ezen mostani viduaval lött össze kelessek az Dunai ersebet szölei éppek és mivelt szölök, nem pedig gazban és gurdolyban maradtak és miveletlenek voltak [Torda; TJKT I. 30]. 1755: Tótfalusi Samuel és Balog Ersök, összekelessek előtt valo Paráználkodásokért követtek Ecclát a Parochiális Háznál [Gyalu K; RAK 172]. 1778: Hatzegán Angyelnek a' fia ... itten Tordosan szülött ... ez Vas Urak egy Tirza Abrán nevű Jobbagyok Feleségétől, akinek is Angyel szolgája lévén töle vagy mástól terbe (!) esett, az után úgy vette el Feleségül, a kitől összekelessek utan tsak hamar született Utralt Hatzegán Abram [O.tordas AF; BK ad 465 Nyikulutz Vasilie (46) jb vall.]. 1826: azon költsen fel vett pénzt össze kelesünk után en siralmason fizettem meg Néhai Férjemmel [Ne; DobLev. V/1114. 4a]. 1831: ez az összekeles ... Kövér kaplármenak tokmálásából, erőltetéséből esett [Angyalos Hsz; HSzJP Pető Péterné Csulak Borbára (46) gy. kat. vall.].

összekelhet egybekelhet; a se putea cäsätorie; sich vermählen können. 1762/1845: Dósa Mihály de Makfalva Betlen Istvan Váradinéval öszveszüri a' levet annyira, hogy midőn az aszonynak hasán volna Dósa, akkor hivatá az asszony a Papot és mestert, bűn látni, hogy az ő paráznaságoknak lennének Tanúi, és az Asszonytól Váradit választanak el, s kelhetnének Össze a' Czáp bűz két bűdös dögök [Hermányi, EDem. 378].

összeképzél összevissza képzel, képzelődik; a-și imagina ceva în mai multe feluri; sich alles möglichen einbilden. 1811: Hiblát és Hesperust mind össze képezlek, Amazt sok méhekkal zengő virágról, Ezt pedig el hielet arany almáiról [ÁrÉ 126].

összekereshet keresve összegyűjthet; a putea aduna cău-tind peste tot; zusammensuchen können. 1730: Minthogy ... most ágyban fekvő beteg vagyok az Leveleknek resignatiojab(an) modom nincsen ... nem kereshetem össze [Kendilóna SzD; JHbK L. 24].

összekerít 1. egybekerít/terel; a mina la un loc; zusammen-treiben. 1600: walamire walo indulatbol ieöttenek

innét az Zekelysighrol Feier war megyei Palosra, ott marhankat özse keritettek, s el hoztak hatalmasul, niolcz Zaz Juhainkat, melyben haro(m)zaz mostis oda wagio(n) [UszT 15/53]. 1662: Kik hogy jöttökben nagy sok barmot hajtottak és magokkal öszvekeritettek vala, magokat azoknak húsokkal kenyér nélkül is ugyan sokáig tengették vala [SKr 327]. 1714: mi pasztarok valank ... az marhakat öszve akarok keritni haza akarvan hajtani hogy hamaréb ki kerithessük az Erdőből az Egesz falu marhait rendben mentünk az Erdőben öszve keritők Eöket az magunk hatarunkban [Kisdenk H; BK sub nro 261]. 1768: En egykor edgyüt telettem Molduvába Dobrosszal és az kantzta félen jarván midőn keritette volna öszve hozzá haitott és úgy ütötte ki a szemit [Páké Hsz; Szentkgy Ioan Kelemen (40) jb vall. Jos. Szörtsi keze írása].

2. egybehív; a aduna; zusammenrufen. 1797: midőn ... Nyárádtőnek<sup>a</sup> Fungens Falus Biráját Nyárádi Andrászt Hesseivel és egy Néhány Falubéliekkel öszve kerittem volna ... Nékem az említett Falus Biro így Felele [SLT XLIV. 12 Köpetzi Deák Ferentz assz. kezével. — \*MT].

összekeríthet egybehívhat; a putea aduna/stringe la un loc; zusammenrufen/sammeln können. 1810: az Rákosi Mester embereket öszve nem kerithettem akkor [Aranyosrákos TA; Pk 7].

összekerül 1. összetalálkozik; a se întâlni (intimplător); zusammen-treffen. 1631: azt en nem tudom hol kerültek öszve az Azzonai de az feleségem az hidig kisírte el az fiamatt. az után osztá(n) ha özue kerültek [Mv; MvLt 290. 55b].

2. légyottra összejön; a avea o întâlnire amoroasă; ein Stelldichein haben. 1761: Sz: Iványi Mária nappal Kelemen Mihájjal öszve került, és ott hinnyogván edgyüt s markászván azt mondogta ilyen írásra hivatam kedet, s leteritvén a szoknyáját reá feküdt s Kelemen is reá és edgyüt paráználkodtak [Nyárádsztlászló MT; Sár.]. 1776: látam ... eszse kerülének Vajna László Uram és Szöcs Péterné Aszszonyom együtt jáczodnak vala [Kovácsna Hsz; HSzJP Kádár András (24) prov. vall.]. 1812: Petruz Beoka és az Jozsov Berkinye felesége együtt talaltattak ... az kiki magok sem tagadhattak hogy az Zdreila szénájánál öszve nem kerültek; mely miatt az tzarkot le tapodván Zdreila szénáját az marhák el gazlolták, mely széna kár meg fordítására magokat ajánlották [Petrilla H; JF 36 Prot. 27]. 1869: Okos Andrásné Berta Kata panaszt emel férje ellen, hogy Kupa Istvánné Törös Erzsébettel ismét össze-került ... követvén őket megtalálta a Lakatos Pál törökbu-zájában egymás mellett ülve s csókolozva, ölelgetőzve [M.bikal K; RAK 276].

összekerülés légyott; întâlnire amoroasă/de dragoste fixată dinainte; Stelldichein. 1797: a Néhai Grofot a' kérdett Aszszonyság el hagyta ... azzal a kivel azon tilalmas társalkodást gyakorlotta, edgyütt valo fekvéseket, öszve kerüléseket, edgyütt hálásokot és közösködéseket látta-é [Kolozs; Told. 42/24 vk] | látam is a Groffinéak Csemátoni Antal Urral valo öszve fekvéseket, öszve kerüléseket, edgyütt hálásokot, és közösködéseket [Koronka MT; Told.].

összekever összekavar/vegyít; a amesteca; vermischen. 1730: a nagy hasu Lejtmant ... ekkor meg károsított 8 Ren(en)s forintokig. s hogy ujjolag kívántam fel olvasni ...

nagy haraggal össze keverte a pénzt, s azt mondotta: hogy ő noha nagy test; de később Szamosfalvái gyalog menni, mint sem újjolag fel olvasni [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. 1853: a potz egereket irod hogy el pusztítanak holmikat ... oltatlan meszet málé lisztel össze keverni s tserepekbe rakni pusztítani [Kv; Pk 6].

**összekeveredik** összeakaszodik; a se lua la bátaie cu cineva; aneinandergeraten. 1678: Csak össze Csődülének azonb(an) és az házbolis ki futának, össze keveredének [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/15]. 1765: Varga György ... hátra felé kezdte menni, s azonnal Szabaszlai Uram néki mene, és edgyik á másikának á kozsokok melyit meg fogván összekeveredének [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall.].

**összekiált** (kiáltással) egybehív; a aduna lumea (prin strigări); zusammenrufen. 1688: midőn az falusi Biro eczakanak ide(jen) az falut össze kiáltak (!) minden ember fegiveressen jött az falu köze [M.köblös SzD; RLt I Hossu Gabor (38) jb vall.].

**összekínoz** megkínoz; a chinui; foltern. 1843: (Kegyel-med) azon okból hogy Kelmeden a portio pénzt Katona exequutioval vette légyen fel, kegyetlenül meg verve, Lipitornak, Czellengőnek nevezve, s bűdös Toth teremtésit káromolva annyira össze kíoizta ujjába lévő petsét nyomójával ... agyba főbe vervén [Dés; DLt 586. 17].

**összekínoztatik** megkínoztatik; a fi chinuit; gefoltert/gequält werden. 1843: Pekárik Jóseff ... mézsáros Szabó János<sup>a</sup> ... azon okból miért vette fel tsak rajta a Contributiot Exequutioval megtámadtatott ... kegyetlenül két versbe is megverettetett s ugy annyira össze kíoiztatott; — hogy ezen verés mián fél szeme világától szinte meg fosztva maradvá, — mais az ágyat nyomja [Dés; DLt 586. 1. — <sup>a</sup>Tollban maradt: által].

**összekomputál** összeszámol/ad; a aduna/totaliza; zusammenrechnen. 1592: Tothazy Zeoch mihaly Saffar polgar zamadasa ... Tellies minde(n) keolteget eozeve computalwan tezen amytt keolteoth f 2754/70 [Kv; Szám. 5/XI. 9]. 1595: Mindenemwt a' holt ez Eztendeoben az zegenyeknek buzaioi volt eozeve computalwan leot kalangia zamra, 678 kalangia [Kv; i.h. 6/XIII. 11]. 1633: Juh Dezma. Juhokbolis hasonlokeppen huszoneöt baranios luhbol Dezmaban tartoznak edgjel, az kinek pedig hoszoneötre nem telik más ember luhaial azon faluban eozeve computalua(n), ugj dezmaliai, es ha mi közére marad, azokatt két két penzel ualtiak fel [Grid F; UC 14/38. 5]. 1681: Muskotérhoz valo por ... összeve Computalvan leszen heted fél tonnával Nro 6 1/2 [Vh; VhU 557–8]. 1683: én összevecomputálván volt nehezen adós Ádamosi Andras fl 18 id est 18 forintokkal, honnen én abban Kegyelmedert el hagyok ötven penzt és adjon Kigyelmed énnékem tizen-nyalcadfél forintba bort [Bos MT; MNy XXXV, 51].

**összekoncol** felkoncol; a cäsäpi; niedermetzeln. 1765: Gyermán Urszulyt mind az öt fegyveres Limitaneus ... össze kontzolni s vagdalni akarták [Aranykút K; Ks].

**összekonjurál** összeesküszik; a conjura/conspira/unelti; sich verschwören. 1575: Minnyayatoknal nyilwan wagon,

minemew tewzet, keozeonseges wezedelemre walo haborusagot amazottak nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek ... Bekessel eozeve coniuuralwan, es hadat my ellenewnk amaztwan [BáthoryLev. I, 330–1 fej.].

**összekonvokál** összehív; a convoca; zusammenrufen. 1676: a kiket concernál a dolog, Kegyelmed egyező tetszésiből össze kell convocálnunk és a mire lsten segít bennünk(et), úgy kell hozzá fogunk [TML VII, 198 Nálá-czi István és Székely László Teleki Mihályhoz].

**összekopulál** összeesket; a cununa; trauen. 1764: ottan a Réformátusoknak Temploma volt és ... ő kegyelmét abban az Templomb(an) copulálták össze [Kv; KvRLt IV. 11 Samuel Kolosvári sen. (74) vall.].

**összeköcsmö** összekarmol; a zgiria; zerkratzen. 1742: Engi Maria Aszszony az édes Annyát a földre le huzta és a szemét ugy össze kötsmölte hogy tova viselte Enginé Aszszonyom egy Holnapnál a kékséget a szemén mely kékséget Anginé Aszszonyom szemén magam is láttam [Dés; DLt 321. 84a Catalina Nagy Stephani Gyarmatia alias Kováts Senioris (50) ns vall.].

**összekörméssel** összekarmolász; a zgiria tare/in mai multe locuri; zusammenkratzen. 1774: Asztalos Jonás ő kglme János nevű Fijával kiszököének az utra, és meg ragadván az Expo(nen)st béránták az Joszágra, verték, düböskölték még az Léányais, az ingit kiszaggatták nyakából, ortzáját össze körmétselték. Csurdén hatták [Ikland MT; Berz. 12. 92/155]. 1780: Mind oldala Melye és Válla, össze volt romolva, tsak egy ing lévően rajta melyis mind össze szakadozott ábrázattais össze volt körmitselve [Karácsonfva MT; Told. 4].

**összekörmöl** összekarmol; a zgiria; zerkratzen. 1804: a Matskával játsodtam és rutul össze körmölte a kezem fejt, ezértis meg pirogatott a Rektor [Dés; KMN 26].

**összeköt** 1. egybeköt; a lega (de ...); zusammenbinden. 1589: Ezen ladakhoz veottem hat giepleot, hagi eozeve keottek, es az Commentek be peczeteltek d. 6 [Kv; Szám. 4/X. 5]. 1597: Chato Ambrusne Sophia wallia. Lattam nagi giakorta hagi Kis Imreh retteneteskeppe(n) kemelletlenül verte giermekit ... chipke bokort keoteot eozeve azzal werte mind farattigh [Kv; Tjk VII. 39]. 1723: én a lovakat helyheztetém el azonb(an) hallok nagy pufogast vajdeminét, bé földülék a G. Mátyás háza féleben, hát egy fával veri Nemasagi ur(am) mint lehet Luka Illyet osztán a gerendára kötő ... a kétt kezín lévő hüvelykeit a háta megí vonván ott össze kötő erőssen [Hodák MT; VGy. Prekup Ojuicza (40) jb vall.]. 1793: Drági Gondviselő Instructioja ... A Zabb olly kényes, nem hogy essőbe, sőt csak jo harmatossan sem lehet össze kötni; azért jog meg szárazsa, karoba rakassa [JF 36 LevK 189–90]. 1830: Sovárbüke nevű fíjatalos erdeje felől olyan vastagságu búkfa fíjatalakot össze kötve huzogatot bé az hegyről [Erdősztyörgy MT; TSb 35].

2. egybefog; a lega; zusammenbinden. 1604: nagi sokan Jövenek be hogy az palantban wögienek ... Zaz zalat mingiarast el wltetet benne, az töbinek ganes wizet czinalanak az pinczebe tewek, wgian meg Jsmertek hogy lopot palant mert meg mosta az töuet gwkeret, az tarizniat özwe kötötté mint egy lzakot wgi meg rakta hogy alig wohattak (!) ki

benne Zalankent [UszT 20/320]. 1673: Kis Subára ualó Arany prém, egy csomóban össze kötve [Fog.; Utl]. 1748: egy Csomó Pátz vászon össze kötve [Nagyida K; Told. 11/95]. 1780: az ... Öreg Aszszony a kertnek az utza felől való szegeletin a Sido felől ki hágott, és egy jó nagyotska csomó keszkenővel össze kötve lévén a keziben ment egyenesen Ersek János Uramhoz [Bethlen SzD; BK. Anna Lukats conj. St. Ersek (39) vall.]. 1849: Német János maga szájával mondotta nekem, hogy ő a' Cseh Joseff hijjából hagymát, dohánt a szokmányába össze kötve a' megnyit el birt vitt el [Héjasfva NK; CsZ. Pap Ferencz (33) vall.].

3. egymáshoz erősít; a lega (pentru a consolidă); aneinander befestigen. 1732: a Ház, Vastag Csere talpakra, Gömbölyeg Csere borna fákbl edjb(e) rott, koszu gendákbn(an) edj rend kötessel össze kötött hat bokor Szaru fákbal elegyes létzekkel, vert szalma fedéllel építve [Dál K/Szentjakab SzD; TSb]. 1772: Nyilik égy Kapu ... mely Kapu jó erős Tölgyfakból eszve kötve vagyan Galambukos sendelly fedél alatt [Kozmás Cs; BethKt Mikes conscr.].

4. összekötöz; a innoda/lega; zusammenbinden. 1823–1830: Az akadémia épülete egyemeletű, benne vagyon a bibliotéka, az auditorium, az akadémia temploma, fenn a contignatióban vagyon a karcer, melynek ablakából köntöseket összekötve ereszkedek is le éjjel detentusok [FogE 235].

5. (állatot) egymáshoz kötöz; a lega unul de celălăt; zusammenbinden. 1680 k.: Az ki az Bot mezejire ökreinek fejeket össze nem köti és úgy üzi be, azokat is megbüntesék flor. 1, ha vadojlják [Zágon Hsz; Barabás, SzO 384].

6. (ékszer) egybefoglal; (despre bijuterii) a prinde/lega; zusammenfassen, verknüpfen. 1758: Egy gyöngyös koszu rutska, mellyben vagyon § forma boglár. Magyar országi forma apró gyöngyös virágokkal össze kötve [Nsz; TSb 21]. 1768: Egy gyöngyös Koszoru rutska, mellybe vagyon őt ... boglár Magyarországi forma, apró gyöngyös virágokkal össze kötve [Nsz; TGsz 51].

7. összekapcsol; a lega/uni; verbinden. 1847: egy ... 1455 láb hoszsu szép lánczhid köti össze a Moldau két partját<sup>a</sup> [Méhes 4. — <sup>a</sup>Prágában].

8. átv egybekapcsol; a uni/lega; verbinden. 1662: mi ... az követ úr tetszéséből is választottuk generalisunknak az méltóságos urat ... életünket, állapotunkat mind boldog, mind viaszás sorsunkban ő nagyságával össze kötven az mi részünkről [TML II, 272 Kornis Gáspár, Bethlen Gergely, Szentpáli János, Macskási Boldizsár Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: a jó egészséget, úgy tetszik, maga az Isten a természet által láttatott összekötni a mértékletes és természet szerént való étellel [BÖn. 523].

9. ~i magát (had) egyesül; (despre oștiri) a se uni; sich vereinigen (Truppen betreffend). 1678: azt írván, izenven oda is Ormostul az tiszteknék, fel nyissák szemeket, meg ne szakadozzanak és most az ideje, kössék össze magokat az gyalogsággal, mert elvesznek [TML VIII, 145 Teleki Mihály Wesselényi Pálhoz].

összekötelezés egymásnak való kölcsönös elköteleződés; angajament reciproc; Verpflichtung. 1677: A' Kik a' Fejedelmeknek személyek, méltóságok ellen, és a Hazának kárára s' romlására, veszedelmére ártalmas Conjuratiokat, össze való kötelezéseket cselekednének, a' Director által citáltassanak a Diaetára [AC 42].

összekötelezi magát egymásnak elköteleződik; a se angaja reciproc; sich verpflichten. 1587: Uniowal az ket

Nemzet eozeve keotelezwén magát ez városban egy Arant való igassággal celt, es mostis Eel [Kv; TanJk I/1. 57].

összekötetlen egymáshoz nem erősített; nelegat la/de ...; unverbunden. 1797: Egy vas Boronának készült uj Körös fát ki faragva, de össze kötetlen [M.igen AF; DobLev. IV/1777. 18].

összekötő egybekapcsoló; care leagă ...; verbindend. 1843: Az Első Szekér ujj ... Rudgya mind jók ujjak és jó moddal vasolva, Derék, Tengely vig, és fel hertzbe járo, ugy a Szekér hátujját össze kötő ágosba megkívántato vasszegei — mind jók és ujjak [Dés; DLT 622].

összekötött 1. egybekötött; legat laolaltă; zusammengebunden. 1586: 25 Noemb: Gergeolj az lovas legenj megien eozsue keoteot leuelekkel feier varra atta(m) —/87 [Kv; Szám. 3/XXIV. 65]. 1629: Negy Eozsue keoteott Ezwt kalán niom eggiwt m —. p. 17 1/2 ér. tt f 5 ... Item ket eozsue keoteot kalan m —. p. 18. ér tt f 6 d 80 [Kv; RDL I. 143]. 1714: Hat össze kötött bál Dohány, ketteje küsded [HSzj bál al.]. 1732: egy rend kötessel eszve kötöt Sas fák [Nagyida K; Told. 11/70]. 1754: ki von égy keszkenyöbe eszve kötött égy Csomó Asztal keszkenjöt [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1849: Ekkor láttam Sárdi Jantsinak egy Csomó össze kötött Levél a kezébe [Héjasfva NK; CsZ. Voldorfi v. Lombos Nyikuláj vall.].

2. egymáshoz erősített; legat de ...; verbunden. 1737: Ezen udvarra ... nyílik bé ... avatag kapu ... a kapu nyílása felől vagyon azon nagy kapuval össze kötött egy gyalogajtó is [Széplak KK; ETF 108. 10].

3. átv összekapcsolt; legat; verknüpf. 1710 k.: Igy az üdö ... sok percentéseknek, szempillantásoknak elméd által össze kötött lánc, kötele [BÖn. 449]. 1784: azért vészik, az Birosággal össze kötött accidentiakat, hogy az ilyen alkalmatosságokban a köz Jonak ingyen szolgáljanak [Torockó TLev. 2/6 2b].

összekötöz 1. egybeköt; a lega laolaltă; zusammenbinden. 1735: valami ezüst kalanokat össze kötözött volt hogi el vigje s serensegiben ot felettette (!) [Székelysztmihály U; Pf].

2. megkötöz; a lega; verbinden. 1670: Az szolgálit egy egy ingben, meztőláb, hajadon füvel, össze-kötözve vitték be [TML V, 289 Ispán Ferencz Teleki Mihályhoz]. 1705: akik elevenen megmaradtanak, azokat mind kettőt-kettőt össze kötözve hajtottanak Kolozsvárra [WIN I, 459]. 1765: A Szemeimmel láttam Kosztán Fokát hogy Kotanává lett Botosár Lupujt jöven az Mezőről ... az Uczáról el fogá, s részegen fel s alá össze kötözve az Uczákon ugy hordosztá [Marosbogát TA; Mk V. V/97].

összekötözött összekötött; legat; zusammengebunden. 1586: 27 Marty vrunk eó Naga paranchiolattiabol Gialwrol eozue keoteozeot Malhakat ... viszik 6 loúon Tordaig f 1/50 [Kv; Szám. 3/XXIV. 50].

összeköttetés 1. kapcsolat; legătură, relație; Beziehung. 1710 k.: E világi életben mely szoros össze kötötése, barátsága legyen a testnek a lélekkel, azt ... mégis hiszünk inkább, mintsem általértjük és valósággal tudjuk [BÖn. 467]. 1844: A Trauzner familianak Tomorival va(ló) össze kötötéséről [Ne/Nagyfal AF; DobLev. V/1249]. 1854: Csalá-

dom székeley eredetű, bárha a hosszas künnlakás után a székeleyföldön levő birtokon kívül más összekötöttesem nem maradt származásom helyével [Újfe 7].

2. érintkezés; legatūra, comunicație; Verbindung. 1854: A Bogdán fele Udvar ház Kő fundamentumra jó tölgyfa talpokra épített, és szalmával bé fedve, ennek el osztása egy első ház mellette levő oldal házzal és ezzel össze kötésbe levő síkátorral és kamrával, Fűstház tornázt és hatulos ház [M.köblös SzD; Torma].

3. ismeretség; cunosință; Bekanntschaft. 1898: Magának egy csomó hírlap, statisztika van a keze ügyében, s azonfelül egy csomó összekötöttese, és főképpen riporter spiritusza [PLev. 196 Petelei István Gyalui Farkashoz].

**Összekötöttet 1.** egybekötöttet; (care este) legat de ...; zusammengebunden. 1792: három tölgyfa lábakon álló, jó-móddal eszve kötöttet, kétfelé nyíló hevederekre 12 szál deszkából jó fejes vasszegekkel leszegesztetett más kisajtajával ... vassarkokon forduló ... galambúgos kapun bemenvén [Bh; ETF 108. 11].

2. összekapcsoltatott; legat; verbunden. 1663: Kegyelmetek híre s akarata ellen én meg nem eskeszem, mivel öszveköttetett dolgunk vagyon s ő kegyelme is contentus lön vele [TML II, 469 Ébeni István Teleki Mihályhoz]. 1710 k.: az igaz vallás vagy hűt az igaz Isten igaz tiszteletével, igaz félelmével, és ugyanazon Istennek és embernek felebarátjának igaz szeretetével öszveköttetett ismereti [BÖn. 431].

**Összekötöttet 1.** egybekötöttet; a fi legat laolaltá; verbunden/verknüpft werden. 1825: Lothczérna alatt olly vékony fonal értetődik a' melyből egy négy matringas darabb egy Lothnál kevesebbet nyom, egy matring 59. Kötésekéből, minden Kötés pedig 19 szállakból vagyan öszve köttetve [DLt 986 nyomt. kl].

2. összekapcsoltat; a fi legat de ...; verbunden werden. 1672: Édes Bátyám uram, bizony úgy látom én, az Kegyelmetek élete sógor uramé s Kegyelmedé, az miénkkel öszveköttetett [TML VI, 362 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1678: az somkuti gyűlés után is mindgyárt behivatta Kegyelmed az gyalog tiszteket és meghagyta s parancsolta nekik, Kegyelmedtől függjenek ... mert az Kegyelmed élete az övékkel öszveköttetett és egyáltaljában gondot is akar viselni reájok [TML VIII, 144 Teleki Mihály Veseleányi Pálhoz]. 1705: Mely izenet micsoda sensussal és consequentiákkal légyen öszveköttetve és hogy hogy tagadhassa édesapja maga édes gyermekét ki mindenéből, akárki megítélheti [WIN I, 568].

3. összeeskettetik; a fi cunatat; getraut werden. Szk: házassági életre ~. 1825/1859: Méltóságos Bydeskuti Károly úrfi és mélt: Bartha 'Su'sánna kisasszony ... miután a háromszori kihirdetésről illető esperes urak által mentvény adatott — a házassági életre összekötöttettek hivataloskodó lelkész Benedek Aron által [Nagyborosnyó Hsz; Végr.].

**Összekucorodik** összekuporodik; a se ghemui; sich zusammenkrümmen. 1702–1764: A bölts ember ... gonosz alapottjába: öszve nem kutaradik [Torockó; MNy IV, 233].

**Összekulcsolkodik** egymásba fonódik; a se încrucișă; in-einander verschlingen. 1600: Cheeb Benedek, Kerekes Crestely, és Korchyolias Georgy ... vallyak ... hogy be men-

teonk vgy talaltuk egygyeott Zabo Martont ez daykawal egy Agyban eoze eoelkezw, es az labok eoze kolchylolkodwa [Kv; Tjk VI/1. 490].

**Összekunyerál** összekéreget; a aduna/stringe prin milo-geli; zusammenbetteln, sammeln. 1705: beszélé Kaposi uram, hogy Rákóczi uram odajövetelire mennyi mindenféle naturalékat hordottanak és kunyeráltak volt össze [WIN I, 623].

**Összekurkász** összeturkál; a răscoli; durchwühlen. 1772: Gróff László (így!) ur(na)k ... eszköz Fáit Mihály Molnár kurkázta össze [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].

**Összekurváz** kurvának mondva szid vkit; a-i spune cuiva că este tîrfă, a face (pe cineva) curvă; jn Hure nenen. 1783: mostoha Fiam ... az édes Annyát nem tsak száma nélkül öszve boszorkányozta s kurvázta, hanem egy vassvillával az Annya felé döfölt, fenyegette, megtaszigalta [Mv; MbK]. 1813: Dobolyi Mihály Uramot egy bizonyos örögség Gyűlésében, öszve teremtettézte, s a Feleségét pedig öszve kurvázta, és mutskolta mindennek [Dés; DLt 56/1814].

**Összeláncol** egybekapcsol; a prinde laolaltă; verketten. 1781: oldal Arany Lántz Gyöngyel elrakva tizennyoltz remekből álló és tizen két kítisi Lántz szemmel öszve Lántzolja Gyöngy szem vagyon benne két Száz hatvan két szem [Nsz; Told. 3].

**Összelapul** összenyomódik; a se turti; zusammenge-drückt/zusammengepreßt werden. 1582: Bereczk Dienes hwth ythan vallia, Nem tuggia mint leot a lowal valo Niomtatás, de latta Az g'ermeket hog temethny vizik volt, eoze Lapult volt a' feye, Agia vele(ie) is kwn volt [Kv; Tjk IV/1. 16].

**Összeli** öszi; de toamnă; Herbst-. 1681: Szokasban tartatot eddigh, s ezutan is ugi lészen az Bányász mesterek között; hogi minden Bányatol aratási megh allaskor, egi egi masa vasat adgianak az Ioszagh beli Praefectus számára; öszszeli megh állaskor is hasonló keppe(n) [VhU 68].

**Összelő** egymásra lövöldöz; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. 1704: a lovas német és és városi lovasok visszatérven szemben a kurucokkal, és a monostori templom megett öszveütközvén, öszvelőttek [Kv; KvE 291 Szf].

**Összelődöz** öszvelövöldöz; a împuşca (pe cineva); nierschießen. 1750: engem egy Strasa mester egy néhányad magával meg tamadván ösz(sze) akartak lödözni [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

**Összelőhet** lelőhet, a putea împuşca; hinabschießen können. 1704: Nagy truppokkal jöven a kurucok ... közel Monostorkapuhoz jöven némelyek, csak pisztollyal is öszvelőheték volna embereink a kapuból, ha kimentek volna [Kv; KvE 285 Szf].

**Összelövöldöz 1.** összevissza lö, szitává lö; a ciurui cu loante; über den Haufen schießen, zerschießen. 1704:

mindaddig tartották magokat, amíg lehetett, azután a general truppokat vitt nekik, és úgy lövöldözték őket össze, de ők is a németekben lövöldöztenek meg [WIN I, 221]. 1705: egy Pavlik nevű kapitány ... a falut mind papostul össze-gyűjtven ... hármat a jó emberek közül, mint a disznók közül kiválasztván, öszvelövöldözték őket. És megmondották, hogy másszor a gyermekeket is kardra hányják [i.h. 366–7]. 1765: Látjátok a tolvajok jöttek reám, de öszvelövöldöztem őket. S mutatta a vért nekik, mivel ... a vérek hullott a földre [RettE 189]. 1792: Ha oda mennek, ... legottan őket össze lövöldözik és össze aprították [Szováta MT; Berz. 16. XL/5].

2. egymásra lövöldöz; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. 1728: Az Balavásári possessorok penig egy alkalmatossággal fel készülvén fegyveresen az Salamon Rétire mentenek kaszálatni, és Delmei Mihály nevű akkori korodi p(rae)fectus és Gyárfás Tamás Tisztarto több korodiakkal ki menvén, ott megh vagdalkoztak s össze Lövöldöztenek s, emlékezem reá hogy Sebbenis estek azon tsata s, verekedésben [Kóród KK; Ks 12/III Petrus Kóvér (60) jb vall.].

összelyuggat összelyukaszt; a găuri în mai multe locuri; zerlöchern. 1762: magamis láttam az ástott gödröt melyet furuval össze juggattak de semmi jelt nem tapasztaltam benne [Ks 4. VIII. 12 Gliga Szanduly (30) jb vall.].

összemarcangol fogával összetép; a sfîşia, a rupe cu dinţii; zerbeißen, in Stücke reißen. 1793: abrazottya rutul össze martzangolva [Dés; DLT az 1799. évi adatok közt].

összemarcangolt 1. összeharapdált, összetépett; care a fost sfîşiat de ...; zerbissen, in Stücke gerissen. 1842: lát-tam ... a' sertésektől össze martzangolt gyermeket [Dés; DLT 85. 4–5].

2. átv megrongált/tépázott; stírbit; befleckt. 1814: lehetetlen tehát ilyen környűl allásokba hogy a Törvényes Hatalomhoz ne folyamadjam, és ... felettébb össze mar-tzangalt Betsültelemet ... most ezuttal hevenyibe és a Do-logna melegibe bátorságba helyeztetni alázatosan ne esedezzem [Torda; TLt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály ügyvéd panasza ügyvédtársa, Csipkés Albert ellen].

összemardos összevissza mar; a muşca în mai multe lo-curi; zerbeißen. 1630: Barj Alias Teoreok Jmreh Kovacz Matet zolgalta vala ... az eo patorsaga alatt eoze mardoza-(na)k az menesekben az farkossok [Selye MT; Ks 21. XVIII. 12].

összemarok összefogott marok; gävan, palmele înini aduse ca un căuş; Handvoll. 1841: égy jo össze marék ezüst [Vajdakamarás K; KLev.].

összemaroknyi összefogott maroknyi; de un găvan; von einer Handvoll. 1826: találtunk egy össze maroknyi apro fejr régi haszontalan pénzeket [Szentdemeter U; MvLev. usz-i anyag 8].

összemátkásodás jegyváltás; logodnă, peţire, peţit; Verlobung. 1701: Nagy Ernyében Iako Káali Kata aszszony ... repudiállya kezen fogott mátkáját ilyen okkal. mivel össze mátkásodásoknak idejénis nem volt kedve hozzá, Attyafiai dobolták reá kedve ellen [MVJK II/1. 210]. 1796: össze

matkásodások Nehai Nagy Sándor és ... Nehai Harko Ferentz előtt ment véghez [Ilencfva MT; DLev. 4 XLA].

összemátkásodik jegybe lép; a se logodi; sich verloben. 1703: Szakács János Vajda Ilonát kívánnyá maga melle hazas társul mivel ő néki kézen fogott Mátkája. l(ncta) Felel hogy erővel vették bé a' kezét a Léány(na)k, hanem az eleőt ismét a' Sz: Gotharti leginyel össze mátkásodott [SzJK 346].

összemegey 1. (két ellenfél) összecsap; a se încăiera; zusammenstoßen. 1573: az walkayak Erössen wgralnak ... Es az mi wraynk minket Erössen wernek vala wizza hog owze ne menionk ... Jgen meg hagiak hog senkinek gonozt ne mongionk senkit se banczónk [KCs IV. 39–40 pap Janos oláhbikali jb vall.]. 1585: Anna Vas Georgne zolgaloia Azon Tenoron Val, Mint az vra Eleob zitta meg Biro Mihalne Tapazto Istuant, es eowis zida Eozwe Menenek, es valtig tazigalak egy mast, vegre az Azzony Az haiaba Zakalabais kapot vala zitta rutul es peokdeoste, egy mast kezzel tazigaltak, kerkedekis Az Azzony hogy lol meg vonta Istuant [Kv; TJK IV/1. 537]. 1600: Amikor megh werettenek zinte(n) akkor ott ne(m) wolta(m) de hogy oda menek hat esmegh egybe akarnak menni, en waltigh oltalmaztam eöket hogy eözwe ne mennienek [UszT 15/122 Mathe Ambrusne Barbara vall.]. 1635: azonkoz-be(n) özue mennenek, es szabljakkal özue cziapanak [Koronka MT/Mv; MvLt 291. 36b]. 1742: megh egyeznek, kezét adván hogy össze ne mennyenek, és arról irjanak ... Contractust [Torockó; Bosla. Barta Márton (20) jb vall.]. 1762: sok szozatok után eszemenének, és RácZ János leveté Istok Ferenczet [Bereck Hsz; HSzjP Bíró Péter (24) pp vall.]. 1801: ezen láрма és verekedés után, szolla az Exponens Kortsomáros, a Béres Bironak Míokan tsinál-sz itt a fogadoba annyi lármát, mért nem tutz haza menni, ezen szokért a Béres Biro Zaharia az Exponens Kortsomá-rós hajába szököt Minden ok nélkült, ezeketis edgy mástol hogy össze mentenek, en magam választattam el [Kajántó K; FiscLt]. 1849: ösze mentünk, s mint küdelöttünk ugy eset az ágy arrára<sup>a</sup>, hogy a feje bé hasadt [Szentkatolna Hsz; HSzjP. — <sup>a</sup>Ertsd: orrára].

2. összetalálkozik/ér; a se întâlni; zusammentreffen, sich treffen. 1794: az magam Testver ötsemsi gyujtatt volt meg egy rakás Száraz ágat ... onnanis a tűz el harapozatt mások helyeire is, és eszsze ment a ... Vonutz által gyujtatt avarral [Nagykristolc SzD; JHb].

3. egymáshoz ér; a se atinge; sich berühren. 1736: A fér-fiak azért azelőtt az nagyja az embereknek pár nusztos sü-veget viselt pompára ... az urfiak két, három, némelykor négyyszerű nuszt farkas süveget, abban forgó vagy kerecsen vagy ráró toll volt, két felé ki fordulván, néha összemen-vén; némelyek sas tollas forgót, de az urfiak is többire mind egy pár ráró vagy kerecsen tollat, aranyból csinált és drága kövekkel megrakott forgóban [MetTr 346–7].

4. egybekel; a se cununa/căsători; sich vermählen | házastársával együtt él/marad; a rămîne cu soţul/soţia; mit/bei dem/der Gatten/Gattin leben/bleiben. 1647: Director Ura-mek kj hozatva(n) Bikfalui Demeter Georgeöt, es Borbely Margitot, miuel magok sem tagadgiak az egymással ualo keözeöswlesekert, es az mint referalliak szabad szemelliek, magokis öösze akarnak menni, Teczik az teörueninek hogy elseöben keöuessenek Ecclesiát, es annak utanna es-kussek öösze eökeot [Kv; TJK III/4. 219]. 1657: Delib(e-

ratum) Ecclesiae. Semmi el valasra valo okot egymashoz nem athatnak, azert mennyenek össze [SzJk 83].

5. összedől; a se prábusi/dáríma; zusammenstürzen. 1850: A Bózi Pálinka házatis jo lenne egy kissé bár a mint lehetne könyű erővel igazítani, mert különben ma holnap merőbe össze megy [Branyicska H; JHb XXV/68].

összemeget egybekelhet; a se putea căsători; sich vermählen können. 1600: Noha az azzonyalat ... az legennyel valo vetket megh mondotta ... elseoben az Annyazent-egyházat megh keowetwen mind az ketto vgy mehesse nek eozze, ha eozze nem akarnak menny, tehát mindenik az perengernel megh verettesek, es reycialtassanak az varos határol | az azzonys penigh ... nem mindenestől volt zabados hanem matkaya volt Tetczyk annak okaert az theorvennek hogy eozze nem mehetnek hanem mind az ketten, minth olyan Parazna Zemelyek az perengerhez keottessenek, es ott megh verettesenek annak vthanna az varosrol ky cozettessenek [Kv; TJK VI/1. 424, 501].

összemelegedés megpállás; incingere; Verfaulen. 1791: Nékem elég bajoskodásom vagyon mindennel mert buza is sok lévén a Gabonásb(an) az észsze melegedésre hajlandóságát látván az Csűrben hordatos és ott meg szeleltetvén a porátol, ismét vizszá [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

összemelegedik összefűlled, megpállik; a se încinge; vermodern. 1711: eddig is mű nem administralunk fűvet ... mivel Lehetetlen innen oda vinnünk, s ha vinnők is mig oda érnék véle össze melegednék s el sem vennék [Impér-fva Cs; Born. XXXIX/50 Balási Joseph Deák Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1793: Drági gondviselő Instructioja ... A Zabb olly kényes, nem hogy essőbe, sőt csak jo harmatossan sem lehet össze kötni; azért jól meg szárazssa, karoba rakassa, 's jo szárazon hordassa bé ... sőt a' midőn kevés Nedvességet tapasztalna is benne, inkább kürtött tétesen bele minthogy az össze mellegedvén, hamar el romlik [JF 36 LevK 189–90]. 1817: az bő essőzés miatt a' Török buza Kotsán Rakásra egy másra töltvén össze melegedvén, annak mind bele mind maga az egész Kotsán meg van Rothadva [BesztLt 602 György István ord. chirurgus Doboka vármegye adminisztrátorához].

összemenés 1. összecsapás; încăierare; Zusammenstoß. 1612/1613: Szallanak megh az en hazamnall Lakon Nemai Janos ... es Horvatt Peter felesegestwl, hogy zerzenők össze Czereni Gaspar vramat azzoniommal<sup>a</sup> ... mint es hogy lött kozóttók az össze menés nem vont gondom rea, mert arra vala nagjib gondom, mint szerzhessek ennnek valot [Feketelak/Buza SzD; KJ. — <sup>a</sup>Válófélben levő feleséggel].

2. egybekelés; căsătorie; Vermählung. 1679: Infidelis desertioja constalua(n) Thot Janos(na)k absolvaltatik az Aszonyi allat Kinosi Kata es Köves Ligeti Janossal valo össze menesre fel botsattatik, tsak légyen az Urban [SzJk 142].

3. egybefolyás; confluență, unire a două cursuri de apă; Zusammenfluß. 1777: az igaz régi és mostani méta a ... két Patak össze ménésénél ... végződik [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28].

összemér 1. (területet) együttesen felmér; a măsura împreună (terenurile); zusammen vermessen. 1784: láttam a'

Cancellistákat belől a' kapun állani, mondván s a Lábakkal a Földet meg ütvén: Ezis a' miénk, és oztán az utzán kívül a másikkal össze mérték [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 53]. 1802: a' Setét Völgy farán kaszálóbol rontatott égy föld, melybe haszontalan Csupok is vagynak ... tézen is S(um)ma 5250. quadrat ölet, de ennek, a' Catholica Eccláéval lévén össze mérve, tsak fele lészen a' Refor Eccláé, és tézen 2650. quadrat ölet [Mezőbánd MT; MMatr. 369].

2. (súlyt) együttesen megmér; a cîntări împreună (greutatea unor obiecte); zusammenwiegen. 1851: Vagyon egy vas karo, és két sikolyuk, melyek össze mérve nyomnak 15 fontot [Erdősztyörgy MT; Tsb 34].

összeméretik egybeméretik; a fi măsura împreună; zusammen vermessen werden. 1853: az öt darab szántó Föld össze méretvén a' felső végén a' gyp közepéről mérve tizenkét öle [Albis Hsz; BLev.].

összemiskulál összekeveredik; a se amesteca bine; sich vermischen. 1558: tegy az szerpenyoben anny Jo tartarom olayth es had az kettőth<sup>a</sup> lgy Meg oluadny es ozue Miskualny vgy, Minth keeth orayg [Nsz; MKsz 1896. 286. — <sup>a</sup>A keveréket és az olajat].

összemocskol ocsmány/trágár szavakkal illet/gyaláz; a ocări/injura; schimpfen, schmähen. 1767: Sokszor igaz ok nélkül is kész össze motkolni és gazolni az ártatlan embert is [Majos MT; Told. 26/5] | eddig elé Majosb(an) egy Sem maradott meg hogy össze nem gazlatta s motkolta, engemet is egykor rendeletlenül rutul el motkola [i.h.]. 1800: Hertv Lörintz előkegyelmét össze is káromolta motkolta [Dés; DLt]. 1807: másokat is mingyár, mingyár össze Mutskalt [KLev.]. 1831: kiket motkolt, gazolt össze ? a Piaczbol tiltatotté ki mutkolodásért, s rut maga viseletért? [Torda; TVLt vk].

összemocskolódik összetörik/roncsolódik; a se zdrobi; zerquetschen. 1836: küldünk ... egy kosaracska Szöllőt ha erősen össze nem mocskolodnék [Ádamos KK; Pk 7].

összemolyosodott megmolyosodott; umplut/plin de molit; vermottet, mottig. 1740: Ösze mojosodott korpa találtatott Cub. 8 metr. 1 [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 10].

összemon szidalmaz, gyaláz; a ocări/sudui; bechimpfen. 1749: Pap Mitru minden igaz ok nélkül belé vesze részegen az udvari biro Pop Demeter fiáb(a), szidni kezdé Pap Urszult ... Lelkit, Annyát össze mondotta ... tépelődni kezdé(ne)k [Szentbenedek SzD; MvRKLev.].

összemos egybemos; a contopi, a uni strîns; zusammenwaschen. 1629: Hallotta(m) azt balogh Giörgjnetől hogy mondotta Uarbeli Mathenenak, te seg dugasz Varbeli Mathene, tū magyar Orszagiak vattok, korzi porok czeren bokron hordoztak (igy!) tüteőkett, engemet it fiaztok ollia(n) Attiafiak vattok hogy eggitek az hegien szart, az mastok az hegi alatt s cözue mosot az esseő benneteket [Mv; MvLt 290. 142a].

összemosolyog egymásra mosolyog; a zîmbi unul la altul; sich anlächeln. 1589: Thakacz Imreh leanya Katalin ...

vallia ... Mikor en Andras Ispannenal lakom vala hogi egi hazba haltak ketten, tudom Matias deak Azzonio(m)mal ... egi masra kapdostak, mosolgottak eoze ... tudom eztis hogi az pinczebe ketten rekezkedtek Nappal, Engem kewul allottak de en nem tudom mith czinaltak oda be [Dés; DLt].

**Összenő** egybefonódva nő; a se lipi crescnd, a creşte lipit laolaltá; verwachsen. 1811: A' kis Labirintust négy szegre tsináltam, Minden fële szilya fákkal bé-plántáltam, Sűrűn össze fognak az ágai nőni [ÁrÉ 90].

**Összenyomorgat** összekényszerget; a ımbina din bucăți mici de nevoie; zusammenzwingen. 1771: A' mely silip és habzonak valo fákat hordottanak, némelj része mostis kún hever, bé kétség kívül nem tettenek, mivel a silipek diribbol darabbol vadnak össze nyomorgatva [Sövényfva KK; JHb LXVII/175].

**Összenyöved** elsatnyul; a se pipernici; verkümmern. 1767: Virágos és Magos kender mind össze nyövedvén az aprósága miatt lett két kalangya [Esztény SzD; Told. 5a].

**Összenyúl** összeér; a se ıntilni; angrenzen. 1753: (Egy erdő) felső vége össze nyul ... Oláh határ nevezetű erdővel [Apanagyfalu SzD; EHA].

**Összenyügöz** egymáshoz köt; a lega laolaltá cu piedi-ci/cătușe; zusammenfesseln. 1638: az másik lovamatis megh hozzak mind az kakasdi Bartok mihaly lovával eggyüt ... az en lovammal ... eözve nyügeözve vala [Mv; MvLt 291. 128a]. 1768: ott az esztenánál láték edgy szürke kantza Lovat edgy barna Lóval össze nyügeözve vagy békozva [Kovácsna Hsz; Szentkgy Lad. Szőke (55) lib. vall.]. 1769: egy gonoszul elveszet Deres szőrű lovamot ... egy pej és egy fejér szőrű lovakkal összezkötve és nyügeözve egy szál ... istranggal [HSzj nyügeöz al.].

**Összenyügözött** egymáshoz kötött; legat laolaltá cu piedi-ci/cătușe; zusammengefesselt. 1727: Consta, hogj ... Ejtitzakának idején ... Irotványomba(n) ... össze nyügözött két Lovaimat egi mástól absolválta [Dés; Jk 228b]. 1739: az I. ő kglme, össze nyügözött két Lovaimn(ak) eggyjüket ... maga házához bé-hozta [Dés; Jk 288b].

**Összeolvad** 1. egybeolvad; a se amesteca prin topire, a se contopi; zusammenschmelzen. 1558 k.: ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu, tahat ezt e Mixturat avagy az addicioth keziched Neky ... olwazd ozue es, hogy ozue oluadot, tahath granald meg es tarch dolgozhoz az Mikor zwkse [Nsz; MKsz 1896. 297].

2. egyesül; a se uni; sich vereinen. 1848: Erdély Nagy magyar honnal esze olvadott [UszLt XIV. 98 Nyujtodi Közpolgár Német János nyil.].

**Összeolvastat** összeszámláltat; a pune pe cineva să numere ceva; zusammenzählen lassen. 1705: listában adják bé az elmenendő magyarok, főrendek magoknak és cselédeknek neveket személy szerint, hogy aszerint írassák a passust is az személyeknek neve szerint. Kit is beadván és összeolvastatván a generál, mind gyermekestül kilencvennek találtnak [WIN I, 424].

**Összeolvastatik** 1. összeszámláltatik; a fi numărati; zusammengezählt werden. 1679: Rucza, mint hogi az majorne megh nem tutta választani, azért mind össze olvasztat nro 140 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 114].

2. összevettetik; a fi confruntat/colationat; gegenübergestellt werden. 1797: ezen ... levelek ... az Originalisokkal össze olvastattak [Szság; Borb. II]. 1828: Hogy ezen Copia a maga valóságos originalissabol, minden hozzá tétel, belölle valo el vétel nélkül iratott le, és az originalissal általunk össze olvastatott, s az originalishoz mindeneben hasonlatosnak lenni találattott; arrol ... bizonyosságot tészünk [Mv; DobLev. V/1136. 1b tábl.].

**Összeolvastt egybeolvastt**; a topi laolaltá, a amesteca topind; zusammenschmelzen. 1558 k.: ha az arany 8, 9, 10 auagy 11 garatu, tahat ezt e Mixturat auagy az addicioth keziched Neky ... olwazd ozue es, hogy ozue olvadot, tahath granald meg es tarch dolgozhoz az Mikor zwkse [Nsz; MKsz 1896. 297]. 1637/1821: Feleségeknék, Gyermekeknek pártá-övöket, kösöntyüjüket, s egyéb ezüst marhátskájokat össze kell olvasztaniok is, még is praestállják a míg lehet Nagyságodnak valo Igéreteket [Torockó; TLv. 8/1].

**Összeomlodozott** rogyadozó; dărăpănat; zusammengebrochen, baufällig. 1821: filegoria valami ringy-rongy összeomlodozott jalous gatterek [Koronka MT; Told.].

**Összeomlás** (föld)csuszamlás; surpare/alunecare (de teren); Erdrutsch. 1810: (Egy) föld az össze omlás által egészen haszon vehetetlené lett [Doboka; Ks 77. 20. 28 Conscr.].

**Összeomlik** 1. szétesik, dugába dől; a se desface/destrăma; zerfallen, auseinanderfallen. 1597: Miert hogi az mez chebrek mind el romladoztak es eoze omlotak volt, hogy ismegh azokat fel allatatta(m) keotettem, Attam Kadar Janosnak f —/24 [Kv; Szám. 7/XIII. 4]. 1677: egy hordó össze omolvá(n) mivel ros gondviselés volt reá, annak idejébe(n) osztassék el [Kv; RDL I. 155b]. 1851: Két kád össze omolva, — fenekestől meg vagynak dongái [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

2. (építmény) összedől; (despre construcții) a se dărîma/prăbuși; zusammenstürzen. 1742: a Pogány túze miatt ezen egész helység el pusztulván, a ... felső házok(na)k is kő kémenyeis s fallai nagjobjára össze omolván ... eő Excell(entiája) által lett erectiojok [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]. 1757: Tanáltnak Mineralis Vénák olly hegyekben is mellyek nem kösziklások ... a Stólnák fel fogásokkal hogy össze nem omoltyanak jól megerősítvén penetrálunk mig Vénákra érünk [Zalatna AF; JHb Borsai István nyil.]. 1826: A' Ser Házba a' Szaraztoba menvén ... A Szarazto Torka össze omlott [Dés; DLt 251].

3. (föld) megcsuszamlik/suvad; (despre terenuri) a se surpa/aluneca; vermuren, (aus)utschen. 1820: nem tsak ezen ... kaszálo hely omlott esze hanem egész Hátarunk meg suvadozott [Firtosvárálja U; Pf].

**Összeomló** rogyadozó; dărăpănat; baufällig. 1761: 11 Cserefa ágosokra épült ... nados fedelű, és el romlodozott sővény oldalú szinte össze omlo Istallo [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

**összeomlófélben szétesőfélben;** (care este) pe punctul de a se desface; zerfallend. 1679: Őszve omlo félben) valo kis fenyő dása nro 1 [Uzdizstpéter K; TL. Bajomi János inv. 62].

**összeomlólag szétesőfélben;** (care este) pe punctul de a se desface; im Begriff zu zerfallen. 1716: egy nyomo Kád őszve omlolag [Kv; Pk 6]. 1742: 2 Öreg Kád őszve omlolag fenék nélkül 1 Kissed Kád őszve omlolag [Bh; Told. 25].

**összeomlott 1. szétesett, dugába dőlt; desfăcut, distrus; zerfallen.** 1685: Holmi őszve omlot hordok dongai [Borberék AF; MvRKLev. Urb. 9]. 1747: Őszve omlott Kád 1 [Borsa K; Told. 24]. 1754: Két Kadátska, és egy őszve omlott Cseber őszve rakásáért egy Erneyi Embernek adott in denar 60 [Mezőgerebenes TA; BLt 7]. 1788: Egy őszve omlott Légej [Mv; Told. 9a] | Egy őszve omlott Mézes Dása [Mv; TSb 47]. 1799: Egy őszve omlott Meszes Cseber [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]. 1812: Egy rosz őszve omlott Cizimás Lada Nr. 515 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 5]. 1838/1839: vagyon egy kö boltozatu Pintze a' gátorba nyílo reteszes ajtóval. vagyon A' Gátorba ... egy jó 's egy őszve omlott putton [Mezőpéterlaka MT; TGsz 18].

**2. összedőlt; dărîmat; zusammengestürzt.** 1748: N. Enyeden Iako Malotsi Josef Uram ... igen nagy szükségétől nyomottatván ... kényszerítettet vala ... egy puszta, és őszve omlott kö falu Házának ruináit el adová tenni [Ne; Incz. X. 28a]. 1836: Egy őszve omlott rüdeg Sertés ol [Mezőőr K; EMLt].

**összeont összetör; a se desface/distruge; zerbrechen, zer schlagen.** 1688: pinczembem levő hat hordomat egy csap alját, es csebreimet őszve ontottak [Kv; UtI].

**összeöl lekaszabol; a măcelări; niedermetzeln.** 1704: A németek pedig a vártában mindenütt fegyverben állván vár ták, ha valaki valamit indítana, mert bizony mindjárt mind összeöletének volna bennünket [WIN I, 240–1].

**összeölel egybemarkol; a prinde/apuca ceva de jur împrejur cu mîinile; umfassen, umzingeln.** 1630: Janos ... meg foga, s mind Czakaniostul ödöse öölte vala az Erszenies Peter kezett s az czakant el veve erszenies peterteöl [Mv; MvLt 290. 217b].

**összeölelgetődzik egybeölelkezik; a se îmbrăţişa; sich umarmen.** 1796: a Tsúrbe Burjännéval egygyütt feküve es őszve ölelgetődzve találta [Kv; AggmLt B. 15].

**összeölelkezik 1. egybeölelkezik; a se îmbrăţişa; sich umarmen.** 1585: Daroczy Caspar ... vallia ... Addig lesem enys, hogy ky leowe Vinczeheöz Az leany ot eozeve öölelkezenek es latam hogy Az paitaba Mennek gonoz zandekba Vadnak [Kv; Tjk IV/1. 505]. 1593: Margit azzoni Molnar Gergelne vallia ... mikor az aztalnal egy mas mellett wtlenek, lattam hogy valtigh eoelgették egymast; En mint-hogi el hittem hogi igaz hazassagbeli emberek, derekalt vetettem nekik az feoldre, es arra fekwitnenek, lattam hogi ottis eozüe eoelkeztenek [Kv; Tjk V/1. 251]. 1600: Zeochy Peterne Varady Margith azzony ... vallia ... az Ablakon tekintek be amelyben ez Zabo Marton gazda(n)k lakik vala, azt latam hogy az monostory zabonewal egy Agyban

fekzik vala eoze eoelkezve [Kv; Tjk VI/1. 489]. 1623 k.: Varga Miklosne egy Deakkal eoze eoelkeztenek az Deak be takarta az felseo rühaual es edgiyt parzalnokottak [Mv; MvLt 290. 30b]. 1632: Tavaly eztenedőben jöue eczer haza estue keseön az szolgalo leanio(m) az marosrol, csorda hajtas uta(n) s monda hogi Uram ujsagot mondok ... Berkeszine Szeöcz Mihaly eozüe eoelkeztek ugy mentek az mezeöre [Mv; i.h. 80b]. 1697: Azt magamis tudom hogi oda ment Judithoz, lattam, hogy Balint Deakkal őszve ölelkezett s ugj csokolodott uele [Kotormány Cs; CsJk 12 Imreh Istvanne (19) pp vall.]. 1721: Lattom s tudom bizonyos(ho) hogi ... az Asztalnál edgjmással őszve ölelkezvén Csokolottak [Kál Mt; Berz. 19. 90]. 1826: lattam ... Nagy Miklost Muskátával őszve ölelkezve s egy más szájából ro'solyist innya [M.légen K; KLev.].

**2. birokra kel vkivel; a se lua la trîntă cu cineva; mit jm handgemein werden.** 1590: fel kele az tizedes az kezet foga Albertnak s monda szaly ala dizno bestie kwrwaffi Albertis vizza monda neky azonban hogi az tizedes voniakodnak vala eoze eoelkeztenek mint hogi Albertnak szekercze vala az eozeve kapasban vgy serte megh az tizedest [UszT]. 1687: oda mene Many Hertsog' s monda neki, meny el inne(n) maid meg ütlek, s monda Komsa üs meg, meg' is üte a' karjat egy paltsával ... őszve öllekeztenek, az Annyak is ki jöve egy villaval akarvan meg ütni Komsat [Huréz F; Szád. Algya Prikanya Boer (26) vall.].

**összeölet lakaszabolat; a pune pe cineva să căsăpească/măcelărească pe cineva; niedermetzeln lassen.** 1705: Forgách azt mondja, hogy a német kurucokat azért tartja, hogy ha az erdélyiek valami hamisságban járnak, azokkal összeöletti őket [WIN I, 438].

**összeömlik összefolyik; a se uni (cu un alt curs de apă); zusammenfließen.** 1864: A ... Holtárok ... a falu közepén ösze vág a Csinod patakkal ... s e' kettő a falu derekán ösze ömölve Nagy pataknak neveztetik [Szárhégy Cs; GyHn 53].

**összeönt egybeönt; a turna împreună (cu un alt metal topit); zusammengießen.** 1750: a Mosár töröt fel rontván rézzel őszve öntötte, s fel mielte [Kál MT; Berz. 12. 92/61].

**összeörlés szétrágás; distrugere prin roadere; Zernagen, Zerkauca.** 1696: Gjula Fejérvároati a' Számtarto házbán gondviseletlenül találattartó executoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registruma, Mellyek Groff Apor István Vr(am) eő Nga parancsolattjából, a porból (:melyben az egerek őszve örlése miatt voltak): ki tisztogattuk (!) revidelgattunk es rész szerént ... inventaltuk is, és azon ladakb(an) ismet viszza rakosgattuk, és az ladakat be pecsételven ugjan ott hadtuk [Gyf; BfR].

**össze-összepuskáz egymásra lövöldöz; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen.** 1705: mint jötenek meg a fogarasi németek, kik is csak a havas alatt ösvényen jötenek, ezer kuruc kísírgette őket, de nem mertek egész harcba állani vélek, hanem csak őszve-őszve puskáztanak, dolgokra mentenek [WIN I, 405].

**összepántozott pánttal egybefogott; prins/legat cu o bandă metalică; zusammengebunden, verschient.** 1667:

Huszon három tonnákban, és egy őszve pántozott hoszszu ladában vagyon muskotélyhoz valo on golyobis nro 6026 [Fog.; UF II, 338].

**Ősszepárosodás** egybekelés; cäsatorie; Vermählung. 1818: hazainkot ... kedves Gyermekieinknek őszve párosodása még szorossabban egybe kaptsolta [Ádámos KK; Pk 3].

**Ősszepárosodik** egybekel; a se cäsatori; sich vermählen. 1821: őzvegy Kádár György Eskettetett Markus Susánnával, Házassági Szövetségre léphetésekre nézve, ki kérdezte ... ezt felelték; Senki se kénszeriti, önként jo szivből kívánnak őszve párosodni [Gyalu K; RAK 34].

**Ősszezenészedik** megpenészedik; a mucegäi; verschim-meln. 1593: az ket penzes kenieret ketejwelis attam egi Penzen mert mind eoszve penizledet (!) wala [Kv; Szám. S/XXI. 5]. 1722: Tudom; hogi Praeszkurat Csináltunk; az Templomb(an) ott penyészedet őszve, vgj hoztuk Viszá [Kecsed SzD; TL. Kurtán Jonuczné Palagya (40) provida vall.]. 1743: Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viseltek, ezekis őszve rökünyodtek, penjeszedtek, az rökönödes miä büdösök voltak [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101].

**Ősszepiszkol** szidalmaz, káromol; a ponegri/defäima; beschimpfen. 1848: a Feleségemet vén kurvának Boszorkának őszve piszkolta [Torda; AszLt].

**Ősszepontosul** összetalálkozik; a se intilni; angrenzen. XIX. sz. köz.: hol a' Kidei, Bádoki és M. Dersei Határok őszve pontosulnak [Bádok K; BHn 32].

**Ősszepörkölődik** egybepergelődik; a se präji Impeunä cu ceva; mit etw. zusammengeröstet werden. 1815: Egyenleo mértékü apro Sót, és aprórä teort Büdeoskeovet hev vásra hinteni hogy eoszve perkeleodgyenek [DLt 168 nyomt. kl].

**Ősszeprédáltat** elpocsékolat, tönkretétet; a face sä se nimească/distrugă; verderben lassen. 1778: Groff Haller János Ur(am) eö Nga ... mind magam allodialis helyemről valo füvemet, mind pedig szegény Jobbágyim(na)k fűvét, Buzájatt eszve praedaltatta [Baca SzD; Ks gr. Lázár János kezével].

**Ősszepróbál** összeméri az erejét; a-ši mäsura fortele; sich messen. 1703: amint a kuruc Fehérváron felyül Sárd felé lött volna, a német és némettel való magyarság jöddgélvén fel azon Ompoly patak mellett, őszvepróbálnak, és elsőben ... lassan-lassan csalógatták a kurucot, hátat adván és hátraséggelvén a kuruc előtt [Kv; KvE 279 SzF].

**Ősszepuskáz** egymásra lö; a trage reciproc focuri de arme; aufeinander schießen. 1704: sok gyalog volt csak közel itt a majorok között, hát úgy puskáznak őszve; úgy-annyéra, hogy végre ... csak elmennek a kurucok [Kv; KvE 289 SzF]. 1705: Szelendeken innen találkoztanak két zászlóalja kurucra, és elsőben ezek is kurucoknak mondván magukat éjszaka, azután pedig megismervén egymást őszvepuskáztnak és egymással meg is elegyedtenek volt a sötétben [WIN I, 534]. 1710: Az lobonczság az szatmári hídhoz elment volt, Szatmárt lévén egynehány kurucz, azokkal őszvepuskázván, elmentek [SzZs 284].

**Ősszerág** szétrág; a roade complet; zernagen. 1696: Gjula Fejérvárott a' Számtarto házban gondviseletlenül találtatott executoria hitvá(n) ladabeli Levelek Registru-ma ... sokat az egerek egészen sok(na)k nagy reszet ... őszve rágták meg örlötték ... a' mellyek feléb(en) harmadáb(an) meg maradt(na)k ki szedegettük, porabol ki tisztogattuk es ujjolag be rakosgatvá(n), be pecseteltük [Gyf; BfR].

**Ősszeragad** 1. egymáshoz tapad; a se lipi unul de altul; zusammenkleben. 1776: Buzáját ... esős időben arultatta hogy többnyire mind őszve ragattak a' Kévék [Backamadaras MT; CsS].

2. vmihez hozzákapcsolódik; (despre teren) a se situa lingă ceva; angrenzen. 1606: talam vgia(n) ne(m) ellengez-nek ebben az my birodalmunkban az ket falúk ... az hely zanto föld, és hogy kezinkhez vittük azulta szabadon birtuk mi(n)d ezt, mely zenafüynkel eosze ragadua vagion [UzT 18/54].

3. egybeépül; (despre constructii) a fi alipit de ceva; zusammenbauen. 1868: A haranglábnak egyik oldala befedett ... Harangláb templommal őszveragadva, újítás alatt [Mezőújlak K; ETF 107. 17].

**Ősszeragasztás** összetalálkozás/épülés; (locul de) alipire; Berührungspunkt. 1645: az szeker Szin melet felivl az ki oslop uagio(n) az az hatar ugi hogi az oslop az két kertbe fonogiek azon alol az köz kertben az eosue ragastasaba(n) uagio(n) egi nagi karo: Ezek Kamuti Farkas urame ugi hogi az kapunak az közzepeitől gjienesen intezen az fen megh irt Szeker szin mellet ualo oslopra [Bács K; BLt 4].

**Ősszeragasztott** egybetapadt; lipit; zusammengeklebt. 1648: Uy szena. Mellyet az jzap meg' jart org. nro. 26. a' vegeben eozeu ragasztot harmadeui szena org. no. 26 [Porumbák F; UF I, 900].

**Ősszeraggatás** összerakás; montare, asamblare; Zusammenlegung. 1636: Balaeus Angliai Püspök, az Orgonának ujjonnan való őszve raggatását, és az templumban való fel fuvaltását, egy Vitalius Signius, avagy Campanus nevű Pápnak tulajdonitnya [ÖGr Aj.].

**Ősszerak** 1. egymáshoz illeszt; a monta, a fixa la loc; zusammenlegen. 1692: Ezen Pincze körös környül köből vagyon fel rakva ... A' kö falát most restarállyák a Gabonás ház felöl a kömivesek meszszel rakvan őszve a köveket [Mezőbodon TA; BK]. 1851: dirib-darab üvegecskékből van őszve rakva [Dés; DLt 1003].

Sz. 1764: őszve vagdalja hogi a koporsóban sem tudgjak őszve rakni a testit [Tarcsafva U; Pf].

2. részekből összeállít/szerel; a monta/asambla; zusammensetzen. 1659: Az szekeret is pedig soha el nem készíthetik, édes Öcsém uram, mert az kerekei mind vasazatlanok, egyéb szerszámát is őszve nem rakták [TML I, 426 Bornemisza Susánna Teleki Mihályhoz].

3. egybehord/rak; a aşeza/stringe în grămezi; zusammen-tragen. 1573: az en Eöczyem ... azt mondya hogy fayat ki hantam, en ki nem hantam mostis ott <vagyon> kit azonyom Jol tud, en azonyomtól meg keöwettem wala hogy Eo<zze> hagyja raknom, miwel hogy az enymis el feryen mellette ... en nem akaram ki hordatni, hanem vgyan azon helyen Racktam Eözze [Kv; TJK III/3. 198d]. 1734 k/1770

k.: Ezt tartozik az Ekl<esi>a annak idejéb(en) mind lekaszálni, mind fel-gyűteni, mind pedig kár nélkül behordani s őszve rakni [Vajdakamarás K; SzConscr. 147]. 1754/1772: Horvath Vonuly ... azon hánt követ őszve rakta [DobLev. II/435. 58]. 1788: a szénátis ... ezen a héten ha az Isten engedi mind őszve rakjuk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797: ezen a földén termett 30. jó közönséges kalongya élegyes Buza, melyet aratása után én magam raktam őszve [Ne; DobLev. IV/791. 3b].

Szk: *kalangyában* ~. 1775/1781: Más esztendőben aratáskor száz tíz véka kalongya Buzát arattunk rolla, olyant, a melynek egyyike két véka buzát meg eresztett, mivel őszve rakván kalongyában, jó Sullyosok voltak a kévék a jó terméstől [Renget H; JHb LXXI/3. 380].

4. együvé gyűjt; a aduna la un loc; (an einem Platz) sammeln. 1642: Aztis referalliak hogy a neotelen legenyekek dezmaiat az eleott mind eoszue raktak az Ur dezmaiaual [Jege nye K; GyU 75].

5. összeszed; a stringe/aduna; zusammentragen, sammeln. 1843: a' Sido portékait őszve rakva butyorába a hátára vette volt [Dés; DLT 793].

6. összegyűjt, felhalmoz; a stringe/agonisi/acumula; sammeln, anhäufen. 1760: Igaz az, amit szent Dávid mond, hogy az ember sokat gyűjt és sok maradt rak őszve, pedig nem tudja ki lesz végtére [RettE 113].

**Összerakás 1.** összeillesztés; montare, asamblare, Zusammenlegung. 1754: Két Kadátka, és egy őszve omlott Cseber őszve rakásáért egy Erneyi Embernek adott in denar 60 [Mezőgeregbenes TA; BLt 7].

2. kazalba rakás; fűcutil cãpițelor; Schobersetzen, Aufheimen. 1675/1688 u.: Takarodas(na)k idein minden feli gabonak(na)k aratasara, be hordasara, az szenanak gyűjtetesire, őszve rakasara io üdőt valasz [Borb. I. Petki János ut. csikcsicsai jb-birájához].

**Összerakat** kazalba rakat; a dispune stringerea în cãpițe; aufschobern lassen, in Schober setzen lassen. 1659: Kis Enyedi Majorsagh Zabab be takaritvan es ... Eoszue rakatvan egy csomoban volt, Gel. N. 18 [Borberek AF; WassLt Perc. 39]. 1774: jöjjön Giróba, mivel hétfűn valami szénátmat akarom ott összerakatni [RettE 329]. 1790: az szinakat ... esze rákkatam 6: öles kaszalyban ... edgy Darabyat be hordatattam [Királyhalm NK; Ks 99].

Szk: *kazalban* ~. 1754: a To farka nevezetu Retén termett szénát ... egi Kazalyban őszve rakatván vitette el ... co Nga [Germeszeg MT; TGsz 33].

**Összerakhat** összeszerelhet; a putea monta/asambla; zusammenlegen können. 1681: Vizi Malom ... Migh a keő padgais jobban el nem romlanak, addigh kellene helyeb(en) mast készttetni; hogi a' mikor jo és alkalmas ideje volna, csak őszve rakhatnák az kész eszközt; hogi sokaigh ez malo(m) hejjaban ne allana [Hátszeg; VhU 603-4]. 1818: A viz a Malom alá hajtotta a Deszka Tutajokot, 's ugy rontotta őszve az Molmot, hogy darabokba szaggatva fogdoshatták ki — ugy hogy teljességgel őszve nem rakhatták [TLt Adm. ir. 1527].

**Összerakható** részekből összeállítható; care poate fi montat/asamblat; zusammenlegbar. 1851: Szét szedve van egy két öl hosszúsága — össze rakható — szilva-hambár az eresz hijján [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

**Összerakott 1.** összeillesztett/állított; montat/fűcutil; zusammengefügt. 1789: a' Joszágnak közepén vagyon Sennely fedél alatt Fenyő Fákba őszve rakott három különös tapaszos Alkalmatosság [Mv; ConscrAp. 18]. 1823-1830: Ötödik ház sárgás tükörös, itt vagynak drágaköves portékák ... összerakott csigákból hajók, madarak [FogE 185]. 1823/1838: Van egy zöld Kajháju két águ párkányos melegítő kementze, szabad száju hoszszu vas pántron fekszik az eleje, a túszeje egy magos téglából, és mészből őszve rakott jó Comoditasu [A.szöcs SzD; BetLt 5].

2. kazalba hordott; strîns în cãpițe; in Schober zusammengetragen. 1751: Vándorék ... nemellyek(ne)k kész őszve rakott Szénájokat is lopásképpen a' mezőről haza vitték [Balázstelke KK; IB. Mich. Rempler (60) jb vall.].

**Összeráncolódik** (kelme) ráncokba vonódik; (despre haine) a face cute; sich in Falten ziehen. 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjük hosszú volt ... Mikor ritkán felöltötték, az újján való posztó összeránczolódt, ránczolja állott az karjokon [MetTr 350-1. — "Sajtóhiba felöltötték h.].

**Összerendel** (házastársakat) egymás mellé rendel; a dispune refacerea căsătoriei; die Wiedervermählung anordnen. 1874: Értésére esvén kebli tanácsunknak, hogy Bálint János és Kudor Ilona házastársak most is külön élnek, nevezett házastársakat újra összerendeli [M.bikal K; RAK 305].

**Összerő** (fából) összeállít; a îmbina (din piese de lemn); (aus Holz) zusammenfügen. 1679: Tömlőcz, Ez az Porkolab háza alatt vagyot(n); oldalai, allya feli, temerdék tölgi fa gerendakból vannak őszverova [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 78].

**Összerohan** egymásnak ront; a se năpusti/repezi unul la celălalt; zusammenstoßen. 1573: Mikor my az huiasra fel mentonk uolna<sup>a</sup> az hatar Jarasra ... Walkay Miklos kezde kemny Asot Es kapat kiűel az hatart fel hannak lm(m)ar az asot kapat wyzik wala, Eg walkay legyin feier czondras haydw mostra meg zokellek zekerczeiet meg forgatta, s monda, Jöwetekel (!) Immar ha ne(m) kurua az Anyatok, hog az legin azt monda oztan őzwe rohananak | Kopacz Janos ... Ezt walia, En tawol allok wala Eg buk fa mellet, latam hog ... Egik az walkayak kozol kezde Eg zekerczet pergetnj, Es oze Rohananak ... Es az mi wraink kezdenek wizza wernj ... hog haborusag ne legien [O.bikal K; KCs. — "Gyerőmonostorra]. 1749: Közepső Pálffy István vram Botos Jánossal vételkedvén szoval, Pálffy István vram az Pálczával Boros Jánoshoz ütvén őszve rohananak, azonnal feles emberek lévén ottan nem engedők egy massal valo vonakodásokot [Tarcsafva U; Pf].

**Összerombol** darabokra szed/zúz; a distrüge; zerstören. 1849: Prostyán Nikuláj hazánál, kaptunk egy értz fűttöt tökéletesen őszve rombolva, melyet az őzvegy Cseh Joseffinő, és Fia Sándor tulajdon magokénak esmértek [Héjasfva NK; CsZ].

**Összerombolódik** romba dől, elpusztul; a se dărîma/prăbuși; zusammenstürzen. 1850: Hogy házaim őszve rombolodtak Javaimtól meg fosztattattam kéntelen voltam városra jönni [Nagylak AF; DobLev. V/1281].

**összeromladozik 1.** tönkremegy; a se distrüge; zugrunde gehen. 1747: losziv ... több izekben a malmokat pusztájában hadta regréssussa lévén a felső malomhoz nyilvánásosan tudom a mint hogy egy éczaka ha az Molnárné nem vette volna észre annyira meg ereszkedet volt az malom hogj ha az Majorbol meg nem Segítették volna az malmok meg alításában őszve romladoztak volna a kövek [Dés; Ks 112 Vegyes ir.].

2. kitöredezik; a se sparge; ausbrechen. 1669: Kővárban az Ablakok mind össze romladoztak, az hova is kívántatnék négy ezer üveg tányér, s az üveges, a ki megcsinálná őket, igen sokat kíván [TML IV, 574 Teleki Mihály Nálácsi Istvánhoz].

**összeromladozott** elhasznált, tönkrement; stricat, uzat; verbraucht, kaputt. 1758: Szőlő kapáló hitván őszve romladozott kapa 3. Jobbacska kapa 15 [Déva; Ks 76. IX. 8].

**összeromlás 1.** pusztulás; distrugere, nimicire; Zerstörung. 1811: Az erdő úgy bömblől a nagy szél-fúvástól, Mínta éppen félne az őszve-romlástól [ArÉ 161].

2. összetörés; spargere; Zerberochen. 1730: Az Savanyó Viz(ne)k meg fogyasatt és evegek(ne)k őszve romlását az el mult Szeredan hallattam meg az Czimeres Postától [Abosfva KK; Ks 83 Bako Josef lev.].

**összeromlik 1.** leomlik, összedől; a se präbuši/däríma; zusammenstürzen. 1638: ket legent töttenek az kalitkaban ... elegge Verek az kalitkat az legendyk hogi azt tuttam hogj mind őzue omlik [Mv; MvLt 291. 139b]. 1747: az Felső malombéli német molnár olyan babanás keneteket adott a keziben mellyekkel kenye meg a kerék orsojának tsapjait, és ő maga fusson ki a malomból mert őszve romlanak a malmok | eo olyan mesterségre tanítatott Az német molnártól hogj tégjen valami füvet ... az malmok kövei szájkoban ... az malmok mingiárt őszve romlanak [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

Szk: *nagy romlással* ~. 1662: die 11 Martii 1658-ban reggel 8 órakor az utca felől való derék épületi minden bástyájával, kapuközüvel, héjazatival a két fél szomszédok kőfalokig igen nagy zuhanással egész földig, mind az udvaráig egy szempillantásban csodálatos nagy romlással összeromlott, leszakadott vala [SKr 629].

2. roskadozik; a se degrada; mit Einsturz drohen. 1658: vett volt ... egy házat ... akkor epp állapot volt, mosta(n) penigh mind őszve romolva(n) és padlásaik le szakadozva(n) semmire kellő az rajta való épület [Alvinc AF; DLev. 3 XXXIA. 9].

3. tönkremegy; a se distrüge; zugrunde gehen. 1669: Iga-zán az beste kurva fia, az csatlós eből készítette el az szeremet; mind őszve romlott [TML IV, 467 Teleki Mihály Veér Judithhoz]. 1729: az az hidast mi vontatok ki az Küküllőből, de hogj ki vontattuk őszve romlot [A.karácsonfva AF; Told. 31]. 1730: hát mű nagy területel hogj tudgyunk menni ilyen erős hidegben, s fogyon, mind Szekerek 's marhajok őszve romol [Noszoly SzD; ApLt 4 Ső János deák lev.]. 1786: Menvén a Túrös Kertb(en) találtatott ... egy Török buza kas hat fa ágas két ökör szán őszve romolva [Mezőszopor K; MKG 36.2 br. Alvinczi Gábor inv.]. 1849: Egy kék festékes kasztent talált Cseh Josefő őszve romolva a volt Fogadossánál árra 7 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

4. be/eltörök; a se sparge; einbrechen, zerbrechen. 1736: Mikor az császár, császárné ... egészségéért ittanak mind az gyalui várban az bástyákról, mind az szín előtt lévén három álgyu elkészítve, erősen löttenek, úgy hogj az várban levő üveg-ablakok is összeromlottanak [MetTr 397]. 1783: a fogados meg haraguván a Katonát hajánál fogva meg ragadta, és a bokályt borral együt a Fejéb(en) vagta, hogj a bokály mind őszve romlott [Agárd MT; Told. 10]. 1799: Negy Legény ... töllem a' Musikást el akarván venni, én is pedig nem akarván engedni, ott addig húzodtunk, mig a' Musika is őszve romlott [Berz. 4. 31. N. 27].

5. összetörök/roncsolódik; a se zdrobi/ráni; zerquetschen, zerbrechen. 1659 k.: job volna meg halni, vagi soha ez Uilagra sem születetni, mint sem Tatar rabsagaba(n) jutni keresztelni embernek ... mostis az én labaimo(n) fellel valo nagi 2 bokor vas vagio(n), azon kiul meg his niergelnek bennunket, az ki mjat félek hogi talám mind Eoszueis romlot az Mellem [BesztLt 6/1659 Torma Miklós lev. Bakcsiszerájából]. 1757: Pakular Vaszil ... derekasan meg vala verve, egészen őszve volt romolva, abrázotyát, fejét ... meg festete volt vérevel | másnap magunk is lattuk mind ketten igen erősen őszve vala romolva. Sokáig betegeskedet [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. 1760: panaszoza a Felesége hogj ötett anyit verte az vra hogj már mind őszve romlott a' Teste [Kóród KK; Ks 17. XXXI]. 1769: le esett rolla és őszve romlott testiben [Tarcasfva U; Pf]. 1780: mind oldala Melye és Vállá, őszve volt romolva ... abrázattyais őszve volt körmitselve [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 4]. 1829: a' meg ijedett Bika a' Felső erdőben recipialta magát, itt se hagyott békét a' másik, hanem egy mély árokba bé verte, az hol egészen őszve romlott [Sorostély AF; IB. Tóth Elek udv. regius nyil.].

6. megbetegedik; a se îmbolnăvi; erkranken, krank werden. 1675: Isten tudja mint vagyok; ez rettenetes úton annál is inkább őszve romlottam, mert én soha életemben ennyi ideig egyvégteben ennél gonoszabb útát nem jártam [TML VII, 30 Teleki Mihály Beldi Pálhoz].

7. (gyümölcs) megtörődik; (despre fructe) a se zdrobi/strivi; zerdrückt werden. 1822: ugyan nagyon meg szurta az orát Máthé Uramnak hogj meg irtam hogj a Baratzkott hogj küldötte, én mostis azt Irom hogj elegen küldenek még meszib mind Peretsen ... mert Levél közé rakják s olyan mind ha akor raknák, de maga bé hanyta valami apro körtvét tizenkettő vala nagyobb ezis tsak bé lévén hanyva őszve romlott [Mv; IB gr. Korda Anna lev.].

**összeromlott 1.** összedől; dărăpănat, ruinat; ein/zusammengestürzt. 1811: Csináltak Kápolnát-is a szép Forráshoz És hozzá fogtak a szent Butsujáráshoz; Innen ama kis Vár, mely a Hegyen vala, Melynek most-is látszik őszve romlott fala [ArÉ 63].

2. összetört/töredezett; distrus; zerstört. 1723: 4 öreg Cseber 2 kisebb, egy öreg őszve romlot [Holtmaros MT; Told. 29/7]. 1735: Egy őszve romlott korona arany Virágatska 8. szem jó féle gyöngy benne [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1756: őszve romlott kotsi derék meg vasazva 1 | Egy rakás őszve romlot régi kálhák [Nagytrápol H; JHb XXXV/35. 13, 20]. 1786: őszve romlot harom kalan [Nsz; Ks 74/56]. 1794: Teglából rakott romlodozott Tűz hely rajta lévő hitván őszve romlott kementzével edgyütt [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41]. 1835: Egy őszve romlott Tse-refa ágy ez a Hijuba tévődött [Mezőnagycsán TA; LLt].

1849: Egy őszsze romlott fekete bőrről borított szék őszve romolva két darabba [Somkerék SzD; Ks 73/55].

#### összeromol 1. összeromlik

összeroncól összezúz; a zdrobi; zerstören, zerschmettern. 1640: az Aszszony Darabantia ket karora tamazkodua(n) manko modra jeő vala fel nagy sirua ... azt monda jay el rontanak eőzue ronczolanak az Barcsai szolgálai [Szilágy-cseh; GyK. Anna Fazekas cons. prov. Steph. Fazakas (28) jb vall.]. 1722: hallék üdösbik Komsa Kelemennt jaijátást oda indulek és jő vala onnét ki egy Madarasi Péter nevű Laboncz, monda Komsa Kelemennek, halgass baszom a lelked mert ha viszsza térek vagy vertelek meg vagj nem, de mind őszsze rontsolak [Márkos Hsz; Ks 90].

összeroncolt 1. összetört; zdrobit; zer/zusammenschlagen. 1823–1830: a lovak által összeroncolt szalmát ott helyben hagyják trágyázni [FogE 265].

2. hasadozott; sfísiat, rupt; zerrissen. 1843: ki bontottam az általvetött 's találtam ben(n)e 6. lábravalot, 2. asztal-keszkenőt egy nyári kitlit, és nadrágot, valami dirib darab őszve rontolt kitlit [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

összeront 1. romba dönt, összerombol; a distrüge/dărma; zertrümmern, vernichten. 1662: ugyanazon belső cajt-házban ... minden edényekbéli porok, számtalan tűzes szerszámok, gránátok nekigyuladván, az egész várnak rettenetes megrendülésével azon bástya, cajtúháznak s ... élésháznak sűrű ablakos külső felét, a belső kőfalaktól fogva egész a földig csodálatos nagy romlással széjjelhányta s őszverontotta vala [SKr 602]. 1747: Jozsiv ... két éczaka estétől fogva virattig az uraság malmát pusztájában hagyván az felső malomban volt, mely eczakák(nak) egyikén az malmok az jég miá tojulást szemvedvén az Molnárné kéntelenítetett az Majorban recurálni az honnanis Segítséget hiot az jegnek el tasztítására, különben ha a Molnárné nem advertálta volna a jég a malmot őszve rontotta volna [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1788: El érkezvén ... a dühös parasztság ... minden fel kelhető javaimat, Leveleimet fel predálák, épületeimet őszve ronták ... ekkor minden Mobile Bonumaimtól meg fosztattattam [Branyicska H; JHb XXI/26]. 1864: Dósa Lajos ... Makfalva helységre határában levő lisztelő és dűrűtkező malmának, az idei utolsó árvíz, zápor tartóját merőben összerontván, gátját meg szaggatván ... mindezeknek helyre állítására nézt árendátora Szentkovits Lukás urral illetén egységére lépett [DLev. 5].

2. összetört; a sparge; zerbrechen. 1592: Gruz Marton ... vallia: Az zekeres leginiek mikor az korchoman zertelenkednenek, kupakat eozue rontanának es egieb latorsagot chelekednenek, zolita megh az Ceh Mester eoket, hogi laknakak bekeuel [Kv; TJK VI/1. 247]. 1668: Berkenyessen lako Kalaczo Istvánnak ... száiból hallottam, hogy az szentpáli János Uram akkori ... Novai udvarházafélének, még az ablakának az keresztiis ki rontotta, az uvegh ablakit őszve rontotta, egyetmástit el hordatta [BfR 57/7 Mich. Egei de Botháza (30) ns vall.]. 1708: Spaczai Janos fateallja az Szék Szine előt hogi az Eget bor főző fazakát maga rontotta őszve [Kv; TJK XV/1. 34]. 1722: mond meg Asszonyodnak hogj menyen Oltyán Országban Inya ide ... ne küljön az vizre, mert most Csak az edényedet rontot-

tam őszve, de masszorág (!) fejedet ronta(m) [Göc SzD; WassLt Báll Vasziły felesége Flora Todoszia vall.]. 1762: a porgolott apám mind őszve ronta [Gyeke K; Ks]. 1767: ha meg talállok valahol őszve rontom a hegedűdöt [Majos MT; Told. 26/5]. 1849: Saját Vallomása szerént Német Pista őszve rontott egy so őrlött, a' vasát egyedül haza hozta ert egészbe 20 pfr [Héjasfva NK; CsZ].

3. súlyosan bántalmaz, összever; a snopi în bătaie, a bate foarte rău pe cineva; zusammenschlagen | vmely testrészt összezúz/tör; a zdrobi o anumită parte a corpului; sich einen bestimmten Körperteil brechen. 1696: varjon reá az lecsi kutya most nem kaphatám megh de holnap Kőrös völgyben megjek hordani, megh kaphatom mind őszve rontom [Mikháza MT; Berz. 17. XII]. 1714: Nyisztor Miklos ... két véka Törögbuzat őrlő volt ... egy lapitowal erősen megverték karját őszve rontották, ujjait meg vagdalták, mellyet magam is lattam sebens [Berekző H; Szer. Foeta Togjer (70) jb vall.]. 1722: az Exponens Méltgs Vr(na)k ... azon Csordat pasztorló embereire ... estve későn naphaladat után rájok mentenek, es Oltyán Opra nevű sellérét ... vertek, taglották, fejét őszve rontván holt számban hadták, honnanis haló felben vittek pokrocban házához és ... őtdőnapra meghis holt [Velkér K; Ks 7. XV. 5]. 1729: a Katona egy bottal haragjába őszve rontotta a Lovat s Lábát el benitotta vgj hogj most semmire kellő [Sövényfa KK; TSb 51]. 1748: David Zaront czombjab(an) meg lötték ... Lazar Hazulyát rutul őszsze rontatták volna [H; JHb XXXII/29]. 1764: Musnai János ec Kgylmét az Ó Tordai Piatzon ... késő estve az Inctus egy nagy baltával meg tamadván, fejét, mejjét, testit őszve rontani, s tsaknem holt elevenen hagyni batorkodott [Torda; TJKt V. 216]. 1767: edgyik keze, és edgyik lába ketté törtött, s egyéb testeis mind őszve van rontva, el annyira hogy soha ép ember belőlle nem leszen [Majos MT; Told. 26]. 1796: ki volt az a' Személy a' ki egy Szekér nyárs Czepusával Táré Lupnak mellééhez ütött; De Villája nyelét ... találván, és az ütés azon meg szalodván azon utéssel egy újját őszve rontá? [K; Eszt-Mk vk.]. 1803: Basa Daniel ec kgylme ... sertéssit szerfelet őszve verték rontották [Dés; DLT 82/1810]. 1804: F.Várollyai iffiab Jánosi Miklos és Mihály Uraimeköt olyan Emberek(nek) ésmérem, s tapasztalom, hogy ha valakire meg boszankod(na)k kicsit járnak az Törvény után, hanem ha kézre kaphatják a bőrije a tsontyát meg Zergetik, engemet magam földemen ... ugy eszve rontottak volt, hogy alig lábálám meg [Pálfa U; Pf Jakab Gergely (48) szabad székely vall.].

4. (betegség) meggyötör; (despre boli) a chinui; quälen. 1764: magam azAgyban fekszem hatodnapotl fogva, mivel hogy az Szél kolika őszve rontá belső részeimet [Mv; Told. 5]. 1767: Engem, édes Uram, az hurut igen elvesztegetett, őszverontott [TML IV, 6–7 Veér Judit Teleki Mihályhoz]. 1768: senki nem lévén mellette ugy őszve rontotta a nyovallyá törés hogy az derekais kette tört az valla is le eset kiment helyiből [Uraj MT; Berz. 14. XIV/7].

5. tönkretesz; a distrüge; hinmachen, kaputtmachen. 1714: Az Köz kertet Csinaltasa meg ő kegelme mivel, mostis az ec kegelme bially oljan oltovanyomat raktak el es a ki meg maratis mind esze rontotak [Abafája MT; Bron. V. 36]. 1751: az veres miatt mindent őszve rontottak az ókrők, az szánat is oda hadta, késleg hajtotta haza az ókröt [Tarcsafva U; Pf]. 1762: az Maros Vize ... 30 kalongja gabonáját rontotta el az enyimet 17tet s másokét felesen, ezen kívül pedig falunkot fel veszi az Viz s kerti

veteményeinket gjakorta őszve rontya [Udvarfva MT; Ks 67. 48. 31].

6. elherdál; a irosi; verprassen, vergeuden. 1573: Kalmar Istvan azt vallia ... Aztis monta zembe az azzon az o penztis ely keolted az Ezwst Marhatis ozwe Rontad ely adad, Nem kely vala azt Mywelled [Kv; Tjk III/3. 170–1].

7. elront; a strica; verderben. 1881: A Rétyel való ostoba tréfámat a szedő rontotta össze. A levél alá R.L. volt jegyezve, ami azt is teszi, hogy r.l.: rendes levelező, meg azt is, hogy Réthy Lajos. Aztán a barmok R.K.-t szedtek. Szerettem volna rákenni. Megette volna a méreg! [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

8. ár v felforgat; a tulbura; den Frieden stören. 1833 k.: Nem minden Gazdának a maga Házánál való Ülés, rendes Gazdasága mellett való Ügykezet ... Hanem sok napokott 's éjtzakakat Kezdet tölteni; olly Házaknal, 's olly társaságokb(an), a mellyek a mű békességünköti őszve rontották [Borb. II].

9. ~ja magát összetöri/zúzza magát; a se zdrobi; sich zerschlagen. 1772: Nimeth Sigmond ... (:Salva venia:) az budára ment volna ki, es ott el esvén, ugj rontotta volna őszve magát [Hosszúasó KK; Szentk. Maria Pap lib. Michaelis Kovács de Beszterce cons. (40) vall.].

összerontat testileg bántalmaztat; a face să fie bătut, a dispune să i se aplice cuiva o bătaie; mißhandeln/prügeln lassen. 1598: Repas Janos ... vallja ... En vgy mentem Vichej Casparne azzoniomhoz es kertem azon hogy az ezwt marhat es Aranjjat senkjnek ki ne Aggya ... kertem az adosságot teolle, mondtam hogy mind eoze rontatom ha meg nem Aggyak [Kv; Tjk V/1. 229–30].

összerontatik 1. rombadöntetik; a fi dárímat; zertrümmert werden. 1662: a szép eminentiájú épület a boltozatján feylül épen őszverontatott vala [SKr 598].

2. összeroncsoltatik; a fi distrus; zerstört werden. 1776: Providus Igna Ursz gondatlanságból más szekerekkel egybe ütközvén, a Kanczájára hajtotta szekerét, s lábához érvén, a Kancza meg jeedet, lába kerek közüis akadván a' szeker által annyiba eszve rontatot, hogy gyavulásához reménység nincsen [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

összerontattatás bántalmaztatás; bătaie aplicată cuiva; Mißhandlung. 1765: Azon verekedésben Murvainak fején esett sebből vagy egyéb testének őszve rontattatásából következett halála? [Torda; Tjkt V. 261 vk.]<sup>4</sup>

összeronthat romba dönthet; a putea dărîma; zertrümmern/vernichten können. 1833 k.: Sok napokott 's éjtzakakat kezdett tölteni, olly Hazaknal, 's olly társaságokb(an) a mellyek ... Gazdasagunkott is őszve ronthattyák [Borb. II].

összerontott (testileg) bántalmazott; (care a fost) bătut; mißhandelt. 1737: Illyen okon prosequalom törvénnyel az lt, hogy ő ... égy ... szegény embert minden igaz és méltó ok nélkül meg tamadván, égy kapával ágyban főben vérté fejét őszve rontotta, verit ki ontotta, ugy azon őszve rontott embernek feleségitis ugyan azon kapaval le taglotta, karját le törte és vérben kepülte [Torda; Tjkt I. 136].

összeroskadt rombadólt; dárímat, prăbusit; ein/zusammengestürzt. 1874: Középületei gyengék a templom kivételével ... Ifj. br. Wesselényi Miklós a már csaknem össze-

roskadt kis imaház helyébe egy igen csinos kis templomot építtetett [Udvarhely Sz; ETF 107. 27].

összerothad 1. elrothad, szétmállik; a putrezi de tot; verfaulen, verrotten. 1716: vizelleni kellet járn mind szüntelen, azt nem tarthatta, az csujtára az vizellet miatt mind őszve radhatt (!) volt, alunni derekallyra nemis fekhett hanem szenán vagj szalmán hevert [Nagyida K; Told. 22].

2. összepeneszedik; a mucegăi; verschimmeln. 1593: Taypo Caspar vallia: En hoztam be az poztot Debreczenbeol ... mikor fel bontottam volna az zekeremen az poztot latam hogy alat az derekaba huszonket vegh karasia eoze rothadot; Eztis tudom hogy ... ammegh en be hoztam semmi esseo ne(m) erte [Kv; Tjk V/1. 381].

3. megposhad; a se strica/altera; faul werden. 1711: Az egész tavaszon és nyáron, egy héten néha háromszor is olyan rendkívül való hallatlan égszakadások és árvizek voltak, hogy ... a szőlők őszverothadtanak, nyomorú szegény bor lett mindenütt [CsH 474].

4. elkorhad; a putrezi; vermodern. 1665: egy hitvány házat kezdtem építetni Nalácson, vagyon két esztendeje, többire a fája is őszve rothadt, el akarnám készíttetni ezen a nyáron [TML III, 485 Nalácz István Teleki Mihályhoz].

összerökönyödik 1. összepeneszedik; a mucegăi; verschimmeln. 1743: Harmincz ött Türet vékonj fejerített vásznok, ezekis őszve rökönjödtek, megh is kezdett rothadni benne [Backamadaras MT; LLt Fasc. 101].

2. megdohosodik; a se încinge; muffig/dumpfig werden. 1743: Két uj seljmes Paplanokis, kiket nem viseltenek, ezekis őszve rökönjödtek, penjeszedtek, az rökönödes miá bűdösök voltak [uo.; i.h.].

3. megrozdásodik; a se rugini; verrosten, rostig werden. 1743: valami eszközökis az Ládák(ban) voltak, akar réz, vas beliek, ezekis őszve rökönjödtek mind Ládájokkal edgjütt [uo.; i.h.].

összerúg (határ) összeér/találkozik; (despre hotare) a se întâlni; angrenzen. 1741: Az Héntér Erdeje alat a mély földék a Maharistyával őszve rugnak [M.frata K; EHA]. 1769: a' ... Pusztá szent Miklosi Határ, a Botos to gátya nevű hejben, conterminalodik vagy őszve rug az Apahidi Határral [Dezmér K; JHbK XLVI/26]. 1803: Tudjaé a' Tanu ... hogy ... Nemes Gyergyo szék Határaival conterminalando Toplitza vagy Topolotza nevű Falunak, Gyergyói (!) Remete és Gyitró nevezetű Faluk Határaival mitsoda nevezetű helyeken rug őszve? [Born. XVc vk]. 1826: ma a' Szilvási Határ, az hol eddig a' Széki Határ, a Bontzinyiresi Határ és a Szilvási Határok őszve rugtak az hegy tetein [Szék SzD; WassLt]. 1864: Zutori határral őszve rugva [Középlak K; KhN 300].

összerugdos megrugdos; a lovi cu piciorul de mai multe ori; mit dem Fuß stoßen. 1846: hallom tulajdon füleimmel hogy Ifj. Imre Mihály azt mondja T. Dosa Imréné aszszonynak őszve rugdaskak, ugy hogy Segged, Valagad őszve szakad [Kakasd MT; DE 2].

összerúgó 1. egymással érintkező (határ); (despre hotare) care se întâlnesc; angrenzend. 1768: Oriálován ... Controversia a Czegei Határon lévő Tisztás és Berek Őszve rugo Erdőknek Météja felett [Cege SzD; WassLt]. 1800: Míg a' Kelentzei Határ Osztály el nem kezdődött, addig

semmi leg kisebb versengést sem hallottam a' Kelentzei és Köddi Lakosok között, bár össze rúgó Határok legyenis [Benedekfa Sz; BfR II. 58/21 Fodor Vaszali (67) col. vall. Vervölgyi Bánya János keze írása]. 1821: Hatar Hompok hányottotván, meg Mohosodva Nyilván meg különböztetik a Szt. Gerlitze és Szövérdi össze rugo Határokat [Szövérd MT; Kelm].

2. egybeépített; construit împreună/laolaltá; zusammengebaut. 1784: ezen Palotával össze rúgó két Szobák ... azokban lévő három nagy tűkörökkel, ket Lusterekkel és Falon függő nyólt Gyertya tartókkal [Mv; Told. 16/87].

összerűcsköl összesűz/roncsol; a zdrobi; zerstören, zer-schmettern. 1809: az falunkba egy embert Kisseb Ketskes Mihályt. Régen hogy az Nagj Nyavalja Ront de most leg közeleb tegnap ... az Attyát meg támadta foljtogatni kezdte ... az Annyának karját ki fatsarta erősen össze Rőcskölte [Rava U; UslL ComGub. 1602].

összes 1. minden; total; ganz. 1847: Ki számítása A' Czegei Öszves Robot napszámnak [Cege SzD; WassL] | Ki számítása Az Gőtzi öszves napszám tartozás(na)k [Góc SzD; i.h.].

2. egész, teljes; toate; ganz. 1862: A' többi öszves vagyonom osztódjék fel egyenlően [Kv; Végr.]. 1865: Kedves unokámnak Antos Klárának hagyom ... Bányabükki és Pusztá Szent Mártoni öszves birtokamat, az ezen birtokak után járó mindenem kárpótlással együtt [Kv; Végr.]. 1869: Az egész Fickó erdő öszves gyapjáért, 12 év alatt levágandólag 40.000 frt. kész pénzt ígért [Magyaró MT; MNy XL, 374].

összesebhet súlyosan megsebesít; a răni grav; schwer verletzen. 1721: el küldé bennünket ... hogy meg kérdenők eo kegyelmitt, hogy mi oktol viseltetvén verte, sebhette és rontotta eszse ... Esztelneken lako Fábián István nevű Jobbágját [Esztelnek Hsz; HSzjP].

összesen együttvéve; în total; zusammen. 1830: Szárnyas Majorságok. 1o Nagy Pujka vagyon Nro 13. 2o Pujka fiu vagyon Nro 4. 3o Rétze öszvesen Nro 30 [Nagyikland TA; TLt Közig. ir. 1748]. 1837: Arany, és Ezüst portékák ... Egy Kozon, a többi Császár aranyokkal öszvesen 6 Arany [Szentbenedek SzD; Ks 88. 18]. 1846: Feltéve azt, hogy ezen hid el bontathatik két hetek alatt, tehát kívántatna mind együtt 12 nap ... öszvesen 48 áts napszám [Dés; DLt 858]. 1850: a gabonás körül kereken van ültetve mind fiatal etzet fákkal a miis öszvesen áll ~ 50 ~ darabból, és négy populusból [Gyéressztkirály TA; DE 5].

összeseni összesen számított, teljes; total; ganz. 1856: Égy az Uj ado beszedést vizsgáló Urnak egy éjeli hálóba it léte alat öszveseni költésem 12 xr [Firtosváralja U; Borb. II Szederjesi Sigmond jegyző kezével].

összeseperttet megsepertet; a pune pe cineva să mature (intr-un loc); kehren/feigen lassen. 1772: égy Aknai Aszszonyt hivatván a Feleségem maga gyógyítására ... azt Javalla hogy a szállásom Udvarát körös körül öszve seper-tetvén az Udvar közepire és ezt a Matskát úgy mond, tegye kend azon szemet közepibe, és gyujtsák meg had égne el [Dés; DLt 321. 74 Sig. Dants (48) ns vall.].

## összeseregeli 1. összesereglik

összesereglett csoportba egybegyűlt; strîns/adunat la un loc; zusammengeschart. 1847: Hallottam, hogy jött rendelés az Varga Kata elfogatására aránt ... de ... a nevezett helységből sok ember gyűlt össze, s azt kiabálták; „Ha van erőtek, fogjátok el!” De senki nem merte megfogni. Azomba kik voltak az összesereglett emberek, azt nem hallottam [VKp 292]. 1857: a Laposra öszve sereglett ... K.K. Tisztek között egy sint vadász ember, s többnyire úgy dolgozoznak a vadászatrol, mint a' besztertzei szilva le rázásáról [Kisdebrece SzD; Újf. 2 Tecs Sámuel lev.].

összesereglik csoportba egybegyűl; a se stringe/aduna la un loc; sich zusammenscharen. 1603: Zabo Andras ... vallia ... Mindeon az Nemetek eoze sereglettek volna megh ragadgiak az Borbely legent ... es kezdik ereosse(n) vagdalnj [Kv; Tjk VI/1. 708]. 1772: a Bátoriak ... ottan termet gabonájokat, szénájokat, vagy lopva, vagy sokan öszve seregelve szokták onnan el hordanni a' Várolyiaik-tol valo féltek(en) [Bálványosváralja SzD; Ks 101]. 1847: Jelen volt személyesen a pojéni templomnál, midőn a templom kerülete mellett öszveseregelve volt néptömeget arra készítette, hogy ezentúl bátran szabadon erdőljenek [VKp 185].

összeserített összesodort; răsucit; zusammengedreht, zusammengerollt. 1870 k./1914: Lapda: háromféle volt használatban ... 1.marhaszörből, boríték nélkül nyirkosan összeserített, préselt ökolnyi nagyságu kézi lapda [MvÉrt. 22].

összesőgorosodik sőgorsági viszonyba kerül; a se înrudi cu cineva printr-o relație de cumnărie; sich verschwägern. 1774/1778: a Déák, Szikszai, Pokai, Balog, Adámosi, és Kontz Familiák igen öszve sőgorosodván egyenlő Jus(an) lőtt Divisiokkor ... sok Leveleik úgy öszve elegyedtek, hogy máig sem szereshették elé [Msz; DLv.].

összesorvad elsenyved, pusztulásnak indul; a se prădi; dahinsiechen. 1679: Egy el szőkőtt Illyés nevű szőcz egyet mása<sup>a</sup> ... NB. Efféléknek mi haszna, ha csak igi sorvadnak öszve [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 83. — \*Köv. a fels.].

összesorvadott 1. megroggyant/roskadt; dărăpănat; zusammengebrochen. 1824: A' Molnárok háza Cserefa ágasokra Sővény oldal fallal, Szalma fedél alatt Szinte öszve sorvadott állapotba lévén betsültetett RFor. 30 [TGsz 51].

2. szétmállott; descompus; zerfallen. 1823: láttam a Sir fenekébe a közepén öszve sorvadott bé esett koporsót [Dés; DLt].

összesség összeg; totalitate; Gesamtheit. 1815: A' Felső Fordulóban találtató minden rendű szántó Földök Fertékének egész Öszvesége 25 Köből 3 Véka [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 985].

összességés összesen; în total; insgesamt. 1825: A Faza-kas Szin ... Vastagabb fái ... A Szin elején ... Talp fának h(ossza) öszveseges 6 ... 5 darab ebben vésett oszlopok és ajtófelek [Dés; DLt 3].

**összességesen** összesen, együttvéve; in total; insgesamt. 1841: A' Nsgöd el menetelétől fogva mind özveségesen költöttem a Csapon lévő Borok árraiból 67 Rforintokat és 37 xrokat [Mv; IB. Magyarai Anikó lev.].

**összességgel** 1. együttvéve; in total, luat la un loc; insgesamt, zusammen. 1569: wrasagod ligien kegielmes lrgalmas az en fyaymnak, merth tudom hogy wetkezthenek mind lsten ellen s mind kthek Ellen, de kmed ne nízze azt ... hogy eo nekik felelmek ne lúegien (!) mint az eleotth hogy nem wolth, kthek eo zsesegwel Adna oly leueletth mely leüel althai lsten wthan bízuanak ktekhez [BesztLt 104 Gr. Bartor a beszt-i bírőhoz]. 1597: wodtem daraboss Janossnetwl 6. lakatot Eozwesiggeel f. 1/25 [Kv; Szám. 7/IV. 7 Masass Tamás sp kezével]. 1600: veottwnk egy vy vas rudat keo feztiteni valot, Es mast hagi megh foldoztatunk, attunk eo zsegeel az Kowachnak f 2 d 65 [Kv; i.h. 9/IX. 44]. 1669: A kulcsar diariuma szerint 16 het alatt acsoknak, kerekeseeknek, raboknak, czighanyoknak ... es egy vilaghtalan aszonynak, özvesigelt költ el köz czipo nr. 29.614 [Fog.; UF II, 447]. 1725: én Királyhalmára, Szolgabíró Kali Sigmond uramat, oda küldtettem és eo kegyelme áltól végére mentem hány persona légien az Falub(an) ... özszösségel persona vagion 84 [Ks 99 Miske Imre lev.]. 1756: Ezen Veteményes Virágos és oltoványos helynek a Szöllös helyig Özveséggel hossza 14 öll [Branyicska H; JHb LXX/2. 32]. 1795: Beretzkí Mihály vezetett minket a Szovatai Havason egy vastag Kőrifára ... és azt mi más fél öllös hosszúságú Tzömpökre rodolvan, minden tzőmpöböl özvséggel tizen négy szál vastag tseter fát hasaggtunk [Nyárádsztlászlió MT; Sár.]. 1804: Oltavány és ültetett almafa csemeték találtattak 25, melyek közül edgik a másikát jóvát a rosszszával véve ... téssen özvséggel 7 Hf 50 dr [Marossztimre AF; DobLev. IV/874. 19a].

Szk: mind ~. 1582: Sombori Lazlonak vittem aiandekott eg' Chuka lb. 11 1/2 tezen d 46, eott eytell Bortt d. 15 mynd eo zsesegwell tezen f — d. 61 [Kv; Szám. 3/VIII. 27].

2. együtt; impreună; zusammen. 1570: Zwfogastol es Nylallastol Job orwosság ennel soha nem lehet, Mint ez: wegy kasath egy rezth, wegy korpat 1 rezth, wegy len Magot 1 rezth, wegy soot egy rezth Egyenlő Mertekkel es Meleg echettel habariak meg özüsegel, hogy kenhessek Ruhara, es kössek zyure avagy oldalara, es meggyogyul egy orayg auagy kettőig [Nsz; MKsz 1896. 372].

**összesűg** egymásnak halkan mond vmit; a-și șopti la ureche (unul altuia); einander zuflüstern. 1586: lattam, hagi ez fogolj Azonj az fogolj leginiel Janossal eo zse swgnak bezellenek semmit szavokban nem hallottam [Kv; TJK IV/1. 608a]. 1752: ő az Aszszonyhoz hajla és özsze Sugának, de mit Sugtok nem tudom [Abrudfva AF/Abrudbánya; Ks].

**összesűg-bűg** összesugdos; a șușoti, a șopti (cuiva) la ureche, die Köpfe zusammenstecken, einander zuflüstern. 1741: azis subinferaltatik egy Fatensnek Fassiojabol hogy Tót Ferencz eczakanak idején a sűtő háznak ablakara jöven ott ketten özsze sugtanak bugtanak [Szentbenedek SzD; Ks 27. XVI].

**összesugdos** egymásnak halkan mond vmit; a șușoti, a șopti (cuiva) la ureche; einander zuflüstern, die Köpfe zu-

sammenstecken. 1835: künn a' pitvarba özsze sugdosodott vele [Zsibó Sz; WLt].

**összesummál** összead, összegez; a însuma/totaliza; zusammengeben/rechnen. 1584: Ezeket eo zse Summalwa(n) téssen egy Vniuersalis Summaban az eo perceptioia f. 200/69 [Kv; Szám. 3/XIV. 15]. 1600: biszott volt kegte kezembe eszer Niochad fel zaz sótt. Melly Soabol Arultam eo zse Summalwan f 151 d 16 [Kv; i.h. 9/XIII. 1 Damakos Máté isp. m. kezével]. 1647: No 4 Niárs, Azon küül ket meztelen uankosok, ket feualy amellet egi io derekaly ezeket eösue summalwan tesnek f. 7 d. 33 [Kv; RDL I. 134]. 1687: Az Mesterek adossági kinek kinek özsze summalva rend szerent így következ(ne)k<sup>a</sup> [Kv; ACJk 11. — <sup>a</sup>Köv. a fels.]. 1780: amit ad approdonként, végre özsze Summalván azon Summa investáltassék a Cziganyakra [Mv; BetLt 4 Újfalvi János lev.].

**összesúrol** összedörzsöl; a freca (unul de altul); zusammenreiben. 1591: Ezt en zsaibul hallotta(m) farkasnak hogy mo(n)ta az bironak eo zse sorolwa(n) az ket kezét hogy eo semit ne(m) ad rajta aztis mo(n)da hogy sokat szettel az varosso(n) kit nem kellett volna szedned [Szk; UszT Bereczikj (!) Mate fej-i jb vall.].

**összesűllyedt** beszakadt; surpat; eingestürzt. 1795: Désen innen az Kád Bükön lehet megszámlálni 24. vagy több özsze sűljet Aknát [Dés; EHA].

**összeszaggat** 1. széthasít; a rupe/sfîșia; zerreißen/fetzen. 1710: Onnan a hadak kioszolván Örményesre, Boncidára, Bánffy Dénes jószágiban szörnyő praedálást cselekesznek, a drága úri, fejedelmi köntösöket egymás keziben összezaggatván, az ezüst tálakot, nem tudván a paraszt had, mire való, egybeolvasztván s golyóbisokat öntvén belőle [CsH 117].

2. széttép; a rupe în bucăți; in Stücke/zerreißen. 1764: vissza kérvén töllem az fél darab Contractust ... mind özsze szaggatá s á lábaival á földre vetvén, meg tapodá [Polyán/Tekerő H; JHb XXXII/37].

3. eltép/szakít; a rupe; zerreißen. 1755: az Fejős Bihajakatis Istalob(a) rekesztettem próbáltam hogj meg kössük s kötve tarcsuk a bihajakat De mind özsze szaggatták a köteleket, mivel kicsind korakb(an) nem szoktatták volt kötélre őket [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt kezével].

4. alaposan megver, helyben hagy; a cotonogi, a bate zdravăn; durchprügeln. 1813: bizonyoson Baratosi meg tébollyodott, mert Ugy Confundalta magát, hogy ... velem akarván beszélni; tehát helyettem Dobolli Mihály Czéh Mesterrel beszélt, azt mondván: Te Koma fogjuk meg a' Czéh Mestert, és huzzuk ki a hazból, és szaggassuk özsze [Dés; DLt 56. 17].

5. összeroncsol; a zdrobi/strivi; zerschmettern/quetschen. 1630: azt mondotta volna az meniczke hogj megh ne(m) mondja az Annianak hogj eo ugj uagion de az Ura eo zse szaggatta az ket reszet, s az belys ki iöt Eö azt nem nezi be keőteotte, de mihelt el jeöt onnet mindjárt ki jeöt az beli [Kv; MvLt 290. 220b].

**összeszaggattat** széttépet; a lăsa să fie sfîșiat; zerreißen lassen. 1761: Franciaországban publicáltattott ily decretum a jezsuiták ellen (kiknek is 24 darabból álló könyveket,

melyek a catholica igaz ecclesiának és az politicus status-nak nagyon praepjudicáltak s arra nézve hóhér által öszveszaggattatván elégettettek), hogy a 1-ma Octobris Párisban a jezsuitáknak minden clastromok, scholájok bepecsételtessek [RettE 125].

**összeszakad 1.** egybe/összefolyik; (despre ape curgătoare) a se uni; zusammenfließen. 1587/1855: Az telek Csapa (!) után mind addig menteünk holott két patak zakad egésze [Ompolykisfalud AF; EHA]. 1728: a Hideg kut völgyen a hol a két Patak öszveszakad [Kalotasztkirály K; KHn]. 1736: Vagyon ... Töszeg végib(en), Szegeletb(en) egy darab Sziget, mellyetis a Kukulló Tekervényes arka korulfolly, kevés hijja hogy viginél öszve nem szakad a' Küküllő Arka, mikor nyomásba esik egy Szekér tövissel bétsinalván tilalmasban tarthatni [Mikefva KK; CU]. 1777: a Völgy Torkab(an) ... az elébb meg Nevezett Patakok öszve szakadnak [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28]. 1786: A' két Malmok közt még tavaly vágattam volt által az Illyés Rétyi(ne)k edgyik részét, most az árok vize ott foly, különb(en) öszve szakadot volna eddig a' tulso malom árkával, és hót vizet vetne a Kerekek(ne)k [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]. 1808: a' Hardugás pataka ... két ágra Szakadván, egy kisebb ága ... jo darabbal alább Szakad öszve azon más nagyobb ágával [Toplica MT/Mv; Born. XVd Bobrik Mihaila (52) vall.]. 1830: hol a' Megyes pataka a' falu patakával öszve szakad [Hidvég Hsz; EHA].

2. egymásba fut, találkozik; a se întâlni, a se uni într-un punct; angrenzen. 1640: ez három eosveniek ... edgyben szakadnak Bratilla nevu havasban. Meli esmet viszen Havaselfeoldeben Bratia nevu vamra; niolczadik Retseről, ezt Pliasanak hyak ez az Turczilla tevin az kutnal fen a havasban szakad eoszve a töb eosveniekkkel [Kopacs F; UF I, 735]. 1645: Mirizlofele ki menő ország uta(n) alol, a hol a Mirizlo utza(n) es Magyar utza(n) ki menő utak öszve szakadnak, holot kö hanyasis vago(n) [Ne; EHA]. 1759: adanak Egy Darab Erdőt ... mely(ne)k vicinussi Napkelet-ről A' Fekete Pataktól fogva fel ... az Iván Patakán fel mind addig, a holot a' két völgy öszve szakad [Gyertyános TA/Torockó; Bosla]. 1777: a Vale Kodminusuluj a mint öszve szakad a Vale Iuj Kratsun Vaszij Nevű Patakkal azon tul Nem tudom meg mondani hol s mitsoda helyeken conterminalodnak a határok [Búzamező SzD; JHbK LVIII/28]. 1830: a' két szén árka öszve szakad [Hidvég Hsz; EHA].

3. összeroncsolódik; a se zdrobi; sich zerschmettern. 1644: Aztis monda hogy vgj megh rugdossa hogy mindene egésze Zakad [Mv; MvLt 291. 426a]. 1846: Ifj Imre Mihály azt mondja T: Dosa Imréné asszonyoknak öszve rugdassak, úgy hogy Segged, Valagad öszve szakad, baszom a' teremtesedet Tővisi Sándor kurvájja [Kakasd MT; DE 2].

**összeszakadás** egybefolyás; confluentă; Zusammenfluß. 1843: (A tutajok) ha Szeredán reggel meg indulnának, gondolom Csőtörtőkön 8-9 ora tájt Miháltzfalváig le mennek — commandírozd őket a' Maros és a' Küküllő öszve szakadásán alol — a Maros Miháltzfalva felől valo partya szélén lévő Berek végibe [Veresegyháza AF; DobLev. V/1242].

**összeszakadó** egybefolyó/ömlő; (despre ape curgătoare) care se unesc; zusammenfließend. 1777: az öszve szakado

két Pataktól fogva ... a Kabola Pataki Határ szélíg tart! [Kisnyíres SzD; JHbK LVIII/28. — \*A határ].

**összeszakadott 1.** szétszakadt/hasadt; rupt; zerrissen. 1788: Két öszve szakadott Lepedő [Mv; TSb 47].

2. egybefolyt/ömlött; (despre ape curgătoare) care s-au unit; zusammengefloßen. 1765: Toldalagi László Ur ... Marus székb(en) a' Sásvári Praediumban Koronka és Jedd felől le folyó és a' Sásvári Praediumban öszve szakadott Patak folyására és vizire Anno hoc praesenti építettett ... két küvő alól csapo lisztelő Malmot [Mv; EHA].

**összeszakadoz 1.** összeroncsolódik; a se zdrobi; sich zerschmettern. 1629: Uarga Mihály ... monda Takacz Istuannanak, hogi jer be ugj mond ha be jeosz ugy megh rugdossak hogi mind seged valagod egésze szakadoz [Mv; MvLt 290. 171b]. 1640: Janos kouacz egy szeker fűtet hoz vala maga szűksegire s az Vr szolgálai eleiben allanak az Janos Kouacz Felesege az fűtűn (!) ül vala azt le szállittak rutul szidak ezt mondua(n) neki hogy vgy megh rugdosszak hogy mindene egésze szakadoz [GyK. Cath. Borsos cons. prov. Andreae Kús (40) vall.]. 1754: Baszam az Huntzfut lelketet ha oda megyek vgy megh rugdassak hogy Segged Valagad mind öszve szakadoz [Szentrontás MT; Sár.].

2. széthasadozik, szétszakadozik; a se rupe; sich zerreißen. 1780: mind oldala Melye és Valla, öszve volt romolva, tsak egy ing lévően rajta, melyis mind öszve szakadozot [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 4].

**összeszakadozott** romba dőlt; ruinat, dărăpănat; zusammengegestürzt. 1662: nagy sok mázsa kanót mind odaveszett vala, úgy, hogy az összeszakadozott épületeknek, gerendáknak, kőnek felhányásával a kanótnak is valami részét diribban-darabban nagy sok munkával kikeresgéltetni, szedgettetni kényszerítettének [SKr 603-4]. 1778: Cenegető árokan alól regi el hajtót öszve szakadozot Falu utas heljsege [Bözd U; EHA].

**összeszalad** (betű) egybefolyik; (despre litere) a fugi din fața ochilor; verschwimmen, verlaufen (von Buchstaben). 1878: Bolond szédléseim vannak ... A betűk, ha olvasok vagy írok összeszaladnak a pennám előtt, s szűrkének látok magam körül mindent. Egy-egy lila szín karika képződik előttem, s repdes, mint egy pillangó [PLev. 38-9 Petelei István Jakab Ödönhöz].

**összeszalaszt** egymásnak ugraszt; a ajița/întărta unul contra celuilalt; gegeneinanderhetzen. 1606: Latta azt (is) hogi egizer Kormosne megh fogia osuat Janost hatra vonza, Bertalan esmet Emreh Lukaczot, hatra vontak őket de esmet egésze zalasztottak vgy vezekettek [UszT 20/196 Blasius Kouacz de Rugonfalua lib. vall.].

**összeszámlál** egybeszámlál; a socoti/calcula; zusammenzählen. 1586: kwleob kwleomb aprolek forrogatástol eoze zamlalvan horgokat vas pantok forrogatást etc attam f l [Kv; Szám. 3/XXIV. 39]. 1592: Ozwzue Zám-lálúa(n) az Saliotromott Masat 25. font 43 1/4 ... Az kenkövett Mása 3. font 14 [Kv; i.h. 5/XIV. Eppel Péter sp kezével]. 1597: Geörg kowacsznak kwltm az kapwnwalo oh waassban 129. wasat dirib darabbal Eggiwt Eoszwe zamlalwan [Kv; i.h. 7/XIV. 107 Masas Thamas sp kezé-

vel]. 1620: Job Anyatol es Attyaj rezebe(n) iutot feyr ruhak, Derekaljok ohn zerzomok uas es fa zerzomok etc. kiknek válara mint úerek keőzēt az Inúentariumba(n) be úagyó(n) írúa tezneek eőzue zamlaluan egi s(um)maba(n) f 97 d 24 [Kv; RDL I. 97]. 1640: Juhbol, annak ełotte huszon eőtibeől úőttek egyvet Zent György napban, kinek penigh huszon eőtre nem teőt, mas azon falubeli ember juhaua eőszue zamlaluan dezmalta meg juhokat [Páró F; UFI, 705].

**összeszámol** egybeszámál, összead; a aduna/totaliza; zusammenrechnen. 1609: Attam az Taligas louak (!) minden hetre eőt eőt veka zabot ezeket eőzzze (!) zamlalūan tezen mind eggeőt Cub 25 [Kv; Szám. 12b/IV. 60]. 1724: valamik tavaly fel irattak ... arokat az Tavalyi calculus szent-ent őszve számlálvan teszen Flor 53 Den 22 1/2 [K; TKI].

**összeszánt** egybeszánt; a ara laolaltá; zusammenpfügen. 1680: Török resz ... az Gogán hegin ... most Eőreg Pal Janos vr(am)nak vagon kőlesse benne de en az borozdaiait nem tudom mert osve szantottak [Diós K; JHbK LVIII/8]. 1718: ugja(n) azon Lábban Kosa Máte földre féle mellyet az edes Attya zálogosított volt Szántottak őszve magok őf földökkel [Szentmihály Cs; Borb. II Kosa Péter (65) pp val.].

**összeszántattatik** egybeszántatik; a fi arat laolaltá; zusammengepfügt werden. 1794: eő Exaja Láb szántó földjével őszve szántattattott volt, azon kíváltott szántó föld(ne)k ... eő Nsgok Láb szántó földjők felől valo régi igaz metája 's borozdája anyéra el felejtődött [Ádamos KK; JHb XIX/41].

**összeszántogattat** egybeszántat; a dispune sã fie arat laolaltá; zusammenpfügen lassen. 1734: Földeinket az vrfi eő Nsga számára Coláják vicinussit es kőblősit Fel nem tuggyák adni az emberek mivel az Tisztarto sok más Földekkel őszve szántogattat [Bogát NK; JHbB D. 1].

**összeszarja** magát betojik; a face în pantaloni; einschleiben. 1768: mind őszve szarta es huddozta vőlt magát [MkG].

**összeszed** 1. összegyűjt; a stränge/aduna; zusammentragen, sammeln. 1573: (Az) Eőczem faya zeel feckick wala az nagy ho alat, es az hawat ki hordattam es onnat zettem az Eő fayat Eőzze [Kv; TJK III/3. 198d]. 1592: Az vendegsegh napian az talak Eőzserere hittuk vala, Kadar Mihalt es Chizar ferenczet, hog eyel az talakat Eőzwe zedgiek vachiora vtan [Kv; Szám. 5/XIV. 134 Eppel Péter sp kezével]. 1718: az Réz Fügő gjartya tartot őszve szedtem es az Ngod Boltyába bé küldettem [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]. 1840: a sok bajlodásak kőzot őszve szedtünk ... 40 szál gerendát es 4 Szaru fat\* [Várfva TA; Bosla. — \*Az Aranyos elsodorta faanyagból].

2. egybegyűjt; a aduna; sammeln. 1671: 1671 esztendőbeli levelei Naláczí es postamester uramnak, holmi portai követek es kapitihák levelel együtt. 21. Octobris Sorostélyon szedtem őszve őket [TML V, 564 Naláczí István Teleki Mihályhoz]. 1691: azon victualek dolga in suspensio hagiatot ... mindazak(ta) mind az vice Tisztek(ne)k megh porontsolatot urgealni kel őket szedgiek őszve mindenőt az quietentiakat [Kv; Törzs Instr.]. 1760: őszve szedék a' Notariusi Voxokatis es találtaték, hogj én réam méne 27

vox, mellyeket combinálván a' Púspeki voxal ... bé esketetém es funciónhoz kezdék [ArJK 52–3]. 1777: az Urak is ... őszve Szedvén defensiojokra Szolgalo Leveleket olly kőszűlettel légyenek hogj ... Deliberatumot nyerhessenek [Asz; BLv.]. 1847: Es sietve összeszedének egymás kőzt ... útiköltséget [VKp 156].

**összeszedetet** egybegyűjtöget; a aduna rind pe rind; nach und nach zusammentragen. 1690: Az csűrűában es ket Asztagotskaban van zab jellen gelli No 558 — ltt az tattárok az mezőn el csipelvén az jóvában őszve szedetgetvén lbe hordatván gelli: No 215 [Almakerék NK; Útl]. 1781: Lattam ... hogj eőféle ágakot á mellyek az udvar számára vágattak es itt maradt nyesődekeket, fat es őszve szedetgetvén el vittette [Csóka MT; Ks].

**összeszedegethet** összegyűjthet; a putea aduna/stringe; zusammentragen/sammeln können. 1590: Vettettem uolth az el mult iden Zaboth 11 keőbleőth, minth hogi az zorassagh miath, masuttis el uezeth, sok heljen nem chak ith az minth eőzue zedegethettem benne leőth rajta, 18 keőbeől | Borsot egi keőbleőth vettem volt, az it valo hataron, az mint eőzue zedegethettem benne ... egi keőbleőth es egi uekat [Kv; Szám. 4/XIX. 20, 21].

**összeszedés** 1. egybehívás/gyűjtés; adunare, adunat; Sammlung, Zusammenrufung. 1668: el mentünk es my údön a' kezeseknek őszve szedeseben munkalkodtunk volna, lőnek my előtünk az ide alá meg irt bősűletes emberek kezesek [KJ].

2. összegyűjtés; adunare, stringere; Einsammlung. 1788: Már két napot mulatok itt, Leveleim(ne)k őszve szedése végett; es azonnal indulok [Mv; IB. Toldalagi László lev.]. 1840: En a Gerendak es Szaru fak meg találása es őszve szedesebe\* merőbe munkalodom vosárnaptol fogva [Várfva TA; Bosla. — \*Ti. a megáradt Aranyos elsodorta faanyagában]. 1847: Varga Katalin a pénznek őszveszedése után elutazott [VKp 246].

**összeszedet** összegyűjtet; a dispune sã fie strîns; einsammeln/zusammentragen lassen. 1705: Amidőn még mindek az elszőkőtt Bethlen Elekről beszélgetének es az egyetmását őszveszedette volna az asszony nagy siralommal siránkozván, mint nevelte fel gyermekségéből ... es a fűvő széltől is megoltalmazta [WIN I, 557–8]. 1785: Meg érvén a Muskotaly kőrtvény mind őszve szedettem s ezen ferslagb(an) szároz széna kőzi rakván fel küldettem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

**összeszedetik** összegyűjtetik; a fi strîns; zusammengetragen/ingesammelt werden. 1809: Méltosztassék a Tkts Tiszttség ezen ... rendelését ki adni, hogj ezen jóvő 7ber holnapba a rongy őszve szedessen, es oda Vecturátassan (!) [Küküllővár KK; UszLt ComGub. Buzgó József ub lev.]. 1827: Néhai edes Atyámtól nékem utoljára adott Láda eőzst menyen a' Leányom részibe ... Leányomnak részin felylűt adassék Nyolcz fontbol lévő Toálett v. Vetkező, melyre szedessék őszve az én Szülőmtől kapott vetkezőm, s az potoltassék ki 8 fontra [Szentbenedek SzD; Ks 14. XLIIlb gr. Teleki Anna végr.].

**összeszedett** összegyűjtött/hordott; strîns, adunat; eingesammelt, zusammengetragen. 1768: Kolosvári es Ajtoni

kertekb(en) őszve szedett rothatt szilvából 30 kupa szilva pálinka [DobLev. II/17a]. 1832: Egy Csomoba őszve szedett irib darab vas, és iszkába [Sáromberke MT; Tsb 26].

**Összeszedhet 1.** összegyűjthet; a putea aduna/stringe; einsammeln/zusammentragen können. 1619: ha mit őszveszedhetek az Felséged addig ide írott ratióiba és ha magam is mit tudok, procedálnom kell, hogy ezek ... interim valami contemptust Felséged ellen ne concipáljanak [BTN<sup>2</sup> 337].

2. egybegyűjthet; a putea aduna; sammeln können. 1663: Az moldovai tegnap érkezett az Barczára. Hirdetik, volna vele négyezer tatár és ezer kozák, de nincs egyéb, hanem ott szélbül maga fizetésére az kit össze szedhetett, lehet ezer vagy másfélezer [TML II, 564 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

**Összeszedő** összerakó; de/pentru strîns; zum zusammenlegen. 1848: Mosoház ... Két nagy Gunyát őszveszedő asztal 10 rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

**Összeszedőzködik** összeszedi/megembereli magát; a se aduna; sich zusammennemen. 1881: a leveleimet, hallod, ne mutogasd a feleségednek ... Vagy ha mikor tudom hogy megmutatod, hát összeszedőzködöm, s rendbe szorítom ezeket a veszett csúf betűket [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

**Összeszegez** egybeszegez; a îmbina prin cuie; zusammenageln. 1632: vagion negi hozzu gialult veölges fwrez dezka eőszue szegezue N. 2 ... három szal gialult dezka eőszue szegezue [Fog.; UF I, 171]. 1656: Ezen ora körül valo karfák vas kapczokkal vadnak őszve zegezve [Fog.; UF II, 136]. 1765: A' kapu: négy ujjabb, tiz viseltesebb fellyül csipkésen metzett Fenyő deszkákból, cserefa Hevederekre őtt rend Létz szegekkel őszve szegezve, vas persellybe eresztett vas karikás vas csapon, fellyül a kapuzábéhoz egy kemény lapos vaspánton foglalt [HSzj galambbügos-kapu al.].

**Összeszegezés** egybeszegezés; îmbinare prin cuie; Zusammenagelung. 1825: Egy két hevederű ajtónak gyalutlan deszkából lett őszve szegezéseert 15 x [Dés; DLT 3].

**Összeszegezett** egybeszegezett; care este îmbinat prin cuie; zusammenagelt. 1669: egy deszkából őszve szegezett hoszszu fejer ros ladaban vagion kerek talpra valo őregh vas singh szegh ... 146 [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a]. 1676: Vadnak az gerendákon bolt hajtás alá valo őszve szegezett arkusok no. 7 [Fog.; UF II, 705]. 1679: Régi Konyha ... Fazék tarto polcz, őszve szegezet deszkákból nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 69]. 1680: nyilik ezen halas Tora, fa sarkon faszegekkel őszve szegezet kötöt Tölgy fa kapu [A.porumbák F; ÁLT Inv. 33-4]. 1681: Fejervarra ... Haro(m) Eoszeve szegezet ladaban Gyergyak [Utl]. 1692: ket darab deszkából őszve szegezet padocska [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1738: a' Hiju Szájánál egy őszve szegezett láda [M.bikal K; MLev.].

**Összeszegezet** egybeszegezet; a îmbina (rînd pe rînd) prin cuie; zusammenageln. 1680: az gerendához vagion szegezve az fal mellet le függő negy szakaszból álló egy uj

deszka polcz, melyet lecz szegekkel szegezgettek őszve [A.porumbák F; ÁLT Inv. 15].

**Összeszegeztetett** egybeszegeztetett; care este îmbinat prin cuie; zusammenagelt. 1676: az Var árka felett valo uy sindelyes ki jaro hidra eőregh vas szegekkel eőszve szegeztetett temerdék deszkából csinált emelczős kapu [Fog.; UF II, 703].

**Összeszegeztetik** egybeszegeztetik; a fi îmbinat prin cuie; zusammenagelt werden. 1676: Ezen udvarház ... kapuja mogyoró vesszővel font paraszt, ócska, egyfelé nyíló, kapubálványa négy szegeletesre faragott, ormoson egybe csatoltatott és kapus forma három-három faszegekkel őszveszegeztetett [Galac BN; ETF 108. 8].

**Összeszegeződik** egybeszegeződik; a fi îmbinat prin cuie; zusammenagelt werden. 1823-1830: Minthogy pedig a falak fa közé rakott téglákból vagy vályogforma kemény sárból vagynak rakva, a fák mellett gyakran meghasadnak; én kuriozitásból egykor a szobámnak szegletén, ahol a két boríték összeszegeződik, valami szegeket kihúzván láttam, hogy a viaszosvászon alatt a fal meg volt hasadozva, sőt egy helyt a külső világosság is sütött be [FogE 225].

**Összeszerez 1.** (innen-onnan) összegyűjt; a aduna (de ici, de colo); zusammenbringen, sammeln. 1583: Visellie gongiat eo kgme hog az ezer forintot az hasz arrat eo zwe zerezze Mennel hamareb lehet [Kv; TanJk V/3. 272b]. 1591: Minden egieb partekachkamat marhamat, valahol my lezen Nenem es Ewchem zerezze ew zze [Gyf; BálLt 93]. 1673: A Fa szerszamok felől penigh így concludalank hogy ő kegyelmek mind őszve hordvan szerezven, hijnak Kadar Mester embert, azzal három fele rakatvan egyenlőkeppen minden fele, vessenek nyilakat reaja, es azokbolis igassagossan kinek kinek az ő resze szolgaltatodgyek ki [Kv; RDL I. 154]. 1704: Pekri húszezer kurucot és huszónöt ágyukat szerezvén őszve, azzal ment Kolozsvárhoz, hogy ott uniálván magát a többivel, ott várják meg a generálist [WIN I, 244]. 1710 k.: nyolcezer forintot őszve is szerettek vala az áraban [BÖN. 923]. 1812: Kőtsön veszünk valakitől, tsak hogy tudhassuk meg hogy menyit az az Orgoványi Pénz, és hogy mi korra kel azon pénzt őszve szerzeni [RLt O. 1 D. Teleki József lev.].

2. összeboronál; a mijloci o căsătorie; zusammengeben, verkuppeln. 1582: Mikor szilagi Mihalt eo zue szerzek az feleségewel ... akkor azt lattam hog az felesége Mindenben kedwet kereste meg sem talalta kedwet semiből hanem szitta [Kv; Tjk IV/1. 66b Anna cons. Petri Kochis vall.]. 1629: Uarga Mihalyz monda, hogy meni el te koportio, mert te szerzed eo zue az te kurva atiadfiat az latorral; nem tudom szinte mellik szot monda, hogy eőrdőngességevel avagi boszorkansagaval szerzette eőzue eőkett az katonaval [Mv; MvLt 290. 171a].

3. (házastársakat) összebékít; a împăca (soții); (Eheleute) versöhnen. 1612/1613: Szallanak megh az en hazamnall Lakon Nema János ... es Horvatt Peter feleséges-twl, hogy zerzenők őszve Czereni Gaspar vramat azzonimmal ... mint es hogy lőtt kozóttók az őszve menes nem volt gondom rea, mert arra Vala nagio gondom, mit szerzessek enniek valot [Feketelak/Buza SzD; KJ. —<sup>a</sup> Válfőfében lévő feleséggel].

4. megszerez; a procura; verschaffen. 1856: az hatodik előlegezési ratara valóért intézkedjen falu előljárási bizonyítványokat öszszerezni [Nsz; SLt Vegyes perir. Szabó Lajos lev.].

össszerezhet összegyűjthet; a putea aduna/stringe; sammeln/zusammentragen können. 1658: 22. octobris adák meg az uram ő kegyelme levelét, az melyben írja ... hogy ha készen volna az tízezer tallér, küldeném el ... most forgolódom én is benne, ha öszve szerezhetném [TML I, 291 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1708: A mi Prouentust öszve szerezhetünk mosta(n) Meleg vr(am) ökme által az accludalt Lista szerent ad(mini)straltatt(am) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

összszereztetés összegyűjtetés; adunare, stringere; Einsammlung. 1682: Ez rajtunk forgo, és sok tekintetek(en) el kerülhetetle(n) szoros állapotokhoz képest bizonyos summa penzt, buzat és zabotis ketelenítettünk ... az eő Felsőge Vitezi szakokra fel vetnünk, mellynek minél hamaráb valo öszve szereztesével ... szegeny Hazánk securitassa(na)k consualni akarwa(n) ... Fő kapitány Toroczka Istva(n) becseletes Hivünket rendeltük azo(n) summa(na)k szorgalmaztatasa [Borb. I fej.].

összszekereszt összegyűjt/szerez; a procura, a face rost de ceva; verschaffen. 1787: Több gyertyásit küldtettem volna, de nem tudtam Semmi képpen több fagygyat öszve szerkeszteni, ha még szerezhetek aztis készen fogom küldeni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

összszekeresztet 1. összegyűjtet/szerzetet; a dispune să fie adunat; sammeln lassen. 1787: egy nyhány nap bel kerül mig a Dézma borokat öszve Serkesztetik [Illosva Sz; RKA].

2. összeállítat; a dispune să fie întocmit/alcătuít; zusammenstellen lassen. 1710 k.: De tegyük fel azt is, hogy a particularis regestrumok ... jók, igazak: mikor azt osztán reportálják, micsoda elme és lélek léssen az, aki azokat öszveszerkesztesse [BÖn. 928].

összszekeresztetett 1. összeállítatott; imbinat, fäcut; zusammengestellt. 1736: Latrina vagy Kamara széék, benne lévő dirib darab fából öszve szerkesztetett Székkel egyetemben [A. idecs MT; CU].

2. egybehívatott; convocat; zusammengerufen. 1772: a Vidékből öszve szerkesztetett egy néhány ahoz értő malom mesterekkel együtt" ... a controversias helyre ki men-vén ... mind a két malomnál Lévo hibákat nekünk sincere declarállyák [Kük.; JHb LXVII/3. 388. — <sup>a</sup>Köv. a malom-mesterek nevének fels.].

összszekeresztetik összekötetik; a fi legat; zusammengebunden werden. 1592: az ket nemzet, az boldog emlékeztw feiedelmek privilegiumaua unioiul vagion eoze zer-keztetue [Kv; TanJk I/1. 195].

összszerezett egybegyűjtött/hordott; care a fost adunat; gesammelt, zusammengetragen. 1802: nem tsak az Apahidi Jozsággal segítette Csiky Isák Ur is, hanem mind készpénz költségeivel ... Zálkáról, Szentpéterről és egyebűnnen is öszsze szerzett Malmok és gátaikhoz meg kívántató épület fákkal [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas (47) ns provisor vall.].

összszereződik egyezséget köt; a se invoi/tocmi; verhandeln. 1606: az Idegen lege(n)nyel öözzezerződenek, lassak mit czielekednek [Uzst 20/245 Joannes Peter de Thibold lib. vall.].

összszid 1. szidalmaz; a sudui/înjura; ausschimpfen, lästern. 1704: Eddig ugyan kevés volt köztünk, akit öszve nem szidtanak volna, még a gubernátornét is, mikor az német behajlott a hintóba és szemtől szembe úgy mondta meg, hogy mit csinál neki, ilyen-olyan kurvája, mégsem lótt semmi belőle [WIN I, 207]. 1749: Mitru ... Pop Urszult öszve szidá azért hogy azt monda neki, miért sir minteg bába, és belé garáznalkodék részegen Mitru Urszulba, tépelődni kezdé(ne)k [Szentbenedek SzD; MvRKLev.]. 1757: Boér Samuel Ur(am) ... Gligór Krácsont öszve szidta ... amaz is viszzá szidta [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 32]. 1771: Sallai István ... nem hogy a Templomb(a) menne sőt ha küldiis valaki akkor öszve szidgya jól, s azzal pálinkára megyen, és egész Estveig iszik dudol, és másokat botráncoktatt [Dés; DLt 321. 4b Al. Huszár (30) ns vall.]. 1782/1799: Praefectus Uram ... Midőn ... fel mentünk volna első Taxások az Udvarba, ott minnyajunk füleink hallottára öszve szida ilyen szoval Baszom az Unitarius Anyátokat [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 300]. 1796: Tusa Joseff ... a Béresnek morcát öszve szidta, és a tenyerivel Nyakan vágta [Fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall.].

Szk: adlával, teremtetével ~. 1771: Enyedi Mihály ... Tit. Neveri György Uramat öszve szidta és káromolta attával Teremtetével szemtől szembe [Dés; DLt 321. 30a Marton Péter (30) ns vall.] \* anyját ~ja. 1784: Csáki Györgyis öszve szida Szécsnek az Annyát és magát is megtolvajozá [Béta U; IB. Agilis Széjes János (18) vall.]. 1796: Tusa Joseff eő kigyelme monda öszveszidván az Annyát a Béresnek, hátte élhetetlen engemet szittzé [M.fodorháza K; RLt Odorheján Nyikite (30) vall.] \* anyját-lelkét/lelkét-anyját ~ja. 1765: Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit öszve szitta hunczfutosza, Teremtetészte Tolvajasza [Marosbogat TA; Mk V. V/97]. 1769: monda Tisztarto Vrunck halgas mert meg botozlak, s öszve szidá annyát és Lelkét [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 69]. 1786: Tott István tsak szitta motskolta az Fogadost Annyát Lelket öszszeszidta ottan megis verte volna ha engették volna [Hidvég MT; GyL. Kotsis Stéfán (39) vall.] | Tot Mihály is minden szavait viszza hányván az Bironak Lelkét Annyát öszve szidá, Gazálá rutul [uo.; GyL. Király János (40) taksás vall.] \* atyját ~ja. 1753: öszsze szidá az Attyát Rosnyai Ur(am)nak, azan meg indula Ur(am) és visza hozota ujjalag le vonata az földre es jobban meg verete mind előbször [Marosztgyörgy MT; Ks 48. 67. 31] \* evangyliáját ~ja evangéliumát szidalmazza. 1796: az Utrizalt Béres a Vedret le vette és meg indulván velle a Vángyliáját (!) Tusa Ioseffnek öszve szidta, egyéb több motskos olá szitkokkal is illetvén mejre Tusa Joseff oláhasan az Annyában butatván azt mondotta, felöllem el viheted mert én nem szorultam erre a kutra, mivel Nékemis van Kutam [M.fodorháza K; RLt Franc. Jakab de Középlak (42) ns vall.] \* huncfutnak ~. 1829: Dani ... a Bírot Huntzfutnak ... öszve szidta [Étfva Hsz; HSzjP] \* istenét ~ja. 1771: Tobiás luon házánál magam jelen voltam egy alkalmatossággal az öreg Popa Danilával a kiis ital közben ittas lévén, monda: Jáj nekem hová légyek! Mert el vesztém lelkemet, mivel Tyiu Györgyjet aggravaltam azzal,

hogj Istenemet őszve szidta ... el fokadván sirva monda; igen hirtelenkedtem és bánom tselekedetemet [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.] \* *lelkét -ja*. 1782: Praefectus Vram őszve szidván à Lelkeket egy páltzával Nemes Susi Márkát főben ütetta [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 27 Udvarhelyi János (33) zs vall.] \* *pománját -ja*. 1749: Dumitru eő néki a Pománját eszve szidta [Korolya H; Ks 101] \* *szentjét-mindenét -ja*. 1824: a' Sántz mellett ki akarná kerülni azon akadékos Legényeket, édgý közöttülök — Kantárját meg fogta, szentyit-mindenit őszve szidta [Dés; DLt] \* *tolvajnak ~*. 1781: Kérdettük, miért rekesztette meg a marhántak ... Ezen engemet és a fiamat őszveszida tolvajnak [Árkos Hsz; RSzF 270] \* *tüzes, láncos teremteté-vel ~*. 1762: az Utrumban megirt Házhoz jöve Kaffai János, es a Hegedüst az ott tánczó Inasoktól el akarja vala venni, melyet hogy nem engedénk s nem hagyok; tüzes Láncos teremtetével őszve szida bennünket, s rútul Gazlakodék [Geges MT; IB. Martinus Molnár (18) jb vall.].

2. megszid; a certa/mustra; ausschimpfen. 1882: Ez az, amivel neked eldicseksem. S ha azt találad volna mondaní, hogy nem tetszik neked a kompozíciója összeszidalak volna [PLev. 103 Petelei István Jakab Ödönhöz].

**Összeszidalmaz összeszid; a sudui/injura; ausschimpfen.** 1691: Katona Czire György nem hogy a' citatoria compárealna de meg ā citalot és a' pecsét adotis őszve szidalmazta, mint a' Decsei hűtes Egyházi fide mediante referallya [Szjk 248]. 1794: az nálla Quartélyban volt Katona rútul őszve szidalmozta, s egyben teremtetézte őket [Déva; Ks].

**Összeszokik egymáshoz szokik; a se obișnui între ei; sich aneinander gewöhnen.** 1664: Úgy értem, édes Apám uram, az kővári német kapitányokat talám eddig is megváltoztatták, melyen búsulok, mivel már őszve szoktam vala vélek [TML III, 15 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz] | Komámnak, a német kapitánnak onnat való elmene-telit bizony bánom, kiváltképpen, ha addig lenne, míg én kimegyek. Már ő vele őszveszoktunk vala [i.h. 17 ua. Katona Mihályhoz].

**Összeszokott egymáshoz szokott; care s-au obișnuit între ei; sich aneinander gewöhnt.** 1667: Ez órában is érkezének Husztból két gyalogok, sollicitálók hó pénzeket, kit ki is küldök nekik; de posztójokat is ... sollicitálják ... ezekre nyolc vég posztó elég lenne, ő nagysága küldené ki most, mert azt írja Tövissi, bizony mind elszöknek, s kár, az jó német s őszveszokott magyar gyalog ha el szökik [TML IV, 211 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

**Összeszól összeszólalkozik; a avea un schimb violent de cuvinte, a se certa; in Wortwechsel geraten.** 1585: Eotweős Péter vallia hogy Rutul zoltak eoze ez ket peres emberek, De Nem emlekeze(m) zinte Rea myth Montak, egy Más ellen [Kv; Tjk IV/1. 418].

**Összeszólalkodás összeszólalkozás; schimb violent de cuvinte, ceartă; Wortwechsel.** 1592: vala my nekwnk az alperessel valamý eoze szolalkodasunk es szamveteseonk [UszT]. 1598: Nehez Mathias ... vallia ... Zabo Georginel vala korchioama, terek be enys oda ... ott semmy eoze valo szolalkodasokat nem halottam [Kv; Tjk V/1. 254]. 1826: az alperes azzal menti magát, hogy a felperes volt az őszve-

szólalkodás és veszekedés elkezdője [F.rákos U; RSzF 276].

**Összeszólalkodik összeszólalkozik; a avea un schimb violent de cuvinte, a se certa; in Wortwechsel geraten.** 1574: Farkas Balas ... vallia ... Mikor az penzt meg lttak volna es haza Indwltak volna, Adam az varga lazlo hazatwl Jeot ky, Es vgi szolalkodot eozeve Agostonnal az penz feleol hogi Eotet elj nem hitta [Kv; Tjk III/3. 345a]. 1592: Zabo Balas ... vallia ... Esmeg az legínyel eoze szolalkodek Nyreo Istuan [Kv; Tjk V/1. 255]. 1595: ez Jelen valo 1595 ezt(endő)ben viz kereszt nap tauatt en Vachoran leue(n) Zabo Leórinchnel, az Alperes teób tarsaiual egietemben Jeóúe oda zollasomra fegyueres kezzel, valami bor hozas miatt (:minth hogy bor korchoma vala az haznal:) eoze szolalkodank [UszT 10/61]. 1606: osuat Istuan(n)ak is ket eokre vala ... ezen szolalkodanak eoze ... mo(n)da az I. az Anak, beste lelek kúruafi ne(m) lezen úgi a' mi(n)t te keúanod [i.h. 20/144]. 1610: akkor jm(m)ar ben volt Menihart Balas az aztalnal wl uala es az elet eoze szolalkottak volt az Aúal [Derzs U; i.h. 49a]. 1673: Egesz Czehül Eő Kglk edgyütt leuen Szekelj Janos Vram Eszue szolalkoduán az szot az mint Eyte az sok hamis az egi Igazat el nyomhattya melyet Eő Kglk Czehül nem szenvedjk hanem Jöuendő Giúlesen ele veszik [Kv; MészCLEv.]. 1724: itt eszsz'e szolalkodek kirallj biro Ur(am) Janko Elekkel [Nyújtód Hsz; ApL2 2 Apor Péter feleségéhez].

**Összeszólalkodó összeszólalkodás; schimb violent de cuvinte, ceartă; Wortwechsel, Auseinandersetzung.** 1804: az Ecclesiában lakokkal őszve szollalkodoja volt [M.fráta K; KLev.].

**Összeszólalkozás éles szóváltás; schimb violent de cuvinte, ceartă; Wortwechsel, Auseinandersetzung.** 1720: Magok az Pantak mondottak azt is hogi vellek ne lakjék egy faluba(n) mert olljkor találhat (igy!) őszve szollalkozások hogi nem jól lészén dolga [H; Ut]. 1740: Nagod maga jól tudgya micsoda Lengyel természetű emberek legyenek közöttünk ... kiáltozás(ab), egyenetlenség(en) ... töltik az üdött, mely miá őszve szolalkozássak macskalodasak következnak [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1779: kolozsvári református pap Deáki Pál uram ... nem hiszem, teljes életében valaki ellen vétett volna, vagy valakivel valaha őszveszólalkozása lett volna [RettE 393]. 1814: Barátosi Joseff felettébb ittason menván bé a' Czéhba egykor holmi olyankor esni szokott őszve szollalkozásból a' Dobai Uram feleségét Piros kurvának mondotta volna [Dés; DLt 56. 14 Balog István (55) tímármester vall.]. 1844: éppen jelen voltam a' mikor a' csürke felett őszve szolalkozások lett Cseresnyés Dánielnével [A.sófa U; DLt 1441].

**Szk: szóbeli ~.** 1846: közötttek szobeli őszve szollalkozás törtévn [Dés; DLt 315].

**Összeszólalkozik éles szóváltásba keveredik; a avea un schimb violent de cuvinte, a se certa; in Wortwechsel geraten.** 1584: Sophia Borbely ferenczne vallia ... Monda Ballys Gergely, Ne Aly meg mert en feoldem Az, Ezen eoze veszenek szolalkozanak | Fides Rlcta Ambrosy Balk fassa est ... eoze szolalkozek a' Borbely legeny Daroczy Boldisarral [Kv; Tjk IV/1. 196, 334]. 1586: Chetneky Christoff vallia, pesti lanos zayabol hallotta(m) ezt, Im

eözve zolalkozek Beregzazine vele(m), es Simon Bironak Nagy Nyelwnek monda(m) egieb zitkot Ne(m) zolotta(m) azert [Kv; i.h. 576]. 1630: ezen közben eözve zolalkozának, s megis szidak egy mast [Mv; MvLt 290. 218a]. 1638: enis igen tavolj voltam töleők mikor eözue zolalkozot vala borbéli Peter Nemet Miklossal | hallam hogi Eözue Szolalkozanak Czisar Istuan, es Kerekes Szabo Istuan [Mv; i.h. 291. 141a, 160b Borsaj Mihali (38) vall.]. 1745: hallottam hogy Nyágya Kovács Mihálynéval öszve szollalkozván, azt hánták egy más szemére, hogy te tartasz olyan Varáslo Mester Aszszont [Szentbenedek SzD; Ks]. XVIII. sz. köz.: Almási L. k. Székely István és Almási Gy. k. Szabo Mihály coze szolalkozának [Kézdialmás Hsz; HSzjP Fábán Balázs (38) vall.]. 1753: Rosnyai Uram fogatá meg az Mlgos Groff Ur Tisztartját ... (mert öszsze szolalkoztanak ketten s meg szitta Uramat:) [Marossztyörgy MT; Ks 48. 67. 31].

Szk: ~ vmi felett. 1630: az minap iznak vala hazunknal Szanto Marton s Koppani Janos ... eözue szolalkozanak az elebbi veszekedes felet [Mv; MvLt 290. 202a]. 1705: Kik felett az asszonnyal öszveszolalkozván az úr ... igen megindult, úgyhogy egy kis asztalt föltfogott, hogy a fejébe csapja az asszonynak [WIN I, 572–3] \* ~ vmi felől. 1654: Tolvoi peter es Petrik luvan valami bor arra felol eoszve Szolalkoztanak [Ispánlaka AF; Thor. X/9. Popa Todor (25) jb vall.].

Összeszorít 1. egymáshoz szorít; a stringe cu ceva; zusammendrücken. 1692: agosokra epitet Soakna, Gepelye alol tökebe be eresztve, vas csapon fordul, vas karikával öszve szorítva [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1768: az dohant ket bálban jól öszve szorítom [Mv; Told. 5a]. 1841: vagyon ... a' ványalo hat tölgy fa döroztköllökkal, jo tölgy fa válluval, — a döroztköllök között felnyulik 4. tölgyfa oszlop, mely oszlopokat, és döroztköllöket két helyen négy mind tölgyfa hevederek által nyoltz nagy fejű Srofos szegek szoritanak öszve [Km; KmULev. 2].

2. megszorít; a stringe; (zusammen)drücken. 1798/1821: Egy kised gyertya Tarto mely Sroffal jár, és ugy Szorittya öszsze a gyertyát [Kv; Pk 5].

3. (fűzővel) összeprésel; a stringe (cu corset); zusammen-schnüren (mit dem Korsett). 1823–1830: Ifju deák koromban a kollégiumban komédiát játszodván engem is mint kisasszonyt játszó személyt föltöztettek volt olyan válba, de úgy összeszorítottak volt, hogy a hasam bőre is egymásra ment, nem is mertem aznap estig, míg levetkeztem, semmit is enni [FogE 66].

4. megkeskenyít; a ingusta; verschmälern. 1804: az oltátul fogva miolta ezen Sántz, és árkalással, az Ország uttyát öszve szorítván meg vesztegették olykor mikor Áradások vadnak az uton járok mindenkor élet és halál között mint marhája mint magára nézve utoznak [Sárd AF; TSb 51].

5. beszorít/zsúfol; a inghesui; einzwängen/engen. 1806: a nyáját ... a legelésben öszve ne szorítsák [F.rákos U; RSzF 198].

Összeszorító megszorító; de stríns; zusammen-drückend, verklemmend. Szk: ~ csatló. 1827: Durnye Silip és Valaszutyán Juon Béres kezek alatt vagyon egy vasas ökör szekér ... a Derekát öszve szorított két vas kúpú tsatló [F.zsuk K; SLT Vegyes perir.]. \* ~ karika. 1677: eöreg vas verő ... eöreg fa nyele közepin és végin eöreg vas abroncsok vagynak, öszve szorított láncz szemes két karikájával egygyütt [CsVh 50].

Összeszorul beszorul, megtolul; a creşte, a se aduna/umfla; aufstauen. 1771: azután hogy az annyiszor említett Királyfalvi Malom fel épült, s az Viz fel tojult, és szabadoson nem mehet porondal Nagyön meg tölt, és öszve Szarult [Ádamos KK; JHb XX/26. 2]. 1772: Nem de nem ... eő Excellenciaja Malmától fogva le egy darabig hegyek között, és horgosonnis menvén a' Viz; öszve szorul s magát ki nem öntheti? [Kük.; JHb LXVII/278 vk]. 1804: ottan ottan midön Áradás támad, öszve szorulván a viz minden felől a' Sántzok mián, az Ország uttyát el nem kerülhetvén, kénтеленítettünk marháink, és magunk veszedelmünket is az egészen el sephett ros helyre belé hajtani [Sárd AF; TSb 51].

Összeszorulás megtolulás; adunare, acumulare; Aufstauung. 1772: ezt, hogi a' Viz az én Malmamra fel volt tojulva ... magok szemekkel azon Vrak meg láthatták, hogy pedig az I. Groffné Malma tojta fel, aztis a' Viznek rend felett valo lassu folyásából, öszve szorulásából hasonlókép-nem meg láthatták [Kük.; JHb LXVII/22].

Összesző-fon 1. egybeszerkeszt; a întruni într-un volum; zusammenfügen. 1811: Méltóságos Grófném és Kegyes Pátrónám' Nevének napjára öszve szövém fonám Én is mintegy durva vásznat, e' Verseket [ArÉ 131].

2. (hamisan) kitervel; a ticlui/plásmui; erklügeln, auskochen. 1678–1683: kivalt az gienge, es könnjön fordulo elmeiű Feidelmek melle ... annira öszve szövik fonnjak dolgokat, hogi valamit akarnak ... magok kezekre jut [Ks Kornis Gáspár kezével].

Összeszőtt-font (hamisan) kitervelt; ticluit, plásmuit; erklügelt, ausgekocht. 1672: Én, Uram, Kegyelmednek maga dolgairúl bővebben azért nem irtam, mert ... ez rossz világban nem is bátorkodom írásban azokat tenni, mivel azok öszveszőtt-font rossz dolgok, látom [TML VI, 224 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1710: a teológiát, mely minden tudománynak feje s lelke, hátrahagyván, olyan öszveszőtt, font, értelem nélkül való haszontalan filosóphiai tudománnyal vesztegetik az ifjúság elméjét, hogy egyebet abból nem tanulnak, hanem csak tiszta hazugságot, és miképpen kellessék akármely nyilvánvalo igazságot is meghamisítani [CsH 387].

Összeszövetkezés 1. összekerülés; asociere, unire; Verbindung, Zusammenkommen. 1657: nyavalyás Zólyomi feleségét nem szerette, igen alkalmatlan élete vala véle, és fajtalan életű ember vala, és Szécsi Máriával való öszveszövedkezéseknek híre már ki is csördült vala az emberek között; én pedig innen is tudtam, mert fogsgából Fogarasból írott néhány szerelemlevele akadott kezemhez, kiket nem küldöttem meg Szécsi Máriának [KemÖn. 159].

2. házassági ~ házasságkötés; căsătorie, cununie; Vermählung. 1818: Istenes uton módon való házassági öszveszövetkezések(nek) bizonyosági<sup>a</sup> [Damos K; RAK 17. — <sup>a</sup>Köv. a nevek fels.].

Összeszövetkezik 1. (titkos) egyezsége lép; a se înțelege (în secret); sich verbünden. 1710 k.: ő maga<sup>a</sup> fátumától vónattatván, az én tanácsomat nem követé, hanem Kapi György, Haller János, Csáki László és több sok fő s nemes emberekkel öszveszövetkezett [BÖn. 697. — <sup>a</sup>Béldi Pál]. 1782: A kegyelmek dolgok igen rosszszul vagyon, el va-

doltattak a Felséges Kamarán, hogy kegyelmetek őszve szövetkeztenek volna a Fiskális részről lévő Jobbággyokkal [Kv; Tlev. 4/5 Ajtai D. Mihály pp Császári Universitas-(na)k Chalcographiae Professori lev.]. 1783: Mitől fogva ő Nagyságok ketten őszve szövetkeztek ... a' valo hogy gyakrabban szöll a' Fa kukuk az Udvarban [MNy XXXVI, 270].

2. titokban megegyezik vkivel; a náscoci/pune la cale; mit jm etw. abkarten. 1760: gr. Petki Istvánné hitetlenül el akarván hagyni az urát, egy Boros János nevű Gyulaiánus hadnaggyal őszveszövetkezett oly véggel, hogy egymással elszökjenek Moldovába [RettE 111].

**összeszurdal** összeszürkál; a înjunghia de mai multe ori; zersteuchen. 1749: Dumitru ... Mellye, és hasa mind eszve volt szurdalva, a köldökön alól pedig egy szurás láztot, mind egy késnek helye [Százalmás H; Ks 101].

**összeszűr Sz:** ~i a levét/levét a. összeadja magát vkivel; a fi în relații amoroase cu cineva; unter einer Decke stecken. 1657: alattomban Filekből Szécsi Máriával Vesselényi Ferenc tractálván az levét összeszűrtek, az asszony mulatásképpen kimenvén egy erdőben egymással szemben is löttek; s időt s módot végezvén, az hagyott időben Szécsi Mária ... éjjel meghágatá az várat Vesselényivel [KemÖn. 232]. 1669: Zólyominéval az hunyadi contractus felett veszett őszve Kemény Jánosné, az kit az fiával tett. Elhitette magával, hogy őszve szűrtek az leveket és hogy feleségül akarja elvenni [TML IV, 594 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz]. 1752: soha nem hallottam senkitől hogy egy ágyban kapta volna ... Tisztarto uramott a meg irt koltsárnéval ... semmi Circumstantiát nem Láttam egygyik félhez is, mellyből azt mondhatnám hogy őszve szűrtek volna egygyüt a Levét a koltsárnéval [Gordánfva Sz; BK]. 1762/1845: Dósa Mihály de Makfalva Betlen István Váradinéval őszveszűrű a' levét annyira, hogy midőn az asszonynak hasán volna Dósa, akkor hivatá az asszony a' Papot és mestert bűn látni, hogy az ő paráznságoknak lennének Tanúi, és az Asszonytól Váradit választanák el. s kelhetnének őszsae' Czáp bűz két bűdös dögök [Hermányi, EDem. 378]. — b. titkon megegyezik vkivel; a fi înțeles cu cineva (în secret); sich mit jm (heimlich) verbünden. 1722: kglđ ... az egész nyaronis mind hordatá az Tilalmas erdőrt Rusu Peterrel őszve szűrte az Levét [Kv; Ks 33. II. 47 Viski Pál lev.]. 1775: a lengyel király, Poniatoczkí, összeszűrűvén a muszka cárnéval a levét, a király vérszemre kapván, nagy hadat gyűjtött s dupla fizetést ígértvén aki hozzámegyen, a császár Lengyelországban lévő hadainak jobb része általment [RettE 356].

**összetakargat** összefog/hajt; a împături; zusammenlegen. 1629: ezerszer megh eskenne(m) hogy meg az Nadraga szijais hogj kin vala aztis őzue takargata s el duga [Mv; MvLt 290. 184b].

**összetakarít** egybegyűjt; a strînge; zusammentragen. 1744: az széna nem másut hanem ... Groff Kornis Ferencz Uram ő Nsga írotványának közepin volt őszve takarítva [Szentmargita SzD; Ks 17/LXXXIV. 27]. 1775/1781: nem is volt akkor olyan nehéz élő idő, mint most 's magok számokra is sok gyűjtemént takarítottanak őszve [Renget H; JHb LXXI/3. 375].

**összetakarítás** 1. betakarítás; strîngerea recoltei; Einbringung, Ernte. 1756: (A jb-ok) kötelesek ... A Gerendi Praediumban Uraság szénája kaszálására, gyűjtésre, szántására, vetésre, őszve takarítására is a midőn Krájinik vr(am) parancsolja elő állani [Radulést H/Déva; Ks 101]. 1847: Welkeri<sup>a</sup> Praedium ... Eddigi szolgálatyok volt a' Széna fű kaszálás, 's Gyűjtés őszve takarítás [WassLt. — <sup>a</sup>TA].

2. egybegyűjtés; strîngere, adunare; Einsammlung. 1851: Felesége<sup>a</sup> ... az Juh gyűjtemény őszve Takarítására különösen a' Déli sajt csálására ... ügyelvén Tisztán gyűjtse [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut. — <sup>a</sup>A tisztartóé].

**összetakarodik** betakarítódik; a fi strîns recolta; eingebracht/geerntet werden. 1851: ügyelettel lévén mikor vete-mények őszve takaradnak Telire, ha gyümölcs leend aszal-tasson, az aszalványokból is része leszen [Nagylak AF; DobLev. V/1322 Dobolyi Bálint ut.].

**összetakartat** betakarítottat; a dispune să fie strîns recolta; einbringen/ernten lassen. 1848: Minden némű takarmányt őszve takartattam, a zapon és az 8 szekérnyi szenán kívül [Mezőcsán TA; Born. F. le Lukács György br. Bornemisza Jánoshoz].

**összetákol** sebtében egybeállít; a întruni/alcături în pripă/grabă; zusammenpfuschen. 1880: Őszse sincs állítva a kötét, mert írnom kell még hozzá sokat. Ha mikor időm lesz, összetákolom [PLev. 80 Petelei István Jakab Ödön-höz].

**összetalálkozik** 1. a se întâlni; sich treffen. 1591: Eötűes Antalne ... vallia, Mikor az kapun ki menenk találkozának eoze Keczkemethi Georgi, es feierdi Balintné es Keczkemethi Georgi fytthet vete Feyerdi Balintnenak [Kv; TJK V/1. 112]. 1592: Lonai Menihart vallia ... Mezaros fabian-ne ... találkozok eoze Bachi Peterneuel, mierthogi nekiek annak eleotte valami lgenetlensegek volt, kezdek egimast rutulni [Kv; i.h. 232]. 1629: az meniemtot hallotta(m) hogy eoze találkoztak volt az közben Szantajne keöszönt neki emezis fogatta [Mv; MvLt 290. 160b]. 1737: A kérdésre már harmadszor esküvén meg ezt mondhatom; hogy midőn ... Pap Gabor ... Szakaturi Gliga Szimeonal ... őszve találkozott es őszve szollalkozott én ott nem volta(m) [Gáncs/RettE SzD; TKI Ruz Szimeon (32) jb vall.]. 1759: Kosbuk Juon ... őszve találkozván egy oláh emberrel ... kérdezte Kosbuktot hogy mint vagy Frátve? [A.ilosva SzD; SLt 24. J. 3 17–8 Kriszta Pável (37) jb vall.]. 1826: ottan őszve találkoztam ... Ballo Borbárával és egy kevésse Már palinkás lévén enyelegni kezdettem velle [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

2. (sereg) konfrontálódik; (despre armate) a se ciocni/în-căiera; zusammenstoßen. 1651: ez Beldi Uramnak Jobbagy s az Szaszok az oh nyeni kapunál eoşzeve találkozza(n), ereosse(n) megh vagdalkoza(na)k, annyira, hogy mind az ket felbe(n) egy nehány megh hala [BLt]. 1704: A rákok kimenvén által a hodon, lemenének a Szamos mellett — a Kabos házáig lemenvén —, emezek<sup>a</sup> ismét a Hidelve végén a Szamosig kerülvén, őszvetalálkozának a dézmacsúr ellenében a kenderföldéken [Kv; KvE 288 SzF. — <sup>a</sup>A kurucok].

3. érintkezik, összeér; a se intilni; angrenzen. 1717: ugy tudgyuk hogy az Runkuletz fáczáján találkozik őszve az Fenesi es Czelnai határ [Celna AF; EHA]. 1775: az Paniti Názánfalvi Hartzai és Szt Királyi Határok őszve találkoztak [Názánfalva MT; EHA]. 1848: fel nyult az határ Káld Bükken ... a Kozárvári határig onnan pedig a réteken keresztül be rug ugyan az hol a két Szamos őszve találkoznak [Dés; EHA].

összetanácskozik összebeszél; megegyezik; a se ințelege/sfătuți; sich verabreden. 1592: Barbeli Georgi Colosvari vallia ... Nierges Ambrus mikor ne(m) fizethetne, ot marada fogua: Annak vtanna egyi Lengiellle ki velle egyi fogsagba volt, eoze tanachkoztanak, es az porozlot agion vertek ketten es egyi zekrinbe teottek be vgian a porozlo hazaba ... eo magok vgi zalattanak el [Kv; Tjk VI/1. 226].

összetapod összetapos; a călca cu picioarele; zertreten. 1654: Annak utanna mindgiart az Ezüst pohart ragada Mihaj deak s az feöldhöz akara vtnj s az labaua össze akara tapodnj, s az Emberek megh ragadak s nem engedek el teórnj [BLt 7 Damakos Andras Somliay Kaszonban ualo Tanito mester (26) vall.]. 1704: minekutána jól mulatott volna, az asztaltól felkele, és midőn az úr a grádiacson levezte volna, a köves reszkető tű a bóbítájából kiesvén, szerencsére az úr látta meg, mert ha nem, azt bizony őszvetapodtuk volna [WIN I, 260]. 1745: egy katona kardot ránt azomba(n) az egész vásár Szerte Szélyel szalad vgy hogy az mi el adni valo eledelt vittek volt mint Sokadalomb(an) az asszonyok mind fel gázolyák edenyeket őszve tapodnak [Uzdizstpéter K; Ks 5. X. 6 Moldován Gligor (28) zs vall.].

összetapodtat összetapostat; a face să fie călcat (cu picioarele); zertreten lassen. 1762: az Közép falviak amazoknak az máléjokat mikor szinte tsűzöt volna őszve tapodtatták s le kaszálták [Virágosberek SzD; SLt XXIV/6].

összetársalkodhatik összetársulhat; a se putea asocia; sich vergesellschaften können. 1589/XVII. sz. eleje: Ha pediglen ezis teórténnek, hogy ualamely Farago, uagi Rako Mester ez tisztesseges Cheh el hadná ... ez illien mesteris ... ugi mint az teob Cehen kwuwl valo Kantárok, éllienek. Az az: az mint irua vagio(n), eoșsze ne tarsalkodhassanak [Kv; KőmCART. 22].

összetársalkodik összetársul; a se asocia; sich vergesellschaften. 1589/XVII. sz. eleje: se ketten, se többen eoșsze tarsalkoduan, semminemű miuet fel ne fogadhassanak ... hanem egyenkent minden társ nélkül es egiesegidwl saiat kezek munkaiual keressek eteket [Kv; KőmCART. 22]. 1596: az en meg Neuzet zolgam talait ez al peresre es vele eoșze tarsalkoduan kaptanak valami njeresegeth mellyet meg oztúan az en zolgamnak rezeben Juth egy paripa es egy paplan [Uzst 11/43]. 1603: Gall Janos ... vallia ... Nem tudom aztis mint tarsalkottanak eoșze Marton es Kaytar Istwan az marha dolgabol [Kv; Tjk VI/1. 650]. 1629: Keopecki Daniel ... Nyireo Ferenczel tarsalkodot eoșze, en mondek neky vegyetek engemis keozitekbe(e), mosolyga, aual el valank j tudom hogy fele nyeresegben tarsalkodtak volt az mez gyútesre eoșze, de vgy hogy egy arant adgyanak penzt beleje [Kv; Tjk VII/3. 107, 108].

összetekergert összezsavargat; a înfășura; zusammenrollen. 1638: Az szeki ember Katona Peter mikor oda ada Szabo Hudi Giörginek az tűszöt latam enis, le oda az derekarol Szabo Geörgy eoșze tekergete s el uiue [Mv; MvLt 291. 159a].

összetépelődik 1. összeverekedik; a se bate, a se lua la bătaie; aneinandergeraten. 1749: Közepső Palfi István vram Potentiose reám jöven őszve tépelődénk és az Falusiak választának el égj másolt [Tarcsafva U; Pf]. 1817: semmi vétke cselekedetét sem nem tapasztaltam ... azon égyen kívül, hogy étzér ... Turó Florával csak őszve tépelődtek [KLev.]. 1825: ott tépelődtek de melyik verte a másikat nem láttam ... küljebb jöven ismét őszve tépelődtek [Havad MT; CsS]. 1834: ebből veszekedés támadván őszve tépelődünk kölcsönösön részegen [KLev.]. 1836: Benedek János ... nekifuta Benedek Josefnek őszve tépelédének elig választak el [Malomfva U; Ben.].

2. összekap; a se certa; zusammengeraten. 1782/1785: Détei István Uram azon Ambrus Ferentznek inscribált Házhellye mellé Kratsunász Páskulynak egy házat akart építeni, a' mint hogy épített is, a mely építés incommodumára lévén Ambrus Ferencznek, azért Néhai Détei István Urammal őszve tépelődtenek, fenyegeteis volt Détei István vram, hogy ki veti azon Házbol [Szentbenedek AF; DobLev. III/596. 326].

összeteremtettéz összeteremt, teremttével eoșsezid; a bruftui/brusca pe cineva; jn abkanzeln. 1752: eoșsze teremttette mind urat es az gabonajat tallostol egjűt [Kál MT; Pf]. 1765: Asztis hallattam, hogy mikor Baro Kemény Pál Urat őszve Teremtettész<sup>a</sup> egy Szolga Biroval Szembe (igy!) [Marosbogát TA; Mk Paszarj Mihály (40) zs vall. — <sup>a</sup>Kosztántin Toka]. 1767: az után ismét őszve teremttettéz és Todor is viszsza monda [Majos MT; Told. 26/5]. 1793: Horváth Joseff rutul őszve káromolta, teremttettéz, sőt kurvázta [Dés; DLT az 1799. évi adatok közt]. 1813: Baratosi Joseffné Aszszony ... Nemes Dobolyi Mihály Uramot egy bizonyos örögség Gyűléseben, őszve teremttettéz [Dés; DLT 56/1814].

összetesz 1. ~i a kezét összekulcsolja a kezét; a-și împreuna mîinile; die Hände falten. 1585: Keötélweroó Balint vallia ... hogj Buchut veonk teolle, eoșze tewe a' kezét, es azt monda hogj az eleottis Azt Akarta volna [Kv; Tjk IV/1. 441]. 1598: Kis Peterne Martha azzonj ... vallja ... eleottemis Zabo Georginek az Anya vewe be kezét Borbelj Ferencznek Annak vthanna vgy Jeowenek oda Balassy Ambrus Zabo Georgjel es zenteol zembe vgy kerek megh az leant, es vgy Ada egy gyemanthos gyeoeroott nekj Jegyben, s vgy fogdossanak kezét mind az leannyal, es mind Anniawal ... vgy Ada nagy halat Zabo Georgy az istennek, kezét eoșze tewen, hogj az Jsten azt eoekj megh Atta ernj, mert ennek eleotte az Anya tartott ellent benne [Kv; Tjk VI/1. 238]. 1602: Buday Thamasne ... vallia ... Pókos Peterne ... eoșze tewe az kezét izonyw eskeowessel monda hogy soha eo Nem twdgya mellyknek Adot teobbet masiknal [Kv; i.h. 596]. 1657: Immár az én óram eljűt; kezeimet fogjátok és tegyétek őszve; nyújtóztatatok el s imádkozatok ti is [KernÖn. 131].

2. összevet/hasonlít; a compara; vergleichen. 1769: őszve tévén az igaz Aran(n)yal Jol meg ismerszik azon hamis Moneta ... el ne vegyék kigyelmetek [UzstL XIII. 97

gub.]. 1820 u.: Testvérünk ... még ara sem volt kápos<sup>a</sup> hogy az férjhez menetelre magát ki készítse az műk Sege-  
delmünk nélkül ... hozza elé az parafermumját hogy tegyük  
öszbe az ő keresetivel az mienkett [Egerbegy TA; Tolvaly  
lev. — "Nyilvánvaló elírás képes h.].

3. *átv* együttvesz, összead; a lua la un loc, a aduna; zu-  
sammenrechnen/geben. 1710 k.: Ezeket öszvetévén, vilá-  
gos, hogy a religio a fa, a törzsök ... a vallás pedig ... annak  
a fának gyümölcse, virága, levele [BÖn. 429]. 1828: Szá-  
mat vetvén Kardas János Kardas Györgyvel ... Pénzt, Buzát,  
Pálinkát, mindent öszve téve 9. Kilentz Rf 47 xr [Borb. I  
Kun Bálint sinfalvi unit. pap vall.]. 1838: A' T: Fő BÍró Ur  
parantsolattya nyomán az Aléra Czéhunk tagjai ön Zsebek-  
ből öszve tévén 16 Rfr: 15 xrt [Kv; ÖCLev.].

**összetipeti-tapodja** összetipegi-topogja; a merge cu paşi  
mărunţi şi nesiguri; trippeln-trappeln. 1847: Kiti Roza ...  
már nem csak szépen fel tud állani magától, hanem megis  
indult és egyedül valamennyi ház mind öszve tipeti tapatja  
... jöjjen, gyönyörködjék benne magais e falat kincsbén  
[Kv; Pk 7 Pákei Krisztina férjéhez].

**összetódult 1.** összetorlódt; adunat, acumulat; aufge-  
staut. 1795: (Az) arviz a Küküllő rendes folyamátját, az  
ottan lévő regibb, s már el pusztult Malom Czövekjeivel  
akadályoztatván ... eképpen öszve tudult temérdek jég meg  
mozdulásával az Exponens Aszszony eő Nsága ... nagy  
költéssel fel epült drága vámos hidgyát nagy erővel érde-  
kelvén majd végső pusztulásra s veszedelemre hozná  
[Ádamos KK; JHb XIX/44].

2. egybesereglett; care s-a adunat/strîns (la un loc);  
zusammengeschart. 1819: Szemeimmel láttam ottan a'  
vásár módjára öszve tudult Nemességet [Remete Szt; Ks  
67. 47. 28].

**összetojul** egybetolul; a se aduna/aglomera; sich anhäu-  
fen. 1770: Az utrizált malom Silipi alatt Láttom enis a pa-  
rondat öszve tojulva [Ádamos KK; JHb LXVII/129].

**összetojulás** egybetolulás; adunare, aglomerare; Anhäu-  
fung. 1770: Mi okozta az Adámosi Silip alatt Lévo porond-  
nak öszve tojulását ... azt nem tudom [Dombó KK; JHb  
LXVII/145].

**összetold 1.** egybetold; a alipi de ceva; anschließen.  
1598: a révről által az malomfali hágo nyil födre, az  
Zenthlélek felől valo borozdáján fel a malomfalvi nyil  
földnek az végen menvén<sup>a</sup> ... onnét elé menvén az hon  
malomfalviak és lengyelfalviak az gyepött össze tolgják  
[Derzs U; Barabás, Szó 341. — "A határvonal].

2. egymáshoz told; a innădi; zusammenstücken. 1732:  
Hijuz hát béliés öszve toldva varva Táblákban vadnak nő  
11 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 15]. 1809: Egy Hámnak  
a' Szűgyit öszve toldottam ... 2 Rf. [Kv; SLev. 2 Ambrus  
János szíjgyártómester kezével]. 1843: Egy kengyel szijat  
kitottam, egyet öszetottam [Kv; Újf. Nemessányi András  
szíjgyártó kezével].

**összetoldozott** összetoldott; care este alipit de ceva; zu-  
sammengestückelt. 1699: Edgy, öszve toldozot készületlen  
rosa szín ángliai Dolmány nro 1 [Kv; WassLt Nagy Dobai  
Décsei Sigmondné Totfalusi Anna hagy.]. 1749: Két darab  
öszve toldozott hiuz mál [Told. 19].

**összetolvajoz** tolvajnak mond/szid; a face (pe cineva)  
hoj; jn Dieb nennen. 1765: En Paszaroly Lupuj hallattam  
Füleimmel, hogy ... Báro Kemény Pál Urnak Anyát Lelkit  
öszve szitta hunczfűtoszta, Teremtetészte Tolvajaszta [Ma-  
rosbogát TA; Mk V. V/97].

**összetölt** egybetölt; a vârsa la un loc; zusammen-  
schütten. 1851: a' szujszékbol uegyenek fuszujkát mérve  
— azt válagassák meg nagy lapast külön; apro egy lábút  
külön nagy gömbelyeget mezei fuszujkanak az elegyest  
töltsik öszve de ne vissza az szujszékba [Kv; Pk 6 Pákei  
Krisztina férjéhez].

**összetöltögetett** egybetöltögetett; care a fost vărsat la un  
loc; zusammengeschüttet. 1847: Össze-töltögetett ő piros  
gyüledék [KCsI 13 Kemény Dénes kezével].

**összetör 1.** porrá tör; a zdrobi/pisa; zerschlagen. 1570:  
Recepta Contra frigus dolorosa Vegy apiomot partem 1,  
Retrisoliomot partem 1, kaprot partem 1, Levestökömöt  
partem 1 Törd özve Jol ... ös erős echetet Reaia es fachard  
meg [Nsz; MKsz 1896. 372]. 1580: Aranyas Mwnek walo  
festek. Vegy 1/2 loth galichköuet, 1/2 loth saletromot, 1/2  
nehcek zalamyakat, Törd özue zepen es ely vgy velle Mint  
Tudod [Nsz; i.h. 370]. XVII. sz. *eleje*: Orbantzrol valo  
Oruassagh az Zent illonazonj Fwet vidzeletuel Törice eözue  
es aual mossa es reais kösse meggiogul [Kv; TJK X/2. 1].

2. két v. több darabra tör; a sparge bucăţi; in Stücke zer-  
brechen. 1783: uttza kapuját és aijtját ... egy szegény gyá-  
moltalan özvegy Aszszony(na)k ... bé rontották, öszve  
törték; a kik(ne)k el fogatásokat a Birák(na)k kemenyen  
megis Parantsoltam [Torda; TLev. 15/6 Nagy István szb  
kezével]. 1792: az Annja kezéből ki ragadá a Szapullót,  
hogy öszve törje a Földhöz ütötte [F.lapugy H; Ks  
XLVIII/7. 15 Holgyán Josziv (18) vall.]. 1845: a börös szé-  
keket pediglen öszzetörve rontva ki hagyították az udvarra  
[Kiskapus K; HG Br. Diószegi lev.]. 1849: Sánta Vaszinak  
a Fia öszve tört egy látát, v. fel rontott, de mit vett ki be-  
lőle, nem tudgya a' Tanu [Héjasfva NK; CsZ].

3. vkinek vmely testrészét eltörri/összeroncsolja; a zdrobi  
o anumită parte a corpului cuiva; einen bestimmten Kör-  
perteil von jm zerschlagen. 1772: Tudgyaé a Tanu ... hogy  
... T. Nemes Kövár vidékin Drága Vilmán<sup>a</sup> Lakó Providus  
Dáncs Ignátot ... Hirse Vrsz Szomosujvari Communitas  
Jobbágya ... meg támotda verte, taglotta Vass vilával a'  
vagy csakányal Lábát öszve törté, hortzolta más Complex  
tarsával együt [TL vk. — "SzD]. 1815: Temettetett Nemes  
Nagy György ... ölte meg egy Nagy Fa az Erdőn ... Szivét,  
Máját, Tüdőjét és Bélit ki ontván 's lábait is öszve törvén  
[Búrjánosóbuda K; RAK 89]. 1847: Erre Varga Katalin azt  
mondotta a nép hallotára, hogy az ispánságnak nincs ha-  
talmába eltüntetni ... hogy ezentúl mindenki maga számára  
akár tüzi-, akár épületi fát szabadon vághat minden enge-  
delem nélkül ... S ha mindezen rendeletei ellenére akármely  
gornyik ezt akadályozni merné, annak fejét, mint a kigyóét,  
törjék öszve [VKp 193].

4. tönkretesz; a distringe; zugrunde richten. 1850: Maros  
Koppándiak is egy atyánk Testvériről rejánk szállott udva-  
runkat, ki Rabolták, öszve Törték [Nagylak AF; DobLev.  
V/1282 Dobolyi Bálint kérv.].

**összetördel 1.** darabokra tör; a sparge bucăţi; in Stücke  
zerschlagen. 1570: Zeoch Imrehne orsolyazzon azt vallyia

hogy Mykor az Andras New legen ky Zabo Balinthne Marhaiat ely lopta volt, hogi eo neky vytthe az gywreot adossagaert fizetny, Maszod nap Mwtatta az Kalmar Andrasne-nak ... Es Kalmar Andrasne kezebe veottę forgatta es azt Montha hozza, bezek Rwthwl theordelte eoewe [Kv; Tjk III/2. 66].

2. vkinek vmely testrésztét összetörő/roncsolja; a zdrobi o anumitę parte a corpului cuiva; einen bestimmten Körperteil von jm zerschlagen. 1839: láttam a jobb füle mellett lévő csontokat össze tördölve [KLev.].

**összetördelt** darabokra tört; rupt in bucęti; in Stücke gebrochen. 1795: Arva losit látam, hogy össze tördölt ág bogat hozott [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76].

**összetöredezett** összeropendezett; crăpat in mai multe locuri; rissig, ritzig. 1830: Kis Cseléd Szoba ... veresre feszített ajtója jo zárú sarku, és dészkāju, pádimentoma töredezett, padlázattya ép, a benne lévő nagy kementze füttőjével egygyütt össze töredezett, két ablakjainak üvegei nagyobb részibe össze töredezettek [Kv; Somb. II].

**összetörtet** összeveret; a dispune să i se aplice cuiva o bătaie; jn zerschlagen lassen. 1847: Azután ugyanazon maga mellé felvett emberekkel házomra jöven, tölem fenyegetődző hangon kérdezte, hogy ki parancsolatjából küldöttem ki az embereket az erdőre, mert nékie resolútiója van, hogy azon szölgálatl nem tartoznak, s ha még ezen szölgálatra erőltetni fogom az embereket, ezekkel összevörtet [VKp 197].

**összetörtetik** darabokra törtetik; a fi spart/zdrobit; in Stücke gebrochen werden. 1849: Görgényi Porcellán Edények el raboltattak és össze törtettek 556 Rf [Dés; Dlt Csedneki József üveges és pléhes boltjából Urbán bejövetelek el rablott, összetört holmik lelt.] | az író szobába meiszner-kenecze összevörtetett [Dés; Dlt].

**összetörrik** két v. több darabra esik szét; a se sparge; in Stücke zerbrechen. 1744: Láttuk hogy Eltető Ferentz Ur(am) verte meg Mőldován Kratsunt ... és mig a bottya össze törött rajta addig verte [Szentegyed SzD; WassLt]. 1846: Virág László ... a Darvas kezébe volt paltzát kivéven azzal addig ütötte Darvast míg a paltza mind össze tört [Dés; Dlt 530/1847. 11].

**összetört** darabokra tört; spart; zerbrochen. 1849: Cseh Joseff ... házai felrombolásak alkalmával igaz hogy én is oda mentem, és akkor majd üressék voltak a Házok, mindent el hordottak volt belőllek, tsak valami össze tört uvegeket s más edényeket láttam a' házakba [Héjasfva NK; CsZ. Vaszi Demeter (51) vall.].

**összetud** egybeszámít/vesz; a lua la un loc, a însuma; zusammenrechnen. 1568: Michael eotwes Zilagy ... fassus e(st), Tudom azt hogy hamis hitőnek monda ... es hogy Egyeb fele vetkeyth mongyag vala qtuos orbannak, ezeket mind ozve tudua(n) vgy veteket az birsagot rea [Kv; Tjk III/1. 179]. 1637/1639: Eőregbik Tordaj Borbely Istuan Vrammal ualo vasarlas es keolcseoneozeseket Eozue tuduan fizettünk eokigjelmenek harmincz eott forintot hetuen penzt [Kv; RDL I. 111].

**összetűr** összehajt/göngyöl; a împături/infășura; zusammenfalten. 1593: Anna Kadas Mathiasne vallia, Estwe keseo fele vala mikor Janos deakne a' Baniaj azzontol Gheszteniet vasarla, Nem Adhata megh az arrat, az Azzonj sem hywe megh, hane(m) Ianos deakne, eoewe thwre Ghereznaat, es az Azzonj melle dugogata, Mondwa(n) Im kalach swteonehez Megiek penzert [Kv; Tjk V/1. 430]. 1759: Az Kalákos Popa Bálinth exponállya ... Látta a Kemény és az ház fedele között egy Szalonnát össze Csomboitva vagyis tűrve, mely fel vala kötve egy Létzhez [Tyej H; Ks LXII/19].

**összetűrött** összegöngyölt; infășurat; zusammengefaltet. 1683: Mostan hozott uj terjeket ... Egy vég össze tűret gyoltstot fl 7 [Utl].

**összeül** megbeszélésre összejön; a se aduna/intruni la o consfătuire; sich versammeln. 1705: egynehányan összeültenek és magokat, tudniillik az elmenendőket, a lista szerint háromfelé osztották és a generálnak felküldték [WIN I, 424].

**összeült 1.** egymáshoz csap; a ciocni, a lovi/izbi unul de altul; zusammenschlagen. 1606: Az utan eőzze vezenek, mind kette(n) eőzze wtenek ... de az wtesnek Tibald Peter león oka [UszT 20/146 Catharina Relicta quondam Petri Molnar In Fenjed libera vall.].

2. ~i a tenyerét tapsol; a bate din palme; klatschen. 1880: A tenyerem tapsra fogom a gondolatra is, s szeretném összeütni [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönköz.].

**összeütközés 1.** összetűzés, ellenségeskedés; conflict, ciocnire; Zusammenstoß, Konflikt. 1710 k.: láttam meg a szegény, boldogtalan, névvel inkább mint valósággal fejedelem údejében, hogy a két nagy monarcha összeütközésében nem tud maga megmaradásán gondot viselni [Blm. 995-6].

2. találkozás; întâlnire; Zusammentreffen, Angrenzung. 1830: A' Remetei és a' Görgényi Udvarhoz tartozo Havasok részeknek össze ütközések között eső határait tudom [Köszvényesremete MT; Born. G. XXIV. 1. Fr. Máté (38) magister molae vall.].

**összeütközik 1.** egymásnak ütközik; a se ciocni; zusammenstoßen, aneinanderprallen. 1600: en inkab hizem hogy az Nemes ember kwchya tengelye kereky sertegettek megh az Balinthe lowaj labatis aminthe eoewe eotkeztenek vala [Kv; Tjk VI/1.]. 1823-1830: Pestre Budáról az úgy nevezett Repülő Hidon járnak által ... A hidon mind gyalogösvény, mind szekérút kettő vagyon, az egyiken mennek, a másikon jönnek, hogy ember és szekér össze ne ütközzenek, mikor behágnak vagy kiszállnak [FogE 167].

2. (sereg) összecsap; (despre oștiri) a se încăiera/ciocni; (Heer) zusammenstoßen. 1704: a lovas német is és városi lovasok visszatérven szemben a kurucokkal, és a monostori templom megett összeütközvén, összevörtettek [Kv; KvE 294 SzF].

3. (határ) találkozik; (despre hotare) a se întâlni; angrenzen. 1684: ezen szély föld végüel más szélyföld lábball össze ütköznek (igy!) [Borbánd AF; Incz. V. 58b]. 1727: az Vajais s Gotsi n(eme)s Marus szekben lévő faluk határi ezen bertzre jönnek ki és itt ütköznek össze, az Küküllő

Varmegyei határ szélyben [Ks 12/III Joan Janosi (46) ns vall.]. 1749/XVIII. sz. v.: az ökör kötő árán tul Diménháza felé ütközik a két Gyeptü öszeve [Márkod MT; EHA]. 1782: a Gálgai határ a Gorbával öszeve ütközik, az onnan egyenesen lefelé mégyen mindenütt [Almásgalgó Sz; EHA]. 1830: Tudom hol ütközik öszeve a K. Remetei és Görgényi Határ [Bom. G. XXIV. 1 Jos. Kajtsa de Köszvényes vall.]. 1864: Tölgymező ... fölgye követses ... öszeve ütközik nyugattrol az Alfalvi község határával [Gyszm; GyHn 40].

4. össezfolyik, egymásba szakad; a se uni cu un alt curs de apă; zusammenfließen. 1681: az hol edgy nehány fellyül származo apro Patakok öswe ütköznek [Nagykapus NK; EHA]. 1701: a Sz. Anna felől alá jövő vizis öszeve ütközköven és egiben jüven mind az három ága az Maros vízének az Vámos hid mellykére, az ártott, és az rontotta szaggattá ezen ... földet [Mv; Berz. 13. II/21].

5. (két személy) váratlanul, hirtelen összetalálkozik; a se întâlni (cu cineva) pe neașteptate; sich unerwartet treffen. 1807: Nékem beszéllette Kanyo Antal Uram mikor a mezőbe mentek Imetsfalva felé Ugyan járák mihelyen tanálkoztam a kis Mezőn öszeve ütközének Imre Daniel Urral [Gelence Hsz; HSzjP Fejér István (47) col. vall.].

összevadászik lázas igyekezettel megszerez/megnyer; a reuși să obțină ceva după multă stăruință; mit großer Bemühung erringen/gewinnen. 1889: Téged annyi sok ember szeret. Ha utánalátsz, tudom, legalább 50 előfizetőt összevadászol [PLev. 147 Petelei István Jakab Ödönhoz].

összevág 1. feldarabol; a tăia în bucăți; zerschneiden. 1811: Rajta! vágni kezdünk öszeve a' talpokat 'S úgy intéztük-el a' Házak állásokat, Hogy mindegyik szemmel legyen a' Nap-felé [ArÉ 26].

2. egymáshoz sújt, összecsap; a se lovi reciproc; zusammenstoßen. 1634: Latam azt hogy az orehg Emberrel öszeve vaganak Zabo Istvannal, de en nem tudom mellik vagta Zabo Istuant [Mv; MvLt 291. 25b]. 1635: azonba(n) szablati ranta Debreczieni, es özue uaganak Nagy Miklossal, is többenis elkezve(n) hozzais utenek, is le utek az földre [Mv; i.h. 40b].

3. megszúr, a înjunghia/tăia; stechen, zerschneiden. 1814: a Disznáját öszeve ne vágtam volna [Aranyosrákos TA; Borb.].

Szk: ~ják egymást kölcsönösen megsebesítik egymást. 1678: Hallatlan példájú hűség az a végbelieké ő nagához, hogy különben meg nem vesztegethette Vesselényi Pál uram őket. Harsányinak kapitányságot ígért ... az katonaságot hitegette, mely miatt nagy confusio vagyon köztök, félő hogy öszeve ne is vágják egymást [TML VIII, 64 Teleki Mihály Nalácsi Istvánhoz].

4. lekaszabol; a căsăpi/măcelări; niedermetzeln. 1677: az ellenség igen kezdett gyülekezni s ha csak hevernek, öszevágják őket [TML VII, 544 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

5. szitk 1843: a közelebb mult vasárnap a falu közöt leindulván s hallok valami kutya marokodást ... a Meltosagos Grof Ur cseledjeivel együtt igyekezelt (!) elváloztani, azomba arendás Kotsis Károly ... azt kiáltja a Grofnak — varj meg Baszszam a bolond szentetet, Bolond Részeges Grofja — nintsen eszed még az Istenedetis öszevágom [Moson MT; TSb 49].

6. egybenyt, átjárhatóvá tesz; a deschide acces între două încăperi; ineinanderöffnen. 1705: Ugyan ma alkud-

tam meg a kőművessel, mivelhogy az szomszéd házát is öszevágjuk [WIN I, 521]. 1741: Hallottam mikor a' bányát öszeve vagtuk, hogy Kup Jovan mondotta Bartók András(na)k Halgass Bartók Andor, tsak lassabban, mert a' mit keressz majd meg találod [Torockó; Bosla. Tamás Albert (39) jb vall.]. 1742: egy nagy darab kortzot én hoztam ki párban, melljet nékem a' Gazdák adtanak 's azt mondták hogy a' bányát öszeve vágván a' közről rántották volna el [uo; i.h. Rátz Dani (22) jb vall.].

7. összetalálkozik, érintkezik; a se întâlni; angrenzen. 1784: Tudam azt bizonyoson a Gálakéra jártamb(an) közt rokott a Gálak Bányája a Lázarakéval, mint hogy a Lázarak Bányájával vagott most öszeve s az Lázaraké volt ez az Controversias hely [Torockó; Bosla Greg. Tsupor (40) jb vall.].

8. össezfolyik; a se uni cu un alt curs de apă; zusammenfließen. 1864: A Holtárok ... a falu közepén öszeve vág a Csínod patakka ... s e' kettő a falu derekán öszeve ömölve Nagy pataknak nevezetik [Szárhegy Cs; GyHn 53].

összevágás egybevágás/nyitás; deschiderea unui acces între două lacuri; Anschluß. 1725: 43 napszamosnak ki fizetesire ... kik ... az két tó partját menedékesen le vágták, s a' két tó öszeve vágásán is segítettek fl. hung. 8 den. 19 | adtam tiz muskoterornak, az kik az két tó öszeve vágásán dolgoztak a d: 24 [Kv; Ks 15. LIII].

összevagdál 1. fölaprít, öszevagdós; a tăia în bucăți; zerschneiden/hauen. 1670: az teob fa szerszamokat az kik maradtanak volna azokat az Nemetek egettek, rontottak, vagdaltak öszeve [Kv; RDL I. 152]. 1741: azon a helyen az Falusiak ott az ekeitis öszeve vagdatták vala és Juhaitis meg öltek vala az Vas Urak(na)k [Velkér TA; Ks]. 1778: Az Nehai edes Atyámtol hallottam, mitsoda engedelmes Fia volt Etzken Miklos az Attyához, mert Attyának az Kas Meheit az Kertben mind az földhöz verte, könyveit mind öszeve vagdalta [Albis Hsz; BLEv.]. 1779: eő Nga hálóját az Vékből ki aggredialta, ki turbálta ki akarta az hálott öszeve vagdalni [Záh TA; Mk V. VII/12 vk]. 1804: a Toplitzi havasban készített Tutaj Gerendáinkért hol kevesebbet, hol többet vontak rajtunk, azzal fenyegetvén bennünket, hogy ha vélek meg nem becéllünk mind öszeve vagdallyák [Toplica MT; Bom. XVb].

2. földarabol; a îmbucătăți; zerstückeln. 1760: Az mult éjszaka egy jó koca-sertésem kinmaradván, a pap kertibe ment vagy az aijtáján, vagy a kapuján, s <a pap> maga két kezével a kutyája szájába öszevagdalta egy fejszével [RettE 110]. 1763: az Ak tyukjai, majorsági és sertési által menvén, ottan az II-(o)k öszeve vagdaltak, az Ax Aszsz(ony)nak jóságára által hánták [Torda; TJKT V. 167].

3. (szablyával/karddal) megsebesít; a răni (cu sabia); (mit dem Schwert) verwunden. 1610: Nem lattam zinte Az vagst, de latam hogi Menihart Balassal vagdálnak uala eőse az A. tudom hogj teolle esett az Vagas [Derzs U; UszT 49a]. 1736: Kolosváratt minden templomainkot elvévék, az piaczi templom tornáczában egynéhány papunkot megölék, ugy egy jusuvitát az Farkas-utczai templomban, az többit eszevagdálák, végtire az papjainkot Kolos-Monostorra csapák [MetTr 424]. 1744: hallam hogy beszéllek meg eset szegény Hűvejes Jánosnak mert öszeve vagdalták [Mv; Told. 27]. 1849: Nehai Cseh losefet tulajdon lakoházánál ... rutul öszeve vagdalták lántsájokkal, s Fia Cseh Sándor tele volt vérel [Héjasfva NK; CsZ. Hegyi Mihály

(18) vall.). 1850: egy nagyobb Testvér Bátyámat Veresegyházán az Falusiak meg ölték 3. leány gyermekét őszve vagdalták [Nagylak AF; DobLev. V/1289 Dobolyi Bálint kérév.].

4. összekaszabol, felkoncol; a cásäpi; niedermetzeln. 1732: rutul szida fenyegete is hogy ha meg kaphattya őszve vagdallya soha meg nem menekedik hogy őszve nem darabollya [Szentimre MT; BalLev.]. 1764: az en Vramot ... kerdezi hogy hol vagyon mert ha meg talállya őszve vagdallya [Oltszem Hsz; Mk II. 2/65]. 1765: Gyermán Ur-szulyt mind az öt fegyveres Limitaneus ... őszve kontzolni s vagdalni akarták [Aranykút K; Ks]. 1801: testének minden részeit őszve vagdalván holt elevenen hagyák [Feltorja Hsz; HSzJP Kováts András (18) ifju Legény vall.]. 1803: a' Remeteiek ... azt izenték vissza, hogi Feléjek senki, a' kinek kedves az élete, közelíteni ne merjen, különben őszve vagdallyák, 's keresztül lövöldözik [Toplica MT; Born. Xvc. 1/57]. 1804: soholt meg ne álljon, mert különben ha valahol megtalálja, úgy őszve vagdallya, mint azt az inget [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

Szk: *halálosképpen* ~. 1747: edg Pakulárjat az Kis Fenesiek(ne)k ... fejszékkal halálos képpen őszveis vagdalták volt, és nemis volt reménség iránta hogi meg éllyen [Sztolna K; JHb 74].

Sz: 1764: őszve vagdalja hogi a koporsóban sem tudjak őszve rakni a testit [Tarcsafva U; Pf].

5. egybenyt, átjárhatóvá tesz; a deschide un acces între două încăperi; ineinander öffnen. 1742: Enis az Jstalljon dolgozván tudom mikor az bányát őszve vagdaltuk, és akkor megh egyzetének, oljan formában hogy egymásnak kárt ne tegyenek [Torockó; Bosla. Vernes István (24) jb vall.].

őszvevagdalhat őszvevagdoshat, feldarabolhat; a putea tăia în bucăți; in Stücke zerschneiden können. 1731: eő Nagokat eő kegyelmeket egész Plénipotentiával authorálvan az iránt hogy ... az hajot őszve vagdalhassák [Fejér m.; JHb XXIX/13].

őszvevagdalt feldarabolt; care a fost tăiat în bucăți; zerstückelt. 1777: ott közel valami Czigány Hurubák lévén az őszsve vagdalt fákat mind réájak hánták úgy annyira hogy majd oda ölték a Szegény Czigányakat [Hosszuaszo KK; BLt 9].

őszvevagdaltat földaraboltat; a face să fie tăiat în bucăți; zerstückeln lassen. 1756: a' melly Hídat ... ő Nga tsináltatott, aztat minél hamarább őszve vagdaltattná [Koronka MT; Told. 19/17].

őszvevagdaltatik megsebesíttetik; a fi rănit cu cuțitul; verletzt werden. 1800: Ketzan Juvon es Vaszi ... valami Zágori emberektől meg verettetenek őszve vagdaltattanak [Kóród KK; Ks 67. 47. 27].

őszvéágott őszveagdosott; tăiat în bucăți; zerstückelt. 1679: Oltoványos kert ... Galybol őszve vagott keretése vagyon [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 140].

őszvéalogat egymáshoz illőt kiválaszt; a alege; auswählen. 1640: A bervei gyermek lovakat dícsirik igen, holnap azokat is meg látom, s ha leszen 6 egy szörű köztök, őszvéalogatom édesem ököt [RákCsLev. 63 Rákóczi György feleségéhez].

őszszévár kivár; a aștepta cu răbdare; abwarten. 1679: Szükség igen kglmes uram Ngodnak az urak ő kglk tetszéseket őszszévárni és úgy bocsátani az portai csaust [TML VIII, 450 Teleki Mihály a fej-hez].

őszszévarr 1. egybevarr; a coase din mai multe bucăți; zusammennähen. 1576: Wadnak fewal heak kekesek egy wegbe negy fewal hera walo Item wagon esmegh ezwe warwa hat fewalhe [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 11]. 1732: Hijuz hát bélles őszsve tódva varva Táblákban vadnak nro 11 [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 15]. 1771: Egy vég vastag abroznak valo barátzk magos őszsve varva [Nagyida K; Told. 19].

2. egymáshoz kapcsol/erősít; a lega laolaltă; verknüpfen, befestigen. 1720: Az Udvar Haznál Tanáltatott ... Sodor 4 Bog haj 4 Ennek hármaban vagyon ketto-ketto őszsve varva [Alparét SzD; Ks 35. IV. 1]. 1793: A 61 Dézma Malatzok Aprolekjainak Specifitioja ... 10 Szalonna ... Ezeknek apro Hajait őszsve varva lett 9 [Hadad Sz; JF 36 LevK 152–3 Benkő Elek számt. kezével].

őszszévarrás egybevarrás; cusutul laolaltă (a unor bucăți); Zusammennähen. 1863: két szélyből őszsve varrásal egyb(en) foglalt Len gyolts Abrosz szélin körül két ujni Tot Tsipkével ékesítve [Adámos KK; Palotay 20].

őszszévarrott összetoldat; a dispune să fie cusut laolaltă bucățile; zusammennähen lassen. 1704: nem igaz az, hogy a német zászlók volnának, hanem csak lepedőket varratnak őszsve, és úgy festették, és sast is csak festettek reájok [Kv; KvE 293 SzF].

őszszévarrott egybevarrott; cusut laolaltă; zusammenge-näht. 1679: Egy el szőköt, Illyés nevű szűcz egyet mása ... Ködmön allyára valo, toldozot fejr, s fekete dirib darab borból őszsve varrott, gyermeknek valo, hat ől org. 6 [Uzdizspéter K; TL. Bajomi János inv. 82–3]. 1681: Aszszony Háza ... Vagyon ezen házban ... őt süvegre valo őszsve varrott nest fark (:vagyon benne nest fark Nro 20:) [Vh; VhU 537–8]. 1704: Egy aranyas viseltes főkötő, dirib darab arany és fejr Csipkekből össze varrott [Kv; WassLt]. 1714: Nyusz Hatokból őszsve varrott 6. Tabla bőr fl. Hung. 20 [AH 18]. 1732: Egy biborbol őszsve Varrot kis Vánkos hajacska [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 8]. 1742: posztószélyből őszsve varrott [Pókafva AF; JHb XXV/58]. 1756: Posztó szélyből őszsve varrott asztal Takaró 1 [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 20].

őszszévásárlandó care urmează să fie cumpărat; etw. zu kaufendes. 1833: az eltronfolt és őszszévásárlando szilvának fele része merőbe az én udvarom<sup>a</sup> szükségére fog ki főzetteitni [Kv; JHb. — <sup>a</sup>Ti. a bérbeadó br. Jósika János-néé].

őszszévásik összefekszik; a se culca în același pat cu cineva; sich zusammenlegen. 1844: Szakmári Ferentzet úgy az ágyassát ismértem ... tudom, több versen kívánta volna elidézni az Ágyassát; de még is mindenkor őszsve vástak, és most ismét terhes tölle [A.sófva U; DLt 1441 Kármány Zsigmond (51) vall.].

őszszévégez dönt; a decide/hotări; entscheiden. 1705: Ebéd felett előhozódván az elmenő és kéredzeni akaró

magyarok dolga, akik már összevegeztenek az kéredzés iránt, és akik még akarnak maradni [WIN I, 461].

**összevegyt** egybekever; a amesteca; vermischen. 1804: a' Tentált meg kormozta, Ugy kormot és téglá port összevegyített [Kvh; HSzjP Bajko Mihály (46) gy. kat. vall.].

**összevegyül** egybekeveredik; a se amesteca; sich vermischen. 1860–1861: a Kis-Küküllő ... ágya jó darabig köves, lejjebb iszapos, fővényes; vize mikor Tiszta, jó, iható, de mihelyt Sófárváról a parajdi sóakna mellett lefolyó korondi patakkaal összevegyül, megsósul és gyakorta annyira, hogy csak a barnok ihatják [Benkő, Mszlsm. 6].

**összever** 1. nagyon megver; a cotonogi, a bate zdravén pe cineva; durchprügeln. 1593: Peterdi Istuan, Jaraj, Zil-uassi Istuan iobbagia vallia: ... Samuel deakne be fordula az boltba, es az legini tapotni kezdé, es kezét eoze verni, es esmet azon rut zitkokkal kezdé zidni, de az Azzoni semmire okot ne(m) adot [Kv; TJK V/1. 412]. 1730: két gyermekeit össze verte, fojtogatta, taglotta, bestelenítette [Dés; Jk]. 1834: a' Tiszt ... a' feleségit-gyermekeit össze verte — a' házból ki idézte, a' kik harmad napig bukaltais a' kertbe [Bögöz U; IB. Bentzédi Sándor ref. pap vall.]. 1849: láttam Cseh Sándort az udvaron össze verve véresen [Héjasfva NK; CsZ].

2. ~i a kezét összecsapja a kezét; a bate din palme; die Hände zusammenschlagen. 1574: Nehay eottwes Istwanne hallotta hazaban Breda<sup>a</sup> hamis hitw Zakanne Az olah penzeiertis Meg eskwl az leanyod zemeis abba apada ky, Az keozben az kezét Igen very volt eoze [Kv; TJK III/3. 407]. — \*Tollba maradhatott: azt mondta]. 1582: Orsolia Kis Istwanne ... vallia, hallottam Rengeo Anna zaiabol az kezét eoze verwen, hog kurwas Latomak mondotta Igiarto Georgieot, es eg faluban tartanak a' fiaiatt [Kv; TJK IV/1. 70].

3. széttr, apróra tör; a zdrobi/pisa; zerstückeln. 1584: Anna Pal Breknerne vallia, Semmy teye két wcomnek Ne(m) león el vesze, es mikor panazolokódia(n) Sirankozna(m), Arra tanitanak hogy a Thehenemnek vizeletit es Ganeyet (!) az Tey zewreo ruhaba tegie(m), Es eoze verem a' ruhaba és ell leone az Aky dolga volna [Kv; TJK IV/1. 250].

4. ~i magát összecsoportosul/sereglik; a se aduna/stringe; zusammenscharen. 1611: Az kurtáság öszvő verte volt magát mint egy százig valo [Veress, Doc. VIII, 219–20 Baksi Mihály gr. Mágochi Ferenchez]. 1653: Azok nem magyarországi hajduk voltak, hanem ott a tartománybéli szegény jobbágyból állottak, azok verték volt össze magokat, hogy óhassák szegények és táplálhassák a nagy veszedelem között és drágaságban magokat [ETA I, 79 NSZ]. 1690: a tatárság a templom táján összeverte magát ... végre ők is attak két murzát zálogban, én is attam két embert, hogy az gyűtogatástól megszűnnek és az tüzet engedik oltani [SzZs 720]. 1761: (A románok között) Felette nagy disturbium vagyon ... az unió felett, mivel az országban az unitus papokat a templomokból kirekesztették mindenütt ... Zalakna körül<sup>a</sup> ... verte össze magát, kiket hogy sedáljanak, a méltóságos gubermátor úr, s thesaurarius Bornemisza Ignác úr együtt elmentek volt, de semmit sem tehettek vele [RettE 117. — \*Hatezermél több].

**összeverdes** összevereg; a bate rind pe rind; verprügeln. 1826: azokat is Bányai István es Szabo Martzi össze verdesték [Dés; DLT].

**összeverekedik** egymással verekedni kezd; a se bate; handgemein werden. 1597: Az my életünkén uala az J la-tua(n) az Actort ... Azon ki úghrek a' kerten. ala mene az vtho(n) Azon közbe ugj verekettek cösze, de azt ne(m) latta(m) mikor esett, hanem latta(m) hogy veres vala az Actornak az orchaia s inge ruhazattia raita [UszT 12/77 Martha consors Alberti Balinth de Farkaslaka vall.]. 1748: az Oklasi Ökör pásztorok a Nadasdi Ökör pasztorokkal rutul össze verekedte(ne)k [H; JHB XXXII/29]. 1752: Hogy a farsáng érkezék penig, Alb Opra meg Házasadván, énis oda találtam menni, mi haragja érkezett reám, meg támadván: össze verekedtünk [Algyógy H; BK. Pakalina Petru (28) jb vall.]. — L. még VKp 185.

**összeveret** seregbe szerveztet; a dispune să se organizeze în oaste; in Truppen organisieren lassen. 1657: Ibrányi Mihályt és Huszár Mátyást is visszahívátá, engem pedig bocsátá ily ordinanciákkal: I. Hogy Bakos hadait összeveretvén, azon nyomon utánamküldi [KemÖn. 230].

**összeverődik** társul vkivel; a se asocia; sich zusammen-tun. 1657: Emitt az fejedelemasszony szállásán Balling Jánosnak fiát, Györgyöt, és vejét, Lövei Gergelyt megfogák, az munkácsiak közül egy Földvári János néhány lóval összeverődvén, úzve ugyan s ellenkeze elmenének, Munkácsban hírt vivének [KemÖn. 146].

**összeverődött** egyesbesereglett; adunat (la un loc); zusammen-geschart. 1657: Szendrő tájékjára ... aláérkezvén az Bodva vize mellé, odaérkezének előmbé Bakos Gábor összeverődött hadával [KemÖn. 250].

**összevesz** 1. összekever; a amesteca; vermischen. 1576: Vas lagitas. Ved igazan özue soot, agiagot, Mezet, Hagymat es fa olayt, Törd meg es kend be velle az vasat [NsZ; MKsz 1896. 368–9].

2. együttesen vesz, összegez; a lua/aduna la un loc; zusammenrechnen. 1802: Melly fellyebb irt Specificatio szerint minden nemű költségeket össze véven haromlik egy Sessiora Tiz Rhfor [M.zsombor K; Somb. II] | mennyit erő kára lehet a' Felperes Meltoóságos Báronissa Aszszonyynak ? meg intézvén, szamba vévén, és arrotak is még határoztatvan, össze véve mindeneket; az Exequenda Summát figáltuk következendőleg [BLt 12 Végla Horváth Gáspár szb kezével].

**összevész** 1. összekap egymással; a se certa; mit jm in Streit geraten | megharagszik egymásra; a se supăra; sich erboosen, in Zorn geraten. 1573: Jeowe egy Ember hozzam ... ky Az Al peres zolgaywal ot kyn vezet volt eoze kyben en semmyt ne(m) tuttam [Fráta K; SLt S. 12]. 1579: Az 10 september Az pencz zedők es az saffarok özwe weztenek wala [Kv; Szám. 1/XVIII. 33]. 1584: Nagy Janos Aytony, Farkas Pal Coloswary valliak, Ez Kis Mihallial egyvt lzunk vala, Es eoze vesze eg legenniel ez Mihaly, ky ranta kariat es hozza chopa a legenheoz [Kv; TJK IV/1. 322]. 1599: weön egy Menes lowath, az wemhetis kewanta, de Albert batia(m) nem atta, eözzeis weztek miatta, de wgia(n) ne(m) atta, mind holtigh tagatta, hogy se(m) atta sem igirte [UszT 14/21 Michael Kerestely Jenlaciensis lib. vall.]. 1637: mikor az ket aszonj eoze veszenek halla(m) hogi szidak egj mast, morgottak egymással eleget [Mv; MvLt 291. 89a]. 1724: Etsedi ... össze veszet Pekrivel,

miért, azért, m(ert) egy Leány vagjon ott nála, a kitis kinez, vér, hogy miért n(em) enged neki [M.királyfa KK; BK. Szakás Simon (30) jb vall.]. 1786: őszve vezetett Tot István az nevezett Fogadosnéval ... de nem vettem észre mi okból, és ottan rutul Szidni Gazolni kezdette [Hidvég MT; Gyl. Frunza Demeter (49) vall.]. 1792: Az Osztály után tudom hogy Péter az Anyával őszve vesztet tsak hamar, és el ment Banatusban Tanították [F.lapugy H; Ks XLVIII/7. 3 Padurean luon (45) vall.]. 1813: Köntzei Dávid Urnál most közelebről kivel vesztet eszsze ezeket mű mind ki felelyük [Karatna Hsz; HSzjP].

Szk: egymás között ~. 1583: Keomywes Imreh ... vallia, Tudom azt hogy Igiarto Georg es Igiarto Ianosne eg maskeozot eoszve vezwen eg mast rutul zittak es haragoson voltak eg massal [Kv; Tjk IV/1. 137]. 1669: az consiliariusok egymás között összeveszvéen ... <el>oszlottanak [TML IV, 524 Gyulaffy László Teleki Mihályhoz] \* egymással ~. 1665: Tudom azt az kérdésben hogy egy olykor eoszsze veszenek egy massal rutull [Usz; Pf] \* szóval ~. 1710 k.: Norimbergában odaadék két tallért, de ő többet kér, őszveszénk szóval, és Csemátoni Pál nyakon csapá ... ugyancsak jól a kocsi [BÖN. 572].

2. háborúságba keveredik; a intra in conflict armat; in Krieg geraten. 1619: De én most mondom, hogy oly barátja Mátyás császárt az hatalmas császárnak, én jól tudom, hogy nemhogy Jenőért vesznének össze, de ha Vácot elrontaná is, nem vesznének össze [BTN<sup>2</sup> 209]. 1630: soha az német nemzet addig török császárral össze nem vész, valamедig Erdélyt vagy mesterséggel, vagy karddal hozzája nem köti, azki ha valamikor megleszen, azon órában, tudja nagyságod, hogy kész az német császár hada az török ellen [i.h. 429]. 1657: Érkezik az táborra oly hír, hogy az budai vezér Bethlen Istvánnal újobban derekasb hadakkal megerősödven jünének reánk; ezen az ország hada kezdé lenni nagy zsi bongásban, mert mind az fejedelemtől nagy rész unakodva vala, mind pedig törökkel örömet őszveveszni nem akarnak vala [KemÖn. 177].

3. összeverekedik; a se bate, a se lua la bâteaie; handgemein werden. 1584: Zabo Janos vallia, leowe hozam a' chizar peter leania ... Es monda hogy az vra chizar Istwan oda az Apiához leót volna, es ... eo zve veszték volna az Apiával es wsteokeót vonanak [Kv; Tjk IV/1. 298]. 1585: Daroczy Caspar hwty Vta(n) vallia ... teoben-nis valanak otbe(n) a' kis hazachkaba lffiak, ot Vinczeuel eo zve veszenek es ige(n) wonak eg'mast [Kv; i.h. 505]. 1598: Sos Istwan ... vallia ... terenk be a' lobagi Andras korchiomaiara ot mulatank Jüta oda Borsos Gergely nagy rezegen ereossen kezdé garazdalkodny zitkozodny vegre eo zve vezenek Andras deakkal, en ki menek megh nyergelem lowamat, en azt ne(m) latta(m) mint harcizoltak [Kv; Tjk V/1. 179]. 1606: Az zo keozbe hallam monda Tibald Peter hogy Tud eo olljan igazat mo(n)danj mi(n)t eo, Azon vezenek eo zve vgy verekedenek megh [UszT 20/146 Georgius Kouacz de Kadiczfalua jb Joannis Benedekj vall.]. 1638: azonközben őzue Vezenek, de mikor Vontak ki az kardot nem lattam Cziak lattam hogi az Vonakodas közben egy nehanyan fogtak az kardot, es ugyan azon tusakodasban esett az Seb Horuat Lazlon [Mv; MvLt 291. 138b]. 1709: Őszve veszett Palos János Szoboszlai Józseffel, kormelték egymást és hajokat tépészték [SzZs 759]. 1750: őszve vesze két olá Fitsor egymáson vért tönk [Szgy; HSzjP Serester Sámuel pp de Szemerja vall.]. 1761: Ferentz Lőrincz ... nem tudam mi ókból az őcsivel

Andrással, őszve veszvéen, a' vékonyyába ütette a' kést [Szászsztiván KK; BK. Martinus Kötélverő (36) jb vall.]. 1809: veszekedve kotzodva az Csűrbe ki menven ottan őszve vesztünk és dulakodtunk [Dés; DLT].

Őszveveszés szóváltás, háborúság; ceartă; Wortwechsel, Streiterei. 1560: Az mesterek auagy leg'enyek ezwezesebe ualo meg Bekelteteserol [Kv; ÓArt. 13]. 1567: tertent wolt neminemw Igienetlensegh, es ezwezes az folnagyot walo zam wetel felöl [Vizakna AF; TT 1881. 189–90]. 1568: Thomas budai ... fassus e(st), Tudom azt hogy ez el mult eztendöbe ... volt az qzue vezes Jtues orban es qtes gergel kozot es harmadnapra meg bekelítettwk oket [Kv; Tjk III/1. 79]. 1571: kmed tegyen Jol az zegeny legennyel es zabadecha megh kmed mert az mint ertem ot sem volt az őzue vezessnek óta (?) [Somkerék SzD; BesztLt 3504 Gr. Erdely de Somkerek kezével]. 1584: Bakay ferencz vallia ... Az Eozwezes penig ebbeól tamada hogy Andrasnak egy thiukia zaladot volt Danch Lőrincz vdwarara Kiert erette kwldi egy gyermekeket Andras ... es azert zolalkozek meg oza(n) Andras hogy a' gyermeke így panazla hogy eotet Danch Leorinch megh Rúgdosta zitta volna [Kv; Tjk IV/1. 361]. 1598: Törtent volt valamý habürüsagh eo zve vezes, az Also Jaray hataron ... ez luanfoluiok keözöth ... es az Also Jariok (!) keözöth [A.jára TA; Berz. 7. LXV/8]. 1606: Az eokrek arra feleöl valo eo zve gywlekezeset tudgia s az eo zve veszeketis [UszT 20/146 Thomas Peter de Bethlenfalua pp vall.]. 1630: az Eözue vesztet kialtozast hallotta(m) de nem értette(m) [Kv; RDL I. 20]. 1657: Balog Mihály, jeles vitéz ember és nem is részes kapitánya árultatásában, melyről az kassai generális asztalánál is volt őszveveszések [KemÖn. 118].

Szk: ~t indít. 1640: Regeleo hetfeon ha ki veszekedest es eo zve vesztet inditana büntetese f. I [Kv; KovCLEv.].

Őszvevesztet összevesztít, háborúságot idéz elő; a dezbina; entzweien. 1694: az francia feltett czélja ez volt, hogi az Bavátiai (!) házat ezen causával összeveszesse az Nimburgumi hazzal és hadat inditasson egyikkel a másik ellen, hogy annál jobban férjen az dologhoz [IIAMN 333–4].

Őszvevesztett összetűzött; certat; in Streit/aneinandergeraten. 1657: mint két egymással őszvevesztet vak kuldusok hadazván, s mindenik, egyik egyfelé, másfelé másik, hátamászván, az Úristen csudálatosképpen választotta s futtatta oket kétfelé [KemÖn. 175].

Őszvevesztet összevesztít; a invrjbi/dezbina; entzweien, veruneinigen. 1726: mondám ő kg(ne)k mit cselekszik kglđ, miért akarja a két urat őszve veszteti holot majd csak nem edgyek [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 4]. 1811: A' két békességben élőt őszve vesztí, Magát harmadiknak közikbe eresztí [ÁRÉ 93].

Őszvevesztés összevesztítés, háborúságba elegyítés; dezbinare, invrjbire; Entzweigung. 1657: de én jól látom vala azt, hogy csak az őszvevesztésben igyekeznek, és abban, hogy, ha tölünk hozzájuk férnének, minket haraggal vevén el mellőlök, hertelen obruálnák az svecusokat [KemÖn. 283].

Őszvevesztet összevesztítet, háborúságba elegyített; a provoca dezbinarea; (Leute) miteinander entzweien,

Auseinandersetzung provozieren. 1619: Urgeálták az papokat, hogy ez csak ti dolgoztok, hogy összevesztettétek az országokat, s megbékéltessétek, mert bizony másképpen leszen az dolog [BTN<sup>2</sup> 307]. 1657: Ezen Imrefi több hasonlókkkal az törököt, németet, azoknak császárokat contemnáltatták, az regnicolákkal összevesztették [KemÖn. 28]. 1661: megítélhetvén Kegyelmed, az dolgok is mely nagyok legyenek, egy császárt mással össze vesztetni, arra pedig sem instructióm elégséges, sem plenipotentiám nem lévén, tudja csak az Isten ... micsoda fáradsággal és elmém törésével hoztam én csak abba a karba is az dolgot [TML II, 55–6 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

**összeveszthet** összeveszthet, háborúságba elegyíthet; a putea dezbină/invrăjbi; entzweien können. 1619: Mindazáltal ... az török barátságról, szeretetről kell szólni ... hiszem, az neki nagyobb öröme ez világon, hogy keresztényt keresztýnnel összeveszthessen, és az ő birodalma azalatt terjedhessen [BTN<sup>2</sup> 383–4].

**összevesztő** összevesztő; invrăjbitor; verfeindend, entzweind. 1678: azt csak tulajdonítja némely szóhordozó s böcsületes embereket összevesztő s azzal kereskedő hamis embereknek [TML VIII, 158 Jó Mihály Teleki Mihályhoz].

**összevet 1.** egybeszámol; a aduna/socoti la un loc; zusammenrechnen. 1582: Ezeket Az f. 420/11 penzhez eoazve vettwen tezen, f. 433/81 [Kv; Szám. 3/VII. 16] | Keowetkezik az Kantoros Zolgáknak fizettesek ... Ez Ez-tendey fizetteseket Eozze vettwen tezen f. 1.50 [Kv; i.h. 3/V. 55 Léderer Mihály sp kezével]. 1583: Az eleobbelly Restantiát ... Ez mostanywal eoazve vetwen es zamlalwan teszen ... f. 479/44 [Kv; i.h. 3/X. 18]. 1681: Mely Juhoknak az Araert es az Tiz forint kez penzert tudni illik eoazve vetűien Hűzon eőt forintert, Ada Santa Peter Apor Lazar wramnak Zalagon negj hellien ualo szanto feoldeket czik szekben Lazar falúa keorwl [Cszs; IB]. 1775/1781: Ezen Al Gyógyi Jószágnak elő számlált jövedelmi egy esztendőben egyik Méltóságos Udvar részére, hány Magyar forintokra mennyenek légyen, a ki tud hozzá ezekből vesse össze, 's meg tudja [Algyógy H; JHb LXXI/3. 351]. 1793: a fellyebb valokkal össze vetvén, mégyen az egész adosság 56 Rh forintokra [K; Somb. I]. 1796: az egész Határunkan lévő s már elő Számlált allodialis Szánto földeknek javát roszszát össze vetve, minden kalongya ros más fél vékát meg ereszt [Méhes TA; Wasslt].

**2.** egybevesz, együvé vesz; a lua la un loc; zusammennehmen. 1632: Diszno Uám. Diznaiok az reghi ususzzerenth minden huszoneöt diznoba veznek edgiett uámban ... es ha kinek diznaia huszoneötre nem telik, mas ember diznaual utiek eözue [Grid F; UC 14/38. 5].

**3.** összehasonlít, egybevet; a compara; vergleichen. 1627: az Fodor keortuely szeriben ket irotuany ... ezt az ket irotuant eoazve vetettwk egienleok(ne)k itiltwk [Galambod MT; Told. 26]. 1636: az melly értelmes ember az nyomtatott exemplarokat az irottal össze veti, világosan eszében veheti [Ögr Aj. 1a]. 1650: be aduan ... mind az Relatoriat mind az kit eok tsinaltak, mind penigh az Assessorok felettette Relatoriat, azokat eoazue vetue(n) ki laczik abbol hogy az két Relatoria ellengezik edgy az masikkal [Uoszt 13b]. 1756: ha még egy petakom meg vehetni egy kevés papírosat külgyen vagy 12 konczt számomra had vessem össze az it árult papírosnak jószágával [Nsz; JHbK XXIV/

11]. 1758: midőn Udvar Istvánné a' Pipét el hozta vólna, addig udvarára bé sem vitte, hanem a' Falus Biró(na)k, és egy esküt(ne)k meg mutatván Pipeje(ne)k jegyét, a' több pipékkal edgyütt össze vetvén övének lenni ismérték [Betlensztmiklós KK; BK]. 1832: Ha össze vetnék az idei Vászmat a Tavajival — ugy egy csep Zsimbelődés sem lenne [Torda; IB. Demény János tt lev.]. 1841: A több pozitíokat, ha az ember a Tavalyi Számadásaival össze veti, minden positioba pazérás tűnik ki [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.].

**összevetéget** összeadogat; a aduna rind pe rind; zusammengeben. 1811: Hajdon Arkimedes Siracusa' Böltsé ... Hogy az Ellenség bé-űtvén Hazájába Azt észre nem vette, 's ugy nem figyelmeztet, Hogy midőn egy vitéz házához érkezett, Vetegetvén össze mind tsak a' sok számat Ezt kiáltá néki: ne bántsd figurámat! [ArÉ 42].

**összevetés** egybevetés, összehasonlítás; confruntare; Vergleichung, Gegenüberstellung. 1847: Varga Katának életiratát, fellépésének helyét ... tekintve lehetlenséget feltételez, hogy állván a maga által írásba tett s az esketés összevetésiből is kijövő életirata, éppen oly távol, havasos helyeken s idegen ajkú lakosok között bujtogatóul s bűnös ingerlőul léphessen föl [VKp 292–3].

**összevétetik 1.** egybevétetik; a fi luat la un loc; zusammengenommen werden. 1807: Duca Péter ... Burkuta Juon ... mind ketten Károlyvári Libertinusok ... egy formálag fatáltanak azért fassiojok össze vétetett [Gyf; Eszt-Mk].

**2.** egybeszámláltatik; a fi calculat împreună la un loc; zusammengerechnet werden. 1818: külön külön mindenik Adosnál lévő Summák össze vétettvén, mégyen az egész öszveség 554. Rf forintokra [Veresegyháza AF; DobLev. V/1011. 2a].

**összevetett** egybeszámlolt; calculat/socotit împreună; zusammengerechnet. 1809: A 13 Marha Aporlékjainak össze vetett árra 24/44 [Kv; MészCLEv.].

**összevetethet** egybevetethet, összehasonlíthat; a putea compara; vergleichen können. 1672: Ha Kegyelmed megkérdezte volna Szepesi uramat az dolgokról, úgy vethette volna össze az mű emberinknek beszédekkel az ő kegyelmek relatioját [TML VI, 195 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]. 1710 k.: valósággal nem vethetjük vagy hasonlíthatjuk össze a kettőt\* [BÖn. 459. — "Az egész, ill. fél örökkévalóságot].

**összevetőleg** összevetve; comparind cu ...; verglichen. 1843: a' Nyáron Aratás kezdetén ... hogy tisztán mit érhetett meg a' lekaszált Törökbuza- köles, és Len Termés, voltaképpen nem becsülhetem meg ... de mind azoknak növéseket látam, a Hely Mekkoraságával össze vetőleg ugy gondolom lett volna 3. Kalongya Köles, 4. Kalongya Len és egy Közönséges szekér Törökbuza [Bodola Hsz; BLt 12].

**összevezetődik** (víz) együvé vezetődik; a fi canalizat într-o singură conductă; (Wasser) zusammengeführt werden. 1662: azon négyfelől kiinduló víz az pádimentum közepén összeveszedődvén, mint az embernek combja, majd akkora temérdekségű réz csővön nagy zuhogással megyen alá\* [SKr 263. — "Lichtenstein herceg palotájában].

**összevisz** összehoz, szembesít; a confrunta; gegenüberstellen. 1584: Christina Kerekes Leorinczue vallia, Tudom hogy mind en velem eoewe firtata Daroczy Balintne az eo magok zolgalo leaniat egy arany gywreonek el vezesevert ... azt valla ... az Balasy Gergely zolgaloia chala el Catalin teolle(m) eothe(n) penzen, vegre viweók eoewe ez ket leant és feokeppe(n) En kerdeze(m) azt a Catalint(is) ... végre megh monda a' Catalin hogy eo penzt Adot volna Az gywreort [Kv; TJK IV/1. 378].

**összevissza** *hsz* 1. oda; gata cu ...; hin, weg. 1764: ha Keczi Jánossal az ember cimborál, ő akármít csináljon Maße. 1844: a pálinka főző ... egy résziben merőbe össze vissza dőledezett | egy résziben merőben össze vissza dőledezett ... rosztylyos kert [Abafája MT; TSb 11, 35]. 1870 k./1914: lépcsők fordulón, az alsó sor kőlábai közt, vagy a sötét gang szögleteiben, két-három lesben álló az ott elmenőre, vagy épen a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott s olvasatlanul össze-vissza pufázta, búbozta, bordázta, bütöközte, dumézta, gyomrázta, kontyolta, kujakolta, öklözte, tépázta, egyebugyálta, — szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

2. nagy mértékben, teljesen; foarte tare; sehr, in vollem Maße. 1844: a pálinka főző ... egy résziben merőbe össze vissza dőledezett | egy résziben merőben össze vissza dőledezett ... rosztylyos kert [Abafája MT; TSb 11, 35]. 1870 k./1914: lépcsők fordulón, az alsó sor kőlábai közt, vagy a sötét gang szögleteiben, két-három lesben álló az ott elmenőre, vagy épen a kiszemelt áldozatra köpenyt dobott s olvasatlanul össze-vissza pufázta, búbozta, bordázta, bütöközte, dumézta, gyomrázta, kontyolta, kujakolta, öklözte, tépázta, egyebugyálta, — szóval helybenhagyta [MvÉrt. 21–2].

3. hol erről, hol arról; fără noimă, alandala; kunterbunt. 1847: A' kicsi fattyam megint helyre állott, víg, eleven, karitsál össze vissza mindent, értelmesen [Kv; Pk 7].

4. rendszertelenül, összefüggéstelenül; incoerent; unzusammenhängend. 1879: én nem is tudom, miért irkálók neked ennnyit összevissza [PLev. 60 Petelei István Jakab Ódónhoz].

**összevokols** egybehangzóan szavaz; a vota la fel; einstimmig votieren. 1668: Kis Miklos Uram ... teón illyen Valaszt hogy Eő Kglmeis Balogh Istuan Urammal edgiwtt Eőszue Voxol az Böczülletes czehe [Kv; MészCLEv.].

**összevon** egybehúz; a trage laolaltă (clopotele); (Glocken) zusammen ertönen lassen. 1585: Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit eoewe vonzak, chak ketzer vonniak eoewe, es Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6].

**összevonás** egybehúzás; tragere laolaltă (a clopotele); (Glocken) Zug. 1680: Harangozasrul Valo Limitatio ... Gyűlöt, s kiserőt harangozvan rendeltünk d 42 // Annak utanna minden össze vonastul d 42. 42 [Dés; Jk 16a]. 1761: Minden Férjhez ment; és akár mely Rendb(en) és állapotb(an) lévő Aszszonyi Allatnak szaggassanak előbb az Új Haranggal Edgyet, Az Nagy Haranggal penig kettőt, De az össze vonását a kiss Haranggal kezdgyék [Torockó; TLev. 2/2].

**összevonat** egybehúzat; a dispune tragerea laolaltă (a clopotele); (Glocken) zusammen ertönen lassen. 1680: Az Harangozasrul Valo Limitatio. Az Harangozastul elsőb(en) Csenditven annakutanna kettzer össze vonatvan, ha az napon halattyakat el akarvan temetni [Dés; Jk 16a].

**összevonatott** összeállított; făcut/alcătuít prin alipire a mai multor piese/elemente; zusammengestellt/gefügt.

1662: azmelly lövések az igen temérdek erős kőfalakat annyira megrontanák, az erős gerendákból összevonatott, vas kapcsokkal öszvefogaltatott, földdel nagy temérdeken, erősen megtöltetett sáncokat, annak erős gerendáit pozdorjánként szakgatná, szerén-szerzte hányná, semmivé tenné [SKr 601].

**összevonattatás** egybehúztatás; tragerea laolaltă (a clopotele); (Glocken) Zug. 1720: A Harangok össze vonattatasa felől ekképpen declaralt a V. Consistoriu(m) [Kv; SRE 137].

**összevonattatik** egybehúztatatik; a fi tras laolaltă (clopotele); (Glocken) zusammen ertönen gelassen werden. 1720: ha valakinek halottya esven kivannya hogy mind a három harang össze vonattassék egy magyar forintot depónallyon [Kv; SRE 137].

**összevonsz** (harangot) egybehúz; a trage laolaltă (clopotele); (Glocken) zusammen ertönen lassen. 1585: Mikor az eoregh harangh kiweol az teobit eoewe vonzak, chak ketzer vonniak eoewe, es Egyetembe fizessenek d. 60 [Kv; Szám. 3/XIX. 6]. 1604: Mikor az nagy harangot az teob harangokkal ketzer vonzak eoewe, akkor varosé f. 1/ — Az harangozoé f —/40. Mikor az eoregh harangh kyweol az teobbit egybe Vonniak chak ket vtal fizessenek in toto f —/60 [Kv; RDL I. 77].

**összezajdul** összezördül; a avea un schimb de cuvinte; in Wortwechsel geraten. 1638: Lattam ezt az Telben, hogi Borbely Peter ezzel az nemet Miklossal eőszue zajdulanek (!), s haniak egimast szoval, de nem erthetem az beszedeiket, de ugj teczik hogi megh hazottolak egimast [Mv; MvLt 291. 141a].

**összezajdulás** összezördülés, háborúság; schimb de cuvinte; Wortwechsel. 1572: Lattok wgimond, az Ewzwe Zaydulast De My Nem lattok hogi senky Az itelo Mestorth hagította volna [Damos K; KP] | Lattok wgimond, az Eozwe zaydulast Mykoron Assoth kapath kemenek hogi hatarth wessenek De My Myndyarast el fwtamank [Jákótelke K; KP. Wynche Symon jb vall.].

**összezándorodás** összeshólkkozás, háborúság; schimb de cuvinte; Wortwechsel. 1799: ebből következően a' köztök való össze Zándorodás hogi Bobleti Lupuit idő Nap előtt ki akarta hányni a' házból Tél-Tűz idején [Berz. 3. N. 31/27].

**összezándorodik** összeshólkkozik; a avea un schimb de cuvinte; in Wortwechsel geraten. 1835: valamiért össze Zándorodtak s a Grof el ment MVásárhelyre a' Grőfné Mosonba [Vaja MT; Told. 9]. 1843: meg lehet hogy némelykor össze is Zándorodtak\* [Farnas K; KLev. — \*Ti. a férj és feleség].

Szk: *szóból* ~. 1796: az Aszszony Bernád Ersébeth ki nem jártotván ételemet össze zándorottam szobol véllé [Káposztássztniklós MT; DLev. 4. XLA].

**összezáratattik** összezsukattatik; a se închide cele doua canaturi cu un singur cîrlig; zusammengeschlossen werden. 1756: (Az ajtónak) két felé nyíló ajtó Táblái vadnak ... mindenik két két Vas sarkokon Nyílnak be egj Kis Boltban

mellyek közepette lévő Vas horoggal Záratattnak öszve [Branyicska H; JHb LXX/2. 21].

**összezavar** 1. megzavarja vmi rendjét; a deranja ordinea; die Ordnung stören. 1630: el menenk s hajtuk vala az marhat be, de ... az sok terengetes keozben ... ugj hajtak el ... Miklos, es ... Benedek az marhat eleölünk, hogy mind özue zavarak az marhat eleölünk [Mv; MvLt 290. 213a]. 1638: azon közben erkezek szeöcz Istua(n) Uram, az Uaros szolgálva s mind eözue zavarak az eökreöket, s haitiak vala haza fele [Mv; i.h. 291. 149b]. 1678: Irja azt is többi között az császár, hogy az uraknak, az kik beszöktek, árulóságokat, az kik az ő hatalmassága őrszágát öszve akarták zavarni, megismerte, azért méltó érdemek szerint megbüntette [TML VIII, 207 Bánfi Zsigmond Teleki Mihályhoz].

2. összekavar/csere-berél; a încurca; verwirren. 1761: minthogy paraszt Vdvari Birák által procuraltattok ezen eo Ngok udvarai. azok után járo Szánto és kaszalo földeket ugy annyéra öszve zavarták cserélték magok Földes Vrak hirek, és akarattyok nélkül, ... hogy ma nem lehet az két Vdvar után járo földeket meg különbeztetni az ő magok fassiojakkol [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

3. összetéveszt; a confunda; verwechseln. 1848: el tagadása<sup>a</sup> Balog Istvántol könnyen ki telik, ki mindig részeg fővel járván, még a napokatis ugy öszve zavarta, hogy egykor Szereda nap ment fel a Timár színbe árulni [Dés; DLT 591. — <sup>a</sup>Ti. a pénz kézbesítésének].

**összezavarodás** összekavarodás, a rend megzavarása; deranj, dezordine; Durcheinander, Unordnung. 1662: az hadak is öszvezavarodás nélkül mehetnének [SKr 221].

**összezendüli** összezőrdüli, összevész; a se certa; sich entzweien. 1600: St(ep)hanus Lakathos ... fassus est. Az koniha hazra zegezem vala fel az zawart akkor lata(m) hogy eozze zendewltek vala es hogy Chako Balint randita Zekel Janost ewthe es oth rangatta ... vthannais hallottam hogy haborgottak [Kv; Tjk VI/1. 443]. 1604: Benedek Peteris velünk vala ki hogy az hatar vegett eösze szendültek vala, es az tho hely tajan beleöl az medue Verem búkit vy hagiok keöztek hogy ez egy eztendeöbe ha keözil kel el keöltenik az makkot de nyugodgianak megh velle [UstZ 18/103 Laurenti(us) Benceö (?) de Almos (82) lib. vall.]. 1698: En szöttem mikor hallam az kialtozast, de mig derekason öszve nem zendültek addig ki nem mentem [Hídvég Hsz; HszJP Szakal Martonné Keresztes Anna (24) vall.].

**összezendülés** összezőrdülés, háborúság; ceartă, disensiune; Entzweiung. 1600: Anna consors Thomae Pap Coloswar(iensis) fassa est ... az eozwe zendewlest latta(m) De Nylas Mikloshoz semmyth az chiendessegnel ne(m) lattam chiendesitette eeket [Kv; Tjk VI/1. 441].

**összezőrdüli** összekap/vész; a se certa; sich entzweien. 1572: Mogyaro Mate ... Banfy Pal wram Jobagja ... Ezt walla hogi, Lattam wgomd hogi Eozwe zeordultenek Az kett fel paraztsagh Es Reank hagigalanak [Bh; KP]. 1573: Giörg peter es Sajtos Illies ... valliak ... Eg leginnel darda Es zekercze leűen ... ozwe zordolenek Es az mi wraink myndnjaian ... Mynket wiza werenek Bottal Erössen hog az haborusag ne legien [O.bikal K; KCs]. 1584: Coloswary lanos vallia hogy az kaput mikor fel vonak hallek

chattanast ... Monda Hendrich Georgy Igen vtek az hid alol a labomat, de Nem tudom kik Latok Azomba David Ianost es Sardi Ianost, Es Georgy Azokat meg zida ... ezen eozwe zeordewlenek, vegre mind bekesegert zerzette(m) en keozteok [Kv; Tjk IV/1. 349]. 1771: midőn Tit Neveri György Uram Sogor Aszszonyával öszve szördültenek akkor ... Laszlo Maria a Menyetske Laszlo Mihály Léánya fülem hallatára azt monda Nem engedem egy Bittangnak is az őtsemet meg verni [Dés; DLT 321. 15b Maria Szabo de Szék cons. Francisci Imbrefi alias Szóts (44) ns vall.].

**összezőrdülés** veszekedés, háborúság; ceartă, disensiune; Entzweiung. 1572: Lattok az Eozwe zeordulest, de My Nem Lattok hogi senky Az Iteleo Mesteorth senky hagította, Avagi Eo zytta wolna [Damos K; KP]. 1819: A Zsomboritol maradt gyermekért hogy volt számtalanszor öszve zördülések, s abbol kedvetlenségek is származot jot tudom [Kv; Pk 2].

**összezőzott** összetört; spart; zerbrochen. 1714: Elseő Pintzetok foglal magában Egy Cseh Orszagi Koncha formara valo Üvegett futraljotskab(an) ... a tobbi öszve zuzott fl Hung. 3 [AH 56].

**összezőr-zavar** megzavar; a deranja/perturba; stören. 1687: én úgy tudom Uram a vala a Kegyelmed parancsolatja, hogy a végbelieket ne zürjék zavarják öszve, hanem a mi ellenkezések közöttük vannak, hijják fel Kegyelmed eleiben [TML VIII, 153 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1764: Décei Zsigmondné ... Öszve akart zürni-zavarni mindent, míg osztán észrevettük magunkat s őkegyelmére nem hajtottunk [RettE 169].

**összezsugorodik** (testrész) görcsben összehúzódik; a se contracta; zusammenschumpfen. 1722: Csudálatos betegség grassal az Havas alatt lévő két három Faluban, ugymint Netoton leg inkább ... Kezei lábai az ember(ne)k öszve sugorod(na)k tart 1 s ket óráig, meg bolondul bele, iszonyu kinokban vagy on [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

**összhang** harmónia, egyetértés; armonie; Harmonie, Einklang. 1879: Sok mindent erőszakol magára külső viselkedésében, ami nincs lelkével összhangban [PLev. 40 Petelei István Jakab Ödönhoz].

**ősz-tavas** ősz-tavasbúza; grüu de toamnă-primăvară; Herbst-Frühlingsweizen. 1729: az ősz Buzát be hordattam, az ősz Tavasz es Tiszta tavasz még kün vagyon, az Zab aratatlan [Szamosfva K; Ks 99 Fogarasi János lev.].

**ősz-tavasbúza** grüu de toamnă-primăvară; Herbst-Frühlingsweizen. 1687: vagy on egy kevés ősz távász buza [Veresmart TA; Berz. 11. 87/1]. 1722: Csepelven el egy asztagbul Tauaszszal vetett ősz tavasz buzat Gel. 51. lett belőlle eleje Cub. 12 Metr. 1. masodgya Cub. 1 met: 1/2 Ucsuja Metr. 2 | a Körös padgya(n) Tavaszszal vetett ősz Tavasz buza Gel. 51 [Katona K; Ut]. 1741: Isten Segedel-méből kezdett vettetni ... 23tia Xbris A Farkas lyukban a fel s alá járo földben ősz tavasz buzát metr. 15 [M.köblös SzD; RLt Rettégi István DiarOcc. 16]. 1744: vetettem 22da Apr ... Iricze buzát metr. 4 ... Die 21ma luly Isten jovol-tából kezdett(em) arattatni lött buzám e szer(int) ... A fel jároban ősztavasz és Iricze buza (metr) 22 [uo.; i.h. 30].

1750: majorbéli Gabonasában ... Egi Kasban ősz Tavasz buza de tele nintsen [Eszény SzD; Told. 25]. 1752: Iricza Tavasz buza maratod volt G: 45 el Czipelvén Szeme prove-niált met 49 ... Iricze Tavasz búzát vetet edgi hejre Gel: 30 ... ősztavasz buza Gel 10 [uo.; i.h.].

**Ősz-termés** őszgabona-termés; recoltă/productie de cereale de toamnă; Ernte des Herbstgetreides. 1826: A' Csapai Jozságom. Ősz Termése [Csapó KK; RLt]. 1851: egy év múlva az ősz termésnek fele részit tartozik a' ki ado a Tulajdonos Urnak viszsza hagyni, és a' ki ado Urhoz bé takarítani [Uzon Hsz; Kp V. 385].

**Ősztőke 1.** eketisztogató v. ökörbízató/bökődő vasvégű bot; otic; Pflugreute. 1679: Eke minden szerszámával jó nro 8 Ehez Lapos vas nro 8. Csoroszlya nro 8 Ősztőke nro<sup>8</sup> [Uzdizsptér K; TL. Bajomi János inv. 136. — \*Hiányzik a szám]. 1692: Eszteke nro 2 [Szárhegy Cs; LLt]. 1753: szobol hányodának, Rákosi Pál wram fel emelé a fejszét, s Kovács Samuel uram az eszteket bele vágá a karjában [Kézdimartonfva Hsz; HSzjP Balog Sikmond (17) pp vall.]. 1761: Lattam mikor utanna hajtott az baltaval Pap lankonak ... azt is Latam hogy Pap Janko is meg ütöte eczer fűben az esztikevel [Illyésfva Sz; BfR 45/12 Pap Demeter (20) ns vall.]. 1787: Egy nyelínkül valo Esztike Dr. 6 [Mv; MvLev. Csizsar György hagy. 5]. 1859: egy rosz eszteke [Bodok Hsz; MGK].

Szk: ~ *vágni*. 1761: én az hazban voltam esztike vagni [Illyésfva Sz; BfR 45/12 Marusan Vanka (30) zs vall.].

2. (fűrészmalom kerekéhez szolgáló) tisztítóvas; lopajica de curăţat roata joagarului; Schaufelchen zum Putzen des Sägemühlrades. 1673: vagon egy fűrés malom ... az vas szerszámok ezek: egy mecző fűrés vas ... egy vas fogas kerék ... egy ahoz tartozo ősztőke, két szegező vas [Csz; CsVh 43]. 1840: A' Fűrés tanálatott hitván Sendely fedéllel, Jo ajjal egy jo Fűrészzel, egy vásott Eszteke, egy vasas jo fogas kerék [HSzj fűrés al.].

**Ősztőkél 1.** buzdít, serkent; a îndemna/îmboldi/stimula; antreiben/eifern. 1677: mindenek, hallom, azzal okoznak, ezen hadakozásra én ősztőkéltem ő nagyságát [TML VII, 388 Teleki Mihály Bornemisza Annához]. 1678–1683: ha mikor el jűneks ez czalard vilagh tengere szírenesi (!); vezedelmetekre, kedves, hallásra giőnjörűseges sovák ki bocsatasaval őstőkölven benneteket, mas iambor emberek megh rontasara ... fületeket be dugiatok [Ks Kornis Gáspár kezével].

2. piszkálva/zaklatva nyaggat; a bate la cap, a sîci; pie-sacken, sekkieren. 1761: 10-ma Decembris partiális-szék volt Dersén, az holott Rettégi István bátyám bosszúságból perelni akara ... ház helyért ... Erre ... őkegyelmét ... egyedül az irigység vitte. Mert ugyanis látván, hogy én is igyekszem élni ezen a rossz világon ... az én sorsomhoz képest tisztességesen, nehezen szenvedheti. Kivált a felesége, akiben mindenféle emberi hiba ... felalátatik, addig eszte-kélte, hogy ... megkínáltatt s nem leváltam, melyért c-táltatt [RettE 127].

**Ősztőkélés** unszolás; insistentă, cerere insistentă; Nöti-gung, Drängen. 1605: Noha ... az en fiamnak Almadi Balint-nak sokzor valo eztekelessebeol és haborgatassabol teotem volth Testamentumot ... az eleobbi megh irth Testamentumot tellyessegel ercotelne hagyom [JHBK XXIV/16].

**Ősztön 1.** ökörhajtó vessző; bold de minat vitele, băţul/nuiaua cu care se îndeamnă animalele să meargă; Stab zum Ochsentreiben. 1573: Kincses Ianos ... vallia ... Meg zolitia az zekereseket Myert allotonak volna az Eoswenre az zekerral ... azt latta hogi az coztennel farba vteotte egik zekeres kalmant [Kv; Tjk III/3. 294]. 1596: eo maga foga be az eokret ugy ada az ezten a gyermek kezebe, s ugy bochata ki az kapun s ugy hosza megh Angyom Aszonj az keortuelt | Engem Vaida Sara kyld az keortuelyert, eo foga be az eokret s eo ada kezembe az ezten s vgy hozok el Vaida Petemeuel [Uszt 11/8, 11/9].

Szk: ~ *szabású pálca*. 1584: Bekken Thamas ... vallia ... Monda Az Borbely legeny ky vagy the ... Es Azonba igen hayta egy keowel hogy vgia(n) meg dondwle Egy oztion zabasu temerde k palcais vala Nalla es ez Borbely Azt(is) mind hozza vere [Kv; Tjk IV/1. 373].

2. buzditás, serkentés; îndemn, îmbold, stimulent; An-trieb/regung. 1662: Ha mit a mielőttünk előink s eleink jól cselekedtenek, ő, el ne bontsuk, hanem inkább építsünk az ő jó fundamentumokon, mint Salamon az ő atyján, a Dávidén ... egyszóval ősztön gyanánt legyen oldalunkban eleinknek jó magokviselése [SKr 717]. 1771: Vagjon ... immár eddig elé 33. Esztendeje, miolta ketten a' Házassági Szövetség által éjben kötettettünk, és mind mostanig az igaz hivséget égi máshöz fen tartottuk, mely(nek) ősztőne nem idegenített bennünket a' fáradságos munkától [KvRLt VII. 24 Fajk András és felesége végr.]. 1818: a' VBrádi Uradalmi Kortsoma Ház pusztán maradt ... s már most nem kaphatok Embert a' ki benne lakjék, azért is hogy nem tudhatom bizonyosan, Vallyon a' Nemes Uradalom a' közelítő vji Esztendőben tétetét Italt ide vagy nem? mely ha tétetődne, ugy tsak inkább lenne ősztön arra, hogy valaki abban lakjék [Vályebrád H; Ks 111 Vegyes ir.]. 1823–1830: el kezdett tanítani frantziául; az ő Magyarázatyából kevésre mehettem mert fogatlan is volt, mint Silesiai kortoson is beszélt Németül ... leg alább ősztön volt, hogy tanuljak [FogEK 166–7]. 1829 k.: Nagy ősztön lészen az a Hazafiak előtt az adakozásra, ha látják, hogy adományok nem tevelyedik el [Kv; KvSzLt].

Szk: ~ *ad ősztönöz*. 1883: Azt hiszem, én voltam az első, aki untalanul duruzoltam neked, hogy írj történeteket. Akik dicsértek, csak azt mondták, amit én, de ősztönt adtak, hogy még sokat írj [PLev. 108 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. indíték; motiv, impuls; Anlaß. 1826 k.: magunk is a Kelemenbelki szomszéd helységgel a határ felett minden tekintetbe tsendességbe, békességbe éltünk ... most nem tudjuk mitsoda ősztönből a Kelemenbelki Csulak ágy nevű Patakot ... a harmadik határból ide a Gyalakuti Határunkba, s még pedig a Nagyságod Buza Lábjának közös közepettére Uj ágyat akarnak árkoltatni; hogy ... a meg nyitandó Küküllőbe ömöltessek [Gyalakuta MT; GyL].

4. megérzés, sejtlem; instinct, presimţire; Vorahnung. 1710: Rákóczi ... megparancsolja, hogy senki, aki hozzája tartozik, a posoni gyűlésre ne merészellen menni, mocskos szökkal mind a császárt, mind a palatinust és a császár mellett való magyarokat gyalázzván, s azokat áruló-nak nevezvén, és hogy a császár megijedvén, hogy az óno-di gyűlésben a confoederátus magyarok a királyságot róla levonták, azért hitegetné Posenban, hogy ott újobban mag-gát a magyar királyságban konfirmáltatná, és ... a szép szabadságból ... esmét a régi jobbágyságban ejtené a magyarokat! Boldog Isten, bezzeg vakmérő cselekedet az

őszten ellen ennyire rugodózni, bárcsak két vagy három embert küldenek vala magok közül oda, mégis hallották volna meg, a császár mit akar azzal a gyűléssel [CsH 409].

5. indító, mozgató (személy); iniciator, promotor; Anreger, Urheber. 1798/1800: (Az) egész pernek Farkas Sámuel vr volt ősztone [Harasztkerék MT; Told. 30].

ősz-tönköly búzafajta; grüu de tip spelta, alac; Dinkel. 1842: A nyilakban ... Az innesső verőfény-részébe a pongik ősz-tönköly fagy alá [Csekelaka AF; KCsl 3].

ősztönöz 1. ősztokél, buzdit; a indemna/imboldi; antreiben/eifern. 1676: Ő úgy biztatja magát, ötet hívják, ősztonozik az bejövételre [TML VII, 240 Teleki Mihály Baló Lászlóhoz]. 1776: keze alatt lévő Tiszteket a szorgalmatos-ságra serkengesse, és őztönözze [Mv; Berz. 20]. 1799: Hogy pedig a tanuló ifjuságis az ilyen tsekedetekben<sup>a</sup> meg zaboláztassák az iránt az oskolák Elöljáróivalis egyet értvén, általakís az ifjuságot az illendő szemérmességnek fenn tartására ősztonozni ... el ne mulassa [Kv; EM XLVIII, 488 gub. — <sup>a</sup>Mezítelenül fürdőzésben]. 1868: a fűrge gazdasszony kínálgat, ősztonoz<sup>a</sup> [Orbán, SzfLeir I, 161. — <sup>a</sup>Évésre].

2. készitet; a indemna (pe cineva la ceva); veranlassen, bewegen. 1806: ezeketis inkább az erdő ősztonzi arra, hogy az arendábais belé elegyedgyenek [Szűv; Ks 94 Vegyes lev.].

3. biztat; a indemna/impinge (pe cineva la o acțiune); anspornen, erregen. 1761: Őstenezte hogy több portéka-kotis vinne kezére, mert itálnál egyebet is adna érette [Torda; TJKT V. 45]. 1818: azt Nem tagadom hogy fát loptam, de a Vérmes Asszony Hajtoja ősztonozott [Monostorszeg SzD; BetLt 5 Kozárvári Mezei Stephán jb vall.].

4. unszol; a indemna/determina; drängen, antreiben. 1764: midőn Kedves Férjem B. Diószegi Ferentz Vram Korda László Vrammal holmiket, a' miket a' Néhai Asszony fateált fel irtanak ... hallottam ezen szavait is Szilágyiné Asszonyom(na)k a' többek között: Magának köszönnye, ugy mond, a' jó Etsém Geréb Elekné, ha több vagyon is irva a' Contractusokban, mert én a' Regiusokat már meg nem hamisíthatom, ők ugy irták, a' mint én mondtam, akkor ne állott volna a' fejem felibe, s ne ősztonozott volna; Mondja Ked édes Nénem Asszony ennyinek s ennyinek [RLt O. 2 br. Iulia Korda (41) vall.]. 1783: akkoron a' Tanukat kik? mitsoda ígéretekkel, vagy ajándékokkal vagy pedig fenyegetésekkel ősztonozták és kényszerítették az ő Nsga ellenn való Vallás tételre? [Kr; IB vk].

5. uszít; a ajiťa/intárita; hetzen. 1710: (A jezsuiták) a császárt eláztatják, hogy a magyarországi rebelliónak fő indító okai a magyar református és evangélicus papok volnának, mert azok a templomokban mikor praedikállottanak, szüntelen izgatták, ősztonozták a hallgatóikat, hogy a császár ellen fegyvert fogjanak [CsH 95]. 1775: Még a tavasztól fogva ősztonozte Csorogár Togyer s Duma Nicula hogy a Korcsmarosra mennének és ... meg ölnék [H; Ks 114 Vegyes ir.].

Ha. 1787: ősztonezven [Tasnád Sz; KLev.].

ősztonozhat készíthet; a putea indemna; antreiben können. 1679: most is Tököli s Petróczi uram cselédgyei által mint pusztíttatik egy vagy két rosz még megmaradott falum s kicsiny becslétemben ... mint mocskoltatom, mindezeket

Kegyelmed jól tudhatja, mely méltatlanságok nem ősztonozhatnak s kényszeríthetnek-é méltán minden utoknak s módoknak elkövetésére mindenemnek, sőt életemnek is elvesztésével, Kegyelmednek maga lelkére hagyom [TML VIII, 194–5 Wesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. 1795 k.: kiket valami Világi hivatal Méltóság, vagy Párt fogás ősztonozhatne, hogy hitünk sórsossai közé való bé vételeket kérjék [HbEk].

ősztonozó, ősztonzó 1. (jóra v. rosszra) buzditó, serkentő; care îndeamnă (la fapte bune sau rele); aneifernd (zu guten od. bösen Taten). 1662: Ha azért az Isten legkedvesebb népének, az Izraelnek még a legszentebb királyai is olly nagy szarvas bűnökben leledzettenek ... mint a Dávid és Salamon szomorú példái ... előnkbe adják ... annál inkább nem csuda, ha ilyen világi ősztonozó állapotokban a mi fejedelmünk is gyarló erőtlén ember lévén, az igazgatóban meghanyatlott s megesett [SKr 322]. 1676: Lelkem Uram, munkálódjék Kegyelmed benne, hogy én közöttem s Kegyelmed között, az én s Kegyelmed maradéki között maradjon mindenkori egymás szeretetire ősztonzó okúl köztök az Kegyelmed eziránt való hasznos szolgálatja [TML VII, 227 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz]. — L. még i.h. 237.

2. ingerlő, uszító; care instigă, instigator; hetzend. 1677: Mivel ez hazának szélyhatári ... ellen a szomszédságbeli német pártról eredett sok rendbéli elvegyes feleknek harabozik ... súlyos károsítottások ... tehát fejedelmi ... kötelességünknek ismertük az efféle ősztonozó indulatoknak ... megelőzésére s hiveinknek is védelmezésekre mennél hamarébb és serényebb gondviselésükkel succurálnunk minden órában [TML VII, 370 a fej. Teleki Mihályhoz].

ősztonoztetik 1. (jóra/rosszra) biztattatik; a fi indemnat (la fapte bune sau rele); angeeifert werden (zu guten od. bösen Taten). 1636: Ezt<sup>a</sup> ... fogadgya tölem Fejedelmi kegyelmességgel, hogy abból bizodalmat és bátorságot vévén, sőt vgyan ősztonoztetvén, az több szintén végeződölen lévő munkáimnak ki-eresztéseken-is serényebben és jobb kedvel munkálkodhassam [ÖGr Aj. — <sup>a</sup>Az Öreg Graduált]. 1775: az fén specificált portékákat ... én loptam el, de ezekre (!) Rusz Gavrilától ősztonoztettem [H; Ks 114 Vegyes ir.].

2. kényszerítetik; a fi siliti/obligat/constrâns să acționeze într-un anumit fel; gezwungen sein. 1762: Magyar Igenben Iako Epescopalis (!) Seller ... nagy és el kerülhetetlen szükségétől ősztonoztetvén ... falyamatat ... Danczkai Josef Urto! percipialni 50 id est ötven M(a)gyar farintakat az közölőb következendő Karátis<an>ig [M.igen AF; DobLev. II/337]. 1791: ha pedig reménség ellen, Ngod az osztályt valami képzelődésből még is huzni kívánná, ősztonoztetik az Exponens Ur Itélő Mester Ur által az osztályhoz nyulni [JHb XLIV/5].

ősztonzés 1. buzditás, serkentés; indemnare, imboldire, stimulare; Antrieb. 1794: Felséges örökös Fejedelmünk kívánja ... az Erdélyi Nemes Regimenteket ... fen tartani, de a fogyatkozásokat nem a' Verbualasok által ... ki potolni, hanem az önkent magokat Katonaságra szánt ... Ifjak(na)k ... ősztonzések es hathatos jóvallások által [M.bikal K; RAK 7].

2. unszolás; insistentă, stăruință; Drängen, Nötigung. 1766: Ribicsorai Glis Thodor ... meg vallotta, hogy eő völ-

na az a' hamis kalácsos, a ki az Iffibb Petrucz János ősz-tönzésire, ingerlésire, és nógatására hamissan az ártatlan Embert el árulta [Grohot H; Ks 40/9 Petrucz János (56) jv vall.]. 1827: a néhai Dobolyi István ur ifju legény korában ... néhai édes anyának ugy bátyának ... biztatásából s ősz-tönzésiből 's ... hajadon leány testvére Dobolyi Klára ... segítsége 's ingerlése által itt a Faluban sokaknak tetemes ... méltatlanságokat és károkat okoztak (Igy!) [Maroskop-pánd AF; DobLev. V/1109. 4].

**Ősztrüfa** (eredetileg szénaboglyaállításra szolgáló) ágasfa; prepeleac; gabelförmiger Pfosten. 1662: Az vár hídja előtt való piacon két ősztrüfák ásatván, és azokba sok hegyes cövekek fundáltatván, a török fők naponként abba akgattatnak vala | a szegény hazának ... creje ... meg-fogyatkozott ... Ímhol volna már a ... török nemzettel való kardoskodásnak gyümölcse! Kóstolhatnák már, ha jelen volnának, azok vitézkedéseknek ízit, akik csak mind a törökkel való kardoskodást ... török, rác, oláh főhordást, azoknak a véghelyeknek romlását siettető ingerkedő nagy okól itt a vár előtt való piacon ősztrüfákba való felrakattatását annyira óhajtiák [SKr 457, 577].

**Ősztrürs** ősztrürnek alkalmas fát adó; loc cu copaci bun pentru prepeleac; Platz mit für gabelförmige Pfosten geeig-neten Bäumen. Hn. 1795/1807: Az Űsztrürsöbe (sz) [Kispetri K; EHA].

**Ősztvér I. mn** 1. sovány; slab; mager. 1597: Timar Janos ... wallia ... lattam ... az tehenet ... elegh eozeower wala [Kv; Tjk VI/1. 36]. 1619: vöttem egy fejr török ősz-tvör lovat 2800 oспорán [BTN<sup>2</sup> 262]. 1676/1681: Igen hasznos volna, a több Erdelyi Vrak dicziretes példajaval annak idejeb(en) ősztvör marhakat venni és a havasoko(n) megh hizlattatvan ... el adattatni; avagi ... konyham szükségere ... ki küldeni [Vh; VhU 678]. 1682: Tabori szükségre fel szedett ighen ősztvör ökrök [Vh; VhU 695]. 1693: most igen ősztvörök leven az Marhak, nagy karral lenne eli vesztegetések mostani állapotokban [Ne; DobLev. I/38. 3]. 1699: a' Baranyok penig igen vekonyok ősztvörök es nemis igen dragák [Dés; Jk 286a]. 1708: Az mely két ökr volt Verebesb(en), sokat faratta(m) erette ... de bizony ősztvörök [Kozmás Cs; Aplt 5 Molnár István Apor Péterhez]. 1755: Kik, elő álló szarvu nagy ősztvör Tehén [Batiz H; BK sub nr 1020 Naláczai conscr.].

Sz. 1710: Nagyságos uram, szegény háztól ősztvör bárány, azt szokták mondani, egyebem nincsen, amivel nagyságodat megajándékozzam, hanem ez a kis könyvecském, ezt is nagyságodnak adom [CsH 102].

2. ~ disznó pásztidiszó; porc slab (jnut la pășune/pajiște); mageres Schwein. 1620: vegienek<sup>a</sup> ... Zaz keöuer Diznotul f. 3 ... Zaz pasit auagy eözeöuer Diznotul f. I/50 [KvLt II/69 VectTr 1. — <sup>a</sup>Harmincadban].

3. (méh) satnya; slab, lipsit de putere; mager, verkümmert. 1588: Vagion ... felseo filen<sup>a</sup> ... Kosár Mch ige(n) eozeöwerek I [Kv; Szám. 4/IV. I. — <sup>a</sup>F.üle TA].

4. szikár, sovány (ember); (om) slab, uscățiv; hagerer, magerer (Mensch). 1585: Lucia Kapun Allo Laiosne vallia, Zolgaltam en Mintler Jstwannak mind Atthiat Annjat ... Greger Mintlermek hiak Vala Az Attiat es eozeower emberis vala [Kv; Tjk IV/1. 417]. 1790: Valamely masz-korás bálban meg-jelene ... Egy maszkorás ősztvör vén Dáma [Andrád, An. II, 124–5].

Szk: ~ ábrázatú. 1769: Sztán Czigány ... sárga, ősztvör ábrázatu ... fél szemű [UszLt XIII. 97]. 1809: Battus Lup ... ősztvör ábrázatu, de egészséges ki-nézésű [UszLt ComGub. nyomt. kl 1677].

5. lottiyadt; fleșcăit, zbircit; runzelig. 1691: az Uram baszot farkat dugasd be estve az ősztvör valagodba s vond ki reggel [Páva Hsz; HSzJP].

6. (húsnemű) sovány; slab, macră; mager. 1622: Az jo es keover husnak fontia d. 2. az eoštever husnak fontia d. I [HSzj hús al.]. 1855: Mikor ... útazott ... Előtte a nyeregkápán hatalmas borzbőr tarisnyába szép fehér komlós cipő, ősztvör füstös szalonna, vörös hagyma s jó kulacs bor [ÚjffE 183].

7. (föld) sovány, gyenge; sárac, cu fertilitate slabă; dürrtig. Hn. XVII. sz. m. f.: Az ősztvör Ritben (k) [Jákótelke K; KHn 38].

8. (tudás) silány, gyatra; slab, neaprofundat; dürrtig. 1807: dél előtt majd semmit sem tanultam ... délután is tsak olyan voltam ... osonáltam réa jól, 's azután 7 felé mon-dottam valami ősztvör Letzkét, azután kegyelemből sé-táltunk [Dés; KMN 369].

9. ársv sovány, érdektelen; slab, nesemnificativ; schwach, unbedeutend. 1811: Tegnep az Asztalnál egy Sajtot kezdet-tünk ... Látván Tiszteletes Uramnak gustussát ... A' Gróf ... ighy szólla: No! Dissertatiot írjon Péter rólla! ... Ugy látom, rám nézve ez igen ősztvör Matéria [ÁrE 75].

II. fn 1. sovány állat; animal slab; mageres Tier. 1765: az Commissarius ... mindenkori lóval vólt, s haszna vólt benne mert ősztvör lovon kezdvén a Processust kerülni, meg hizlalta s el adta s más ősztvört vett, s mind ugy kereskedett [Marossztimre MT; Eszt-Mk Vall. 217].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: (húsnak) a sovány része, soványa; partea slabă/macră (a cărnii); der magere Teil des Fleisches. 1710 k.: Az édes ételt is szerettem ugyan, de a savanyún, ecete-sen mindinkább kaptam ... A kövér akármiben is kedves volt előttem, a húsnak az ősztvörét sokszor elutáltam, nem ment le a torkom a csömör miatt, de a kövére jól lement [BÖn. 514–5].

**Ősztvörös szk-ban;** in construcții; in Wortkonstruktion: ~ szalonna húsos szalonna; slănină cu strat de carne; fleischiger Speck. 1736: Mikor valaki ... útra ment ... az tarisnyában ősztvörös szalonna, az mellé fokhagyma [MetTr 360–1].

**Ősztvörőség** soványság, szikárság; fapťul de a fi slab/uscățiv; Magerkeit, Hagerkeit. 1710 k.: Derekam vékony ... kezem, lábam száraz ... mégis az orcám, nyakam, torkom, combjaim, tomporám szép húsosak, teljesek voltak, úgy-hogy az sem testesség és kövérség, ősztvörőség vagy szik-kadt szárazságnak nem mondattathott [BÖn. 492].

**Ősztvörül** (vminek) gyatrán/silányul (való kifejtése); slab, prost, lamentabil; dürrtig, jämmerlich. 1699: Nem mérém magamnak azt igimi hogj Nagdhoz melto dolgokrol írhasok az sovány Tavasznak az nagy dolgok(na)k ősztvörül valo ki fakasztása miat [TL. Fagarasi Sámuel gr. Teleki Pálhoz Franekeerából].

**Őszül** 1. vénül; a îmbătrîni; alt werden. 1811: Egrez sze-deget a' szurós tövis közül, A' buja életben a' ki eből őszül [ÁrE 32].

2. megöszül, haja deresedik; a încăruntî; ergrauen. 1764: (Rhédei Pálnak) mondom, hogy: „Nagysád bizony éppen olyan színben s állapotban vagyon, mint ennek előtte 25 vagy 26 esztendővel, se nem vénül, se nem öszül ...” [RettE 175].

**öszülendő** öszül(ben levő), deresedő; cărunt, încăruntî; ergraut. 1655: Csepregi Uram ... tekincse öszülendő szakalát es reghi próbáját, alazza meg magat, nagyobb büntetését Jstennek ne vonnya magára [Kv; CartTr II Thomas Ozdi nyil.].

**öszülés** deresedés; încăruntîre; Ergrauen der Haare. 1710 k.: Lassú és késő öszülésem volt; már 67. esztendőben járok, mégis ... a hajamban ... talán huszonöt szál sem fejejr [BÖN. 491].

**öszülő** deresedő; cărunt, încăruntî; ergraut. 1847: Szilágyi Jo'sef ... fekete kurta öszibe elegyedett hajú, fekete hasonlóképpen öszülő bajuszú [DLT 1535 nyomt. kl].

**öszvér** catîr; Maultier. 1590: 18 Iuly Byro vram Akaratyabol kyuldottem etelt es Italt Az ky az Eozűert hoztak [Kv; Szám. 4/XX. 12 Hooz Lörinc sp kezével]. 1597: Valami Loazokis ... vrünk Eozűerit hoztak [Kv; i.h. 7/XII. 107 Filstich Lörinc sp kezével]. 1614: jutottunk Nikápolyba ... minden élést, fát, mit egyebet számaron, öszvéren, lóterehében, vizet tömlőkben hordanak az városba széllel [BTN<sup>2</sup> 67]. 1653: Egykorban délután tehát jönnek a bassák emberei és szolgái ... és csak hamar mind feloszták<sup>a</sup> lovak, tevék s öszvérek hátára rakák s elvivék [ETA I, 129 NSz. — <sup>a</sup>A lisztet]. 1674: Abrak Limitatioia Egy öszvérmek Cub —/ I [Fog.; Ut]. 1687: az öszver is meg rühesödött vala, tsak tubakkal orvosoltuk, meg jógyult [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez]. 1710: A fővezér egy sánta öszvéren alázatosan megyen vala [CsH 200]. 1713 k.: Szántani valo lovak ... Az nagy Fako ... Az olá gyermeklo ... Az cigány lo. Az öszver [Hsz; ApLt 2].

Sz. 1710 k.: De keserves dolog volt: nekem se fizetésem, se jövedelmem vagy tisztem, sem hűtelem, sem becsülete közöttük, mégis minden terhes, költséges állapotokra küldöztek, hurcoltak, mint az öszvért vagy számárt, szekszénáztak [BÖN. 722].

**öszvércsikó** mînz (hibrid); Fohlen. 1735: Csítkok ... egérszörű Fakó 1 Öszvér Csítko 1 [Királyhalmá NK; Ks 23. XIIb]. 1764: Keczei János ... Kethelinek adta azt az két kancát, az egyik öszvércsikót vemhezett, a másik pedig kettőt s mind a kettő megélt [RettE 172].

**öszvércanca** catircă; (Maultier) Stute. 1685: Eöreg es Negyedfű Kantza lo van Száz három ... Harmad fű Eszvér Kantza Egy [Balázsfva AF; Ut].

**öszvetés** 1. öszgabona-vetés; semănăturile de toamnă; Herbstgetreidesaat. 1587: Marad ez eztendej maiorsag vtan az varosnak az haro(m) falu hataron eoz vetes hatuan Negied fel keobeol. Tiz keobeol tauaz buza [Kv; Szám. 3/XXXII. 13]. 1588: Azzonffalwan<sup>a</sup> ... Ez a' darab feold ennek vtanna mind eoreoke varos zamara birattassek, es az Azzonfaluiak eoz wetesnek zanchak [Kv; i.h. 4/IV. 2. — <sup>a</sup>AF]. 1602: Az meszeoben eoz wetese wagio(n) eot darab [UszT 19/53]. 1690: mense Augusti. Jött bé ez mü hatá-

runkba saskáknak sokasága ... egész októberben is nem távozott el az határunkból ... Az ösz-vetésekben az kolozsvári határon is nem kevés károkat tött, mert az hol zöldségit megemészttette, nem sokat arattak róla [Kv; KvE 219–20 BP]. 1730: Istene az dicőszeg már is az ho el ment, de Semmi ösz vetes nem maradt mind el veszet es az nagy homia el párlott ... az szegenyseg ... az öszi vetesek(ne)k el párlásokban meg szomorodtanak es gabona nélkül maradtanak [Kercesóra F; TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1775/1781: az előttem itten volt Tiszt annyí ösz vetést hagyott, melyből Tavaly én arattattam Gelin(arum) 843 [Algyógy H; JHb LXXI/8. 443]. 1820: Ezen uradalomban, a Szántóföldek jó mineműségük ... megterem mindenféle — ösz- és tavasz-gabonát; egy véka ösz-vetés után várhatunk 2. és 3. kalangyát [Báld K; BLt 6]. 1825: a' hideg és fagy korán bé álván az öszvetést még tsírájában el fagylyalta [Kercesóra F; IB]. 1828: Ösz Vetés 1828-ban tétetett e' szerént ... Az Felső Követesbe kalászas tiszta Buza 29 véka 8 kupa ... Az also követes tulso szélébe ... piras Buzát rozsast 34 1/2 ... az Pusztá Szöllőbe elegy Buza; de erőssen rozsas 25 véka [M.köblös SzD; BetLt 3]. — L. még HSzj nyomáshatár al.; RSzF 96, 153.

2. öszgabona elvetése; semănaturul cerealelor de toamnă; Saat der Herbstgetreides. 1705: Ma van az a nap<sup>a</sup>, azmelyen minden emberséges és jó gazda az öszvetést elkezdette [WIN I, 527. — <sup>a</sup>Szept. 1]. 1786: a szőlőket mindenütt el takarítottuk, az ösz vetést ... el végeztük [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1832: Az Ösz vetést el végeztem, vetetett Tiszta Buza 117 véka Elegy Buza 31. rös 171 véka. mind szépen ki kötek [Bögöz U; IB. Nagy Márton ub lev.].

3. -kor öszgabona elvetése idején; în timpul semănaturului de toamnă; zur Zeit der Herbstgetreidesaat. 1613: Tudom ... Becz Pálnak zolgalt es szolgaja volt, es mjnd ott maglott Veres Benedeknek az attja Veres Ambr(us) mjnd Eöz ueteskor es mjnd tauazal ott maglott Becz Pálnak [BLt 3 Emericus Kaycza de Kazo(n)yfalú<sup>a</sup> (75) vall. — <sup>a</sup>Cs].

öt I. számn 1. cinci; fünf. 1551: eg koczy, Ewth zekeres lo, hat Jaro Ewkor [Mezőszengyel TA; BFR 304/108 Gerendi Ferencné Dienessi Kata és gyermekei osztózálev. — L. MNy LVIII, 492]. 1582: Attam aztalos Janosnak hog az firideo hazhoz eott ablak ramatt Chinaltt egikett p(ro) d. 25 tt f l d 25 [Kv; Szám. 3/VIII. 62]. 1588: 14 die decembris az Haydonak Ett Napra kyldettem hust p(ro) d. 20 [Kv; i.h. 4/IV. 12 Gr. Veber sp kezével]. 1600: Az zalagh feld nyilwa(n) tuggia eott forintigh zalago(n) wolt az Benedek Peter attianal [UszT 15/33 Gegeo Janos Semienfalui (60) ns vall.]. 1733: Aszu szilva ött véka aszszu almával edgjesleg<sup>a</sup> [Haccesel H; JHb. — <sup>a</sup>Jósika Zsigmond udvarházában]. 1744: öt esztendőktől fogva a Gát kétszer el szakadott, hala vizével együtt el karasodott [Tóhát TA; JHb XI/17. 13]. 1835: Ött ing. ött ajjokkal [Ilyefva Hsz; HSzjp]. 1844: A' Palotán egy veres festékű börös Canape hozzá valo ött Székkel [Egeres K; Ks 89].

Hn. 1770: a' Szarvas Tó és öt rész nevezetű erdőken kívül vannak ezen mi Hatarunkán több osztatlan erdőkis [Disznajó MT; EHA].

Szk: ~ (a) vagy hat/~hat. 1540: Bathory Andras es meg keslele engemeth, wgy mynth ewt wagy hath napgy [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1715: én két Delniczát tudok, a mennji az előtt egy nyil volt, azt fel Szag(g)atták, és most öt, hat emberis birja [Ponor TA; WH.

Mikle luon (40) vall.]. 1731: eött avagy hatt esztendeje egy pap csinált Házot, Csűrt azon helyre [Szökefva KK; Ks 83]. 1748: öt-hat bornyukotis ott meheréltem egy esztendő(en) [Torda; Borb.] \* ~-öt. 1582: Az keet Erdeo paztornak fizette(m) ... Ez Ezteendere Eott Eott forintotth [Kv; Szám. 3/V. 56 Lederer Mihály sp kezével] \* ~-öt szakaszú öt-öt osztatú/rekeszes. 1828: Hosszu Hámbar ötöt szakaszú [Szentdemeter U; Told. 39] \* ~ számból álló öt darab. 1796: a' Pátrán vagyon öt számból álló mint egy rez kraitzár kerekű és nagyságu Arany Boglár [Sólyomkő K; RLt özv. Ladányi Jánosné Patonai Eszter lett.] \* mind az ~. 1590: Az meg maradot vniwersalis Dica zam Mind az eott fertalyban az Mint az Ezteendoben fel wettetet Minden Dicat hat forintra wettwen Tezzen Penzewl f. 5815 d. 50 [Kv; Szám. 4/XVI. 2] \* négy (a)/vagy ~négy- ~ (-hat). 1573: Orsolya veg Bartosne ... latta hogy Negy Eot aranyas Kupat ... rakot ky puskar Ladaiaabol [Kv; TJK III/3. 70]. 1610: Dali Mihálnak ... Agyio(n) Mihaly vra(m) negy auuagi eot veka buzat [Balavásár KK; Ks 19/III. 22]. 1673: egy kiczin helyeczke; kinek az altalja; negy vagy Eot Eol. hosza. Eot vagy hat Eol [Fog.; Törzs]. 1755: az én Kolcsárságomba minden esztendőbe ütettett eö Nsga maga Konyhájára le négy, öt, hat, s több Marhákottis [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

2. számn-i összetétel tagjaként; in numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. 1589: wzette Be ... Az En fiatfalwy Jobagiannak záz harmincz Eot diznayt [Ust]. 1675: az üdeősbik Lázár Istva(n) Vr(am) ... mikor ... az Száárhegyi bátyakot csináltata ... immar vagyon négyven eött esztendeje [Szárhegy Cs; LLt Csibi Mihály senior (60) ns vall.]. 1812: A' mi az Asztali készületeket illeti a mellyek Husz Huszon öt személtre vagy még többre valokis voltanak, ugy eltakarította, hogy öt személtre valónál többet nem hagyott [Héderfája KK; IB. Bali Jánosné Kis Ersébeth (44) grófi mosóné vall.]. 1847: öt s fél mázsa üveg cserép [F. árpás-üveg-huta F; TSb 46].

3. számn-i összetétel ismételt utótagjaként; ca al doilea element al compunerii, in numerale distributive; az zweites wiederholtes Glied in Verteilungszahlen: huszonöt ~ huszonöt-huszonöt; cíte douázeci şi cinci; je fünfundzwanzig. 1567: vegezek hog' az nemesseg ... Zaz Sebesnek epetesere az w Jozagokrol minden kapwtol huzon eot eot pynzt ... aggianak [SzO II, 212 fej.]. 1783: vállalatának kezességet ... Oltyán Andreért ... ha ... elé nem állitanak, tehát eö Nga ... á huszon ött ött M. forintokat külön külön mindeniken desummalhassa [Pujon SzD; WLt Vezmás Márton assz. kezével] \* övenöt- ~ ötvenöt-ötvenöt; cíte cincizeci şi cinci; je fünfundfünzig. 1678: Husz font Nád mézét fontyát öttven öt öt pénzen f. 12 [Utl] \* tizenöt- ~ tizenöt-tizenöt; cíte cincisprezece; je fünfzehn. 1664: két diaconusok veven papsagot fel, administraltak Fő kapitán Uram eö Nga számára, tizeneöt eött forintot ... fl. 30 [Fog.; UF II, 303].

II. sorszám helyett időpont jelölésére; in loc de numeral ordinal ca atribut indicind timpului; statt der Ordnungszahl zur Bezeichnung des Zeitpunktes: ötödik; al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte. 1570: Segeswary peter ... vallya ... egy Nap vgy Mint eot orakor Megen ky az piachra feyerdy Balint [Kv; TJK III/2. 114]. 1685: Üdvezült Atyám ... reggelre virradolog ött ora tájb(an) ... ki mulék [PatN 45b]. 1705: Ugyan ma öt órakor kiindula a generális az egész lovashadakkal [WIN I, 595]. 1846: a' kérdett nap — dél utánnyán mint egy öt ora tajt midőn mennék a' bornyu

csorda elébe láttam hogy a' ... Virág László—Darvas Jánosra egyet avagy kettőt ütöt [Dés; DLt 530/1847. 3].

III. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch. 1. cinci; fünf. 1564: mast ötöbwl egij felet ro<sup>a</sup> hitöbwl eggiat ro [SzO II, 180. — "Dézmaként disznóból, juhból]. 1598: hordot mastol keolchen kertünk Eottet [Kv; Szám. 7/XVI. 65]. 1629: minek eleotte diosra haitottak volna az diszno marhat, ot volta(m) ... Baboczon ... eoteot haitottak haza benne [Kv; TJK VII/3. 79]. 1672: a' ki könyveimet ... el hozhatta(m), mind meg áztak ötön kívül [PatN 2a]. 1685: Az idej öker Borju ött no 5 [Radnót KK; Utl]. 1793: edgy Véka Törökbuza edgy M. forintra 10 sustákra, 4 Márszasa s még ötreis fel hágott vala [Kakasd MT; DLev. 2. XIIIb/b. 16]. 1807: ván ... felig negy Sorral masut ötöl fonni kezdet s felbe maradtott kert [Dés; BetLt 6 GyUjFalvi Nagy Ferencz kezével]. 1810: Vagyon ezen gabonáson hét ablak, melyek közül ötön van fa rostély [Doboka; Ks 76 Conscri. 30]. 1826: én belöllek<sup>a</sup> feliben ötöt meg marasztattam [Mv; Told. — "A malacokból].

Szk: ~-hat. 1749: Szolga Biró Batsfalusi Sigmond Uram ... mikor ide jö tsak egj, két, kupa Borral meg nem éri, hanem ötöt, hatot, s többetis vészen [Tóhát AF; Told. 3] \* ~-öt. 1735: Kapocska, avagy Szalu öt öt marad mindenik helylyen [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] \* négy- ~. 1748: Tehén bornyus volt négy-öt, meddő-is [Torda; Borb.]. 1765: executor katonát ... néha negyet, ötött sőt néha még hatotis Exmittált edgyütt az helységre [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 154].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; in Form mit Possessivendung: vkikből/vmi(k)ből/vhány közül öt; cinci din .../dintr-un număr ...; fünf von ... 1590: mikor az eö vetett vetesse megh ért volna megh Arattunk benne kilench kalongiat, mellicnek eötet el hosztúk [Ust]. 1628: Scharlat szeóniegh Nro 8 eötte ueres harma feier [Gyalu K/Kv; JHbK XII/44. 2-3]. 1632: mivel kösztünk is lévén hét becsületes emberek, hadviselő (igy!) ... hogy az ötinek ben való ülés ház helylye nincsen, azért adának mő elöttünk flor. 3 idest háram háram magyar forintokért ben való ülés ház helyet [Udvarfva MT; Barabás, SzO 365]. 1694: Azon negj paros Talpfakban, harom, különös fészkeiben v(gy)on also Rosnicza kö, ugjan harom, ötiben nincsen semmi [Kővár Szt; JHb Inv.]. 1713: Hat Satoros cigány vagjon, öte vas műves [Orbó SzD; JHb XLI/2]. 1720: van tizen öt nagy köny, az öte Sz. Tamás munkái [Köröspatak Hsz; HSzjP]. 1722: merettem Török buza vamat ... van abban a teli hordoba(n) 24 véka es a Nagy Bodonban 4 véka ... az ötöt tölttettem a Bodonban [Lezsnek H; Szer.] Proventus Pastoris ... Garas penz Dnr. 15. öte Mester ber [Szentpéter MT; GörgJK 183]. 1783: V(ár)mejgye Tisztei által a Gyilkosakra Törvényt láttatván a Mlgs udvar, igen törvényessen convincáltatt az öte [Szamosfva K; Eszt-Mk].

3. tárgyragos alakban az ige belső tárgyának ráértésével; in formă de acuzativ subînţelegîndu-se complementul intern al verbului; in Form von Akkusativ, das innere Akkusativobjekt des Verbes (mit) einbegriffen. 1779: ötöt üttem réá [Km; KLev.]. 1797: ötöt üttette rajta [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21]. 1804: minthogy el ütötte az ötöt's a Rector el ment [Dés; KMN 34].

Szk: huszonöt(öt)- ~öt huszonöt(öt)-huszonötöt. 1797: rövid időn reám ... is 25. ötöt vágat [Náznánfva MT; Berz. 3. 3. N. 21].

IV. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialitigem Gebrauch: ~en öt személy együtt/összesen; cinci persoane; fünf Personen. 1585: Gacho Istvan Bachy vallia ... eleottewnk Mennek vala vagy Eötheón [Kv; TJK IV/1. 478]. 1596: 3 Die May hogi a' zeoleot meg vonattúk voltanak Eotten del vtan, 4 oraigh ... d 50 [Kv; Szám. 7/II. 38]. 1598: Homlittok voltak Eotte(n) ... f —/60 [Kv; i.h. 7/XVI. 60]. 1606: 5 Apr: Voltak karozok az Hasongarti zöleóban ötön attam ... d 60 [Kv; i.h. 12a/I. 41]. 1630: mind ki hajtak ezek eoten amaz három legent az kapun [Mv; MvLt 290. 215b]. 1738: az Herczeg cselégyei közül ötön haltak meg\* [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev. — \*Pestisben]. 1752: Dallacsról jött Czigányok ... Vettek ötön ordát Libr. 10 Téglá, és Cserép fizetésekben [Déva; Ks 107]. 1771: Már a szegény Apor Lázár házában ... ötön vannak özvegyek [RettÉ 260]. 1839: ötön a' Miklos egészségeért egy Üveg Sánfánert (!) ... utolsó cseppig megittunk [Kv; Pk 7].

Szk: ~en-hatan. 1747: (A) Tolvajkialtasra ötön haton ... concurralt(a)k volna [Torda; TJKt III. 165–6] \* ~en-öten. 1587: 19 Septemb: Kezdettenek a keomiesek az keoszepe kapu padimontomoszasához ... Negi nap Eoteón Eoteon voltanak [Kv; Szám. 3/XXX. 27 Seres István sp kezével] \* mind az ~en. 1671: Nem tudom, szegények mint élnek mind az öten ... ha egy ház jobbágyok sem marad [TML V, 480 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

Ha. 1673: ötet [Fog; Ut]. 1686: ötet [Déva; Ut]. 1725: ötet [Nagysármás K; TKI Szelecskei István t. lev.]. 1745: ötött [Alfalu Cs; LLt Fasc. 149]. 1757: ötet [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

ötállú ötsoros; de/cu cinci rânduri; mit fünf Balken. 1745: Barona vas fogu öt állu nro 2. Eke gerendely kariájával nro 2 [Marossztkirály AF; Told. 18].

ötannyi hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialsuffix; ötször annyian; de cinci ori mai mult (ca ...); fünfmal so viel. 1710: a szegény Apafi Mihály a mellette valókkal együtt igen nagy félelemben vala, mivel Kemény Jánossal olyan szép mind német s mind magyar hadak valának öt annyin is számmal, mint a törökök [CsH 52].

ötarasznai ötáraszos; de cinci palme; fünf Spannen breit. 1662: egykor majd ugyan hihetetlen nagyságú ötárasznai pisztrángot fogott volt [SKr 289]. 1740: Vagyon ezen házban edgy paraszt, de jó kályha kemencze, mellj-(ne)k száján öt arasznai vas pánt vagion [Ks 89 Inv. 6].

ötoglárú öt boglárdíszes; împodobit cu cinci agrafe; mit fünf Agraffen geschmückt. Szk: ~ pártá. 1727: Arany mi ... Öt boglárú Szelyes öreg Szem gyöngyökből Valo Pártá [Marossztyörgy MT; Ks gr. Petki Zsuzsánna kel.].

ötejeles ötkupás; de cinci cupe; von fünf Achteln (Raummaß). Szk: ~ borhordó kancsó. 1674: Egi pots azon ket lapos üveghe egjikben egj fel ejtelni eget bor ... Egi öt ejeles bor hordo kancso [A.porumbák F; UF II, 594] \* ~ harangocska. 1756: A Templom felett edgy Félegoriátka mellyben vagyon mint egy Öt ejeles harangotska [MRLt Conscr.].

ötesztendős ötéves; de cinci ani; fünfjährig. 1662: Thor-dai Vargha Geörgy ... Üdvözült Felesegereől maradt Eöt

esztendős Cato nevu leankaianak ... Aniaey harmadgiat ki mutatna [Kv; RDL I. 146]. 1666: Szentjobi törökök ... Csehbül egy öt esztendős férfi gyermeket vittek el [TML III, 631 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]. 1761: Molduván Todor Béres keze alá tartazo ökre ... edgyik Barna nevü ... másika Tempe nevü ... mind kettő öt Esztendős [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]. 1768: Gyermeklő ötesztend(ös) ... Más fako szörü 5 esztendős lö l [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb]. 1814: Egy ött Esztendős, sötét pej ... ki herélt Paripa Lo [DLt 769 nyomt. kl].

Szk: öt- vagy hatesztendős. 1804: Minden meddű csordába tartozó meddű teheneket ... és a járatlan tulkokat, ha öt- vagy hatesztendősök lesznek is, köteleztetik minden falusi gazda és lakos a meddű csorda közé adni [Kisbacon U; RSzF 194].

ötesztendösszerű ötéves-forma; aproximativ de cinci ani; um die fünf Jahre. 1805: Első Pár ökor, Fitzkó és Rendes, öt esztendős szerűek [Buza SzD; LLt Csáky-per 124. L. 31].

ötéves de cinci ani; fünfjährig. 1859: Az ugy nevezett nagy Erdő jo cserefás öt Eves vágott [Péterlaka AF; EHA].

ötezer I. számn cinci mii; fünftausend. 1595: Koloswarj wiczey Gaspar Relictaya Sara azzony ... teon ilyen vallást, hogy ... adott wolt ... nehay wiczey Gaspar vram, wiczey Mathe vramnak ... Eot ezer forintot, mely 5000 forintban, mostan Mathe vram negy ezer forintot adott volna meg [Kv; RDL I. 132a]. 1600: Bezterczereol hozattam Eot ezer cherepet Palotkaiakal ... fl 30 [Kv; Szám. 9/IX. 48]. 1705: Ezek mondották, hogy ötezer gyalog veszett, három kapitány, a kurucoknak munitióit is mind elnyerték [WIN I, 598].

Szk: négy- vagy ~. 1638: vagion ... Negj vagj öt ezer forint ereő marhaia [Mv; MvLt 291. 124a] \* négy- vagy ~ magával. 1619: maga az volt Erdélybe az hire ... hogy Szkender pasa talám vagyon négy vagy ötezer magával [BTN<sup>2</sup> 222].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu funcție substantivală; in substantivartigem Gebrauch. I. cinci mii; fünftausend. 1585: hoztak azokat haza Eot ezert, az arra Eot ezernek teze(n) f 10 d 88 [Kv; Szám. 3/XIX. 42. — \*A cserepeket]. 1657: (Csáki István) mint cserében az fejedelemsasszonytól kére tizezer tallérokat, hogy már maga aranyait ötezret adván érette ... kit az fejedelemsasszony az tárházból kezéhez vött [KemÖn. 120]. 1676: Bécsből jött kecskeméti emberem ... beszélí, két ízben, egyszer öt ezeret, másszor hat ezer németet vágott a francia le [TML VII, 277 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung; whányból ötezer; cinci mii din ...; fünftausend von ... 1657: Az kölcsön odavitt hét ezer forintnak is ötezerét elosztogatók, kétezerét visszavittem, mely ötezer forintokat felette nehezen extorqueálhattam azután Rákócziól [KemÖn. 133].

ötözred-magával cinci mii de persoane împreună cu el; zu fünftausenden. 1708: Anno 1708 circa finem Maii mintegy ezerig való német kijű Erdélyből Gravennel, Nagybanát és Felsőbányát ... felpaedálván, gazdagon visszamegyen. Csáki László ötözredmagával elébb áll előle [Kv; KvE 251 VBgy].

**ötféle 1.** ötfajta; de cinci feluri/soiuri; fünferlei. 1772: találtatott egy Gyümölcses, és veteményes kert, az melyben ötféle Gyümölcsöt hózó élfák vadnak [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

**2.** öt különböző; cinci ... diferite; fünf verschiedene. 1780: egy Tepelaga nevű ember ... szüntelen injuriált. Ötféle causam volt ellene és mindenikben succumbált [RettE 412].

**ötfontos 1.** öt font súlyú; de cinci pfunzi; fünf Pfund (schwer). 1667: Vagyon ezen also Czejt házban ... agyukhoz valo golyobis ez szerent ... Eöt fontos golyobisok ... nro. 200<sup>a</sup> [Fog.; UF II, 337. — <sup>a</sup>Fels-ból kiemelve].

**2.** öt fontos ágyugolyó kilövésére való; ghiulea de cinci pfunzi; fünf Pfund schwere Kanonenkugel. 1662: Fogaras várában ... Farkas adgyuhoz valo golyobis vagyon négy száz huszon négy ... nro. 424 ... Eöt fontoshoz ... nro. 515 [Fog.; UF II, 213].

**ötforintos** öt forintban megállapított/szabott; de cinci forintji; fünf Forint (wert). 1660: Recognoscalom ez irásom által, hogy Nemzetes Boer Sigmond Vram administralt kezemben az mi Kegyelmes Vr(un)k hadai fizetésekre az eöt forintos Summa Pénzbeol ... száz tizen hat forintot negyven nyolcz Penzt usualis monetaul ... Stephanus Dobolyi mpia [Szád.].

**Szk:** ~ *adó*. 1661: Nemzetes Boer Sigmond Ura(m), az el mult 1660 esztendobeli fel vetet öt forintos Adonak restantiajab(an) administralt kezében (!) száz ötven negi forintokat ... Melyről Quietalo(m) ő kglmét ... Bliniessy Ferenc mp [i.h.] \* ~ *portai adó*. 1661: Administralt Boyer Sigmond Uram az eöt forintos Portaj Adóban garas penszt flo. 99/35 Eöt Greci Tallert, tizen három Sarga Araniot, facit flo in Summa 161/35 [i.h.].

**ötgrás** öt grá súlyú; in greutate de cinci gira; fünf Gira schwer. 1649: az osztozaskor engette(m) az Inek ... egy mester remek eöt gyras kupat [Kv; Tjk VIII/4. 360].

**ötgyermekes** cu cinci copii; mit fünf Kindern. 1843: Szikuje Gyorgy ábrudfalvi csurulyásai kerületi disunitus kántor, mintegy 47 éves, házas, ötgyermekes, vall az elsőre [VKp 103].

**ötképpen** ötféleképpen; in cinci feluri; fünferlei. 1710 k.: E három nagy vétke vagyon a becsülő embereknek. Viszont akik becsültetnek, azok is annak felvételében nagyot vétenek négy vagy ötképpen<sup>a</sup> [BÖn. 417. — <sup>a</sup>Köv. a vétkek kifejtése].

**ötkerekű** cu cinci roți/roate; mit fünf Rädern. 1695: Az Ecclesia Vár alatt lévő öt kerekű malmára jo gondviselessel legyen<sup>a</sup> [Kv; SRE 40. — <sup>a</sup>A malombíró].

**ötköblös** öt köből férőjű; care se poate semăna cu cinci găleți/cible de cereale; fünf Kübel fassend/groß. 1774: mostani Tisztarto Antal Mihály Uram Tavaj Esztendőben a Béres Ekével egy öt köblös Majorság Földöt Szántot [Mocs K; KS Consr. 33].

**ötkövű** ötgaratos/köves; cu cinci pietre de mori; mit fünf (Mühl)steinen. **Szk:** ~ *malom*. 1723: Tudgyaé á Tanu ... hogy ... Kornis Sigmond Vr ő Excellja ött kövű Malma,

mitsoda Gát ... miatt impediálódik, hogy kívántato modon ne(m) foroghat? [BSz; Ks 25. IV. 5 vk.] | En ugy tudam hogj ... ő Excellja ött kövű Malmán alo, más gát nintse(n) á Deési Vraimék gátyán kivül, á melly miatt impediálnék [Szilágyó SzD; i.h.].

**ötkupás** öt kupa úrtartalmú; (cu o capacitate) de cinci cupe; von fünf Humpen (Raummaß). **Szk:** ~ *deberke* öt kupa úrtartalmú bödön. 1836: Szilva izes Deberke tele Szilva izzel ... öt kupás Deberke tele mézzel [Borsa K; MNy XXXVIII, 56].

**ötlábú** cu cinci picioare; fünfbeinig. 1671: Annota(ti)o Raritatum Ultrajecti visar(um) ... Láttam macska és Ember majmot, mellyet fel öltöztetvén még tánczoltattak, kötelen jártattak, lte(m)ött labu kost, borjut [PatN 50a].

**ötlík 1.** kb. ömlík; a se vársa (in ...); fließen, strömen. 1702–1764: Az Csalard viz ugj ötlík Tantalus Elejibe hogj szomjuhozsek, az szep almak ugj toszogattjak Elő magakat hogj ehezek [Torockó; MNy IV, 234].

**2.** *szemébe* ~ *szembetűnik*; a observa/zări (dintr-odatá); es fällt ihm in die Augen. 1879: Találkoztam Balázi barátoddal, a nagy énekművésszel ... „Olvastam — úgymond —, hogy a Magyarországnak cikket írt ... Véletlenül ötlött a szemembe” [PLev. 51 Petelei István Jakab Ödönhöz].

**3.** *elméjébe* ~ *eszébe jut/villan*; a-i veni brusc in minte, a-i trece prin minte; es fällt ihm ein, es kommt ihm der Einfall. 1657: Istennek providentiája csak ez oktan állat példájában is elmémbe ötlék. Mert ... egy hitván disznó is futosván ott ... úgy lövök az várból, mindjárt meghala, noha ötet senki nem iranzotta, engem pedig ... semmi nyavalya nem tanála [KemÖn. 216–7]. 1710 k.: sokszor ... elmémbe ötlőlvén az a látás<sup>a</sup>, nekem olyan vigasságot szerzett szívémben, hogy azt csak az hihetné el, aki magán hasonlót tapasztala [Bfm. 1028. — <sup>a</sup>Álombeli látás Jézusról] | (A bűnnek) olyan ereje vagyon ... hogy azt az ember ... még csak meggondolni sem tudja ... mert ... szem nem látta, fül nem hallotta, ember elméjébe nem ötlött [BÖn. 440–1].

**ötlődhet** szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: ~ *elméjébe* eszébe juthat/villanhat; a-i putea trece prin minte; einfallen können. 1705: Ugyan az elbocsátott magyarok ... elindulván ma ... a kapuban őket ki nem bocsátották ... Kire is visszatérvén nyavalyások, mennyiféle gondolatok ötlöthetnek ... elméjékben, akárki meggondolhatja [WIN I, 426].

**ötlődik** szk-ban; in constructi; in Wortkonstruktionen: *eszébe* ~ *eszébe jut/villan*; a-i trece prin minte, a-i veni brusc in minte; es fällt ihm ein, es kommt ihm der Einfall. 1811: Melyiket<sup>a</sup> válaszszam sokat gondolkodtam, Krétaihoz fogni de nem bátorkodtam, Mert méllőseleg az-is ezembe ötlődött, Hogy annak Mestere belé rekesztődött [ÁrÉ 90. — <sup>a</sup>Melyik labirintust] \* *gondolatába sem* ~ *a. eszébe sem jut/villan*; a nu-i trece prin minte; es fällt ihm nicht ein. 1736 u.: Az akkori időben<sup>a</sup> kevés kelete volt a spányolviassznak, ostyával, közönséges viasszal, s néha kenyérbéllel is pecsételtének, senkinek gondolatjában sem ötlődött hogy apprehendálja [MetTrCs 461. — <sup>a</sup>A fejedelemtör utóján]. — *b.* meg sem fordul az eszében; a nu-i trece prin gind; es fällt ihm nicht ein. 1677: gondolatomba sem

ötöltődött, hogy avagy csak Balásfalván Kegyelmeddel szembe ne lehessen [TML VII, 380 Bethlen Miklós Teleki Mihályhoz] \* *szemébe* ~ feltűnik vkinek; a observa dintr-odatá; jm in die Augen fallen. 1811: Tudod Tiszteletes Atya! nem régibe Ötöltötek ökreid égy ember szemibe: Ennye milyen szépek! és mely jól tartottak! [ArÉ 57] \* *szívébe* ~ hirtelen megérez vmit; a simți ceva dintr-odatá; plötzlich etwas fühlen. 1761: még mindjárt szivemben ötlődék, mintha valaki meg sugta volna [Koronka MT; Told. 26].

**ötölt** észlelt; care a fost perceput; bemerkt, wahrgenommen. 1710 k.: az admiratio, a csudálkozás, mely nem egýéb, hanem a szemben vagy elmében ötlött objectum, vagy valóság, dolog minémúségeinek vizsgálása és azokról való elmélkedés [BÖn. 437–8].

**öt napi** öt napig tartó; de cinci zile, care durează cinci zile; fünfzig. 1803: Mikor Zalánba árestomba bevitték ötödmagammal, öt napi ötlétemben ... azoknak<sup>a</sup> diurnumot, intertentiot<sup>b</sup> 14 Rft 15 krajcár [Bodos Hsz; RSzF 300. — <sup>a</sup>A nemes közösség követeinek. <sup>b</sup>Értsd hozzá: ad-tunk]. 1847: Öt napi mulattatás naponként 3 ftt [SL].

**öt negyed** ötnegyednyi; de cinci sferturi; von fünf Vierteln. 1641: Az Mogiorosban tudok eöt negyed föld (!) kaszálo réthet [Inó Sz; GyK X. 30/8].

**öt nyolcad** ötnyolcadnyi; de cinci optimi; von fünf Achteln. 1593: Wetettünk salettrumott az Por<sup>a</sup> Chinalashoz egý Döbröczeni Embertől ... Hatt Masa ött Nioztad rez Erezített, tutunk az Tarara 1/8 Marad Masa 6 1/2 ... f 65 [Kv; Szám. 5/XXV. 3. — <sup>a</sup>A lörör].

**öt osztályú** ötrészes, öt részre osztott; cu cinci despărțituri; fünfteilig. 1851: A' dürrückkölöben van egy öt osztályu használhatatlan rozsz cserefa válu tíz bottal, a' háta a' dürrückkölö botoknak cserefa gerendán van [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

**ötöd<sup>1</sup>** törtszámn ötödész; (o) cincime; Fünftel. 1637/1638: ighirtuk, es keöteöttük erre magunkat ... hogy ... abbol ā Banyabol az io finum ezüstnek minden ... eöteöd Ghirajat eö Nagysaganak ... es az eö Nagysagha Fiscusanak ingyen, in proventu Fiscales administrallyuk [Torockó-sztygyörgy TA; Thor. XVI/1a Thorockzakak kötéslev.].

**ötöd<sup>2</sup>** sorszámn ötödik; al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte. Szk: ~-hatod. 1710 k.: Ötöd, hatod nap jöve a gubernátor levele [BÖn. 886] \* ~-hatod nap alatt öt-hat napig. 1661: Édes Uram ... ma hozzá kezdtenek az zabnak való föld szántásához, ötöd-hatod nap alatt alkalmasint szántanak [TML II, 47 Veér Judit Teleki Mihályhoz].

Hn. 1701: Az ötöd labban [A.csermáton Hsz; EHA]. 1714/XVIII. sz. v.: a Felső mezöb(en) az ötöd lább(an) [Albis Hsz; BLev.].

**ötödesztendő** szk-ban; in constructi; in Wortkonstruction: *ezelőtt négy avagy ~vel* ezelőtt négy vagy öt évvel; înainte cu patru sau cinci ani; seit vier oder fünf Jahren. 1675: mikor ez elööt négy avagy eötođ eztendővel ezt az Colozvary hidat Czinalattam ... arra az hidra fat kertem vala [Kv; JHBK XIV/33].

**ötödévi** öt éves; de cinci ani; fünfjährig. 1648: Eöteödévj szalonnák. Elöő szalonna mérés, contin. libr. nro. 36 ... Ezekis eöteödévj semmire kelleö dizno lábok nro. 84 [Komána F; UF I, 933].

**ötödfél I. számn I. négy és fél; patru și jumătate; viereinhalb.** 1570 k.: Anna Coniunx Johannis Ban ... fassa est, hogy w neky Adot ez Bornemiza Janosne Adot volt wtedfel chyö Aranyat [Kv; TJK III/2. 102c]. 1598: Az bechyses ... Joúa hagiak, hogy Jo búza megh bechillek egy egy forinton hagiak eötođ fel kalongyaiara [UszT 13/38]. 1633: (Mézet) nem adot teöböt harom vedernel es eötođfel ejtelnell [Mv; MvLT 290. 136–7]. 1640: Eöteötfel keotes uarga kess — — f. — d. 81 [Kv; RDL I. 117b]. 1681: Ha pedig Poltora pénsz lenne, minde(n) Aranért, ötöt fél forintot tartozik ö kme adny [Somlyó Cs; LLt Fasc. 120]. 1765: veszet el ... az Papnak egy fekete ötödfél esztendő Lova [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.] | a kender dezmat ... ki adtam otod fel kalongyából tizenegy főt [Balavásár KK; Ks 18/LXXXVIII. 13]. 1788: (A kaszáloból) 56 öi és ötödfél lábnyi jutott ... Suki László urnak [Melegföldvár SzD; SLt XL]. XIX. sz. *eleje*: En ide alab subscribalt Nemes személly ötödfél Esztendeig az Mlgs F. M. suki suki János Ur udvaráb(an) praepetoroskodván ... mindeneket meg fizetett ... melyről énis Quietalom [SLt XXXVIII.]. — L. még BÖn. 507; BTN<sup>2</sup> 408; KvE 178; RettE 114; RSzF 267; WIN I, 552.

2. ~ *örakor* fél ötkor; la (ora) patru și jumătate; um halb fünf. 1697: Isten segétczégeből indultam ki Béczből del utan eötođ fél örakor [AIN 154].

3. az utótág ismétlésével; ca numeral distributiv; als Verteilungszahl: ~-fél négy és fél-négy és fél (egyenként négy és fél); cite patru și jumătate; je viereinhalb. 1600: Karaczo(n) hauanak 15dik Napia(n) veotte(m) az zeginjek zamara Eöt keobeol búzat Eötođ fel fel forinto(n) keöblet teze(n) f. 22. d 50 [Kv; Szám. 9/XIII. 13 Damakos Máté isp. m. kezével].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: négy és fél; patru și jumătate; viereinhalb. 1743: mikor a' nagy drágaság vala öt marjason s egý petakon, ötön, s ötöd felen négienn is az aláb valót, disztrahalta az Uraság buzáját Carolyyvart [Herepe AF; BK Herepei lev.]. 1766: A szegény bátyám, Rettgie István uram ... azt mondotta, hogy még él hét esztendeig, de csak ötödfélég élhete szegény [RettE 203]. 1770: Bor nagy bővséggel ... termett, úgyhogy ... négy vedret s ötödfélet vehett egy forinton az ember [i.h. 247].

**ötödfél-araszú** négy és fél arasz nagyságú; de patru palme și jumătate; viereinhalb Spannen groß. 1731: Vagyon ... a Kászon Vizen edgy fellyül Csapo két kövü malom ... Kö padgya ... ez felett két pár kö ötöd fél araszuk [Kászonjakabfva Cs; BCs].

**ötödfélezer I. számn** négyezer ötszáz; patru mii și cinci sute; viereinhalbtausend. 1710: a pestis ... kihatván a városra, egy nap ötven-hatvan testet is kivittének, míg utoljára ötödfél ezer ember meghalván, úgy szűnt meg [CsH 443].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: 'ua; idem'. 1654: kömüveseket hivattam ... azok hatezer tallért kérnek ötöd fél ezernek alatta meg sem csinálják [RákDiplÓ 144 Thordaj Ferenc a

fej-hez]. 1664: Az Imperiumbeli hadak is elérkeztenek, az nem több húsz ezernél eddig ... Az francziának az lovasa ötödfél ezer, az gyalogja hét ezer [TML III, 182 Lónyai Anna Teleki Mihályhoz].

Szk: *négy vagy ~*. 1662: az kozákok ... amikor Sucsva alá érkeztek volt ... tizenhatrezen lehettek, de négy vagy ötödfélezer benne alig maradt, kik hazájokba megérkezettek volna [SKr 330].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: ~en négyezer ötszáz személy együtt/összesen; patru mii și cinci sute de persoane; viereinhalbtausend Personen. 1662: Im azért az úrhoz kiküldtem szolgálmat; avval az kevés haddal, megírtam, meg ne próbálja ezt az ellenséget, mert az kurtánnyal vannak ötödfél ezerezen [TML II, 286 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

Ötödfélől ötödször; în al cincilea rând; fünftens. 1657: (A fejedelem) ötödfélől, az törökűl hátul retteg vala ... de hatodfélől az maga alatt lévőktől is fél vala, hogy ... az egész erdélyi hadak odahagyják, visszamennek [KemÖn. 268].

Ötödfél-öles négy és fél öl hosszú; cu o lungime de patru stînjani și jumătate; von viereinhalb Klaftern (lang). 1726: Kőpeczi ezen Materialekat alkudta Gyerő Monostoron: 18 padlás gerendát öt öt ölest ... á fi: h: 1 ... 47 Száll Szaru fát, ötöd fél ölest ... á d: 24 [Kv; Ks 15. LIII. 4]. 1799: három ötöd fél ölös Tölgy fa Gerendák [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

Ötödfélszáz I. számn négy százötven; patru sute cincizeci; vierhundertfünfzig. 1572: Wram eo N. Jobbagy ... panazoloknák hogy az Gorbogay ... eoteod fel zaz Juhokatt wittek el [Vécs MT; BesztLt 3685 Joan. Cheffey provisor Arcis Weechy a beszt-i bírőhoz és esküdt polgárokhöz]. 1584: St(ep)haniis Pulacher Regius Judex ... fassus est ... eoteodfel zaz forintnak talaltatik vala adossaga [Kv; Tjk IV/1. 326]. 1610: hallam hogy mondak ... Eoteodfel zaz arany az mégh teobnek kellett uolna lenni [Nagyak AF; SLt TU. 3 Nagy Laki Georgy Deak (26) ns vall.]. 1617: Az szent simonj Lofeőbe (!) Drabantokba ne(m) tudok háromnal teőbet kj feőldet ne adot uolna, az To el uagasert, Az három Embernek eggike ... Daruas Antal egy kes hwuelliell uegeze el, Ereős Marton eoteod fel szaz Cziukaua, en igi tudom [SzentsimonCs; BLt 3 Zep István öröksége ügyében fej-i vallatőparancsal tartott vallatás rendjén Blasius Debrecz de Zent Marton ppix vall.]. 1638: egy Abruk Banyaj Daniel nevű ember Ezüstöt akarva(n) venni tölle monda, nem ado(m) bizony Eöteod fel szaz forintnak alatta [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Kehen(?) (25) jb vall.]. 1664: Veöttünk eoteodfél száz berek karot [Kv; SzClev.]. 1714: Az Rakosi\* Udvarház helyet az edes Anya(m) Apor Ilona vette ötödfél száz forinton [Ne; DobLev. I/86. — \*Csikrákosi].

Szk: *hatezer és ~*. 1618: Az mely négy lovat az brassaiak adtak, annak hármát adtam el hatezer és ötödfélszáz oszporán [BTN<sup>2</sup> 85].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: négy százötven (lécszeg); patru sute și cincizeci (cuie pentru șipci); vierhundert-fünfzig (Lattennagel). 1585: 'Zabo Janosnak attam tizen egied fel forinthoz ... Lecy zeget üttem 14 penzen zazit

eöteod fel szazat melj tezen f — d. 63 [Kv; Szám. 3/XX. mell.].

Ötödfél-vedres négy és fél veder ürtartalmú; cu o capacitate de patru vedre și jumătate; mit Rauminhalt von viereinhalb Eimern. Szk: ~ *égettbor-főző üst*. 1790: Egy ötöd fél vedres egett bor főző üst a' Pitvarba lévő katlanba [Mv; MvLev. Czimbalmos Ferencné hagy. 3].

Ötödfü I. mn ötödik éves; de cinci ani, care are cinci ani; im fünften Jahr. 1607: az J. Ezentend koraba(n) Vette ezt az peoreős eőkreót, s most Eoteodfw [Mv; MvLt 290. 15b]. 1650: Egj Verczje Eotod Fw Gjermek lo, Egj harnad Fw Gjermek lo [M.sulye AF; Kp III. 71]. 1670: egy jo és szép ... ötöd fü monyos Tatar ló [Bodola Hsz; BLt]. 1686: Eöted fü Eoker vagyan nro 2 [Küküllővár KK; Ut]. 1687: Negyed és 5dfü metczetlen Lo nro 11. Harnadfü metczetlen Lo nro 1 ... 2 esztendos Csödör Csitkok nro 8 [Fog.; Ut]. 1700: Sarkanyban levő Menes Gyermek Lovak nro 11 Ötödfü nro 1 Negyedfü nro 1 [Sárkány F; Ut]. 1711: én is tartottam ... egj kék szörű szarvas ötödfü Tulykot ... hová tötte nem tudom [Remete Cs; WLt St. Siklodi (65) ppix vall.]. 1731: 3 harnad Fü tino meg döglöt Egy ötöt fü tulok meg Veszet [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.]. 1772: Ötödfü üsző Tino 13. Negyedfü üsző Tino 14. Harnadfü üsző Tino 9 [M.kályán K; TSb 21]. — L. még UF I, 181.

Szk: ~re járó ötödik éves. 1691: Fogarasbann, Sárkánybann, és Also Szombatfalván jelen lévő minden fél Bonumokrol ... irott Generalis Tavaszi extractus A 1691 die 8. Juny ... Ménes Számok ... 5dfüre járó Kancza lo nro. 5/4dfüre menő Kancza lo nro. 4/3dfüre járó Kancza lo nro. 6 [Ut] \* ~re kelendő/kelő/menendő/menő ötödik évébe lépő. 1583: Herencheny Mathias Mezaros Miklos Zolgaia vallia ... En aztis az Veres Miklos tulkat(is) esmerte(m), de ... az eowe Eoteodfwre Menenendo volna Immar maskeppen [Kv; Tjk IV/1. 122]. 1610: Anny zamú Marhaiatt ell vehesse ... az menytt Kws Miklosnak megh ada, vgy mint ket Borius vneott, kett Eöteod fwre keleő twlkott [Bordos U; UszT 52höz]. 1747: Tudgya ... á Tanu, hogy ... p(rac)atangalt Tar. saival együtt ... lopta el Sz Benedeki kastely alól, á Lovas kertből M. Groff Kornis Sigmund Ur eő naganak egy vilagos Pej ... akkor ötöd füre menő gyermek lovat? [KSz; Ks 27/XVII vk]. 1757: Farkas tájogba döglött meg ötöd füre kelendő ökörtulok ... Nro. 1 [Kiskend KK; Ks 75/52 Szám.]. — L. még RákGlr. 603; UF II, 149.

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: ötödik éves állat; animal de cinci ani; fünffähriges Tier. 1572: Hagya neky ... Tyz Menes lovat harnad negyed eoteod es hatod feweket [Fog.; SLt S. 10]. 1648: Lábos marhák ... Bika 3. Eöteod-fwek ... Egy barna tulok negiedfw, harnadfw tulok nro. 6 [Komána F; UF I, 939]. 1686: Máramarosi Kamara haztol ... behajtott Ménes Szam ... edgj szurke Kancza ... Eötdő füvek. Egj vörse fekete farku serényű kancza. 1 ... Negjed fűvűek [Ut].

Ötödfüvű ötödik éves; de cinci ani, care are cinci ani; im fünften Jahr. 1774: két fakó metzett ötöd fűvű Paripákot ell adott [Vécke U; LLt Vall. 203].

Ötödidei ötödik éves; de cinci ani; im fünften Jahr. 1637: Vagyon azon czywreős kertben tiz eőregh buza aztagh, labakon ... 1. Elseő continet gelimas ... nro. 1593 2. Masodik

continent gelimas ... nro 1768 mind kettő eöteöd idej aztagok [Fog.; UF I, 419].

**ötödik I. sorszámn** 1. al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte. 1570: Az alperes Chyuka lazlo Byzonysagy ewteodyk leuelen Jde Eleh vadnak Jrwan [Kv; Tjk III/2. 45]. 1578: Elseo Vallo ... Negyedik Nemes zemely ... Eötödik zemely [M.gáld AF; KemLev.]. 1592: 6 Bizonyssag Pal Janosne orsolya aszony szaldobosi ... vgian azonnt valla, az myntt ... az ötödik Byzonysag [UszT]. 1600: eötödik oztoso attiankfia az Nagy Peter leania Katha [i.h. 15/93]. 1632: Az Eötödik malmott mostan eppitik [Szevesztrén F; UC 14/38. 88]. 1760: Negyedik ötödik, és Hatadok teleket vásárolta ... Máramarásban lako, Nemzetes Zéyotzki Borbára Aszszonytól [Árpástó SzD; BK]. 1812: az Ötödik Táblában [Mezőbánd MT; Tsb 45].

Szk: ~ *uttal* ötödízben, ötödször. 1672: ötödik uttal administrált Fogarasi szam tartó Ur(am) nyolcz bokor Sarut p. 8 [Utt] \* *negyedik* ~. 1797: Szokolba van egy Tablatska vesző vagyis ollyas mező Cseplesz erdő (igy!) Amellyet negyedik otodik esztendőben el szoktan(a)k volt adni [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Sz. 1670: csak ötödik kerék a szekéren [TML V, 372 Bethlen Miklós Bethlen Jánoshoz, Bánfi Dieneshez, Teleki Mihályhoz].

2. latinos dátum/időpont-rögzítésben a hónap ötödik napjának jelölésére; indicá a cincea zi din fiecare lună; zeigt den fünften Tag jedes Monats. 1664: már előbb ötödik februarinál el nem indulhatok, de akkor ... nem késem [TML III, 114 Teleki Mihály Kászonyi Mártonhoz]. 1669: Bánfi uramnak is írt ú nagysága, hogy az innep után negyedik vagy ötödik Januarii jöjőn ide ú kegyelme [TML IV, 585 Naláczi István Teleki Mihályhoz]. 1674: Ha Isten azt engedi békével érnők, ötödik Maji mennénk Fejérvára [TML VI, 590 Bornemisza Anna ua-hoz].

II. fn-i jelű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: az ötödik (vki/vmi); al cincilea, a cincea; der/die/das fünfte (von jm/etw.). 1591: Vagion az Wdwaron Negi sellier haz eötödik az haz derek Auagi zoba es a' Bolt [Kv; AggmLt A. 53]. 1632: Negyedik Varga Márton ... Ötödik Molnár János [Udvarfva MT; Barabás, SzO 366]. 1761: (Lázár Juon) meg fizetvén négy forintotok Hudre Gligornak ... az ötödikétis meg nem fizethette [Torda; TjkT V. 50]. 1843: Ötödik<sup>a</sup> bucsu-pojeányi erdőgornyik Bárb Kángyin ... letett hite után valli a hatodik-ra [VKp 77. — \*Ti. tanú].

Ha. 1642: eöttodik [Bőnye Sz; BK]. XVIII. sz. eleje; ötödik [Kv; PosztCart.]. 1781: Ötödik [Százazpatak Hsz; Hr]. 1781: Ötödik [Mezőmadaras MT; Hr] | Ötödik [Kányád U; Hr].

**ötödfz** ötödfokú rokon; rudá de-al cincilea grad; Verwandte(r) fünften Grades. 1660: azt mondá ... Kegyelmednek egyik sem atyafia; más az, hogy az, hogy az asszonyok is távolvaló, mintegy ötödzire számlálván [TML I, 525 Veér Mihály Teleki Mihályhoz].

**ötödmaga** hr-os alakban; cu sufix adverbial; mit Adverbialendung: ~ra magával együtt öt személyre; cinci cu el/ea; zu fünft(en). 1621: Jeouenek Czani Janos Gubernator Vra(m) eö Nagma leueledel hogi it Kolosuara soldot kialthasson Biro Vram hagiiasabol Eöteöd magara Gazdalkodtam<sup>a</sup> [Kv; Szám. 15b/IX. 24–5. — \*Köv. a fels.].

**ötödmagával** (maga) öt társával együtt; cinci cu el/ea; zu fünft(en). 1585: O war Kis aytioanal walo palonak Eggik Choweket ky wonta wala az Jeg az korczolias hogy be wertte ötöd magával Atta(m) f. — d. 6 [Kv; Szám. 3/XXII. 75]. 1595: 3. Aprilis. Waradrol Wrúnk ö fge Loaz Mesterre Kouacz Tamas, ötöd magauál, hozot ö fgenek 1. Teüet és 6 szekeres loat [Kv; i.h. 6/XVIIa. 170 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1604: Az eo hazanal eo Eoted magauval leue(n), es en masod magammal egietembe(n) el keolteotwnk az Zalonnankis ket rezet [UszT 18/43]. 1698: Én vettem ... 48 véka Buzát ötöd magammal [Gyulatelke K; Ks]. 1704: Görgényből ... mind kiszöktenek a németek, csak ötödmagával maradt volt a commendans [WIN I, 232]. 1734: Rakosi Nemes üdösbik Phileph Andras Uramnak egj Vana Nyikula nevű ö kegieme örökös jobbagya, ötöd magával a nagj szükségnek miatta a Keres orszagara ketelenittet el menni [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1842: 15ik Novemb: ... a viz<sup>a</sup> hirtelen meg áradván, a szekeret fel fordította és ő ötöd magával ... vízbe esett [Nagykapus K; Rak 10. — \*A Szamos vize].

Szk: *ötöd- vagy hatödmagával*. 1646: Bajti Istva(n) Uramis eöteöd vagi hatod magával [Mv; AA11. 6] \* *negyed- ~ / negyed- vagy ~*. 1763: Mányika luont ... Titt. Praefectus Uram negyed vagy ötöd magával ... az utrizalt Also erdőb(en) ott kapta [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 28–9 Muntján Máté (40) zs vall.]. 1765: azt mondotta Dát Mojszi Commissarius, hogy ha 80. forint nincsen készen be száll, s beis szállott negyed ötöd magával s akkor ha 80. forintoknak egybe gyűjtésivel akárták az Executorokat előbb mozdítani akkor 100 forintot kért [Kisened AF; Eszt-Mk Vall. 282].

Ha. 1594: ötödmagaual [Kv; Szám. 6/III. 12]. 1597: Eoteod magauál [Kv; i.h. 7/XII. 119 Filstich Lörinc sp kezével].

**ötödnap I. fn** 1. ötödik nap; ziua a cincea; der fünfte Tag. 1585: Zabo lanos vallia, Mint egy eöteöd Napia vagion, S monda Neke(m) Danch Leórinicz, hol Jaral lanos vram ez Meniegezős Andorral [Kv; Tjk IV/1. 515]. 1667: Cserey György is jó ... Öted napja, miolta az levelét Szászvárosról írja, eddig meg kellett volna jöni [TML IV, 67 Bornemisza Anna Teleki Mihályhoz]. 1722: Oltján Oprát ... estve ... verték ugj meg, hogy ... ötöd napra megis hala [Velkér K; Ks 7. XV. 6]. 1739: az Mely gyermek lovak Meczenj valasztotonok azokat hogy meg Meczetetem ma ötöd napja [Pálos NK; Ks 99 Géczi László lev.]. 1754: kérdettem hol az ökreim ... az után osztán ötödnappra elé hozta az ökreimet [Veresegyháza AF; Told. 28].

Szk: *ötöd- vagy hatödnappal* az ötödik vagy hatodik napon. 1752: mintha ötöd vagy hatod nappal lett volna Haza jövése [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29] \* *negyed- ~ / negyed- avagy ~*. 1562: (Induljon) mynden ffele elessel otwen wagy hatwan zeker egyczyersmynd an(n)ak vtan(n)a negyed awagy otod nap Jndwlyon az tobys [Dés; BesztLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszti-bíróhoz]. 1665: Danka negyed-ötöd napja le érkezett; ő is beszéli ... az békesség impidiáltatott [TML III, 460 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

2. ~pal öt nappal; cu cinci zile; mit fünf Tagen. 1593: Orsolia Takach Casparne vallia: Eteod nappal az Jnas halala eleot kezde nekem mondani hogy neki igen fai az oldala [Kv; Tjk V/1. 405]. 1619: Immar azelőtt ötödnappal Angyalosi Mihályt elbocsátottam vala, kitől addig való

dolgokat ... Felségednek bőségesen megírtam vala [BTN<sup>2</sup> 359]. 1674: Enis onnan haza juven hushagyo ked elöt ötöd nappal [Sv; Berz. 2. 43/8]. 1710: Szintén József Császár halála előtt ötödnapal Galliában Párisban hala meg Ludovicus XV [Csh 465].

Szk: *negyed- vagy ~*. 1598: Balassj Pal ... vallja ... Annak vthanna esmet minth egy Negyed vagy eotteod nappal ... ott voltunk egy vachoran Borbely Ferenczenel kez fogason [Kv; Tjk VII/1. 237]. — L. még SKr 433.

3. öt nap(nyi idő); (timp de) cinci zile; fünf Tage lang. 1587: Az keomieseknek ... Eotod napeg magokra Jnasokra fiztettem f. 5/20 [Kv; Szám. 3/XXX. 29 Seres István sp kezével]. 1592: Zabot attam neki ... egi egi Napra fel fel keöbeöl zabot volt it eöteod napig tezen harmad fel keöbeöl zabot [Kv; i.h. 5/XIV. 156 Eppel Péter sp kezével]. 1618: kazul pas(a) ... Ötödnapi vendéglette az császár hadát [BTN<sup>2</sup> 170]. 1710 k.: Amely zsidó nép Krisztus Urunknak virágvasárnap azt kiáltja: Hosanna a Dávid fiának! ötöd nap múlva azt kiáltja: Feszítsd meg [BÖn. 423]. 1722: verték, taglották, fejét öszve rontván holt számban hadták, honnanis haló felben vitték pokroczbán házához és ... ötödnapra meghis holt [Velké K; Ks 7. XV. 5].

Szk: *ötöd- vagy hatodnapig*. 1658: édes Öcsém uram Kegyelmedhez az illik ... hogy Kegyelmed el kéredezék, ha csak ötöd, vagy hatod napig leszen is otthon [TML I, 109 Bornemisza Szuzsánna Teleki Mihályhoz].

II. hsz-szerűen; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch; az ötödik napon; in ziua a cincea; am fünften Tag. 1590: Az Zelore ualo keölchegh ... Eöteod nap volth 4 Both hordo és ket Niomo, fiztettem nekik fl. — d. 72 [Kv; Szám. 4/XIX. 11]. 1640: Forrai Benedek ... fas-sus est ... Szövő Kata ... Az csákányát, süvegét majd ötödnap adta meg neki [Mv; MvLt 291. 233 átirásban]. 1760: Ötödnapi indultam haza későn s részegen [RettE 113].

Ötödnapi 1. öt napi; după cinci zile; nach fünf Tagen. 1686: Holt meg az édesanyám, Lutsch Mihályné, Dési Szabó Sophia (Jozefa) asszony ... ötödnapi betegágyában feküdvén [Kv; Kve 218 VBgy].

2. öt napos; de cinci zile; fünftagig. 1629: kerde ... vagyone Bakosnak Zolgaia en mondam vagyon egy eotteod-napi [Kv; Tjk VII/3. 10].

Ötödrész 1. vminek egy ötöde; a cincea parte din ...; ein Fünftel von ... 1598: Kerem penigh azon en zerelmes gíermekimet ... hogi az en szerelmes feleségemet megh ne haborgassatok ... az eoteod rezt mind(en) helien valo Jozagimból kj vehesse es birhassa mint Saiattiat, mind addegh megh az en Neüemet Viselj [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]. 1614: az eotod rezt keuanom mind kw waloknak es mind ben waloknak [Szentegyházasolárfalu U; Off.lev.]. 1640: Popa Vaszil ... veczinnie vagion 5 edgy malomb(an) eotod reszt bir ... edgy Albuta nevű havas-bannis mellett eotón birnak es edgy Iztana raita eotód reszt biria [A.árpás F; UC 14/48. 136–7]. 1677: az Keozepseo hatarba(n) az Bas alatt leueo parragok(na)k eoteod resze [Ilyefva Hsz; Bállt 61]. 1680: Tömlőkben valo ő Turokat talaltunk ... Conjectural(ite)r adminus lehet sem mire kellő ötöd rész ennek [A.porumbák F; Ált Inv. 15]. 1690: az Commissariusok ... ha vala holott valamit fizetnekis tsak semmi, ötöd, hatod, meg tized reszt sem adgyak az árrának [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej. ut.]. 1796: a' mi Aviticum abból az ötöd rész szakadjon ki ide

hátrább a' Leányimnak [Maroskoppánd AF; DobLev. IV/760. 3]. 1826: Az Orosz mezőnek ötöd része [Csomafája K; Bhn 62].

2. jelzői haszn-ban; cu funcție atributivă; in attributivem Gebrauch; egy ötöd(nyi); de o cincime; Fünftel. 1671: Jsmét szánto földet, majorkodo helyeit, és minden egjéb örökségit melljek ... Szeszcsor nevű falunk határiban vadnak ... esztendőnkönt számunkra járandó minden féle tized, kilenczed, ötöd, negyed rész dözma adastol kglsgűnkéből üresse töttük, immunitaltuk és megh nemesítettük [UF II, 502].

Ötödször in al cincilea rând; fünftens. 1597: feoztettem Eoteotzer eo kegmeknek Ebedet ... feoztettem hatotzor az Vonas Igazito vraimeknak [Kv; Szám. 7/XII. 5 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1677: Ötödször: Takarodo harangozás után a' kerülőkön kívül senki fegyverrel ne járjon [AC 225]. 1680: Harmad izben adgyák elő vérségeket az Ördögh, és Stamp familiák ... Negyedik uttal praetendal Szekely Leörincz Vr(am)is ... Ötödször az Nyireő áglor Seres Istva(n) [Kv; RDL I. 158]. 1777: ennek előtte négy versen most pedig már ötödszer is hitetlenül el hagyván [Mv; Told. 16/38]. 1779: Bizonyága ennek ötödszer az is hogi az Alamisnákodásban es gazdálkodás(ban) tellyessel alkalmatlanokká lettünk [Torockó; Thor. 21/20]. 1799: Ötödszer. Kötelességekben a' falus Biráknak, és Collectoroknak ... tökéletesen arra vigyázni, hogy az Ado pénznek, a' falu szükségire beszédet pénzél ... semmi egybe elegyedése ne légyen [AszLt 207 nyomt. gub. körrend. Kv-ról 6014 és 6463].

ötöle 1. töle; de la el/ea; von ihm/ihr. 1555/XIX. sz. eleje: azt is eltöltötték eő töllök [HSzj csóva al.]. 1568: Nicolaus Borbely ... fass(us) e(st), hogy eotöle wöttek volt 3 hordo bort szögh Balas es fenesy Mihal [Kv; Tjk III/1. 240]. 1570: Boldy Gal ... vallya hogy ... Nagi palne ... eotelek 10 penzt kerth volt keolchen [Kv; Tjk III/2. 8]. 1574: Beogler peter ... vallya ... Mond az Maior ... hogi eo tellek egy cepetis kertek volt hogi az Rabis veleik ceplene [Kv; Tjk III/3. 378]. 1623: Hallottam aztis falabu Kathatol hogy ... eő harom forintot adott egi Czigannanak, Katusnak, hogi eő teölle es beleölle darabonkint szette kj az gíermekett [Mv; MvLt 290. 32b]. 1656: Szilagyi Lazlo ... ő tölle eöt ezvst poharokat s egy Louat lopot el [Sófva BN; Ks 41. B]. 1654/1681: megh tekéntven ... Hunyadi Peternek hűséges jambor szolgaltatyt, ő neki, es ő általa maredékinakis az kik ő tüle szarmaznak, minden Jobbagysagat örökösen megengedtem [Vh; VhU 264 Nic. Zolyomi al. lev.]. 1776: Baro Henter Urfi Beszellette nekem ... hogy a' Kis Aszszony Groff Kornis Anna el idegenített ő tölle, és vélle már beszélni sem akar [Köröd KK; GyL. Gabr. Martonfi (31) rk káplán vall.]. 1803: Az eő Nagysága halljén, és részere kezdettéke előbbször azon lrtásokott ötlölek Dézmálni ...? [Dob.; Szentk. vk].

Szk: ~ lett töle született (a gyermek). 1629: Bandi Anna az fogolj allegal arra hogy megh bizonyithattya hogy Chyomafai Janos eo velle keozeosult es eo teolle leot gyermeke [Kv; Tjk VII/3. 114] \* ~ való töle van (a gyermek). 1629: Hallotta(m) azt Szigeti Janostul hogi mondotta, hogy eo teole valo az az kissebik gíermek [Mv; MvLt 290. 153a].

2. általa/vele; cu/prin el/ea; durch ihn/sie. 1570: Jlona Korody Myhalne ezt vallya, hogy Az Koppany Leorincz hazatwl, Ew Theole kwleot Andras ... Egy vendelt [Kv;

Tjk III/2. 68]. 1573: Marton porozlo azt vallia hogy ... Barat Istwan ... Eottelek Izenze volt megh Myhálnak hogi ... ely Mennien hazatwl [Kv; Tjk III/3. 76]. 1629: ket uttalis küldet eö teöle Kolosuara fa szerszamot tekeneött medenczett talat [Mv; MvLt 290. 159a]. 1666: Nekem azt mondá\*, ha ü nagysága emberit nem küldi vele, levelet se küldjön ü tüle [TML III, 556 Nalácz István Teleki Mihályhoz. — \*A budai vezér követe]. 1679: az ura külte volt eö tülle oda [Dés; Jk]. 1701: ö tülle oda menetelemlül fogom tudositani Kégyelmedet [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyeröfi Borbálához]. 1771: a kurvának köntösét ... Zilahi Ur(am) ki hánta az ablakon ... melyetis Ratz Istok bé vivén, ugyan tsak ö tölle hazaküldötte kurvájának [Dés; DLT 321. 46–7].

3. az ö keze alól/tulajdonából; de la el/ea, din proprietatea lui/ei; von ihm/ihr, von seinem/iherem Besitz. 1552: (A jószágot) ew thewlek foglalta wolt el [Tompá MT; KvAkKt 344]. 1570: Brassay Myhal azt vallia hogy ... Siluester Takachne váltotta ky eo tele az kehliet [Kv; Tjk III/2. 162a]. 1591: a mely feoldet en eonekj Attam volt azt akaria Veres Thamas eo teölle el keresni [UiszT]. 1616: hallotta(m) azt Bagosinetol hogy ... eo tolle egi hordo bort vott volt el Banffy Janos [Bh; Told. 1]. 1660: Eger Soffia ... megh wsmerte hogy az eo teölle el fosztot gyeongjeok fele volna [Kv; Tjk X/3. 271]. 1691: a' Boér Antalot Nehai Boér Martonra deveniált s ö tölle el zalogositot Boér Antal kerti nevü hely [Tarcsafva U; EHA]. 1745: egy Dècei ember mondatta hogy tulajdon az ö tölle el lopot méhek(ne)k kosárai azok [Szásznyíres SzD; Ks Kovács Péter (65)jb vall.]. 1807: ötöllek ... a' Lunka nevezetü helyet el akarná venni [Dés; DLT 366].

4. az ö részéről; din partea lui/ei; seiner/ihrerseits. 1679: Balassa uram ... elment; az ö Kgltek közzé való jövetelének soha jó végét azelőtt is nem hittem, ezután is ö tüle rosszakat várók [TML VIII, 417 Teleki Mihály Thököly Imréhez].

5. az ö lakó/tartózkodási helyéről; de la domiciliul lui/ei; von seinem/iherem Wohnort. 1568: Vrsula R(elic)ta Joannis Bornemiza ... fassa est, hogy gergel hya volt optle ex vallo szolgalyat [Kv; Tjk III/1. 233]. 1574: Zalay Istwanne ... azt vallota hogi Eo Nalla zolgalt az leany es Eo teölle Ment volt Mazasnehoz [Kv; Tjk III/3. 392c]. 1593: Beneoch Jacab, Gorbófeoy, Kis Tivadar Totfaluit fogtatta megh ili okon, mint hogi eo teölle ket tulka gonozul vezet volt el, kit Kis Tiudarnal talalt megh [Kv; Tjk V/1. 415].

6. ~ *hallgat* reá hallgat, neki engedelmeskedik; a da ascultare cuiva, a asculta de cineva; jm Gehör schenken, auf jn hören. 1657: Ez\* mellett nagy emberek valának, fejedelmi személyek, azok közt az mostani svéciai király is; de azért mind ötöle hallgatnak vala, noha az méltóság azoknak is megadatik vala [KemÖn. 276. — \*Torstenson svéd tábornok].

Ha. 1570: eo télek. Eothele [Kv; Tjk III/2. 30, 206]. 1573: Eo teöllek. Eo tölle [Kv; TanJk V/3. 88b, 167]. 1606: eöteölle [UiszT 20/221]. 1620: ö tölle [Vardötfva Cs; BáilLt 41]. 1681: eö tölle [Hátszeg H; VhU 603]. 1739: ö tölle [Köröd KK; MvRKLev.]. 1756: ö töllek [Germeszeg MT; Tsb 21]. 1771: ö tölle [Dés; DLT 321. 3a Mich. Simon (70) ns vall.].

**ötöles 1.** öt öl hosszú; lung de cinci stînjeni; fünf Klafter lang. 1671: Attam ... egy szaru fatis ött ölöst [Kv; ACJk 71]. 1759: tudunk a Szinnyei határ felöl egy ... Öt ölös ág

töltést [Alparét SzD; JHbK XL/8]. 1774: Csutak Uram ... adot ... 9. fiatal Cserefát ... melyi fák közülis Némellyek 4. némellyek pedig ött ölösök voltanak [Mocs K; KS Conscr.]. 1827: Egy öt öles szárasztó Spárta [Fzszuk K; SLt Vegyes perir.]. 1846: fa hidhoz ... 96 szál öt öles hosszú tutajgerenda ... Rfirt 96/00 [Dés; DLT 858/1847].

Szk: *öt* ~. 1838: még adak néki 10 Rftokat csak hogy ... vagy négy kasnak való talpakat, öt öt ölös tölgy fákat kaphassak [Tötör SzD; RLt Ketzeli János Rettégi Sándorhoz].

2. öt öl hosszú v. széles (terület); (teren) cu o lungime sau lăjime de cinci stînjeni; (Boden) von fünf Klaftern lang/breit. 1714: Köues tetön öt ölös gyeptü [Lengyelva U; Orb.]. 1765: a három Atyafiak rész Erdejeket hosszára felmértük, völt öt ölös [Hosszútelve AF; JHb XXVII/25. 6]. 1813: Egy öt ölös hosszú ... meleg ágy [Folyfva MT; Told. 18]. 1846: egy Istálot, és egy öt öles árnyékot ... építettünk [Havadtó MT; Tsb 49].

3. öt öl mély; cu o adîncime de cinci stînjeni; fünf Klafter tief. 1846: egy öt ölös kő kutat is mint mester ember én építettem ... de még a' mi nagyobb előbb ástunk egy hat ölös kutat [Havadtó MT; Tsb 49].

**ötöl-hatol** hímez-hámoz; a vorbi şovăind/pe ocolite; hin und her reden, Umschweife machen. 1818: mi haszna ötöljek hatoljak száz szonak égy a vége [Kv; Gyl. Székely István lev.].

**ötös** szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *arany* arany-pénzérme-fajta; un fel de monedă de aur; Fünfer-Goldmünze. 1638: Az Neuelettlen giermeknek Borka(na)k Hagiok egy Eotos Araniat, eg giongios parttat ... es egi Ezust pohart [Kv; RDL I. 113]. 1675: (Az alperes) bizonyos számu nehezék poraranyat vévén itt az magha háznál Cementelte fel, az mint maga meg kérkedett vélle, mutogatvá(n) az ötös aranyakat itt Colosvárat [Kv; Tjk XII/1. 95–6]. ~ *búza* ?? 1843: 10. ötös búza mely szegény ki jön 7 veka per 30 x 3 Rf. 30 xr ... 9. Tizen ötös ösz búza — benne tiz veka szem vékája per 33 xr 5 Rf 30 xr [Bágyon TA; KLev.]. \* ~ *domb* öt faluhatar találkozásánál hányt (öt) határhalm; semn de hotar format din cinci movile la întîlnirea hotarelor celor cinci sate; an der Grenze von fünf Dörfern aufgeworfener Grenzhäufen. Hn. 1752: Az ötös Dombján (sz) [Középlak K; KHn 295]. 1761–1762: ötös Dombja között (sz) [uo.; KHn 297]. 1775: Az Ötös Dombnál (sz) [uo.; KHn 298]. \* ~ *pléh-gyertyaöntő* öt gyertya készítésére való pléh öntőforma; tipar/formă de tinichea cu cinci despărțituri pentru confecționarea luminărilor; Gußform aus Blech für Herstellung eines Leuchters von fünf Kerzen. 1780: Ötös pléh gyertyaöntő 1 Úveg gyertya öntő 2 [Bethlen SzD; BK].

**ötpénzes 1. mn 1.** öt dénár ára; care costă cinci dinari; fünf Denare wert. 1586: Egy kys olvaso wagio(n) kyn egy ött penzes gomb wagio(n) [Kv; Szám. 3/XXIV. 47]. 1590: az kemenczet ... meg chinaltatuk ... az fazakas ... Az teteyre adot Eot penzes kaliat 4 tezen az arra d. 20 [Kv; i.h. 4/XIV. 16].

2. szk-ban; în construcții; in Wortkonstruktionen: ~ *garas* öt dénár értékű váltópénz-érme; monedă cu valoare nominală de cinci dinari; fünf Denare werte Münze. 1627: Haro(m) penzes Garas, es Elegi penz Jo Jútott tt f. 4 d. 5 ... Jo Eot penzes Garassa Jútott tt f. 20 d. 89 [Kv; RDL I. 134].

1637/1639: Regi Eott Penzes garas no. 20 [Kv; i.h. 111]. 1671: végeztük hogy ... ha kik az öt pénzes garast ez hazából ki-vinnék, 200. forint poena exequatassék rajtok, pénzek-is el-vitessék [CC 91] \* ~ *garaspénz* 'ua.; idem'. 1632: Eöt penzes garas penz uagion ... f. 200<sup>a</sup> [Fog.; UF I, 144. — "Fels-ből kiemelve]. 1657: hagyam vala az tárház kulcsait Kún Ferenc, ki az magyar udvarnak hopmestere, Felvinczi Márton fogarasi udvarbíró, ezeknek kezeknél ... s míg én megjöttem ... egy általagból kipazarlotta, kiben volt tizezer forint, jó ötpénzes új garas-pénz [KemÖn. 137] \* ~ *pontos garas* ötdénáros garasféle; un fel de monedă de cinci dinari; fünf Denare werte Münze. 1635: Eot penzes pontos garas f. 1800 Megis eotpenzes garas f. 400 [Kv; RDL I. 106].

II. *fn* ötdénáros (váltópénz-érme); monedă (cu valoare nominală) de cinci dinari; fünf-Denar-Münze. 1625: Bethlen Gábor ... koronás pénzt veretett, ötpénzeset és aprópénzt is [Kv; KvE 156 SB]. 1637: Kesz Penzből úgy mint Eött Penzes, három penzes, poltura, es apro penzből Jutot Kis Katanak attyai kett reszere f. 50 [Kv; RDL I. 24].

**Ötpoltúrás** öt poltura árú; care costă cinci polturaci; fünf Polturen wert. 1785: a' kortsomáros adott bé petakos Borból ... 50. ejtelt ... Az öt poltrásból 39. ejtelt [Köröd KK; Ks 21. XV. 19].

**Ötrendbeli** ?öt rendben/sorban csinált/lévő; in cinci řinduri; fünf Reihen ausmachend. 1656: Az kert mellett eleő szalma fedel alatt levő polyva tarto helyly, seővenybeől csinalt, asztaghlab, eöt rendbeliek, mellyekben ketteie gerendasok, az teőbbi pedig pusztá [Fog.; UF II, 180]. 1846: fahidhoz ... 36 feszitő gerendák a' hid 3 nyilasainak mind két felőlli széleire, minthogy öt rendbeli folyo gerendák vagynak egymás mellett [Dés; DLT 858/1847].

**Ötrendes** '?' Hn. 1803: Az Ötrendes nevű helylynél (k) [Nyárádszbenedek MT; EHA].

**Ötrudas** öt földmérő rúd hosszú v. széles; cu o lungime sau lățime de cinci prăjini; fünf Landmeßstäbe lang od. breit. 1690/XVIII. sz. köz.; egy öt rudas szanto föld ... az regi ország Utya mellet az lo kertre rug veggel [M.fodorháza K; RLT I].

**Ötsusták** öt susták névértékű; cu valoare nominală de cinci șustaci; fünf Schuschtaken wert. 1704: Ma vöttem ötven forintot ki kevés költségemből, és így már vége lészen azon ötsusták- és háromsustákos pénzemnek, elköltvén mind, melyet az arany nál is feljebb becsülöttem [WIN I, 99].

**Ötszáz I. számn** I. cinci sute; fünf hundred. 1560: vgy tewttek volt myndenekrewl vegezest ewt zaz forint kewtel alat [Kv; SLT ST. 6]. 1623: Veöttwk leuelét, es hogy az Eött Szaz Gialogott megh kezitettek [Törzs. fej-i rend. Nsz-hez]. 1636: Mindszenti Gedeonnak Kőris patakban el tekozlodott buzájáért és zabjáért a falu ötszáz köből buzát és ötszáz köből zabot igért fizetni [Kőrispatak U; Pf]. 1677: Ha valamely Falu vagy Városbéliek, mezőn és erdőn lappango latroknak gazdálkodnának, vagy azoknak kergetésére fel nem támadnának ... a' Falu ötszáz forintal büntetesség [AC 128]. 1795: Minekutánna a fenn irt 500 ~ öt száz Mftokat szép folyo arany, és ezüst pénzűll ki olvasta

volna ... a most irt malombéli részét ... általl adá [Ádámos KK; JHb XIX/51].

Szk: *öt* ~. 1623: Az feöldek igen ell souaniottak, azert ... az eott eott zaz embernek valamly barma lezen haytassa rea es ganeoztasson vele [UF I, 120] \* *öt*- vagy *hatszáz*. 1751: murzá luvon ... kerkedezett volt hogy eő őtt vagy hat száz forintért Senkihez nem megyén penzert kölcsön hogy kérjen [Gyeke K; Ks] \* *négy*- vagy ~. 1657: lévén lakadal-munk Halmiban ... Voltak jelen vélem ... többek, lévén négy vagy ötszáz lóval [KemÖn. 152].

2. számn-i összetétel tagjaként; in numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. 1555: keltth ez lewel feyrwarath Zonbaton aldozo Napnak vtanna<sup>a</sup> ezer et zaz etwen eth eztendeiben Malom wyzy Kendeffy Gaspar wn kezywel [Hácog/Gyf; GyfKápt. A. I. V. 101. — Vekov Károly kijegyzése. — "Május 25]. 1568: sem Ezwsthy sem Aranya Zenney palnak Tewb ... nem Maradot, hanem Eot zaz es harmincz ket forint kez penz [Beszt.; BesztLt 64]. 1585: 12 Juny, vettem heazo zezet három ezert es eot zazat, zazat d. 3 ... 6 Aug(ust)y, vettem ... ezert Eot zazat ... d. 45 [Kv; Szám. 3/XVII. 7–8, 11].

II. *fn-i* jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch. 1. cinci sute; fünf hundred. 1585: lecz szeget attunk az ... hiazashoz Eotzazat, az arra f 0 d 70 [Kv; Szám. 3/XIX. 35]. 1664: Az Mustkotelyosok közül öt százat es nem többet akarunk reseruálni [Balásfva AF; BLT 8]. 1710: Kornis Sigmund elárulá hamisan a marusszékieket, hogy többben ötszáznál fegyveresen gyűltek volt egyben a széekben<sup>a</sup> [CsH 418. — "1708-beli eseményre von.]. 1797: Szőlőbe valo kőrső fa karok öt száz [M.igen AF; DobLev. IV/777. 18].

Szk: ~ig való. 1672: Ezek azt mondják ... maradott mintegy ötszázig való ember meghódolt reménsséggel [TML VI, 318 Baló László Teleki Mihályhoz]. 1710: Valának a kurucok között ötszázig való gyalog németek, kik a császárt elárulván, Rákóczi mellé állottanak vala [CsH 342].

2. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung; vñányból ötszáz; cinci sute din ...; fünf hundred von ... 1671: mű még eddig több pénzt fel nem kértünk másfél ezer tallérnál, kinek is ezerét az adóhoz ... alkal-mazzattuk ... az ötszázát pedig kellett Isák effendinek ad-nunk [TML V, 661 Nemes János Teleki Mihályhoz]. 1704: az országnak jó volna instálni ... hogy amely háromezeröt-száz girát a hadaknak való fizetésre kíván a generál, ötszáz-át engedje el és a háromezerét szerezzék meg ilyen módon<sup>a</sup> [WIN I, 88. — "Köv. a rész.].

III. hsz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: ~an ötszáz személy együtt/összesen; cinci sute de persoane in total; insgesamt fünf-hundert Personen. 1704: (Egy kurucot) előhozván ... a commendáns eleibe, examinálván, azt mondja, hogy ők gyalogok ötszázán voltak, a lovasok 6 százan [Kv; KvE 289 SzF]. 1705: Közönségesen beszélnek a németek, hogy az armada harmadnap alatt elérkezik ... a lovas hadak kö-zött valamennyi ros<s>z lovas volt és a lovatlanok is mind-össze lehettenek ötszázán [WIN I, 603].

**Ötszázadmagával** vele együtt ötszázán; cinci sute de persoane cu el/ea; mit ihm/ihr zusammen fünf hundred. 1562: 1558 esztendőben Némethi Ferenc Tokajból, a János király híve, szent Jakab havának huszadik napján ötszázad magával megveré a németeket Szerencs alatt [ETA I, 18

BS]. 1665: El is küldött az chám egy szultánt ötszázad magával a királyhoz, az békességet tractálván köztök [TML III, 486 Nalaczi István Teleki Mihályhoz]. 1704: Ugyan most hallatván az is, hogy az az Hunyad vármegyei Csáki ötszázadmagával jött volna Fehérvár felé alá, kik is a falukon sok prédálásokat tettek [WIN I, 280].

**Ötszázezer** cinci sute de mii; fünfhunderttausend. 1662: Az embereknek nagyobb része úgy állatta, hogy mind az adót fellyebb, mint azelőtt volt, mind az ötszázezer tallért ... Barcsai Ákos fejedelemnek azért ígérte, hogy a fejedelemséget elnyerhesse [SKr 454]. 1669: Ali Pasa az Eöt száz Ezer Tallert az szeginy országot szorongatván ... az szeginy Atyám Ur(am) Praefectussa adot volt ki két száz ednehánj Tallerokat [Ks 101 Kornis Gáspár a fej-hez].

**Ötszázezerforintos** ötszázezer forint hozományú; cu o zestră în valoare de cinci sute de mii de forinți; mit Mitgift im Wert von fünfhunderttausend Forint. 1770: a Nagyobik Vrfi edj Öt száz ezer forintos damával mátkás [Ne; Told. 5a].

**Ötszázforintos** ötszáz forint értékű; cu o valoare de cinci sute de forinți; fünfhundert Forint wert. 1756: azok közt volt akkor az öt száz forintos arany is egy más Móludvai Oláh arannyal edgyütt [Kv; Mk IX Vall. 131].

**Ötszázötöli** ? ötszázaz; de cinci sute; von fünfhundert. 1865: a' T. Papok közül azok a' kik Dézma kárpottlási illeteket másokkal nem osztják meg, a' szükséges költségek öt százötli levonása után, addig is, míg az osztályozás ... meg történhetik, kivethetik [Gyalu K; RAk 99].

**Ötször** de cinci ori; fünfmal. 1631: egymás mellett feküsznek Hamar István s az az Börvein — s felköltém onnét, s mondá énnekem Hamar István, hogy „Isten úgy segéljen, ötször megtettem neki” [Mv; MvLt 290. 44–8 átírásban]. 1691: Ruosoro(n) lako Bayka, Bukur, és Toma Koruja (!) al(ia)s Simon Relictaja ... kérének ... ött darab szánto földért Zalogban ... Tizen öt magjari forintokat ... olyan formában, hogy ... azo(n) ött darab szánto földet ötször vetethesse bé [Fog; Szád.]. 1816: Te Szitásné ... kurva vagy; meg Kolosvárt ötször basztattad meg magadat [Dés; DLT 99].

Szk: ~-hatszor/~- vagy hatszor. 1640: Isten úgy segéljen, az lábodnál állottam, hogy megtették neked ötször vagy hatszor [Mv; MvLt 291. 233–51 átírásban]. 1767: a kvartély penznek le fizetéséért eötszer hatszor ell jöttek [Kv; Ks II. XLVI. 45].

**Ötvedres** öt veder ürtartalmú; cu o capacitate de cinci vedre; mit Rauminhalt von fünf Eimern. 1692: az kü Pincze ... ugyan öt mas kis meseres altalag, lehet, öt vedres [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1728: egy ött vidres etzetes Atolag [Ludvég K; Told. 29/19]. 1797: Egy ötvedres átalag trebelly pálinkával tele [M.igen AF; DobLev. IV/777. 12]. 1819: Öt vedres átalagotska ... a' melyből Reibitzei (!) ivutt [Baca SzD; Tsb 6]. 1826: 1826-ba készült Segesvári Cserefa Hordok 50nesek 36. — hat pedig ötvedresnek in Summa 42 Darabb [Szentdemeter U; Told. 41].

Szk: öt- vagy hatvedres. 1676: Kisannának egy öreg fel kötő üst, öt vagy hat vedres jutott [Kv; RDL I. 155a].

**Ötvedresszerű** ötvedres-forma; cam de cinci vedre, cu o capacitate de circa cinci vedre; mit Rauminhalt von etwa fünf Eimern. 1802: Egy öt vedres szerű pálinka főző Üst hozzá tartozó Eszközeivel [Ne; DobLev. IV/858. 8a].

**Ötvékás** 1. öt véka férőjű, öt véka vetőmagra való; care se poate semăna cu cinci banițe de cereale; fünf Scheffel Saat Korn fassend. 1710/1792: Aranyas hegyenis vagon fel hold örökös öt vékás [Albis Hsz; BLEv. Transs. 29]. 1725 k/1770 k.: ada egy öt vékás földet [Somkerék SzD; SzConscr.]. 1766: egy öt vékás szanto Földem [Szentsimon Cs; EHA]. 1852: vagon a Nagj Ajtai<sup>a</sup> Határon Miklósvára fele forduloba Szilbokornál egy Déllő ött vékás Szánto földgyők [Berecz lev. — <sup>a</sup>Hsz].

2. öt véka ürtartalmú; cu o capacitate de cinci banițe; mit Rauminhalt von fünf Scheffeln. 1757: Egy kerek gabonás kas, kettős, cir. öt vékás [Nagyercse MT; Told. 36].

**Ötven** I. számn 1. cincizeci; fünfzig. 1546: Gernyezezen, az my Bwza azthagok wadnak, azokbool, Banffy Bernaldnak, thyzthan, adyanak Ewthwen Beztercze kebel Bvzaath [Radnót MT; JHbK XXXVIII/19]. 1561: Az vrajm egez waraswl Megy ertettek byro vramtol az varas zewkseget vettenek egy wonassra Ellen penzt [Kv; TanJk V/1. 109]. 1596: Die Prima May, Mikoron az Eotuen leginieket az Varos ala bochata Temesuarra [Kv; Szám. 6/XX. 4]. 1664: Veres Laszlone Aszszonyomat Eötvén forintat kellet volna excontentalni [Mv; MbK]. 1747: Pakura nevezetű helyben lévő malom ... velünk fatéaló Lung Juvonnak vizenyes Esztendokban annuatim mint egy ötven kalangyára való kárt causál és téssen [Branyicska H; JHb]. 1748: az Vrtol Mora Miklós Vramtól obligatoriámra költsön vött ötvön Forintokat exólválja [Vh; WassLt]. 1837: el adtam ... öttven ki mustrált Béres ökröket 420. R. Forintokon [Budatelke K; Born. F. lh].

Szk: ~ (a)vagy hatvan/~-hatvan. 1562: (Induljon) mynden ffele clessel otwen vagy hatvan zeker [Dés; BeszLt 13 Miko Balas Gr. Timar beszti-bíróhoz]. 1600: Barbely Georgy ... vallya ... igertek magokat hogy kerekedesre chyak egy zomrays adna keolchyeon eotwen awagy hatvan forintott [Kv; Tjk VI/1. 499]. 1785: Várasunkban Héti Váásrunk vagyon, mellynek Vámjából Esztendő alatt békerül, mint egy ötven hatvan Mforint [Torockó; TLev. 6/1 Transm. 11b] \* ~ avagy negyven. 1600: Nyerges Peterne Margith azzony ... vallja ... az vram is ... Adott volt Eotwen Awagy negyven tallert tartany Razmannernek [Kv; Tjk VI/1. 448] \* ~ötven. 1567: egienleo akarattal vegezok hog' ... Zaz Sebesnek epetesere ... minden kapwtol huzon cot cot pynzt, az mely nemes embernek penig Jobagy Rawason nem volnanak, azok eotwen eotwen pynzt ... aggianak [SzO II, 212 fej.]. 1681: Ha őszszel a' havasi Esztenako(n)<sup>a</sup> foltos Juh marad fen, minden fölt Juhtol szoktanak adni ötven ötven pinzt id est per. dn. 50 [VhU 56. — <sup>a</sup>Vh környékén] \* negyven avagy/-negyven-. 1632: Vagion egy jo darab Retis az Uduarhazhoz ualo, mellyet neguen auagy Eötuén ember eginap vaghat le [A.venice F; UC 14/38]. 1736: gróf Apor István ... a mellette való elévaló szolgálainak negyven-ötven egész negyvenes-hordó borokat elajándékozott [MetTr 318–9].

2. számn-i összetételben; in numerale compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. 1555: keth ez lewel feyrwarath Zonbaton aldozo Napnak vtanna<sup>a</sup> ezer et zaz etwen eth eztenében Malom wyzy Kendeffy Gaspar wn

kezywel [Hácog/Gyf; GyfKápt. A. I. V. 101. — Vekov Károly kijegyzése. — \*Május 25]. 1576: Wagon eotwen Negy pynz mynd o pñzel eozeve [Szamosfva K; JhBK XVIII/7. 3]. 1673: Almakerekly Kastélyhoz tartozando ... Puika Eötven-negy ... Tyuk es Tyukfiu Száz-Eötven [Almakerek NK; Ut]. 1773: Egy türetben ötveny nyöltz Sing nyers Vászón [Lele Sz; EMLt Marsinai Pap lev.].

3. számn-i összetétel ikerített utótagjaként; ca al doilea element al compunerii, în numerele distributive; als zweites wiederholtes Glied in zahlwörtlichen Zusammensetzungen: *ötvenhat-hat* ötvenhat-ötvenhat; cite cincizeci și șase; je sechshundfünfzig. 1606: Attam el hordaiaba(n) ket hordo bort Eötue(n) hat hat Vedreseket, attam eöt uedreuel egi forintón [Kv; Szám. 12a/l. 13].

II. fn-i jell-ű haszn-ban; cu valoare substantivală; in substantivartigem Gebrauch. 1. cincizeci; fünfzig. 1571: Az Torboncha Taligaknak fizetesetwl Rendeltek eo k. varoswl fl 8 zatatwl ... Az felekgyekre az Torbonczak chinalasaba vetettek eo k. Eotthwent [Kv; TanJk V/3. 35a]. 1599: eo kgme biro vram az kapukrol valo varas darabanty keozzed teoltesse eotwenre" [Kv; i.h. 1/1. 346. — "A hadba indulókat]. 1604: Estue kesen ... az hazatis körwl wöttek ... latam azt hogy sokan walanak talam ötuennelis töben walanak [Szentábrahám U; UszT 20/319 nagi Balas Zent Abranj zabad zekel vall.]. 1737: Arendat ok soha nem fizetnek, a melly Ember(nek) p(eni)g negyvenre, s ötvenre kitelik a juha, az olyannak egy egy sztrunga bárányt is szoktanak adni [Hidegszamos K; GyU 402].

Szk: ~ig való. 1600: a mikor Theömeöswar ala Zaz Sebestöl el indultunk ... woltunk maid zaz lowal, gyaloghis wolt eotwenigh walo [UszT 15/2 Chur Jakob Zentleleki Lofeo ember vall.]. 1704: Ugyan hallottuk, hogy a generál az hadakkal ötvenig való szekeret vitetett volna el [WIN I, 213].

2. számn-i összetétel tagjaként; in numerele compuse; in zusammengesetzten Zahlwörtern. 1551: It(em) az nemes lo mynd Tawaliwal egyetembe ewthwen neg [Mezőszengyel TA; Bfr 304/108]. 1585: az ket arniek zekhoz attunk lecz szegyet ket zatat es Eotwent ... d. 35 [Kv; Szám. 3/XIX. 29]. 1600: Homlitáskor ... hozatta(m) karót Somtelekről 1700 es Eotwent [Kv; i.h. 9/XII. 79 lgyártó Simon isp. m. kezével].

3. birt. szr-os alakban; cu sufix posesiv; mit Possessivendung: vhányból ötven; cincizeci din ...; fünfzig von ... 1582: Ilona Chany Gergelne ... vallia ... Azt(is) hallottam Rengeo Anna zaiabol, Mondwan, Im Zaz czedulat iratok az eotwene kez Immar [Kv; TJK IV/1. 71]. 1669: Czakó uramnak az levelet még nem küldtem meg ... Ha száz aranyot ad, ötvenét Kegyelmednek megküldöm [TML IV, 620 Nalácsi István Teleki Mihályhoz]. 1670/1740: Végezék azt is, hogyha valaki valakinek Erdejéb(e) megyen ... Ha ... fel eresztett Erdőben) mégyen, minden Szálfaért Zálogtassék egy egy forintra, Ennek p(e)d(ig) Ötven Ötven pénze légyen az Erdős Embere minden forintból Ötvene s meg ötvene (igy!) légyen a falué [Homoródszípál U; Wlt].

4. tárgyragos alakban az ige belső tárgyának ráértésével; în formă de acuzativ subînțelegîndu-se complementul intern al verbului; in Form von Akkusativ, das innere Akkusativobjekt des Verbes (mit) einbegriffen. 1757: egy Pál Ersók nevű bestelen személy ... már sok versben találattván kurvaságban, és azon gonosz tselekedetiért ... a' Városból ki igazittatván végeztetett ... felőle, hogy ha több-

ször a' Városba redealna ... a' Hohér publice ötvent útvén rajta vezesse ki a' városból [Kv; TJK XVI/8. 350].

III. sz-szerű haszn-ban; cu valoare adverbială; in adverbialartigem Gebrauch: ~en ötven személy együtt/összesen; cincizeci de persoane în total; insgesamt fünfzig Personen. 1823-1830: Egy alkalmatossággal valami ötvenen menvén, beszállottunk oda, ahol egy Helvétiaából oda-telepedett fogadós volt [FogE 251]. 1843: Midőn a kérdés alatti helyhez közeledném ... fejszékel s botokkal ellátott emberek mintegy ötvenen vagy hatvan a hely bétetése ellen tiltakoznának [VKp 79 Wohlhirt József kir. erdőgondnok vall.].

Ha. 1673: ötvön [Marossztkirály AF; IB]. 1751/XVIII. sz.: ötvön [Bágyon TA; Berz. 7. 68/1]. 1782: ötvön [Kisrápolt H; JhB XXXU/20. 12].

ötvened 1. (román jb-ok által) minden ötven juh v. kecske után adott földesúri szolgáltatás; cincizecime percepută (de la iobagi români) ca dare anuală asupra oilor sau caprelor după ficcare cincizeci de capete; (von den rumänischen Leibeigenen gegebene) Abgabe für jedes fünfzigste Schaf od. Ziege. 1582: Biro V. es az thanachy walaztak Herczeg Gaspárt es keomies ferencz V(ra)mat. Sombory lazlohoz az feleky Eotwendnek (!) el igazitasaert [Kv; Szám. 3/V. 17 Lederer Mihály sp kezével]. 1587: A Juhokrol ualo Eotuened, Azzony faluan iutott feicos Juh es kechke 17 Miluara 7 [Kv; i.h. 3/XXXII. 4]. 1590: Jutot Eotuenedben Joh feyos Baranyos 26 Jutot Mylwara 26 [Kv; i.h. 4/XVII. 5].

2. (román jb-okra) minden ötven juh v. kecske után ki-rótt királyi adó; impozit perceput de către rege asupra oilor sau caprelor după ficcare cincizeci de capete; königliche Steuer für jedes fünfzigste Schaf od. Ziege. 1592: Felek fundalasat az wt eorizetiert, paranczolta Lajos kiraly a' Colosvariaknak, donalta meghis, hagi soha Eottwendet (!) ne aggion, Orzagh Adaiban reszes ne legien [Kv; DiósyInd. 56].

ötvenedlés ötvened-szedés/behajtás; stringerea/percepearea dării de cincizecime asupra oilor sau caprelor; Einnahme der Fünfzigstel-Abgabe der Schafe und Ziegen. 1584: Balogy Farkasnak az harom falu<sup>a</sup> Jeouedelmereol ... valo Zam adasa ... Az harom faluknak hatariban lutot Eotwendlesbe (!) a' Varos Reszere Milwara es Feyeós Juh Barannial egietembe ... 93 [Kv; Szám. 3/XIV. 15. — <sup>a</sup>Kv harom jb-faluja, A. és F. füle meg Asszonyfva (TA)].

Vö. az ötvenlés címszóval.

ötvenedmagával vele együtt ötvenen; cincizeci de persoane cu el; zu fünfzig mit sich (selbst). 1594: Dewaj Janos ... vallia ... chomortanj Thamas keozel vala eotwened magawal, az hazra leowe, es mingyarast Az kaput kj chapa [Kv; TJK V/1. 469]. 1630: egesz szekül itelők azt, hogy az Posoriczai Boerok esküdgyenek meg ötvéned magokkal vidékunkbeli emberseges Boerokkal, hogy egesz Braza az ő Boersagokon vagonon epitve [Fog.; UF I, 126]. 1698: minthogy ily Sulyos es halalos dolgokat allegál ellenem kihez kepest azt kivano(m) hogy actioia szerint az ellenem agalt cselekedetekkel való keresetedet in omnib(us) szava be vehető hiteles N. Emberekkel ötvéned magaddal meg bizonyics [Dés; Jk 292]. 1784: előnkbe ki rohontanak a Varadi Moses Ur két Udvari Birája ... mint egy ötvened magokkal, botokkal, vasvillákkal, nagyon károkodva (!)

[Arany H; JHb XXXI/51. 50]. 1847: Réámenvén Dánts Juon kisbíró házára ötvenedmagával ... bízatta a népet, hogy még a tiszt urak ellen is lépjenek fel [VKp 198].

**ötvenes I.** *mn* ötvenvedres; cu o capacitate de cincizeci de vedre; mit Rauminhalt von fünfzig Eimern. 1821: építettem ... egy nagy fa Szint Ászokra melybe belé megyen 60. ötvenes Hordo [Celná AF; Ks 79. 9]. 1842: egy ötvenes hordo ... ebbe kelő bor vagyon csapon [Csekelaka AF; KCsl 3].

**II.** *fn* ötvenvedres hordó; butoi cu o capacitate de cincizeci de vedre; Faß mit Rauminhalt von fünfzig Eimern. 1726: Az ötven két vedrest, ötvenest és 36 vedrest ki árultatvá(n) ... ezek(ne)k szín bora lőtt Urn. 118 [Kv; Szám. 54/IV. 29].

**ötvenesztendő ötvenéves;** de cincizeci de ani, care are cincizeci de ani; fünfzigjährig. 1599: Regeny Mihály Mezaros Eotwen eztendeos ember ... vallia<sup>a</sup> [Kv; TJK VI/1. 381. — <sup>a</sup>Köv. a vall.]. 1764: Volt a szegény Rhédei Pál mintegy ötven esztendő [RetE 176].

**ötvenezer I.** *számn* cincizeci de mii; fünfzigtausend. 1710 k.: Lelkemfortyanra kelle fájdalommat is titkolnom ... Csaknem sirva méne az országra reá, mert ez tett legalább ötvenezer forint terhet [BÖn. 926].

**II.** *fn-i* jell-ű haszn-ban; cu valoare de substantiv; in substantivartigem Gebrauch: cincizeci de mii; fünfzigtausend. 1657: Az ország számára legált repositumot collocálák Szamosújvárbán ... az fejedelemszöny számára aranyakat ötvenezeret, tallért ötvenezeret, jóféle új ötpénzes garasokat ötvenezer forintokat [KemÖn. 95–6]. 1658: Szegény Kemény János uramnak sanocza száztizenhat ezer tallér, Komis Ferencz uramnak ötven ezer, Nagy Tamás uramon harmincz ezeret kérnek [TML I, 137 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]. 1671: Úgy értem itt az boéróktól, hogy ... az adót másképpen be nem veszik, hanem tizenötezer aranyat kérnek hogy közte legyen; ötven ezeret tallérul elveszik, de a többit nem [TML V, 638 Nemes János ua-hoz].

**ötvenforintos** ötven forint értékű; cu o valoare de cincizeci de forinți; fünfzig Forint wert. 1682/1687: Attam Egi ötven forintos Ezüst aranyas Parta öuet, Lancz formara Csinaltat [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1710 k.: Egy Kis István nevű jobbágy tisztartóm ölte meg gondviseletlensége ... miatt legalább hatszáz forint ára ménesemet ... egy palcázás és egy ötven forintos lóval fizetett [BÖn. 498–9].

**ötven-hatvanadmagával** vele együtt ötvenen vagy hatvanan; cincizeci sau şaizeci de persoane cu el/ea; zu fünfzig od. sechzig mit ihm/ihr. 1847: éppen húsvét harmadnapján 1846-ra Varga Katalin felbérlelvén ellenem a falusiakat, mintegy ötven-hatvanadmagával reám jött, házamat körülvéttette [VKp 183].

**ötvenkét vedres** ötvenkét veder ürtartalmú hordó; butoi cu o capacitate de cincizeci şi două de vedre; Faß mit Rauminhalt von zweiundfünfzig Eimern. 1726: Az ötven két vedrest, ötvenest és 36 vedrest ki árultatvá(n) ... ezek(ne)k szín bora lőtt Urn. 118 [Kv; Szám. 54/IV. 29].

**ötvenlés** ötvened-szedés/behajtás; stringerea/perceperea dării de cincizecime asupra oilor sau caprelor; Einnahme

der Fünfzigstel-Abgabe der Schafe und Ziegen. 1585: az harom olah falunak<sup>a</sup> ... Masodik Jeowedelme ... Abroz penznek hyak, azis egy egy forintt A harom falubol harom forinth ... 3. Az Juhoknak Eotwenlesse 4 ... 9 Ezteendo altal a' harom falubol ... a' kik dezmat adnak Juhbol eztrenga Barannial tartoznak vgian az Ispanoknak | Keowetkezik immar rendszerinth az Jwhoknak eottwenlese mely rend szérinth ekkeppen uagion Ex possessione Az-zonffalua. Dobra Mihálnak luha kechkeye 73. Adott egy feyeos Juhot s egy Milwaratt<sup>b</sup> [Kv; Szám. 3/XVI. 1–2. — <sup>a</sup>Kv három jb-faluja, A. és F.üle meg Asszonyfva (TA). <sup>b</sup>Folyt. a fels.].

Vö. az ötvenedlés címszóval.

**ötvennyolcadfél** ötvenhét és fél; cincizeci şi şapte şi jumătate; siebenundfünfteinhalb. 1736: Milgos Grófné Daniel Maria Aszszony ő Nga decessussán ... édes Gyermekeire devolvádott Nobilitaris Curia ... külső vagy észak felől való Szélessége, ötven nyoltzad fél öl [Földvár TA; CU XIII/1. 268].

**ötvennyolc vedres** ötvennyolc vedernyi; de cincizeci şi opt de vedre; von actundfünfzig Eimern. 1623/1624: (A) bor uolt Eotuen nyolcz uides az sepreie annak uolt egy uider kupa 2 [Medvő AF/Gyf; KCs IV/103].

**ötvenöles** ötven öl hosszú; cu o lungime de cincizeci de stinjeni; fünfzig Klafter lang. 1681: Tiz Eölös vas karikás köz háló nro 2 ... Eötven öles vastag kötel 2 [Utl].

**ötvenpénzes** ötven dénáros; de cincizeci de dinari; fünfzig Denare wert. Szk: ~ adó. 1604: Az ... eotwen es huzon eot penzes ado feleol ... tettzet hogy ... io lelky esmerettel limitaliak kyre eotwen penzt, es kire huzon eot penzt kellessek imya<sup>a</sup> [Kv; TanJk I/1. 471. — <sup>a</sup>A két adó-szedőnek].

**ötvenvedres I.** ötven veder ürtartalmú; cu o capacitate de cincizeci de vedre; mit Rauminhalt von fünfzig Eimern. 1813: Circ(iter) egy ötven vedres Hordo Malátával tele 1 [Yeresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]. 1821: Ötven Vidres nagy vasas Hordok [Backamadaras MT; CsS]. 1841: Egy Harmintz Vedres boras hordo négy vas abrants rajta. Egy ötven vedres boros hordo fa abrantsal [Egeres K; Ks 89].

2. ~ bor ötvenvedres hordó bor; un butoi de vin de cincizeci de vedre; Weinfäß von fünfzig Eimern. 1656: (Hagyok) Szekel Miklosnak, egy ötven vidres bortt ... Fejervári Ispotalybeli szegenieknek ötven vidres bort [Ádamos KK; Bállt 93].

**ötvenvékás** ötven véka férőjű, ötven véka vetőmagra való; care se poate semăna cu cincizeci de banite de cereale; fünfzig Scheffel Saatkorn fassend. 1751: a' Tatár Küttal által ellenben a' Padon lévő Ötven vékás Láb föld [Koronka MT; EHA].

**ötvirágú** öt virágos, öt virággal díszített; împodobit cu cinci flori; mit fünf Blumen geschmückt. 1681: Baraczk virag szín ött viragu ezustt fonalas czafrag [Utl].

**ötös I.** orfevier; Goldschmied. 1569: kewltm wala Egy Jobagiomath ... Az : kmetek warosaba hogy kmetek

walamy sert főzethne. Azert ... zollott Egy Eötuössel ... Az az ember oly hituan Serth feőzeöth ... hogy soha Ember megh nem Jhattya [Buza SzD; BesztLt 106 Bornemyzza Benedek a beszt-i bírákhoz és polgárokhoz]. 1592: Ez el mwlt ezteendőkbek kegielmes Vrnk erthiewk hogy mynd az Feyerwary Eotwesek, Desiek es Vasarheliek magoknak Nagtol Chehet priuilegiummal niertenek [Kv; ÓCLev.]. 1627: Eotuesnek valo Lapis orw fogo nro ketteo f. d. 20 [Kv; RDL I. 134]. 1676: advan csinálni az Fejérvári vén ötvösnek egy övet Sofica szamara s egy koppantot ujjolag csinálni, fizette(m) ertte f. 4 [Utl]. 1677: Töb Mester emberek között, az Ötvesek mivelvén drágáb materiákból, tapasztaltatik nagy fraudulencia közöttök valókban, nevezet szerint ... a' jo ezüstöt igen meg-szokták vesztegetni ... akarmely müben-is az arra ki-adatot aranyat a' fel-mérés-kor belé nem tudgák [AC 218–9]. 1749: a' két ezüst Kehely Brassoban öves kezénél vagyon [Sszgy; SVJk]. 1779: semmire se tudván menni a' pénzen lévő betűknek ki-tanolásáb(an) Öveshez confugialtam az végett, hogy mind a' pénzt 's mind a' Csatt darabot velle meg-tisztíttassam, és így a' betűket s formájátis jobban ki tanolhassuk [Kv; SLt XL Lázár István Suki Jánoshoz]. 1797: Az Ötvösnél a Munka nem kész meg tsak a két So tarto van ki kovatsolva [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. | Az Ötvesnek a Grof Sarkantyuja tsinalásáért fel ütésiért Hung. flor 3. Dr. 30 [Sszág; IB III. CXLV. 22]. 1843: az ezüst nyelvű Kést, és Villát ... én Tordán egy Ötvesnek 4 forinton el adtam [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]. — L. még AC 138; BÖn. 877; EM XVIII, 56–7; TML II, 92, IV, 567.

Szk: ~ök bástyája. 1745: Veven Commissióját az Tnts Magistrátusnak az ötvesek Bástyája epitesib(en) hogi Concurallyon Huszon egy mforintokig de ... mint hogi azon Bastya ötves Czehi nevezetet visel csak tizenket mforintokkal Subveniallyon<sup>a</sup> [Kv; ÓCJk. — \*Az ötvöscéh] \* ~ök céhe. 1570: Vas Gergel Byzonsaga felperesse Az Eotthuesek Cehe Ellen Kedden zent Ambrus Napyan Eppel Janos elewth [Kv; Tjk III/2. 121] \* ~ök tornya. 1571: vegeztek azt eo k. varossal hogy az Eotthuesk Thornyatwl fogwa, Az Smelcher Istwan kerteiglen ... az Appro kerteket ... ely Thizitassak onnath hogy Zabad Iaras legen az varos Mellet [Kv; TanJk V/3. 38a]. 1653: A tatár a város<sup>a</sup> mellé érkezett ... az ötvesek tornyából egy fő tatárt ellőttek [ETA I, 114. — \*Brassó] \* céhes ~. 1592: az reegi kiraliok feiedelmek ydeiben ... Mezeo varasban, Chiehes Eotwes nem lakot, hanem chiak walamy kontarak vezeottek [Kv; ÓCLev.].

2. ~ök hidja ? kb. aranyművesek mérőeszköze; instrumentul de măsurat al orfevrierilor; Meßgerät des Goldschmieds. 1592: Sigmund kiraly Jo lewele illien dologrol, hogy mind megh bwntessenek, Notaba Essenek, A kik hamis penzel celnek, A kik a' pinzt megh Nyrik, a' kik a' penznek nehezit ky valaztiak az Eottweoseok hidgian [Kv; Diósyld. 18].

3. ~ almája ? 1600: az almakat az kik ot az viz keozet voltanak eotueos almajanak hittak [Korond U; EHA].

4. jelzői haszn-ban; cu funcție de atribut; in attributivem Gebrauch. 1658: Szóc uraimék zászlója alá rendelők az ötvös kalandos uraimékat s oda hallgattak [Mv; SzO VI, 217].

Szn. 1453: laurencius Ethwes [Kv; TT 1883. 537]. 1554: Nagy Ethwes Jstwan [Kv; Szám. I/IV. 4]. 1557: Ewthwews Caspar [Kv; i.h. I/IV. 10]. 1567: Anna uxor Stephany Etues Nagy dicti [Kv; Tjk III/1. 3]. 1568: othues

palne. othues Iorinc [Kv; i.h. 209, 222]. 1570: Orsolya Eotthwes Jmrehne. Calara Kerezsegy Eotthues Janosné [Kv; Tjk III/2. 75, 135]. 1584: Anna Meray Eotueos Thamasne [Kv; Tjk IV/1. 220]. 1585: az desy Byro Eottweoss Janos [Dés; DLT 216]. 1589: Eotweos Balintne Katalin [Dés; DLT 226]. 1591: Zilah Eottues Mihalne Dorottia Azzoni [Kv; Tjk V/1. 61]. 1592: Catús Eottues Gergelne [Kv; i.h. 201]. 1593: Eottweos andrastul [Kv; Szám. 5/XXI. 31]. 1597: Jgiarto Eötws Mihalne [Kv; Tjk V/1. 64]. 1598: Michael Globich al(ia)s Eotwes ... aurifaber Hung(arus) [Kv; KvLt Vegyes III/89]. 1599: Eotweos Filstich Leorincz [Kv; Tjk VI/1. 346]. 1607: Georgius Eöttweos judex primarius oppidi Dees [Dés; DLT 286]. 1614: Eottves Tham(as) lib. [Alfalu Cs; BethU 487]. 1632: Nicolai Eöttues [Ne; Incz. II. 2]. 1635: Nagy Balinth ... czinaltatott vala Otvos lanossal egy árany Gyurut [Mv; MvLt 291. 60a]. 1725: Nagy Enyedi Kercsedí Ötves Istvan Vram [Ne; DobLev. I/111]. 1727: Michael Ötves alias Szabo senator [Dés; Jk 20a]. 1737: az Szábo Eötves János Deak Remekit vegje be a' B. Czeh [Kv; ÓCJk]. 1758: Ötves Jantsi Czigány [Kóvár (Szt) vid.; TKI]. 1786: Dési Szász Ötves Miska [Kv; CsCJk I. 191b]. 1789: Ötves Rázer Joseff Uramnál [Mv; ConscrAp. 3]. 1872: Ötves Nagy Sigmund [Kv; ÓCJk III. 120].

ötvöscéh breasla orfevrierilor; Goldschmiedezunft. 1561: Az ewtues Cehneky (!) mynden hadi zerzammokkal. Egy tornyot kel tartaniok. Melly az owarba ez waros kew falan az del felöl walo zegeleten vagyon Epitetwen [Kv; ÓCJk]. 1568: Tomas buday Magister Cehae aurifabro-ru(m), et Tomas Tekpli (!), Visky Jmre, az eptwes Cehek (!) zemelyebe ezt vallottak<sup>a</sup> [Kv; Tjk III/1. 179. — \*Köv. a vall.]. 1622: Balkanj Kissánnat Temettem az Eötues Cehel. atam penzt f 3 [Kv; Tjk VII/2. 244]. 1760: lévén gyűlese az B: Ötves Czéhnek [Kv; ÓCJk].

ötvöscéhi ötvöscéh; breasla orfevrierilor; Goldschmiedezunft. 1745: Veven Commissióját az Tnts Magistrátusnak az ötvesek Bástyája epitesib(en) hogi Concurallyon Huszon egy mforintokig de ... mint hogi azon Bastya ötves Czehi nevezetet visel csak tizenket mforintokkal Subveniallyon<sup>a</sup> [Kv; ÓCJk. — \*Az ötvöscéh].

ötvösfogó clește de orfevier; Zange des Goldschmieds. 1798: ötves fogo xr 6 ... Kis furutska xr 1 ... Kisded sututska xr 6 [Kv; Pk 6].

ötvösfont ötvös (mérleg)súly; pfund de orfevier; Goldschmiedpfund. 1622: Ez oh(n) zerzammokat megh merue(n) az Eötues fontal nio(mn)ak lib. 18 [Kv; RDL I. 119].

ötvösi ötvös-; de orfevier; Goldschmied-. Szk: ~ mesterség. 1668: az Eotvesi mestersegek exercitiumals eltitatit teolle, seot egyebarantis mind mesterek es leghe-nyekteolis az velle valo conversatio el tiltatik, miglen nem recolligallya veszet erkeolczet, es az B. Cehnek kedvet keresi [Kv; ÓCJk] \* ~ mű ötvösmesterség. 1561: Ez bölcz es tizeletes ferfiak otyvos gergely fylstich peter, es dich<sup>a</sup> otyvpsi mywon walo mestereknek me (!) ceh mesteri ... illyen iclentest tönek mynekw<sup>b</sup> [Kv; ÓCJk. — \*A lap alján az utolsó csonka szó az 1627-i más-ban: dicziertes. <sup>b</sup>Köv. a jel.] \* ~ rend. 1592: az reegi kiraliok feiedelmek ydeiben soha az Eotwessy Rend keőzeót Mezeo varasban,

Chiehes Eotwes nem lakot, hanem chiak valamy kontarok vezeottek [Kv; ÖCLev.].

**Ötvösinas** ucenic de orfevrier; Goldschmiedelehring. 1570: Orsoliazzon Eotthwes Imrehne, Ezt vallya ... hogy ez ferench lakot eo Nalok eotthwes Inas volt [Kv; Tjk III/2. 109]. 1574: Bor Ianosne Azt vallia hogi mykor hallota volna hogi meg eoltek Az Eotthwes Inast Ment volt latny Eotthwes gergel hazahoz [Kv; Tjk III/3. 353]. 1594: Mikoron az legeniek es Eottues Jnasok en nallam mulatnanak regeleo hetfeon<sup>a</sup>, valami talneros iatekot inditanak keozteok, teonek egi zeket le, es azt kezdek altal vgrani [Kv; Tjk V/1. 457. — \*Vízkereszt utáni vasárnapra következő hétfő].

**Ötvöslegény** ötvösségéd; calfä de orfevrier; Goldschmiedegeselle. 1561: Valamel ewtües legen ... az ky az Cehbe be akar allanj kewteles legen az mesterek kozzwl úalamellyet egy egez ezendeig heti berert zolgalni hog addig meg esmertessek mynd erkolcheben s mynd maga viselesebe hog' ha illendö lezen e az cehbe aüag' nem [Kv; ÖCArt.]. 1584: balasi gergelne panaszozkodot neke(m) hogi utet andras kato ettués leginjek küruajanak szitta uolna [Kv; Tjk IV/1. 194b]. 1586: Was Gergely ... vallia, Mikor megh Akarak vezzeozny Az eotweos leghent Ben valem Az chehben [Kv; i.h. 555]. 1595: 20. Septemb(ris) ... Benesi Balas 5 loual Deesig vitte ... Dúrandot Wrünk ö fge Arany műüesset harom ötüés legent a' mellet és minden müelö szerszamot [Kv; Szám. 6/XVIIa. 98 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1635/1650: valamely Eottues Legeny, Jdegen orszagbol vagy Varosbol Jeone ide Coloswarra, Es it akarna miuelnj. Az Eottues Legenyek Elötteok jaroit, es Gondviseleoit, az kik Gazdaknakis mondatnak, Azokat talallyak megh, es azok altal keressenek miuet | Ha valamely Idegen Eottues Legeny Mesterremeket akar keovetni, Az Nemzetsigh leuelet megh szerezzé, es vgy foghion az Mesterremek czinalasahoz [Kv; ÖCJk]. 1650: Bakos Istuan Eottues Legennek Cehül eo kglmek miuet mind addeg fel tiltlyak valameg' dolgat el ne igazittia, mivel hogi Brassobannis rozul viselte magat [Kv; i.h.]. 1825: Czirolđ János ötves Legény ... elől felyül kapus fogu [DLt 433 nyomt. kl].

**Ötvösmester** maistru orfevrier; Goldschmiedemeister. 1561: Ez bplcz es tizteletes ferfiak otwps gergely fylstich peter ... iouenek my elonkbe Es mynd az egesz tob ötves-mesterek kepebe illyen ielentest tonek mynekwnk<sup>a</sup> [Kv; ÖCArt. — \*Köv. a jel.]. 1570: Calara Kereztszeg Eotthues Janosne ... vallya, Twgya hogy Eotthues Janos es Eotthues Ili2o Banyan chehbely Eottues Mesterek voltak [Kv; Tjk III/2. 135]. 1586: Mikor megh bwnetek Eotweos Imrehet vgyan Azon oraban minket az Eotweos Mester vrain be zolitanak, Es igy zolanak [Kv; Tjk IV/1. 543]. 1589: 28 July wytt Haydo Janos, Eottüés Mestereket Feyerwarra, vrünk hywatta eoket [Kv; Szám. 4/VI. 106 Stenzely András sp kezével]. 1677: Ötvös Mesterek fraudulentiaja cohibeáltatik sub poena flor. 100 [AC 265].

Szk: ~ek tornya. 1560: Az Ewtues mesterek thornyarol abba ualo zolgalatrol Art 30 [Kv; ÖCArt.].

**Ötvös-mesterember** maistru orfevrier; Goldschmiedemeister. 1696: Arannjas ezüst Marhak(na)k s jöföle Mone-taknak Divisioja következik. Hogi az ezüst marhák(na)k Divisiojában job moddal procedálhassunk ahoz értö becsü-

letes Eöttves Mester emberekkel elsőben meg becsültetvén; kinek kinek valorat, ide aláb specificaltattuk [Mv; MbK 80. 5]. 1755: nemelj becsütetes Ööttvös mester emberek egjedül csak Arany munkát mivelnek, és verö munkát soha nem exerceálnak [Kv; ÖCJk].

**Ötvösmű** ötvösmesterség; orfevrärie; Goldschmiedehandwerk. 1614: Janczj, Baczj Janos özvegye fia, Ööttüés Bartosnal Ööttüés müre menendö [Kv; Tjk VII/2. 204]. 1635/1650: valamely Eotues Mester Inast akar szegöttetni, az Eotues mwnek tanulasara, Elseoben azt tudakozza megh az Mester szorgalmatosson mikor hozza fogadgia, ha nem Jobbagy fiue, ha nem budoso, es ha jo nemzet, az Ceh Mesterekis ezeknek vegere menven, vgy szegöttessék be az Inast [Kv; ÖCJk].

**Ötvösműszer** ötvösszerszám; unealtä de orfevrier; Werkzeug des Goldschmieds. 1622: Az Eöttüés Mwzert hozaja ualo ezközüiel megh beczwlue(n) p. f. 32. d. 96 | Az Eöttüés mwzert Mihalnak engettek megh fizetue(n) Istokot az eö rezereöl az mint az Istok Inuentariumba(n) (!) megh uagyon irua [Kv; RDL I. 119].

**Ötvösné** sojie de orfevrier; Frau des Goldschmieds. 1591: Catalin varga Georgine vallia, Chizar Tamas Monya fogdoso Bestie hires Curwanak zida fejerdinet Az Eotweosne [Kv; Tjk V/1. 113]. 1630: Feniegeteözesett elegett hallotta(m) Zalaj Gieörginek, hogi feniegete az Eöttueöseöket, az gazda aszontis az eöttueösnett [Mv; MvLt 290. 204a]. 1710: A fejedelem bemenvén a felesége házában, hát ott van az ötvesné, s kéri tőle: „Bojtosné asszony mit csinál urad?” Amaz megfelel: „Kegyelmes uram, ezüst tálnaknak a szélit aranyozza” [CsH 154].

**Ötvössöllő** foarface de orfevrier; Schere des Goldschmieds. 1637: egy uas ek szégh, egy Eöttves ollo [Kv; RDL I. 24].

**Ötvösség** ötvösök közössége; tagma/comunitatea orfevierilor; Goldschmiedegemeinschaft. 1592: Azert kegielmes Vrunk azt kiwanniwk egez Eotwesegh, ez orzagban hogy Elseóban myndenewth valok elegedendeö Mester remeket chinallianak es mostan az kyk mesterek ne comagok ytylliek megh, hanem hozak Nagod eleyben es Eotwesekkel Twdos emberekkel ytyltesse Nagod ha elegh Mesterek ... mertt mygh ezt nem chielekedik my Kontaroknak mongiuk mynd azokat kyk ezt nem chielekedik ... azt kywannluk hogy ... Eotveseghnek ygaz es iambor hyrek newek meg ne gialzattassek [Kv; ÖCLev.].

**Ötzáros ötzárú;** cu cinci broaște; mit fünf Schlössern. 1837: A' Hálo házba egy tölgy fa, iro rakat almárium, öt záros fiokjasal (!) [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

**Öurasága** megtisztelő, udvarias kif-ként; ca termen de politețe pentru un bărbat; als Höflichkeitsformel für einen Mann. 1591: Kapitan uramat eö vrasagat szek nipecuél egietembe(n) köuétém mint kegielmes kapitanunkat [UszT]. 1592: Kapitan wramhoz ieottem keoniergesoom alttal, ieconteottem Eo wrasaganak az Inek twtor lewen, Es mostaha fyam lewen, raytam walo niomorwsag tették; meollyet eo wrasaga megh Ertwen hagia teorwenire az en niomorwsagomat [i.h.].

**Öutána 1.** *átv is az ő nyomában; in urma lui/ei; nach ihm/ihr.* 1573: Angalit Zabo peterne Azt vallia hogi Eo Nem latta az haborwt mynt leot hanc(m) hogi eo vtanna volt zeres az filep lanosne [Kv; Tjk III/3. 293]. 1585: Bwday Tamas vra(m) vallia ... Monda Katonay Mihaly. Jo Balas Vram effele Newel sem Amy (!) Athiankfiat es eo vtanna sem minket Nem gialazhatnal, Mert meg kenaltalak velle Amegh el Ne(m) veód a' ladat hogy megh lassad marhadat [Kv; Tjk IV/1. 490]. 1619: Erre nagy hirtelen monda Görösi Mehmet pasa ... Hiszem régen megmondottuk, hogy soha mi német királytól Jenőt nem kérjük, nem is akarunk egyet is szólni felőle. Majd azok mindjárt elhinnék magokat véle, hogy őutának járunk [BTN<sup>2</sup> 276]. 1679/1681: Az kik ... a Taxat praestálni nem akarják, az ollyanok(na)k annyi erő marhajokat ... hajtassa bé ... jobb hogi ők járjanak én utannam mint én eo utannok [Vh; VhU 674].

2. öt követően; după el/ea; nach ihm/ihr. 1756: Ez szert birta az Atyám és ő utánna ezen helyet magunk írtásával amplálván a' menyivel most több falu közönséges erdejéből írtván [Pecsétszeg SzD; Szentk].

Szk: ~ *való* öt/öket követő. 1561: az mesterek az ő ceheknek meg witasara egienlő akarathol q közptők wegeztek uolna neminemw articulásokat kyket qk es az ő vtannok valo mesterekis az cehben megy tartanak [Kv; ÓCart].

3. az ő révén, általa; prin el/ea, datorită lui/ei; durch ihn/sie. 1573: Orsolia Barat Ferenchne, hallotta puskarnetwl azt Monta hogi az mybe\* vagion az vra eo vtanna vagion [Kv; Tjk III/3. 172. — \*Ti. vagyonban].

öv 1. cordon; Gürtel. 1560: Egy el bontoth Eó hat boglaru ket chiatall az wagion Egy Erzenyben [JHb QQ Temeswary János reg.]. 1573: Katalin nehay Bwday Zabo lanosne ... vallia ... hozot volt eleh egi kehlyet ... ezwt poharokat ... ket kis regi Modra valo Eowet [Kv; Tjk III/3. 168]. 1576: Egy Syngh maycz feketes Barson Abbol Annoknak Jwet (!) chynaltathok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]. 1585: Vagion egy igen visselt Eow [Kv; Szám. 3/XIX. 2] | Anna ... consors Martini Mezaros\* ... Latek egy Eowetis nalla ... Es az cenek A horghan eleol ket keo vagyon [Kv; Tjk IV/1. 390. — \*Vallja]. 1588: Az eoreokseget ... ennekem meg Jteltek így hogy az kezembe twzeth vegyek Eowembe zekerczet vallamra kapat vegyek vgy eskeggym meg az en eoreoksegemre meg kereolwen [Zsákfva Sz; WLt Luc. Barlas jb Vall.]. 1591: Samuel deakneie ket ezust chiat eore valo ... f. 6 [Kv; AggmLt A. 53]. 1608: Egy kek fűta Eohnek valo [Kv; RDL I. 83]. 1619: Borkanak Intiztwk meniekezeore ualot tudnia illik f. 8 az ew arabol meljet az Ania megh tartot [Kv; i.h. 107 Andreas Juncz kévével]. 1667: Mit írjon Kegyelmed az ü felől, értem ... vagy igen szép lehet s szánja tüllem, vagy igen rút s fél, hogy megrágalmazom Kegyelmedet érette [TML IV, 109 Naláczai István Teleki Mihályhoz]. 1675: azon Eövnék meg gombozása utánis pedig ne(m) ottan animadvertalta kisseb voltat, az nagyobbik Eövnél [Kv; Tjk XII/1. 75]. 1711: az önek valo sinoris légyen ezüst vert sinor [Nagyalmás K; Ks 96 gr. Csáki István lev.]. 1717: az pistalyt az öviből kivéven, halljuk, hogy ... a sárkánya megperczen [Taploca Cs; CsS]. 1723: egy veres ő [Ludvég K; Told. 29/7]. 1724: A szoknyáért, őért és Ládáért ... tartozik Vég Pál meg fizetni Vég Samuel Urannak fl. hung. 5 [F.csernák Hsz; HSzJP] | vett ... öt vegy kőkörcsin szín sinort övnek fl. 20 [Koronka MT; Told. 29/15]. 1731: hallottam hogy az fejében szép Süveg let volna, egy őis let

volna a Nyakába vetve [Császári SzD; WassLt Marián Nikora (60) vall.]. 1736: Abban az időben nagy fő nemes asszonyoknak rása szoknyája volt, öve öreg rend fekete klárisból fűzve | Az keszervek mentől durvább fekete posztóban öltöztenek ... az övök vagy fekete szőrsinor vagy fekete posztószély [MetTr 344, 405]. 1752: Antikanak 1 lajbli, 1 nadrag 1. ő mind veres [Ikafva Hsz; HSzJP]. 1839: Galliciából elszökött 'Sidó Mendel Schor ... kaftánját egy fekete gypaju szövetből készült övvel kötötte meg [DLT 162 nyomt. kl].

Vö. az asszonyember-, bertüs-, cerna-, ezüst-, forgács-, fűta-, gyöngy-, hársz-, heveder-, lánc-, lenzsínor-, párla-, selyem-, selyemzsínor-, tafola-, teveször-, zsinóröv címszövekkal.

Szk: ~*ébe szúr.* 1736: akármely nagy ember volt az öviben hátul az hüvelyiben volt a kése, mikor asztalhoz ült, elévette az hüvelyit, kivette az kést és ett vele, azután hogy ett vele, megint az hüvelyibe betette, az háta megé az öviben szurta [MetTr 323] \* ~*e mögött hordoz.* 1657: Magam ... hordoztam övem megett egy nagy hancsár kést, hogy, ha házban lézen az hozzám fogások, karddal nem forgódhatván, elsőben is azzal magokon ejtsem meg mind Csákin, Catherinán az halált [KemÖn. 146] \* *aranypaszmántos* ~. 1732: A minden napi arany paszmántos öv [Ks Kornis Zsigmond lelt. 8] \* *asszonyembernek való* ~. 1738: Aszony Ember(ne)k való(o) öv ezüsttel gombozott [DobLev. I/171] \* *csatos* ~. 1584: Kalmar Janos lunior vallia ... monda ennekem Baký pal, Zerez egy procatot vgmond ennekem Mert mikor engem fogwa tartanak Imez en Sogorom az esse lelek Balassy Gergelj fel nitotta ladamat zepetemet es kj veót hyrem nelkwí marhamban, es annak vthanna ... feleségem tablayan talalta megh az hwth vta(n), egy chathos eo volt, es az en ladambol vezet kj [Kv; Tjk IV/1. 197] \* *ezüst-aranyláncú* ~. XVII. sz. v.: Egy ezüst arany Lánczu öv [MNY XXXVIII, 304] \* *férfinak való* ~. 1681: Firfinak való ő [Beszt.; LLt]. 1700: tenger Szin Ferfinak való Öv [Hr 1/20]. 1738: Egy Tenger szín selyem Ferfinak való öv ezüsttel szkofiummal gombozott 1 [DobLev. I/171] \* *görög* ~. 1653: Az Ghörögh eóuet Kemeny Simonnak, az Hanczarral egyyut\* [KemLev. 1402. — \*Ti. hagyományozza a végrendelkező Mészáros Péter, Fejér m-i viceispán] \* *gyöngyös* ~. 1629: Egy giengios, teorkeses panczel lancoz vs Eö az melliet aestimaltunk tt f. 48 [Kv; RDL I. 132] \* *hernác* ~. 1679: Merégy halál-b(an) szegeny emberektől maratt öltözet\* ... Zöld hernác öv nr 2 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 33-4. — \*Köv. a ruhadarabok fels.] \* *láncos* ~. 1677: Árkosi Istvánné Asszonyom ... hagyott Miskólczi Jstvánnál ... egy lánczos övet [Kv; RDL I. 155b]. 1704: Egy forgás fejér hármas lantzós Eov [Kv; Pk 6] \* *lengyel/lengyelországi* ~. 1671: Jgirtunk fizeteseben egy fodor brassai szokniat ... egy Lengiel orszagi övet keket [Kv; ACJK 80b]. 1724: fizetsem volt ... egy forintos lengiel ő [Szováta MT; DLev. 2. XVIIIIB]. 1779: Széles kék Lengiel övel övezvén be derekát ... az két végét le bocsatotta az Horgas ináig [Orbó SzD; GyL] \* *majcos* ~. 1622: Egi fekkete maicos eo tíz boglar raita egi egi nehezkes rész a chyatia ... f 3 d. 53 [Kv; RDL I. 119] \* *merő* ~. 1622: Egi pancel lancoz Twrkese mereő Eö nio(m) m. 1 p — bechwltek in f. 20 | Ualamj Zokniara ualo karikak apro ezwsteők es mereő eőhoz ualo ket remék nio(m) egiwt m — p 31 tt f. 9. d. 68 [Kv; RDL I. 119] \* *oláhos* ~. 1811: vittének el ... Öt veres oláhos övet [DLT 629 nyomt. kl] \* *öreg* ~. 1574: Vagion

Egy nagy Eöreg Eöuem vonth Ezwstre czinalt kibe vagon het gira Ezwst [Gyf; JHBK XXI/12] \* *övedző* ~ 1749: Adának ... egy Klarisbol Varrás formára Készült övedző övet [Koronka MT; Told. 12/2] \* *páncélláncos* ~ → *merő* ~ \* *remekes* ~. 1696: remekes türkeses pártha öv Egy kisebb hitwan remekes öv [Mv; MbK] \* *rostos végű* ~. 1812: Busta Thodornak Felesége ... visel ... egy egész testét meg kerülő Oláh Fatát, ezen felyül veres szőtt széyes rostos végű Övel keresztül van övedzve [DLt 642 nyomt. kl] \* *selyem majcú* ~. 1637/1639: Egi slefelyes Seljem maiczü Eöuen uagjon tiz Ezüst slefelj, es kett csyat, pikeljekkel [Kv; RDL I. 111] \* *testállásos* ~. 1676: Ezekb(en) az Divisionalis level continentiaia szerint valamelly jók jutottanak Daniel számára mind meg vad(na)k, az egy testállásos régi forma övön kívül, mellyen kilencz boglar vagon [Kv; RDL I. 155a] \* *török* ~. 1710: Ruhaba takarva egi karmasin szín selyembül valo Török sinor ezüst szkofiummal gombozott Eö [Told. 19]. 1789: 1 Török öv 12 [WLt Cserei Heléna jk 29b] \* *türkizes* ~ → *gyöngyös* ~ \* *varrott* ~. 1602: Catharina Rlcta Michaelis Keomgywes ... fassa est ... a pinczebeol egy varrott Eöwet Arany fonalast is fekete barsonyost hozza fel [Kv; Tjk VI/1. 181] \* *vont ezüst* ~. 1560: Egy Nagy vonth Ezusth Eö lanchos aranius [JHB QQ Temesvary János reg.].

2. derék(tájék); mijloc, briu, talie; Gürtelgend/höhe. 1597: Kis ferenczne Orsolia wallia ... mikor az gyermek halwa fekkiz wala ... Lattam az testetis hogi az coweteol fogva az terdeigh tizta zederjes wala az teste [Kv; Tjk VI/1. 40]. 1736: Az ifjak penig nyárban ... fekete süvegeket viseltenek ... A süvegnek azon alsó részin némely helyeken hasadék volt, az melyen kieresztvén az sinört, megczifrázták, a sinör vége hosszú volt, azt ... job felöl kieresztette, s egy kevéssé az övin alól ért szép vitézkötés lévén azon sinyör végin [MetTr 348]. 1772: a' silipnek also vége alá hal után be jártunk, az holottis oly nagy üresség volt, hogy a' Silip alatt egy kevéssé fejünkét meg hajtván el fértünk fenn álva s a' viz ottan övnél fellyebb nem ért [Ádamos KK; JHB LXVII/286].

3. ~ig deréki; piná la briu/mijloc; bis zur Gürtelhöhe. 1574: Anna kiral Balintne Azt vallia hogy ... Talallya oth ferenchet az Twznel fekwe ... halala vitan Mykor fely eolteztetnek ... az agekais Mind Eouig kek volt [Kv; Tjk III/3. 386]. 1662: sokak, akik a fagyos vizeken hónalyokig és övig valo vízben gázolták volna által a patakokat, azok közül a nagy kemény üdön merőben fagyván megholtak wala [SKR 352]. 1674: Szegődtem megh En Gavay Miklos Sztupina(n) lako Orosz Vaszillyal hogy az also Szovathon az mezőben az Czukas Nevű el szokot Tot megh tölcse mindenüt az gattyat, övig az mint maga viseli az övit addigh fellyeb tölcze [A.szovát K; Törzs]. 1710 k.: A házában, mely ... nagyságára nézve palota nevet nem érdemlett ... egy darab által volt rekesztve olyan aranyos fa orsókkal, övig vagy valamivel feljebbecske érőkkel, ő azon belől állott, ott volt asztal [BÖN. 593]. 1771: en itten valo Molnárságom idejekor elégszer bé bujtom az Silip alá és ott benn a Vízbe egy Czüvek Lévén arra állottom, és a fejem felett a Kerekék forogván a Silipen folyt a víz, én mégis Övig állottam ki a vízből a Silip alatt [Ádamos KK; JHB XX/26. 10]. 1798: Számoila Mandanét Vaszília két rét fogot ostorával mind addig verte mig a' keziből ki törött az ostor Nyele ... az Asszony Övig egész(szen) kék volt, és karján kemény vak ütesek láttattak [A.árpás F; TL. Maria conjunx prov. Michaelis Gosztáje (45) vall.].

Sz. 1710 k.: ha én az lettem volna Bánffihoz, aki ő én-hozzám, nem követhettem volna ama gonosz politikus szavát: Ha a te ellenséged övig vagy hónallyig van a vízben, húzd ki, kötelezd magadhoz, vagy legalább csinálj hitelt magadnak előre, hogy jobban megcsalhasd osztán [BÖN. 974].

övcsináló övkészítő; meşter care confecţionează cordoane; Gürtler. Szn. 1591: Eoczinalo [Kv; Szám. 5/IX. 6]. 1596: Eochynalo Janos [Kv; i.h. 7/II. 9]. 1600: Eochinalo Janosne Anna Azzony [Kv; Tjk VI/1. 454].

övé I. nm 1. állítványként (ill. az igei-névszói áll. névszói részeként); ca predicat; als Prädikat; az ő tulajdona, hozzá tartozó; al său, a sa; der/die/das seinige/ihrige. A. egysz 1507: Eleozor hagyom az En feleségem<nek> az Bozy tot mynd az molomal egyetembe ... Eue legyen Elteyg [NyírK VI, 186 Cseh István végr.]. 1546: az Egy, Ezkoffya es az Egy, rvhanak walo, komoka mynd az keeth nest gereznawal, es az haath arany gyry ... Ezek mynd, Banffy Bernaldnak maradyanak, es, Ewee Legyenek [Radnót KK; JHBK XXXVIII/19]. 1552/1567: az Jozag nem chyak eowe hanem batthae es eocheye [Pókafva AF; JHB XXVI. 33]. 1566: Jm Meg lrtham Battymnak Ewe az Jobbagy ha oda Erezthy Azzalis Ew zabad [Szentmihálytelke K; BesztLt 12 Sebastianus Erdely a besz-i bíróhoz]. 1568: Andreas Kolosy gasparus Colosy ... fassi sunt ... qk Jol tuggyak azt a földet hogy toth Mathe birta es eoue volt [Kv; Tjk III/1. 212]. 1572: Orsolia Barat ferenchne ... hallota Eomagatwl Bonchoknetwl ... hogi egi nagi partaeo ky derekan volt Eoue volt volna [Kv; Tjk III/3. 42a]. 1600: kenalta wolt, hogy eskeggiek megh eoue eöwe az a Juh [UszT 15/204]. 1610: Zeöcz Geörgy ... megeskvít es azt feleli hogy beöge Ferencz mindeltik Lazar Istvan Jobagya uolt. most es eoue, az fiai Veres Drabantok [Alfalu Cs; Törzs]. 1632: Gal Margitt mondgia wala ... ha eleb ide jötte(m) volna bizony kivertem volna az haztul mert nem eoue ez az haz hanem enim [Mv; MvLt 290. 85b]. 1634: az Johot megh ada(m) Szabo Mathénák mert eöe uala [Kászinóújfal Cs; BLt 3 Sido Mihály (37) vall.]. 1736: azon fundust mellyet én vásárlottam Váro Anna Aszonyé vólt, mert ha övé nem lett volna, talám éngemet valaki attól el tiltott volna hogy meg ne vásárollyam, mert nem adhatóat adgyá [Torda; Tjkt I. 104]. 1789: egy idegen malom mester ... olly conditio alatt, hogy ha a malmat meg indithattya, Esztendélg valo haszna övé légyen, igazittásához fogott [Désva KK; GyL. Lörintz János (49) ns vall.].

B. tbsz 1570: Syweges Gergel, es Nyreo Balas ... vallyak hogy kwlte volt ceket Nagy Janosne az Annyahoz, hogy kernek Azzon Mykeppen az Attya hatta volt hogy az haznak fele az eochevel eowek legien | Blasius czigan ... vallya ... Mind Jarast Twdomant tezen ez vallonak es azt Mongia hogi eowek az zek az eo beliege vagon rayta [Kv; Tjk III/2. 140, 198]. 1572: ha az Zenthmyhaltelkj Jwhot ... az Lekenczeyek az ew hatarakban megh kaphatthyak tehat haychyak be es ewek legyen [Galac BN; BesztLt 3616]. 1585: ezen Kwl minde<nt> mind érdeön mezeön az kj eowek kette oztassanak [Gagy U; UszT]. 1629: monda ... az daika hogy bizony Aszonyom ez az sak oda Bakoseknj valo en ott lattam ugyan eowek [Kv; Tjk VII/3. 23]. 1681: csak a' Super aedificium övek [Hátszeg; VhU 132]. 1796: Vagyon ugyan minden Szombaton közöttök Héti Vásár, de ez nem az övék, hanem a' Földes Uraké, mivel ezenn

Wásárokon nékiek mint Parasztoknak, semmi féle italokat árulni nem szabad [Mv; Tlev. 5/16 Transm. 26].

Szk: *tulajdon* ~. 1584: Zabo Miklos, Es Szeöch Peter valliak ... az ven Azzony ... hwit le teotte hogj tulajdon eowe az parta Eö [Kv; Tjk IV/1. 197]. 1771: mintha tulajdan az övék lett volna csak vágták es vitték [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6].

Sz. 1768: olyan övé azzon hat petak mint az inge [Martonos U; Pf].

2. alany-, tárgy- v. határozóként; ca subiect, complement direct sau complement circumstantial; als Subjekt, Akkusativobjekt oder als Adverbialbestimmung: 'ua.; idem'. A. *egysz* 1560: Attam egy yobagyt ez wytezlew hozzwetky ferencz fyamnak ... mely yobagy ennek tews gywkeres yobagym fya ... valahol meg talalya mynt ewehez hozza nywlhasson ... es wgy tarcha mynt yobbagyat [Ketesd K; SLt J. 1]. 1568: Matyas Lazlo kenyez ... fassus e(st), Ezt tudom hogy pasco demeternek az attya, orh, es tölway volt, es az Coloswary Toromból zókúe zaladoth ky, es minden marhayath anyva vezette el, mynd attyatul maratát, s mind az öweth [Kv; Tjk III/1. 180]. 1570: az Zena fenek hely feöldeket tuggya, hogy Lazar Imreh byrta, mint Eöwet es tulajdonat [Gyalakuta MT; BálLt 1]. 1573: hitta volt ky az felylw meg mondot zemelieket ... hogy meg lassak Herttel peter zeölleit hogy ha lattnanak Benne olian karot ky az Eöwehez hasonló volna ... nem lattük hogy az borbel Janos zeölleiből ... az Eöwebe vitte volna [Barbara Eotthues Antalné azt vallya ... Zitate ... Tyltotta Biro pechetewel Mind kylseo Belseo Marhaiat myglen az Eowe meg leszen [Kv; Tjk III/3. 160, 240]. 1592: az peres hely kazalo hely wolt eyleyol fogywa ... mint e(m)ber az wet zokta epitteny ki ky az wet epittette [UszT]. 1594: Kendy Gabor ... Eztye-ne(n) aloll az Nemes Emberek Ritekbe(n) egy daraboth az eöwehez be kerteltetett [Esztény (SzD) körny.; RLt 0. 5]. 1596: az en Rezemeth ky kewano(m) osztattnj az weteol [UszT 11/101]. 1599: Brassay Amburus ... vallya ... megh mys rakattunk vala azon hordoba seoweget, mert az eowe-wel nem teolt vala megh [Kv; Tjk VI/1. 294]. 1600 k.: Mikor penigh az Telegdy Mihaly oztatassa uala ... az eowet megh tilta hogy az falu fel ne ozza [Homoródsztrmárton U; UszT 15/95 Istuan Balas lofeo zemelj (53) vall.]. 1628: Jlosua neuö Falu nekem edes Attia(m) keresmenie leven nem öuenek tutta(m) lenni [SzJk 29]. 1758: ki erőltette a Sz: Lászlai Lakosokat hogj Juhokot az övé közzé adván Csinálják az ő Földére a Major Házát? [Msz; Sár. vk]. 1768: Iti Károlyi leg szerentsébb már negyed napja hogj ért dinyén tsemegészik, az övé előre érik [Ne; Told. 5a]. 1864: az már mind egy ha meg fizette az ő egész illetősegit, mert övét fizette [Ujszékely U; Pf Révay Dénes lev.].

B. *tbsz* 1570: Eo k. biro vram es az Thanach ... Rendelyenek Embert hozza kik kemeletlen beh haycak az Eowe-ketis<sup>a</sup> [Kv; TanJk V/3. 18b. — \*Ti. marhákat a tilalmasból]. 1571: Mind feyenkent az contradictorok azt kewannyak hogy az Ewekteol az donatarius wres legyen [Szentgyörgy MT; BálLt 78]. 1592: Tiltottwk wolt megh egy erdeonketth ... ezzel agywk okatth tilalmunknak az mienkett tiltottwk Ne(m) az wekeoth [UszT]. 1604: az Zölöt Tudom hogy görfi lazlo es Balas kwlon mietlek az öueköt [i.h. 18/138 Barla Tamas Kereztwrj vall.]. 1629: az öueket<sup>a</sup> megh ette az farkas [Mv; MvLt 290. 165b. — \*Ti. a csikót]. 1700: Az veres patakb(an) is vagjon két kerék Stomp ... azt is öveke(ne)k hallattam lenni [Abrudbánya; Berz. 17]. 1765: mondotta az szegény ember, hogy ne

egyék ki a szájából mert nekik ki jár az övék [Marossztrime H; Eszt-Mk Vall. 209]. 1768: az utrizalt szegeletett ... az övekből öblögette ide a viz [Uzon Hsz; EMLt G. Kuti (38) ns vall.].

Szk: *~be odamarad*. 1595 k.: Tudom hogy az Kisfalúdi berchen vetekednek vala Sofalui fere(n)cz es Kis Pal Istuan valami feöld feleöll, eggik(is) tudgia vala hogy az eöuebe oda marad, az masikis tudgia vala, de megh alkotok eöket [UszT 10/44–5] \* *~ből megelégit*. 1608/1610: Az szeginy Rygo Palnetjs ky Akkor Eö kgje szakaczja volt, Erdeme szerent Elegendendeökeppen Toldalagy Janos vram az Eöuebeöl megh Elegeczje | megh Elygyczk az Eöueből s vgy Bocssasa Ell Janos vram [M.gyerömonostor K; JHbK LVII/49] \* *~hez foglal*. 1600: En mindenkor Fekete Balaseeknak tuttam azt a helechket, Tibald Gergely hogy az eowehez foglalta volna, es kertti leött volna raita, en ne(m) tudom [UszT 15/87 Istwanffy Isthwan, Kaidichfalui szabad székely vall.]. 1607: az fwzek mellett most lato(m) hogy benneb vette az kertet es az viznek regy folyasa helyét eouchez foglalta [Dánfva Cs; Eszt-Mk] \* *~jé tesz*. 1564: Ez sem uolt törviniunk hogi mikor valamy vitekbe eswnk egy mas ellen ... öröksigwnket el foglalhassa<sup>a</sup> hanem marhaival irte meg, de most el foglalja es wueie tezy [SzO II, 179–80. — \*A cssz-i közsékelységen hatalmaskodó főrendü királyi tisztviselő]. 1597: A feoldet teöruenj szerent eöueie teötte [Gyeke K; Ks]. 1598: Zegegy Janos deakne Catalin azzony ... vallya ... En egynehanizor fedettem rolla Orsolia azzont de eo vgjan azt mondotta, hogy vagy bannywk vagy Nem de vgyan eoweje tezi az vargat ket kezkenoottis adot nekj [Kv; Tjk V/1. 247]. 1642: Az Solyomtelki hataron, Komaromi Marton egy darab Erdeot es retet maga Jobbagyi hitiucl occupalt el, melyet eok keszek idegen magyar bizonsagokkal eoueiekké tennj [Solyomtelke K; GyU 87] \* *~nek fog*. 1584: Fodor Albert vallya, ket penzen veottem vala egy darab tafotat es ez zemetbirone Annia Eowenek foga [Kv; Tjk IV/1. 247] \* *~nek hív*. 1591: Tudom aztis hogj mikor en fiatfaluan lakom vala egienleö keppen elik vala az Chakanek es Gerebek az kereztfurfalui hatar hely erdöt, seöt az mely helyeket most eöueknek hinak ott my nekönk zallas helyunk volt anak idejen [UszT] \* *~nek ismer*. 1600: Martho(n) András Almassi azt bizonichia hogy Petenie Ferencz adot zabatsagot rea, rea mennie(n) az Juhra es az mellet eöwenek esmereké hanem (igy) Hogy orwgazda penigle(n) nem wolt, harmad magawal megh eskedgyek [i.h. 15/204] \* *~nek mond magának mond*. 1568: Valen(tinus) lakatos ... fas(sus) est, hogy Mikor o az ladat meg nytta az bodog Gabrielnének az meg Neuezet aprolekokban semit eouenek nem mondot okat bodogne, han(em) az leanya monta hogy eoue a gong [Kv; Tjk III/1. 208]. 1572: Twdom hog' az Chatanyak es Somkwthyak wezekettenek az hathar wyget ez keretz wtnal es thazigaltak egymast feletthe egykys masykys eowenek mondotta [Dés; DLt 184]. 1600: Mikor elseobe Vduarhelt törueniek leon Vargias faluanak Almas faluaual az Diznok be haitasa feleol Vargias is eo hataranak mongia vala azt a' helt a honna(n) az Almasi dizmokot el haitottak volt eok Almas faluais eouenek mongia vala [UszT 15/15 Fozto Imreh Fwlej az Bardoch szeknek hwtese vall.]. \* *~nek tart*. 1597: az Alpretyak cleytol fogwa eöweknek tartottak azt az darab erdöt [Alparét SzD; Ks] \* *~nek vall*. 1600: Thouaba az mynt vargias falua az Almasiakkal perelnek vala tw kegtek eleot valamy marhának be haitasj felől, egy Erdeoból kit

az vargasiak eoueinek vallanak vala Az Almasiakis eoueinek [Vargyas U; UszT 15/15].

Sz. 1573: Anthonius aztalos ... fassus est ... kerdy myt Myweleték Neky vereteke vagatoko, Mond az legen Noh meg vagion az Eowe [Kv; TJK III/3. 49].

II. *fn* *tsz*: ~i I. hozzátartozói; ai lui/ei/sái, membrii familiei sale; seine/ihre Angehörigen. 1560: mykor my zent lwkach Euangelista nap vtan valo zeredan Jt fogaras varaba voltak volna. Theortenek az vitezleo frathay Gergelnek hertelenséggel valo Bethegsege hywata minket hozzaia monda azt ... Akarna testamentomat tenni az ew Jozagarol mellet az Vristen etet eletemben megh aiandekozta volna, hogy ha halala teortenek az ewey keozot valaminemw vyzzawonas haborwsag es egenetlenség neh lenne [Fog.; LLt S. 10]. 1850: Talpas alias Budai Josi ... Kalapos Ferentzel 's öveivel nem akarta ki átkoztatni magát a világból [Branyicska H; JHb XXV/68-hoz].

2. követői; adeptjii sái; seine/ihre Anhänger. 1704: Ugyan ma hallottam, hogy az mi proscriptiónk után, melyben Rákóczi uramat patenter proscibáltuk, más ellenkező patenst bocsátott <ki> Rákóczi uram, melyben írja az övéinek, hogy azokon semmit se hajtsanak, mert eddig maga is bejött volna Erdélybe [WIN I, 273].

3. hívei; ai sái, credincioşii sái; seine Bekenner. 1679: nagy reménséggel hiszem, hogy az Isten az övéit nem hagyja [TML VIII, 428 Teleki Mihály a fej-hez]. 1811: It' vedd jól eszedbe Isten bölcsességét ... Hogy gátolja-meg a' Népek gonoszágát ... Még az Öveit-is néha hogy sujtolja, Fel-fuvalkodástol, hogy őket meg-olja [ÁrÉ 19].

**övecske** cordon mic; cordonaş; Gürtelchen. 1584: Eotweos Orban vallia, hiwata Baki pal es mutata egy Eoweckket, kit mond vala hogy a Nennye [Kv; TJK IV/1. 197]. 1585: Ersebet Sarlay Ambrusne vallia ... haz ezkeoze vala Az Azzonnak es keossecontiuwe ... es egy Eoweckkeyeis [Kv; i.h. 428]. 1629: Egy kis Eöueczike melinek az maicza el szakat az melliet aestimáltunk tt f 10 [Kv; RDL I. 132]. 1720: édyg türkeses Láncz boglaros öv ... Ezen övecske ez utanis tartassek megh ezen Arva számára [Kv; Pk 6].

Vö. a *háló*-, *paszománt*- és *selyemövecske* címszóval.

**Szk**: *remekes* ~. 1655: Egy kis remekes Eovetske M — p. 35 [Kv; RDL I. 29].

**övedz** I. körbevesz/foglal; a înconjura; umfassen. 1842: A papiros malom ... egy Sajtó, mely két felfelé álló vastag tölgyfa oszlopokból, és három keresztül álló tölgyfa darabokból áll ... a harmadik keresztül álló fa a srofos orsó által fel és alá tisztálgatják, — ezen srof orsonak fazakán vagyon egy lapos vas körös körül is fogakkal, ezen srof-fazék alsó részit övedzi még két vas abrants, hosszszában szorította két vas pánt ... két végeit pedig két vas pant övedzi [Km; KmULev. 2].

2. *hátul* ~ *árv* hátulról megkönyékez; a-l lua prin surprindere, a surprinde; von hinten umgarnen. 1653: Bocskai ... letévén Kassán királyi székét, adá magát a nyugodalomnak és a gyönyörűségnek s vigadozásnak. De a gonosz szerencse azonban elérkezvén, nem vette észébe, hogy hátul övedzette, avagy inkább mondjuk: hogy a nagy Istennek az ő elvégezett szent decretumából lettek és léznek mindenek [ETA I, 101 NSz].

Vö. az *övez* címszóval.

**övedzés** derék(tájék); mijloc, brüu, talie; Gürtelgegend. 1585: Anna Lowas Thamasne, Ersebet Zegedi Georgne<sup>a</sup>, Mikor latok Az Danch Leorinch betegh gyermeket, Az Eowecczesetol fogva fel lattuk, de Nem tuggiuk minemee dologh vala raita, himleó valayé vagy halal haza (!), De igen swreó vala [Kv; TJK IV/1. 496. — \*Vallják].

**övedzetlen** öv nélkül; fără cordon; gürtellos. 1574: Zeoch gergy Azt vallia hogi ... fegweret kezebe vezy Megien az Aytora hogy Be Akar Menny az Ayton, Archwl leo egi Ember Rea Mezitelen hegesteorrel ... Egi Ingbe gatiaba volt eowetzetlen egi felseo rwha volt rajta [Kv; TJK III/3. 357].

**övedzik** körülöveződik; a se înfășura peste mijloc cu un cordon; sich umgürten. 1651: Negyedik Lanczis vagyon öregh az kiben vagyon ket Szaz Eötven kett szem Lancz övedzik velle [WassLt Wass Judit kel.].

**övedző** I. *mn* (derékban) körülövező; care înconjoară (la mijloc); umgürtend. **Szk**: ~ *gyűszű* tűsző. 1824: Egy övedző Gyűszűt meg vet Budai György [CsV]. 1844: Sztójka Ferencz ... öltözte. ... oláhos mejre valo, övedző gyűszű [DLt 1248 nyomt. kl] \* ~ *gyűszűszíj*. 1813: Egy övedző gyűszű-szíju [DLt 630 ua.] \* ~ *öv*. 1749: Adának ... egy Klarisbol Varrás formára Készült övedző övet [Koronka MT; Told. 12/2].

II. *fn* *öv*; cordon; Gürtel. 1703: Székely Andrásné Aszszonyomnak egy ... öregh övdözött [Esztelnek Hsz; HSzjP]. 1720: fel függeszteve koszerdek, edgyiknek az övedzeje Szarvas bőr ... az harmadiknak az övedzeje zöld bársony [Köröspatak Hsz; i.h.].

**Szk**: *szarvasbőr* ~. 1790: Szarvas Bőr övedző I [Sv; Ks].

**övedző** szíj, övedző szíju derékszíj; centură, cordon de piele; Ledergürtel | tűsző; chimir, şerpar; breiter Ledergürtel. *XVIII. sz. köz.*: A' Király földi Szász tsak a' Sarját s, az övedző szíját nem adná a' Libertinusnak<sup>a</sup> egész liberia-jáért [Ks 21. XV. 43. — \*Székely lib.]. 1783: a' Balás telki Erdő Pásztorok ... Övedző szíjjamat és fejszemet el vévék [Kissáros KK; JHb XX/8. 15]. 1804: az Al Peres rab ... Simulészkuont Lugosrol haza jövő Uttyaban az ut félen a berekbe ... tolvaj modra meg támodván, tölle passussát el vette ... Köntösseiből le vetkezette ... szűrítöl es egy ujj övedző Szíjjától ... meg fosztotta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1811: Az Sertés Pásztornak ... Vettem Egy övedző Szíjjat ... f 2 [Déva; Ks 100]. 1821: Mitu Andronnak Juon Korlán Felesége egy övedző Szíjuu felett való keresete fel vétetik [H; JF 36 Prot.]. 1831: (A) marhák ki tsapangván, a szőlőkből el köttettek ... azért van mostis el véve a Romposi Kerülő által ... egy szűröm, egy Övedző szíjjam, es egy baltám [Dés; DLt 332. 2]. 1840: Timován Leontya ... Vitt magával el ... I derékra való ocská ... övedző szíjuut szélest [DLt 1044 nyomt. kl].

**Szk**: *széles* ~ tűsző. 1787: Egy övedző széles szíjuu vagy Gyűszű ember Derekára valo Dr 18 [Kv; MvLev. Máté Mihály civis hagy. 2]. 1837: Dánh Gyissoj ... Szászsebes széki, Rekittei születésű ... visel ... széles övedző szíjjat (sérpár) [DLt 945 nyomt. kl].

**övedztetik** (kard) felkötöttek; a fi încins (sabia la brüu); (Schwert) umgürtet werden. 1662: a jelenvaló ország né-

pétül az méltóságos Apafi Mihály ő nagysága fejedelemmé választatván a marosvásárhelyi mezőn ... azután harmad nappal ... a cseregi mezőn a császári kard oldalára övedztetett, bot, zászló ajándékozottat [SKr 665].

**Övele 1. vele,** az ő személyével; cu el/ea; mit ihm/ihr. 1559: az kewssegh kepeben legien Negywen valazthoth ember, huza Magyar, hwza szaaz legien ... Mykor az warasnak walamy Jeles dolga thewrtényk, azokath az Negywen emberth az Thanach be hywassa, es ew welewke wegezenek [Vízakna AF; TT 1881. 189]. 1568: Zekel Janos ... fassus est, hogy eo hosza ment volt fenesy Mihál bor venny, es ez vallanak Mond hogy szöch Balassal Egyoth veszik az bort, es ez vallo mond fenesy Mihálnak hyd ide szöch Balast es ő vele meg arulok [Kv; Tjk III/1. 241]. 1570: Anna Jso Ambrwzne ... vallya ... otth megh eo wele szokat feddédnek az Mwsth veget | Sofia Zita peterne ... Ezen kywl eztis vallia hogy eweleis szok haborzwaga volt es egyebekelis oth az kyk az Satorokban arwlnak [Kv; Tjk III/2. 4, 77]. 1583: Borbely Mihály, Lakatos Mathias, Veres Mathe es Hoz Leorinch Az varos kis Aytoy kolch tarthoy ... valliak, hog sem hirek sem tanachok hogy meg zerzeotték volna eok Kendj lanossal, vag Kendj lanos eo vellek hog mikor Balas kouachnehoz ky Menne, kesen esthwe be ereztenek [Kv; Tjk IV/1. 165]. 1633: Hallom az Giarmati Marto(n) szolgaiatoll hogy az vra el akarna vinni Zabo Jacobnnett, de az több katonak azt mondtok, hogy bizoni eo vellek ne(m) fososkodik egioth Aszony emberrel [Mv; MvLt 290. 126a]. 1681: a' leanyomatt sokszor kenszeritettem, hogy mongya meg ha ő velle Pogany modra el az Vra, de a' leányom Tagatta [Dés; DLt 445 Helena Kovacs Relicta Vidua cons. quondam Petri Szöcz (68) vall.]. 1697/1752: eo vellek ... mind most s mind jövendőre nézve az mig élnek jól tenne [Kászonfelsőfalu Cs; LLt]. 1761: Lévén Sáljiban lako Menesági Josef nevű Nemes embernek Veszszödön bizonyos rész Portiotskájá, asztat ő velle Nehai Mlgs Josika Josef Generalis vr el tserélvén adott azért itten ... egy Vlád Andréka nevű Jobbágyot [Pagocsa K; JHBK LXVIII/1. 31]. 1795: Inkább tsak tsupa szóval valo Tanítás által, mintsem a' szokott módokon lehetett volna ő velle a' szükségesebb Tudományokban valamire mendegelni [Mv; Told. 47].

**2. (társként) vele;** (împreună) cu el/ea (ca parteneri); (als Partner) mit ihm/ihr. 1568: Michael deak ... fassus est, hogy meg qth hordo borok uoalt, akkor mikor, az bort nem wotte akkor penig Kys gaspar uoalt fõ<sup>3</sup> dolgos benne, o welle arult az vallois [Kv; Tjk III/1. 168]. 1574: Katalin Kuthy ferenchne Azt vallia hogy ... Mykor Immar ely vegeztek volna vachorayokat kwldy volt Margit hogy eo velek ely Menneh ez vallowal es halna otth [Kv; Tjk III/3. 281]. 1620: (A) császár azzal biztatja Ferdinandust, hogy övele lesszen és Magyarországra támad mellette s Bethlen Gábort mind Erdélyből és magyarországból kiveszti [BTN<sup>2</sup> 398]. 1799: ő vélek is eleget járt [Dés; DLt].

**Szk:** ~ együtt. 1781: A malom mellett valo ostorgátot, mely a' víz felől esik a' malom között, ő velle edgyütt tsináltuk [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

**3. általa;** prin el/ea; durch ihn/sie. 1572: Barbely Jstwan ... vallia hogy twgia Zabo Janos Eothwen forintot Adot volt keolchen Barbel Janosnak Es Eo vele hywata volt Thakacz Georgiet kyuel ados lewélet Iratot neky [Kv; Tjk III/3. 23]. 1579: Az Napon atam az varos zolgayanak Menhartnak ő Nga paranchiolatgyat (!) hog az zolga byrot

hina ródról<sup>a</sup> az Chey (!) antalt hog ő vele zolgabyroval paranchiolattal hyna az metanossokot az hatarnak ocúlatara atam kölcheget d. 12 [Kv; Szám. 1/XVIII. 26. — <sup>a</sup>Ródról (K)].

**4. öllene, vele szemben;** împotriva lui/ei; gegen ihn/sie. 1596: eo kemek zekwl meg Jzentek volt Janosj mihaltol ez Jnek: hogy húzon negy gira birsag alath, ne feniegesse se Jobbagyomath se zolgamoht hanem tarczia teöruenihez magath miért hogy eo vele teörueniben vagiok, de eo azzal nem gondolt [UszT 11/69].

**5. műveltető igés szerk-ben;** în construcție cu verbele factitive; in Konstruktionen mit faktitivem Verb: vele műveltet/végeztet el vmit; pune pe el/ea să execute ceva; etw. mit ihm/ihr verrichten/vollbringen lassen. 1570: fylep Gerghi ... Aztis vallya hogy Eowele Iratot az trombitas az torombol az azzonnak de neky ezebe Nem Jwt Mindenes-tewl Myth Iratot | Susanna fenessy Mihalne ... vallya, hogy ew vele chinaltatot Zabo Janosne egy Bokretath kyt Trombitasnak adot [Kv; Tjk III/2. 20, 25]. 1573: Benedek Kowacz, Lazlo es Gergel Kowach legenye egy Arant valliak hogy Ez elymwt Napokban chinaltat volt egy leochet Deak Mathe Eo velek [Kv; Tjk III/3. 88]. 1574: Kwtasso Mate azt vallia hogy ... Ketelweroo Bereczk Eo velek egi Arnyekzeket keowel Rakatot volt [Kv; i.h. 340]. 1592: Chinaltattam Kerekes Janosal egy wy kerekat az taligara ... d 50 Jtem eo welle chinaltattam 2 Samelt Attam f — d 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 59 Eppel Péter sr kezével]. 1594: Kendy Gabor ... az Erdeöt vgian ew velek lrtatta ky s vgy zantatta fel [Moró SzD; RLt O. 1]. 1642: ezt a' mostani biro referallia, mert eo vele rakatta az vice Uduarbiro Zeoke Thamas [Jegenye K; GyU 75]. 1704: Szentpálit küldötték volt ki vélek, az öreget. Ugyan övéle iratták fel is a rebellisek jószágát itt körül [WIN I, 207]. 1759: maga beszélte nékem Albertné, hogy B. Apor László Ur mikor mostani feleségivel Mátkás lett volna ő velle a fejiben nézetett [Altörja Hsz; HSzjp Rebecha Szóts Consors Providi Barbelly Karatson (40) vall.].

**Övesen felövezve;** cu mijlocul legat cu un cordon; umgürtet. 1823–1830: Lipsiában ... Az úrfi és a doktor felöltöznek egész gálába ... magyar öltözetbe, mentébe, dolmányba, övesen, magyar kardosan, s ennek az utcán, én is kaputban mendegélek [FogE 202].

**Övez övvel** derekat kőrbeköt; a înfășura peste mijloc un cordon; umgürten. 1779: Pap Lupuj(na)k edes Attya néhai nemes Pap Jonásk széles kék Lengiel övel övezvén Derekat Aszony ember módra az Farán az önek két végét le bocsatotta az Horgas ináig [Orbó SzD; Gyl].

Vö. az övedz címszóval.

**Szk:** ~ni való. 1732: Egy halo Jáponika övezni valo Seylem övecske ezüst csat rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 8].

**Övező öv;** cordon; Gürtel. 1807: Övezző, Botskor szijj 4 Márjás [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11].

**Övező sziju** derékszj; centură, cordon de piele; Ledergürtel | túső; şerpar, chimir; breiter Ledergürtel. 1828: Seréli János Jánk el fogatott azért hogy égy beka-nyistától égy övező Szijjut lopott, 's vele találatott [H; JF 36 Prot. 1].

ővignyi derékmagasságnyi; cam pînă la brîu; bis zur Gürtelhöhe. 1766: az karók fell verése után fögtünk az kereteléshez, fel vivén az kert főnást valami ővigni magasságúlag [Csapó KK; Berz. 17. XII].

ővignyire derékmagasságniyra; cam pînă la brîu; bis zur Gürtelhöhe. 1823: mint egy ővignyire való ásás után bé kezdett omladozni [Dés; DLT].

őz 1. cãprioară; Reh. 1614: Orban Mihaly. Ezt azert tötte Jobbagia [Thot Mihaly hogy egy űzet fogot az falu zabad Erdejen [Udvarfa MT; BethU 39]. 1618: Ezen nap hozák be ide Gombos András is, egy eleven őzet tart vala az űleben egy emyős vacok szekerem [BTN<sup>2</sup> 174]. 1632: Az Mondray hataron uagyon egy vad kért ... Vagion az vad kértben őreg és apro zarvas ... N. 26 űzek ki kisseb s ki nagyobb ... N. 8 [UF I, 194]. 1729: az Fel Csi ki héjába valo fáratcságunkot ez ide valo vadászat ki potlotta, mivel most harmadnap i vadászatunkba ejtettünk három szárvast két vad disznót, s edgy őzet [Lázárfva Cs; ApL 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárhoz]. 1760: Ezen ... Erdőkön és Havasokon Farkas, Róka, őz, Nyüll ... némellykor tanáltanak [Hasadát TA; EHA]. 1805: egy őzet a' Petrillaiak Kpoi le hajtván a' Havasrol, és bé kergetvén a' Faluba, ők el fogták [Petrilla H; JF 36]. 1847: Tapasztalván Hazánkban a' Vadászatnak ... olly közönséges szabadságot, hogy már nevezetes Erdőkben, Havasokon is őreg, és kissebb vadak nyomát sem láthatni ... a' mostani fenn álló Diaeta alkalmatosságával ... ezen vadászat állapottais Consideratioba Vetődővén, Végeztetett, hogy ... a' Vadak speciessinek specificatioja idején senkinek vadászni szabad ne legyen, és á Ima Martii usq(eu) ad Imam Augusti mind Uri, Nemessi, Papi rendek, Szarvas, őz, vad sertés lövése persecutiojatul ... meg szűnnék [TLev. 11/1 egy-i végzés]. 1859: löttünk őzöket, rokákat, és nyulakat | 3 nagy disznót, 6 őzött, rokákat löttünk ... 's talam 40 őz is, nyüzsgöttek [Dés; Újf. 2 id. Patak Dániel lev.].

Szk: ~ kergetni. 1600: Banffii Farkas ideibe Medue es eöz kergetni voltam az peres hele(n) Farkaslakiakkal eggieött [UszT 15/107 Menihart Gyeörgy Malomfalui (43) Zabab Zekely vall.]. 1604: Az medúe búkibe ... mikor eöz kergetni jöttek keoszilleónk leónk oda az tajra Szekel Moses ideyebe, megh fogtak s be hoztak [i.h. 18/103 Gregorius Andras de Kopolnas oláhfalua (50) lib. vall.] \* egy falka ~ egynehány őz. 1590: 15 february ... Zyetty Janos vitte (!) 2 Louon Tordara egy falka Eozet attam f. — d. 50 [Kv; Szám. 4/XXI. 75 Kis István sp kezével].

2. lelőtt/ölt őz; cãprioară împuşcată; geschossenes/getötetes Reh | őzhús; carne de cãprioară; Rehfleisch. 1594: Boldi Georgi 6 Loða zekere, vyzen vrúnk zamara, Ezeoket (!), zarwasokat wodt dyznokatt Tordara f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/VIII. 177 Caspar Semel sp kezével] | Az vaida karachionban az varhoz egy őzzel tartozik [Gyöngytelek Sz; UC 113/5. 46]. 1595: 14. Decemb(ris) föztem ismeg 1. Aztatra: 1. Egez őzet vöttem p(er) d 45 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 295 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Fel eytel mezet fekete lehez d 13. mert az pwspeók kwldeot uolt egy eozet [Kv; i.h. 9/III. 20 Szabó András sp kezével]. 1621: feozettem Ebekre ... Az Merajak hozta eoznek az ket elejt Fekete leuel [Kv; i.h. 15b/X. 38]. 1722: Kománán támadott edgy Puskás az küldet egy őzet [KJ. Rétyi Péter lev. Fogból] | meg porontsoltam hogj jo regel az őzekkel ott legyen ... mert napal nem mertem külden i hogj meg szagosodgják

[Kőrispatak Hsz; ApL 1 Apor Péterné Kálnoki Borbára lev.]. 1734: akár mi ujságot hoztanak az Néhai Ilglos Urnak, ha ... egy őzet nyuztanak ... az Idvezült Ur mingjárt az Aszszony(na)k el kezdette, az Eöcsémnek Feleség küldgj ebből [Szentpál K; TKI Maria Kercsi Ladislai Hegedűs rel. vidua (50) jb vall.]. 1737: Az Barassoi General kapitanya őzet vit Barassoban [Kvh; HSzjP]. 1792: küldettem ezen embertől egy űzöt [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1819: Györgye Biro keresete fel vétetik Dán Biro ellen ... Egy 50 Ploszka szénás patul keresetében meljet 100 Rfr után ígért, és egy negyed rész őzet adott erette az Udvarban [H; JF 36 Prot. 16].

Szk: ~ mája. 1736: riskását, őz máját vagy mézes szilvát etc. szoktanak tenni az jóféle bélesben [MetTr 390].

◊ Szn. 1686: űz János [Madaras Cs; BK].

◊ Hn. 1874–1906: űzvápa [Kibéd MT; EHA].

őzborjú vițel de cãprioară; Rehkitz. 1681: Szarvas bornyú Nro 1. űz Bornyú Nro 1 [Utl].

őzbőr piele de cãprioară; Rehleder. 1627: Sutw haz alat valo eles haz ... Vagion egy zarvas beör, kilencz eöz beör [Nagyalmás K; CsákyO 1/2. 665 a vár lelt.]. 1679: Bűrök restan(tíaja) ... űz bőr nro 10 [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János inv. 147–8]. 1680: Szarvas es ősz bőr nō 8 [Fog; Utl]. 1681: Kecze, őz, Juh bőr Nro ... ez egy rakason vezett, már az moly ighen el vesztegette [Vh; VhU 533]. 1685 e.: Gyartott szarvas bőr Nrō 1. űz bőr Nrō 3 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 4]. 1757: ami őzeket vad ketskét nyuztak s fognak ide hátrébb is nyuzni az őz bőreket irhanak, veressen Székek bé vonásokra, vad ketske bört kordovannak ki keszetessenek [Déva; Ks 92. I. 23]. 1763: A vad erelt bőrok ugy mint Medve, Szarvas, Hivuz, Roka, űz, és Vad Matska Bőrök három részekre osztatván, kiki maga ratáját el vevé Nyil vonás által [Hsz; Ks 23. XXIIb]. 1829/1830: 18. űz bőrből ... jutott 6. Hat bőr ki érelve [Zabola Hsz/M.régen MT; TLt Közig. ir. 196 néhai Darnóti Jánosné Naláti Anna ingóságai].

Szk: csávátatlan ~. 1746: Két csávátatlan őz bőr [Vargyas U; DanielAd. 260] \* készitetlen ~. 1685 e.: Készitetlen őz bőr Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 8–9] \* kikészitett ~. 1683: Három ki készített őz bőr. Két szarvas bőr [Utl] \* nyers ~. 1681: Moly ette, szakadozott nyers őz bőr Nro 2 [Vh; VhU 556].

őzbőr-lajbi őzbőr-mellény; vestă din piele de cãprioară; Rehlederweste. 1795: Két űz Bőr Lájbli ... edgy Szarvas Bőr Lájbli [Monostorszeg SZD; BetLt 5].

őzecke őzike; cãprioară (mică); Rehlein. 1785 k.: Elég légyen ez néhány versecske; Néked from te dali őzecke [EM XX, 501 Balás kódex. — A vén lány panasza].

őzes őzben gazdag; bogat în cãprioare; reich an Rehen. Hn. 1639: űzes búki alatt (k) [M.köblös SZD; DHn 47].

őz-gyalog kb. gyors lábú; iute de picior; rasch zu Fuß. 1600: Inchedy Mathyas Deak ... vallya ... Nestay Albert ... fel sem mehete Bechben ... hanem Sapy Benedek vthanna keolde egy gyalogh postat egy eoz gyalog kis haidw legent ... annak vthanna ottan hamar vizza Jeowe [Kv; TJK VII/1. 523].

**őzhús** carne de căprioară; Rehfleisch. 1586: Eöz húst főzettem fekete lewel ... d. 10 [Kv; Szám. 3/XXVII. 9b]. 1595: 20. Decemb(ri)s ... Waczorara, Az Tanaczozt fél hiúatúan, főzettem az ktek hagyasabol 3. Aztalra három Taal Etket ... Az második Taal Etek volt az fekete Lew. Abban volt az 2 Nyúlak az Eley és az őz hús [Kv; i.h. 6/XXVIIa. 298 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1625: attam ... Eoz hust sutni feoznj f — d. 32 [Kv; i.h. 16/XXXIV. 13]. 1817: Kőszsző-nöm az el küldöt bárány és ősz hus (!) nékem is hoztak egy szép tsukát és egy vād rétztét Kapusról [Gerendkeresztúr TA; IB. Székely János Bethlen Sámuelhez].

**őzhús-pecsenye** sültnek való őzhús; carne de căprioară pentru friptură; Rehfleisch für Braten | őzült; friptură de căprioară; Rehbraten. 1585: wottek ... egy őz hús peczeniet ... d. 3 [Kv; Szám. 3/XXVIII. 32a Gellien Imre sp kezével]. 1586: egy őz hús peczeniet ... d. 4 [Kv; i.h. 3/XXVII. 8b]. 1595: Harmadik taal etek ... Őz hús peczenye p(ro) d 6 [Kv; i.h. 6/XXVIIa. 13 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1609: egi feyer Eoz hus peczenie ... d 32 [Kv; i.h. 12b/IV. 294]. 1650: Süttettem Eözt Eöz hus peczenyekett ... d 35 [Kv; i.h. 26/VI. 427].

**őzláb** picior de căprioară; Rehbein. 1662: Azon torony-nak négy Szegetiben ... őrdög képek valának kicsinálva ... némellyik ló- és számár-, őzlábaival s ugyanazon állatok fejeivel s mindenik nagy kitátott torokkal állának [SKr 262–3].

**Szk:** ~ *formájú*. 1735: Egy Gombos nyelvű és őz Láb formájú két Kalának 7 Lot 1 Könting [Kv körny.; RLt].

**őzlábás** őzlábhöz hasonló; asemenea/de forma unui picior de căprioară; in Form eines Rehbeines. 1693: Edgj Eöz lábás Ezüst hitvá(n) villa betsültetett ad denarios // 50 [Ne; DobLev. I/37. 4]. 1714: egy őz lábás ezüst kalán [Kv; Pk 6].

**őzlábforma** őzlábhöz hasonló; asemenea/de forma unui picior de căprioară; in Form eines Rehbeines. 1629: Hat Eöz láb formara czinált kalá(n) ... aestimaltuk tt. f. 23 d. 25 [Kv; RDL I. 132]. 1752 k.: Egy gombos nyelvű és egy őz láb forma kalán 7 Bécsi lot 1 könting [Kv; RLt]. 1798/1821: egy őz láb forma nyelre tsinált Kalán 12 próbás [Kv; Pk 5].

**őzlábú** őzlábforma; asemenea/de formă unui picior de căprioară; in Form eines Rehbeines. 1596: Nyolcz Eoz labw czewest kalan m l p 47 [Kv; RDL I. 65]. 1637/1639: vagion hatt Eöz labu kalanok az nyele aranjos njom(na)k m. l p. 26 — aestimalt(uk) ... f. 24 d. 66 [Kv; i.h. 111]. 1735: Két őz Labu kalanok 7 Lot [Kv körny.; RLt]. XIX. sz. eleje: egy őzlábu kalán [Kv; Pk 2].

**őzollócska** őzgidácska; ied/pui de căprioară; Rehkitz. 1731: János Albert ... egy őz vagy Szarvas ollócskát vett volt [Gysz; LLt].

**őzőn** I. fn: ~*nel* nagy sokasággal; cu grămadă; in Strömen. 1847: a' Bérések által hajgált kövek őzőnnel jötték utánnok [Dés; DLT 792].

**II. mn** rengeteg (sok); o mulțime de ...; ungeheuer/enorm. 1836: A Kolerának ... hazánk több vidékin dühögve — őzőn az áldozatja [Nagykapus K; Rak 13].

**őzőnvíz** átv is vízőzőn, áradás; potop; Sintflut. 1662: esznek, isznak, tobzódnak ... az emberek, mikor váratlanul az ítlet napja, mint az őzőnvíz, elborítja őket [SKr 712]. 1704: Méltóságos országi gyülekezet és akik itt nem vannak is, a nyomorúságok őzőnvízében Noé bárkája módjára hanyattatott édes hazám ... nemes Erdélyországa [WIN I, 178].

**Szk:** ~ *hajtotta*. 1610: ez kett darab banianak az porond-giat ... Pal deak szabadon elhesse es hordathassa; az Eőszeön viz haitotta halczion keouwl [Abrudbánya; Berz. 17].

**őzpecsenye** (sültnek való) őzhús; carne de căprioară pentru friptură; Rehfleisch für Braten. 1590: 26 february ... Vottem ... 2 Eöz pechyeniet ... d. 12 [Kv; Szám. 4/XX. 4 Hooz Lörinc sp kezével].

**őzpénz** őz-válság, őzadás válsága; bani de răscumpărare pentru dare de căprioare; Reh-Lösegeld. 1566: singuli libertini tenebantur pecunia seu censu quodam, qui vulgo vocatur Karvolý pénz et eoz pénz ... den. 57 [GtSz XII, 260 Kővár reg.]. 1603: Census Carolly pénz sive Eöz pénz a singulis iudicibus et libertinis d. 60 [Magora SzD; Makai, SzDPuszt. 112].

Vö. a *karulypénz* címszóval.

**őzszarv** őzagancs; coarnele căpriorului; Rehgehörn. 1781: Őz Szarvból készült Tsutura, csont Szárral együtt [Mv; Told. 9a].

**őzszín** világos rőt; de culoarea căprioarei; rehfarbig, rötlich. 1832: Világos Szürke ... Őz Szín ... Fekete [Dés; DLT 678].

**őzszínű** világos rőt; de culoarea căprioarei; rehfarbig; rötlich. 1788: Egy őz-Színű ... köntösse vagyon [DLt nyomt. kl]. 1805: egy Őz-színű Kaput [DLt ua.].

**őzszőr** őzprém; piele de căprioară; Rehleder. 1735: Egy Sakban fel kötve szarvas, és őz szőr [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

**Szk:** ~ *színű*. 1800: egy őz szőr színű kaput [DLt nyomt. kl].

**őzveggy** I. fn 1. őzveggyasszony; (femeie) vādúvá; Witwe. 1572: Sofia Zabo Janosne ... twgia hogy Eleg zegenywl elt<sup>a</sup> germekestwl Rwhazatiás zegenywl volt myglen cozwegi volt [Kv; Tjk III/3. 142a. — <sup>a</sup>Ti. Bonchokné]. 1584: Grusz Peter vallia ... hogy Marta Azzony cozwegy lewen Az Nennienel lakot [Kv; Tjk IV/1. 339]. 1592: wgy mynt Jo twtorok szoktak ozwegyot ottalmazni, tartozot volna ketelensegh alatt, de azt ne(m) chelekeodte [UszT]. 1594: Ertek eó kgmek varosul ... hogy ... minden zemelyre huz huz penz Ado zedest kellene toleralniok, zegheny cozwegieket kwldusokat, es zabad Drabantokat ky wewen [Kv; TanJk I/1. 231]. 1623: Az mely faluban menyé lőfoe drabantot, Eözüegyet aruat Eoreokseget occupálnak annak szamat neueket szorgalmatosso(n) consignallyak Regestumba chenalliak [Csíkszereda; Törzs]. 1681: az egész Joszagban, minden egész ház nép (:az ighen szegenjen, őzvegyen ki csak orsojával tartja magát, es Sellenen kívül:) tartozik egy-egy főt Fonalat meg fonatni az Vár szükségére [VhU 71]. 1683 k.: A' kinek Czimbora szanthato Fia

vagyon az olyan özvegy egész beert ad mint az házias ember [Bősháza Sz; SzVJK 97]. 1722 k.: A Prédikátor Réit meg kaszállják, maga fel takarja az Özvegyekkel és a kaszálni nem menőkkel edgyütt, a Megje be hozza [Gernyeszeg MT; GörgJk 133]. 1865: A' Mlgs Fő T. Püspök ur ... a' Marosi Egyház megyében meg üresült M. madarasi első oszt. papi állomást rendeli köröztetni. A' kegyelem évre nézve az Egyház község az özvegyel ki edgyezett [Gyaly K; RAK 98].

Szk: *özvegyé lesz*. 1759: Gr. Teleki Lajos ... Felesége iktári Bethlen Sámuel úr leánya, jóforma ifjú asszony, de özvegyé lón [RettE 86] \* *özvegyé marad*. 1570: Mezaros Balint ... vallya hagi Siluester Thakachnak felesége hagi Eozwegie Maradot, Egy pohart vith volt hozza hagi penzt aggion Rea [Kv; TJK III/2. 162f]. 1585: Anna lakatos Antalne vallia ... Abraha(m) Anna eozweggye Marada, Mikor eozwegy volna azon keozben meg terhese-dek [Kv; TJK IV/1. 419]. 1770: Hogy özvegyé maradott volt, a szegény Rhédei János ur el akarta venni, de nem ment [RettE 227. — "Wesselényi Kata] \* *ül marad*. 1739: Ns Czep Judith előbszöri Férjétől ... özvegyül maradvan, az I. vötte volt el magának [Torda; TJK I. 162] \* *alperes* ~. 1826: Az Alperes Özvegy a Felpereseknek a dolog valóság és az illendőség ellen tett contentiojokra replikál ezekben" [Ne; DobLev. V/1114. 7b. — "Köv. a felelet]. 1828: Az Alperes Özvegy ezen pernek ... kelletin felyül valo sürgetésit lát<ta> [Ne; i.h. V/1129. 1a] \* *árva* ~. 1736: a gyümölcsöt ... énnékem szegény bódogtalan árva özvegynek nagy ... káromra elhordatta [Dés; Jk 200b]. 1839: Néhány esztendőig tartám örökképpen kisded korától olta, most már hajadon Rosaliát — Esztendő olta szolgál pedig Krisán Márisko — kikkel árva özvegy létem-re, hogy magam aránt bizodalmasítsam őket anyai képpen bántam [Dés; DLt 1230] \* *dotalista* ~. 1828: a Felperesek az Alperes Özvegiet nem mint Testamentaria Özvegiet idéztették, hanem a dolog valósága ellen mint simplex Dotalista Özvegiet certifikáltatták [Ne; DobLev. V/1129. 1b] \* *exponens* ~. 1827: igaz hitünk szerint irtuk ezen Relatoriát, melyet ... az Exponens Tekts Özvegy jövendőbéli Jussai védelmére nézve ki is adtunk [Fejér m.; i.h. V/1109. 25] | a Ferjéről reá maradott Jozságot úgy az erdőket is az Exponens Özvegy éppen nem pusztította ... söt minden lehető módon igyekszik azt gyarapítani [Maroskoppánd AF; i.h. 7 Boros Mihály (43) zs vall.] \* *revokáns* ~. 1836: (A per) mivel ... tsak az 2dik Felperes Aszszony részéről folytatattik, a Revokáns Özvegy az Revocatio ellen tett Contentioakra felel ezekben [Fejér m.; i.h. V/1213] \* *számadó* ~. 1799: a számadó Özvegy ... Interestét bízetetlennek lenni állítvan, azon Interesteket is ad massám Bonorum Pupillorum fel vétetődni kívánta | az Árvák Vagyonnyainak számba vételek és a mostani rendeltetett Curatornak Tkts Hatfaludi Josef Urnak általa adása véget Com(mis)sariusok(na)k denomináltatván ... el végez-sit a dolognak meg akadályozták a számadó Özvegy által ... előnkben adott adosságbéli olyan Contractusok, melyek(ne)k Interestét fel vétetődni kívánta [M.egregy Sz; Somb. I] \* *testamentaria* ~. 1829: Hibázott nevezett Szoszollom abba hogy a' midőn látta azt, hogy a' Felperesek ... a' mellett is hogy tudások Szerint Testamentaria Özvegy vagyok ... még is önnön tudások, 's a dolog valósága ellen ... mint Simplex Dotalistát úgy kívánnak perelni [Ne; DobLev. V/1155] \* *világi* ~. 1864: A' Daniel féle kegyes alapítványon, melynek papi, mesteri, és el nyomorodott

világi özvegyek lehetnek részei, három hely ürtült meg [Gyaly K; RAK 86].

Sz. 1820: köz mondás hogy az özvegiet és arvát a' Szel jobban éri [Várfva TA; JHb 48 báró Jósika Istvánné Özvegy Tövissi Borbára br. Josika Jánoshoz].

2. *vki* ~e vki özvegyen maradt felesége; váduva cuiva; js Witwe. 1570: Angalit Emryh gasner Eozwegie, Ezt vallya" [Kv; TJK III/2. 155. — "Köv. a vall.]. 1607: az Nemzetes es Nemes Azzony allatt Erdely Margit Azzony az megh holt vitezleo Nehai Harynnay Farkas Ferencz Eozweggye [Backamadaras MT; Berz. 8. 72]. 1640: Ha walaki mester eozuegyét auagy leányát veszi el, annakis fel Czehe vagyon [Kv; KovCLEv.]. 1671: Tudom bizonyoso(n) hogy Demjen Istvan Eozwegye Gyórfi Anna edes Anyja, es Enyedi Martonnak az edes Attia ... Attiafiak voltak [Ne; Borb. I Elizabetha Szilagy quondam Joannis Barakonyi relicta vidua (66) ns vall.]. 1696: Könczei Ferencz Ur(am) özved-gye Árva Bardocz Borbára [Kanta Hsz; HSzjP]. 1753/1781: Josika Imre Ur ... az üdösb Kun Miklósnak az özve-gyét Rátz Kristinat vette völt el feleségül [Erdőfva H; JHb LXXI/3. 298]. 1793: el-mégyek Koronkába 's béülek az Udvarba, mert én özvegye vagyok G. Toldalagi Istvánnak [Koronka MT; Told.]. 1848: Vonyiga Urszuj özvegye ... maga Gazda aszszonykodott [A.szócs SzD; RLt].

Szk: *vki* ~e *árvája*. 1630: Erős hittel megesküvök az pa-sa, hogy minthogy hüttel való köteles atyjafia volt Bethlen fejedelemnek és látja, hogy özvegye-árvája is azon nyomot akarja követni, valamit eddig tudott-értett, de igazán töké-letesen megmondja [BTN<sup>2</sup> 429] \* *vki elhagyatott* ~e. 1778: Hatzagan Abrám ... itten Tordosan a' Vas Urak földin született ... a' Vas Vrak egy Tirza Abram Nevű meg holt Jobbagyanak el hagyatott özvegietől [O.tordos AF; BK ad 465 luonutz Szimjuon (46) jb vall.]. 1802: Erdélyi Cancellarius Székely Dávid Ur el hagyatott Özvegye [Topasztkirály K; EMLt] \* *vki elmaradott* ~e. 1734 k./1770 k.: Gróf Uram Ó Nga az Asztalra conferalt egy szép dufla szőnyeget. A Nehai Mlgos Ur Bethlen Miklós Ur el maradott Özvegye Mlgos Rhédei Julia Aszszony Ó Nga is egy szép ezüst pohárótskát [Vajdakamarás K; SzConscr. 145]. 1771: Nehai Titt. Suki István Ur(am) el maradott Eözvödgye Tekéntetes Jármí Susánna Aszszony [Kük.; JHb XX/26. 6]. 1778: Marhái és Fakultásaira eset portioja az réam iratot mint el maradt özvegjére Aprod gyermekeimmel egjüt [Agárd MT; Told. 8]. 1814: Szemer-jai Orot Márton Gy. k. elmaradott özvegye Kováts Lidia" [Sszgy; HSzjP. — "Igy vall.] \* *vki meghagyatott* ~e. 1616: az nehaj Vitezleo Nemzetes Maros szekj Czit szent Juanj Peteo Andrasnak megh hagiatot Eöszuegie Apor Kata Aza [Hsz; Borb. I]. 1624: nihai nagos marko uayda ura(mna)k megh hagiatot özeuge Az nagos Bogati Druszia-na [BSz; WassLt]. 1637: Fodor Borbára Lapuhos Balint megh hagiatot özvegie [Dés; DLt 397]. 1703: Kovats Istvan vram(na)k megh hagiatot Eözvegie ... Fekete Ersebeth Aszszony eö kglme Kovats Istvan Vramtol valo Gyerme-keinek úgy mint Kovats Peternek, Ferkőnek es Maria(na)k naturalis Tutora [Mezőbánd MT; MbK 101] \* *vki megha-gyott* ~e. 1589/XVII. sz. eleje: Ha ki az Mesterek kezöwl ez hamar el mulando vilagbol ki keölteöznek, az eö megh hagiöt Eözuegie, az eö nála lako Inasual, Legenyuel az Keö miuet cziak esztendeigh miueltetheti [Kv; KőmCART. 24]. 1629: az megh hagyott Eozwegie Bakó Lukaczinak mindenet oda vitte Bakó Lukaczi melle mikor hozza ment [Kv; TJK VII/3. 5]. 1632: ieöue mi eleönkbe Jacobfaluj

Baricz Balas megh hagiót özuegie Czutak Anna Azzony [Jakabfva Cs; BCs] \* *vki megmaradott ~e. 1595: az az Nagy Kelemen mellyet te bezell az en feleségemnek hités wra volt ... mikor az az nagy Keleme(n) megh holt Annak vtanna az en feleségem meg maradoth özuegie. Az marhat te maga<d> hat rezre oztattad, az en feleségemnek kj nagy Kelemenne volt azkor chiak eggik rezet adad meg azt sem tellyessel [UszT 10/13]. 1645: En Czereny Ersebeth ... Kamuthj Miklos Uram megh maradt Eozuegye ... contradicalok es protestalok azon hogy Mezeosziluast en tüllem az Fiscus elfoglalta [JHBK XII. 26]. 1671/1676: Mi Loniai Anna néhai Méltóságos Erdely Fejedeleme Kemény János szerelmes Ur(am) megh maradt Özuegye ... Tekintetes, Nemzetes Czegej Vas Janos Vramtul, és Feleségetül Ebeni Éva aszontul ... vöttünk fel mostan Ezer száz huszon öt magyar forintokat [WassLt]. 1693: Hogy ha penig ... el telésének terminussa előtt, valamellyik ő klmek közzüll halál által decedálnais, meg maradt Özuegyek és árvaók ő klmek(ne)k a' percipialt fizetésért ne ángárialtásék [Kv; SRE 12].*

3. vn + kn után; după numele și prenumele persoanei respective; nach dem Namen und Vornamen. a. özuegyaszszony; vādūvā; Witwe. 1609: Kis Lőrincz Andrasne özuegy | Posta Martonne özuegy [Gyalu K; Sennyei 47/11]. 1808: 1-ső Bizonyás. Serester Mátýésné Nagy Sára Székely lovas katonáné özuegy 77. esztendő [Kökös Hsz; HSzJP]. 1850: Bácsi hurubás és Taxás Czigányok ... Gyik Ilia. Viski Marci. Kalutzné Özuegy Giusujné özuegy [Bács K; KmULev. 3]. — b. özuegyember; vādūv; Witwer. 1843: Második<sup>a</sup> Dáncs Kangyin uradalmi erdőgornyik Izbitán, mintegy 50 éves, özuegy, gyermektelen, görög nem egyest hitű [VKP 72. — \*Ti. tanú].

4. ~ korában özuegységében; în vādūvia sa; in ihrer Witwenschaft. 1572: Orsolia Barat ferenchne, Twgia hagi Bonchokne ... valastig varrot vgi elt Eozwegi koraba [Kv; TJK III/3. 42a]. 1573: Kadas Matthias hity vtan azt vallia hagi eginehanzor hallotta Istwan deak zayabol kywlēmb kywlēmb helien hagi Kozma gergelnet Kwrwanak Monta es hagi Regen ely hagta az hagsot meg Debrechenbe, Merth Pathko Myhal egnichanzor p(ro)balta megh Eozwegy koraban [Kv; i.h. 96]. 1576/1577: Makray Anna Azzony Thorozkay Christoph halala vtan Eozwegy koraba(n) BIRTHA Az Zentgeorgy peres vduarhazot [Torda/Kv; Thor. VI/4 Lad. Kemen de Gereomonostra ns vall.]. 1585: Grusz peter vallia, Abraham Annahoz egiebet Ne(m) hallotta(m) hane(m) hog az elseo vra halala vta(n) eozwegy koraba fathii gyermeke leot volna, es Budarais ment volna Gratiaert [Kv; TJK IV/1. 420]. 1775: Egy Márk István nevű székelyföldi, kolozsvári tógásdeákkal is rútol járt volt özuegykorában, aki is ... elhitette volt magával, hogy a grófné bizony ötet szereti [RettE 353–4].

II. mn 1. özuegyen maradt; care a rămas vādūv/vādūvā; verwitwet. a. *foglalkozást jelölő szó előtt. 1579: Bakos Istwan, az eozwegy mizaros [Tiborc K; BLt]. 1583: Eozuegy Meszarosne tulajdon maganak se legent ne tart-hasson se ne meszarolhasson, hanem az Mesterek keözzul, eggik tarsul legien uele az meszarlasban [Kv; MészCLEv.]. 1736: az özuegy papné az házából kitudták és ezt az mostani Papott szalították belé [Algyógy H; BK]. 1741: Egy özuegy kerekés [Kv; Dica II. 52b]. 1746: Özuegy Typographusné haza I. Mostani Typographia ház [Kv; Ks II. XLVI. 25]. 1767: az betsületes özuegy Praedicátornék [Kv; Ks II. XLVI. 45]. 1771: láttam ... Miklos Jánost a*

hegy tetején meg fogván lábánál fogva Tótt Pista ő keme és mind huzta le az özuegy kántorné Aszszony házáig [Dés; DLt 321. 8a Borbára Bányai cons. Andreae Pap (40) vall.]. 1788: Néhai édes Atyám ... halála után az édes Anyám, mint Özuegy Tisztne pensiot nem nyerhetvén ... én egjedül tettem minden költést [Branyicska H; JHB XXXI. 26]. 1814: egy Borbely Istvánné nevezetű özuegy meszarosné-nál voltam szálláson [Dés; Ks 79. 29. 795]. 1845: Özuegy mesternő Tamás Susánna [Nagykapus K; RAK 49].

b. *rokonsági viszonyt jelölő szó előtt. 1662: Kérem Kegyelmedet ... tudósítson ... szegény özuegy hūgom állapotjáról [TML II, 391 Teleki Mihály Teleki Jánosnéhoz]. 1768: néhai Sztánts Ursul Vurvura nevű özuegy Feleségével ... az actuson tanáltam az Utrizált D. Birót [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1784: Csikkarcfalvi néhai Gidró József özuegy feleségének, Lukács Katalinnak contraversioja lévén az néhai ura testvéreivel, küsebb Gidró János-sal, egymás között való pretensióknak osztozása iránt [Jenőfva Cs; RSzF 236]. 1792: Péter micsoda tiszteletet ad Öreg Özuegy Anyának ... ? [H; Ks XLVII/7 a dévai urad. vallató pecsétje].*

c. *társ-i helyzetre utaló szó előtt. 1675: Az suetet hirdetik az özuegy lengyel királynét kémi [TML VII, 38 Teleki Mihály Béli Pálhoz]. 1677: Egyházhelyi Özuegy Nemes Aszszonyok hadi expeditioiban való lovas állatásra ne kenszeritessenek | Ide értetnek pedig mind az özuegy Jobbágy Aszszonyok, és azoknak akarmi idejkorai gyermekei és minden javai [AC 93, 192]. 1710: Meghal azalatt János király<sup>a</sup>, az özuegy királyné kisdé fiával Budán lévén, Ferdinánd ... kéreti kézben Budát [CSH 66. — \*Szapolyai János]. 1767: az özuegy Grofné ... néhai Férjének Rendelesit bontogatni nem kívánnya [Mv; Ks 20/X]. 1797: Irításokat, Javittásokat az özuegy Méltóságos Grofné tétetté? [Dob; WassLt vk].*

d. *származásra utaló szó előtt. 1801: az özuegy Zsidóném igaz Plenipotenciáriusát hozzám küldvén, azzal más contractusra léptem [Kóród KK; Ks 68. 49. 41 gr. Kornis Gáspár lev.]. 1817: Sigmund Dani, és Mihály Aniska mind ketten özuegy Uj parasztonk [Dés; REAK 19]. 1830: Copuláltatott Abschitos köz Katona László Josef ... új paraszt, vagy Czigány Gyalui özuegy Czigánnéval, Dioszegi Josinéval [Gyalu K; RAK 22].*

2. vn + kn előtt; inainta numelui și prenumelui; vor dem Namen und Vornamen: 'ua.; idem'. a. *férje neve előtt. 1631: Eözuegy Borbely Lukacze az Nagi szeeget haznal az cösueönjben megien vala [Mv; MvLt 290. 50b]. 1789: Eskettem Kis Péter ökegyle Fiát Istvánt Özuegy Szöke Györgyne tereb(e) esett Léányával Sárával [Gyalu K; RAK 12]. 1810: Leg régebben implantalta ezen Szöllöt özuegy Kun Istvánné [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 388]. 1813: a' Czeh végezése szerint engedné meg Özuegy Ujvári Samuelnének hogy az előbbeni helyén Arulhasson [Dés; DLt 56. 34]. 1817: a' Tisztelt Professor Ur Fölgye, mellyet Özuegy Szép Istvánnétől örökösített meg [Kakasd MT; DLev. I. I. 25]. 1841: Özuegy T. Sylvester Györgyné ... tartozo adosságát ... bé fizette [Kv; Pk 4]. 1850: öreg özuegy Balog Mozesné panaszolya, hogy ifibb Fazakas Keresztes Mihály ... le gazolta [Zabola Hsz; HSzJP].*

b. *férje neve és saját neve előtt. 1810: Ambrus Borbára Eözuegy Polatsek Josefné keresse meg bennünket [Kv; Borb. I]. 1813: Le tett hitem Után valhatok annyit, hogy özuegy Ujvári Sámuelné Foglár Klára Aszszonyt, bizonyos hibájáért a' Czeh degradáltatta volt a' maga helyéről 3rom*

personával alább<sup>a</sup> [Dés; DLt 22. — <sup>a</sup>A piaci árulóhelyen]. 1816: mostan Tkts Özvegy Nagy Jozsefné Kovásznai K: Trézsia Aszszony ... abbéli Jussát Tkts Bartok Ádámné Doballyi Klára Aszszony(na)k ... önként meg esmérte [Szentbenedek AF; DobLev. V/992]. 1838: (Meghalt) Sárvasári Balás Kata özvegy György Istvánné 65 esztendő, fullados száraz betegség(ben) [M.gyerőmonostor K; RHAK 3]. 1839: özvegy nemtelen Gergely Györgyné Bodi Ilonka ... felell [Angyalos Hsz; HSzjP]. 1840 k.: az fél évi ház taksáját ... át vettem ... Pekri Julianna özvegy Majthinyi Joseffné mp [BetLt 3]. 1854: En Özvegy Petrichevich Horvath Ferentzné G. Wass Antonia ... adom haszonbérbe a Felső zsuki Józsgámot [SLt évr.].

c. *saját neve előtt*. 1700: Intetik ... az Özvegy Gyerőffi Borbára, hogy a kezénél lévő Jozsagát ... ugy procurállya ... hogy ... kárt az Arvák(na)k ne tégyen [Gyf; Ks 90 gub.]. 1761: Al Csermatoni mostan Oroszfaluba resideáló Arva özvegy Kováts Anna Fekete Josef özvegye [Hsz; BLev.]. 1842: Özvegy Török Katának Kereszteltem egy zab gyermeket Martonnak [Nagykapus K; Rak 44].

d. *férfitől von*. 1816: Meg Hóltak Neuei Ilma Febr. estvéli 5 óraker Idősb Özvegy Jósza István nyilallásban [Györgyfa K; Rak 124]. 1822: Özvegy Körösfői Pál Özvegy Borbely Jozsefnével Mülle Borbárával való Házassági életre leendő léphetésekre nézve ... két Regiusok ... előtt ... ki kérdezettvén ... kívánnak együtt Házassági életre lépni [Gyalu K; Rak 2].

3. özvegyi állapotban élő; care trăiește ca văduv/în văduvie; verwitwet. 1702: Az özvegy férfit, a kinek ekéje és szántásának rendi meg nem állott felesége holtával, az is egész kepevel tartozzék [Uzon Hsz; HSzjP]. 1816: Nzetes Vas József özvegy személy [Györgyfa K; Rak 94].

4. üres, elárvult; de văduv; verwaist. 1719: Kglket mint Kedves Sorog Vrajmat nagy bizodalmason kérem, mégy emlékeztvén az maga halando Sorsáról és alapottyarol ... az meg irt Napon es oraker Reggel az declaralt Falub(an) lévő Özveg szegeny Puzta Hazamnál Kévdés Sorog Aszonyomakkal edgyütt meg jelenni és in(n)en szegény Feleségém még hidegült Tetemit el késémi ne terheltelessék [Gyergyóújfalu Cs; Borb. II Solyom István lev.].

**özvegyasszony 1.** (femeie) văduvă; Witwe. 1561: Az ozeug' azzoniok mielese felol [Kv; ÓArt. Mut.]. 1573: felker georgyne Eozwegy Azzony Almady Balyntne Jobagya felesége, Zabina ... walla ... Jeowenek be az hazba, Almady Andras zolgayval Engem le wtenek [Simontelke BN; RLt 0. 5]. 1574: Sara pesty Katus leania Azt vallia hogi ... leo egy Ember ... Mond hogi towa ala lakyk egy Bestie Eozwegi azzony [Kv; TJK III/3. 366]. 1578: affele leanzokonis kik senkit ne(m) zolgálnak hane(m) valamj keresmenyekkel zolgalat nelkwl elnek az varaso(n), hasonló keppe(n) adot wegienek, Mind affele eozwegy azoniókal egyetembe kik vcza zerin kyweol valamj keresettel eleteket keressik es az varasha vannak [Kv; TanJk V/3. 167b]. 1622: Quarta mindenkből. Az özvegy Azzoni ha semmiből quartat nem adhat tchat egy napi dologgal elegiczie meg az praedicatort [Retteg SzD; SzJk 13]. 1640: Mikor Kóteles János azt az Feleséget haza uiúe leian uala nem Eozuegh Aszoni [Mv; MvLt 291. 230a]. 1677: Az Özvegy Asszonyok kik kün laknak felényivel tartozzanak, míg férhez nem mennek; a' ben lako özvegy Asszonyokis penig értekek szerint jo lovasokat tartsanak. Gabonabéli dézma adással ne tartozzanak a' Jenei határon

[AC 144]. 1683 k.: Az özvegy Asszonyok kik csak gusalyokkal taplallyak magokat adnak az Pastor(na)k Telar(um) ulnas nro 3 [Kraszna Sz; SzVJk 40]. 1722 k.: Proventus Pastoris ... Az Özvegy Asszszony a' melly nem szánt vét két sing vásznat ad [Sárpatak MT; GörgJk 147].

Szk: ~ra száll özvegyet vesz feleségül. 1730: Győri Ferencz ... ugy hallottam, hogy Szeken lakik most egy özvegy aszszonyra szállott [Szentlászló MT; Sár.] \* *nemes* ~. 1826: az Hármastörvény 156. része 98dik Titulusa magyarázattal bizonyittatván az hogy egy Nemes Özvegy Asszszonynak özvegyi tartásra 25 Telkek kivátnatnak [Ne; DobLev. V/1114. 9a] \* *taksás* ~. 1681: Taxás nemes ember Pers. 21. Taxas paraszt ember Pers 40 ... Taxas özvegy Asszszonj Pers. 3 [VhU 76] \* *úri* ~. 1710: A fejedelem is ... recognitiót küldte ki az ország közé, hogy ő nagyságát sokszor conditiói ellen való dolgokra erőltette<sup>a</sup>, és amikor a hadaknak fizetni kellett, a fejedelemmel azt intimálta; ne fizessen a magáéból, elég úri özvegyasszonyok vadnak Erdélyben, azokat saccoltassa meg, kitelik abból a katonák hópénze [CsH 178. — \*Barcsai Mihály] \* *zsellér* ~. 1560: zezerman vagion haz XXIII item seller eozwegy azzony hazachkaia kiknek sem fewledek sem kertek nincsen II [Szeszárna SzD; Makkai, SzDPuszt. 51].

2. vn + kn előtt v. után; înaintea sau după numele și prenumele; vor od. nach dem Namen und Vornamen: 'ua; idem'. 1594: Balog Leorinczne Zegheni eozwegi azzon [Kraszna Sz; UC 113/5. 19]. 1600: Lukach Gyeöbryne, Ilona, eözwegy azzony | Kando Antalne, Eozwegy azzony [UszT 15/38, 15/115]. 1812: özvegy aszszony Nagy Ilona eltemettetett 51 esztendő szívbeli Bánatb(an) [Vista K; Rak 102]. 1854: halt meg Szakmári Anna özvegy aszony 60 éves korában kösvényes betegségben [Dés; RHAK 56].

**özvegy asszony(i)állat** özvegyasszony; (femeie) văduvă; Witwe. 1590: 3 eozwegy Azzony allath lakik Bernald Balint Aruay hazaba [Km; GyU 10]. 1591 k.: Az Keresztúr Varosiakis mind feienkent az Varosban lakok mind eözwegy Azzony allatok es ferfiak Jeowenek en előmbé [UszT]. 1594: Az Mēli Ozeugi Azzonallatnak fia vagion, az Jspannak Eztendeigh három singh vaszonnal tartozik [Hidvég Sz; UC 113/5. 75]. 1602: egy niomorú szegeny eőszuegy aszony allat ... ne(m) iarhat [UszT 16/69]. 1627: Az szegeny Eözwegy Aszszony allatok kiknek fiok ninczien, es ha vagionis fiok 16 Esztendőnek alatta valo idejűjek [Usz; UszLt IV. 50/135]. 1665/1687 k.: Vettük igazításba(n) az özvegy aszszonyi állatok bé adásokat; valamely özvegy aszszony házasa fia árnyékáb(an) nyugszik s együtt vagyon marhájok, adgyon fél bért [Selye MT; MMatr. 216]. 1676 u.: szanthato vagy szolgát tarthato özvegy asszonyi állat tartozik egész bert adni [Balla Sz; SzVJk 173].

**özvegyasszonyika** (femeie) văduvă; Witwe. 1758 k.: Léven pedig Gyulatelkén egy özvegyasszonyika, Pekri Gábor leánya<sup>a</sup> ... elmentem nézésére [RettE 73. — \*Pekri Borbára].

**özvegyel** özvegyként él; a trăi ca văduvă/în văduvie; als Witwe leben. 1584: Anna Lakatos Antalne, Tuggya azt hogy mihelt Andras vrnak feyet veowek ottan ky rekezték Marta Azzont az vra hazabol es mind Az Nenniewel Eozwegle sok Ideigh [Kv; TJK IV/1. 341]. 1769: három Esztendeig özvegyelvén Ngtok édes Anyok, az alatt is a'

Néhai Asszony 8 Nga tartotta 8 Ngát [Mv; Told. 19/45] | Azután özvegyelt egynehány esztendeig<sup>a</sup>, de magunván az özvegséget, Horvát Ferenchez<sup>b</sup> [RettE 221. — <sup>a</sup>Wass Kata. <sup>b</sup>Ment feleségül].

**Özvegyember 1.** (bárbat) vādūv; Witwer. 1671: Sibai Giurkának az Attya ... Szilágyban Nagyfaluban lakott ... az Özvegie ... Colosvarra jött ... onnet ... hozta el az Nehai ... Veres Mihály V(ram) itt valo Biraja, Kis Marton ide Veres Egyházra azon Sibai Giurka Annyat, ket gyermekekkel eggiütt, itt Özvegy Ember lévén akkor Vajda Janos ... Vitez Georgy V(ram) Jobbagia, ugj vette el feleségül [Vere-segyháza SzD; WassLt Mich. Munkácsy Senior (100) vall.]. 1748: Asztalos Sandor özvegy ember szolgálójával megesevén, ketten követtek Ecclát [Gyalu K; RAK 171]. 1847: Nagy kort érven, férjhez adtak Kelemen György becsületes özvegyemberhez, ki volt földmívelő s egyszersmind kerékgyártó is [VKp 152 Varga Katalin sk].

2. vn + kn után; după numele și prenumele persoanei respective; nach dem Namen und Vornamen: 'ua.; idem'. 1652: Szeki Janos ... Eozuegy ember. Tott Jakab. Fejeruarat lakik szolgal eozuegy ember [Km; GyU 132]. 1654: Hencz Janos Eöreegh Özuegy ember egyes, meddö Tehene 2 [Kétély SzD; Ks Bánffy Anna urb.]. 1818: Déési új paraszt Burján Latzi özvegy ember [Dés; REAk 27].

3. ~ *kordban* özvegyembségében; in vādūvia sa; in seiner Witwerschaft. 1775: Ezen feleségével csak valami öt esztendeig élt szegény Mósa. Meghalván, vette Danczkai Sámuelné Igenből. Kit is sokat commendált hogy elvegyem a sógor Danczkai József özvegyember koromban, de nem tudtam megszeretni [RettE 360].

4. ~ *nevet visel* vigözvegyeskedik; a trăi ca un vādūv vesel; als fröhlicher Witwer leben. 1665: Karácsony zabját is az kin be szedhették, be szedték. Bucsi uram, az mint hallom, örömet vagy két hétig özvegy ember nevet viselt volna; úgy hallottam, beteg volt az felesége, igen örült neki [TML III, 402 Veér Judit férjéhez, Teleki Mihályhoz].

**Özvegyen** özvegyi állapotban; in vādūvie; verwitwet. 1600: Martha consors Laurenty Dabo ... fassa est ... Kadar Janosne eozuegien az hatulo hazban lakyk [Kv; TJK VI/1. 417]. 1763: Petriné Asszonyom özvegyennis sokat lakott, ugy hallottam, hogy megis fattyazot volt [Szentlászló MT; Sár.]. 1774: az örög ... özvegyen szókott el [Mk].

Szk: ~ *en marad*. 1764: akár mint s akárhogy tetszik az asszonyoknak, de ha özvegyen maradnak, csak özvegyek ők, ha aranyos is a kapuja-fele, amint szokták mondani [RettE 160]. 1767: a Gegesi reszt ... Nehai Kovats Jakab ... Vice Kirally Bíróságában) egy Gegesi martonne nevű Asszonytól özvegyen maradván, eroszakoson foglaltatta el ki hanyvan belőlle az Asszonyt [Andrásfa MT; Ks 20. XIV. 9]. 1793: az Asszony eö Nga felől nem felelek a mivelta özvegyen maradt, hogy szokott kegyességétől visel-tette conventsiókátis nem adott nékie, de ebben bizonyos nem vagyok [Kémer Sz; TKhf. St. Dombi (60) zs vall.].

**Özvegyes** özvegy; vādūv; Witwer. 1823: Maxai Mihály özvegyes [Dés; DLt].

**Özvegyi 1.** özvegyre jellemző; de vādūv/vādūvā; Witwen-. 1777: Csiki Anna az irt ... Néhai idősb Brassai János Özvegye jelenté mi nekünk hogy lévén 8 Kglmének ... egy Csőtört de igen pusztás miveletlen Quartás szölője ...

mellyet ... Csiki Anna 8 Kglme maga özvegyi tehetetlen volta miatt annak rendi szerént) nem mivelhetvén, elke-rülhetetlen szüksége miatt kéntelenítették el adová tenni [Ne; DobLev. II/492].

Szk: ~ *állapot*. 1617: mi az kegd eözwegi állapotiat, es apro arwait tekyntwén feyedelmi kegyelmességewnkbeől, semmisse nem akartuk hadny, hanem bijzoznios summaual akariuk contentaltatny [Ks 0. 26 fej.]. 1727: Árva és szomorú Özvegyi állapotomb(na) kénszeritettem Nsgtok(na)k Kglmetek(ne)k illy szomorú példa nélkül rajtam történt injurialtatasamat alázatosan detegalnóm [Ne; DobLev. I/129]. 1747: én özuegyi állapotom miá oeconomizáltatására nem érkezhétvén mind az magam Jóságocskáim távul leték miá, mind egyéb nagy akadályok miá, attam által Árendára mind azon Bonumokat valamelyek találtnak ... Ilyefalvi Nemes Curiához akár hol is [Arapatak Hsz; Ks 62. 46. 22] \* ~ *árvaság*. 1767: Mixa Maria Asszony özvegyi árvaságában) ... kerven ... száz nyolczvan három M. Forintokat es negyvenhat kis penzeket ... eö Nattsága vagy Legitimus Successori tartozzanak remittálni nevezett Jozságot [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/80] \* ~ *élet*. 1758: Felette igen magunván ... az özvegyi életet, házasságról kelle gondolkoznom [RettE 72] \* ~ *erőtlenség*. 1674: Nehai boldog emlékezetű Arkosi Benedekne Orelt Anna Asz-(sz)ony solemniter p(ro)testal azon, mivel az Nadas teriben ... eö kglme feőldet, mellyet özvegyi erőtlenséghe miat eddéghe ne(m) birhatot, hanc(m) masok(na)k adva(n) hasznoczkajaval elegend, mostan) Czei Marton Magiar Can-tor Vr(ram) quo p(rae)textu város feőldé(ne)k p(rae)textussa alatt nagy részét el szántva(n), határát el vesztegette, seőt potentiosē el foglalni akarja [Kv; TJK XI/1. 321] \* ~ *megterheltség*. 1826: Hibázott Szoszollom abban, hogy midőn az A alatti Admonitoriában foglalt praetensiojokat a Felpereseknek látta arra pontonként miért nem fedezte fel a Felperességek ellen tett ki fogásában özvegyi sokképpen lett meg terhelteésémis [Ne; DobLev. V/1114. 36] \* ~ *sors*. 1843: az Exponens az asz(sz)ony özvegyi sorsát tekintve joltévőségéből a lehetőségig osztozni kívánván; — meg égyezet vala<sup>a</sup> [T; Tolvaly lev. — <sup>a</sup>Köv. a részl.].

2. özvegyet (megillető; ceca ce îi revine unei vādūve; einer Witwe gebührend. Szk: ~ *élelem*. 1827: az Exponens Asszonyra Özvegyi élelmére Néhai Férjéről maradtott ide valo rész Jozsága ... három izben szenvedett Apadást [Maroskoppánd AF; DobLev. V/1109. 20 Milik Josef (40) zs vall.] \* ~ *jóság*. 1826: Nem lévén tehát a Felpereseknek ... az Alperes özvegynek nyughatatlanítására, kevés özvegyi Jozsága meg tsonkítására semmi utjok ... az Alperes özvegy ... a Felperességnek el ítélését kéri [Ne; i.h. V/1114. 6b] \* ~ *juss*. 1828: Az alperes Özvegynek jussa a<sup>a</sup> kereset alá hozott kevés Özvegyi Jozságban ... az emittett Testamentumon, nem pedig a simplex Dotalitasról szollo és emittett Törvényeken fundáldován, arra nem a B alatti határozatlan Certificatio, hanem a Testamentumon gyökerezett Özvegyi jussa lévén, citatio utján vehető Biroi visgálat alá egy felől, más felől az is hoagy az Özvegyi Jozsághoz vérségi competentiája is van [Ne; i.h. V/1129. 1b] \* ~ *kenyér*. 1863: kedves nöm Özvegyi kenyerebe birja, amíg él, a Nagy hid végénél lévő 150 szám alatt házat és telket is — csakis Nöm halála után fogván minden örökösseimre át szállani [Kv; Végr.] \* ~ *kúria*. 1829: Özvegyi Curiából lett ki vettetésem után Curia nélkül nyomorognék [Ne; DobLev. V/1155]. 1836: Az Alperes ... Horvát János Ur által Özvegyi Curiájából ki vettetésén, az

édes Anyja ... Házában vonta meg magát | Honnan és miből válthatja ki tehát az exequált özvegyi lakott Curiáját ... Az Alperes özvegy ... ha az felperesek még a minden napi élelmért való kevés Jóságát is ilyen modd keresik [Ne; i.h. V/1213. 2b, 5a] \* ~ *lakás*. 1826: a mely fél Telket az Alperes Özvegy mihelyt az özvegyi Curiája iránt való reportatioja kifoly, és a Felperesek özvegyi lakására vissza váltják, a Felperesek számokra vissza venni el nem mulatja [Ne; i.h. V/1114. 8a] \* ~ *lakóhely*. 1829: Özvegyi lako Helyemből Horváth János Ur által ki vettétvén ... ezekből is a Fel Peresek által való vexáltatásom tettzik meg [Ne; i.h. V/1155. 8a] \* ~ *tartás*. 1795: Előbszer ... a Gorboi Udvarház ... mind Gorboi mind más Gorbohoz tartazo Portiok ... és a Csobánkán Gorbohoz Potlásul adatott Portiotska özvegyi tartásul a Migos Özvegy Groffnének maradyanak [Kv; JHb I/36]. 1826: abban hoztassék Határozás hogy mennyi szakasztassék ki Özvegyi tartására az Alperes Simplex Dotalistának | tsak ezen vidékben lévő, és az alpereshez hasonló özvegyek három annyi jokat is bírván özvegyi tartásul, illyen modon nem vexáltatnak [Ne; DobLev. V/1114. 2a, 6b] \* ~ *udvar*. 1825: Fosztó Rákhele Aszony Nehai Kökösi Dobolyi István Ur Özvegye ... Dobolyi Sigmund Urat ... inteti ily okon ... Marus Koppádon ... az Exponens Aszony Nehai kedves emlékezetű Férje, az Urnak pedig Testvér Ötse el halálozván, tsak hamar Viduális Prorogátyának meg tapodásával Horvát János Ur ... Özvegyi Udvarából ... erőszakkal ... ki rekesztette [Ne; i.h. V/1088. 1a]. 1826: Hibázott Szoszollom abban, hogy ... miért nem fedezte fel ... meg veretetesünk után késő éjtaka, hogy vettettem ki özvegyi Udvaromból [Ne; i.h. V/1114. 3b].

özvegykedik özvegyi állapotban él; a trái ín vāduvie; in Witwenschaft leben. 1728: az ifju Czegze Janos es Jakab ides Apjok(na)k az hűtös felesége i nalunk Seljeben özvegien maradá es egy nehanj esztendokig özvegykedven egy Balog Janos nevű ide valo jobbaji legenjtől bitangban kapa egy fiat [Ms; BetLt 7 Balogh István senior (79) ns vall.]. 1744: Nehai Grúz Todornak én voltam Másadik Felesége Kormas Maria Után ... Nehai Felesége Kormas Maria Meg halván Nemis sokáig özvegykedet engemet Vettek (!) el, és en üttet itten Temetettem el [SLt AY. 7 Nehai Grúz Todor Meg hagyatatt özvegye Óltyán Ráda Maros szekben Uraljiban lakó (58) vall.].

özveglés özvegség, özvegyi állapotban élés; vāduvie; Witwenschaft. 1662: Az asszony ... jó ideig való özveglése után Apafi Istvánnal ... megszeretvén egymást, istenesen akartak volna egybekelni, de a fejedelemasszony nagyon ellenetzte [SKr 194]. 1711: Az öreg király fia holta után annak nagyobbik fiát a francia királyságra megkoronáztató, és maga a nagy vén hetvennégy esztendő ember hosszas özveglése után egy friss dāmát vőn feleségül [CsH 465–6].

özvegné özvegyasszony; (femeie) vāduvā; Witwe. Hn. 1773: Az Özvegné Soja (!) (sz) [Szárhegy Cs; EHA].

özvegség 1. özvegyi állapot; vāduvie; Witwenschaft. 1723: az Sovenyfalván<sup>a</sup> biro Possessor Atyámfiai ... látván az én gyámaltalan árvaságotam özvegségemet, akarnak el nyomni, munkálodván Malmamnak onnét való el pusztulását [MbK 163. — \*KK]. 1765: Csipkés Anna Aszszony ideje töltett, erőtelen, annyivalis inkább már sok időtől

fogva terhes özvegséget viselt [Torda; Pk 2]. 1815: Ha pedig azon Teleknek ki váltásában olyan nehézségek adnak elé magokat, hogy abban a' maga Aszszonyi tehetetlensége és Özvegsége miatt el nem járhatna, tehát ugy az irt Ifju Aszszony Testvérjének Te(kint)tes Peley Elek Urnak is a' meg irt Conditioik szerént által engedné [Szamosújlak Sz; Végr.]. 1825: az Ur az Exponens Aszszonyak szomorú Özvegségét nem kíványa könnyebbíteni, ha nem inkább terhelni | Tessék ... az említett 500 Német Forintokat most, vagy 15. napok alatt ki fizetni, és az Exponens Aszszony Özvegségét segedelmével fel segélleni [Ne; DobLev. V/1088. 2a].

Szk: ~ben él. 1779: az anyjok<sup>a</sup> ... sokáig özvegségben élt, ifjúkorában halván meg az ura gr. Bethlen László [RettE 401. — \*Folti Mária] \* ~ben hagy. 1704: Frank György 35 esztendő korában halván meg ... szegény feleségét ... szomorú özvegségben hagyá [WIN I, 78]. 1795: Nms N. Loznai Pokol Márton ... meg halálozván, szüle Anyánkat ... özvegségben és árvaság(an) hagyta [Kápolna SzD; Ált Com. Szolnok Interior 2/1795] \* ~ben marad. 1631: az szegény aszszony allatok mikor Vroktol megh fosztatuan eszuegisegben maradnak meli ighen giomoltalansagra iussanak [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 2 Sükösd György végr.]. 1741: mikor a Töstvér édes néném Eözvegségbe maratt vala [Szárhegy Cs; Told. 37/27] \* ~ben vki nevét viseli. 1726: Feleségem és Fiaim, mig Feleségem özvegségben nevemet viseli meg ne különbözzenek, hanem edgjütt lakjanak [JHb XXXV. 21 br. Jósika Imre végr.] \* ~e/-ének ideje alatt. 1797: Ezenn Szent Egyedi Portioban ... sem valami ollyas Epitményének vagy valami különös Javitásának a' Méltóságos Aszszony özvegségének ideje alatt ki tetszhető nyoma nem találatik [Szentegyed SzD; WassLt Conscrip. 151]. 1828: azt itéli a Törvényes Királyi Tábla hogy mind a ... Quietanciába foglalt Summákat, mind a melyeket Férje ... adosságában Özvegsége ideje alatt fizetett le az Özvegy tartoznak az alperesek megfizetni Felpereseknek [Mv; DobLev. V/1136] \* ~re hagy vkit. 1704: Ma' gróf Székely Ádámnek Bánffi Anna aszszony ... lelkét teremőt Istenének szép csendesesen megadá, és így megmaradtott férjét minden maradék nélkül szomorú özvegségre hagyá [WIN I, 61. — \*Január 28-án] \* ~re jut. 1768: Tsekelaki Anna Aszszonyj ... a többi között e sulljos portzio és szőlőknek terméketlensége miat kért és költsönözött volna Dobolyi István uramtól három Rs forintokat ... azért hogj ezen adosságtólis meg szabadulna es az ... pusztá szőlő curájától is gyamoltalan özvegségre jutván immunis lehetne, ada és kötő ... pusztá egy tsotort szőlejét irt Dobolyi István uramnak ... négy m forintokba [Ne; DobLev. II/394] \* ~re jutott. 1813: instalván Timár Ujvári Sámuelnek előbbeni Helye viszzá nyérése iránt ... meg tekintvén Czéhunk Özvegsisgre jutott gyámoltalanságát ... elébbeni helyét<sup>a</sup> viszzá nyerte [Dés; DLT 56. 6. — \*Ti. piaci árulohelyét] \* ~re marad. 1584: Sophia Vitez ferenczne ... vallia ... Teremy Marta eoözvegségre Marada, Az Nennienel lakek eg kis fiachkayával Benchel Janossal [Kv; TJK IV/1. 346–7]. 1631: My megh emlékezwén arról kglmessen hogy mindazotatl fogva; miheltt ... Idwözwt szerelmes Urunktoll; Házasságra ell iegiezttetwnk volna ... Urunknak életében; azüta(n) Feiedelemségwnkben, kiültkeppen pedig Eözvegségre maradván ... dolgaikban, minemw igaz hvséggel Wiselte legien magáth hozzánk; az Nemzetes és Vitezleo Kemeny lanos hiwewnk Fogarasi kapitánunk Es Feier Varmegiének Feő

Ispannia; Melli hozzánkvaló igaz hűségében; ennekután-nais Semmitt nem kételkedünk [KCsl IV/17 Brandenburgi Katalin oltalomlev. Kemény Jánosnak] \* ~re maradó. 1807: annyi rész, a' mennyi az ötsémet ... illeti ... mennyen annak idejében birtoka alá, úgy mind az által ha özvegy-ségre maradó Groffnémat meg-betsülli [Kv; Ks 14. XLIIIb gr. Teleki Tamás végr.] \* ~re maradás. 1791: az én özvegyiségre maradásomban legkisebben is soha meg nem bántott [Mv; Told. 18] \* ~re maradt. 1783: Bocska Gligornak ... az Özvegyiségre maradt felesége mint akkor(an) beszélgették egy ettzaka Korpádra férjhez ment [Szamosfva K; Eszt-Mk] \* becsületes ~ben viseli magát. 1677: kevés jóságú, s 'egyéb rendbéli Nemes Aszszonyok-is kiknek férjek azon esztendőben holt-meg, és fél Kapunál fellyeb való jóságok nincsen, azon esztendőben hadi expeditiokra lovasat állatni ne tartozzanak, úgy mind-azonáltal, hogy ha magokat becsületes özvegyiségben viselik [AC 93] \* szűz ~. 1669: Kapi uram ő kegyelme eddig, reménlem, meggyógyult; az szűz özvegyiség sokára megár-tana ő kegyelmének [TML IV, 503 Rottal János Teleki Mihályhoz].

2. ~ében özvegyisége idején; in vādúvia sa; in seiner/ ihrer Witenschaft. 1572: Catalin Bwday Zabo Janosne, Nem twgia semy gazdagsagat hane(m) hogy Elegh zegenynywl el germekestwl varrasawal, twgia hogi gereznaiat poharat es leanyanak kis Eowet Eozwegsegebe atta ely vgi elt [Kv; TJK III/3. 42a]. 1588: talaltatik ... egienleo-be az az Adossagh Mindenesteol, az Azzonnak özvegysegeben f 63/50 [Kv; KvLt Inv. II/2. 17]. 1599: Peter Papne orsolia ... vallya Annorum 97 ... Razman Adam eleteben vewek azt az Monostor vchay hazat Akkor igen hytwan vala az haz, az vra eletebennis epitek de kywaltkeppen eozwegysegeben epite [Kv; TJK VI/1. 383]. 1606: Azert

hiuattam teórúenihez az Alperest az mostoha fiamot, hogy mikor en eőszuegisegemben Arúa kenjere(n) 13. egez ezteideigh kiczynsegeteól fogua fel tartotta(m) neüeltem volna az Alperest egj nennjewel egietemben, Annaúal, hazolnitt marhambol vett marhamo(n) tartotta(m) eóket [Sófva U; UszT 20/153 Sofalúi Agoston Balintne Damokos Dorottja aszonj vall.]. 1731: Kovács Maria Aszszant özvegyiségéb(en) szolgáltam szinten akkor az mikor az hire vala hogy ő kglme viselős volna [Sővényfva KK; Born. XXXIX. 16]. 1778: Albisi Etzken Benjámin és ... Etzken János ... az Annjok özvegyiségiben itt\* is laktanak [BLev. — \*Kisbudakon (BN)]. 1805: aztotis hallottam Nagy urától Török Mártontól, hogy az Ura a' Török Háboruban elesvén özvegyiségében meg terhesedett [F.csermáton Hsz; HSzJP Rákosi András (55) lovas kat. vall.]. 1812: Néhai Szabadi Joseffnck özvegyiségibenn és azutánn acquirált Ingo Jovai [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 12].

özvegyiségi özvegyi; de vādúv/vādúvā; Witwen-. Szk: ~ állapot. 1776: Tkts Nmzts Sarádi Susánna Aszszony meg unt özvegyiségi állapottját, Tkts Nmzts Bágyoni László Uramhoz lett férjhez menetelivel fel váltotta volna [Ne; DobLev. II/481. 1a].

özvegy-szer özvegyi (kötelező) munkatétel; muncā prestatā (in mod obligatoriu) de o vādúvā; (verpflichtende) Arbeit einer Witwe. 1652: Kis Janosne ... fiai aprok maga Eozuegy szert jar [Szászfenes K; GyU 121].

özvegyül özvegykedik, özvegyként él; a trāi in vādúvie/ca vādúv; in Witenschaft leben. 1710: Száva Mihály ... sokáig özvegyülvén, ifjú gróf Csáky László özvegyit veszi el feleségül [CsH 465].